YUNAN BİRLİKLERİNİN VE YERLİ RUM HALKIN KAÇARKEN YAKTIKLARI İZMİR'DEN GÖRÜNÜM, KORDON BOYU EYLÜL 1922
EGE BÖLGESİNDE YUNAN İŞGALİNE DİRENEN DANİŞMENTLİ İSMAİL EFE VE KIZANLARI (1919)
İZMİR'E GİREN TÜRK BİRLİKLERİ KORDON BOYUNDA YÜRÜYÜŞ HALİNDE (9 EYLÜL 1922)

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

Prof. Dr. Nejat Göyünç

YUNAN MEZALİMİ

(İZMİR, AYDIN, MANİSA, DENİZLİ-1919-1923)

Doç. Dr. Mustafa TURAN

Ankara 1999

956.102 3
Turan, Mustafa
Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, 1919-1923). / Mustafa Turan. - Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, 1999.
494 s.
ISBN: 975-16-1052-4
1 İstiklâl Savaşı, 1919-1922

ISBN: 975-16-1052-4
İLESAM: 99-06-Y.0150.88

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜM

AYDIN VİLAYETİ'NDE YUNAN MEZALİMİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUNAN MEZALİMİNE TEPKİLER

ÖNSÖZ

Bir millet, insan gibi yaşar ve yaşadığı olayları hafızasında tutar. Milletlerin hafızaları, tarihle ve tarihte geçirdikleri iyi ve kötü olaylarla şekillenir. Türk milletinin tarihinde, iyi günlerinin yanı sıra acılarla dolu kötü günleri de olmuştur.

Yunanlılar, üç yıl içinde işgal ettikleri yerlerde Megali İdeaları için Türk halkına pek çok zulümlerde bulunmuşlardır. Zulmetmek, Yunanlıların işgal siyasetlerinin bir gereği olmuştur.

Acıların da insanları birleştirdiğini, Yunanlılara karşı verilen mücadelede görmek mümkündür. Yunanlıların yerli Rumlarla birlikte yaptıkları zulümler ve bu zulümler karşısında medenî oldukları söylenen İtilâf Devletlerinin sessiz kalmaları, hatta yapılan insanlık dışı davranışlara rağmen Yunanlıları desteklemeleri, Türk milletinin kendi hak ve istiklâlini, ancak kendi eliyle ve silâha sarılmak suretiyle kazanabileceği inancını kuvvetlendirmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı Millî Mücadele Hareketi, kısa sürede güçlenmiş ve Türk milletini işgal süresince acılarla perişan eden Yunanlılara karşı, tarihte emsâli pek az görülen bir zaferle sonuçlanmıştır.

Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleriyle başlayan ve yine İzmir'de son bulan işgalleri Türk-Yunan münasebetlerinin çok kısa bir kesitini oluşturmaktadır. Ancak bu süre içinde yapılanların çok iyi bilinmesi ve dersler alınması gerekir.

Biz bu çalışmamızda, yapılan mezalimin bir dökümünü yapmadık. Yalnızca İzmir, Aydın, Manisa ve Denizli sancaklarında Yunanlıların yaptıkları zulümleri, tanzim edilen raporlar, tutanaklar ve gazete haberlerine dayanarak ele almaya çalışırken yapılan mezalimin hangi gayeye matuf olduğunu, bunlara karşı askerî, mülkî makamlar ile Türk halkının ve medenî devletlerin tepkilerinin neler olduğunu araştırmaya çalıştık. Çalışmamızda gördük ki, Yunan mezalimini tespit etmek, o günkü şartlar içinde son derece güç olmakla birlikte, tespit edilebilen mezalimle ilgili olaylar da pek çoktur. Yunan zulümlerinin özellikle Kuvâ-yı Milliye hareketinin teşkilinde ve İstiklâl Harbi'nin zaferle sonuçlanmasında, önemli bir muharrik olduğunu da belirtmemiz gerekir.

Büyük bâdireler atlatmış Türk milletinin, tarihte yaşadığı iyi ve kötü olayların bilinmesi, bugün olduğu gibi gelecek için de önemlidir.

Çalışmamızda değerli vakitlerini ayırıp yol gösteren Hocam Prof. Dr. Mustafa Kafalı'ya teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, bu mütevâzi çalışmamızın ortaya çıkmasında her zaman kıymetli yardımlarını esirgemeyen Hocalarım Prof. Dr. Aydın Taneri, Prof. Dr. Kâzım Yaşar Kopraman ve Prof. Dr. Gülnihal Bozkurt'a teşekkür ederim. ATASE Arşivi ile İzmir Millî Kütüphanesi çalışanlarına ve Uzman Zahit Yıldırım'a da yardımları için teşekkür ederim.

Bu çalışmamızın, Cumhuriyetimizin kuruluşunun 75. ve Büyük Atatürk'ün vefatının 60. yıldönümü içerisinde bulunduğumuz bu günlerde yüce devletimizin hangi şartlar ve sıkıntılar içinde kurulduğu ve Türk milletinin atlattığı badirelerin neler olduğunun idrak edilmesine ışık tutması temennisiyle...

.... Mustafa TURAN

KISALTMALAR

AAMD	: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ATASE Arş.	: Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi
AYZV	: Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, Ankara,1338
Bkz.	. Bakınız
Bayar V	: Celâl Bayar, Ben de Yazdım, C.V, İstanbul,1967
Bayar VI	. Celâl Bayar, Ben de Yazdım, C.VI, İstanbul,1968
Bayar VII	: Celâl Bayar, Ben de Yazdım, C.VII, İstanbul,1969
BTTD	: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
BMTH	: Beynelmilel Tahkik Heyeti
C.	: Cilt
Coşar İHG	: Ömer Sami Coşar, İstiklâl Harbi Gazetesi
Çev.	: Çeviren
Ds.	: Dosya
EHU	. Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye
EHUR	: Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâseti
F.	: Fihrist
Gökbilgin I	: M. Tayyib Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken, C. I, Ankara, 1959
Gökbilgin II	: M. Tayyib Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken, C. II, Ankara, 1965
HTVD	. Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
Haz.	: Hazırlayan
İAA	: İzmir, Ayvalık ve Aydın Havâlisinin Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Makâmât-ı Askerîyeden Mevrut Raporları Hâvi İkinci Kitap, Matbaa-i Askerîyle, Dersaadet, 1335
İYJ	: İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Jandarma Kumandanlığının ve Osmanlı Komisyonu Reisinin Raporları, Matbaa-i Askerîye, Dersaadet, 1335
İYMA	: İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Makâmât-ı Askerîyeden Mevrut Raporlar, Matbaa-i Askerîye, Dersaadet,1335
İzmir'den Bursa'ya	: Halide Edip, Yakup Kadri, Falih Rıfkı; Mehmet Asım, İzmir'den Bursa'ya, (Haz. İnci Enginün), İstanbul, 1980
Kl.	: Klasör
KOR.	: Kolordu
Ks.	: Kısım

M. Cemil I	: M. Cemil (BİLSEL), Lozan, C. I, İstanbul, 1933
M. Cemil II	: M. Cemil (BİLSEL), Lozan, C. II, İstanbul, 1933
Nutuk I	: Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, C. I, İstanbul, 1973
Nutuk II	: Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, C. II, İstanbul, 1973
Nutuk III	: Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, C. III, (Vesikalar), İstanbul, 1973
OAYM.	: Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi, Garp Cephesi Erkân-ı Harp Şubesi, Cüz. IV, Ks. 2, Vilâyet Matbaası, Ankara, 1337
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Sonyel I	: Salâhi R. Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, C. I, Ankara, 1987
Sonyel II	: Salâhi R. Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, C.II, Ankara, 1986
Söylev I	: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I, (Toplayan. Nimet Arslan), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1981
Söylev II	: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. II, (Toplayan. Nimet Arslan), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1981
Söylev III	: Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. III, (Toplayan. Nimet Arslan), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1981
Tansel I	: Selâhattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. I, Ankara, 1977
Tansel III	: Selâhattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. III, Ankara, 1973
Tansel IV	: Selâhattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C. IV, Ankara, 1978
TİH I	: Türk İstiklâl Harbi, Gn. Kur. Harp Tarihi Dairesi, C. I, Ankara, 1962
TİH I/2	: Türk İstiklâl Harbi, Gn. Kur. Harp Tarihi Dairesi, C. I, K. 2, Ankara, 1963
TİH II/1	: Türk İstiklâl Harbi, Gn. Kur. Harp Tarihi Dairesi, C. II, Ks.1, Ankara,1963
TBMM GCZ	: TBMM Gizli Celse Zabıtları, C. I-IV, Ankara, 1985
TBMM ZC	: TBMM Zabıt Ceridesi
TYF	: Türkiye'de Yunan Fecâyıı, C. II, Dâhiliye Vekâleti Yayını, İstanbul, 1337
Yay.	: Yayınlayan
vd.	: Ve devamı
YKİ	: Yunan Kuvve-i İşgaliyesi ve Yerli Rum Ahâli Tarafından İkâ Edilen Cerâim ve Cinâyâtın Tahkik Edilebilen Bazı Aksâmı, 1335
Y. Söke	: Yunanlıların Yeni İşgal Ettikleri Söke Havâlisinde Yunan Askerlerinin Vahşeti, (Tarihsiz)

KAYNAKLAR

Bu çalışmada faydalandığımız kaynakları şöyle tasnif edebiliriz:

1-Arşiv Vesikaları:

ATASE (Genel Kurmay Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı) Arşivi konumuzla ilgili vesikalar bakımından çok zengin olup, azami istifâde etmeye çalıştık.100'ün üzerinde dosyayı konumuzla ilgili görerek inceledik. ATASE Arşivi'nden alabildiğimiz vesikaları şöyle tasnif edebiliriz:

A- Mahallî mülkî ve askerî makamların, üst makamları, İstanbul ve Ankara hükümetleriyle yazışmaları.

B- Ordunun muhtelif makamlarının kendi aralarındaki yazışmaları.

C- Kuvâ-yı Millîye kumandan ve yetkililerinin askerî, mülkî makamlar ile Heyet-i Temsiliye ve Müdâfaa-i Hukûk cemiyetleriyle yazışmaları.

D- Müdâfaa-i Hukûk ve Redd-i İlhak cemiyetlerinin kendi aralarında ve mahallî, mülkî ve askerî makamlar ile Heyet-i Temsiliye ve TBMM hükümetiyle yazışmaları.

F- Askerî ve mülkî makamlar ile İtilâf Devletleri yetkilileri arasındaki yazışmalar.

G- Beynelmilel Tahkik Heyeti'nin çalışmaları ile ilgili yazışmalar ve raporlar.

H- Yunan mezalimine uğramış olan halk tarafından askerî, mülkî makamlar ile İtilâf Devletleri yetkilileriyle mezalim tahkik heyetlerine yapılan müracaatlar, verilen dilekçeler ve ifâdeler.

I- Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâseti'nce yayınlanan ve ordu birliklerine tevzî edilen, muhtelif tarihler arasındaki genel durumu bildiren Vaziyet-i Umûmiye Tamimleri.

Bu vesikaların bir kısmında Yunanlıların herhangi bir yerde yaptıkları mezalim anlatılmış, yapılan mezalim hakkında tedbirler, tavsiyeler ve emirler yer almıştır. Vesikaların bir kısmında ise Yunan mezalimi dolaylı ve genel olarak anlatılmıştır.

ATASE Arşivi'nde mükerrer vesikalara da rastladık. Aynı olan nüshalarda bazı noksanlıklar görülmüştür. Ayrıca, her dosyanın başında

bulunan ve dosya içindeki vesikaların özetlerindeki bilgiler bazen vesikaların mahiyetleri itibarıyla gerçekten uzaktır. Bu sebeple özetlere bağlı kalmadan dosyaları tamamen incelemeyi uygun bulduk. ATASE Arşivi'ndeki bazı vesikalar Harp Tarihi Vesikaları Dergisi'nde tıpkıbasım olarak yayınlanmıştır. Resmî vesikalara müsteniden hazırlanmış olan kitaplardaki bazı vesikalara da ATASE Arşivi'nde rastladık. ATASE Arşivi'ndeki vesikaların fotokopilerini alma imkânı bulunmadığından EKLER kısmında bazı vesikaları transkribeli olarak verdik.

İçişleri Bakanlığı Arşivi'ndeki belgeler tasnif edilmemiş olduğu için bu arşivden yararlanamadık. Dâhiliye Nezareti'nin yazışmaları içinde Yunan mezalimi ile ilgili pek çok vesikanın bu arşivde bulunabileceği kanaatindeyiz. Mamafih, ATASE Arşivi'ndeki vesikalar içinde Dâhiliye Nezareti'nin pek çok yazışması mevcut olup, bunlardan da istifâde ettik. A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi'nin sayım dolayısıyla kapatılması ve tekrar açılmaması sebebiyle, daha önce baktığımız bir kaç vesika dışında buradaki vesikalardan istifâde edemedik. Bu arşivde Batı cephesiyle ilgili vesikalar içerisinde Yunan mezalimiyle ilgili belge olabileceği kanaatindeyiz.

2- Yayınlanmış Resmi Vesikalar ve Raporlar :

Yunan Fecâyına Müteallik Aydın Vilâyeti'nin Beynelmilel Tahkik Heyeti'ne Verilmek Üzere Topladığı Vesâik-i Resmiyeye Müstenid Hülâsa, Dersaadet, 1335 : Aydın Vilâyeti'nce toplanan, Yunan mezalim ve tahribatı hakkında istatistiki bilgi veren vesikalardan oluşan bu kitapçıktaki bilgiler çok kısa bir dönemi ve Yunan işgali altındaki belirli bazı bölgeleri ihtiva etmektedir. **Les Atrocites Comisses à Smyrne et aux ouvirons pendant L'occupation Helleniques** adıyla Fransızcaya çevrilerek BMTH'ne de verilmiştir.

İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Makâmât-ı Askerîyeden Mevrûd Raporlar, Dersaadet, 1335 : Bu kitapta İzmir'in işgali günü meydana gelen olaylar hakkında muhtelif askerî makamlarca hazırlanan raporlar olduğu gibi Yunan mezalim ve tahribatıyla ilgili zarar listeleri de verilmiştir.

İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Jandarma Kumandanlığı'nın ve Osmanlı Komisyonu Reisi'nin Raporları, Dersaadet, 1335: İzmir'in işgali ve işgal esnasında meydana gelen olaylarla ilgili raporlardan oluşmaktadır. Burada yayınlanan İzmir Jandarma Kumandanı Ali Kemal Sırrı Bey'in 4 Haziran 1919 tarihli raporu ATASE

Arşivi'nde mevcut[1] olup, Harp Tarihi Vesikaları Dergisi'nde de yayınlanmıştır[2]. Ayrıca Celâl Bayar'ın Ben de Yazdım adlı kitabında yayınlanmıştır[3]. Yine burada yayınlanan İzmir jandarma kumandanının 5 Haziran 1919 tarihli raporu ATASE Arşivi'nde mevcut[4] olup, Celâl Bayar'ın adı geçen kitabında da yayınlanmıştır[5].

İzmir Fecâyı, Mülhakatta, adlı tarihsiz kitapçıkta olaylar biraz abartılmıştır.

Matbuat, Dersaadet, 1335 : Yukarıda bahsi geçen kitaplarla birlikte yayınlandığı anlaşılan bu kitapçıkta basından iktibaslar yapılmıştır.

İzmir, Ayvalık, Aydın Havâlisinin Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yunan Mezâlimi Hakkında Makâmât-ı Askerîyeden Mevrud Kitapları Hâvi İkinci Kitap, Dersaadet, 1335: Muhtelif komutanlıklar tarafından hazırlanan raporlar ve yazışmalardan oluşmaktadır. Bu kitapta yayınlanan belgelerin bir kısmı ATASE Arşivi'nde bulunmaktadır. Bu kitaptaki İzmir Rüsûmat Başmüdürü Agâh Bey ile Tahkik Heyeti azasından Arif Bey'in raporları Bekir Sıtkı Baykal tarafından yayınlanmıştır[6]. Arif Bey'in raporu ATASE Arşivi'nde mevcuttur[7]. Bu kitap, yukarıda bahsi geçen kitapların bir devamı niteliğindedir.

Yunan Kuvve-i İşgaliyesi ve Yerli Rum Ahâli Tarafından İkâ Edilen Cerâim ve Cinâyâtın Tahkik Edilebilen Aksâmı, 1335 : Kim tarafından yayınlandığı belirtilmemiş olan bu kitapta, Kasaba (Turgutlu) halkını temsilen bazı şahıslar tarafından hazırlanmış bir rapor mevcuttur. Kasaba'da Yunan askerleri ile yerli Rumlar tarafından yapılan mezalim köyleriyle birlikte 54 madde halinde sıralanmıştır. Bu raporun 22 Ağustos 1919 tarihinde Fransız Hat Muhafızları komutanına takdim edildiği anlaşılmaktadır. Bu kitapta ayrıca General Milne'e yazılmış 89 maddelik bir rapor yer almaktadır. Bu rapor, Bergama, Akhisar, Ödemiş ve Birgi'deki Yunan mezalimini ihtiva etmektedir. Bu raporun 14. Kolordu Kumandanlığı'nın 19 Ağustos 1919 tarihli raporu olduğu anlaşılmaktadır.

---

[1] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/16-17; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-1.
[2] **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, S. 38, Vesika No: 907.
[3] Celâl Bayar, **Ben de Yazdım**, C. VI, İstanbul, 1968, s. 2015 vd. Belge no: 110.
[4] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/14-15, 39-1; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.
[5] **Bayar VI**, s. 2009, Belge no: 109.
[6] Bekir Sıtkı Baykal, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri", **BELLETEN**, C.XXXIII, S.132, (Ekim, 1969), s. 560 vd.
[7] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 81.

Bu raporun Bergama'ya ait kısmı ATASE Arşivi'nde mevcuttur[8]. Ayrıca Mehmet Hocaoğlu, kitabında yayınlamıştır[9].

Orta Anadolu'da Yunan Mezâlimi, Ankara, 1337 : Garp Cephesi 2. Şubesi'nce yayınlanan bu kitaptaki bilgiler geniş bir bölgeye inhisar etmekte olup bir bölümü Nuri Taşdelen tarafından transkribe edilmiştir. Transkribeli daktilo edilmiş metin ATASE Kütüphânesi'nde mevcuttur.

Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, Ankara, 1338 : Üç bölümden meydana gelen bu kitapta, Aydın Vilâyeti'nde Yunan mezalimi hakkında teferruatlı bilgi verilmekte olup geniş ölçüde istifade ettik.

Türkiye'de Yunan Fecâyıı, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, C.I-II, İstanbul, 1337 : Dâhiliye Vekâleti tarafından yayınlanan bu kitabın I. Cildinde daha ziyade Yunan işgal siyaseti ile ilgili bilgiler ve örnek olaylar verilmektedir. Genel olarak her iki ciltte Bursa Vilâyeti, İzmit, Çanakkale Livalarıyla İstanbul havalisinde Yunanlılarca yapılan mezalim ele alınmıştır. Ayrıca Beynelmilel Tahkik Heyeti'nin tahkikat raporunun "Mes'uliyetlerin Tayini" kısmı I. Cildin sonunda, raporun tamamı da II. Cildin sonunda tercüme edilerek aynen verilmiştir.

İzmir Sigortaları İtfaiye Kumandanı Mösyö Greskoviç'in İzmir Yangını Hakkında Raporudur, İstanbul, 1339 : Bu kitapçıkta İzmir'in istirdadı sırasında İzmir İtfaiye Teşkilâtı Kumandanı olan Çekoslovak teb'asından Greskoviç'in İzmir yangını hakkındaki raporundan meydana gelmektedir.

Yunanlıların Yeni İşgal Ettikleri Söke Havâlisinde Yunan Askerlerinin Vahşeti : Tarihsiz ve kim tarafından hazırlanmış olduğu belirtilmemiş olan bu kitapçık, adından da anlaşılacağı gibi Söke ve civarındaki Yunan mezalimine ait bilgilerden oluşmaktadır. Bu kitapçık ATASE Kütüphanesi'nde mevcuttur.

3- Hatıralar :

Araştırmamızda istifade ettiğimiz yayınlanmış hatıra ve kısmen hatıra türündeki eserlerden Celâl Bayar'ın, **Ben de Yazdım** adlı eserinin V., VI. ve VII. ciltlerinde[10] konumuzla alâkalı oldukça geniş bilgiler verilmektedir. Bu kitapta, yayınlanmış pek çok belge de bulunmaktadır. Bu belgelerin bir kısmı ATASE Arşivi'nde mevcuttur.

[8] **ATASE** Arş. Kl. 81 Ds. 139-299 F. 9.
[9] Mehmet Hocaoğlu, **Belgelerle Yunan Barbarlığı**, İstanbul, 1985, s. 186 vd.
[10] Celâl Bayar, **Ben de Yazdım**, C.V, İstanbul, 1967; C.VI, İstanbul, 1968; C.VII, İstanbul, 1969.

Rahmi Apak'ın, **İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?**, adlı eserinde[11] Batı cephesinin kurulması ile ilgili konulara ağırlık verilmiş olmakla birlikte Yunan mezaliminin tespiti ve mezalime tepkiler bakımından zengin bilgiler mevcuttur. Rahmi Apak'ın ayrıca, **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları** adlı bir kitabı[12] daha bulunmaktadır ki, bu kitapta, İstiklâl Harbi'ne dair hatıraları bir bölüm halinde verilmiş olup, bu bölümde daha ziyade Batı cephesinde cereyan eden muharebeler anlatılmıştır.

Alaşehir Kaymakamlığı da yapmış olan Bezmi Nusret (Kaygusuz) Bey'in, özellikle Alaşehir'de kaldığı 24 Haziran 1920 tarihine kadar verdiği bilgilerin de yer aldığı **Bir Roman Gibi** adlı eserinden[13] araştırmamızda geniş olarak yararlandık.

M. Şefik Aker'in, **İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Millî Cidali** adlı hatıratı[14], 57. Fırka'nın işgalde Aydın Vilâyeti'nde bulunması itibariyle M. Şefik Bey'in verdiği bilgiler araştırmamız için önemli bir kaynak olmuştur. Bu eserde işgalden itibaren cereyan eden olaylar belgelerle verilmiştir. Burada yayınlanan belgelerin bir kısmı ATASE Arşivi'nde mevcuttur. Aker'in bu eserine benzer diğer bir hatırat ise Kâzım Özalp'ın, **Millî Mücadele** adlı eseri[15] olup, 15 Mayıs 1919-Aralık 1922 tarihleri arasındaki olaylar geniş olarak belgelerle birlikte yayınlanmıştır.

Roma Elçiliği de yapmış olan Galip Kemâli Bey'in **Başımıza Gelenler, Yakın Bir Mazinin Hatıraları, Mondros'tan Mudanya'ya** adlı eseri[16] ile **Yok Edilmek İstenen Millet** adlı eserinde[17] özellikle Yunan işgal siyaseti ile mezalime tepkilere dair önemli bilgiler verilmiştir.

Samih Nafiz Tansu'nun, **Hüsamettin Ertürk Anlatıyor, İki Devrin Perde Arkası** adıyla yayınlanan eser[18], Millî Mücadele'de M.M. Grubu Başkanlığı da yapan Hüsamettin Ertürk'ün hatıratı niteliğindedir. Bu eseri, bazı olaylar hamâsi duygularla anlatılmaya çalışılmış olduğu için diğer belgelerle karşılaştırılarak kullanılmaya çalıştık.

[11] Rahmi Apak, **İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu ?**, Ankara, 1990.
[12] Rahmi Apak, **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, Ankara, 1957.
[13] Bezmi Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, İzmir, 1955.
[14] M. Şefik Aker, **57. Tümen ve Aydın Milli Cidâli**, C. I, İstanbul, 1937.
[15] Kâzım Özalp, **Milli Mücadele, 1919-1922**, C. I, Ankara, 1988.
[16] Galip Kemali Söylemezoğlu, **Başımıza Gelenler, Yakın Bir Mazinin Hatıraları, Mondros'tan Mudanya'ya**, İstanbul, 1939.
[17] Galip Kemali Söylemezoğlu, **Yok Edilmek İstenen Millet**, İstanbul, 1957.
[18] Samih Nafiz Tansu, **Hüsamettin Ertürk Anlatıyor, İki Devrin Perde Arkası**, İstanbul, 1957.

Muzaffer Tansu'nun, **Konuşan Hatıralar** adlı eseri araştırmamızda kısmen kullandığımız başka bir hatırattır. İzmir'in işgali sırasında yedi yaşında bir çocuk olan Muzaffer Tansu, İzmir'in işgali günü şehit olan Şükrü Bey'in oğludur. Bu kitapta, Muzaffer Tansu, başından geçen olaylarla birlikte diğer olaylar hakkında da bilgiler vermektedir. Yine Süvâri Yüzbaşısı Ahmet'in, **Türk İstiklâl Harbi Esnasında Milli Mücadele** adlı hatıratı[19], Batı Anadolu'da Yunan işgallerinin başlamasından Garp Cephesi Kumandanlığı'nın kurulmasına kadar cereyan eden olaylar, resmî belgelere, Ahmed Bey'in silâh arkadaşlarının bilgilerine ve bizzat kendi hatıralarına istinat etmektedir. Daha ziyade işgaller ve Yunan kuvvetleriyle Türk kuvvetleri arasında cereyan eden mücadelelerin yer aldığı belgelerin bir kısmı ATASE Arşivi'nde mevcuttur.

Dimitri Timoleondos Ambelas'ın, **Yeni Onbinlerin İnişi** adlı eseri[20]: Harp esnasında Tümen komutanı olan Albay Teotokis'in yazıp ailesine bırakmış olduğu hatıratı olup, esere tümen arşivindeki rapor vs. resmî yazılardan iktibaslar ve bazı ilâveler yapılmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**'da[21] Yunan işgal ve mezalimi hakkında isabetli değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu itibarla araştırmamız için önemli bir kaynak olmuştur. Sebahattin Selek tarafından yayınlanan **İsmet İnönü, Hatıralar** adlı eserde[22] Garp Cephesi Kumandanlığı da yapan İsmet Paşa'nın Yunan mezalimine ait müşahedelerine fazlaca yer verilmemiştir.

Halide Edip (Adıvar) başkanlığındaki Mezalim Tahkik Heyeti'nde görev alan Mehmet Asım (Us) Bey'in incelemeleri sırasındaki müşahedelerine dayanarak yazmış olduğu **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım** adlı eseri[23] ile yine Halide Edip (Adıvar) başkanlığındaki Mezalim Tahkik Heyeti'nin incelemeleri sonundaki müşahedelerinden oluşan **İzmir'den Bursa'ya** adlı eserden[24] özellikle Yunanlıların ric'atleri sırasında yaptıkları mezalimin ele alınmasında geniş olarak yararlandık.

[19] Süvâri Yüzbaşısı Ahmet, **Türk İstiklâl Harbi Esnasında Milli Mücadele** (Yay. İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci), İzmir, 1993.
[20] Dimitri Timoleondos Ambelas, **Yeni Onbinlerin İnişi**, (Çev. E. Çobanoğlu), İstanbul, 1943.
[21] Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, C. I, II, III (Vesikalar), (Milli Eğitim Basımevi), İstanbul, 1973.
[22] Sebahattin Selek, **İsmet İnönü, Hatıralar**, C. I, İstanbul, 1985.
[23] Asım Us, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım**, İstanbul, 1964.
[24] Halide Edip, Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Mehmet Asım, **İzmir'den Bursa'ya**, (Haz. İnci Enginün), İstanbul, 1980.

Bu eserler dışında Ali Fuat Cebesoy'un, **Millî Mücadele Hatıraları**[25] Haydar Rüştü Öktem'in **Mütareke ve İşgal Anıları**[26] Ali Çetinkaya'nın **Milli Mücadele Dönemi Hatıraları**[27], Nail Moralı'nın **Mütarekede İzmir, Önceleri ve Sonraları**[28], Nurdoğan Taçalan'ın **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**[29], Asaf Gökbel'in, **Millî Mücadelede Aydın**[30], Fethi Okyar'ın, **Üç Devirde Bir Adam**[31], Rauf Orbay'ın **Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım**[32] gibi eserlerde Yunan mezalimi ve mezalime tepkilerle ilgili önemli bilgiler bulunmakta olup, bu eserlerden de istifade ettik. Yine Alev Coşkun tarafından yayınlanan **Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu** adlı eserde[33] Ali Orhan İlkkurşun'un, **Milli Mücadele-Ege Bölgesi ve İlk Kurşun** adlı hatıratından, özellikle Ödemiş ve civarındaki mücadeleler konusunda bilgiler verilmiş, iktibaslar yapılmıştır.

Ayrıca, çeşitli gazete ve dergilerde makale türünden yayınlanmış hatıralar mevcuttur. Bunlardan "Kâzım Özalp Anlatıyor"[34], "Rauf Orbay'ın Hatıraları"[35], "Nurettin Paşa Pontuscuları Anlatıyor"[36] gibi hatıralardan da yararlandık.

4- Süreli Yayınlar

İzmir Millî Kütüphanesi'ndeki çalışmamızda, İzmir'de yayınlanmış olan mahallî gazetelerden **Ahenk**, **Hukûk-ı Beşer**, **Islahat**, **Şark** gazetelerini inceledik. Yunan İşgal Kumandanlığı'nca sansür konulduğu için mahallî gazetelerde Aydın Vilâyeti'ndeki Yunan mezalimi ile ilgili pek bir habere rastlanmamaktadır. Ancak Yunan işgal siyasetini ortaya koyabilmek bakımından önemli gördüğümüz bilgi ve haberlerden yararlandık. Ayrıca, **İzmir'e Doğru**, **Vahdet**, **Söz**, **Serbestî**, **Minber**, **Sadâ-yı Hak** gibi gazetelerden de istifâde ettik.

[25] Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 1953.
[26] Haydar Rüştü Öktem, **Mütareke ve İşgal Anıları**, (Haz. Zeki Arıkan), Ankara, 1991.
[27] **Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Cumhuriyetin 70. Yılına Armağan, Ankara, 1993.
[28] Nail Moralı, **Mütarekede İzmir, Önceleri ve Sonraları**, İstanbul, 1976.
[29] Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İstanbul, 1970.
[30] Asaf Gökbel, **Milli Mücadelede Aydın**, Aydın, 1964.
[31] Fethi Okyar, **Üç Devirde Bir Adam**, (Haz. Cemal Kutay), İstanbul, 1980.
[32] Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım**, C. I-II, İstanbul, 1993.
[33] Alev Coşkun, **Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu**, İstanbul, 1996.
[34] **Yakın Tarihimiz**, "Kâzım Özalp Anlatıyor", C. II, S. 19, (Temmuz, 1963).
[35] **Yakın Tarihimiz**, "Rauf Orbay'ın Hatıraları", C. III, S. 27, (Ağustos, 1962).
[36] **Yakın Tarihimiz**, "Nurettin Paşa Pontusçuları Anlatıyor", C. II, S. 21 (Temmuz, 1962).

5- TBMM Zabıtları :

TBMM'ndeki oturumlarda Yunan işgal ve mezalimi sık sık gündeme gelmiştir. TBMM Zabıt Ceridelerinden, bu konuşmaları ve alınan kararları tespit etmek mümkün olduğu gibi gizli oturumlardaki konuşmaları ve alınan kararları da TBMM Gizli Celse Zabıtlarından tespit etmeye çalıştık.

6- Araştırmalar :

Yunan mezalimi konusunda müstakil bir telif eser olmadığı gibi pek çok araştırmada kısa ve dolaylı bir şekilde Yunan mezaliminden bahsedilmiştir. Mehmet Hocaoğlu'nun, **Belgelerle Yunan Barbarlığı** adlı [37] kitabı ile Kadir Mısıroğlu'nun, **Türkün Siyah Kitabı, Yunan Mezalimi** adlı kitabında[38] vesikalara müsteniden yayınlanmış olan bazı kitaplardaki belgeler bugünkü alfabeye çevrilerek aynen yayınlanmaya çalışılmış, sadeleştirmeler yapılmıştır.

Kayhan Sağlamer'in, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefiklerarası Komisyonun Raporu" adlı makalesinde[39], Prof. Dr. Peter Buzanski'nin **"The Historian Dergisi"**nde yayınlanan yazısı, Türkçe'ye çevrilerek yayınlanmıştır. Gerek Komisyon üyelerinin, gerekse Paris Barış Konferansı'ndaki delegelerin komisyon üzerindeki menfi-müspet tavırlarını gerekçeleriyle ortaya koyması bakımından ve Yunan mezalimine bakış açısı bakımından önemlidir.

Ayrıca istifade ettiğimiz, M. Tayyib Gökbilgin'in, **Millî Mücadele Başlarken** adlı eserinde[40] belgelere dayanarak önemli bilgiler vermektedir. Michael Llewellyn Smith'in **Anadolu Üzerindeki Göz** adıyla Türkçe'ye çevrilen eseri[41] konumuzla ilgili kayda değer başka bir araştırma eserdir.

---

[37] Mehmet Hocaoğlu, **Belgelerle Yunan Barbarlığı**, İstanbul, 1985.

[38] Kadir Mısıroğlu, **Türkün Siyah Kitabı, Yunan Mezalimi**, İstanbul, 1979.

[39] Kayhan Sağlamer, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefiklerarası Komisyonun Raporu", **BTTD**, C. IX-X, S. 49, (Ekim, 1971).

[40] M. Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, C.I, Ankara, 1959; C. II, Ankara, 1965.

[41] Michael Llewellyn Smith, **Anadolu Üzerindeki Göz**, (Çev. Halim İnal), İstanbul, 1978.

GİRİŞ

Müttefik Devletler, I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan ve Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalan Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşmaya giriştiler. Esâsen Müttefikler, Şark Meselesi'nin[1] bir devâmı olarak aralarında yaptıkları Gizli Anlaşmalar[2] ile menfaatlerini ve nüfûz bölgelerini aşağı yukarı tespit etmiş durumda idiler.

I. Dünya Savaşı sonunda Şark Meselesi'nin mutlaka halledileceğini, bu yolda Fransa ile mutabakat sağlandığını belirten İngiliz Başbakanı Lloyd George meselenin çözümünü, Türklerin Avrupa'dan çıkarılmalarına ve ancak yararlı olduğu ölçüde, Küçük Asya'da bir müddet kontrol altında kalabileceklerine bağlamaktaydı[3]. Lloyd George'a göre, "Türkler asırlarca Avrupa'da kalmışlar ve Avrupalıların başına daima dert açmışlardır. Hiçbir zaman Avrupalı olamamışlar; Avrupa medeniyetini benimsememişlerdir. Dâima savaşa sebep olmuşlardır. Türk'ün huyunu değiştirmesini beklemek iyimserlik olacaktır."[4] İngiltere bu politikasını uzun süre devam ettirmiştir. 27 Şubat 1920'de Sir Donald Maclean Lui, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada, "Sulh Konferansı'nın Türklerin İstanbul'da bırakılmasına dair kararı halkın büyük bir kısmı için sürpriz teşkil etmiştir. Tarafımızdan hiç bir tahrike maruz kalmadan harbe giren ve Almanya'nın samimi ve pek faydalı müttefiki haline gelen Türklere karşı hiçbir taahhüdümüz yoktur. Türkler İstanbul'da kalacak olurlarsa eski entrikalı politikalarına devam edeceklerdir." demiştir[5].

---

[1] Politik bir terim olarak XIX. yüzyılda ifade edilmeye başlanan "Şark Meselesi"nin bu tarihte, Anadolu'yu paylaşmak, Türkleri Anadolu'dan çıkarmak diye tasnifi yapılan son safhasına gelinmiştir. Bkz. Bayram Kodaman, **Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası**, İstanbul, 1983, s. 162 vd.

[2] Gizli Anlaşmalar için Bkz. Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâp Tarihi**, C. III, Ks. 4, Ankara, 1983, s. 1 vd.; Hikmet Bayur, "Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti'nin Paylaşılması Hakkında Yapılan Anlaşmalar", **Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri**, Ankara, 1975, s. 31 vd.; Taner Baytok, **İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1970, s. 9-10; **Türk İstiklâl Harbi**, Gn. Kur. Harp Tarihi Dairesi, C. I, Ankara, 1962, s. 8-9; **Türk İstiklâl Harbi**, Gn. Kur. Harp Tarihi Dairesi, C. II, Ks. 1, Ankara, 1963, s.3-4; Selâhattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. I, Ankara, 1977, s. 151 vd.; Osman Olcay, **Sèvres Andlaşmasına Doğru**, Ankara, 1981, s. LIII vd.; Yuluğ Tekin Kurat, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Ankara, 1986, s. 7 vd.

[3] Ertuğrul Zekai Ökte, "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilâl Cemiyeti Kordus", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, C. VII, S. 40, (Ocak, 1971), s. 21.

[4] Baytok, **a.g.e.**, s. 69.

[5] Galip Kemali Söylemezoğlu, **Yok Edilmek İstenen Millet**, İstanbul, 1957, s. 20.

1918 yılı başlarında, yaklaşık beş yüz yıl Avrupa politikasında entrika ve yolsuzluk kaynağı olan Türklerin Avrupa'dan kovulmalarının gerektiği görüşünde olan Lord Curzon[6] da 4 Ocak 1920'de "...Türkler Avrupa'dan atılmalıdır...Bir vebâ tohumu olan harplerin yaratıcısı, komşuları için bir küfür olan Türkler Avrupa'dan silinmelidir." demekteydi[7].

Paris'te toplanan Müttefikler, Osmanlı topraklarını paylaşmak için görüşmelere başladılar[8]. Osmanlı mirası üzerinde anlaşmakta güçlük çektikleri asıl mesele, daha önce İtalya'ya vaade edilen toprakların verilip verilmeyeceği meselesi idi. 1917 yılında imzaladıkları St. Jean De Maurienne Gizli Anlaşması ile Batı Anadolu'nun İzmir'den Konya'ya kadar geniş bir bölgesi İtalyan nüfûz bölgesi olarak tespit edilmiş idi. İngiltere ve Fransa kendi çıkarlarına zarar vereceği düşüncesiyle[9] bu anlaşmayı geçersiz saymak istediler[10]. Rusya'nın ihtilâl sebebiyle bu anlaşmaya imza koymamış olması hukukî bakımdan bunu mümkün kılabilirdi.

Müttefikler İtalya'nın Antalya bölgesini işgal etmesine ses çıkarmamışlardı. İtalyanlarda İzmir'i işgal ve yerleşme hazırlıkları görülmekteyse[11] de Müttefiklerin buna rıza göstermeyecekleri anlaşılıyordu. Amerika Cumhurbaşkanı Wilson bile, Batı Anadolu'daki Rumların Türklerin boyunduruğundan kurtarıldıktan sonra İtalya boyunduruğuna terk edilmemesi ve bu insanların yaşadığı Türk topraklarının Yunanistan'a bağlanması kanaatinde idi[12]. Fransa ve İngiltere, Venizelos'un isteğinden daha küçük olmakla birlikte Yunanistan'ın Batı Anadolu'da büyük bir bölgeye sahip olması konusunda anlaşmışlardı. Amerikalılar ise İzmir bölgesinin iç bölgelerden ayrılmasını ekonomik sebeplerle uygun

[6] Michael Llewellyn Smith, **Anadolu Üzerindeki Göz**, (Çev. Halim İnal), İstanbul, 1978, s. 76.
[7] Ali Kemal Meram, **Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi**, İstanbul, 1969, s. 232-233, Vesika No: 647.
[8] Paylaşım projesinin uygulanabilmesi için galip devletler ve bu paylaşımdan yararlanabilecek diğer devletlerin bu konudaki istekleri ve görüş ayrılıklarının diplomasi alanında halledilmesi Paris Konferansı'nda mümkün olmuştur. Konferans, 18 Ocak 1919'da toplanmıştır. Bkz. Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri** (Çev. Cemal Köprülü), Ankara, 1986, s. 36.
[9] Anadolu'da üstlenecek ve Doğu Akdeniz'i kontrol edecek kuvvetli bir İtalya, İngiltere ve Fransa için önemli bir tehdit oluşturabilirdi. Bkz. Ahmet Bekir Terek, "Yunan Hedefleri ve Stratejisi Karşısında Gerçekler ve Türkiye", **BTTD**, C. V, S. 29, (Şubat, 1970), s. 26.
[10] Mr. Balfour. 1917 uzlaşmasının hükmü kalmadığını 14 Ekim 1918'de açıkladı. Bkz. Jaeschke, **a.g.e.**, s. 60.
[11] **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 45-87 F. 44; Jaeschke, **a.g.e.**, s. 70 vd.
[12] Selâhattin Tansel, **Atatürk ve Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1965, s. 10.

bulmuyorlardı. İtalyanlar, böyle bir isteğin görüşülmesine bile karşı çıkıyorlardı[13].

Bütün bu anlayış içerisinde İzmir bölgesinin Yunanistan'a verilmesi İtalyanların şiddetli itirazlarına rağmen kabul edildi[14].

İngiltere ile Fransa, İtalya'nın Akdeniz'de kendileri için tehlikeli olabilecek yayılmasını engellemeyi mümkün kılacak vasıtayı Yunanistan'ın Anadolu üzerindeki emellerinde bulmuşlardır[15]. Yapılan Gizli Anlaşmaların hiç birisinde Yunanistan'ın adı dahi geçmemesine rağmen Türklere karşı savaşa katılma bedeli olarak Yunanistan'a Aydın Vilâyeti vaat edilmiştir. Bu, Yunan emelleri ve Megali İdeası[16] için de büyük bir fırsattı. "Gençliğimden beri ben Skiros Adası'nı Elenizmin merkezi saymışımdır." diyen Elefterios Venizelos[17] 2 Kasım 1918'de Anadolu'nun batı kısmının Fethiye (Makri)'den Erdek'e kadar olan arazinin Yunanistan'a verilmesini istedi. Aynı isteği 30 Aralık 1918'de Sulh Kongresi huzurunda Yunanistan adlı Memarondum'da ve ayrıca şifâhi olarak 3-4 Şubat 1919'da Onlar Şûrası'nda tekrar etti[18].

İşgal arifesinde Curzon, "...Yunanlıların İzmir'i ve belki de Aydın Vilâyeti'ni istemelerinin kabul edilmesi Mösyö Venizelos'un diplomatik kabiliyetinin yüksekliği sayesinde olmuştur. Yunanlılar ise Selânik şehri kapılarının beş mil ötesinde asayişi devam ettirmekten acizdirler. Bunlara bütün Aydın Vilâyeti'nde nizam ve asayişi korumak vazifesi emânet edilebilir mi?" diyordu[19]. Yunanlıların İzmir'e çıkışlarından beş gün sonra Amerikan uzmanları Magie ve Westermann da Wilson'a Anadolu'da Yunan istekleri hakkında kendisini uyaran bir yazı yazdılar. Amerikan

[13] Smith, **a.g.e.**, s. 87.
[14] Tansel, **Atatürk...**, s. 11.
[15] Bekir Sıtkı Baykal, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri"; **BELLETEN**, C. XXXIII, S. 132, (Ekim, 1969), s. 520.
[16] Yunan Megali İdea (Büyük Ülkü)'sında, Yunanlıların hedefleri: Bizans İmparatorluğu'nun Yunanlılık bünyesinde diriltilmesi, Küçük Asya'nın Elenleştirilmesi, Balkanlar ve Anadolu'da Türk hakimiyetine son verilmesi şeklinde belirtilmişti. Bkz. Terek, **a.g.m.**, s. 17; Megali İdea'nın tarihi gelişimi için bkz. Smith **a.g.e.**, s. 9 vd.; M. Murat Hatipoğlu, **Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığı Altında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı, (1821-1922)**, Ankara, 1988, s. 29 vd.
[17] **Aynı yer.**
[18] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 60-61.
[19] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 62.

delegasyonunun İzmir'in Yunanlılara verilmesine karşı duyguları çok sertti[20]. Ancak artık iş işten geçmiş, geç kalınmıştır.

Türkleri tedirgin eden husus Yunan kuvvetlerinin Anadolu'nun işgaline katılması idi. Çünkü Balkan Harbi sırasında yapılan Yunan mezalimi unutulmamıştı. 1912-1913 Türk-Yunan Harbi esnasında Garbi Makedonya'da Türk halkının maruz kaldığı fâcialar büyüktür[21]. Balkan Harbi'nde Osmanlı ordusunun Selânik'te Yunanlılara yenilmesiyle beraber Türklere karşı zulüm ve işkenceler de hemen başlamıştır. Hâriciye Nezareti'ne, Dâhiliye Nezareti tarafından gönderilen 1914 tarihli tezkirede, Selânik ve havalisinde Müslüman halka yapıla gelmekte olan zulümlerin arttığından, mahallî hükümetin Hıristiyanları silâhlandırmakta olduğundan, evlere ve İslâm vakıflarına saldırılar yapıldığından ve bu halin Müslümanların mucaheretine yol açacağından bahsedilmekteydi[22].

Girit ayaklanması sırasında yapılan mezalim[23] hafızalarda olduğu gibi Balkan Harbi sırasında on binlerce Türk öldürülmüş ve binlercesi de yaşadıkları topraklardan sürülmüştü. Balkanların çeşitli bölgelerinden Doğu Trakya'ya ve İstanbul'a doğru bitip tükenmez bir göç olmuştur. Aç ve çıplak olarak Osmanlı Devleti'ne sığınan Türk göçmenlerin durumu kamuoyunda büyük tepkilere yol açmıştı[24]. Celâl Bayar, "Yunanlıların, Balkan Harbi'nin kendilerine sağladığı kolay zaferden sonra millî emelleri kuvvetlenmiş, Cihan Savaşı'nın sonunda da cüretleri son haddine varmıştı." demektedir[25].

Mondros Mütarekesi'nde Türk delegasyonu Başkanı Rauf (Orbay) Bey vasıtasıyla yapılan girişimler, ustaca yürütülen İngiliz siyaseti ile

[20] Laurence Evans, **Türkiye'nin Paylaşılması**, 1914-1924, (Çev. Tevfik Alanay), İstanbul, 1972, s. 171.
[21] D. Timoleondos Ambelas, **Yeni Onbinlerin İnişi**, (Çev. E. Çobanoğlu), İstanbul, 1943, s. 28-29.
[22] Tülin Sümer, "Türkleri Makedonya'dan Göçe Mecbur Eden Yunan Zulümleri", **BTTD**, C. III, S. 15, (Aralık, 1968), s. 49 vd.
[23] Aleksis Zorba, Girit ayaklanmasında yaptıklarını şöyle anlatır: "Patron sen sanıyorsun ki, ben, şimdi sana kestiğim Türk kafalarının ya da Girit'te adet olduğu üzere ispirtoya yatırdığım Türk kulaklarının hesabını çıkaracağım. Hiçbir şey diyecek değilim. Nedir bu kudurganlık ? Bize hiçbir kötülüğü dokunmamış bir adama saldırıyoruz; Onu öldürüyoruz; burnunu kesiyoruz; kulaklarını koparıyoruz; karnını deşiyoruz ve bütün bunları da Tanrıyı yardıma çağırarak yapıyoruz." Bkz. Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Ankara, 1974, s. 66-67.
[24] Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İstanbul, 1970, s. 61-62.
[25] Celâl Bayar, **Ben de Yazdım**, C. V, İstanbul, 1967, s. 1537.

sonuçsuz bırakılmış[26] ve 13 Kasım 1918'de Müttefik gemileri içinde Yunan gemileri de Dolmabahçe önünde demirlemiştir[27].

İstanbul Rumları, ellerinde Yunan bayrakları olduğu halde, Yunan gemileri arasında Averof'u çiçeklerle süslüyorlardı. İngilizler, şehrin asayişini daha çok Yunanlılara bırakmak amacıyla İstanbul Boğazı'nda, Anadolu sahilinin yukarı kısmını Yunanlılara işgal ettirmişlerdir[28].

Fethi Okyar, "Bu tercihin tesâdüf olmadığını, Yunanlıların İzmir'i işgallerinin daha o günlerde tespit edildiğini anlamıştık." demektedir[29].

Bu konuda İ. Hrisoltoos Tanaş şunları söylemektedir: "30 Ekim 1918 Sulhu'nun akabinde, Müttefik orduları tarafından Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile başka Türk şehirlerinin işgali, İstanbul'da ve başka bir kaç yerde Yunan ordularının bulunması, Türkler tarafından sulhu ihlâl telâkki edildiğinden, muzafferlere revâ görülen fena sulh şartlarına karşı Türk halkı arasında ve bilhassa Türk ordusu arasında müthiş bir heyecan uyandırmıştı."[30]

Türkler, İzmir'in işgalinde de Yunanlıların bulunmalarını istemiyorlardı. Kâzım Özalp, bu konuda: "En bedbin olanlarda bile, Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri ihtimali düşünülmüyordu...İzmir şehrine, İngiliz, Fransız ve İtalyan kıtalarından birer müfreze ile muhtelit bir kontrol heyeti getirileceği söyleniyordu." demektedir[31].

İzmir Valisi İzzet Bey, Calthorpe'dan, "şehrin Yunan askerleri tarafından değil, tercihen Müttefik müfrezeler tarafından işgal edilmesini" istemiş ve bu işgalin ilhak mânasına gelip gelmeyeceğinin bildirilmesinde ısrar etmiştir. Gotthard Jaeschke, Türkler için, Yunan işgalinin hakaret ve zulüm mânasına geleceğini belirtmektedir[32].

[26] Bu hususta bkz. Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım**, C.I, İstanbul, 1993, s. 89 vd.
[27] **Tansel I**, s. 55.
[28] Fethi Okyar, **Üç Devirde Bir Adam**, (Haz. Cemal Kutay), İstanbul, 1980, s. 264.
[29] Okyar, **a.g.e.**, s. 265.
[30] İ. Hrisoltoos Tanaş, **Yunan Süvarisi Küçük Asya Harekâtında,** (Çev. Niko Grioriadis), Atina, 1934, s. 2.
[31] Kâzım Özalp, **Milli Mücadele, 1919-1922**, C. I, Ankara, 1988, s. 3.
[32] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 78.

Curzon'un 18 Nisan 1919 tarihli memarondumunda, "...Türkler, asayişi korumak için Britanya subaylarının bağlı bulundukları bir fırkanın gönderilmesine müsaade istiyorlar." deniliyordu[33].

İzmir'in işgalinden sonra da diğer bölgelerde yapılacak işgallerde, Yunan kuvvetlerinin bulunmaması veya daha önceden diğer devletler tarafından asayiş sağlandıktan sonra Yunan kuvvetlerinin gelmesi istenmekteydi[34].

Müttefik Filonun Başkomutanı İngiliz Visamirali Calthorpe, 14 Mayıs 1919 günü 17. Kolordu Kumandanı Miralay (Albay) Ali Nadir Paşa'ya verdiği nota ile İzmir istihkâmları ile müdafaa tedbirlerini hâiz arazinin, mütarekenin 7. maddesine dayanarak İtilâf Devletleri kuvvetleri tarafından işgal edileceğini bildirdi[35].

Daha sonra, Lloyd George, Amiral Calthorpe'a, Yunan çıkarmasının güvenliğini sağlamak emrini verdi[36]. Calthorpe da Ali Nadir Paşa'ya verdiği ikinci bir nota[37] ile 15 Mayıs 1919 günü İzmir'in Müttefikler adına Yunan kuvvetleri tarafından işgal olunacağını, şehirde gereken güvenlik tedbirlerinin alınmasını, bu amaçla bütün askerin Kışla'da bulundurulmasını, işgalden sonra da Yunan kumandanının arzusuna göre hareket edileceğini ve bu konuda "Düvel-i muazzama donanmasının nazâr-ı dikkate alınması" tehdidiyle bildirdi[38]. Yine keyfiyet, Ali Nadir Paşa tarafından 15 Mayıs 1919'da Harbiye Nezareti'ne bildirilmiş ve İzmir'deki bütün kıtalar ve müesseselere, verilen notaya uygun bir tebligat yapılmak suretiyle, sükûn ve asayişin muhafazasına çalışılmıştır[39].

14 Mayıs 1919 günü Amiral Webb tarafından Damat Ferit Paşa'ya bir nota verilerek, Paris Konferansı kararına göre İzmir istihkâmlarının İtilâf

---

[33] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 63.
[34] Harbiye Nezareti'nden 14. KOR. Kumandanlığı'na gönderilen 25 Mayıs 1919 tarihli şifrede, İzmir'de meydana gelen olayların Yunan kıtaatının medenî bir şekilde askerî harekâta müstenid olmadığını ispat ettiğini, Yunan kıtaatının Rumların meskûn olduğu 14. KOR. mıntıkasına gönderilmemesinin siyaseten temini veya bu mümkün olmazsa, ihraçtan bir kaç gün önce İngiliz veya İtalyan kuvvetlerinin ihracıyla asayişin temini ve Yunan kuvvetinin ihracından sonra da bu kuvvetlerin görevlerine devam etmelerinin gerekli olduğu belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 272 Ds. 71-56 F. 3.
[35] **EK.** 7.
[36] Cihat Akçakayalıoğlu. **Atatürk, Komutan, İnkılâpçı ve Devlet Adamı Yönleriyle**, Ankara, 1988, s.137.
[37] Notanın asıl metni için Bkz. Jaeschke, **a.g.e.**, s. 265-266.
[38] **EK.** 7.
[39] Celâl Bayar, **Ben de Yazdım**, C. VI., İstanbul, 1968, s. 2004.

kuvvetleri tarafından işgal edileceği bildirilmişti[40]. Osmanlı Hükümeti, bunun üzerine devlet ve millet haklarının korunması için sükûn ve vakârın korunması lüzûmunu halka tavsiye etmesini Dâhiliye Nezareti'ne tebliğ etmiştir[41].

Amiral Calthorpe, 14 Mayıs sabahı, İzmir Valisi İzzet Bey'e bir nota vererek, İzmir İstihkâmlarının İtilâf Devletleri tarafından işgal edileceğini bildirmiştir[42]. Bu notada da işgalin Paris Konferansı'nın kararı ile olduğu belirtilerek önemle gereğinin yapılması istenmiştir[43].

Bütün bu bilgilerden anlaşılacağı gibi Türk makamlarına önce İzmir'in İtilâf kuvvetleri tarafından işgal edileceği, sonra da İtilâf Devletleri adına Yunan kuvvetleri tarafından işgal edileceği bildirilmek suretiyle mesele bir oldu bittiye getirilmiştir. Böylece Türk idarecilerinin müdafaa tedbirleri almaları önlenmiştir[44]. Ayrıca, 14 Mayıs gecesi, Türklerin ertesi günü yapılacak işgale karşı direnme hislerini sarsmak amacıyla Türk mahallelerindeki evlere Rumlar tarafından baskınlar yapılmış, silâh ve malzeme aranmıştır[45].

İzmir çevresindeki istihkâmlar, 14 Mayıs sabahı İtilâf kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir[46]. İzmir'in işgali sadece istihkâmlara inhisar etmeyip[47], bu iş tamamlandıktan sonra 15 Mayıs 1919 sabahı da Yunanlılar tarafından şehrin işgaline geçilmiştir.

İtilâf çıkarmaşı yapıldığı sıralarda kilisede, Yunan Temsilcisi Mavroudis tarafından Venizelos'un Paris'ten gönderdiği telgraf okunmuştur[48]. I. Yunan Tümen Komutanı Albay Zafiriu, 13 Mayıs 1919'da askerlerine verdiği günlük emirde şöyle diyordu: "Gideceğimiz yerde

---

[40] Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, C. I, Ankara, 1959, s. 86; Jaeschke, **a.g.e.**, s. 75; Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi**, 1918-1938, Ankara, 1973, s. 27.
[41] Matbuat Umûm Müdürlüğü'nün resmî tebliği 16 Mayıs 1919'da İstanbul gazetelerinde yayınlanmıştır. Bu tebliği yayınlayan gazeteler, bazı mülâhazalarını bu habere eklemişlerse de sansür bu kısımları çıkarmış ve böylece emr-i vâki kabul ettirilmek istenmiştir. Bkz. **Gökbilgin I**, s. 86-87.
[42] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 16.
[43] **Bayar VI**, s. 2019 (İzzet Bey'in 14 Mayıs 1919 tarihli demeci).
[44] 7 Mayıs 1919'da Paris Barış Konferansı'nda Venizelos, Türklere keyfiyetin ancak, karaya asker çıkarmadan az önce bildirilmesini teklif etmiştir. Bkz. Jaeschke, **a.g.e.**, s. 71.
[45] Mehmet Okurer, **İzmir, Kuruluştan Kurtuluşa**, İzmir, 1970, s. 170.
[46] 14 Mayıs günü İzmir civarındaki Foça, Karaburun, Urla ve Yenikale istihkâmları İngiliz, Fransız ve Yunan birlikleri tarafından işgal edilmiştir. Bkz. Kocatürk, **a.g.e.**, s. 27.
[47] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 18.
[48] Akçakayalıoğlu, **a.g.e.**, s. 140.

gürültü, gösteriş silâh atmak, yaygara ve buna benzer çirkin gösterilerden uzak olmanız gerekir. Bu gibi hallerde Yunanlılara yakışan şey, verilen emirleri güzel bir şekilde yapmak ve dini bir inanışla verilen ödevlere sadakattir. Esâret altındaki kardeşlerimizi unutmayalım. Yakında öz ve haksızlığa uğramış kardeşlerimize kavuşacağız. Gideceğimiz yerde, yabancı dinlere mensup kimselere de Türklere, Yahudilere ve Avrupalılara dahi rastlayacağız. Bunlara karşı davranışınızda da aynı kardeşlik hissinden ayrılmayınız. Bunlar da biraz sonra öz Yunanlı kardeşleriniz olacaktır. En çok bu sonunculara sevgi ile muamele ediniz...Sizlerin her birinizin temsil ettiği Yunan milleti namına ciddi, terbiyeli, âdil, temiz yürekli ve yüce gönüllü olarak bunların ruhlarına girmektir. İşte sizden bunu bekliyorum."[49]

İzmir'e çıkarılan kıtalara gönderdiği mesajda Venizelos da: "Millî emellerimizin büyük bir ölçüde tahakkuku bütün yabancı unsurlara ve özellikle bunlar içinde en çok olan Türk unsuruna karşı telkin edeceğiniz itimada bağlıdır." demekteydi[50].

İzmir'in işgaliyle başlayan Anadolu'daki Yunan işgali, kısa bir sürede geniş bir alana yayılmıştır. Anadolu'da Yunanlılar tarafından işgal edilip mezalime uğrayan yerler, Ankara Vilâyeti'nden, Haymana Kazası'ndan ve Eskişehir havalisinden başlayarak, bir taraftan Marmara Denizi'ne, diğer taraftan Adalar Denizi'ne kadar uzanan geniş bir sahayı içine almaktadır. Bu arazi içinde bulunan şehir ve kasabaların çoğu köyleriyle beraber Yunan ordusu tarafından yakılmış, tahrip edilmiş ve çeşitli şekillerde mezalime uğramıştır. Bu bölgede mezalime uğrayan 12 sancak vardır:

1- Aydın 2- İzmir 3- Manisa 4- Denizli 5- Kütahya 6- Bursa 7- Eskişehir 8- Afyonkarahisar 9- Balıkesir 10- Bilecik 11- İzmit 12- Biga[51]

XIX. yüzyıl sonlarındaki mülkî taksimata göre Yunan işgaline uğrayan yerlerden Aydın Vilâyeti, İzmir, Saruhan (Manisa), Denizli, Menteşe (Muğla) Sancaklarından müteşekkil olup, vilâyetin merkez sancağı da İzmir Sancağı idi[52].

[49] **Bayar VI**, s. 2002; Taçalan, **a.g.e.**, s. 218-219.
[50] **Bayar V**, s. 1794.
[51] **Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti**, Matbuat ve İstihbârat Matbaası, Ankara, 1338, s. 59-60.
[52] **Salnâme-i Vilâyet-i Aydın, Hicri. 1326**; 23 Mayıs 1967 yılındaki düzenlemeyle merkez İzmir olmak üzere Aydın Vilâyeti kurulmuştur. Bkz. Pars Tuğlacı, **Osmanlı Şehirleri**, İstanbul, 1985, s. 35; Erdeha, **a.g.e.**, s. 367.

Araştırmamızda, işgalin en ağırlıklı ve işlek bölgesi olması hasebiyle Aydın Vilâyeti'nin İzmir, Aydın, Manisa, Denizli Sancaklarındaki[53] Yunan işgal ve mezalimi ile tepkileri işlemeğe çalıştık. Menteşe Sancağı, İtalyan işgal ve nüfuz bölgesine girmesi sebebiyle çalışmamıza dâhil etmedik.

Bu çalışma, zaman ve mekân sınırlaması yapmamıza rağmen Aydın Vilâyeti'ndeki Yunan mezaliminin bir dökümü durumunda değildir. Zaten yapılan mezalimin tamamının tespiti de mümkün olmadığı gibi tespit edilebilenler dahi ciltler tutar. Muhtelif makamlar ve şahıslar tarafından hazırlanan raporlarda, zikredilen olayların Yunanlılarca yapılan zulümlerin ancak bir kısmı olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, Yunan işgali altında bulunan bölgelerdeki halkın, mezalim sebebiyle başka yerlere göç etmiş olmaları, insan, mal ve mülk zararlarının tespitini güçleştirmiştir. Aydın Vilâyeti haricinde, Yunan işgali altındaki yerlerde de benzer olaylar söz konusu olup, Yunan işgal siyasetini ve Yunan mezalimine tepkileri genel olarak ele almayı ve buralardaki olaylardan da örnekler vermeyi uygun bulduk. Esasen Yunan mezalimine tepkiler, sadece bu sancaklardaki mezalime tepkiler olmayıp, genel olarak Anadolu'daki Yunan işgal ve mezalimine karşı menfi-müspet tepkilerdir.

Bu çalışma ile 15 Mayıs 1919 tarihinden 9 Eylül 1922 tarihine kadar devam eden Anadolu'daki Yunan işgali süresince, Yunanlıların yaptıkları mezalimin, Yunan işgal siyaseti açısından değerlendirilmesi ile Aydın, İzmir, Manisa ve Denizli Sancaklarında yapılan mezalim ve Yunanlıların Anadolu'da yaptıkları zulümlere genel tepkilerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

[53] Harita için Bkz. **EK. 1**.

BİRİNCİ BÖLÜM

YUNAN İŞGAL SİYASETİ VE MEZALİM

Yunanistan, "Megali İdea"sını gerçekleştirebilmek için ileri sürdüğü iddiaları Avrupa kamuoyunda teyit ettirmek amacıyla sistemli bir çalışma içine girmiştir. Yunanistan'ın bu çalışmaları, Anadolu'daki işgallerinden çok önceleri başlamış ve sona ermesine kadar da devam etmiştir.

Yunanistan'ın işgal siyaseti belli bir plân dâhilinde yürütülmüştür. Bir yandan ileri sürdüğü iddialar ile Avrupa devletlerini yanına alan Yunanistan, Osmanlı Devleti içindeki Rumları teşkilâtlandırmaya çalışıyor ve Anadolu'da ciddi bir iskân siyaseti takip ediyordu. Yunan işgal siyasetindeki metot ise iddialarını kuvvetlendirmek ve Rum iskânını sağlamak amacıyla Türk halkının imhâsı ve göçe zorlanması olmuştur. Yunanistan, bütün bu çalışmalarını Kızılhaç ve Kilise'den büyük ölçüde istifade ile yürütmüştür. Anadolu'da Yunan mezalimi, yerli Rumlar vasıtasıyla işgalden çok önceleri başlamış[1] ve işgalden sonra da artarak devam etmiştir.

Yunanistan'ın, Osmanlı Devleti'ndeki faaliyetleri dört grupta toplanabilir:

1- Gizli teşkilâtlar kurmak suretiyle, isyânlar çıkarmak, ihtilâller plânlamak ve uygulamaya koymak; Ermeni komiteleriyle işbirliği yaparak bunları amaca hizmet için hazırlamak ve komitelere yardım etmek; sabotaj ve öldürme olaylarını plânlamak.

2- Osmanlı tâbiiyetindeki Rumları, seferberlik ilân etmek suretiyle askere almak, eğitmek ve savaş alanlarına sevk etmek.

3- İstanbul'da izci teşkilâtları kurmak suretiyle gençleri Yunan amaçlarına kazanmak, eğitmek, gerektiğinde belirlenen hedeflere karşı kullanmak.

4- Osmanlı Devleti'nde bulunan veya gelecek olan yabancı tahkik ve tetkik heyetlerini yanıltmak için her türlü propaganda faaliyetinde bulunmak; Rum nüfusunun Batı Anadolu ve diğer istek bölgelerinde ekseriyette olduğuna inandırmak için çalışmalar yapmak[2].

---

[1] Bu hususta bkz. Mustafa Turan, "İzmir'in İşgalinden Önce Anadolu'da Rum Taşkınlıkları", **A. Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, S. 6, (Kasım, 1990), s. 349 vd.

[2] Ertuğrul Zekai Ökte, "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilâl Cemiyeti Kordus", **BTTD**, C. VII, S. 40, (Ocak, 1971), s. 22.

A- YUNAN İDDİALARI VE PROPAGANDA

1- Türkler Aleyhindeki İddialar

Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgal edilebilmesi ve Megali İdea'nın gerçekleşebilmesi için ileri sürülen gerekçelerden birisi, Türklerin Anadolu'daki Rumlara zulmettikleri, hayatlarının emniyette bulunmadığı ve azınlıkların bulundukları yerlerde Türk idaresinin kötü olduğu iddiasıydı.

Yunanistan, Hıristiyanların Türkiye'de sistemli bir şekilde katliama maruz kaldıklarını ve Türklerin başka milletleri idare etmekten âciz olduklarını iddia etmekteydi[3]. Yunan tezine göre, Yunanistan'daki Türklerin güvenliği ve rahatı tamamen sağlanmış olduğu halde Türkler, ülkeyi yönetmekten aciz, barbar, kan içicidirler. Ayrıca yüz binlerce Rum'u öldürmüşlerdir[4].

Venizelos, Paris'ten 2 Kasım 1918 tarihinde İngiltere Başbakanı Lloyd George'a gönderdiği mektupta, "...Devletlerin Araplarla, Suriyelilerle, Ermenilerle meşgul olup da Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rumları ihmal eylemesi ne adalet ne siyaset itibariyle doğru olmaz. Ermeniler bütün medeniyet âleminin sempatisine lâyıktırlar ve onların mukadderatını ve istikbâlini ihtiva etmeksizin şark meselesinin tanzimi hatıra gelmez. Fakat Rumlar da aynı derecede sempatiye lâyıktırlar. Ermeniler kadar çok olan Rumlar, Ermeniler kadar zulüm gördüler ve onlar kadar imhâ olundular." demekteydi[5]. Yine aynı tarihli muhtırada Venizelos, "Türklerin kötü idaresi, Hıristiyanlar üzerinde devam ettikçe, ardı kesilmez ihtilâflar olacak ve bu, umumî sulhun üzerinde aksi tesirler yapacaktır." demektedir[6]. Venizelos'a göre 300.000 Rum imhâ edilmiştir[7].

Venizelos Paris Konferansı'nda da çantasından çıkardığı telgrafları göstererek, İzmir'de, Türklerin Hıristiyanlara korkunç zulümler yapmakta

[3] Galip Kemali Söylemezoğlu, **Yok Edilmek İstenen Millet**, İstanbul, 1957, s. 13; Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Ankara, 1974, s. 64-65.
[4] Umar, **a.g.e.**, s. 65.
[5] Celâl Bayar, **Ben de Yazdım**, C. V, İstanbul, 1967, s. 1991, Belge no: 103; Asaf Gökbel, **Milli Mücadelede Aydın**, Aydın, 1964, s. 10.
[6] **Bayar V**, s. 1993.
[7] Dimitri Kitsikis, **Yunan Propagandası**, İstanbul, 1963, s. 34.

olduklarını, Hıristiyanların tamamen imhâ edilmek üzere olduklarını ileri sürmüştür[8].

27 Kasım 1919'da Roma'da Galip Kemali (Söylemezoğlu)'nin yaptığı mülâkatta Venizelos, "Rumlara, savaş sırasında pek çok kötü muamelelerde bulundunuz. İngiliz raporlarına göre 450.000 Rum göçe zorlanmış ve bir kısmı da gittikleri yerlerde ölmüştür." demiştir[9].

2 Kasım 1918'de Patrikhane'de alınan karara uygun olarak Aydın Mebusu Emanuelidis, İzmir Mebusu Mimaroğlu ve Çatalca Mebusu Dimitriyadis, üyesi bulundukları Osmanlı Meclis-i Mebûsanı'nda verdikleri takrirle azınlıkların katliamı hakkında hükümetin ne yapmak niyetinde olduğunu sorarak suçluların cezalandırılmalarını istemişlerdir[10]. 17 Kasım 1918 günü görüşülen bu önergede, 250.000 Rum'un sürülerek mallarının müsâdere olunduğu harpten sonra da 550.000 Rum'un çeşitli yerlerde imhâ edilip mallarının zapt olunduğu iddia edilmiştir[11].

11 Aralık 1918 tarihinde de Trabzon Rum Mebusu Yorgi Efendi, Samsun, Trabzon ve Giresun Rumlarına mezalim yapıldığını iddia etmiştir. Tekirdağ Rum Mebusu Efelidis de Rumlara baskı yaptıklarını iddia ettiği bazı valilerin isimlerini saymış ve Rumların derhal azledilmelerini istemiştir. Edirne Mebusu Faik Bey ise bu iddiaları reddetmiştir[12]. 11 Aralık 1918'de Atina Ajansı, İzmir'den alındığını bildirdiği ve Avrupa gazetelerine gönderdiği haberde, "...İzmir ve havâlisinde, durum son derece nâziktir. Bir çok Rum öldürülmektedir. Türk makamları, Yunan kiliselerine kadar giderek dua edenleri dahi tevkif etmişlerdir. Mütareke gününden beri asılı duran Yunan bayraklarını yırtmışlardır." demektedir[13].

[8] Bekir Sıtkı Baykal, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali Ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri", **BELLETEN**, C. XXXIII, S. 132, (Ekim, 1969) s. 521.
[9] **Anadolu'da Yunan Zulüm Ve Vahşeti**, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara, 1338, s. 13 vd.; Mithat Sertoğlu, "Anadolumuz Hakkında Yunanlıların Düşünce ve Emelleri", **BTTD**, C. IV, S. 19, (Nisan, 1969), s. 15.
[10] Ömer Sami Coşar, **İstiklâl Harbi Gazetesi**, 16 Mayıs 1919.
[11] Umar, **a.g.e.**, s. 65; İzzet Paşa Kabinesi'nin Dâhiliye Nazırı Fethi Bey, bir Türk parlâmentosunda böyle bir takrir verilmesinin Osmanlı Devleti'ni küçük düşürmeye matuf bir hareketten başka bir şey olmadığını söylemiş ve iddiaları reddetmiştir. Bkz. Coşar, **İHG**, 16 Mayıs 1919.
[12] Fâik Bey, " Sürüldükleri iddia edilenler Balkan Harbi'nde kaçıp kendi arzularıyla Yunan ordusunun hizmetine girenlerdir. Bunlar da yüz binlerce değil topu topu 38.000 kişidir. Balkan Harbi'nden sonra hicret edenler 63.800 kişidir ve bunların bir kısmı şimdi İstanbul Limanı'nda Averof Zırhlısı'nda vazifelidirler. Edirne Rumları, Balkan Harbi'nde bize karşı silâh çekenlerdir." demiştir. Bkz. Coşar, **İHG**, 6 Mayıs 1919.
[13] Coşar, **İHG**, 16 Mayıs 1919.

Yunanlıların propaganda faaliyetlerinin yanı sıra Balkan Harbi neticesinde Balkanlardan İstanbul'a yoğun bir göç olması dolayısıyla Avrupa'daki Türklerin tedirgin edilmesi, Anadolu'daki Hıristiyanlara misilleme yapılması nedenini oluşturduğu kanaati da Yunan tezi için bulunmaz bir fırsattı. M. L. Smith, Osmanlı yetkililerinin hoş görüsüyle Türk komiteleri tarafından yapılan saldırılarla sistemli bir şekilde kıyı bölgelerindeki Yunanlı topluluklarına el konulduğu ve şiddet kullanarak kaçmaya zorlandıklarını ifade etmektedir. Smith, bir çok adam öldürme, ırza geçme, yakıp yıkma olayının olduğunu, ancak bunların hiç birinin "yığın halinde bir kıyım" sayılamayacağını ilâve etmektedir[14].

Yunan Başbakan Yardımcısı Emanuil Repulis, Yunan Başkomutanı General Leonidas Pareskevepulos'a gönderdiği 13 Mart 1919 tarihli direktifinde, Türklerin gerçekten ayaklanarak Hıristiyanları katl etmeleri tehlikesinin olduğunu ifade ediyordu[15].

Hıristiyan Batı, insan ırkları arasında tarihte büyük Hıristiyan düşmanı olarak Türkleri gördüğü[16] gibi Müttefikler de başlıca harp hedeflerinden birinin, "Türklerin kanlı zulümleri altında tutulan milletlerin kurtarılması" olduğunu söylüyorlardı[17].

Lloyd George, Londra Belediyesi'nde yaptığı konuşmada: "Rumların, Arapların, Ermenilerin meskun bulundukları memleketlerde idareye nihayet verilmesi hususunda cümlemiz müttehit bulunuyoruz." demiştir[18]. Lloyd George anılarında da Türklerin ilk fırsatta bir kırım hareketi başlatacaklarına ve Anadolu'daki durumun çok ciddi olduğuna dair alınan gizli raporlara işaret etmekteydi[19].

17 Ocak 1919'da Urla'da meydana gelen olaylarla ilgili olarak İstanbul Fransız Temsilcisi General Franchet D'Esperey, Bâb-ı Âli'den,

[14] Michael Llewellyn Smith, **Anadolu Üzerindeki Göz**, (Çev. Halim İnal), İstanbul, 1978, s. 40-41.
[15] Salahi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C.I, Ankara,1987, s.34.
[16] Salahi R. Sonyel, "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hıristiyan Azınlıkların Rolü", **BELLETEN**, C.XLIX, S. 195, (Aralık, 1985), s. 647.
[17] Gottahard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri,** (Çev. Cemal Köprülü), Ankara, 1986, s. 36.
[18] İzzet Öztoprak, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, Ankara, 1981, s. 62.
[19] **Sonyel I**, s. 33.

"Rumları öldürmek için silâhlanan Türklerin cezalandırılmalarını" istemiştir[20].

İstanbul'da kurulan Amerikan Komisyonu[21] delegesi Luis Heak, Paris Konferansı'ndaki Amerikan delegelerine İç Anadolu'daki durum hakkında 20 Ocak 1919'da bir rapor göndermiştir. Bu raporda Heak, "İç Anadolu Türklerinin, sürgünden evlerine yeni gelmiş olan Hıristiyanlara, özellikle Rum ve Ermenilere baskı yaptıklarını" söylemekteydi. Hıristiyanlara kıyım yapmakla sorumlu olanları yargılamak için kurulmuş olan Harp Divânı'nın bir aldatmaca olduğunu ekleyen Heak, Türkiye'de işleri daha iyi duruma getirmek için İtilâf Devletlerinin işgal alanlarını genişletmelerini teklif etmiştir[22].

2 Mart 1919'da Lloyd George, Türkiye'deki Rumların güvenliğini ileri sürerek Yunanlıların İzmir'e 2-3 Tümen asker çıkarmalarını teklif etti ve bu teklif Wilson ve Clemenceau tarafından kabul edildi[23].

7 Mayıs 1919 günü Paris Konferansı'nda Clemenceau, "Katliâma mani olmak ve İtalyanların da çıkışını önlemek için İzmir'e Yunan kuvvetinin gönderilmesini göz önünde bulunduruyoruz..." demiştir. Aynı toplantıda Wilson da "Mütareke gereğince Türklerin direnmemeleri lâzımdır. Çünkü mütareke hükümleri Müttefiklerden biri için, nerede tehlike bulunuyorsa oraya kuvvet göndermek hakkını bize veriyor. Yunanistan da müttefikimizdir." demek[24] suretiyle hemfikir olduklarını açıklıyordu.

Paris Konferansı'nda, Türkler tarafından girişilecek katliamlar sonunda Hıristiyan halkın tamamen yok edilmesi ile karşı karşıya bulunulması bahanesiyle[25] 12 Mayıs 1919 tarihindeki toplantısında İzmir'in Yunanistan tarafından işgali için karar alınmıştır[26].

[20] **Bayar V**, s. 1617.
[21] Bu komisyon Türkiye'deki olaylar ve şartları bildirmekle yetiniyor; fakat bunları çözümlemekle uğraşmıyordu. Bkz. Laurence Evans, **Türkiye'nin Paylaşılması**, 1914-1924 (Çev. Tevfik Alanay), İstanbul, 1972, s. 177.
[22] Evans, **a.g.e.**, s. 168.
[23] Selahattin Tansel, **Atatürk ve Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1965, s. 11.
[24] Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İstanbul, 1970, s. 213.
[25] Taner Baytok, **İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1970, s.26.
[26] Sina Akşin, "Paris Barış Konferansının Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri**. (Gn. Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay.), Ankara, 1986, s. 179; Müttefikleri böyle bir karara sevk eden amillerden biri de St. Jean. de Maurienne Antlaşması'na dayanarak İzmir'in Müttefiklerden önce İtalyanlar tarafından işgalinden endişe edilmesiydi. Bkz. Baytok, **a.g.e.**, s. 26: 10 Mayıs 1919 günü Paris Barış Konferansı'nda, "İzmir

Neden Yunanistan'ın alelacele, İzmir'e çıkarıldığını soran İtalyan Dışişleri Bakanına Lloyd George, İzmir sokaklarında her gün Rumların öldürüldüğünü ve mezalimin süratle arttığı hakkında bilgi almış olduklarını ileri sürerek, bu sebeple Yunan kuvvetinin derhal çıkmasına müsaade ettiklerini söylemiştir[27].

13 Mayıs 1919'da Lloyd George, Müslüman halkın vahşice davranmasından korktuğunu ve Yunanlıların bu halkı idare edebileceğinden şüphe ettiğini açıkladı. Curzon da İzmir'de geçen olaylar hakkında ilk raporları alınca, 19 Mayıs 1919 günü bir toplantıda, Yunanlılara Anadolu'da bir bölge tesisine müsaade edilmesi kararına karşı hoşnut olmadığını ifade etmiş, ancak asker ihracı bir oldu-bitti olduğuna göre bundan geri dönmenin güç olduğunu kabul etmiştir[28].

Diğer Avrupalı devletler nazarında da Türk zulmü kanaati hakimdi. Belçika'nın İstanbul Temsilcisi S. Marghetitch, 31 Aralık 1919 tarihli raporunda, "...Aşağılık bir ırka mensup olan Türkler, kendi kendilerine bırakıldığı takdirde, enerji, irâde ve ahlâktan yoksun oldukları için, yeniden israf, iflâs, utanç verici despotizm ve kitle halinde katliamlara başlarlar...Doğu buhranının pratik yegâne hal çaresi Türk İmparatorluğu'nun müstakil bir devlet olarak ortadan kaldırılmasıdır." demekteydi[29].

Yunanistan, işgalden önce olduğu gibi sonra da Rumların katl edildikleri ve Türkiye'de asayişin olmadığı tezini teyit ettirmek için çalışmıştır.

İzmir'in yakınındaki Bornova'nın Işıklar Köyü civarından geçen jandarma müfrezesi, mezarlıkta pusu kuran Rum eşkıyasının taarruzuna uğramış, vuku bulan müsademede Kokluca Kitre adındaki bir Rum eşkıya öldürülmüştür. Bu olayı jandarmaların Rumlara taarruzu mahiyetinde göstermek için Kokluca Köyü İhtiyar Heyeti ile papazdan mürekkep bir

bölgesinde katliâm olacağına dâir tehlikeli haberler alınca ani bir karara varmak sorumluluğu hissettik." diyen Fransız Başbakanı Clemenceau, 12 Mayıs günü, İtalyan Dışişleri Bakanı Orlando'ya Anadolu'daki Yunan halkını katliâma karşı korumak isteyen Yunanlıların çıkarma yapacağını söylemiştir. Bkz. Coşar, **İHG**, 15 Mayıs 1919.

[27] Coşar, **İHG**, 20 Mayıs 1919.

[28] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 83.

[29] Zeynep Kerman, **Belçika Temsilciliği Vesikalarına Göre Milli Mücadele**, İstanbul, 1983, s. 15-16.

heyet, Türk zulmünden ve Türk cinayetlerinden bahseden şikâyetlerini, İngiliz ve Fransız temsilcilerine vermek üzere İzmir'e gitmiştir[30].

Söke'de İzmir'e Yunanlılar gelecekler diye Yunan bayrakları asan Rumlar, Türklerin katliama kalkacağı hususunda İtilâf Devletleri temsilcilerine ve Yunan Hükümeti'ne şikâyette bulunmuşlardır[31].

Yunanlıların zeybek elbisesi giyerek Anadolu içlerine geçecekleri yerlerde, İtilâf Devletleri nazarında, Türkiye'de asayişin olmadığı ve Rumların katl edildikleri kanaatini oluşturmak için çalışacaklarının haber alındığının İtalyan jandarma kumandanına bildirilmiş olduğu, Antalya Mevkî Kumandanlığı'nın iş'arına istinaden 12. KOR. Kumandanlığı'na bildirilmiştir[32].

Harbiye Nezareti'nin General Milne'e gönderdiği 22 Aralık 1919 tarihli yazıda, İzmir'de zeybek kıyafetleriyle bir çok Rum'un, bazı Türk köylerine taarruzla cinayet ve mezalim yaptıklarının haber alındığını, amacın, Türklerin bir kısmının imhâsının teminiyle, mes'uliyeti Türklere yüklemek olduğu belirtilmiştir[33].

I. Dünya Harbi'nden önce, İzmir Metropolitliği'ne atanan Hrisostomos'un Rumeli fâcialarını tekrarlamak için geldiğini bilen İzmir Valisi Rahmi Bey, Hrisostomos'u İstanbul'a sürmüştü. İstanbul'a gelen Hrisostomos, Rahmi Bey'i katliamlar düzenliyor diye Yüksek komiserleri harekete geçirerek görevden aldırmıştır[34].

Nurettin Paşa'nın İzmir'den uzaklaştırılması için düzmece bir belge ile hazırlanan siyasî oyunda da Rahmi Bey'in uzaklaştırıldığı gibi "katliamlar

[30] M. Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, C. I, Ankara, 1959, s. 59

[31] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 91-56 F. 18.

[32] **ATASE Arş.** Kl. 308 Ds. 58-35 F. 202, 203; Aydın Havâlisi Umûm Kuvâ-yı Milliye Kumandanı Demirci Mehmet Efe, 12 şubat 1920'de Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporda (**ATASE Arş.** Kl. 113 Ds. 180-409 F. 56) ve aynı tarihte Heyet-i Temsiliye'ye gönderdiği raporda (**ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 63) aynı meseleyi ifade etmiştir. Harbiye Nezareti'nden 57. ve 23. Fırka Kumandanlıklarıyla Nazilli Mevkî Kumandanlığı'na gönderilen 16 şubat 1920 tarihli yazıda aynı mesele belirtilerek dikkatli olunması istenmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 308 Ds. 58-35 F. 20; 12. KOR. Kumandanı'nın 8 Mart 1920'de 20. KOR. Kumandanlığı'na gönderdiği şifrede Ödemiş'in bazı köylerinde zeybek elbiseli Yunan askerlerinin mezalim anlatılmıştır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 77.

[33] **ATASE Arş.** Kl. 31 Ds. (62-A) 120 F. 44.

[34] **Bayar V**, s. 1638 vd.

düzenliyor." iddiası vardı[35]. Nurettin Paşa'nın katliam emirlerinin metni (!) İtilâf Devletleri temsilcilerine verilmiş, İngiliz ve Fransız komiserlerinin teşebbüsü sonunda Osmanlı Hükümeti, valinin değiştirilmesini kabul etmiştir[36].

Anadolu'da Yunan işgali başladıktan sonra da Türk zulmünden sık sık bahsedildiğini görmekteyiz. Yunan Mebusu Vasilakis, İzmir'in işgali sırasındaki katliamlar üzerine İngiltere ile Amerikan'ın göstermekte oldukları hassasiyeti anlayamadığını ve Türklerin beş yıl süre ile Rumları kesmiş olduklarını söylemiştir[37].

Amiral Calthorpe'un kâtibi Binbaşı Haskot Smith, Urla Kaymakamlık makamında Kaymakam Tahir Bey'e, "Kazanızda emniyet yoktur; Rumlar bağ, bahçelerine gidemiyorlar; öldürüyorsunuz. İşitiyoruz ki, teşkilât yapıyor, silâhlanıyormuşsunuz. Türkiye'yi müttefikleriyle beraber yendik. Top ve tüfeklerinizi aldık. Neyinize güveniyorsunuz? Yaptıklarınız hükümetinizin programına aykırıdır. Sizi medeniyete davet ederim; vahşete devam ederseniz mahv olacaksınız." demiştir[38].

İngiliz Hükümeti'nin, Batı Anadolu'daki İrtibat Subaylığı ve İstihbarat işlerine bakan Hatkinson, 12 Ocak 1920 tarihli raporunda, bir hafta süren tetkikleri neticesinde İzmir'in veya Türkiye'nin Yunanistan'a verilmesinin zararlı olacağı ve Hıristiyanların katliam edileceği kanaatının hâsıl olduğunu bildirmiştir[39].

Aydın Vilâyeti haricinde de benzer olaylar hazırlanmaktaydı. Rumlar, meydana gelen olayların kendi aleyhlerinde tertip edilmiş olduğunu ve kendilerinin mağdur bulunduğu şeklinde İtilâf Devletleri temsilcilerine müracaat ediyorlardı[40].

---

35 Bu iddiaya göre, Nurettin Paşa, Vali Vekilliği'ne gelmeden önce emrindeki Jandarma kumandanlarına, Rumların öldürülmeleri için verdiği emirler Jandarma Subayı Slav asıllı Kolonoviç adlı birinin eline geçmiş, o da emirleri insanlık adına Deniz Subayı Mavroudis'ye vermiştir. Nurettin Paşa'ya isnat olunan mektuplarda, "...Namussuz Rumlar için ölüm vardır...Her bir nefer 4-5 Rum öldürmelidir." gibi ifadeler yer almaktaydı." Bkz. **Bayar V**, s. 1635 vd.

36 **Bayar V**, s. 1635 vd.; Taçalan, **a.g.e.**, s. 208.

37 Coşar, **İHG**, 11 Eylül 1919.

38 **Bayar V**, s. 1615.

39 **ATASE Arş.** Kl. 306 Ds. 57-26 F. 173.

40 **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, S. 42, Vesika No: 993.

21 Haziran 1921 tarihinde Çanakkale İngiliz İşgal Kumandanlığı'na müracaat eden Konstaniye adında bir Rum'un Çanakkale'ye bağlı Yeniköy'de, Türklerin Hıristiyanlar aleyhinde silâhlandıklarını ihbar etmesi üzerine bir tahkikat yapılmıştır. Tahkikât neticesinde, bilakis, Yunan kumandanlarının Türklerden topladıkları silâhlarla yerli Rumları silâhlandırdıkları ve halka yerli Rumlar tarafından icrâ edilen mezalimi örtbas etmek amacıyla böyle bir ihbar yapıldığı anlaşılmış, bunun üzerine, İngiliz işgal kumandanı, ihbar yapan şahsı hemen tutuklamış ve Mutasarrıflık'a gönderdiği muhtıra ile de bu şahsın muhafazasını istemiştir[41].

Beynelmilel Mezalim Tahkik Heyeti refakatine memur Erkân-ı Harp Kaymakam (Kurmay Yarbay) Kadri Bey, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporunda, Tahkik Heyeti Delegesi Bunoust'un Yunanlıların vaziyetlerini kurtarmak amacıyla her fırsatta Aydın ve Bergama'da Kuvâ-yı Milliye tarafından Yunanlılara karşı mezalim yapıldığını söylediklerini, özellikle belirttiğini ifade etmektedir[42].

Türk zulmü ve kötü idare gerekçesiyle İzmir'in işgaline müsaade edilen Yunanlıların, İşgâl sırasındaki idarecilikleri göz önüne alınarak, bu bölgede kalmaları, bazı Müttefik temsilcileri tarafından tasvip görmüyordu. Calthorpe, 20 Mayıs 1919 tarihli raporunda, "Yunanlıların Türkleri idare etmek üzere hükümet kurmalarına müsâade edilmesi için herhangi bir bölgenin kabulüne imkân yoktur. Bunların bir an önce mümkün olduğu nispette Anadolu'dan -ya bütün Vilâyetten veya hiç olmazsa İzmir şehrinden maâda bütün yerlerden- çekilmeleri zaruridir." demekteydi[43].

Yunanlıların Türk halkına karşı yaptıkları mezalimden sonra Türklerin bir misilleme yapabileceği düşüncesiyle olsa gerek Müttefikler, Yunanlıların çekilmeleri halinde, Rum halkının güvenlik ve çıkarlarını düşünmeye başlamışlardır.

Paris Konferansı'nın 22 Aralık 1919 tarihli toplantısında, mecbur kalındığı takdirde Yunanlıların İzmir'i boşaltabilecekleri, ancak Rum halkının güvenlik ve çıkarlarını korumak üzere yeni bir rejim kurulması ve

---

41 **Türkiye'de Yunan Fecâyıı**, Dâhiliye Vekâleti Yayını, Ahmet İhsan Matbaası, C.II, İstanbul, 1337, s. 249.

42 **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 71.

43 Baytok, **a.g.e.**, s. 88.

İzmir'de valinin daima Rum olması suretiyle Rumların çıkarlarının korunması kararlaştırılmıştır[44].

Sèvres Antlaşması sırasında da İtilâf Yüksek komiserleri, barış şartlarının onaylandığı takdirde, Türklerin ayaklanacakları, Anadolu ve Trakya'da Hıristiyanlara karşı genel bir kırıma girişilebileceği hakkında kendi hükümetlerini uyarmaktaydılar[45].

Yunanlıların, Türkiye ile barış sağlandıktan sonraları da Türk zulmünden sık sık bahsettiğini görmekteyiz[46].

Yunanistan Avrupa kamuoyunda yerleşmiş olan "Türkler zulmedicidir; barbardır." imajından[47] azami istifade etmiştir[48]. Oysa, Avrupa'da yaşayan Musevilerin, İrlandalı Katoliklerin, Fransa ve Silizyalı Protestanların, Macaristanlı Kalvinistlerin ve daha bir çok azınlığın kendi dini inançları yüzünden zulme uğradıkları ve çoğunun Osmanlı Devleti'ne sığındıklarını[49] da hatırlamak gerekir.

2- Nüfus Meselesi

Yunanistan, ilhakı haklı göstermek amacıyla hukukî bir dayanak olarak, Aydın Vilâyeti'nde Rumların Türklerden fazla olduklarını iddia etmekteydi. Venizelos, hedef olarak seçtikleri toprakların hepsinde çoğunluğun Yunan asıllı olduğunu iddia ediyor, kendisine Yunanistan'ın sınırlarını Arnavutluk içlerine kadar uzatabileceğini îma eden İngiliz Hükümeti'ne, "Yunanistan etnolojik alâkası, yani ırk dayanağı olmayan yere gitmez." cevabını veriyordu[50].

[44] Baytok, **a.g.e.**, s. 30-31.
[45] Salahi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C. II, Ankara, 1986, s.76
[46] Yunan gazeteci **Katimerini** gazetesinin sahibi ve başyazarı Eleni Vlahos, 1975'te yazdığı bir yazıda, Türkiye, tüm nüfusu ile yeryüzünden kaybolmuş olsa idi, insanlık bir tek sanat eseri, kitap ve şarkıyı kaybetmeyecekti." demektedir. Bkz. Nurettin Türsan, **Yunan Sorunu**, Ankara, 1987, s. 175.
[47] Avrupa'da bu imajı çok gerilere götürmek mümkündür. Meselâ 1630'larda Fransa'da bazı yazılı belgelerde Türkler, Hıristiyanlara zulüm yapan şeytani bir yaratık olarak canlandırılmaktaydı. Bu geleneksel imaj, Avrupalıların Türklerden duyduğu korku ve İslâm düşmanlığına dayanır. Bkz. Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 1919-1920**, Ankara, 1988, s. 20.
[48] Türsan, **a.g.e.**, s. 124.
[49] Sonyel, **a.g.m.**, s. 651.
[50] A. Bekir Terek, "Yunan Hedefleri ve Stratejisi Karşısında Gerçekler ve Türkiye", **BTTD**, C. V, S. 29, (Şubat, 1970), s. 17.

Paris Konferansı'nda, İzmir'in Yunanlılara işgal ettirilmesi kararının verilmesinde, Rum Patrikhanesi'nin tahrif edilmiş nüfus istatistikleri önemli rol oynamıştır[51]. Anadolu'nun batı kısmının nüfusunu gösterecek resmî istatistikler olmadığını söyleyen Venizelos, Rum Patrikhanesi tarafından hazırlanan rakamlara güveniyor, bu rakamların doğruluğunu ileri sürüyordu. Patrikhane'nin istatistiklerine göre, Batı Anadolu'daki Rum nüfusu 1.700.000 idi. Venizelos, Aydın ve Bursa illerinde ise 1.080.000 Rum nüfus bulunduğunu, buna yakındaki adaların nüfusu eklenirse bu rakamın 1.450.000'e yükseleceğini, Müslüman nüfusun ise 943.000 olduğunu, dolayısıyla bu bölgenin Türk bölgesi olamayacağını ileri sürüyordu[52]. Venizelos, 3/4 şubat 1919 tarihinde Onlar Şûrası'nda Anadolu'nun bazı kısımlarının Yunanistan'a verilmesini, bu bölgede 1.132.000 Rum'a mukabil 943.000 Türk'ün bulunduğu iddiasını tekrar etmiştir[53]. 27 Kasım 1919'da Roma'da, Galip Kemali'nin yaptığı mülâkatta da Venizelos, "Biz, ekseriyeti Rum olan İzmir'i milletlerin kendi mukadderatını tayin hakkına mâlik olmaları düsturuna istinâden artık size bırakmayız." demiştir[54].

İzmir'deki Yunanistan Siyasî Temsilcisi Sterghiades, 27 Temmuz 1922 tarihli telgrafında, "çoğunlukla Yunan unsurunun yaşadığı Batı Anadolu'nun, hiçbir zaman Türk idaresine geri verilemeyeceğini" ifade etti[55].

Yunan tarihçilerinden Markezinis ve Angelomati, İzmir'de Rumların 200.000 Türklerin de 80.000-100.000 arasında olduklarını iddia ediyorlardı[56].

Lloyd George da Sterghiades'in iddiasını teyit etmek istercesine İzmir'de nüfusun çoğunluğunu Yunanlıların teşkil etmekte olduğunu, İzmir'in, Yunan yönetimine bırakılmasını isterken de "Self-determination" prensibinden hareket edildiğini söylüyordu[57].

Osmanlı Hükümeti ise İzmir'in İtilâf kuvvetleri tarafından işgali karşısında Paris Barış Konferansı'na bu şehrin Yunanistan ile hiç bir ilgisinin

[51] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 50.
[52] **Sonyel I**, s. 35.
[53] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 61.
[54] **AYZV**, s. 14; Sertoğlu, **a. g. m**, s. 15.
[55] Umar, **a.g.e.**, s . 56.
[56] **Sonyel I**, s. 38.
[57] Baytok, **a.g.e.**, s. 77.

olmadığını, ahalisinin % 83 nispetinde Türk olduğunu, bu sebeple burada kesin bir işgalin kabul edilemeyeceğini bildiriyordu[58].

Batı Anadolu bölgesi, Tanzimat'ın getirdiği eşitlik ve haklardan yararlanılarak bu tarihten itibaren sistemli bir şekilde Rumlaştırılmağa çalışılmış[59] ise de Aydın Vilâyeti'nde hiç bir zaman Rum nüfusu çoğunlukta olmamıştır. Rumları nüfus bakımından Türklerden çok olmaları bazı kazalara münhasır kalmıştır.

Türklerin resmî nüfus istatistiklerine göre, 1887 yılında Aydın Vilâyeti'nde 1.044.945 Türk, 190.798 Rum nüfus vardır. Vilâyetin hiç bir sancağında Rum ekseriyeti söz konusu değildir. İzmir Sancağı'nda Rumlar biraz fazla iseler de diğer sancaklarda ve bazı kazalar[60] istisna edilirse vilâyetin bütün kazalarında ezici bir Türk ekseriyeti vardır[61].

Duyûn-ı Umûmiye-i Osmaniye İdâresi tarafından Anadolu'da incelemeler yapmak üzere görevlendirilen Vital Cuinet'nin istatistiğine göre, 1891 yılında Aydın Vilâyeti'nde nüfus dağılımı şöyledir[62]:

SANCAK	TÜRK	RUM
İzmir	273.795	130.957
Manisa	291.460	47.533
Aydın	185.898	16.907
Denizli	210.697	2.860
Muğla	131.484	10.026
Toplam	1.093.334	208.893.

1900 yılında Aydın Vilâyeti'nde 1.234.718 Türk, 247.320 Rum nüfus vardır[63]. 1905'te Türklerce yapılan nüfus sayımına göre, sadece İzmir Sancağı'nda 100.356 Türk'e karşılık 73.636 Rum bulunmaktadır[64].

[58] Cengiz Orhonlu, "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları Tehcirin Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler", **BELLETEN**, C.XXXVII, S. 148, (Ekim, 1973), s. 486.

[59] Kamil Erdeha, **Milli Mücadelede Vilâyetler ve Valiler**, İstanbul, 1975, s. 369

[60] İzmir Sancağı'nın Foçateyn Kazası'nda 3.762 Türk, 10.596 Rum; Urla Kazası'nda 8.116 Türk, 12.045 Rum; Çeşme Kazası'nda 3.677 Türk, 26.826 Rum nüfus vardır. Bkz. **Salnâme-i Vilâyet-i Aydın**, Hicri 1304.

[61] **Aynı yer.**

[62] Vital Cuinet, **La Turquie d'Asie**, C. III, Paris, 1894, s. 347.

[63] **Salnâme-i Vilâyet-i Aydın, Hicri 1317.**

[64] **Sonyel I**, s. 37.

1914 yılında Aydın Vilâyeti'nde 1.338.317 Türk, 308.476 Rum nüfus vardır. Bu yılda da vilâyetin bütün sancaklarında Türk ekseriyeti vardır[65]. Paris Barış Konferansı'na Osmanlı Hükümeti'nce sunulan 1914 yılına ait resmî nüfus istatistiğine göre, Aydın Vilâyeti'nde, 1.249.067 Türk, 299.097 Rum yaşamaktadır[66]. Bu istatistiğe göre, toplam nüfusun % 77'sini Türkler, % 18'ini Rumlar oluşturmaktadır. İngiltere'de yaşayan Türk dostu İngiliz, Hintli ve diğer Müslümanlarca hazırlanarak 15 Aralık 1919'da M.H.Ispahani tarafından İngiltere Başbakanı'na gönderilen yazıda verilen rakamlar, bu rakamların hemen hemen aynısıdır[67]. Muhtemelen bu yazıda Osmanlı Hükümeti'nce Paris Barış Konferansı'na sunulan 1914 yılına ait istatistik esas alınmıştır. Zira, beş yılda nüfusun bir hayli değişmiş olması gerekir. Galip Kemali Söylemezoğlu, 299.000 Rum'dan 60 ila 80.000'inin çıkarılmasının gerektiğini, çünkü bu Rumların Ocak-Haziran 1914'de Makedonya'da cereyan eden acıklı olaylara bir misilleme olarak bu topraklardan çıkarıldığını, Temmuz 1914'de Atina elçisi iken Venizelos ile imzaladığı anlaşma gereğince bunların Makedonya Müslümanları ile mübadele edilecek olan Trakya ve İzmir Rumları kategorisine dâhil olduklarını ifade etmektedir[68].

Smyrne Turque'e göre I. Dünya Harbi'nden önce ve sonra Aydın Vilâyeti'ndeki Türk ve Rum nüfusu şöyledir[69]:

Sancak		I. Dünya Harbi öncesinde	I. Dünya Harbi sırasında
İzmir	Türk	376.953	407.761
	Rum	218.239	142.295
Aydın	Türk	117.907	111.373
	Türk	120.091	121.315
Manisa	Türk	198.158	186.061
	Rum	180.634	193.949
Denizli	Türk	124.436	122.076
	Rum	128.133	131.172

[65] İstatistik için Bkz. Ramazan Boyacıoğlu, **Salnâmelere Göre I. Meşrutiyetten I. Cihan Harbi'ne Kadar Aydın Vilâyeti**, Ankara, 1987, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 83 vd.; Dâhiliye Nezareti'nce hazırlanan "Memâlik-i Osmaniye'nin 1330 senesi nüfus istatistiği"ne göre, Foçateyn Kazası'nda 7.427 Türk, 15.670 Rum, Urla Kazası'nda 9.361 Türk, 24.711 Rum; Çeşme Kazası'nda 4.539 Türk, 39.073 Rum; Karaburun Kazası'nda 8.834 Türk, 9.934 Rum nüfus vardır. Bkz. **Aynı yer.**; Erdeha, **a.g.e.**, s. 369-370.

[66] EK. 2; Aynı istatistik **Türk İstiklal Harbi**, Gn. Kur. Harp Tarihi Dairesi, C. II, Ks. 1, Ankara, 1963, s. 11'de verilmiştir.; M. Tayyib Gökbilgin'in verdiği istatistiğe göre Aydın Vilâyeti'nde 1.291.062 Türk, 233.914 Rum bulunmaktadır. Bkz. **Gökbilgin I**, s. 5.

[67] **Sonyel I**, s. 38.

[68] Söylemezoğlu, **Yok Edilmek...**, s. 41.

[69] **Smyrne Turquie, Publication de la societe de Defance des Droits Ottomans**, Smyrne, 1919, s. 16.

1917 yılına ait Fransızca olarak hazırlanmış nüfus istatistiğine göre: Aydın Vilâyeti'nde 1.293.527 Türk 233.914 Rum bulunmaktadır[70].

21 Ekim 1918 tarihli **Köylü** gazetesinde yayınlanan istatistiğe göre, Aydın Vilâyeti'nde nüfus dağılımı şöyledir[71]:

Sancak	Türk	Rum
İzmir	406.068	151.101
Manisa	298.339	46.012
Aydın	239.530	33.440
Denizli	258.025	3.203
Toplam	1.201.662	233.756

Bütün bu rakamlardan Aydın Vilâyeti'nde Türklerin ezici bir nüfusa sahip oldukları anlaşılmaktadır.

The Times'ın mütaâasına göre, İzmir havalisinde bulunan Rumlar, 1914 yılında tehcir edilen göçmenler de dâhil olmak üzere hesap edilirse ancak % 35 nispetindedir. Yalnız İzmir Sancağı'nda Rumlar biraz fazla iseler de bölgede Müslüman ve Türk ekseriyeti vardır[72]. Esasen Müttefiklerin de bölgedeki Türk ekseriyetini kabul ettikleri görülür.

İngiliz Yüksek Komiseri Sir John Robeck, 19 Ekim 1919 tarihinde Lord Curzon'a gönderdiği kapalı tel yazısında, İzmir Sancağı'ndaki 633.359'luk nüfusun 217.447'sini Rumlar, 415.882'sini ise Müslüman ve diğer unsurların oluşturduğunu belirtmekteydi[73]. Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi İzmir bölgesinde Türk nüfus Rum nüfustan fazladır.

[70] **Graphique Comparatif de la population du Vilayet d'Aidin sur Cazas (sous-prefecture) D'apres les statistiques de 1917**'de Aydın Vilâyeti'nin bütün kazalarına ait mufassal bir istatistik verilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl.8 Ds. 48 F.36-1.

[71] Aynı istatistik Taçalan, **a.g.e.**, s. 78'de verilmiştir; M. Şefik Aker'in verdiği istatistik de buna yakındır. Aker'in verdiği istatistiğe göre, İzmir'de 403.919 Türk, 151.235 Rum; Manisa'da 293.710 Türk, 46.329 Rum; Aydın'da 190.663 Türk, 31. 631 Rum; Denizli'de 243.542 Türk, 3.184 Rum yaşamaktadır. Bkz. M. Şefik Aker, **İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidâli**, C. I, İstanbul, 1937, s. 8; **Sonyel I**, s. 37'de verilen Türk istatistiğine göre, Balıkesir dâhil edilerek Batı Anadolu bölgesinde 1.802.698 Türk/Müslüman, 329.653 Rum/Ortodoks bulunmaktadır.

[72] **İzmir, Ayvalık ve Aydın Havâlisinin Yunanlılar tarafından İşgali ve Yunan Mezâlimi Hakkında Makâmat-ı Askerîyeden Mevrûd Raporları Hâvi İkinci Kitap**, Matbaa-i Askerîye, Dersaadet, 1335, s. 18; Muâhede-i Sulhiye mucibince Yunanistan'a verilmek istenen İzmir ve havalisindeki nüfusa dair çıkarılan başka bir istatistikte, İzmir ve havalisinde 286.300 Türk/Müslüman nüfusa karşılık 157.270 Gayr-ı Müslim nüfus vardır. Bkz. **ATASE Arş.** K.96 Ds. 153-344 F.48.

[73] **Sonyel I**, s. 37.

Bu bölgede nüfus, Balkan Harbi sonunda yapılan mübadele ve I. Dünya Harbi'ndeki yerleşmelerden[74] ve Yunanistan ile Osmanlı Devleti'nin siyasetleri sebebiyle büyük bir hareketlilik ve iniş-çıkışlar gösterir.

Üç büyükler Aydın Vilâyeti'ne ait nüfus istatistiklerini incelemedikleri gibi bölgede yaşayan yabancı unsurların konuyla ilgili yazılarına da önem vermemişler ve İzmir'in işgali görevini Yunanlılara vermişlerdir[75].

BMTH'nin 13 Ekim 1919 tarihli raporunda, "İşgal edilen mıntıkada, nefs-i İzmir, Ayvalık şehirleri hariç, Türk unsurunun Rum unsuruna üstünlüğü itiraz götürmez bir hakikattir." denilmiştir[76]. Müttefikler, BMTH'nin raporuna rağmen Yunanlıların bölgede kalmalarını sağlamışlardır.

1919 yılı Ocak ayında yapılması kararlaştırılan İzmir Belediye Başkanlığı seçiminde, Rum nüfusun Türk nüfustan fazla olduğunu ispat etmek amacıyla çalışmışlarsa da Türklerin tek bir liste halinde seçime katılmaları ile Rumlar seçime girmekten vaz geçmişlerdir[77].

İzmir bölgesinde Türk nüfusunun Rum nüfustan daha az olduğunu iddia eden Yunanistan, bu bölgenin geleceğinin kararlaştırılması için 21 Şubat-10 Mart 1921'de Londra Konferansı sırasında[78] yapılan plebisit teklifini reddetmiş, Türkiye ise kabul etmiştir[79]. Bu hususta Galip Kemali Söylemezoğlu, "Trakya ve İzmir'e gelince, ekseriyet bu vilâyetlerde Rumlarda ise muâhede hükümlerine göre bu toprakların kaderini tayin edecek olan plebisit niçin uzak bir tarihe bırakıldı ? Sonra nasıl oldu da Yunanistan

[74] Nail Moralı, **Mütarekede İzmir, Önceleri ve Sonraları**, İstanbul, 1976, s. 123.

[75] **Sonyel I**, s. 56; Amerikalı Profesör Albert Howe Lybyer de Türk Trakyası'nda ve İzmir dolaylarında nüfus durumu, halkın isteği ve ekonomik şartların, bu bölgenin Yunanistan'a verilmesini haklı çıkarıp çıkarmayacağını öğrenmek için Paris Konferansı'nın yerinde soruşturma yapmak zahmetine bile katlanmadığını söylemiştir. Bkz. **Aynı eser**, s. 32.

[76] **EK**. 24.

[77] **Bayar V**, s. 1618; Erdeha, **a.g.e.**, s. 378.

[78] Londra Konferansı sırasında, İzmir'le ilgili olarak önerilen teklifte, şehir dışında nüfus oranına göre kurulacak jandarma gücüne Müttefik kumandanların komuta edecekleri belirtiliyordu. Yunanlılar İzmir'le ilgili önerileri bazı değişiklerle kabule hazır olduklarını gizlice öne sürüyorlardı. Türkler ise milletlerarası bir soruşturma komisyonu kurulmasına karşı çıkan Yunanistan'ın İzmir'deki nüfusun Rum olduğu iddialarının tutarsız ve çürük olduğunu öne sürmüşlerdir. Bkz. **Sonyel II**, s. 131.

[79] Umar, **a.g.e.**, s. 56; Söylemezoğlu, **Yok Edilmek...**, s. 45.

iki seneden beri Türk ekalliyet ile başa çıkamadı ?"[80] sorusunu sormaktan kendini alamaz.

Aydın Vilâyeti'ndeki nüfus kesâfetini lehlerine çevirebilmek için imhâ ve tehcir siyasetini uygulayan Yunanistan, Türklerden boşalan yerlere başka yerlerden getirilen Yunan-Rum göçmenleri yerleştirmeye çalışmıştır. Celâl Bayar bu konuda, "Elimizdeki vesikalar inanılmaz hazırlığın ne derece ilerlediğini gösteriyordu. Nefs-i Ayvalık'ta 35.000, Edremit'ten İzmir'le Karşıyakası'na kadar 100.000, Urla Yarımadası'nda 75.000 Rum vardı. Bunlardan Edremit'ten İzmir'e kadar olanlar Midilli'ye, Urla ve çevresi ise Yunan Genel Kurmayı tarafından nazarî olarak Sakız'a bağlanmıştır." demektedir[81].

3- Propaganda

Yunanistan, ileri sürdüğü iddia ve tezleri kuvvetlendirebilmek amacıyla yoğun bir propaganda faaliyetine girişmiştir. Yunanistan'ın propaganda faaliyetleri, Millî Mücadele döneminden çok önceleri başlamış[82] ve her türlü vasıta ve metotları kullanarak devam etmiştir[83]. İşgalden önce İzmir'e gelecek olan Yunan askerlerinin karşılanması için Yunan bayrakları yapılması ve kiliselerde Yunan donanması için para yardımı yapmaları suretiyle hayatlarını kurtarabilecekleri yolunda Türk zenginleri zorlanmaktaydı[84].

Venizelos'un tâlimatıyla İzmir'e gönderilen bazı şahıslar "Hep beraber kardeşçe yaşayalım" propagandası yapmaktaydılar[85].

---

80 Söylemezoğlu, **Yok Edilmek...**, s. 45.

81 **Bayar V.** s. 1574; Bir örnek ile mukâyese edilirse, 1914 yılında Urla'da 24.711 Rum nüfusa karşılık 9.361 Türk nüfus varken (Bkz. Erdeha, **a.g.e.**, s. 369-370) 1919 yılına gelindiğinde 30.000 Rum'a karşılık 3.500 kadar Türk kalmıştır. (Bkz. **Bayar V**, s. 1614) Bu da gösteriyor ki, Yunanistan'ın nüfus ve iskân politikası neticesinde Aydın Vilâyeti'nin bir çok yerinde Rum nüfus artarken Türk nüfus azalmıştır.

82 Yunan Propaganda Teşkilâtı 1912 yılında kurulmuş, 1918 yılında Avrupa ve Amerika'ya yayılmıştır. İlk basın bürosu 1918'de Londra'da açılmıştır. Diğer ülkelerde açılan basın büroları Dışişleri Bakanlığı Basın Şubesi'ne bağlanarak propaganda koordinasyonu sağlanmıştır. Bkz. Kitsikis, **a.g.e.**, s. 84 vd.; Türsan **a.g.e.**, s. 137; Meselâ Venizelos, Yunanistan'ın Anadolu'daki toprak isteğiyle ilgili olarak 1915 yılında Leipzig'de yayınlanan Alman Dr. Karl Dieterich'in **Das Griecihentum Kleinasiens** (Küçük Asya'da Elenizm) adlı broşürü hemen İngilizce'ye ve Fransızca'ya çevirterek Avrupa ve Amerika'ya dağıttırmıştır. Bkz. Kitsikis, **a.g.e.**, s. 141.

83 Yunan propagandasının metotları hakkında geniş bilgi için bkz. Kitsikis, **a.g.e.**, s. 141 vd.

84 Hamdi Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. IV, S. 23 (Ağustos, 1969), s. 61.

85 Venizelos'un İzmir'e gönderdiği Kandiya Mebusu Mihal Matraki halka, "Büyük devletler buraları Yunanistan'a verecekler. Bu yüzden bazı vak'alar çıkabilir. Siz karışmayın. İttihat Komitesi'nin

Mütareke üzerine Osmanlı Devleti'nin bazı yerlerini işgal eden İtilâf Devletlerinden bazıları, halka şirin görünerek halkın bu işgali memnuniyetle karşıladıklarını her fırsatta söylemekteydiler[86]. Yunanistan da bu propaganda şeklini kullanmaya çalışmıştır.

İzmir'in işgaliyle beraber işgalin askerî bir nitelik taşıdığı, mütareke şartlarına uygun olduğu ve Osmanlı hakimiyetinin devam ettiği izlenimini vermek[87] ve iç tepkileri etkisiz bırakmak için Yunan işgalinin sevinçle karşılandığı yolunda yoğun bir propagandaya girişilmiştir[88]. Yunanistan, propaganda için basına büyük önem veriyordu. Rumca gazeteler, "Makedonya'daki Türk ve Rumlar gibi buradaki unsurların da geçmişi unutmalarını, Müttefik Devletler neye karar verirlerse versinler ahenk içinde beraber yaşamalarını" tavsiye ediyorlardı. Bunlardan Türklük aleyhinde en ileride olan **Kozmos** gazetesi bile bu uyuşturma politikasını uyguluyordu[89].

Yunanistan'ın çeşitli yollarla elde ettiği İstanbul'daki yabancı gazeteciler ve muhabirler Yunan emellerine hizmet ediyorlardı[90]. Venizelos'un direktifine göre, Türk ve Rum ahalinin taassuplarının ortadan kaldırılması, Türk unsurunun kızdırılmaması için Türk gazetecileriyle de propaganda yapılması isteniyordu[91]. Bu konuda Metropolit Hrisostomos'un gayretleri göze çarpmaktadır. Haydar Rüştü (Öktem) Bey'in naklettiği şu olay gerek Hrisostomos'un gerekse Yunanistan'ın basın yoluyla yapmak istediklerini izah etmektedir:

"Baba diye hürmetle yad eylediğimiz Raşit Bey beni yanına çağırdı ve sana ehemmiyetli bir selâm getirdim! dedi. Aynı zamanda beşuş ve

---

teşviklerine kapılmayınız. Sizin için sığınacak başka yer yoktur. Eski dostluğumuzu hatırlayalım. Hep beraber kardeşçe yaşayalım." diyordu. Bkz. **Bayar V**, s. 1613.

86 **ATASE Arş.** K1: 405, Ds. (1-9) 12, F. 28.

87 Venizelos, Fransız Başbakanı Clamenceau'ya yazdığı mektupta, "...Başta Vali olduğu halde, memurların görevleri başına gelmeleri sağlanmıştır...Bugün herkes Yunan kuvvetleriyle Osmanlı memurlarının ortak çalışması altında kendi işleriyle uğraşmaya başlamıştır." demekteydi. Bkz. Erdeha, **a.g.e.**, s. 407.

88 **Aynı yer**.

89 **Bayar V**, s. 1613.

90 Meselâ, Yunanistan'ın satın aldığı gazetelerden **Le Temps** Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Rene Puaux, **Talihsiz Epir**, **Ellenizmin Çöküşü**, **İzmir'in Ölümü**, **İzmir'in Son Günleri** gibi kitaplar yazmıştır. Bkz. Kitsikis, **a.g.e.**, s. 241.

91 Yunan tarihçi Rodas, "Bilhassa Türk gazetecileriyle propaganda yapmamız iktiza ediyordu. Venizelos'un vermiş olduğu tâlimat mücibince Asya-yı Suğradaki muhtelif unsurların bilhassa Türk ve Rum ahalinin taassuplarını bertaraf etmeleri, Türk unsurun kızdırılmaması ve taassubunun tahrik ve teheyyüç edilmemesi matlup idi." demektedir. Bkz. Haydar Rüştü Öktem, **Mütareke ve İşgal Anıları**, (Haz. Zeki Arıkan), Ankara, 1991, s. 50-51.

manidar bir çehre ile takriben şu sözleri söyledi: Metropolit Hrisostomos Efendi'nin sana çok selâmı var, gözlerinden öpüyor. Diyor ki, Türkçe gazeteler ile Rumca gazeteler mensup oldukları milletleri yekdiğeri aleyhine mütemadiyen tahrik ve iğzab ediyorlar. Asırlardan beri birlikte yaşayan bu milletler, herhangi devletin idaresine tevdi edilseler yine beraberce yaşamağa mecburdurlar. Beyhude yere neden yek diğere düşman mevkiine konuluyorlar. Ben bizim gazeteleri topladım, hepsine fena halde çıkıştım. Bundan böyle Türk kardaşları (!) aleyhine katiyen bir satır yazı bile yazamayacaklardır. Sizin gazeteleriniz de bu suretle hareket eylemeleri îcâp eder. Bahusus Haydar Rüştü Bey oğlumuz yazmazsa vaziyet ıslah edilir. Tarafımdan kendisine rica ediniz o da yazmasın. İşte Haydar Rüştü oğlum ben de sana metropolit efendinin nasihatlerini naklediyorum. Alt tarafı senin bileceğin bir iş..." Haydar Rüştü Bey, meseleyi **Duygu** gazetesini çıkaran Talat Bey'e anlatmış, o da cevaben, "Bu herifler sûret-i haktan görünerek bizi susturmak, dolayısıyla milleti uyuşturmak istiyorlar; inanma. Sen yazmazsan ben yine yazar çizerim." demiştir. Haydar Rüştü Bey, kendisinin de aynı kanaatte olduğunu belirttikten sonra "Mütemadiyen biz söğüp sayan sekiz on gazetenin hep birden uyuşmak, barışmak, sui tefehhümleri izâle etmek tavsiyelerini havi makaleler neşr etmesi elbette bir maksada mebni idi. Hem tuhafı şu ki: Bir taraftan iyi geçinelim diye barbar bağırıyorlar, diğer taraftan da karakollarımıza hücum ederek polislerimizi sokak ortalarında parçalıyorlardı." demek[92] suretiyle bu husustaki gerçek niyeti ortaya koymaktadır. Bu hususta Yunanlılar İzmir'e getirdikleri yabancı gazetecileri de maksatlarına alet etmekteydiler. Bunlara Türklerin fenalıklarını, Rumların üstünlüğünü ifade eden telgraflar çektiriyorlardı. Bu çeşit yazılara en çok **Le Temps**[93] ve **Le Figaro** gibi gazetelerde rastlanmaktaydı[94].

Yunanlılar, özellikle Fransız basınında kendi propagandalarını yaptırmışlardır. Yunan taraftarlığıyla bilinen Fransızca **Tan** gazetesi, "Asya-yı Sağir'de Vaz'iyet" ve "Asya-yı Suğra Harekâtı Hakkında Yunan Tebliğ-i Resmisi" gibi başlıklarla İzmir'de Türklerin Rumları öldürdüklerini

[92] Öktem, **a.g.e.**, s. 46-47; Bu konuda Rodas, Haydar Rüştü'nün **Duygu** ve **Anadolu** gazetelerini oyun bozancı, sıkıcı ve tehlikeli olarak nitelemektedir. Bkz. **Bayar V**, s. 1610.

[93] Paris'teki propaganda öncülerinden Leon Makkas, **Temps**'ın yöneticisi Edgar, Roch ile yapılan anlaşma gereğince gazetenin verilen bütün haberleri yayınladığı, yorumlar konusunda da Andre Tartieu, Rene Puaux gibi Elen dostlarının kendilerini desteklediklerini belirtmektedir. Bkz. Kitsikis, **a.g.e.**, s. 188-189.

[94] **Bayar V**, s. 1610.

neşrediyordu. Temmuz 1919 tarihinde **Tan** gazetesinde "Asya-yı Suğra'da Türk Vahşetleri" adı ile yayınlanan makale bunlardan biridir[95].

Yunanistan gerek Avrupa basınında gerek Anadolu'da yapılacak propaganda için gerekli parayı finanse ediyordu. İzmir'e gelecek Muhtelit Komisyon'un yapacağı tahkikat sırasında Türk halkına dağıtılmak ve Yunan idaresi lehinde propaganda yapılmak üzere 250.000 liranın Aydın ve Nazilli taraflarına gönderildiği öğrenilmiştir[96].

Yunanlılar, işgal ettikleri yerlerde ve işgal sahası dışında propaganda yapmak suretiyle Türklerin mukavemet gücünün kırılmasına çalışmışlardır[97]

57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, 2 Ağustos 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporda, "Güya Nazilli tarafındaki ahalinin Kuvâ-yı Milliye'nin tecâvüzünden Yunan bölgesine ilticâ ettikleri yolunda bazı İzmir gazetelerinin neşriyatının büsbütün gerçeklere aykırı olduğunu ve Yunan işgal bölgesinin İslâm ahaliden tamamen boşaltılmış olduğunu..." belirtmekteydi[98].

61. Fırka Kumandanı Kâzım Bey, 15 Temmuz 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne çektiği telgrafla, Yunanlıların Bergama ve Manisa havalisine büyük miktarda kuvvet getirerek işgal sahasını genişletmek amacıyla büyük bir harekâta başlayacakları ve bu harekât için Sulh Konferansı'ndan izin aldıkları yolundaki haberlerin Yunan ve Rum kaynaklarınca çıkarıldığını bildirmiştir[99].

16 Temmuz 1920'de Yunan ordusunca yayınlanan bir bildiride, "Türkler dostları ve koruyucuları saydıkları Yunanlılara kesin güven ve içten bağlılık duygularını beyân ediyorlar." denilmekteydi[100].

Harbiye Nâzırı, 21 Kasım 1919 tarihli bir tamimle, İzmir havalisinden İstanbul'a bazı Yunan subayları ile komiteciler gelerek halk arasına dağılmak suretiyle "Kuvâ-yı Milliye'yi teşkil eden ve ücretle istihdam

[95] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 91-56 F. 3, 21.

[96] **Gökbilgin I**, s. 185.

[97] Celâl Bayar, **Ben de yazdım**, C. VI, İstanbul, 1968, s. 2241-2242.

[98] **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 48-6; Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD.**, C.IV, S. 24, (Eylül,1969), s. 8.

[99] **ATASE Arş.** Kl. 182 Ds. 15-84 F. 158.

[100] **Sonyel II**, s. 89.

olunan Türklerin, mev'ud ücretin verilmemesinden, elbise, ayakkabı ve levâzım noksanından dolayı birer birer firara başladıklarını, yakın zamanda bilumûm Kuvâ-yı Milliye'nin dağılacağı ve Yunan ordusunun serbest kalarak istediği kadar tevsî-i işgal edeceğini ve Marmara Denizi'nde dahi Yunan bayrağını temevvüc edeceğini neşr ve işaa etmekte olduklarını" belirtmiş ve bu konuda ilgili kumandanların dikkatini çekmiştir[101]. Yine Harbiye Nâzırı tarafından çeşitli kumandanlıklara gönderilen başka bir tamimde Rumlara mezalim yapıldığı şeklinde propaganda yapılmakta olduğu ifade ile bu gibi propagandaları önlemek için mukabil neşriyat[102] yapılması istenmiştir[103]. Yunanlılar, esir aldıkları Türklerden bazılarını propaganda vesilesiyle serbest bırakmakta ve "Şimdi sizi bırakıyoruz. Askerlik yapmayınız. Karşımıza bir daha gelmeyiniz. Gelirseniz sizi keseriz. Sizin padişahınız İstanbul'dadır. Siz niçin askerlik yapıyorsunuz ? Sizi kim toplayıp askere gönderiyor ? Siz Mustafa Kemal'in sözüne bakıp geliyorsunuz; bütün bütün kırılıyorsunuz. Askere cahillik edip gelmeyiniz ve arkadaşlarınıza söyleyiniz gelmesinler. İtaat etmeyiniz; firar ediniz."[104] gibi telkinlerde bulunuyorlardı.

Yunanlılar, işgal altında bulundurdukları yerlerde, halka işgal esnasında bir fenalık ve zarar yapılmadığına dair varakaları zorla mühürlettirmekte ve Kuvâ-yı Milliye'nin dağılacağı yolunda propaganda yapmaktaydılar[105].

---

[101] **EK**. 3.

[102] **ATASE Arş.** Kl. 83 Ds. 75-308 F. 33; Harbiye Nazırı, 27 Kasım 1919 tarihinde Köşk'te Müfreze Komutanı Hakkı Bey'e de aynı hususu bildirmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 405 Ds. (11-9) 12 F. 23.

[103] Aydın ve civarındaki mezalim tahkika gelen Labon, Aydın Mutasarrıfıyla yaptığı görüşmede, Yunanlıların propaganda yoluyla Sulh Konferansı nezdinde işgali âdi bir olay gibi göstermeye çalışacaklarını Türk tarafının basın yoluyla haklı olduklarını ispat edecek vâsıtalara müracaat etmesi gerektiğini söylemiştir. Bkz. **İAA**., s. 36.

[104] **HTVD**., S. 55, Vesika No: 1276.

[105] 14. KOR. Kumandanı Kâzım Bey tarafından Harbiye Nezareti'ne gönderilen 1 Ağustos 1919 tarihli raporda, Kozak Nahiyesi'nde bulunan Yunan kumandanının, işgal esnasında halka bir fenalık yapılmadığına dâir, köylerde kalmış Müslümanlara zorla varakalar mühürletmekte olduğu, durumun İngiliz ve Fransız temsilcileriyle subaylarina bildirilmiş olduğu ifade edilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 91-56 F. 24, 30; Kl. 184 Ds. 19-88 F. 7; Dâhiliye Nezareti'ne Mehmet Hayri imzasıyla gönderilen raporda, Yunanlıların Manisa'ya bağlı Kasaba, Ahmetli, Salihli ve Alaşehir'de, geçmişte Osmanlı Hükümeti'ne şimdi ise Kuvâ-yı Milliye ve Mustafa Kemal Paşa'nın zalimane idaresine artık tahammül edemeyip Yunan Hükümeti'ni istediklerine dair bir evrakı belediye reisleri, müftü, muhtarlar ve eşrafa imzalatmak istedikleri ifade edilmiştir. Bu raporun bir nüshası İzmir'de Fransa ve İtalya temsilcilerine verilmiştir. Bkz. **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü yay., C. II, Ankara, 1996, s. 176-177; Yunanlılar Buldan'ı işgal altında tuttukları sürede, haktan kendilerinden memnun olduklarına dair mazbatalar istemişlerse de Buldan halkı kesinlikle böyle bir belge vermemiştir. Bkz. Nuri Köstüklü, **Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, Ankara, 1990, s. 239.

Yerli Rumlar da her fırsattan istifade ile propaganda yapıyorlardı. İzmir'den çıkarak dağılan subay ve askerleri bir yerde toplamak ve cereyan edecek olaylara karşı tedbir almak amacıyla Akhisar'a gelen Bekir Sami ve Kâzım Beyler, burada, Kaza Kaymakamı ile halkın ileri gelenlerinin katıldığı bir toplantı yapmışlardır. Kâzım Özalp, "Kasabadaki Rumlar, bu faaliyetin Yunan işgaline mani olmak için yapıldığını görüyor ve halkı propaganda ile kandırmağa çalışıyorlardı. İstasyonda bulunan Fransız müfrezesinden de istifade ile tehdit ederek mukavemet fikrinden vaz geçirmeğe çalışıyorlardı." demektedir[106].

4 Haziran 1922 tarihli Yunan Ajansı'nın iddia ettiği gibi Hıristiyanlar fecî bir şekilde imhâ edilmiş değillerdi. Hepsi işleriyle, güçleriyle meşgul ve aileleriyle görüşmekteydiler. Bunların isimlerini, adreslerini ve yaşayış tarzlarını tespit etmek mümkün idi[107] ise de mesele sırf bir propagandadan ibaret olduğu[108] için Yunanlılar ve yerli Rumlar kendilerin haklı çıkaracak hilelere tevessül etmişler ve kendi yaptıkları mezalimi gizlemeye çalışmışlardır[109].

Pontusçuların Paris Barış Konferansı'ndaki teşebbüsleri İtilâf Devletleri tarafından pek ciddiye alınmamışsa da Yunan propagandasına yardımcı olmaktaydı. Mesela, Trabzon Metropoliti Hrisanthos, Oflu ve Tonyalıların Rum olduklarını bile iddia ediyordu[110].

Batı dünyası, Katolik ve Protestan Misyonerlerden bilgi alıyor ve Türkiye'yi onların gözleriyle görüyordu. Misyonerler, Türkleri, kötülüyor ve tüm dünyaya "Hıristiyanların katilleri" olarak tanıtıyorlardı. Onların bu etkili propagandaları da Batı'da Türklüğe karşı düşmanlığı körüklemiş, böylece Hıristiyanlığın verasetini yıkmak için her türlü çabayı harcayan "kana susamış vahşi Türk" imajı sürdürülmüştür[111].

---

[106] Kâzım Özalp, **Milli Mücadele, 1919-1922**, C. I, Ankara, 1988, s. 13-14.

[107] **Orta Anadolu'da Yunan Mezâlimi**, Garp Cephesi Erkân-ı Harp Şubesi, Vilâyet Matbaası, Cüz. IV/Ks. 2, Ankara, 1337, s. 1.

[108] Meselâ, Yunanlılar, İzmir'den kaçan 2000 Türk askeri ile 150 süvârisinin civar köylerde halka zulüm yaptıklarına dâir haberler yayarak, yeni bir ileri harekât için zemin hazırlıyorlardı. Bkz. Coşar, **İHG**, 19 Mayıs 1919.

[109] Meselâ, Mayıs 1919'da Biga'daki Gayr-ı Müslimler, Türkler tarafından katliâm edilecekleri bahanesiyle İngiliz kumandanına müracaat etmişlerdir. Mutasarrıf Vahap Bey, Jandarma kumandanı ile incelemelerde bulunmuş ve meselenin asılsız olduğu anlaşılmıştır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 13 Ds. 76-54 F. 87-1.

[110] **Sonyel I**, s. 40-41.

[111] Sonyel, **a.g.m.**, s. 651.

Levantenler[112] de Avrupa'da olumsuz bir Türk imajının yerleşmesine katkıda bulunmuşlardır. Bunlar Avrupa'ya Türkler hakkında saptırılmış yanlış bilgiler ulaştırmışlardır[113].

Avrupa'daki bu uygun zeminden de yararlanan Yunan propagandası, Yunan işgal siyasetinde etkili bir rol oynamıştır.

B- RUMLARIN TEŞKİLÂTLANDIRILMALARI

1- Rumların Cemiyet Faaliyetleri

Yunanistan, Anadolu'da Enosis'i gerçekleştirebilmek için Rumları işgalin başlamasından önce teşkilâtlandırmağa başlamıştır. İşgalden sonra daha rahat bir zeminde çalışma imkânı bulan Rum teşkilâtları, Yunanistan'ın emellerine hizmet etmişlerdir.

Rumların siyasî faaliyetlerini idare için "Küçük Asya Cemiyeti" adlı bir teşkilât kurulmuştur. Bu Cemiyet, Aydın Vilâyeti'nin Yunanistan'a ilhakına zemin hazırlamayı amaçlıyordu. Bu Cemiyet'ten başka, "Yunan Kızılhaç Teşkilâtı" ve "Rum İzci Teşkilâtı" yaptığı çalışmalar ile silâhlı gizli bir Rum kuvveti vücûda getirmişti. Yunan Kızılhaçı tarafından İzmir'de ve Ayvalık'ta açılan hastahaneler birer teşkilât merkezi durumundaydı. İzci Teşkilâtı, Rum okullarında kurulmakta ve faaliyet göstermekte idi[114].

Merkezi İstanbul'da bulunan ve "Rum Muhacirleri Merkez Komisyonu" adı altında faaliyet gösteren "Kordus Komitesi", yani, Etniki Eterya Cemiyeti Şubesi'nin gayesi de Anadolu'da asayişi ihlâl etmek maksadıyla, Yunanistan'dan gönderilen çete ve şahısları, çeşitli yerlere sevk etmek ve görevlendirmekti[115].

Rumları teşkilâtlandırmak ve çeteler teşkil etmek için çalışan Rum teşkilâtlarının asıl gayesi, Anadolu'ya gelecek olan Avrupa ve Amerika

[112] Levanten (Lövanten), Yakındoğu ülkelerinde, özellikle deniz ticaretinin yapıldığı İstanbul, İzmir gibi şehirlerde ticaret vb. amaçlarla yerleşmiş Avrupa asıllılara denilirdi. Bkz. Akyüz, **a.g.e.**, s. 37.

[113] Aynı yer.

[114] **Türk İstiklal Harbi**, Gn. Kur. Harp Tarihi Dairesi, C. I, Ks. 2, Ankara, 1963, s. 113 vd.; Sivas Kongresi'nin 7 Eylül 1919 tarihinde yapılan toplantısında İstanbul delegesi İsmail Fazıl Bey tarafından verilen takrirde, Yunanlıların Anadolu'nun işgalinde İstanbul ve Aydın vilâyetleri dâhilinde büyük mikyasta İzci Teşkilâtı'ndan istifade edileceği belirtilmiştir. Bkz. Uluğ İğdemir, **Sivas Kongresi Tutanakları**, Ankara, 1986, s. 33.

[115] Ökte, **a.g.m.**, s. 23; **Gökbilgin I**, s. 154.

heyetlerini, Rum nüfusunun kesâfetine inandırmaktı[116]. Nitekim işgalden sonra işgal sahasındaki Rum nüfusunu artırmak için Bursa, İzmit, Gelibolu, Konya ve Ankara gibi yerlerden Rumlar, İzmir'e getirilmeye başlanmıştır[117].

Aydın Vilâyeti'ndeki Rumların teşkilâtlandırılmaları ve silâhlandırılmaları konusunda Rum kilise ve din adamları etkin rol oynamıştır.

Edremit'ten İzmir'e kadar olan bölgedeki Rumlar, Midilli'ye, Urla ve İzmir çevresindeki Rumlar da Yunan Genel Kurmayı tarafından Sakız Adası'na bağlanmıştı. Askerlik çağına gelenler, bir vesile ile bu adalara gidiyorlar, orada eğitilip Anadolu'ya dönüyorlardı[118]. Adalardan gelen Rumlara Samsun havalisinden gelenler de katılıyorlardı[119].

17. KOR. Kumandan Vekili Süleyman Fethi Bey, 5 Mart 1919'da Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporunda, "Umûm Söke Kazası'nın yerli Rumlarından adalara kaçanlar 791 kişi olup, şimdiye kadar 622'si silâhlı olarak dönmüşlerdir. Bu miktara ordudan terhis olunmuş genç Rumlar ile köylerde kalanlar dâhildir. Düşmanla beraber şekâvetkârâne hareket edenlerin miktarı 1000 kişiye ulaşmaktadır. Bunlar daha çok Akköy ve Yoran'da toplanmışlardır." demektedir[120].

İzmir Valisi Nurettin Paşa tarafından 10 Mart 1919'da Harbiye Nezareti'ne, gönderilen yazıda, Yunan siyasî temsilcisi vasıtasıyla İsperiya Vapuru'ndan İzmir'e çıkan Melan adlı şahsın Yunanistan'da Melas namıyla meşhur bir ihtilâlci olduğu ve İzmir'de Giritli Makarakis ile temasta bulunduğu belirtilmektedir[121].

Bu teşkilâtlar vasıtasıyla kurulan çeteler kendilerini güçlü hissettikleri yerlerde daha rahat faaliyetlerde bulunuyorlar[122], türlü tecavüz ve saldırılar yapıyorlardı.

[116] **Gökbilgin I**, s. 155.

[117] Orhonlu, **a.g.m.**, s. 490-491; **HTVD**, S. 21, Vesika No: 540.

[118] **HTVD**, S. 21 Vesika No: 540; **Bayar V.**, s. 1574; **TİH**. I/2, s. 133.

[119] **Gökbilgin I**, s. 59.

[120] **ATASE Arş.** Kl. 31 Ds. (62-A) 120 F. 2.

[121] **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 13.

[122] Kuşadası sahilinde 300 kişilik bir Rum çetesiyle aynı kuvvette diğer bir çetenin Urla'ya çıkacağı, Urla'da Manul ismindeki diğer bir Rum'un başkanlığında 500 kişilik bir çetenin kurulmakta olduğu, Türk makamlarınca haber alınmıştı. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 45-87 F. 27.

Söke'nin Domane Köyü'ne saldıran Rum çetesi tahribatta bulunmuştur. Bunların seferberlikte Yunanistan'a kaçan asker üniformalı 35 kişi olduğu, birinin ateşten öldüğü, ikisinin kaçtığı ve 32'sinin yakalandığı 17. KOR. Kumandanlığı'nca 10 Nisan 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne rapor edilmiştir[123].

İzmir, Ayvalık ve Kuşadası'nda da Rum çetelerinin taarruzları[124] eksik olmuyordu. Ayvalık'a gelen bir Yunan torpidosundaki efrat ile adalardan gelen Rumlar Ayvalık Hapishanesi'ni tahliye etmişlerdir. Bunların Türk halkına karşı çeşitli tecavüzlerde bulundukları, Aydın Valisi tarafından ifade edilmiştir[125]. Bu yerlerde vuku bulan benzer olaylar üzerine ve müessif olayların Rumlarla meskun mahallere sirayeti muhtemel görüldüğünden 17. KOR. Kumandanı Fethi Bey tarafından 22 Mart 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'nden kâfi miktarda jandarma gönderilmesi isteniyordu[126].

Yunanlılara teşkilâtlanma konusunda İngilizlerin yardım ettiğini görüyoruz. Meselâ, Ekim 1919'da, önce 1200 sonra 1950 silâhlı İngiliz askeri trenle Haydarpaşa'dan Anadolu'ya sevk edilmişlerdir. Bunlar arasında 600 kadar adalı Rum bulunduğu Harbiye Nâzırı tarafından 29 Kasım 1919 tarihinde 12. ve 20. KOR. Kumandanlıklarına bildirilmiştir[127].

Yunanistan, İzmir'in işgalinden sonra da bu çalışmaları sürdürmüştür.

Polis Umûm Müdürü Mustafa Bey tarafından Harbiye Nezareti'ne gönderilen 5 Haziran 1919 tarihli raporda, Yunanlılar tarafından işgal edilen yerlerde asayişi bozmak ve Yunan hakimiyetine zemin hazırlamak gayesiyle İstanbul'da bulunan gizli bir komitenin sevk ve idaresi altında 4 Haziran 1919 tarihinde Romanya Vapuru ile 130 çete reisinin teşkilât yapmak üzere İzmir'e gönderildiği belirtilmektedir[128]

[123] **ATASE Arş.** Kl. 8 Ds. 48 F. 52-1.
[124] İzmir Havâlisi Komutanı Abdulhamit Bey, burada yapılan saldırıları Harbiye Nezareti'ne rapor etmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 45-87 F. 33.
[125] **ATASE Arş.** Kl. 8 Ds. 48 F. 17.
[126] **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 38-105 F. 46.
[127] **ATASE Arş.** Kl. 186 Ds. 25-93 F. 151.
[128] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 96; Kl. 12 Ds. 87-46 F. 22; 19 Haziran 1919'da Harbiye Nazırı namına EHU Reisi Cevat Paşa tarafından I. KOR. Kumandanlığı'na gönderilen yazıda aynı olay ifade edilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 264 Ds. 82-20 F. 117.

Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa, 2 Kasım 1919 tarihli yazısında Rumların çeteler kurmakta olduklarını belirtmektedir.[129].

I. KOR. kumandanı tarafından 14 Aralık 1919 tarihinde 49. Fırka Kumandanlığı'na yazılan şifrede, İstanbul Limanı'na bir Yunan vapuru ile Trabzon havalisine gitmek üzere 500 Yunan askeri geldiği, Trabzon ve Anadolu'ya gönderilmek üzere Selanik'te 30.000 kişilik bir kuvvetin eğitilmekte olduğu ifade edilmektedir[130].

12. KOR. kumandanı tarafından 25 Aralık 1919'da Harbiye Nezareti'ne gönderilen şifrede, İtilâf Devletlerince Yunanlılara İzmir'i terk etmeleri teklif edildiği takdirde, Yunan ordu ve jandarmalarının Milis kuvvetleri teşkil edeceği söylentisi olduğu ve bu amaçla yerli Rumlardan bir çok şahsın jandarma kaydedilerek eğitildiği belirtilmektedir[131].

12. KOR. Kumandanlığı tarafından 2. KOR. Kumandanlığı'na gönderilen 5 Ocak 1920 tarihli yazıda, Yunanlıların, İzmir'in ilhakını, ya hükümet tarafından resmen, yahut yapmakta oldukları mahallî Rum teşkilâtları ile gerçekleştirmeyi düşündükleri, Yunan Hükümeti'nin resmen yapacağı ilhak teşebbüsüne karşı Osmanlı Hükümeti, açıktan ve Rum teşkilâtı tarafından yapılacak ilhak hareketine karşı gizlice hükümet tarafından takviye edilecek olan Kuvâ-yı Milliye ile tavır konulacağı, Harbiye Nezareti'nin bu kararının Heyet-i Temsiliye'ce kabul edildiği belirtilmektedir[132].

Ali Fuat Cebesoy bu konuda, "İki yıldan beri içeriden yıkamadıkları Anadolu'yu ve perişan edemedikleri kahraman evlâtlarını bu defa yerli Rumlarla takviye olunacak bir istila ordusuyla yıkmak istemişlerdir. İşte bu sebeple 18 Haziran 1920'de inkişafa başlayan Yunan taarruzu bizim için sürpriz olmamıştı." demektedir[133].

Rumların eğitilmelerinin yanı sıra silâhlandırılmalarına da çalışılmaktaydı. İşgâlden sonra Urlà İskelesi'ndeki depoları teslim alan

[129] **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 15.
[130] **ATASE Arş.** Kl. 275 Ds. 113-72 F. 19.
[131] **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 92-104 F. 126-1.
[132] **ATASE Arş.** Kl. 306 Ds. 57-26 F. 39.
[133] Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 1953, s. 423.

Yunan yetkilileri depolarda bulunan silâhları ve eşyayı yerli Rumlara dağıtmışlardır[134].

14. KOR. Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, 31 Mayıs 1919'da Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporunda, Değirmenköy Nahiyesi Müdüriyeti'nin iş'arına atfen Çanta civarındaki Hıristiyan köylerine Yunanlılar tarafından 150 kat Yunan elbisesi ile 150 adet silâh dağıtıldığı, Yunanlıların, Türk yolcuların önüne çıkarak av tüfeklerini aldıkları, bunlar hakkında tahkikat icrâsı emrolunduğu bildirilmiştir[135].

İzmir'den gelen bir marşandizde Yunan casusları tarafından dâhildeki Rumlara silâh ve cephane getirildiğinin Kuvâ-yı Milliye tarafından haber alınmış olduğu 14. KOR. Kumandanlığı'nca 3 Eylül 1919'da Harbiye Nezareti'ne rapor edilmiştir[136].

BMTH refakatına memur Kadri Bey, bu heyete verdiği mektubunda, "Müslümanların tamamen silâhtan tecridine mukabil yerli Rumlar teslîh ediliyor ve Müslümanlardan alınan silâhlar Rumlara veriliyordu." demiştir[137].

İzmir'de Hıristiyanlara silâh dağıtılmasına devam edildiği, 20 Nisan 1922 tarihinde İzmir'den alınan habere istinaden Anadolu Ajansı tarafından bildirilmiştir[138].

İzmir'in işgaliyle beraber Rum çeteler tecavüzlerini hemen artırmışlardır. 57. Fırka kumandanının 18 Mayıs 1919 tarihli telgrafında, Cumaovası'nda Yunan işgalinden cesaret alarak yerli Rumların çeteler halinde Türklere karşı tecavüzlerde bulundukları ve bunun Kuşadası'na doğru yayıldığı belirtilmiştir[139].

57. Fırka Kumandanı Şefik Bey; 27 Mayıs 1919'da Harbiye Nezareti'ne Milas-Bodrum havalisinde Yunan çetelerinin faaliyete başladıklarını bildirmiş, bunlara karşı müdafaa için halktan kuvvet teşkil edileceğini, silâh ve cephane verileceğini bildirmiştir[140]. Şefik Bey'in 2

[134] **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 17.
[135] **HTVD**, S. 37, Vesika No: 903.
[136] **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 45-87 F. 146-1.
[137] **EK**. 22.
[138] **Yunanlıların Yeni İşgal Ettikleri Söke Havâlisinde Yunan Askerlerinin Vahşeti**, Tarihsiz, ATASE Kütüphanesi, İstiklal. 152, s. 5.
[139] **HTVD.**, S. 37, Vesika No: 897.
[140] **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 8.

Haziran 1919 tarihli raporunda ise Milas'ta Rum çeteleriyle müsademe olduğu, Rumlardan üç kişinin, Türklerden bir kişinin öldüğü belirtilmektedir[141]. Mıntıka Kumandanı Ali Bey tarafından 14.KOR.Kumandanlığı'na 12 Haziran 1919 tarihli şifrede, Bergama'yı işgale gelen Yunan kuvvetinin daha ziyade yerli Rumlardan mürekkep olduğu ifade edilmiştir[142].

Aydın Mevkî Kumandanlığı'ndan 57. Fırka Kumandanlığı'na çekilen 18 Haziran 1919 tarihli telgrafnamede, Rum kadınlarının gündüzleri sepetlerle Topyatağı'ndan Rum mahallelerine cephane taşıdıkları ve yerli Rumlardan teşkilât yapılmakta olduğunun haber alındığını belirtmiştir[143].

BMTH refakatine memur Kadri Bey, heyete verdiği mektubunda, Yunan işgal mıntıkasında Yunan askerlerinden başka, Yunan çetelerinin de ahaliyi tedhiş etmekte olduklarını bildirmiştir[144].

EHUR'nin 21 Haziran 1919 tarihli yazısında, Menemen, Dikili ve Aydın havalisinde, Rum çetelerinin saldırılarının mütareke şartlarına uymadığından men edilmesi istenmektedir[145].

Bursa, Konya, Ankara, Gelibolu ve İzmit gibi yerlerden yerli Rum gençleri İzmir'de toplanıp eğitildikleri[146] gibi Aydın Vilâyeti dışında da benzer faaliyetler sürdürülmekteydi.

Trakya Bölgesinde, Selanik ve Batı Trakya'dan gönüllü gelen Rumların Yunan subayları tarafından eğitilmekte olduğu 30 Aralık 1919 tarihinde Dâhiliye Nezareti tarafından Sadâret'e bildirilmiştir[147].

Gümüşhacıköy civarında Yunan subaylarının tebdil-i kıyafet ederek silâh dağıttığı, teşkilât yaptığı ve bu civarda asayişsizlik olacağından endişe edildiği Samsun İngiliz Kontrol Memuru'na 18 Ocak 1920'de bildirilmiştir[148]. Pınarhisar Kazası civar köylerinden 18-25 yaşlarındaki Rum

[141] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 13.
[142] **ATASE Arş.** Kl. 321 Ds. 2-8 F. 48, 58, 103.
[143] **ATASE Arş.** Kl . 401 Ds. (1-3)4 F . 191.
[144] **EK**. 22.
[145] **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 45-87 F. 75/1-5.
[146] **HTVD**, S. 21, Vesika No: 540.
[147] **ATASE Arş.** Kl. 96 Ds. 153-344 F. 45.
[148] **ATASE Arş.** Kl. 188 Ds. 31-99 F. 35; Kl. 306 Ds. 57-26 F. 129.

gençleri, Burgaz'daki Yunan birliklerine katılmaktaydı[149]. İstanbul'da da çeteler teşkil edilmeye çalışılıyordu[150].

Yunanlıların işgal ettikleri yerleri tahliye etmeleri söz konusu olunca Rumları teşkilâtlandırmağa ağırlık verdikleri göze çarpar. 12. Fırka kumandanı tarafından Harbiye Nezareti'ne 25 Aralık 1919 tarihinde gönderilen şifrede, yerli Rumlardan bir çok şahsın jandarma kaydedilerek talim ve terbiye edilmekte oldukları, İtilâf Devletlerince İzmir'in tahliyesi teklif edilir ise Yunan ordusu ve jandarmasını milis kuvvetlerinin teşkil edeceği şâyiası olduğu ifade edilmiştir[151].

Rumların yaptıkları zulümler hakkında BMTH, 13 Ekim 1919 tarihli raporunda, "Türklerle Rumlar arasında asırlardan beri varolan kinler bu hadiselerin tekerrürünü ve vahşiliğini şüphesiz arttırmıştır. Rumlar, bunlardan tam adalet aranırsa mes'ul tutulamazlar." demek[152] suretiyle asıl mes'ulün Yunanistan olduğu vurgulanmak istenmiştir.

Rum çetelerinin faaliyetleri hakkında İtilâf Devletleri temsilcilerinin dikkatleri çekilmeye[153] ve Rum çetelerinin Türkler aleyhinde bulundukları bildirilmeye çalışılmıştır[154].

2- Yunan Kızılhaçı'nın Faaliyetleri

Anadolu'nun muhtelif yerlerinde itilaf Devletlerinin muvafakatiyle[155] gelen Yunan Kızılhaç heyetleri, görünüşte açtıkları dispanser ve hastahanelerde[156] karşılıksız hastaları tedavi etmek[157] fakirlere yiyecek

[149] **ATASE Arş.** Kl. 76 Ds. 131-283 F. 5.
[150] Fahir Can, İstanbul Şile'de bakkal dükkanı ve iskele gazinosunu işleten, aslında bir Yunan Kurmay Yarbayı olan Todori adlı bir şahsın faaliyetlerinden bahisle İstanbul'dan bakkal malzemesi diye sandıklarla gizlice tüfek, cephane, bomba vb. silâhlar getirerek çeteler kurduğunu anlatmaktadır. Bkz. Fahir Can, "Kurmay Albay Todori'nin Hikâyesi", **Yakın Tarihimiz**, C. II, S. 24 (Ağustos, 1962), s. 345.
[151] **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 92-104 F. 126-1.
[152] **EK**. 24.
[153] Mesela, Kuşadası ve Urla'ya Rum çetelerinin çıkacağının haber alınması üzerine İtilâf Devletleri temsilcilerinin dikkati çekilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 45-87 F. 27.
[154] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 71.
[155] 17. KOR. Kumandanlığı'nın 20 şubat 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne raporunda, Yunan Kızılhaç Heyeti'nin Amiral Calthorpe'un muvafakatiyle Ayvalık'a ihraç edildiği belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 2.
[156] 20 Ocak 1919'da İzmir'e Anfitrini adlı gemi ile gelen Dr. Canokasi yönetimindeki Yunan Kızılhaç Heyeti Rum Cemaati Hastahanesi'ne yerleşti ve Hastahane'ye Yunan bayrağı çekti; şehrin 3 ayrı yerine dispanser açtı. Bkz. Taçalan, **a.g.e.**, s. 170; **Bayar V.**, s. 1611.

dağıtmak gibi yardımlarda bulunmaktaydılar[158]. Yunan Kızılhaçı, Yunan işgalinden çok önceleri Anadolu'da faaliyet göstermeye başlamış[159], işgalden sonraları da bu faaliyetleri devam etmiştir[160]. Venizelos, Kızılhaç'ın yardımlarıyla Rumları kışkırtmaya çalışmıştır[161].

Yunan Kızılhaç vapurlarıyla ilaç sandıkları içinde Yunan elbisesi, silâh ve cephane getirilip dağıtılmaktaydı[162].

20 Ocak 1919'da İzmir'e gelen Anfitrini adlı Yunan Kızılhaç gemisi görünüşte bir hastahane gemisi idi ve ilaç diye getirilen sandıkların çoğunda silâh ve Yunan üniformaları bulunmaktaydı[163]. 25 şubat 1919'da İzmir Limanı'na gelen Yunan vapurundan, iki Rum tarafından dışarı çıkarılmak istenen bir bavul aranmış, içinde tabanca fişeği bulunduğu anlaşılmıştır[164]. 27 Şubat 1919'da Pire'den İzmir'e gelen Adriyatikosya Gemisi'nden çıkarılan bir sandıkta tabanca fişeği ele geçirilmiştir[165] 15 Nisan 1919'da İzmir'e tekrar

[157] **Ahenk** gazetesinde yayınlanan istatistiğe göre: Yunan Kızılhaçı'nın Haziran 1920 itibariyle İzmir, Foça, Urla, Aydın, Manisa, Karaburun, Atik ve Ödemiş dispanser ve hastahanelerinde 15.604 Rum, 3.709 Türk, 1206 Musevi, 549 Ermeni ve 93 Katolik hastaya karşılıksız bakılmıştır. Bkz. **Ahenk,** 20 Temmuz 1336.
[158] 15 Nisan 1919'da İzmir'e gelen Adriyatikos Gemisiyle Küçük Asya Yunan göçmenlerine, fakirlere dağıtılmak üzere 1 milyon drahmilik yiyecek ve giyecek getirilmiştir. Bkz. Taçalan, **a.g.e.**, s. 183; 16 Nisan 1919'da 17. KOR. Kumandanlığı tarafından Harbiye Nezareti'ne gönderilen şifrede, Bodrum'a çıkan Yunan Kızılhaçı'nın fakirlere battaniye ve çamaşır dağıttığı belirtilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 45/87 F.45-1.
[159] Meselâ, 11 Ekim 1918'de Kızılhaç bandıralı bir gemi gelerek, Ahırkapı açıklarında demirlemiştir. Bkz. **Serbestî**, 12 Ekim 1334.
[160] Meselâ, **Islahat** gazetesindeki bir haberde Yunan bandıralı bir Kızılhaç gemisinin Foça'ya gelmiş olduğu belirtilmektedir. Bkz. **Islahat,** 23 Teşrîn-i Sani 1335.
[161] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 65.
[162] **ATASE Arş.** Kl. 75. Ds. 97-280 F. 17; Kl. 81 Ds. 139-299 F. 7; Mütareke yıllarında M. M. Grubu Başkanlığı'nda bulunan Süvâri Albayı Hüsamettin Ertürk bu konuda, "Gizli teşkilâtımız tevzî edilen eşyayı tespit etmişti. Bunlar, askerî elbiseler, her nev'i silâh ve külliyetli miktarda cephane idi. Yunan donanması himâyesinde Pire'den kalkan nakliye gemileri ambarlarına kadar bu nev'i malzeme ile tıklım tıklım dolu idi." demektedir. Bkz. Samih Nafiz Tansu, **Hüsamettin Ertürk Anlatıyor, İki Devrin Perde Arkası,** İstanbul, 1957, s.310; Bezmi Nusret Kaygusuz da Yunan Kızılhaçı tarafından iâne sandıkları içinde silâh ve cephanelerle Yunan üniformalarının sahillere taşındığını söylemektedir. Bkz. Bezmi Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi,** İzmir, 1955, s. 159; Haydar Rüştü Öktem de hatıratında aynı hususu ifade eder. Bkz. Öktem, **a.g.e.**, s. 55.
[163] Taçalan, **a.g.e.**, s. 170, Anfitrini adlı Yunan Kızılhaç gemisinin 26 Ocak 1919 günü İzmir'i terk ettiği ve bu gemi ile Yunan elbisesi ile silâh getirilmiş olduğunun haber alındığı, 17. KOR. Kumandanlığı tarafından Harbiye Nezareti'ne rapor edilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 8 Ds. 48 F. 11; Kl. 26 Ds. 38-305 F 20.
[164] **ATASE Arş.** Kl. 75 Ds. 97-280 F. 17/1-3.
[165] **ATASE Arş.** Kl. 75 Ds. 97-280 F. 17/1-3; Kl. 8 Ds. 48 F. 45.

gelen bu gemi ile yiyecek ve giyecek sandıklarından çok sayıda silâh ve cephane ele geçirilmiştir[166].

I. Dünya Harbi başlarında güvenlik amacıyla sürülen Rumlar, İngilizlerin de desteğiyle Kızılhaç personeli kimliğinde geri dönüyorlardı[167]. İzmir'de ve Ayvalık'ta açılan Yunan Kızılhaç hastahaneleri birer teşkilât merkezi haline getirilmiştir. Doktor adı altında İzmir'e gelen personelin çoğunluğunun subay olduğu anlaşılmıştır. İzmir'de bu suretle silâhlı Yunan kuvvetleri teşkiline çalışılmıştır[168]. İzci Teşkilâtı yapmak gibi faaliyetler göstermek suretiyle de bir ihtilâl hazırlığı yapılmaktaydı[169].

Türklerin sükûnetlerini muhafaza etmelerine rağmen, Yunan Kızılhaçı'nın desteğinde şımaran Rumlar müessif olaylara sebebiyet vermekteydiler[170].

19 şubat 1919'da Ayvalık'a gelen Yunan Kızılhaç Heyeti'nin varlığı Rumları taşkınlığa sevk etmiştir. Türklere saldırılarda bulunan Rumlar[171] hapishaneye hücumla mahpusları serbest bırakmışlardır[172]. 1919 yılı Mart ayında Tekirdağı'na bir Rum Kızılhaç Heyeti'nin gelmesi üzerine yerli Rumlar taşkınlıklarda bulunmuşlardır[173].

Ayvalık'taki Yunan Kızılhaç efradından beş şahsın vazife yapmakta olan polis müfrezesine silâh göstermeleri ve ateş etmeleri üzerine hepsinin yakalandığı, daha sonra olay yerine gelen Kızılhaç doktoruna iâde edildiği 17. KOR. Kumandanlığı tarafından 1 Nisan 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne rapor edilmiştir[174].

Bütün bu olayları gören ve rapor eden Türk makamları ise yerli Rumları destekleyen Yunan Kızılhaçı'nın tahriklerinin önüne geçilmesi[175]

166 Taçalan, **a.g.e.**, s. 183.
167 Taçalan, **a.g.e.**, s. 180; 27 Şubat 1919'da Pire'den İzmir'e gelen Adriyatikosya Gemisi ile Türkiye'den kaçmış Rumlar ile İngiliz ordularında askerlik etmiş komitacılar Kızılhaç kisvesinde getirilmişlerdir. Bkz. **Bayar V**, s. 1612.
168 **TİH I/2**, s. 134.
169 **ATASE Arş.** Kl. 8 Ds. 48 F. 53; Kl. 81 Ds. 139-299 F. 7; **Bayar V.**, s. 1614.
170 **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 38-105 F. 34-2.
171 **ATASE Arş.** Kl. 83 Ds. 75-308 F. 6-13; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 1; Kl. 178 Ds. 5-78 F. 289.
172 **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 2; Kl. 178 Ds. 5-78 F. 289; **TİH II/1**, s. 136.
173 **ATASE Arş.** Kl. 401 Ds. (2-6)2 F. 41.
174 **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 38-105 F. 57; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 829.
175 17. KOR. Kumandanlığı tarafından 3 Nisan 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne, Hâriciye ve Dâhiliye Nezaretlerine gönderilen raporda, Bornova ve Urla'da asayişsizliklere sebep olan Rumların ve bunları

halinde asayişin sağlanacağı kanaatindedir[176]. Ancak işgal öncesinde Yunan Kızılhaçı'nın tahriklerinin önüne geçilemediği, işgalden sonra da devam ettiği anlaşılmakta, artık fiilen mukabelede bulunulduğu görülmektedir. Mesela, Fethiye'de bulunan Yunan Kızılhaçı'na mensup bir doktorun, askerî devriye üzerine ateş etmesi üzerine mukabele edilip bu şahsın öldürüldüğü, 57. Fırka kumandanı tarafından 8 Ağustos 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne bildirmiştir[177].

İzmir'in işgalinden hemen önce, Yunan Kızılhaçı'nın faaliyetleri o kadar âşikardır ki, İzmir'in Yunanlıların çeşitli vesilelerle gönderdikleri ve teşkilâtı yapılan Kızılhaç efradına elbise giydirmek suretiyle işgal edileceği söylentileri çıkmıştır[178]. BMTH refakatine memur Kadri Bey heyete verdiği mektupta bu hususla ilgili olarak, Yunan Hükümeti'nin daha işgalden çok evvel yerli Rum halkını Kızılhaç heyetleri vasıtasıyla silâhlandırdıklarını ve Rumları, adalardan gönderdiği çeteler veya doktor kıyafetinde soktuğu subaylar vasıtasıyla eğitip teşvik ettiklerini ifade etmektedir[179].

3- Kilise'nin Faaliyetleri

Rum Kiliseleri ve din adamları Yunan işgal siyasetinde aktif bir rol oynamışlardır. Mustafa Kemal Paşa, 8 Kasım 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği şifrede, Patrikhane'nin vazifesini şöyle izah etmiştir: "Propaganda için uygun görülecek kişileri, Fransa, İngiltere, İsviçre, Yunanistan'a göndererek tahrik ve teşviklerde bulunmak...Yunanistan'dan gelen emirleri uygulamak, çeteleri gerekli yerlere göndermek...kısaca, Osmanlı hak ve egemenliği ile ters düşen olayları idare etmekten ibâretti[180].

Mütarekeden sonra Patrikhane, gazetelere, Türkleri teskin edici beyanatlar veriyor ve aklı başında Rumların olaylara sebebiyet vermediklerini ve bunlardan Patrikhane'nin bilgisi olmadığını bildiriyorsa da Rumların taşkınlıkları devam ediyordu[181].

destekleyen Kızılhaç'ın tahriklerine mani olunması istenmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 8 Ds. 48 F. 47.
176 **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 38-105 F. 34.
177 **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 47-1; Kl. 184 Ds. 19-88 F. 205.
178 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 2; **HTVD**, S. 37, Vesika No: 894.
179 **EK**. 22.
180 **HTVD**, S. 11, Vesika No: 256.
181 **Gökbilgin I**, s. 5.

Yunanlıların İzmir'e çıkarak Anadolu'yu istilaya başlamaları, İstanbul Rum Patrikhanesi'ni ve Batı Anadolu'daki Rum kiliselerini harekete geçirmiştir[182].

İzmir olayları olduğu günlerde, Hıristiyan din adamları, Paris Konferansı'na, "Hıristiyanların kritik durumlarına dair" bir telgraf göndermişlerdir. Bu telgrafın bir suretini de İstanbul'daki Müttefik Yüksek komiserlerine sunmak için ziyarette bulunmuşlardır. Rum Patrik Yardımcısı, buradaki beyanatında, mütarekeden sonra ızdıraplarının bitmediğini, Türklerin köyler ve kasabalardaki güvensizlik veren davranışlarının her çeşit alış-veriş, hareket ve mukaveleleri imkânsız kıldığını, Hıristiyanların yuvalarını terke zorlandığını, hatta, idarî makamlarının sakin Hıristiyan işçilere saldırdığını ifade etmiştir[183].

İşgalden sonra Patrikhane temsilcileri İtilâf Devletleri Yüksek komiserlerine birer mektup sunarak, İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgal edilmesine izin verilmesinden dolayı sevinçlerini belirtmişler ve teşekkür etmişlerdir. Rumca gazetelerin bildirdiğine göre, Patrikhane mektubunda Türkiye Rumlarının her zaman ve "Türklerin bütün işkencelerine rağmen" Yunanistan'a bağlı kaldıklarını ve İngiltere, Fransa ve Amerika'yı desteklediklerini ifade etmişlerdir[184].

Yunan propagandası lehine çalışan Fener Patrikhanesi'nin yazdığı ve Türklerin zulümlerini anlatan bir broşür Londra Büyükelçisi Kaklamanos tarafından İngilizce olarak bastırılarak dağıtılmıştır[185].

Alaşehir Metropoliti, her gün vukû bulan cinayetler ile Rumların hayatını tehlikede gördüğü için Manisa Mutasarrıflığı'na ve Vilâyet makamına müracaat etmiştir. Ayrıca, "Heyet-i Nasiha" başkanı Abdurrahim Efendi'den Alaşehir'e vaziyeti tetkik için bir heyet gönderilmesini istemiştir[186].

---

182 Türsan, **a.g.e.**, s. 107.
183 Türsan, **a.g.e.**, s. 110-111.
184 Coşar, **İHG**, 27 Mayıs 1919.
185 Kitsikis, **a.g.e.**, s. 161.
186 **Hukûk-ı Beşer**, 4 Mayıs 1335.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğine dair Metropolit tarafından Kilise'de Rumlara bilgi verilmesi[187] bunların, Yunanistan ile olan bağlarının ne kadar kuvvetli olduğunu ortaya koymaktadır.

Metropolitler, yaptıkları propagandalar[188] ile halkı etkilemeye ve yönlendirmeye çalışmışlardır. Aydın Rum Metropoliti, Türklere gönderdiği mektuplarla, kendilerini Aydın'a davet ediyor ve hicret edenlerin dönmelerini istiyordu[189]. Rum din adamları da bir yandan Rumları kışkırtmaya ve Türkler aleyhinde tahrik etmeye çalışmışlardır. Aya Fotini Kilisesi'nde Rum cemaatına hitâbeden papazlar pek yakın bir gelecekte Yunan ordusunun İzmir ve çevresini işgal edeceğini gururla açıklıyor, bu münasebetle, ne kadar Türk kanı dökülürse, hepsinin Rumlara helâl olduğunu bu uğurda çalışanların büyük sevaba nail olacaklarını müjdeliyorlardı[190].

İzmir'in işgali sırasında, işgal askerlerinin önünde silâhlı Rumları idare eden Rum papazları görülüyordu[191]. Yunan askerlerini karşılayan İzmir Rum Metropoliti Hrisostomos ve Aya Fotini'nin rahipleri Yunan bayrağının önünde diz çökerek ağlayıp ilahiler söylerken, Hrisostomos da halka kışkırtıcı nutuklar atmaktaydı[192].

I. Dünya Harbi sırasında, Yunan emellerine çalıştığı için İstanbul'a aldırılan, mütareke sırasında tekrar İzmir'e gelerek bir Yunan çete ve palikaryası gibi faaliyetlerine devam eden Hrisostomos[193], Yunanistan'dan gelen çeşitli heyetleri karşılayıp Metropolithane'de takdis ediyor, Yunan hülyasının gerçekleşmekte olduğunu her fırsatta söylüyordu[194]. İzmir'in işgalinde yapılan katliamı da Hrisostomos'un idare ettiğini, sağa sola koşarak, "Feslileri öldürün" diye bağırdığını, TBMM'nin 15 Mayıs 1920 tarihindeki toplantısında olaya şahit olan milletvekilleri ifade etmişlerdir[195].

---

187 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 3.
188 17. KOR. Kumandanlığı'nın 26 Mayıs 1919'da EHUR'ne gönderdiği yazıda, metropolitlerin propaganda yaptıkları belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 15-1; Papazlar Yunan halkına, "Ahlâk yolundan saparsanız Tanrı sizlere Türkleri gönderecek ve Türkler sizi kesecektir." diye vaaz ediyorlardı. Bkz. Türsan, **a.g.e.**, s. 198.
189 Celâl Bayar, **Ben de Yazdım**, C. VII, İstanbul, 1969, s. 2341-2342.
190 Kaygusuz, **a.g.e.**, s. 159.
191 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 3.
192 Bülent Çukurova, "15 Mayıs 1919, İzmir de Yunan Mezalimi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. III, S. 8, (Mart, 1987), s. 462.
193 **TİH II/I**, s. 55; BMTH. refakatine memur Kadri Bey, 5 Ekim 1919 tarihli raporunda; "İzmir'deki Yunan habâsetinin rûh-ı fecîi İzmir Metropoliti Hrisostomos Efendi'dir. Her şey bu Metropolit Efendi ile hazırlanmış ve onun teşvîki ile tatbîk olunmuş ve olunmaktadır." demektedir. Bkz. **EK**. 22.
194 **Bayar V**, s. 1612.
195 **TİH**. II/1, s. 55.

Yunan Kızılhaç vapurlarıyla getirilen malzemelerin saklanması[196] ve dağıtımı işinde kiliselerden önemli ölçüde yararlanılmaktaydı[197]. Metropolithaneler, Rumların gizli komitelerinin, Anadolu'ya sevk işlerini de yapıyorlardı.

Harbiye Nâzırı'nın 22 Kasım 1919 tarihli tamiminde, terhis edilen Rumların Metropolithane tarafından İstanbul'a getirildikleri ve bunların Patrikhane'de Venizelos namına yemin ettirildikten sonra ellerine Yunan pasaportu, teçhizatı ve askerî elbise verilerek Anadolu'ya sevk edildikleri belirtilmektedir[198].

Yunan işgalinden sonra, işgal sahasındaki Rum nüfusunu ve faal kuvvetini artırmak için Bursa, İzmit, Gelibolu, Konya, Ankara gibi yerlerden Rumlar, Metropolitler vasıtasıyla İzmir bölgesine getiriliyorlardı[199].

BMTH refakatine memur Kadri Bey, 5 Ekim 1919 tarihli raporunda, Yunanlıların göç ettirilmek suretiyle, Türklerden boşalan yerlere evvelce Yunanistan'a giden Rumların gönderildiğini, tüccar sıfatıyla tekrar İzmir'e gelen Rumların Metropolit Hrisostomos'tan aldıkları yerli Rum vesikaları ile eski yerlerine gitmekte olduklarını BMTH'ne ifade etmiştir[200].

Aydın Vilâyeti dışındaki yerlerde de Rum kiliseleri benzer çalışmalar yapmaktaydılar. Samsun'daki Rum Metropoliti Yermanos, bölgede Pontus devleti kurulmasıyla ilgili propagandayı yürütüyor, Rum çetelerinin çoğunun kontrolünü elinde bulunduruyordu[201]. İstanbul Muhafızı Mirliva (Tuğgeneral) Said Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne gönderdiği, 7 Haziran 1919 tarihli şifresinde, Fener Rum Patrikhanesi'nin emir ve işaretiyle bazı kiliseler dâhilinde çok miktarda silâh toplanmış olduğu ve bunların Rum ahaliye dağıtıldığının haber alındığı belirtilmekte ve dağıtılan silâhların toplanması için İtilâf Devletleri komiserlerine durumun anlatılması istenmektedir[202]. Said Paşa, 11 Haziran 1919 tarihli raporunda da İstanbul'da Rumların kiliselerde dağıtılan Yunan askerî elbiselerini giyerek Barış Konferansı'nın kararına tesir

---

[196] Meselâ, 20 Ocak 1919'da İzmir'e gelen Anfitrini adlı hastahane gemisi ile şehre sokulan, silâh, cephane ve diğer askerî malzemenin saklanması işini Kilise yapmıştı. Bkz. Umar, **a.g.e.**, s. 48-49; 11 Haziran 1919 tarihli Vaziyet-i Umûmiye Tamimi'nde İstanbul'da bazı kiliselerde silâh ve cephane bulunduğunun haber alındığı belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 83 Ds. 75-308 F. 31.

[197] S. N. Tansu, **a.g.e.**, s. 310.

[198] **EK**. 4.

[199] **HTVD**, S. 21 Vesika No: 540.

[200] **EK**. 22.

[201] **Sonyel I**, s. 39.

[202] **ATASE Arş.** Kl. 92 Ds. 119-334-A F. 29.

etmek maksadıyla, İzmir olayına benzer olaylar çıkarmalarının beklendiğini belirtmektedir[203].

6 Kasım 1919 günü Dr. Stefanopulos adlı bir Rum, Aya Fotini Kilisesi'ne Yunan bayrağı çekilirken bir nutuk îrâd ederek Osmanlı hakimiyetini tahkir ile orada bulunan Rumlara Türklerle kanlarının son damlasına kadar mücadele edeceklerine yemin ettirmiştir. Bu yeminden sonra Kordon'daki Pathe Sineması'na yürümüşler, Yunan bayrağı çekilmesine, bu sinemayı işleten İtalyan tebaasından Garoni, mani olmak istediği için hakarete uğramış ve sinemanın camlarını kırmışlardır[204].

C-Rum İskânı

Yunanistan, Batı Anadolu'nun kıyı şeridinde yaşayan Türkleri kaçırtıp, buralara Rumları yerleştirmek suretiyle ciddi bir iskân politikası uygulamıştır. Bu konuda İngilizlerin de yardımı olmuştur[205]. Yunanistan'ın iskân politikasının ana hedefi, bölgede Rum nüfus çoğunluğunu sağlamaktı[206]. Bu amaçla programlı bir şekilde çeşitli vasıtalarla getirdikleri göçmenleri, papaz, öğretmen, ihtiyat subaylarıyla yerleştirmeye çalışmışlardır[207]. Bu çalışmalar Yunanistan Muhacirin Komisyonu vasıtasıyla sürdürülmüştür[208].

1- Rum Göçü

I. Dünya Savaşı sırasında, İzmir'de ve Batı Anadolu sahillerinde ikamet eden Rumlar, bir tedbir olarak Vali Rahmi Bey'in emriyle dâhile

---

[203] **ATASE Arş.** Kl. 468 Ds. 38 (1-A) F. 62.

[204] Taçalan, **a.g.e.**, s. 13-14; Tekirdağ'da bir Yunan torpidosunun gelmesi üzerine Rum kilisesine Yunan bayrağı çekilmiş, yerli Rumlar gece geç vakte kadar kilisede tezâhüratta bulunmuşlardır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 75 Ds. 97-280 F.10-1.

[205] 6 Mart 1919'da bölgeyi Amiral Calthorpe adına dolaşan Haskot Smith, Ayvalık'ta kaymakamın odasında Bergama ve Ayazment eşrafından bazılarına, "Türklerin artık burada hakk-ı hayat ve bekâları kalmamıştır." demiş, Türklere kira ile oturdukları evleri üç güne kadar boşaltıp gitmelerini tembih etmiştir. Bkz. Taçalan, **a.g.e.**, s. 181-182.

[206] 12 Nisan 1919'da Vükelâ Meclisi'ne Harbiye Nezareti tarafından verilen tezkire müzâkere edilmiştir. Bu tezkirede, Yunanistan'ın İtilâf Devletleri arasında bulunmaktan istifade ile Osmanlı Devleti dâhilinde asayişi bozmak için tertipler yapmakta ve bazı yerlerde nüfusça ekseriyet temini maksadıyla bir çok kimseleri sahillere sevk etmekte olduğu ifade edilmiştir. Bkz. **Gökbilgin I**, s.61; 8 Temmuz 1920 tarihli **Vakit** gazetesinde Kafkasya muhacirlerinin Rum ekseriyetini sağlamak amacıyla İzmir havalisine iskân edilmekte olduğu belirtilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 537 Ds. 8-172 F. 23.

[207] Orhonlu, **a.g.m.**, s. 487.

[208] **ATASE Arş.** Kl. 92 Ds. 119-334-A F. 31.

nakledilmişler[209], Mondros Mütarekesi imzalanınca hemen İzmir'e ve sahillere dönmeye başlamışlardır[210]. Adalara kaçan Rumlar da İngiliz ve Yunan elbiseleri giyerek kayıklarla köylerine dönmeye başlamışlardır[211].

Osmanlı Mebusan Meclisi'nde milletvekili olan Dimitriyadis Emanuelidis'in 17 Kasım 1918 günü görüşülen önergesinde, 250.000 Rum'un Osmanlı hududundan çıkarıldığı iddia edilmiştir[212]. Venizelos da savaş sırasında sürülmüş 450.000 Yunanlının yerlerine geri gönderilmeleri gerektiğini ileri sürüyordu. Bunların ellerinden alınmış topraklarına yerleştirilebilmelerinin ise Osmanlı hakimiyetinin ortadan kaldırılmasına bağlı olduğunu savunuyordu[213].

19 Mayıs 1919'da Paris Barış Konferansı'nda Venizelos, 1914'den beri Anadolu'nun batı kıyılarından 309.000 Rum'un zorla göç ettirildiklerini bunlardan 70.000'inin Midilli'de, 60.000'inin Makedonya'da ve diğerlerinin adalarda kaldıklarını ileri sürerek, Ayasulug ile Ayvalık arasındaki sahilin Yunan kuvvetleri tarafından işgaline izin verilmesini istemiş ve böylece bu göç kafilelerinin buralara yerleştirilebileceğini anlatmıştır. Clemenceau ile Wilson da "çok makul bir teklif" diyerek hemen kabul etmişlerdir[214].

İngiltere Yüksek Komiserliği tarafından 21 Ocak 1920 tarihinde Hâriciye Nezareti'ne verilen bir yazıda, Rum göçü hakkında ileri sürülen mütâlâada, gerek I. Dünya Savaşı'ndan önce, gerek savaş sırasında 200.000 ile 300.000 arasındaki Osmanlı Rumu'nun Devlet tarafından tehcir veya evlerini terke mecbur edilmiş olduğu, 5-6 yıl çok müşkül şartlar altında hayatlarını sürdürmeye çalıştıkları ve bunların Aydın Vilâyeti içindeki Türk mülteciler gibi köylerine dönmek istedikleri ifade edilmekteydi[215]. Yunanistan ve Adalardan kayık ve vapurlarla memlekete girmeleri yasak

[209] Harp mıntıkası sayılan yerlerde, Hıristiyan halk arasında Yunanlılara casusluk edenler bulunması ve sahildeki köylerde bulunan Rumları emellerine alet ederek bir çok insanı öldürmeleri ve evleri yakmaları, Hıristiyanları harp mıntıkasının gerisine göndermek mecburiyetini doğurmuştu. Bkz. **Orta Anadolu'da Yunan Mezâlimi**, Garp Cephesi Erkân-ı Harp Şubesi, Cüz. IV, Ks. 2, Vilâyet Matbaası, Ankara, 1337, s.1; Smith, sürgünlerin, düşman olan ve söz dinlemeyen Rumlardan kıyıların temizlenmesi mecburiyetinin yol açtığı bir tedbir olduğunu, Batı Anadolu'daki Rumların Müttefik Devletler hesabına casusluk yaptıklarını söylemekte ve Gounarakis'in, savaş sırasında Yunanistan'a 105.000, Anadolu içlerine de 50.000 kişinin sürüldüğü tahminini kaydetmektedir. Bkz. Smith, **a.g.e.**, s. 43-44.

[210] S. N. Tansu, **a.g.e.**, s. 310.

[211] Taçalan, **a.g.e.**, s. 178.

[212] Umar, **a.g.e.**, s. 65.

[213] Smith, **a.g.e.**, s. 85.

[214] Coşar, **İHG**, 2O Mayıs 1919.

[215] Orhonlu, **a.g.m.**, s. 491-492.

edilmiş olan Rum eşkıyası İzmir'e çıkıyor ve soygunculuk yapıyorlardı[216] Türk makamları, Rum iskânını önleme konusunda bazı tedbirler almaya çalışmışlarsa da Rumların yine de birer vesile ile[217] geri dönmekte ve yerleşmekte olduklarını görmekteyiz.

Yunanistan ve adalara daha önce gitmiş olan Rumların gizlice ve alenen dönmelerinin men'i pek mümkün olamadığı gibi asayişi bozmak için de olaylar çıkarmaya devam ediyorlardı[218].

Nafıa (Bayındırlık) Nâzırı Ferit Bey, 14 Nisan 1919 tarihinde verdiği beyanatta, Osmanlı vatandaşı bulunmayan Rumların, gelip Türk topraklarına yerleşmelerini önlemek için gerekli tedbirlerin alınmakta olduğunu söylemiştir[219]. İzmir Vali Vekili ve 17. KOR. Kumandanı Nurettin Paşa, İzmir'de toplanmış olan 2000 kadar Ayvalıklı Rum'un geri gönderilmelerini sağlayabilmiştir[220].

İngiliz Temsilcisi Dickson nezdinde yapılan teşebbüs sonunda da Söke Kazası'na adalardan gelen kaçak Rumların iâdeleri hususunda bir rapor hazırlatılabilmiştir[221].

12 Mayıs 1919 tarihinde Harbiye Nezareti, Yunan tahriklerine yol açan yabancı şahısların ülkeye şartlı girebileceklerini bildiren bir tamim yayınlamıştır. Tamim şöyledir:

"1-Her türlü eslihâ, cephane ve üniformanın, eşhâs ve heyetler tarafından Osmanlı memâlikine ithâli men edilmiştir.

2-Osmanlı Tebaasından olmayan sivil şahısların Osmanlı memâlikine seyahate gelirlerse, çıktıkları iskele ve istasyonun polis memuruna

[216] **TİH. II/1**, s. 134.

[217] 1919 Mart ayı içinde Pire'den İzmir'e yolcu eşyası taşıyan bir Yunan Posta Vapuru gelmiş, bir çok asker ve subay elbiseli şahıslar limanda bulunan Leon Torpidosu'na gidip elbiselerini değiştirerek şehre girmişlerdir. Bkz. **Hukûk-ı Beşer,** 7 Mart 1335; 14. KOR. Kumandanı, 22 Ağustos 1919'da Harbiye Nezareti'ne gönderdiği şifrede, Akhisar'dan evvelce İzmir ve Manisa'ya kaçmış olan Rumların Akhisar'a dönmekte oldukları ve bir hata işlediklerini, eskisi gibi kardeşçe yaşamak istediklerini ifade ettiklerini belirtmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 44-2; Kl. 184 Ds. 88-19 F. 256.

[218] Midilli'den efrat getirmek suretiyle hükümetin yasağına uymayan kayıkçılar yakalanıp Divân-ı Harb'e verilmişlerse de buna benzer olaylara mani olabilecek kuvvet olmadığı için takviye kuvvetlerinin gönderilmesi Harbiye Nezareti'nden istenmektedir. Bkz. **HTVD**. S. 42, Vesika No: 995.

[219] Bu beyanatta Osmanlı vatandaşı olmayıp herhangi bir şekilde Türk sınırları içine yerleşmiş olan Rumların dışarı çıkartılacakları belirtilmektedir. Bkz. Coşar, **İHG,** 15 Nisan 1919.

[220] **TİH I/2**. s. 131.

[221] **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 11.

hüviyetleriyle sebeb-i vürûd ve mahall-i müddet ikâmetlerini kayıt ve tahrir ettirmekle mecbur tutulacaklardır.

3-Balkan Muhârebesi'nden sonra Yunanistan ve Bulgaristan hükümetleriyle mün'akid muâhede ahkâmına tabi olarak mübadele edilmiş efrat ahâlisinin memâlik-i Osmaniye'ye avdetlerinin men olunduğu,

4- Yunanistan ve Bulgaristan ahâlisinden müddet-i muvakkat ikâmet suretiyle dahi olsa bir Osmanlı vilâyeti dâhilinde bir ay zarfında 50'den fazla seyyah kabul olunmayacak; vürûd edenlerin seyahatleri büsbütün men edilecek; bu gibiler memleket haricine ihraç edileceklerdir."[222] Yunanistan Muhacirin Komisyonu'nun, Osmanlı Devleti'nden çıkmış ne kadar Rum varsa hepsinin tekrar geri getirilmek için çalışıldığının haber alınması üzerine durumun İtilâf Devletleri komiserlerine bildirildiği Hâriciye Nezareti tarafından Harbiye Nezareti'ne bildirilmiştir[223].

Amerika'dan bir çok Rum'un Yunanistan'a göç ettikleri, Yunanlıların elde ettikleri arazide, ekseriyeti sağlamak için her türlü tedbire başvurdukları, Cenûbi Rusya Rumlarından bir çoğunun Trabzon ve İstanbul'a yerleştirilmek istendiği öğrenilmiş ve Harbiye Nezareti bu konuda, hükümetin gerekli tedbirleri almasını istemiştir. 11 Ocak 1920 tarihli toplantıda Vükelâ Meclisi'nde iâşe güçlüğü çekildiği bir zamanda, muhtelif yerlerden gelecek Rumların iâdelerinin sağlanması, Rusya'dan hicret edeceklerin, asayiş bakımından sakıncalı görüldüğünden, gelmeleri halinde iâdelerinin zaruri bulunduğu ve bu konuda Mümessiller nezdinde, Hâriciye Nezareti'nce teşebbüsten bahisle, bu şekilde gelecek olanların kabul edilmeyecekleri ve iâde olunmaları için İtilâf Devletleri zabıtasıyla birlikte tedbir alınmak üzere, gereğinin yapılmasının Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmesi kararlaştırılmıştır[224]. Her türlü tedbir[225] ve yasağa rağmen, Türkler bir nev'i tehcir edilerek yerlerine Yunanlı göçmenler yerleştiriliyordu[226]. 1920 yılı başına kadar Anadolu'ya dönenlerin sayısı 25.000'e ulaşmıştır[227].

---

[222] **ATASE Arş.** Kl. 83 Ds. 75-308 F. 20; Dâhiliye Nezareti'nin, Harbiye Nezareti'ne 8 Mayıs 1919 tarihli cevabî yazısında, aynı hususun lüzumlu vilâyetler ile Emniyet Müfettişliklerine tamimen tebliğ edildiği belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 74 Ds. 95-277 F. 21-11.

[223] **ATASE Arş.** Kl. 92 Ds. 119-334-A F. 31.

[224] M. Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, C. II, Ankara, 1965, s. 342.

[225] Meselâ, Kuşadası Mıntıka Kumandanı, 2 Nisan 1919 tarihinde 57. Fırka Kumandanlığı'na Söke'nin bazı köylerinde yapılan aramalarda, biri yaralı olmak üzere 13 Rum'un yakalandığı, 2 Rum'un kaçmış olduğunu bildirmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 403 Ds. (2-6) 2 F. 27.

[226] İzmir Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 28 Ocak 1920 tarihli raporunda, Çeşme'de, evvelce iskân edilmiş olan Boşnak muhacirlerinin tehcir edilerek, yerlerine sahilden gelen Rumların iskân edildiği belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 105 Ds. 191-377 F. 6.

[227] **HTVD**, S. 21, Vesika No: 540.

Celâl Bayar'ın verdiği rakamlara göre:

Ayvalık Körfezi mıntıkasında	120.000
Çanakkale mıntıkasında	90.000
İzmir Merkez Kaza'da	190.000
Aydın havalisinde	80.000
Urla Yarımadası ile İzmir'in Güney-batısından Çeşme'ye kadar olan bölgede	130.000
Manisa, Akhisar, Alaşehir ve Uşak havalisinde	150.000
Midilli'de	150.000
Sakız'da	70.000
Sisam'da	100.000

kadar Rum nüfus toplanmıştır. Bunlar arasında, sahte nüfus tezkereleriyle yerleştirilmiş papazlar, kurmaylar ve öğretmenler de vardır[228]. Bu tarihten sonra da Yunan göçmenlerin Aydın Vilâyeti'nin muhtelif yerlerine iskân edildiği görülmektedir. Yunan Başbakanı Gunaris'in, 12 Kasım 1921'de İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a verdiği notaya göre, 1921 yılı başına kadar, İzmir çevresine 126.000 Yunan göçmeni getirilip yerleştirilmiştir[229].

Yunanistan'ın Anadolu'nun muhtelif yerlerinde de benzer çalışmalar yaptığı görülür. Meselâ, Edirne Vilâyeti'nin bir yazısında, Yunanlıların Batı Trakya'ya çok miktarda göçmen getirmekte ve bunları iskân etmekte oldukları ifade edilmiştir[230]. Trabzon, Amasya, Samsun, Sinop ve Karahisar bölgelerine de Rum ve diğer Hıristiyan halkın nüfusunu çoğaltmak amacıyla Rusya'dan Rum ve Ermeni göçmenler getiriliyordu[231].

Pontus hülyası içinde, Trabzon ve havalisinde de Rumların iskânına çalışılmıştır. Nurettin Paşa, Rum Göçmenleri Cemiyeti'nin gayesinin, bu alanda Rum nüfusunu artırmak olduğunu, bunun için de Anadolu'nun uzak yerlerinden, hatta, Rusya'dan göçmenler getirilerek buralara yerleştirilmeye çalışıldığını söylemektedir[232]

---

[228] **Bayar V**, s. 1576.

[229] Umar, **a.g.e.**, s. 235.

[230] Orhonlu, **a.g.m.**, s. 487.

[231] **Sonyel I**, s. 38.

[232] **Yakın Tarihimiz**, "Nurettin Paşa Pontusculları Anlatıyor", C.II, S. 21, (Temmuz,1962), s. 255.

2- Emlâk Satın Alma ve Emvâl-i Metrûke Meselesi

Yunanistan, İzmir ve havalisine yerleşmek için gayr-ı menkulleri kendi tebaası için elde etmeye çalışmakta, bölgede hukukî ve tasarruf bakımından da kuvvetli bulunmağa özen göstermekteydi[233]. Bu bölgede bulunan Rum bakkallar[234], merkezleri İzmir ve Aydın'da bulunan Rum ticarethanelerinin şubeleri durumunda olup, arkalarında Yunan bankaları vardı. Bunlar, mahallî çiftçiye borç veriyorlar ve fiyatları da istedikleri gibi tespit ediyorlardı. Büyük çiftlikleri satın alarak Rum halkına dağıtıyorlardı[235].

Hâriciye Nezareti'nin, Dâhiliye Nezareti'ne verdiği bilgiye atfen Vükelâ Meclisi'ne sunduğu tezkirede, Aydın Vilâyeti'nde satılan gayr-ı menkûllerin % 90'ının Yunan tebaası tarafından satın alındığı ve Yunanlılarla Rumların mal edinmek suretiyle, siyasetçe bundan faydalanmak istedikleri belirtilmektedir. Vükelâ Meclisi, Türklere ait emlâkin Rumların eline geçmesi halinde doğabilecek zararları göz önüne alarak, bu tür teşebbüslere karşı vakit geçirilmeksizin tedbir alınmasını kararlaştırmıştır. Yabancıların gayr-ı menkûle sahip olmaları, harp esnasında men edilmiş olduğu halde, Yunanistan'da bulunan Türklerin gayr-ı menkul satın almaları, Yunanistan Hükümeti'nce men edilmiş olması, bu tedbirin alınmasını mümkün kılmakta ise de bu karara Müttefik Devletlerin itiraz edeceğinden, meselenin her bakımdan tetkik edilmesi ve düşünülmesi Vükelâ Meclisi'nce istenmiştir. Sadâret, bunun üzerine, meseleyi Vükelâ Meclisi'ne getirmiş, Hâriciye Nezareti'nin tavsiye ve tekliflerine uyarak, 1 Kasım 1919'da Dâhiliye, Maliye, Ziraat ve Hâriciye Nezaretlerine gönderdiği yazı ile bu yolda hareket edileceği direktifini vermiştir. Türk halkının emlâkını elinden çıkarmak istemesi, zaruret ve ihtiyaçtan kaynaklanmaktaydı. Bu gibilere münasip bir şekilde tavsiyelerde bulunulması ve Ziraat Bankası şubelerince de borç para verilerek refahlarının sağlanması için ilgili memurlara tebligatta bulunulması Dâhiliye, Ticaret ve Ziraat Nezaretlerine havale edilmiştir. Bir de Rumların Aydın Vilâyeti'nde mal sahibi olmağa ne derece önem verdiklerinin rakamlarla tespiti, bu gibiler tarafından mütarekeden beri elde edilen emlâkin miktarını gösterir bir cetvelin tanzimi işinin de Maliye Nezareti'ne tebliği

[233] **Gökbilgin II**, s. 176.
[234] Her kasabada, ekmek, peynir, soğan, pırasa, şeker, kahve, kaba tuz, sabun, zeytinyağı, turşu, toplu iğne, dikiş iğnesi, çivi, sicim, kibrit, İngiltere'den ithal edilmiş bir çok mal ve bu malların Almanya'dan ithal edilmiş taklitlerini satan Ermeni ya da Yunanlı bir bakkal bulunurdu. Bkz. Smith, **a.g.e.**, s. 38.
[235] Taçalan, **a.g.e.**, s. 66; **Bayar V**, s. 1575.

kararlaştırılmıştır. Rumların bu yoldaki teşebbüslerini önlemek için halkın dikkati, bu halin neticeleri üzerine çekilmek istenmiştir[236].

Yunanlıların bütün gayretlerine rağmen, gayr-i menkul dağılımı Türklerin lehindedir. 1919 yılı ortalarında İzmir ve ilçelerinde **Smyrne Turquie**'e göre, gayr-i menkul dağılımı parça olarak şöyledir:

Türk 28.804
Rum 15.946
Ermeni, Yahudi ve yabancılar 20.355

İzmir ve ilçelerinde Türklerin 533.694 dönüm işlenen arazisine karşı, Rumların 176.877 dönüm arazileri vardır[237].

Gayr-ı menkul satın alma işi, sadece Aydın Vilâyeti'ne münhasır olmayıp Yunan Megali idea'sının istediği diğer bölgeler için de söz konusudur. Meselâ, Ayasofya civarında bir çok arsa ve binaların çok yüksek fiyatlarla Rumlar tarafından alınmaya çalışıldığı ve bu hareketin gittikçe büyüdüğü görülmüş, Mayıs 1919'da Dâhiliye Nezareti bu konuda hükümetin dikkatini çekmiştir. Vükelâ Meclisi, buna mani olmak üzere sahipleri tarafından elden çıkarılmak istenen yerlerin Evkâf Nezareti'ne bedellerinin ödenmesini kararlaştırmıştır. Bunun için de Maliye, Adliye ve Evkaf Nâzırlarından oluşan bir komisyon kurulmuştur[238].

Seferberlik ilânı sırasında, firar eden ve harp mıntıkası dışına tehcir edilen, Rum ve Ermenilerin masrafları, Osmanlı Hükümeti tarafından karşılanmış ve peyderpey memleketlerine dönmeleri sağlanmıştır[239].

Tehcir edilen Rumların ve Ermenilerin memleketlerine iâde olunanların düzeltilmesi için üç Dâhiliye memuru ile Patrikhanelerin birer delegelerinden oluşan bir heyetin[240] bu konuyla ilgili olarak 1919 yılı başında Anadolu'ya gitmeleri kararlaştırılmıştır[241]. Rum ve Ermenilere ait emlâkin

[236] **Gökbilgin II**, s. 96-97, 176-177.
[237] Taçalan, **a.g.e.**, s. 113.
[238] **Gökbilgin I**, s. 127-128.
[239] **Söz**, 27 Mart 1335.
[240] Bu heyet, Muhacirin Müdüriyet-i Umûmiyesi Muâvini Sabri Bey başkanlığında, Müfettiş Celâlettin ve Refet Beyler, Ermeni Patrikhanesi âzâsından Sinpat Efendi ve diğer Rum ve Ermeni Katolik delegelerinden oluşmaktaydı. Bkz. **Serbestî**, 28 Kanûn-ı Evvel 1334.
[241] **Serbestî**, 28 Kanûn-ı Evvel 1334.

iâdesi de kararlaştırılmıştır[242]. Bunlara ait olduğu iddia edilen menkul ve gayr-ı menkullerin iâdesi işi de Muhacirin İdaresi'ne verilmiştir[243]. Geri dönen Gayr-i Müslimlerin arazisinde Müslüman halk tarafından kaldırılacak olan ziraat mahsulâtının taksimi ve her iki tarafın hukukunun muhafazasının temini konusunda ilgililer uyarılmıştır[244]. Bütün bunlara mukabil, Balkan Harbi'nden sonra, Makedonya'dan Osmanlı Devleti'ne tehcir edilen Türklerin, mutasarrıf oldukları emlâk ve arazilerine Yunan Hükümeti tarafından resmen el konulmuş ve sahipleri emlâk ve arazilerinin tasarrufundan men edilmişlerdir[245].

Balkan Harbi'nden sonra mübadele edilen Rumlarla, askerlikten kaçmış olan Rumlar ve Yunanistan ve adalardan pek çok Yunanlı, kendilerine arazi ve çiftlik verileceği vaadiyle Anadolu'ya nakledilmeye başlanmıştır. Sahipli arazilerinden zorla göç ettirilen Türklerin evlerine ve çiftliklerine bu Rumlar yerleştirilmeye çalışılmıştır[246].

Sèvres Antlaşması ile de geri dönen Gayr-ı Müslimlerin serbestçe dönebilmeleri, emlâk ve mallarının her kimin eline geçmiş ise derhal iâde olunacağı karara bağlanmıştır. Buna göre, Gayr-ı Müslimlerin uğradıkları zayiatın hepsini Osmanlı Hükümeti tazmin edecek, Yunan işgalinde bütün malları yağma edilen Batı Anadolu Müslümanlarına hiç bir surette tazminat verilmeyecekti[247].

Yunan işgali sona erdikten sonra Yunanlılar tarafına katılan veya hükümetin müsaadesiyle hudut haricine giden kimselere ait emvâl-i metrûkeye çıkarılan kanun mûcibince hükümet tarafından el konulması kararlaştırılmıştır[248]. Daha sonra Lozan Konferansı sırasında mübadele ile birlikte emvâl-i metrûke meselesi çözülmeye çalışılmıştır. Bu arada, Anadolu'da yenilip, arkalarında kabarık bir Rum kitlesiyle Yunanistan'a sığınan bozgun ordularının ve onların yarattığı baskı gruplarının oralardaki

[242] **Serbestî** gazetesindeki bir haberde, "Rum ve Ermenilere ait emlâkin iâdesi cihet-i askerîyece kararlaştırılmıştır." denilmektedir. Bkz. **Serbestî**. 16 Kanûn-ı Evvel 1334.
[243] Orhonlu, **a.g.m.**, s. 490.
[244] **Ahenk,** 29 Temmuz 1335.
[245] **Söz**, 21 Mart 1335.
[246] Orhonlu, **a.g.m.**, s. 489.
[247] Ahmet Reşit, **Hukûk-ı Umûmiye-i Düvel**, İstanbul, 1932, s. 236-237.
[248] **Şark** gazetesinde yer alan ilânda, tarihin ilânından itibaren bir hafta içinde efrat tarafından ele geçirilmiş olan malların makbuz mukabilinde teslimi istenmekte, bu müddetin dolmasından itibaren her kimin elinde bu tür eşyanın bulunduğunun anlaşılması halinde müsâdere edileceği ve kendilerinin Divân-ı Harb'e verileceği, malları teslim edenlere bedellerinin % 10'unun iâde edileceği belirtilmektedir. Bkz. **Şark**, 20 Eylül 1338.

Türklere yönelik baskı ve vahşetleri sonucu mübadele edilinceye kadar pek çok Türk Türkiye'ye iltica etmiştir.

3- İmha ve Tehcir

Anadolu'yu işgal eden Müttefiklerin, Türk halkına karşı tavır ve davranışları farklı olmuştur. Bunun asıl sebebini, bu devletlerin karakterleriyle, takip ettikleri işgal siyasetlerinde aramak gerekir.

Aydın Vilâyeti'nde işgal müddetince İngiliz ve Fransız[249] efradının daha ziyâde hakaret kabilinden davranışlarına rastlanmıştır. İtalyanlar zulüm ve baskıdan uzak, Türk halkına, mülkî ve askerî idareye serbestlik tanıyan[250] bir işgal siyaseti takip etmiştir[251].

Yunanlılar ise diğer sebepler[252] ne olursa olsun Megali İdea'yı gerçekleştirmek için işgal ettikleri yerlerde Türkleri göçe zorlamak ve imhâ etmek yoluna gitmişlerdir[253]. Yunanlıların bu siyasetleri Rumların da iştirakiyle güç kazanmıştır[254]. BMTH refakatine memur Kadri Bey, Yunan işgal siyasetini, İtalyan işgal mıntıkasıyla Yunan işgal mıntıkasının mukâyesesini yaparak şöyle izah etmektedir: "Hakikaten, Anadolu'nun bir kısmını işgal edip na-mütenâhi zulüm ve i'tisaf ile en mâmur şehir ve karyeleri harâbeye çeviren, yüz bin kişinin hicretine, on beş bin kişinin mahv u perişan olmasına ve en nihayet kendisine karşı bütün halkın, hatta, kadınlar da dâhil olmak üzere nefir-i âmm tarzında silâhbest olarak kıyam etmesine sebebiyet veren, Yunan Hükümeti'nin sû-i idâresine bedel Menderes'in

[249] İstanbul'un işgali sırasında Müttefiklerin Türk halkına karşı tutumları İtalyanlar hariç genellikle sert ve kaba idi. Tarih boyunca Osmanlıların sevgi ve sempatisini kazanarak bir çok defa yardımlarını görmüş olan Fransızların davranışları büsbütün kötü idi. Onların davranışlarında sanki kendilerine yüzlerce yıl zulüm yapan bir milletten öç alma hali vardı. Bkz. Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. III, Ankara, 1973, s. 159 vd.
[250] Ödemiş Jandarma Tabur Kumandanlığı'nın 28 Mayıs 1919 tarihli raporunda, Kuşadası'nı işgal etmiş olan İtalyanların mülkî idâreye ve jandarmaların görevlerine müdâhale etmedikleri belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 1/1-2.
[251] İtalyanların Türk halkına karşı muameleleri ihtiyatla takip ediliyor ve doğuracağı neticelerden çekiniliyordu. Nazilli Mevkî Kumandanı, Harbiye Nezareti'nden Kuşadası, Çine ve Söke kazalarında, İtalyanların halkı kandırmak için iyilikte bulundukları ve bir kısmını da elde ettiklerini de belirterek, buraya müfettiş gönderilmesini istemiştir. **ATASE Arş.** Kl. 188 Ds. 31-99 F. 106.
[252] BMTH'nin raporunda, "...hâdiselerin asıl sebebini dinî kinlerde aramak lâzımdır. Yunanlılar bu kinin tezâhürlerini men etmek için hiçbir şey yapmamışlardır. Medenî bir vazifenin ifâsı vasfını göstermekten uzak olan Yunan işgali derhal bir fetih ve haçlı seferi manzarasını almıştır." denilmektedir. Bkz. **EK.** 24.
[253] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 91-56 F. 29/3-4; Kl. 15 Ds. 71-61 F. 43/1-3.
[254] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 57.

cenûbundaki Anadolu kısmını bütün halkın minnet ve teveccühünü kazanan, işgal ettiği menâtıkta, hatta edna vekayı bile tehaddüs etmeyen, Yunan zulmünden kurtulmak için, onların mıntıkasına gitmekten başka çare kalmadığına dair halkta adeta bir iman husûle getiren İtalyanların mıntıkası..."[255]

57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, 8 Ağustos 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporunda, Yunan mezaliminin sebebini şöyle tarif etmiştir: "Yunanlıların ayak bastıkları mahallerde, İslâm ahâliye karşı irtikap ettikleri vahşice mezalimi doğuran sebebe gelince: şimdiki elim vaziyetimizi fırsat sayarak, işgal ettikleri arazideki İslâm nüfus çoğunluğunu Yunanlılar lehine kovalayıp, yok etme siyasetini merhametsizce uygulanmaktan ve Yunan terbiye ve yaradılışındaki vahşiliğin eserlerinden ibarettir."[256]

BMTH refakatine memur Kadri Bey, heyete verdiği mektupta, "Rumların maksad-ı aslîsi mütemâdi tahrikât ve tecâvüzler ile ahâli-i İslâmiyeyi ya kâmilen mahv veyahut terk-i diyâra mecbûr ederek arâzi ve servetlerine temellük etmektir." demekte, devamında, "...cephelerin herhangi bir noktasında vuku bulan en küçük bir muhârebenin intikamını cephelerin pek gerilerinde sâkin ve mûti ahaliden almaya çalıştıkları, bu suretle bunların işgal mıntıkası dâhilinde kalmak bedbahtlığına maruz kalan bî-çare ahaliyi mütemâdiyen ve tahammülfersa işkenceler içinde tuttuklarını" belirtmek[257] suretiyle de Yunan imha siyasetinin bir başka yönüne dikkat çekmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın da belirttiği gibi bütün Türkleri hicrete icbâr için katliam yapmak konusunda tertibâta tevessül eden Yunanlılar[258], işgal ettikleri yerlerde tertip edilmiş bir plân dâhilinde mezalim yapmışlardır. İşgâl gününden itibaren meydana gelen Yunan tecavüzleri, ani bir hadise olmayıp, uzun bir hazırlığın neticesi idi. İşgâl edilen her yerde Türklere karşı öldürme, yakma, soygun, ırza tecavüz ve her türlü kötü muamelelere başlanmış idi[259].

Menemen halkı, yapılan katliam hakkında İtilâf Devletleri temsilcilerine verdikleri muhtırada, 17 Haziran 1919'da Yunan işgal kuvveti

[255] **EK.** 22.
[256] Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. IV, S.24 (Eylül,1969), s.28.
[257] **EK.** 22.
[258] Mustafa Kemal Paşa'nın bu ifadesi, 20. KOR . Kumandan Vekili tarafından Ocak 1920'de 12. KOR Kumandanlığı'na gönderilen yazıda belirtilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 310 Ds. 17-44 F. 73.
[259] **EK.** 22.

tarafından icrâ edilen mezalimin, tertip edilmiş bir plânla yapılmış olduğunu delil sayılabilecek olayları da zikrederek ifade etmişlerdir[260].

Her tarafta, Gayr-ı Müslim halk, hicret ederken Müslüman halk üzerinde düşünülen suikast plânının tatbikini kolaylaştırmak için onların toplu halde bulundurulmasına çalışılmıştır[261].

Yunanlılar, Türk halkını imhâya karar verdikleri zaman, bunu tatbik etmek için gerekli vâsıta ve kuvvetleri hazır bulunduruyorlardı. Daha önceden benzin ve bombalarla mücehhez özel "Tahrip Taburları" teşkil edilmişti. Yangın postalarının önündeki süvâriler, göğüslerinde kırmızı bir işaret, başlarında siyah bir başlık, ellerinde boruya benzer sarı bir teneke ile fark edilebilirdi. Piyadeler de içi bomba ile dolu sepet ve benzin dolu tulumbalar taşırlardı. Evler, benzin dökülerek yakılmakta, bombalarla tahrip edilmekteydi[262]. Bu plân Yunan ordusunun güzergâhına tesâdüf eden her şehir, kasaba ve köyde tatbik edilmekteydi[263]. Muhtelif olaylar bahane edilerek Yunan askerlerine serbestçe hareket emirleri de verilmekteydi[264].

Yunanlılar, 30 Ağustos 1922'de Türk ordusunun önünden kaçarlarken tesâdüf ettikleri kasaba ve köyleri yakmak, yıkmak ve insanları öldürmek suretiyle bütün öçlerini almağa çalışmışlardır[265].

Ali Fuat Cebesoy, "Düşman, bilhassa Alaşehir'den sonra, ric'at eden medenî bir ordu kılıç artığı olmaktan çıkmış, namusa tecavüz eden, sebepsiz yere her şeyi yakan, yıkan bir vahşi sürü haline gelmiştir." demektedir[266].

Lord Kinross da "Yunan ordusunun öteki yarısı, arkasındakilerle arayı açmış, denize doğru kaçıyordu. Ancak kaçarken köyleri, ekinleri ateşe

[260] **EK.** 5.
[261] Manisa'da yerli Rumlar ve Ermenilerin toplu olarak göç ettiği ve şehrin yakılacağı hakkında söylentiler dolaştığı sırada Merkez Kumandanı Bagurci'nin yanına gelen bir Türk heyeti, Gayr-ı Müslimlerin göçüne mani olunmasını veya Müslümanların göç etmelerine mani olunmamasını istemişse de Müslüman halkın şehri terk etmeleri için vesika verilmemiştir. Bkz. Asım Us, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım**, İstanbul, 1964, s. 70-71.
[262] Us, **a.g.e.**, s. 63 vd.
[263] Us, **a.g.e.**, s. 61.
[264] Bursa Kumandanı Çakalopulos, 19 Ağustos 1922 tarihinde yayınlanan emirnâmesinde, Yunan memurlarına, yolları tahrip etmek niyetinde bulunduklarını zannettikleri Türklerin mahkeme edilmeksizin idamı ve bu yollara yakın olan köylerin imhâsı yetkisi verilmekteydi. Bkz. Us, **a.g.e.**, s.76-77.
[265] 8 Eylül 1922 tarihli Resmî Tebliğ'de, Yunanlıların, boşaltmak zorunda kaldıkları yerler halkına çok ağır ve imhâ edici mezalim uyguladıkları belirtilmektedir. Bkz. **AYZV**, s. 28.
[266] **Yakın Tarihimiz**, "İzmir'e Doğru", C. III, S. 28, (Eylül, 1962), s. 34.

veren, erkek, kadın, çocuk herkesi kesip öldüren bu sürüye ordu denemezdi artık. Çünkü bu, Yunanlıların aldıkları emirlere göre bir yok etme savaşı idi." demektedir[267].

Yunanlıların, Uşak'tan İzmir'e kadar olan bölgedeki tahribatı çok büyük olmuştur. Yunanlıların ric'atlerinde yaptıkları mezalim her yerde aynı şiddette olmamıştır. Bazı yerleri yakmağa ve tahrip etmeğe fırsat bulamamışlardır. Dumlupınar mağlubiyeti tahakkuk edince Yunanlılar, artık vaziyetlerini, askerî kuvvetle kurtaramayacaklarını anlamışlar, İzmir'e doğru ric'at ettikçe, tahliye edecekleri yerleri tahrip etmeğe karar vermişlerdir. İşte bu ric'at ve tahrip kararından sonra kuvvetlerinin bir kısmını tahrip vasıtalarıyla teçhiz etmişlerdir[268].

Aydın Mutasarrıflığı'nın 6 Eylül 1922 tarihli telgrafında, Yunan İmhâ Bölüğü'nün, Köşk'ten Çiftlik'e kadar olan yerlerdeki halkı katl ettiği, Çiftlik'te halkı camiye toplayıp makinalı tüfek ve süngülerle imhâ ettiği, ölenlerin arasında kadın ve çocukların da bulunduğu, İmam ve Serçe köylerinin de tamamen yakılmış[269] olduğu belirtilmektedir[270]. 22 Aralık 1922 tarihli Resmî Tebliğ'de, Yunanlıların, Anadolu'dan Midilli'ye ric'atlerinde bazı köylerde katliam yaptıklarının haber alındığı ifade edilmiştir[271].

Yunanlılar, işgal ettikleri yerlerdeki halktan bir çoğunu ric'atleri sırasında beraberlerinde götürmüşlerdir. Bunların akıbetleri hakkında haber alınamamıştır[272]. Yunanlılar, götüremeyeceklerini anladıkları esirleri de kılıçtan geçirmişlerdir[273].

Yunanlılar, yaptıkları zulümleri, diğer devletler nezdinde gizlemeğe çalışmışlardır. Buna muvaffak olamadıkları zamanlarda ise halka karşı sertleşmişler ve zulümlerini artırmışlardır.

Yunanlılar, Ağustos 1919'da Bergama'nın Kozak Nahiyesi'ne gelen bir İngiliz Heyeti'nin tahkikatı sırasında heyete, Yunan mezalimi ve Yunanlılardan memnun olmadıkları yolunda ifade veren şahıslardan Molla

267 Lord Kinross, **Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu**, (Çev. Necdet Sander), İstanbul, 1984, s. 481.
268 Us, **a.g.e.**, s. 62-63.
269 Aydın Vilâyeti dâhilinde yakılan ve tahrip edilen köyleri tespit edebildiğimiz kadarıyla II. Bölüm'de belirttik.
270 **AYZV**, s. 146; Mehmet Hocaoğlu, **Belgelerle Yunan Barbarlığı**, İstanbul, 1985, s. 221.
271 **Sadâ-yı Hak**, 23 Kanûn-ı Evvel 1338.
272 **OYM**, Cüz. 1, Ks. 1, s. 12.
273 **HTVD**, S. 63, Vesika No: 1426.

Mustafa'yı heyetin gitmesini müteakip süngüleyerek öldürmüşlerdir[274]. Yunanlılar, Fransız subaylarından oluşan bir Tahkik Heyeti'ni, Soma'dan Bergama'ya arabasıyla götüren arabacı Mehmet Pehlivan'ı Bergama'dan dönerken öldürmüşlerdir[275].

BMTH'nin İzmir'e gittiği sıralarda, bir Yunan Generali, Kasaba (Turgutlu)'ya gelerek, Kaymakam, Belediye Reisi ve Müftü'ye, meydana gelen bazı olayların ferdî olduğunu söyleyerek, gelecek olan heyete Yunan Hükümeti'ne leke sürmeyecek bir tarzda ifade vermelerini istemiştir[276]. Ayrıca, Kasaba hapishanesini tahliye eden Yunanlılar, eski hareketlerini yapmamağa özen göstermişlerdir[277].

Gelecek olan Tahkik Heyeti'nden yolsuzluklarını saklamak isteyen Yunanlılar, bazı köylerde halktan masum olduklarına dair yazılar almışlardır[278].

Yunan işgaliyle beraber başlayan mezalimden dolayı bazı yerlerdeki halk, yerlerini, yurtlarını terk ederek, henüz işgal edilmemiş veya daha emin buldukları yerlere göç etmeye başlamıştır.

Aydın Vilâyeti'nin Dâhiliye Nezareti'ne 18 Haziran 1919 tarihli telgrafında, "İtilâf Devletleri tarafından birer müfreze yetiştirilmezse İslâm ahâlinin can kaygusu ile topluca İzmir'e göç edecekleri" bildirilmiştir[279].

14. KOR Kumandanı Yusuf İzzet Paşa'nın 20/21 Haziran 1919 tarihli şifreli telgrafında, Bergama ve Soma halkının (civar köyler dâhil) hicret

274 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 9-4 (Soma Belediye Reisi'nin 19 Eylül 1919 tarihli raporu); Kl. 184 Ds. 19-88 F. 28 (14. KOR. Kumandanlığı'nın Harbiye Nezareti'ne 24 Ağustos 1919 tarihli şifresi)
275 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F: 9/I-3; Kl. 89 Ds. 129-326 F. 21; Kl. 320 Ds. 10-7 F. 45.
276 **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 43.
277 **Yunan Kuvve-i İşgaliyesi ve Yerli Rum Ahâli Tarafından İkâ Edilen Cerâim ve Cinâyâtın Tahkik Edilebilen Bazı Aksâmı**, 1335, s. 28.
278 14. KOR. Kumandanlığı'nın 3 Ağustos 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne raporunda, Bergama ile Dikili arasında Kozak Nahiyesi'nde bulunan Yunan kuvvetlerinin köylerde kalmış olan halktan, masum olduklarına dâir zorla varakalar alınakta oldukları belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 91, 56 F. 30; 14. KOR. Kumandanlığı'nın Harbiye Nezareti'ne 6 Ağustos 1919 tarihli yazısında da Yunanlıların böyle yapmalarının sebebinin yakında gelecek olan Tahkik Heyeti'nden yolsuzluklarını saklamak olduğu belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 184 Ds. 19-88 F. 66.
279 Buytulluoğlu "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. III. S. 18, (Mart, 1969), s. 7

etmekte olduğu, hicretin başlıca sebebinin Menemen katliamı olduğu ve hicretin meninin mümkün olmadığı belirtilmektedir[280].

57. Fırka Kumandanı Şefik Bey'in 26 Haziran 1919 tarihli şifresinde Yunanlıların vahşetinden korkan Aydın ve civar köyler halkının Muğla taraflarına gittikleri ifade edilmiştir[281]. Şefik Bey, BMTH'ne Çine'de verdiği ifadesinde de "Aydın Türklerinin yurtlarını terk etmeleri ve avdet etmek istemelerinin muhakkak olarak Yunanlılardan gördükleri mezalime dayanan itimatsızlıktan ileri geldiğini belirtmiştir[282].

Mustafa Kemal Paşa, Tire Kazası ve Torbalı Nahiyesi halkının hicret etmekte olduğunu 26 Ekim 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne bildirmiştir[283].

12. KOR. Kumandanlığı'nın 2 Kasım 1919 tarihli telgrafında, işgal altındaki mıntıkalarda, Rum çetelerinin saldırılarına uğrayan Türklerin hicret etmek zorunda kaldıkları belirtilmektedir[284].

3 Kasım 1919 tarihinde, Yunanlılar tarafından yangın bombalarıyla yakılan Üzümlü ve Karadoğan halkının dağlara sığınmak zorunda kaldığı, bunların bir kısmının Salihli'ye göç ettiği, Alaşehir Havâlisi kumandanı tarafından, 12. KOR. Kumandanlığı'na bildirilmiştir[285]. İzmir bölgesindeki halkın İzmir'e göç etmek zorunda kaldığı da Alaşehir Havâlisi kumandanı tarafından 12. KOR. Kumandanlığı'na bildirilmiştir[286]. 12. KOR. Kumandanı

[280] **İAA**, s. 22; Harbiye Nezareti'nin 24 Mayıs 1919 tarihli tamiminde, Bergama halkının göç ettiği belirtilerek, bu göçe mani olunması istenmektedir. Bkz. **EK**.15; Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, 22 Haziran 1919'da Sadâret'e sunduğu raporunda da Bergama ve civar halkının göç etmekte oluğunu belirtmektedir. Bkz. Buytulluoğlu, **a.g.m.**, s. 7; Soma Belediye Reisi'nin 20 Haziran 1919 tarihli telgrafında Yunan mezalimi sebebiyle Bergama ve Soma halkının göç ettiği, halkın bu zulümden kurtarılıp göç etmelerinin önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması istenmektedir. Bkz. **Arşiv Belgelerine Göre...**, s. 38; Duyûn-ı Umûmiye memuru Neşet Efendi, Yunanlıların Bergama'yı işgalleri sırasında Bergamalı Abdülmecit Efendi'nin çocuklarının çiftliği civarındaki halkın tamamen göç etmiş olduğundan kimin hayatta olduğunun anlaşılamadığını söylemiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7 Soma Kaymakamlığı'nın telgrafı)

[281] **İAA**, s. 31; Maliye Nazırı Tevfik Bey, Aydın Defter-i Hakanî (Tapu ve Kadastro) Memurluğu'ndan aldığı yazı suretini 5 Temmuz 1919'da Sadâret makamına sunmuştur. Bu yazıda, Aydın fâcialarından dolayı bölge halkı ile birlikte memurların, aç ve çıplak bir halde Çine'ye geldikleri, burasının da Yunanlıların eline geçmesi tehlikesi baş gösterdiğinden Muğla'ya gittikleri belirtilmektedir. Bkz. Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. V. S. 23, (Ağustos, 1969), s. 60-61.

[282] Gökbel, **a.g.e.**, s. 305.

[283]. **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 10.

[284] **ATASE Arş.** Kl. 87 Ds. 165-319 F. 1, 3.

[285] **ATASE Arş.** Kl. 305 Ds. 35-23 F. 10.

[286] **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 14.

Fahrettin Bey de 41. Fırka Kumandanlığı'na Türk köylülerin, gördükleri zarardan dolayı İzmir'e gelmekte olduklarını bildirmiştir[287].

17 Ocak 1920 tarihli bir raporda, İzmir bölgesinde Yunan mezaliminden dolayı çiftlik sahiplerinin, çiftliklerini bırakarak, aileleriyle birlikte İzmir'e, Tire, Ödemiş, Bayındır, Manisa vs. kaza merkezlerine göç etmek zorunda kaldıkları ifade edilmektedir[288].

Çamlıca Köyü halkının, Yunan mezaliminden hicrete başladığı, 12. KOR. Kumandan Vekili Hayri Bey'in 8 Mart 1920 tarihli raporunda belirtilmiştir[289].

İzmir'in işgalinden sonra Akseki'ye[290] ve Rodos'a sığınmalar başlamıştır. Nâil Moralı, "Antalya'dan Rodos'a geçtiğimde, orada epey kalabalık bizden muhacirler buldum. İzmirliler, Akşehirliler, Akhisar, Manisa, Ödemiş, hatta Bandırmalı aileler, Rodos'ta bir koloni kurmuşlardı." demektedir[291].

Şark gazetesinde yer alan bir haberde, İzmir'e mülhâkâtın muhtelif yerlerinden muhacirlerin gelmekte olduğu, Kasaba hattından başka Aydın hattından da muhacirlerin geldiği belirtilmektedir[292].

Göç edenlerin miktarıyla ilgili olarak çeşitli makamların verdikleri rakamlar birbirini tutmamaktadır. Bu, göç olayının hareketlilik göstermesi değişik muhitlerin beraber ele alınmasından kaynaklanmaktadır.

Aydın havalisinden itibaren, Antalya ve Isparta'ya kadar olan bölgede 50.000'den fazla Türk muhacir olduğu, Salihli Cephesi Kuvâ-yı Milliyesi'nin 8 Kasım 1919 tahihli telgrafında belirtilmiştir[293].

General Milne tarafından gönderilen, General Henry başkanlığındaki heyet ile bir görüşme yapan Soma, Kırkağaç, Bergama Redd-i İlhak heyetleri ve Kuvâ-yı Milliye Kumandanları, bu görüşmede Bergama Kazası'ndan

[287] **ATASE Arş.** Kl. 392 Ds. (54-4)4 F. 58.

[288] **ATASE Arş.** Kl. 105 Ds. 191-377 F. 5 (Bu raporda İzmir'e göç eden 38 kişinin isimleri zikredilmektedir.)

[289] **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. B-12 F. 77.

[290] **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 92-104 F. 134-2.

[291] Moralı, **a.g.e.**, s. 160.

[292] **Şark**, 7 Eylül 1338.

[293] **ATASE Arş.** Kl. 88 Ds. 232-323 F. 1.

hicret edenlerin 60.000 kişiden fazla olduğunu, bunların Soma ile Balıkesir arasında yollarda perişan bir durumda olduklarını söylemişlerdir[294].

BMTH refakatine memur Kadri Bey, Harbiye Nezareti'ne verdiği 5 Ekim 1919 tarihli raporunda, Yunan işgali karşısında Aydın'dan 63.000 kişi Nazilli, Çine, Söke ve civarına, Bergama'dan 60.000'den fazla kişinin Soma, Balıkesir; Kırkağaç ve havalisine göç ettiğini ve bunların ev, eşya, çiftlik, tarla ve mahsullerinin tamamıyla Yunanlıların elinde kaldığını ve bunların çok kötü şartlar içinde bulunduklarını belirtmektedir[295].

57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, Çine'de BMTH'ne verdiği ifadede, Tahkik Heyeti delegelerinden Bunoust'un, "Bugün, Aydın'da 300 kadar ahâli var. Eğer, Yunanlılar Türkleri emniyette bırakmasalardı, bunlar orada kalırlar mı idi ?" sorusuna karşılık Şefik Bey, "Çok şey, bizim bildiğimiz Aydın'da bini mütecâviz Türk nüfus kalmıştı. Bunların üst tarafı acaba ne oldu?" diye bir soru sormuş ve cevapsız bırakılmıştır[296]. Yörük Ali Efe de BMTH'ne verdiği ifadede, "Paşa Efendiler, Yunanlıların ikinci defa Aydın'a gelmeleri üzerine tekmil ahâli-i Müslime korkudan hicret etmişlerdi. Yalnız 2500 kadar Müslüman kaçmaya vakit bulamayarak, şehir dâhilinde kalmışlardı. şimdi işitiyorum ki, Aydın içerisinde 375 kişi kalmış; acaba diğerleri ne oldu?" demiştir[297].

Darülfünûn öğrencileri, 27 Kasım 1919 tarihinde, bütün insanlık alemine hitap eden bir beyanname yayınlayarak, muhacirlerin acıklı durumunu dile getirmişler, yardım ve himayeye muhtaç 140.000 İzmir muhacirinin bulunduğunu belirtmişlerdir[298].

Aydın Muhacirin Müdüriyeti'nin bir yazısında, Vilâyet içinde 150.000'i aşan göçmenin iskân ve iâşelerinin halledilmesinin imkânsız meseleler çıkardığı belirtilmiştir[299].

Dâhiliye Nâzırı Ahmet İzzet Paşa da 17 Kasım 1920 tarihinde Sadâret'e sunduğu yazısında, mütarekeyi müteâkip, dönen Rumların, emlâk

[294] **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 48-3.
[295] **EK.** 22.
[296] Gökbel, **a.g.e.**, s. 306.
[297] **EK.** 22.
[298] **Gökbilgin II**, s. 174-175.
[299] Orhonlu, **a.g.m.**, s. 490.

ve mallarına yeniden sahip çıkmaları ile buralara yerleştirilmiş binlerce muhacirinin açıkta kaldıklarını belirtmiştir[300].

İzmir'in işgalinden sonra Yüksek Komiser Sterghiades'in bir yıl içinde yaklaşık 120.000 Rum göçmeni yerleştirdiğini, buna karşılık aynı miktarda Türk'ün yerlerinden uzaklaştırdığı, Amiral Webb'in 6 Ocak 1920 tarihli raporunda belirtilmiştir[301].

Muhacirlerin yerlerine dönmeleri ve sefaletlerinin ortadan kalkması için Türk makamlarınca Aydın Vilâyeti'ndeki Yunan işgaline bir an evvel son verilmesi istenmekteyse de bu bir temenniden ileri gidememiştir.

Yunan zulmünden hicret etmek zorunda kalan Burhaniye Türk halkı[302] ilgililere baş vurarak süratle asker gönderilmesini, gelmediği takdirde, İzmir'den daha fecî katliama uğrayacaklarını bildirmiştir[303]. Bunun üzerine 61. Fırka Kumandanlığı, gerekli tedbirleri almaya çalışmış[304], Burhaniye ve civarındaki Türk halkının göç etmekte olduğunu ve bu göçü durdurmanın mümkün olmadığını da Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir[305]. Mesele, 18 Haziran 1919'da Hariciye Nezareti tarafından İtilâf Devletleri komiserlerine bildirilmiş, Burhaniye halkının göç etmesine mani olunması ve Yunan zulmüne karşı hayatlarının muhafazası için gereğinin yapılması istenmiştir[306].

57. Fırka Kumandanlığı, 175. Alay Kumandanlığı'na 19 Haziran 1919 tarihli tezkireye verdiği cevapta, Aydın civarındaki köylerden Yunan mezaliminden kurtulmak için halkın aileleriyle beraber Menderes'in güneyine göç etmelerinin uygun olmayıp, Menderes Köprüsü'nden men ve iâdeleri istenmiştir[307].

57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, 8 Ağustos 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne raporunda, Yunan mezaliminden Aydın ile 58 köy halkının çevre yerlere göç ettiği, bunların geri dönmelerinin Yunan işgalinin baki kaldığı sürece mümkün olamayacağı, Yunan mezalimine de ancak Yunan işgalinin

[300] Orhonlu, **a.g.m.**, s. 493.
[301] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 48.
[302] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 72 (14. KOR. Kumandanlığı'nın 30 Mayıs 1919 tarihli şifresi)
[303] Coşar, **İHG**, 1 Haziran 1919.
[304] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 67 (31 Mayıs 1919 tarihli şifre)
[305] **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 20.
[306] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 87-46 F. 23-1 (Hariciye Nezareti'nin Harbiye Nezareti'ne yazısı)
[307] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 2.

Aydın'dan kaldırılması ile son verileceği belirtilmiş, ilgili makamların bu yolda gayret göstermeleri istenmiştir[308].

II. Ordu Müfettiş Vekili'nin 6 Ağustos 1922 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği tezkirede, binlerce insanın uğradığı mezalime bir son verilmesi gerektiği, bunun da Yunan işgalinin Aydın'dan def'iyle mümkün olabileceği belirtilmekte ve bu konuda gayret gösterilmesi istenmektedir[309].

İmhâ ve tehcir siyasetinin Yunan işgali dışındaki bölgelerde de tatbik edilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Meselâ, bu konuyla ilgili olarak İstanbul (Şile) civarındaki olaylarla ilgili olarak İngiliz Askerî Temsilciliği'ne verilen bir muhtırada, "Rum çeteleri ve Yunan firarileri tarafından köylerde envâ-ı fecâyı irtikap ve Müslümanların katl ve imhâsına devam edilmekte ve ahâli-i İslâmiye'nin havf ve vahşetle meskenlerini terk etmekte olduğu" belirtilmiş, yardım ve himaye talepleri de ifade edilmiştir[310].

Bir Resmî Tebliğde, "18 Temmuz 1922, Emet civarında Yunan zulüm ve vahşeti gayr-ı kâbil-i tahammül bir dereceyi bulmuş ve Emet Kasabası halkından ve diğer civar kurâ ahâlisinden kaçabilenler dağlara ilticaya mecbur kalmışlardır. Mütebâki masum halkın kısm-ı mühimmi, kadın ve çocuklar da dâhil olmak üzere ateşe atılmak suretiyle imhâ edilmişlerdir. şimdiye kadar alınan malumata nazaran Emet Kasabası'ndan maada 14 karye kâmilen Yunanlılar tarafından yakılmıştır." denilmektedir[311].

Sadâret Mektûbî Kalemi'nin 18 Mayıs 1921 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği yazıda, Ayvalık ve Biga kazalarının merkez ve mülhâkâtında tertip ettikleri çeteler vasıtasıyla halkı başka yerlere naklettikleri, bu baskı ve zulümden kurtulmak isteyen halkın göçe mecbur kaldığı belirtilmiştir[312].

Yunanistan'daki Türkler için de aynı siyaset takip edilmiştir. Makedonya ve Trakya'daki Türkler gördükleri zulümden dolayı yerlerini, yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Viyana'da çıkan Noye Fraye Pres(?) gazetesinde 15 Aralık 1922 tarihinde, "Yunanistan'ın İmhâ Siyaseti"

[308] **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 48/1-6; Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. IV, S. 24, (Eylül, 1969), s. 28.
[309] **ATASE Arş.** Kl. 15 Ds. 71-61 F. 63.
[310] **ATASE Arş.** Kl. 519 Ds. B-103 F. 9.
[311] **AYZV**, s. 96-97.
[312] Orhonlu, **a.g.m.**, s. 491.

başlığıyla yayınlanan makalede, "Yunan tebaası Müslümanlar için Yunanistan'da, ne hayat ve ne de mülk emniyeti vardır. Selanik, Drama, Serez, Kavala ve Vidin'den gelen çeşitli haberler bunu sağlamlaştırmıştır. Memleketlerinden kaçıp Selanik'te toplanan, erkek, kadın ve çocuklardan oluşan 300.000 Müslüman bu hakikatin açık işaretidir." denilmektedir[313].

29 şubat 1920 tarihinde, Nazilli ve Menteşe Havâlisi Umûm Kuvâ-yı Milliye Kumandanı Demirci Mehmet Efe tarafından Harbiye Nezareti'ne gönderilen yazıda, Ödemiş bölgesinde, Yunanlıların yaptıkları mezalim genel olarak anlatıldıktan sonra, "Yunan barbarlarının bî-çare Müslümanlara karşı bî-rahmane tatbik etmekte olduğu imhâ siyaseti artık sabrımızı tüketecek bir şekil iktisap eylemiştir." denilmektedir[314].

Bir İngiliz, Yunanlıların, Anadolu'dan kaçarlarken, evvelce yakamadıkları şehir ve köyleri yaktıklarını, halkı soyduklarını, kendilerine karşı gelmek isteyenleri öldürdüklerini söyledikten sonra, Kral Konstantin'e ve Yunanlıların dûçar oldukları felâkete lâyık olduklarını ifade etmiştir[315].

General Townshend, İngiliz Parlamento üyelerinden birine gönderdiği telgrafta, İzmir Vilâyeti'nin ve Anadolu'da Yunan işgali altında bulunan yerlerin Yunanlılar tarafından tahliye edilmesiyle barışın sağlanabileceğini söylemekteydi[316].

İmhâ ve tehcir konusunda pekçik olayı zikretmek mümkündür. Biz, II. Bölüm'de Aydın Vilâyeti'nin muhtelif yerlerinde yapılan mezalimle ilgili olarak yeri geldikçe imhâ ve tehcirden bahsedeceğiz. Burada bir kaç örnekle yetinmek istiyoruz.

Yunanlılar tarafından öldürülen Türklerin sayısı binleri geçmektedir. Bunların çoğu, işkence yapılmak suretiyle öldürülmüşlerdir. Bunlardan mezarları kendilerine kazdırıldıktan sonra süngülenerek veya kurşunla vurularak öldürülenler olduğu gibi petrole bulanarak yakılanlar, topuzla başlarına vurularak öldürülenler de vardır. Bazı köylerde halkı camilerde

[313] **AYZV**, s. 238 vd., Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 104.
[314] **ATASE Arş.** Kl. 105 Ds. 172-376 F. 7.
[315] **AYZV**, s. 235.
[316] Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. IV, Ankara, 1978, s.145

toplayan Yunan askerleri camileri, içindekilerle birlikte yakmışlardır. Sırığa geçirdikleri körpe çocukları sokaklarda gezdirdikleri görülmüştür[317].

Yunanlılar, Kırpoğlu Köyü'nü, köylüleri daha evvel pencerelerini taşlarla ördükleri evlere kapayarak ateşe vermişler, çoluk çocuk, kadın erkek bütün halkı bu suretle imhâ etmişlerdir. Yunanlıların kaçmaları üzerine bu köye gelen Kolordu Karargâhı, tamamen yanmış ve içleri kömür olmuş insan cesetleriyle dolu bir manzara ile karşılaşmıştır. Simsiyah kesilmiş olan bir çok kol ve bacak yığınlarının arasında bazı bilezikli kadın kolları ve pencerelerin demirlerine yapışmış kalmış bir çok çocuk elleri görülmüştür[318].

Menemen'de çeşitli yerlerde, çukurlardan Türk cesetleri çıkarılmış, bazı yerlerde de cesetlerin yakılarak imha edildiği gözlenmiştir[319].

Bergama muhacirlerinin iltica ettikleri tarafsız mıntıkaya 31 Ekim 1919'da ani bir taarruzda bulunan Yunanlılar katliamda bulunmuşlardır[320].

Yunanlılar, Erbeyli'de 53 Türk'ü, şehir dışında ellerini, burunlarını vs. azalarını kesmek suretiyle türlü işkencelerden sonra katl etmişler; bir çukura gömmüşlerdir. Nahiye Müdürü bir çukurda 250 ceset bulduklarını ifade etmiştir[321].

EHUR tarafından 6 Temmuz 1919 tarihinde Sadâret'e sunulan bir raporda, Yunanlıların kadın ve çocukları ateşle imhâ ettikleri ifade edilmiştir[322].

Falih Rıfkı Atay, Manisa'ya gittikleri zaman ev sahibinin anlattığı şu olayı nakletmektedir: "İki erkek naaşı vardı şuracıkta. Havuzun kenarında bir gebe kadının karnını yarmışlar, yedi-sekiz aylık çocuğunu çıkarmışlar, bu, avuç kadar yavruda bile süngü yarası olduğunu gözlerimle gördüm."[323]

Aydın büyük yangınında, Yunanlılar, ateşe verilen evlerin kapılarına nöbetçiler koyarak ateşten kurtulmak için kendilerini sokağa atan bîçareleri öldürmüşlerdir. Hatta, bazı evlerde 7-8 aile efradının hepsinin birden

[317] **AYZV**, s. 245 vd.
[318] **OYM**, Cüz.1, s. 16-17; Tahir Karauğuz, **Anadolu'dan Koğduklarımız**, İstanbul, 1965, s. 109.
[319] **ATASE** Arş. Kl. 89 Ds. 129-326 F. 26.
[320] **ATASE** Arş. Kl. 26 Ds. 92-304 F. 60-1.
[321] **AYZV**, s. 173.
[322] **ATASE** Arş. Kl. 85 Ds. 103-316 F. 35.
[323] Halide Edip, Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Mehmet Asım, **İzmir'den Bursa'ya**, İstanbul, 1980, s. 61.

öldürülmüş olduğu pek çoktur. Bu hal, yangından evvel ve yangın esnasında şehrin her tarafında vuku bulmuştur[324].

Halide Edip Adıvar, Manisa yangını sırasındaki olayları şöyle hikâye etmektedir: "...Yunan devriyelerinin bütün gayretlerine rağmen evlerinden dışarıya fırlayıp sokaklara yayılan halkı dağlara ve ovalara dağılmaktan men edemediler. Bu halkın evlerinden dışarıya uğrayışı, aynı zamanda muhtelif noktalarda hep birden fışkıran suların birer küçük sel halinde akışı gibi bir şey oldu. Yunan zebanileri köşe başlarında, yol dönümlerinde, her biri ayrı bir istikâmete doğru akan bu selleri nafile yere durdurmağa çalıştı. Kurşun, mitralyöz, bomba, süngü hiçbir mania kâr etmedi. Müthiş ve çılgın halk kitleleri, tabii kuvvetlerden bir unsur halinde ateş ve dumandan şehrin etrafına taştı. Yunan askerleri, kâh atın üstünde, kâh yaya, bu kitlelerin üzerine saldırıyor, kadın demiyor, ihtiyar demiyor, çocuk demiyor, tüfek dipçikleriyle dövüyor, süngülerini saplıyor, boğuyor, öldürüyordu."[325]

Yunan askerleri, boş kasaba ve köylerde, masum ve silâhsız halkı camilere doldurarak katl etmişler, camilere doldurdukları insanları, camileri yakmak ve tahrip etmek suretiyle imhâ etmeye çalışmışlardır[326].

Yunanlılar, Ödemiş civarında Kuvâ-yı Milliye tarafından istirdat edilen köylerden kaçışları sırasında beraberlerinde götürdükleri çocuk ve kadınlardan mürekkep bir çok Türk'ü Kaymakçı Köyü'nde bir eve doldurarak, evi bombalamak suretiyle, hepsini feci bir surette öldürmüşlerdir[327].

Yunanlıların ric'atleri esnasında beraberlerinde götürdükleri ve yollarda öldürdükleri Türklerin miktarını tayin etmek mümkün olamamıştır[328].

[324] Us, **a.g.e.**, s. 34.
[325] **İzmir'den Bursa'ya**, s. 37-38.
[326] Asım Us, Yunanlıların Bandırma'da Haydarpaşa Camii'ne kapattıkları insanları toplu olarak katl etmek için camiyi dinamitlemeye çalıştıklarını söylemektedir. Bkz. Us. **a.g.e.**, s. 75-76.
[327] **ATASE Arş.** Kl. 119 Ds. 56-427 F. 43-4.
[328] Asım Us, Alaşehir'den İzmir'e sevk edilen Türklerden pek çoğunun Yunanlılar tarafından öldürüldüğünü ifade etmektedir. Bkz. Us., **a.g.e.**, s. 78-79.

D- DİĞER AZINLIKLAR

Mondros Mütarekesi'nden sonra Rumlar ve Yunanlılar dışındaki yabancı uyrukluların tutumları değişmiştir. İzmir ve çevresinin Yunanlıların eline geçmesi ihtimali yabancı uyrukluları tedirgin etmiştir. Bu bölgenin Yunan hakimiyetine geçmesi halinde, bunların eskisi gibi ticari hayatı ellerinde tutabilecekleri şüpheliydi. Rumlar, Yunan Hükümeti tarafından destekleneceğinden, yabancı uyrukluların elinden bu bölgenin kontrolünü alabilirlerdi.

İzmir'de yaşayan ve tatlı çıkarlar sağlayan İngiliz ve Fransız uyruklular bu değişikliği arzu etmiyorlardı[329]. Amerikalılar, İzmir'in Anadolu ürünlerinin doğal çıkış yolu olması sebebiyle İzmir ve çevresinin Yunanistan'a bırakılması yönündeki Yunan isteklerine başta karşı çıkmışlarsa da Venizelos'un batı kıyısında bir açık liman kurulacağına söz vermesi üzerine yatışmışlardır[330]. Ermeniler, bekler bir durumda[331] iseler de Rumlarla ortak bazı faaliyetlere katılmaktaydılar. Esasen, Yunan-Ermeni işbirliği, 1918'de Cenevre'de, "Türk Zulmüne Uğramış Milletler Birliği"[332] kurmaları ile başlar. Yunanlıların batıda, Ermenilerin de doğu da toprak elde etmek suretiyle temin edecekleri menfaatler tarafları birliğe götürmekteydi[333].

Paris Barış Konferansı'nda, Ermeni Heyeti Başkanı Bogos Nubar Paşa, Venizelos'la işbirliği yaparak Türkler aleyhinde Yunan-Ermeni dernekleri kurmuş, her çeşit yayınlar, mitingler, konferanslar ve törenler yaptırmıştır. Hatta, Venizelos'un isteği üzerine, "Trakya'da Rum nüfusunun Türk nüfusundan çok olduğuna dair" bir belge verdirmiştir[334].

5 Ocak 1919 günü, İstanbul'da Aya Triada Kilisesi'nde Türkler tarafından katl edilen Ermeni ve Rumların ruhu için büyük bir ayin yapılmış, ayine Averof Zırhlısı kumandanı ve bahriyeliler katılmıştır[335] Yine, 2 Mayıs

[329] Nurdoğan Taçalan, yabancı uyrukluların, Mondros Mütarekesi'nden İzmir'in İşgâline kadar olan süre içinde Türklerden yana olduklarını, Batı Anadolu'nun Türklerin elinde kalması için çaba bile harcadıklarını söylemektedir. Bkz. Taçalan, **a.g.e.**, s. 45-45.
[330] Smith, **a.g.e.**, s. 85.
[331] **Gökbilgin II**, s. 30-31.
[332] İngilizlerin desteklediği bu birlikte Rumlar ve Ermenilerle birlikte Araplar ve Museviler de vardı. Bkz. Selahattin Salışık, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri Tarihi ve Etniki Eterya**, İstanbul, 1968, s. 25.
[333] Salışık, **a.g.e.**, s. 225.
[334] Türsan, **a.g.e.**, s. 152.
[335] Coşar, **İHG**, 16 Mayıs 1919.

1919 tarihinde Nurettin Paşa, İzmir'in Büyük Ermeni Kilisesi'nde Rum ve Ermenilerin büyük bir ayin yaptıklarını Harbiye Nezareti'ne bildirmiştir[336].

Daha sonra gelişen olaylar içinde, Osmanlı Devleti aleyhinde birleşen bir kısım Ermeni'nin Yunan-Rum cinayet ve mezalimine iştirak ettiğini görmekteyiz. Ancak kendilerini mazlum ve masum göstermeye çalışmışlardır. Yahudiler ise durumdan maddî bakımdan faydalanmaya çalışmışlardır.

Ermeniler, Manisa'da Yunan işgalinin hazırlanmasında bir komite teşkil etmek suretiyle Rumlara yardımda bulunmuşlardır. Asım Us, bu konuda, Yunanlıların büyük bir kin ve düşmanlık ile hareket eden Kilikyalı Ermeni muhacirlerden de istifade ettiklerini, bunları cephe gerilerinde silâhlandırarak Türklerin üzerlerine saldırttıklarını söylemektedir[337].

İzmir ve İstanbul'da işgali haklı gösteren makaleler yayınlayan Ermeni gazeteleri, Türk matbuatının istatistikleri tahrif ettiğini iddia ederken, Rum gazetelerinin dilini kullanmaktaydılar.

İzmir'in işgali münasebetiyle, İzmir Ermeni cemaati tarafından Venizelos'a bir tebrik telgrafı çekilmiştir. Venizelos bu telgrafa verdiği cevapta, "Eminim ki, İzmir'in Yunan askeri tarafından işgali Ermeni cemaatine bir hürriyet ve müsâvat devresi açacaktır." demiştir.

Musevi Reislerinden Durdoğlu Efendi, 10 Haziran 1919'da İzmir'de, Punta'da, Lunapark'ta İzmir'deki yüksek rütbeli Yunan subayları şerefine mükellef bir ziyafet vermiş ve işgalin mesut bir olay olduğunu söylemiştir[338].

Bazı Rumlar ve Ermeniler asayişi bozmak amacıyla İngiliz, Fransız ve Amerikan ordusuna ait elbiseler giyerek ortak faaliyetlerde bulunmaktaydılar. I. KOR. Ahz-ı Asker Heyeti Riyâseti'nin 13 Mayıs 1919 tarihli raporunda, bazı Rum ve Ermenilerin, asayişi bozmak ve takibattan kurtulmak için İngiliz ve Fransız ordusuna ait elbiseler giydiklerinin, böyle hareket edenlere müsamaha gösterilmemesi gerektiğini ifade etmektedir[339].

[336] **ATASE Arş.** Kl. 8 Ds. 48 F. 24, 28.
[337] Us, **a.g.e.**, s. 65.
[338] **Gökbilgin I**, s. 126-127.
[339] **ATASE Arş.** Kl. 92 Ds. 119-334-A F. 7-2.

"Harekât-ı Milliye Redd-i İlhak Merkez-i Umûmisi"nin İtilâf Devletleri Yüksek komiserlerine, Nazilli'den çektiği 8 Aralık 1919 tarihli telgrafnamesinde Osmanlı Ermenilerinden mürekkep fedâilerin 500 Fransız askerinin 180'ini teşkil ettiği ve Türk halkına çeşitli mezalim ve işkencelerde bulundukları belirtilmektedir[340].

Amerikan elbisesi giymiş Aram Artin isminde bir Ermeni'nin, İzmit çarşısında Türklerin millî duygularını rencide edecek şekilde küfürler ettiği, İzmit Merkez Kumandanlığı'nca İngiltere'nin İzmit temsilcisine bildirilmiş olduğu İzmit Ahz-ı Asker Kalem Reisi tarafından 3 Mayıs 1919 tarihinde KOR. Ahz-ı Asker Heyeti Riyâseti'ne (Askerlik Şubesi Başkanlığı'na) rapor edilmiştir[341]. Yunan işgalinin devam ettiği sürede, Ermeni çeteleri Rumlarla birlikte Türk halkına çeşitli zulümler yapmışlardır[342].

Yunanlılar, ric'atlerinden evvel tahrip taburlarını teşkil ederlerken Kilikyalı Ermeni muhacirlerden istifade etmişlerdir. Rumlar gibi bunlar da silâhlandırılmış ve Türk halkı üzerine saldırtılmışlardır[343]. Türk mağaza, dükkan ve evlerinin yağmalanmasında Ermeniler, Yunanlılara rehberlik etmişler, ellerine geçen cinayet fırsatlarından da yararlanmaya çalışmışlardır[344].

Yunanlılar, tahrip ve imhâ plânlarını uygulamak için, özellikle terk edilen şehir ve kasabaların yakılmasını ve Türk halkının imhâsını münakaşa ve müzâkere etmek için Gayr-ı Müslim halkı defalarca kiliselerde toplamışlar ve bu toplantılar neticesinde Ermeniler ile Rumlar yakıp yıkmak kararında birleşmişlerdir[345]. Yakılacak şehir ve kasabalardaki Gayr-ı Müslim halk, taşınabilecek mallarını alelacele toplayarak İzmir'e göç etmeye başlamışlardır. Asım Us, bu konuda, "Yunanlılar tarafından yakılmış olan

340 **ATASE Arş.** Kl. 88 Ds. 232-323 F. 18.
341 **ATASE Arş.** Kl. 92 Ds. 119-334-A F. 7-1.
342 Meselâ, Rum ve Ermenilerden müteşekkil bir çete, Menemen'in Yanya Köyü'nde, halkı camiye doldurup bir köylüyü öldürmüşler, köylülerden 4000 lira gasp etmişlerdir. Bkz. **AYZV**, s. 174; Yalova'da faaliyet gösteren Ermeni ve Rum çeteleri Yunanlılarla birlikte Dereköy'ü basarak silâhsız masum ahaliyi katl ettikleri, bütün mallarını yağmaladıkları vb. zulümleri Dâhiliye Nezareti'nin 30 Aralık 1920 tarihli raporunda kaydedilmektedir. Bkz. **Arşiv Belgelerine Göre...**, s. 133; Ermenilerin yaptıkları zulümleri ileride yeri geldikçe belirtmeğe çalışacağız.
343 Asım Us, silâhlar ve bombalarla mücehhez, Rum ve Ermenilerin, bütün meşguliyetlerinin, Türkler üzerinde zulüm ve işkencenin her çeşidini tatbik etmek ve soygunculuk etmek olduğunu söylemektedir. Bkz. Us, **a.g.e.**, s. 65-66.
344 Us, **a.g.e.**, s. 74.
345 Mustafa Turan, "İstirdatta İzmir Büyük Yangını", **Nihal Atsız ve Nejdet Sançar Armağanı**, Afyon, 1995, s. 214 vd.

şehirlerin ve kasabaların hepsinde müşterek bir hadise vuku bulmuştur. Bu hadise yangından iki üç gün evvel çeteci ve çapulculardan maada yakılan şehirlerde ve kasabalarda ne kadar yerli Rum ve Ermeni varsa hepsinin mevcut servetlerini alarak İzmir'e muhaceret etmiş olmalarıdır." demektedir[346].

Yunanlıların İzmir'i terk etmelerinden bir hafta evvel Ermeni Generali Torkum, Komiser Sterghiades'e müracaat ederek gönüllü toplama konusunda anlaşmışlardır. Aya Fotini Kilisesi civarından geçen Ermenilerin yolu kesilerek, rızalarına bakılmaksızın Ermeni Kilisesi karşısındaki bir bina içerisinde toplanmağa başlanmıştır. Tokum'un bu faaliyeti bir kısım Ermeni tarafından hoş karşılanmamış, kilisede yapılan toplantı üzerine, Ermeni Piskoposu, cemaati adına Sterghiades'e müracaat ederek Ermenilerin cebren toplanmalarından şikâyet etmiştir[347].

Türk ordusu 9 Eylül 1922 sabahı İzmir'e girerken, şehirde ve yakınlarında kaçamamış Yunan askerleri, silâhlı ve bombalı Ermeniler kaynaşmakta idiler[348]. Şehirler ve kasabalar ateşe verilmezden önce Ermeniler ve Rumlar Yunan askerlerine rehberlik etmişler, Müslüman ahaliye hatır ve hayale gelmez işkencelerde bulunmuşlardır[349].

İzmir'in Türk ordusu tarafından istirdadı sırasında bazı Ermeniler, Basmane yakınındaki mahallerde Türk askerlerine el bombaları atmışlardır. Büyük Kilise'ye sığınan Ermenilerin düşüncesiz tahrikleri ve Türk askerlerine ateş edip el bombası atmaları sonucu harekete geçen Türkler Kilise'ye hücum ederek Ermenilerden bazılarını öldürmüşlerdir[350].

E- ENOSİS (İLHAK)

Yunan işgalinin muvakkat bir mahiyeti hâiz olduğu söylenmekteyse de Yunan Megali İdeası Batı Anadolu'da ilhakı hedef göstermekteydi. Bu hedefin yanında Balkan Harbi ile beraber, Anadolu'da Türk-Yunan ilişkilerinin kötüleşmesi ile Anadolu'daki Rumların Yunan politikacılarına

346 Us, **a.g.e.**, s. 68-69.
347 Us, **a.g.e.**, s. 67; Rauf Bey, 5 Şubat 1922'de TBMM'nde, Torkum çetelerinin Batı Trakya'da halkı katl ettiklerinin haber alındığını, ancak Torkum çetelerinin Batı Trakya'da bulunduğuna dâir kesin ve mevsûk haber bulunmadığını söylemiştir. Bkz. **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, C. III, Ankara, 1985, s. 1277.
348 Umar, **a.g.e.**, s. 30.
349 Us, **a.g.e.**, s. 74-75.
350 Umar, **a.g.e.**, s. 303-304.

baskı yapmaları Yunanlıların Enosis için çalışmalarına yol açtığı görülmektedir. Esasen bu durum sistemli bir politikanın bir parçasıydı[351].

1919 yılı Haziran ortalarında Yunanlılarda geri çekilme hazırlıkları görüldü. 13/14 Haziran 1919 tarihinde 14. KOR. Kumandanlığı tarafından Harbiye Nezareti'ne[352] 16 Haziran 1919 tarihinde 20. KOR. Kumandan vekili tarafından 14. KOR. Kumandanlığı'na[353], 18 Ağustos 1919 tarihinde 135. Alay Kumandan Vekili tarafından 60. Tabur Kumandanlığı'na[354] gönderilen yazılarda Yunanlıların karakolları tahliye etmekte oldukları, kuvvetlerinin bir kısmını vapurlara bindirerek çekilme hazırlıkları yaptıkları bildirilmektedir. Yunanlıların daha sonra kuvvetlerini artırdıklarını[355] ve Paris Barış Konferansı'ndan işgal ettikleri yerlerden çekilmeleri gibi bir karar çıkacak olursa mukavemet hazırlıkları yaptıklarını görmekteyiz[356]. Harbiye Nezareti, 12. KOR. Kumandanlığı'na gönderdiği şifrede, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali halinde hazırlıklı bulunulmasını istiyordu[357].

Venizelos, Yunan Yüksek Komiseri Sterghiades, Başkomutan General Kontinci Milyati ve Manisa'daki Fırka Kumandanı İvano ile 29 Ocak 1920'de Sakız Adası'nda yaptıkları toplantıda, İtilâf Devletlerince İzmir'in tahliyesi için bir karar alınabileceğinden ve bunun gerçekleşmesi halinde İzmir'i tahliye etmemeleri için mukavemet edilmesi gerektiği talimatını vermiştir[358]. Nitekim Sakız Müzakeresi'nden sonra Yunanlılar, askerî kuvvetlerini arttırma yoluna gittiler[359].

---

351 Smith, **a.g.e.**, s. 41.
352 **ATASE Arş.** Kl. 321 Ds. 2-8 F. 58-1.
353 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 113.
354 **ATASE Arş.** Kl. 410 Ds. 2-2 F. 90.
355 Şubat 1920'de İzmir'deki Yunan kuvvetinin 200.000'e ulaştığı tahmin edilmekteydi. Bkz. **ATASE Arş.** Kl.113 Ds. 180-407 F. 82.
356 7 Ocak 1920 tarihli Vaziyet-i Umûmiye Tamimi'nde, Yunanlıların tahliyeye mecbur edildikleri takdirde işgale devam edecekleri, hatta işgal ettikleri yerlerin Yunanistan'a ilhakını ilân edeceklerinin haber alındığı belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 392 Ds. (54-4)4 F. 79; 23., 41., 57. Fırka Kumandanlıklarına gönderilen şifrede Yunanlıların İzmir havalisinde millî bir ordu vücuda getirerek Barış Konferansı tahliye kararı verirse isyân edecekleri bildirilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 308 Ds. 58-35 F. 40.
357 **ATASE Arş.** Kl. 308 Ds. 58-35 F. 27.
358 **HTVD**, S. 21 Vesika No: 541, 542; Aydın Vilâyeti'nin Dâhiliye Nezareti'ne 1 Şubat 1920 tarihli yazısında, "...alınacak her türlü karara rağmen Yunanlıların işgal ettikleri yerlerden çıkmamaları için mukâvemet edeceklerinden şüphe olmadığından ve geçmiş vakıaları gölgede bırakacak ahvâl-i fâcianın karşısında kalınacağından şimdiden tedbir alınması" istenmektedir. Bkz. **HTVD**, S. 21, Vesika No: 541; **Gökbilgin II**, s. 338-339.
359 **HTVD**, s. 21 Vesika No: 545, 546.

Harbiye Nezareti, 13 Mart 1920'de Sadâret'e sunduğu bir yazıda, Yunanistan'ın, ilk fırsatta geçici olarak işgal ile gasp etmiş oldukları toprakları sahiplenecekleri, hatta, Anadolu'nun diğer kısımlarında da gözlerinin olduğu belirtilmiş ve barışın sağlanmasından evvel ve sonra Osmanlı hukukunun maruz bulunduğu tehdit ve tecavüze karşı müdafaa tedbirlerinin şimdiden göz önünde bulundurulmasını istemiştir[360].

10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sèvres Antlaşması'yla, İzmir şehri ile Tire, Ödemiş, Akhisar ve Bergama kazalarını da içine alan bir hinterlant üzerindeki Osmanlı hakimiyeti hakkının icrâsı Yunan idaresine terk edilerek Osmanlı hakimiyetinin yegâne nişânesi, İzmir kalelerinden birinin üzerine dikilecek bayraktan ibaret kalmakta idi. Mahalli Parlamento beş sene sonra ekseriyetle burasının, Yunanistan'a ilhakının, Cemiyet-i Akvam Meclisi'nden isteyebilecekti. Türkiye, buna muvafakatını bildirmekte idi[361].

Atina'da, bir gazetenin bildirildiğine göre, Yunan Murahhas Heyeti'nin İzmir ve havalisine dair konferansa verdiği projede, Yunanistan'a ilhak edilmeden önce Girit'e verilmiş olan muhtariyetin, aynen İzmir'de de uygulanması, yani Girit'te olduğu gibi bir Yunan Genel Valisi'nin tayini ve "Hâkimiyet-i Aliyye-i Padişahiyi" temsil etmek üzere bir bayrak asılması isteniyordu [362].

Yunan işgalinin Ankara'ya kadar uzanması ve işgal ettikleri yerlerdeki tavır ve davranışları Yunanistan'ın ilhakı sağlamak için her yola baş vuracağını gösteriyordu. İşgalden önce ilhakı gerçekleştirmek için ileri sürdüğü gerekçeleri işgal süresince de tekrar eden Yunanistan, iddialarını teyit ettirmek istercesine Türk halkının imhasını bir yol olarak görmüş ve meseleyi hukuki zeminde kabul edilebilir bir hale getirmeye azami gayret sarf etmiştir.

---

360 **HTVD**, s. 21 Vesika No: 547.
361 Ali Türkgeldi, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Ankara, 1948, s. 126-127.
362 **Vahdet**, 17 Mart 1337.

İKİNCİ BÖLÜM

AYDIN VİLAYETİ'NDE YUNAN MEZALİMİ

A- İZMİR SANCAĞI'NDA YUNAN MEZALİMİ

1- İzmir Kaza Merkezi

a- İşgal Esnasında Yunan Mezalimi

15 Mayıs 1919 sabahı, İzmir'i işgal etmek üzere 20 yi aşkın nakliye gemisi ile Yunan I. Fırka askerleri[1] limana çıktılar[2]. Karaya çıkan Yunan askerlerinin 50.000 kişi kadar oldukları tahmin edilmekte[3] olup, daha sonra İzmir'e mütemadiyen Yunan askeri gelmiştir[4].

Yunan İşgal Komutanı Zafiriu, işgali müteâkip, bir beyanname yayınlamıştır. **Ahenk** gazetesinde yayınlanan beyannamede[5] Zafiriu, Müttefiklerin muvafakatıyla İzmir ve civarının işgal edildiğini, işgalden maksadın mevcut kanunların korunması suretiyle bütün ahalinin rahatının temini olduğunu, mülkiye ve diniye memurlarının vazifelerinin icrâsı husûsunda Yunan askerî kuvvetlerinden her an yardım isteyebileceklerini, askerin kendilerine hürmetkâr davranacağını, kumandanlığın kapısının her zaman arz olunacak şikâyetlere kemâl-i şefkatle açık olacağını, herkesin sükûnetle işi ve gücü ile meşgul olmasını ve vatanları hakkında mütareke devletlerince verilecek kararı itimatla beklemelerini tavsiye etmekteydi[6]. Bundan sonra yayınlanan beyannamelerin hepsinde, İzmir'i işgalden maksadın âdi bir kontrol görevinden ibaret olduğu, hükümetin ve Osmanlı hakimiyetinin baki olduğu söylenmekte ise de maksadın böyle olmadığı kısa sürede anlaşılacaktır. İşgalin fiilen başladığı esnada da Ameltiya Matbaası'nda Türkçe ve Rumca olarak basılan beyannameler dağıtılmıştır[7].

Yunan işgal plânına göre, Alsancak'a çıkarılan askerler Kadifekale'yi, Pasaport'a çıkarılan askerler de Konak-Göztepe-Güzelyalı

---

[1] Fırkanın 4. Alayı Evangeliki Okulu'na, 5. Alayı Aydın hattı yakınında bulunan bir tütün deposuna yerleştirilmiştir. Buralar Rum mûhiti olduğu için herhangi bir olay olmamıştır. Bkz. Celâl Bayar, **Ben de Yazdım**, C. VI, İstanbul, 1968, s. 1792.

[2] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.

[3] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 6, 8, 13.

[4] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 42.

[5] Aynı beyanname 26 Mayıs 1919 tarihli **Sabah** gazetesinde yayınlanmıştır. Bkz. **EK. 6.**

[6] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 9; Kl. 14 Ds. 72-55 F. 15, 32, 42; Kl. 401 Ds. (16-5)3 F. 10; **İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Makâmat-ı Askeriyeden Mevrûd Raporlar**, Matbaa-i Askeriye, Dersaâdet, 1335, s. 17; Asaf Gökbel, **Milli Mücadelede Aydın**, Aydın, 1964, s. 83.

[7] **Bayar VI**, s. 1790; Bu beyanname de Zafiriu namına kaleme alınmış olup **Ahenk** gazetesinde yayınlanan beyanname ile aynıdır.

hattını işgal edeceklerdi. Bu nedenle 5. Piyâde Alayı Alsancak İskelesi'ne, Evzon Alayı da Pasaport İskelesi'ne çıktı[8]. Önce 200 kişilik bir Yunan Evzon Bölüğü Kordon'a çıkmış, bunu diğer birlikler takip etmiş ve iki ayrı koldan şehrin işgali başlamıştır[9]. Yunan Evzon Alayı büyük bir Yunan bayrağı taşımakta[10] olup karakollara ve Kışla'ya Yunan bayrağı çekilmiştir[11].

Yunan askerlerini karşılamak amacıyla, yerli Rumlar Kordonboyu'na toplanmışlardır. Elleri çiçekler ve bayraklarla dolu Rum kızlarının üzerlerinde mavi-beyaz kumaştan dikilmiş elbiseler vardı[12] Rumlar ellerindeki Yunan bayraklarını sallıyor, çiçekler, alkışlar ve "Zito Venizelos" bağırışlarıyla Yunan askerlerini selâmlıyorlardı. Rıhtımdaki bütün binalar Yunan bayraklarıyla donatılmıştı. Vapurlar ve fabrikalar sürekli düdük öttürüyor, başta Aya Fotini olmak üzere kiliselerin çanları durmadan çalıyordu. Bandolar da Yunan millî marşını çalmaktaydılar[13]. Metropolit ve rahipler diz çökmüş, ağlayarak ve ilâhiler söyleyerek Yunan bayraklarını öpüyorlardı[14].

İzmir Rum Metropoliti Hrisostomos, arkasında bir grup papazla Albay Zafiriu'ya gelerek "Hoş geldiniz" dedikten sonra, diz çökerek Yunan bayrağını hürmetle öptü ve tuz serpti. Heyecanlı bir nutuk îrâdeden Hrisostomos nutkunda, Yunan milletinin 3000 yıllık bir ayrılıktan sonra ve buradaki ırkdaşlarını Türklerin zulmünden ve esâretten kurtardıklarından dolayı Tanrı'ya minnet ve şükran duygularını sundu[15]. Altın sırmalı bir elbise giymiş olduğu halde[16] sevinç gözyaşları içinde gelenleri takdis etti[17].

[8] Erdeha, **a.g.e.**, s. 396-397; Pasaport'a çıkan askerî müfreze Pasaport Polis Merkezi'ni işgal etmiş ve karakolda bulunan polis ve jandarma erleri merkeze çekilmişlerdir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.

[9] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 15/1-3.

[10] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 72/1-7; Kl. 14 Ds. 72-55 F. 81-1.

[11] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 57.

[12] Ömer Sami Coşar, **İstiklâl Harbi Gazetesi**, 16 Mayıs 1919.

[13] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 15; **İzmir, Ayvalık ve Aydın Havâlisinin Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yunan Mezâlimi Hakkında Makâmat-ı Askeriye'den Mevrûd Raporları Hâvi İkinci Kitap**, Dersaadet, 1335, s. 10; Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İstanbul, 1970, s. 245; Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, C. I, Ankara, 1959, s. 76; Muzaffer Tansu, **Konuşan Hatıralar**, Ankara, 1974, s. 10; **Atina Habercisi** adlı Yunan gazetesi, 15 Mayıs'ta, İzmir muhabirinden aldığı şu haberi yayınlıyordu: "Rıhtımlar adamdan taşıyor; tıklım tıklım dolu. Hepsinin de ellerinde Yunan bayrakları ve çiçeklerle dolu sepetler var. Sevinçten ağlıyorlar. İzmir'de şimdiye kadar böyle bir manzara görülmüş değildir. Bütün evlerin balkonlara bayraklar ve çiçeklerle süslenmiş, sokaklara da halılar serilmiş; halk sevinçten sarmaş dolaş sokaklarda dans ediyorlar." Bkz. Coşar, **İHG,** 16 Mayıs 1919.

[14] **Bayar VI**, s. 1793.

[15] Gökbel, **a.g.e.**, s. 77.

[16] Bülent Çukurova, "15 Mayıs 1919, İzmir'de Yunan Mezalimi", **AAMD**, C. III, (Mart, 1987), s. 462.

Metropolit Hrisostomos'un askerleri takdîs etmesi, Türk halkı üzerinde çok elîm bir tesir yapmıştır[18].

Takdis merâsimi bittikten sonra Yunan askerleri yürüyüş nizamına geçti. Askerlerin önünde Rum gençlerinden bir grup ve bu grubun başında bir Rum palikaryası[19] bayrak taşıyarak Yunan işgal kuvvetlerine öncülük etmekte idi. Metropolit Hrisostomos da bu grubun başında gidenlerdendi[20].

İşgal kuvvetleri Kışla meydanındaki saat kulesinin önünde, Kışla'yı ve Hükümet Konağı'nı işgal etmek üzere iki kola ayrıldı[21]. Yunan kıtaları Kışla ile Hükümet Konağı'nın önünden geçerken, gerek silâh çatıp beklemekte olan Türk askerleri ve gerek etrafta toplanan Müslüman halk, yerli Rumların tahrik ve hakaretlerine rağmen sükûnetlerini muhafaza etmişlerdir[22].

Önde atlı bir tabur komutanı ve onun arkasında Yunan bayrağı taşıyan küçük rütbeli bir subayı takip ederek rıhtım boyu yoluyla Kışla önüne gelmekte olan Evzon Taburu, etrafında bir çok Rum kadın ve çocuğu ile ellerinde tabancaları bulunan Rum gazetecileri ve Megali İdea Cemiyeti azasından bazı kimseler olduğu halde Kışla'ya ulaşmıştır[23]. Evzon Taburu'nun etrafını kuşatan yerli Rumlar "Zito Venizelos" diye bağırmakta ve Rumca bazı şeyler söylemekte idiler[24].

Evzon Bölüğü, Kışla önüne ulaştığı sırada bir silâh atıldı[25]. Atılan silâh ile bayrağı taşıyan Yunan askeri yere serilmiş, Yunan askerleri panik içinde kaçmaya başlamışlardır. Kısa bir süre sonra toparlanan Yunan askerleri Kışla'ya ateş açmışlardır[26]. İlk anda, Kışla'nın nizamiye kapısında

[17] Mehmet Okurer, **İzmir, Kuruluştan Kurtuluşa**, İzmir, 1970, s. 172; Çukurova, **a.g.m.**, s. 462; Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son günleri**, Ankara, 1974, s. 111; Bekir Sıtkı Baykal, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali Ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri", **BELLETEN**, C. XXXIII, S. 132, (Ekim, 1969), s. 522; M. Tansu, **a.g.e.**, s. 10; Coşar, **İHG,** 16 Mayıs 1919

[18] Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, (Çev. Cemal Köprülü), Ankara, 1986, s. 80.

[19] Bu şahıs Fasulye semtinde meyhane işleten Kör Yani isimli bir Rum'dur. Kör Yani, önce Evzon askerlerinin önüne bir Türk bayrağı atmış ve bayrağı çiğneyerek yola çıkan Evzon Taburu'na at üstünde, sırığa takılmış bir Yunan bayrağı taşıyarak öncülük etmiştir. Bkz. Taçalan, **a.g.e.**, s. 246; Umar, **a.g.e.**, s.11 dipnot.

[20] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 15/1-3; Gökbel, **a.g.e.**, s. 77.

[21] Gökbel, **a.g.e.**, s. 77; Okurer, **a.g.e.**, s. 174.

[22] Okurer, **a.g.e.**, s. 174.

[23] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.

[24] **İAA**, s. 11.

[25] Milli Mücadele tarihinde bir dizi olayın ilk muharriki olarak kabul edilen bu ilk kurşun olayı için Bkz. III. Bölüm, İlk Kurşun bahsi.

[26] **EK. 7.**

nöbet bekleyen ve görevlerinden ayrılmamaları emrini almış olan erlerden bir kaçı şehit olmuştur[27].

Yunan askerleri, olay yerinde bulunan ve kaçamayan halk üzerine de ateş açmışlardır[28]. Olay yerinde bulunanlardan pek çoğu öldürülmüş[29] ve yaralanmıştır[30]. Bu esnada korkudan Ziraat Bankası merdivenlerine sığınan, kadın ve çocuklar burada fecî bir şekilde öldürülmüşlerdir[31]. Umûm Jandarma Kumandanı Miralay Ali Kemal Sırrı Bey raporunda, "Banka merdivenlerinden sel gibi kan aktı." demektedir[32].

Kışla bitişiğindeki Giritli Sait Ağa'nın, Bahri Efendi'nin kahvelerinde ve Askerî Kıraathane'de bulunan Türklerin çoğu kaçamayarak öldürülmüş, bir kısmı da yaralanmıştır. Kıraathane'nin üst katındaki Askerî Otel'de kalmakta olan Fehmi Bey ile bir subay, yerli Rumlar ve Yunan askerleri tarafından öldürülmüşlerdir[33].

Kışla içinde 250 kişiden ibaret subay ve efrat silâhsız bir halde[34] ve işgalin icâp ettirdiği muamelelerle meşgul idiler. Bunlar bir taraftan görevlerine göre dairelerindeki önemli evrâk ve eşyalarını toplamakta, bir taraftan da maaş dağıtılmakta idi[35].

Herhangi bir karşılık verilmediği halde Kışla, yarım saatten fazla süren ateşe maruz kalmıştır. Kışla'dan ateş edilmediğini anlatmak için değneğin ucuna bağlanan beyaz bir mendil bağlanarak dışarıya gösterilmeye çalışılmıştır. Mendil bağlı sırığı dışarıya göstermek üzere alan Mülâzım-ı Evvel (Üsteğmen) Celâl (Dinçer) Bey, orta katın park cephesindeki koridor kapısına götürürken sağ kolundan yaralanmıştır. Yine bu sırada üst katta bir mülâzım da şehit olmuştur[36]. Ateşin kesilmediğini[37] gören 17. Kolordu

[27] Gökbel, **a.g.e.**, s. 79.
[28] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 3; **Bayar VI**, s. 1798-1799.
[29] Bir belgede olay yerinde bulunan halktan 100'den fazla kişinin öldürüldüğü belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** 12 Ds. 74-49 F. 15.
[30] Açılan ateş sonucu Ahmet Ağa adında bir şahıs ile 15 yaşlarında bir Türk çocuğu yaralanmıştır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 3.
[31] Nurdoğan Taçalan, bunların 50 kişi kadar olduğunu söylemektedir. Bkz. Taçalan, **a.g.e.**, s. 249; Celâl Bayar da en çok yaralı ve şehidin Ziraat Bankası merdivenlerine sığınan halk arasında olduğunu söylemektedir. Bkz. **Bayar VI**, s.1799.
[32] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.
[33] Taçalan, **a.g.e.**, s. 249.
[34] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78-11; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-1.
[35] **İAA**, s. 10-11; Baykal, **a.g.m.**, s. 567.
[36] **İAA**, s. 11; Taçalan, **a.g.e.**, s. 250; Gökbel, **a.g.e.**, s. 79; Baykal, **a.g.m.**, s. 569.
[37] Kaymakam (Yarbay) Arif Bey raporunda, pencereden sarkıtılan beyaz bayraktan sonra ateşin kesildiğini söylemektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72- 55 F. 3-4; Kl. 27 Ds. 75-107 F. 6/1-3; Celâl Bayar, bir kaç defa beyaz teslim bayrağı çekilmesi üzerine yarım saat kadar devam eden ateşin

Kumandanı Ali Nâdir Paşa, sırığa bağlanan beyaz bayrağı eline alarak, 56. Fırka Kumandanı Yarbay Hürrem Bey, Erkân-ı Harp Reisi (Kurmay Başkanı) Abdülhamid Bey, Ahz-ı Asker Şubesi Reisi (Askerlik Dairesi Başkanı) Albay Süleyman Fethi Bey, diğer subaylar ve askerlerle birlikte Kışla'nın Konak meydanına bakan kapıdan çıktılar[38]. Bunun üzerine ateş kesildi[39].

Nizâmiye kapısından çıkıldığı anda bir Evzon Teğmeni, Ali Nadir Paşa'nın başına bir tabanca dayamış, Paşa'nın kalpağını yere çarpmış ve bir kaç tokat vurmuştur[40]. Bir Yunan subayı da Abdülhamid Bey ile Hürrem Bey'i tokatlamıştır[41].

Bu suretle yapılan hakarete Osmanlı subaylarının etrafını saran Yunan askerleri, sille-tokat, dipçik ile küfürler ederek, tükürerek saldırmışlardır. Bunlara Rumlar da katılmıştır[42]. Süngü ve dipçik darbeleri altında subayların üzerleri aranmış, Türklük ve Müslümanlık alâmeti sayılan kalpak ve fesler yırtılarak ayaklar altında çiğnenmiştir[43]. Subayların üzerlerinde bulunan para, saat, yüzük, sigara tabakası ve mendil gibi eşyaları gasp edilmiştir[44]. Subayların formaları da Yunan askerleri tarafından sökülmüştür[45].

57. Fırka Kumandanı Mehmet Şefik Bey, 23 Mayıs 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği, 17. KOR.'ya mensup Matbuat Sansür Müdür Fâik ve Mülâzım-ı Evvel Zekâi Beylerin ifadelerini muhtevî şifresinde, İzmir Kışlası'nda ümerâ, zâbitan ve eradın öldürüldüğünü,

kesildiğini belirtmektedir. Bkz. **Bayar VI**, s. 1799; Maliye Müfettişi Muvaffak Bey de raporunda, Yunanlıların beyaz bayrağı gördükleri halde ateşi kesmediklerini bir müddet sonra silâh atmaktan vaz geçtiklerini söylemektedir. Bkz. Okurer, **a.g.e.**, s. 174; Ali Nadir Paşa raporunda, bayrağı alarak Kışla kapısından çıktıktan sonra mukâbele edilmediğinin anlaşılması üzerine ateşin kesildiğini yazmaktadır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 1-2.
[38] Kaymakam Arif Bey, Yunan subaylarının şeref sözü vermeleri üzerine Kışla'dan çıkılmasının kararlaştırıldığını söylemektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 81-1; **İAA**, s. 11-12; Bu ifade biraz muğlak görünmekte olup, başka bir yerde de Yunan subaylarıyla görüşüldüğüne dâir bir kayda rastlamadık.
[39] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 3/1-4; Kl. 81 Ds. 128-301 F. 1-2; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 33; **İAA**, s. 12; Erdeha, **a.g.e.**, s. 400; Baykal, **a.g.m.**, s. 569.
[40] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 47-1; Kl. 27 Ds. 75-107 F. 6/1-3; Kl. 14 Ds. 72-55 F. 3/1-4; **İAA**, s. 12; **Bayar VI**, s. 1799; Gökbel, **a.g.e.**, s. 80; Baykal, **a.g.m.**, s. 570; Erdeha, **a.g.e.**, s. 400.
[41] **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 6/1-3.
[42] **İAA**, s. 12; **Bayar VI**, s. 1799; Taçalan, **a.g.e.**, s. 251; Gökbel, **a.g.e.**, s. 79-80; Baykal **a.g.m.**, s. 570.
[43] **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 33; Yunan Evzon askerleri rast geldikleri Türklerin de feslerini yırtıp atmakta idiler. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 65.
[44] **EK. 7**; **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.
[45] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.

yaralandığını ve akla gelmeyen hakaretler yapıldığını belirtmektedir[46]. Kışla'daki subaylar ve askerlerin bir kısmı kafile halinde Patris Vapuru'na[47], bir kısmı da Averof Zırhlısı'na sevk edildiler[48]. Yunan askerlerinin süngü tehdidi altında Rıhtım caddesi istikametine sevk olunan kafile, "Zito Venizelos" diye bağırmaya zorlanmıştır[49]. Kâfile üzerine, güzergâhta yolun iki tarafına toplanmış olan Yunan askerleri ile silâhlı Rumlar tarafından ateş edilmiştir. Yerli Rum ahali de subay ve askerler üzerine hakaretlerle saldırmışlardır[50]. Bu esnada yerli Rum ahali ve Yunan askerleri tarafından atılan kurşunlarla subay ve askerlerin bir çoğu şehit olmuş, bir çoğu da yaralanmıştır[51].

Kışla'dan alınan erkân, ümerâ ve zâbitandan, bu yürüyüş sırasında Erkân-ı Harbiye I. Şube'den Kısm-ı Salis Mümeyyizi Nâdir, Levâzım 1. Kısımdan Kısm-ı Salis Mümeyyizi Ahmet Hamdi, Alay Kâtibi Fethi, Levâzım 2. Kısım Amiri Kolağası Hüseyin Necati, Kolordu Sertabibi Kaymakam (Yarbay) Mehmet Şükrü[52], Eczâ-yı Tıbbiye Müdürü Kıdemli Yüzbaşı Ahmet, İnşaat Bölüğü'nden Mülâzım-ı Sani Fâik, 4. Kolordu Ahz-ı Askerinden Kıdemli Yüzbaşı Nazmi Bey şehit olmuş, Ahz-ı Asker Reisi Miralay Süleyman Fethi[53], Heyet-i Tahkikiye Reisi Miralay Ali, Heyet-i

[46] **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-305 F. 6/1-3; Kl. 14 Ds. 72-55 F. 3/1-4.
[47] **EK. 7**; **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 65, 78-11.
[48] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 15.
[49] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.
[50] **EK. 7.**
[51] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78-11; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22/1-5.
[52] Şükrü Bey'in oğlu Muzaffer Tansu, Şükrü Bey'in ölümü hakkında ayrıntılı bilgi olmadığını ve görgü şahitlerinin anlattıklarının birbirini tutmadığını söylemektedir. Bkz. M. Tansu, **a.g.e.**, s. 13.
[53] Rahmi Apak, Fethi Bey'in, "Zito Venizelos" diye bağırmaya zorlayan Yunan askerinin dilini anlamayarak kaputunu çıkartmadığı için öldürüldüğünü söylemektedir. Bkz. Rahmi Apak, **İstiklâl Savasında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu ?,** Ankara, 1990, s. 8; Ali Fuat Cebesoy, "Süleyman Fethi Bey'i, Zito Venizelos diye bağırtmak istemişler, 0, Ben Türk zabitiyim, Yaşasın Türk milleti diye bağırırım cevabını vermiş ve fedâkâr göğsünü düşman süngülerine karşı tutarak şehit olmuştur." demektedir. Bkz. Ali Fuat Cebesoy, **Siyâsi Hatıralar**, İstanbul, 1957, s. 69; Celâl Bayar da Süleyman Fethi Bey'in Zito Venizelos diye bağırması için zorlandığını ve "Bir Türk askeri ancak milletinin büyüklerine ihtiram için elini kaldırır ve ağzını açar." demesi üzerine süngülendiğini söylemektedir. Bkz. **Bayar VI**, s. 1800; Sultânî öğrencilerden Ethem, Fethi Bey'in Kışla'nın kapısı önünde bir Türk sancağının üzerinden geçirilmek istendiğini, kendisinin basmadığını, "Zito Venizelos" demediği için de süngü ve dipçik ile yaralandığını söylemiştir. Bkz. Taçalan, **a.g.e.**, s. 260; 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, Süleyman Fethi Bey'in hayatından ümit kesilecek şekilde yaralandığını söylemektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-103 F. 6/1-3; Aker, **a.g.e.**, s. 88; **İYMA**, s. 21; Umûm Jandarma Kumandanı Miralay Ali Kemal Sırrı Bey raporunda, Süleyman Fethi Bey'in parça parça edilerek öldürüldüğünü ifade etmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.; Ali Çetinkaya da Süleyman Fethi Bey'in ve Şükrü Bey'in sevk esnasında şehit edildiğini söylemektedir. Bkz. **Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları**, Atatürk Araştırma Merkezi. Cumhuriyetin 70. Yılına Armağan, Ankara, 1993, s. 12; Ali Nâdir Paşa raporunda. Süleyman Fethi Bey ile Ali Bey'in ve Şükrü Bey'in şehit ve yaralılar arasında bulunduğunu

Tahkikiye azasından Kaymakam Cemil ve Kolordu Erkân-Harbiye Reisi Binbaşı Abdülhamid Bey ile birlikte 22 kişi yaralanmış, 27 kişinin de ne olduğu meçhul kalmıştır[54] Bunlardan başka Gümrük Veznedârı Nâzım Efendi[55], Tüccar Bakırcızâde Hâfız Sabri Efendi ile 30'dan fazla subay şehit edilmiştir[56]. Ayrıca hüviyetleri tespit edilemeyen bir çok ölü ve yaralı vardır[57].

Kışla'dan toplanan efrat kafile halinde götürülürken yağmaya başlayan yağmur pek çok kişinin ölmesini önlemiştir[58].

Bu yürüyüş sırasında şehit, yaralı ve kayıp subaylar[59] ve askerlerle[60] ilgili kesin bir rakam vermek güç olmakla birlikte 30'dan fazla şehit ve 60'dan fazla yaralı olduğu tahmin edilmektedir[61].

belirtmekte net bir şey söylememektedir. Bkz. **EK**. 9; Kaymakam Arif Bey ise raporunda: "Süleyman Fethi Bey ve KOR. Sıhhiye Reisi Kaymakam Şükrü Beyler rıhtım üzerinde yaralandılar. İzmir Yunan Hastahanesi'ne kaldırıldılar ve netice de şehâdetleri haberi resmen bildirilmiştir." demektedir. Bkz. **İAA**, s. 13; Celâl Bayar da Yunan Hastahanesi'nde öldüğünü söylemektedir. Bkz. **Bayar VI**, s. 1800; Süleyman Fethi Bey'in mezar kitâbesindeki tarih de 23 Mayıs 1919'dur. Bkz. Necmi Ülker, "Mezar Kitâbelerinin İzmir Tarihi İçin Önemi ve Şehit Fethi Bey", **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, (Haz. Tuncer Baykara), İzmir, 1994, s. 99; Bu da Süleyman Fethi Bey'in 15 Mayıs'ta yaralandığını ve Yunan Hastahanesi'nde şehit olduğunu teyit etmektedir.
[54] **EK**. 9.
[55] Sporting Kulüp önünden II. Kordon'a çıkarılan kafileden yürüyemeyip sendeleyenler süngülenmişlerdir. Gümrük veznedârı Nazım Efendi de şehit olanlar arasındadır. Bkz. Coşar, **İHG,** 16 Mayıs 1919.
[56] Cengiz Orhonlu, "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları Tehcirin Sonuçları Hakkında Bâzı Düşünceler", **BELLETEN**, C. XXXVII, S. 148 (Ekim, 1973), s. 486.
[57] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 65; **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.
[58] **EK**. 7; **İAA**, s. 4; Baykal **a.g.m.**, s.523; Apak, **Garp...**, s.9; Okurer, **a.g.e.**, s. 178; Coşar, **İHG,** 16 Mayıs 1919; Haydar Rüştü Öktem, **Mütareke ve İşgal Anıları**, (Haz. Zeki Arıkan), Ankara, 1991, s. 79.
[59] 17. KOR. Kumandanlığı'nın 22 Mayıs 1919 tarihli şifresinde de 20 ümerâ ve subayın şehit edildiği belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 46-6; **HTVD**, S. 37 Vesika No: 898; **İHG**'nde 9 subayın şehit, 21 subayın yaralı, 27 subayın da kaybolduğu belirtilmektedir. Bkz. Coşar, **İHG,** 16 Mayıs 1919; 17. KOR.'ya mensup Matbuat Sansür Müdürü Yüzbaşı Fâik ve Mülâzım-i Evvel Zekâi Efendiler ifadelerinde, bu yürüyüşte 15 ümerâ ve zâbitanın şehit olduğunu, 40 kadarının da yaralandığını söylemektedirler. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F.6/4-8; Kl. 14 Ds. 72-55 F. 3-4; **İYMA**, s. 20-21.
[60] 11. Fırka Kalem Reisi Miralay Tevfik Bey'in 16 Mayıs 1919 tarihli şifresinde, Yunan askerlerinin Kışla'da bulunan askerlerden 300 kadarını şehit ettikleri belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 18; **İYMA**, s. 6; **HTVD**, S. 37, Vesika No: 896; Bu sayı abartılmış olmalıdır. Çünkü başka bir raporda Kışla'da 250 subay ve efradın bulunduğu belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78-11; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-1; Başka bir raporda da "İzmir'in işgal edileceğini duyan erler ve özellikle silâhlı birlikler geceleyin Kışla'dan savuştular. Kışla'da yazıcı, hizmetçi, mekkâreci erlerden ve kapılardaki bir kaç nöbetçiden başka kimse kalmamıştı." denilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 81; **İAA**, s. 10.
[61] **EK**. 9 (17. KOR.'nun 20 Mayıs 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne ayrıca gerçek zayiat miktarının tespit edilemediği belirtilmektedir.)

İkinci bir kol halinde ilerleyen Yunan işgal kıtası, etrafını büyük bir Yunan bayrağı taşıyan yerli Rumlardan mürekkep bir grup sardığı halde, tahrik edici bir tezâhürat ve tavır ile Hükümet binasına ulaşmış ve abluka etmiştir[62].

Yunan İşgal Kumandanlığı'nın sabah yayınladığı beyannamedeki, "mülkiye ve adlîye memurlarının eskiden olduğu gibi vazifelerine devam etmeleri" kaydına güvenerek görevleri başında bulunan hükümet memurları, daire karşısında bulunan Askeri Otel'in üst katına çıkan Yunan askerlerinin Hükümet Konağı'na ateş açmaları üzerine mahsur kalmışlardır. Valinin etrafında toplanan memurlar ve jandarma subayları beyaz bir bayrak çekmek suretiyle ateşin kesilmesine çalışmışlardır[63]. Bunu gören Evzonlar içeri girerek, silâhsız ve müdafaasız Türk memurlarının üzerlerine atılmışlardır[64]. Türkçe ve Rumca küfürlerle, elleri yukarı kaldırmak suretiyle hepsini dışarı çıkardılar. Bu esnada süngü ve dipçik darbeleriyle bir çok kimse yaralanmıştır. Fes ve kalpakları süngü ucu ile başlarından alınmış ve bu sebeple bir çoğu başından ve yüzünden yaralanmıştır. Orada bulanan Rumlar da odunlarla bu saldırılara katılmışlardır[65].

Hükümet Konağı'nda beş kişi öldürülmüş, Vali İzzet Bey de tahkir edilmiştir[66]. Vâli yâverinin kordonlarını sökmüşlerdir. Tuttukları memurları ve Vali'yi elleri yukarıda, başı açık bir halde sokaklarda "Zito Venizelos" diye bağırtarak Kışla'nın önüne getirmişlerdir[67].

Burada memurların üzerinde bulunan kıymetli eşyalar gasp edilmiştir. Hükümet daireleri bir kaç gün Yunan işgali altında kalmış ve Hükümet Dairesi'ndeki yazıhanelerin çekmeceleri kırılarak çeşitli evrâk imhâ edilmiştir. Ayrıca dairede bulunan eşyalar ya soyulmuş, yahut kullanılamayacak şekilde imhâ edilmiştir[68].

62 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 7.
63 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.; Kl. 81 Ds. 139-299 F. 3.
64 Okurer, **a.g.e.**, s. 177-178.
65 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.
66 **Sabah** gazetesinin İzmir muhabiri, "...Valiyi tahkîr ederek dövdüler; yüzüne tükürdüler; fesini parçaladılar." demektedir. Bkz. Tahsin Ünal, "İzmir'in İşgâli Fâciası", **Hayat Tarihi Mecmuası**, S. 9 (Ekim, 1968), s. 4.
67 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 7; Kl. 89 Ds. 129-326 F. 1-1.
68 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10; Vali İzzet Bey, BMTH'ne verdiği ifadesinde, Hükümet binasının ne surette yağma edildiğinden, bizzat kendi masasının kilitlerinin kırılıp, evrâkının karıştırıldığından, evi ve ailesinin kurşun yağmuruna tutulduğundan bahsetmiş ve bazı evrâkı heyete göstermiştir. Bkz. **EK.** 22.

Yolda Yunan Mümessili, bir otomobille gelerek Vali ile oğlunu[69] alıp götürmüştür[70]. Geri kalanların bir kısmı Pasaport'a[71], bir kısmı da Zâhire Borsası'na götürülmüşlerdir[72].

Kışla ve Hükümet Konağı'ndan toplanan subaylar ve memurlar Pasaport'a gelinceye kadar güzergâhtaki Rum ahali ile evlerindeki balkonlarda bulunan Rum kadınları tarafından ellerine geçen taş, toprak ve kiremit parçaları üzerlerine atılmak suretiyle hakarete maruz kalmışlardır[73]. Sürülen kafilenin arkasında bıraktığı yol, yüzlerce şehit[74] ve yaralı ile dolmuştur[75].

Yunan kıtaatı tarafından toplanan efrat ile birlikte, muhtelif mahallerden toplanan 700'den fazla Türk ahali de Patris Vapuru'na götürülmüştür[76]. Patris Vapuru'na götürülmekte iken kafilenin üzerine Yunan Mümessili'nin bulunduğu Leon Torpidosu'ndan açılan ateş sonucu 21 subay yaralanmış[77], pek çok kişi de ölmüştür[78].

Patris Vapuru'na çıkarken bir Türk subayının elinde bulunan beyaz bayrağın bağlı olduğu sırığın ucu, merdivende duran Yunan nöbetçi erine değmesi üzerine, Yunan nöbetçi eri öfke ile iki subayı süngü ile yaralamıştır. Bu subaylardan birisi daha sonra şehit olmuştur. 17. KOR. Levâzım 2. Kısmından Kâtip Sabri Efendi'nin on iki yaşındaki oğlu yaralanmıştır[79]. Vapurun ambarlarına sürüklenirken kendini kaybedip denize atlayanlar da olmuştur. Mustafa Enver Efendi kendini kaybedip

69 Vali İzzet Bey oğluna, "Seyfi oğlum Zito bağır, Zito bağır" diye ihtarda bulunuyordu. Bkz. **Bayar VI**, s. 1801.
70 Yunan basınında yapılan resmî açıklamada valinin yanlışlıkla tutuklanmış olduğu, sonradan serbest bırakıldığı, Türk esirleri arasında valinin oğlunun da bulunduğu ve tabancası ile ateş ederken görüldüğü ifade edilmekteydi. Bkz. Coşar, **İHG,** 17 Mayıs 1919.
71 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10; **Bayar VI**, s. 1801; Okurer, **a.g.e.**, s. 178.
72 Okurer, **a.g.e.**, s. 178.
73 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.
74 Bu yürüyüşte KOR. eski veznedarı Ahmet Efendi, bir Rum hamalı tarafından çuvalları çekmeye yarayan demir kanca ile başına vurularak şehit edilenlerdendir. Bkz. **İAA**, s. 13.
75 Baykal, **a.g.m.**, s. 523.
76 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 81-1; **İAA**, s. 15; Michael Llewellyn Smith, **Anadolu Üzerindeki Göz**, (Çev. Halim İnal), İstanbul, 1978, s. 102.
77 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 65; Okurer, **a.g.e.**, s. 177; Mülâzım-ı Sani Neşet Efendi de yaralananlar arasındadır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 81-1, **İAA**, s. 14; Mehmet Hocaoğlu, **Belgelerle Yunan Barbarlığı,** İstanbul, 1985, s. 159.
78 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 65; Nurdoğan Taçalan, Anadolu Bankası'nın önünden ve Leon Torpidosu'ndan açılan ateş ile 30-40 kişinin öldüğünü ve bir o kadar kişinin de yaralandığını söylemektedir. Bkz. Taçalan, **a.g.e.**, s. 254.
79 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 81-1; **İAA**, s. 14 vd.; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 160.

denize atlamış, sonra yakalanarak tekrar kafileye alınmıştır[80]. Vapura götürülenler hayvanların konduğu ambarlara hapsedilmişlerdir[81].

Ertesi gün Yunan İşgâl Komutanı Zafiriu, vapura gelerek vukûa gelen hâdiseye başlıca sebep olarak muntazam kol nizamında ilerlemekte olan Yunan Evzon Taburu üzerine Kışla'dan ateş açıldığını ve hatta, kumandasında bulunan mangasındaki bir neferin derhal öldüğünü göstermiş ve bu suretle meydana gelen hâdiseden pek ziyâde müteessir olduğunu söylemiştir[82].

Vapura getirilenlerin üzerlerinde bulunan eşya ve para gibi şeyler türlü hakaretlerle alınmıştır[83]. Subay ve efrattan çoğu, hakarete maruz kalmamak için üzerlerinde bulunanları kendiliklerinden vermişlerdir[84].

İşgal günü, İzmir'de Kolordu ve Fırka Kumandanları ile Erkân-ı Harbiye heyetleri tutuklanmışlardır[85]. Vapurda tutuklananlardan Ali Nadir Paşa, Erkân-ı Harbiye Reisi Abdülhamid Bey, 56. Fırka Kumandanı Hürrem Bey ve Ali Nadir Paşa'nın yaveri Mülâzım Enver Efendi vapurdan çıkarılmışlar, diğerleri vapurda kalmışlardır[86]. Vapurda kalanlar ise birer ikişer saat arayla vapurun ikinci sınıf kamaralarına nakledilmişlerdir. Azami 32 yataklı olan kamaraya 150'den fazla subay ve dışarıda tutuklanmış olan polis memurları ile mülkiye memurlarından ve halktan bazıları da kamaraya dâhil edilmişlerdir[87].

Tutuklananlara, 48 saat zarfında iâşe olarak hiç bir şey verilmemiştir. Teneffüs ihtiyacı, 3-4 saatte bir 5-6 dakika güverteye

---

[80] Coşar, **İHG,** 16 Mayıs 1919.
[81] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.
[82] Zafiriu, Osmanlı ordusunun kahramanlığından himmet ve kudretinden bahisle metihlerde bulunmuş, İslâm ahali ile Rumların öteden beri kardeş gibi yaşadıklarını ve yaşamak mecburiyetinde olduklarını söylemiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78-11; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-1.
[83] 12. KOR. Levâzım İnşaat Müdür Muâvini Mehmet Behiç Bey'in Patris Vapuru'nda üzerinde bulunan 485 lira parası alınmıştır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 90-305 F. 28; Patris Vapurun'da Topçu Yüzbaşı Ahmet Bey ile diğer üç subayın (isimleri belirtilmemiş) ayaklarındaki çizmeleri türlü hakaretlerle alındı. Yaralılardan Bosnalı Erkân-ı Harbiye Miralayı Ali Bey, karadaki aramada bulunamayıp üzerinde kalan 150 lirasını daha sonra iâde edilir düşüncesiyle vapurdaki Yunan subaylarından birisine vermişse de emanet edilen bu para Yunan subayı tarafından inkâr edilmiştir. Bkz. **İAA**, s. 15.
[84] **Aynı yer.**
[85] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 32, 51.
[86] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78-11; Kl. 26 Ds. 38-105 F. 64, 65; Kl. 8 Ds. 128-301 F. 1-2; Kl. 85 D. 103-316 F. 10, 22/1-5.
[87] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 32, 36.

çıkarılmak suretiyle sağlanmıştır. Yaralı olanların tedâvilerine de pek sathî bakılmıştır[88].

Toplanan memur ve subayların bir kısmı Zahire Borsası'na, depolara ve boş dükkânlara hapsedilmişlerdir. Bunlar, iki üç gün aç ve susuz bırakıldıktan sonra serbest bırakılmışlardır[89].

Kışla ve Hükümet binasından alınan memur ve subaylardan başka, rast gele yakalanan Türkleri çeşitli yerlere hapsetmişlerdir[90]. Hükümet binasının bitişiğindeki Mekteb-i Sultânî talebeleri Yunanlılar tarafından Bozmeri Hapishanesi'ne kapatılarak dövülmüşler ve işkence edilmişlerdir[91].

Yunan askerleri tarafından Askerî Otel yaylım ateşine tutularak işgal edilmiş ve otelde bulunan subaylar ve siviller Kışla'ya götürülmüşlerdir. Siviller, daha sonra serbest bırakılmışlar ve subaylar tutuklanmışlardır. Kışla'da dört gün tutuklu kalan subaylara bu müddet zarfında iki defa yiyecek verilmiştir[92].

Yunanlılar, Askerî Otel'de bulunan Fehmi Bey ile bir Türk subayını süngüleyerek şehit etmişlerdir. Otelin eşyasını ve depolarında bulunan yiyeceklerini yağmalamışlardır[93].

Yunanlılar tarafından Askerî Kıraathane de basılarak, burada bulunan beş Türk şehit edilmiş[94] ve Kıraathane yağmalanmıştır[95].

---

[88] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 5; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 10; **Bayar VI**, s. 2004, Belge no : 108; Gökbel, **a.g.e.**, s. 88; Ünal, **a.g.m.**, s. 8.
[89] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10
[90] Gümrük Müfettişi Eşref Bey, "Bizi Borsa Dairesi'ne götürdüler. Borsa binasında ve yandaki Anadolu Bankası'nın geniş antreposuna ve Rumlara ait diğer depolara, sokakta iş başında buldukları Türkleri doldurmuş olduklarından bizi binanın önünde çember içinde bıraktılar." demektedir. Bkz. Coşar, **İHG,** 16 Mayıs 1919; İzmir Jandarma Alay Kumandanı Sırrı Bey raporunda, Anadolu Bankası deposunda tutuklananların akşama Kışla'ya sevk edildiklerini orada üç gün kaldıktan sonra Fransız ve İtalyan subaylarının tavassutuyla serbest bırakıldıklarını söylemektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 1.
[91] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10; Bir raporda, 200'e yakın Mekteb-i Sultâni talebesinin izci oldukları bahanesiyle, mektepten çıkarılarak hakaretlerle Patris Vapuru'na götürüldükleri belirtilmektedir. Bkz. **İAA**, s. 15; Celâl Bayar da bu çocukların Patris Vapuru'na götürüldüklerini, bazılarının yaralanmış olduğunu ve bazılarının da şehit edildiğinin işitildiğini söylemektedir. Bkz. **Bayar VI**, s. 1803; O gün Mekteb-i Sultânî öğrencisi olan Hamit Eğdirik, parmaklı bir yere kapatıldıklarını, daha sonra Patris Vapuru'na götürüldüklerini söylemektedir. Bkz. Taçalan, **a.g.e.**, s.259; Hamit Eğdirik'in bahsettiği bu yer Bozmeri Hapishanesi olmalıdır.
[92] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 65.
[93] Gökbel, **a.g.e.**, s. 93.
[94] **Aynı yer.**
[95] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 3.

Yunanlılar, İzmir Rüsûmat Başmüdürlüğü'nü (Vergi Dairesi) işgal etmişler ve arama yapmışlardır. Başmüdür Agâh Bey ile dairedeki memurlar, Rumların hakaretleri arasında II. Kordon'a getirilmişlerdir. Burada Yunan askerleri üzerlerini arayarak, üzerlerinde bulunanları almışlardır. Elleri yukarıda, dipçik ve dayak altında "Zito Venizelos" diye bağırtarak Punta İskelesi'ne getirmişlerdir. Bu yürüyüş sırasında, Veznedar Nâzım Efendi süngülenerek öldürülmüş, pek çok Türk de yaralanmıştır. Agâh Bey ile maiyetindeki memurlar, Punta İskelesi'ndeki vapurun hayvan pisliği dolu ambarlarına hapsetmişlerse de Agâh Bey, resmî işler vesilesiyle tanıştığı bir Yunan subayının yardımı ile kurtulmuştur[96]. Diğerleri pek çok dayaktan sonra vapurda ıslatılmışlar ve rüzgârda bekletilmişlerdir[97].

Vapurlara hapsedilen Türk subay ve erleri, 18 Mayıs 1919 günü Kışla'ya nakledilmişler, bir müddet sonra da Yunan vesikaları verilerek serbest bırakılmışlardır. Bırakılan subaylar, sayım yapılmak gerekçesiyle Kışla'ya gelmeye mecbur edilmişlerdir. Serbest bırakılmalarından üç gün sonra Kışla'ya gelen subaylar dışarı bırakılmamışlardır. Diğer subaylar, Kışla'ya gelmedikleri için evlerinden toplattırılmış ve hakarete maruz kalmışlardır[98]. Bazı subaylar Kışla'da alıkonulmuşlar[99], bunların yanlarına Urla'dan getirilenler de konulmuşlardır[100].

Tutuklanan subaylar, daha sonra peyderpey serbest bırakılmaya başlanmıştır[101]. Subayların bir kısmı Ağustos ayına kadar tutuklu kalmıştır[102].

İki ordunun İzmir'de temasta bulunmasının vaziyeti fevkalade nazik bir hale sokacağı sebebiyle efrat ve subaylar ile ailelerinin ilk vasıta ile İzmir'i terk etmeleri lüzumu işgal kuvvetleri komutanı tarafından Ali Nadir Paşa'ya bildirilmiştir[103]. Ali Nadir Paşa durumu 21 Mayıs 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne bildirmiş, KOR. kıtaatının İzmir'i terk etmeden önce kesin ve seri teşebbüste bulunularak ikinci bir hakarete maruz kalmadan

[96] Agâh Bey, Yunan subayı Argiropulos'un yardımıyla önce bir sandalla Averof Zırhlısı'na, oradan da Leon Torpidosu'na naklolunmuş ve bir Yunan subayı eşliğinde evine götürülmüştür. Bkz. Taçalan, a.g.e., s. 264.
[97] **İAA**, s. 5 vd.; **Bayar VI**, s. 1802-1803; Baykal, **a.g.m.**, s. 561; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 163 vd.
[98] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78-11; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-1.
[99] **EK.** 7.
[100] **Türk İstiklâl Harbi**, Gn. Kur. Harp Tarihi Dairesi, C.II, Ks.1, Ankara, 1963, s.62.
[101] **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 38-105 F. 65.
[102] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 68.
[103] **İYMA**, s. 17; Süvari Yüzbaşısı Ahmed, **Türk İstiklâl Harbi Başında Milli Mücadele**, (Yay. İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci), İzmir, 1993, s. 21-22

neticenin hemen bildirilmesini istemiştir[104]. Harbiye Nezareti istenenin yapılmasını, dileyen subayların ve ailelerinin İstanbul'a gelebileceklerini cevaben bildirmiştir[105].

Tutuklananlardan esir olarak 230 kişi üç kafile halinde denizden İstanbul ve Mudanya'ya sevk edilmiştir[106]. 17. KOR.'nun mevcudunu oluşturan 88 subay ve 950 erden ibaret ilk kafile Mudanya'ya sevk edilmiştir[107]. Kışla'da tutuklanan bazı subaylar da İtalyan bandıralı Oterya Vapuru ile İstanbul'a götürülmüşlerdir[108].

İzmir'in işgali günü yapılan mezalimin diğer bir kısmı şöyle sıralanabilir:

Evzonların Hükümet Konağı'na doğru yürüdükleri sırada, emniyet ve asayiş vazifesi ile görevli Polis Komiseri Sabri Bey, karşılarından gelmekte olan Evzonlar tarafından Sabri Bey'i sebepsiz ateş edilerek öldürülmüş, arkadan gelen Evzonlar da ölünün kafasını dipçikleyerek parçalamışlardır[109].

İşgalin ilk gününde Yunanlılarla yerli Rumlar tarafından basılan bir çok Türk evinde kızların, kadınların ırzlarına tecavüz edilmiştir. Bunlar arasında teessüründen intihar edenlere rastlanmıştır[110].

İzmir eşrafından Karantina'da ikamet etmekte olan bir şahsın gözü önünde ve diğer aileler yanında karısının ırzına tecavüz edilmiştir[111]. Yunan askerleri, Türk kadınlarının peçelerini açmağa da çalışmışlardır[112].

İzmir'in işgali esnasında, Sanat Okulu talebesi İhsan, Ziraat Bankası önünde Evzonlar tarafından boğularak öldürülmüştür. Sütçü Ahmet Ağa, Cedit Mahallesi'nde öldürülmüştür. Urla Polis Komiseri Hüseyin Efendi de Ziraat Bankası önünde öldürülmüştür. Polis memurlarından Refik, Halil ve

[104] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 41; **İYMA**, s. 16-17; Esasen Ali Nadir Paşa 20 Mayıs 1919 günü Harbiye Nezareti'nden tahliye edilen subayların İzmir dışına çıkarılacağı teklif edilir ise nasıl hareket edileceğinin bildirilmesini istemişti. Bkz. **İYMA**, s. 16; Süvari Yüzbaşısı Ahmed, **a.g.e.**, s. 21.
[105] Umar, **a.g.e.**, s. 183.
[106] **TİH II/1**, s. 63.
[107] **HTVD**, S. 44, Vesika No: 1047; Yalnız, İzmir'de orduya ait beylik eşyaların toplanması için Türk subaylarından ve üç kişiden oluşan bir komisyon İşgal kuvvetlerinin muvafakatıyla İzmir'de kalmıştır. Bkz. Süvari Yüzbaşısı Ahmed, **a.g.e.**, s. 22.
[108] **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 38-105 F. 65.
[109] Mehmet Okurer, **İzmir, Kuruluştan Kurtuluşa**, İzmir, 1970, s. 174.
[110] Coşar, **İHG**, 17 Mayıs 1919.
[111] **İAA**, s. 17.
[112] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 65.

emekli polis memurlarından Ahmet Efendiler bıçaklanarak öldürülmüşlerdir.

Sağır Hasan ile Kavas Ahmet İskona Marianti adında bir Rum tarafından vurularak öldürülmüşlerdir. Tilkilik Mahallesi'nde Maliye Tahsildarı Nuri Bey, Köylü Matbaası önünde süngülenerek öldürülmüştür.

Köylü gazetesinden iki mürettip öldürülmüştür. 16 Mayıs'ta Burunabat'ta, Sadık ve Hüseyin adlı şahıslar öldürülmüşler ve kuyuya atılmışlardır.

Palamut'ta Debbağ Ali, hüviyetleri tespit edilemeyen beş asker ile Hacı Mehmet Ağa ve Ali adlarında iki işçi yerli Rumlar tarafından öldürülmüşlerdir. Giritli Emin ile oğlu Muharrem iple boğularak bir kuyuya atılmışlardır. Ayrıca hüviyetleri tespit edilemeyen 14 kişinin cesedi bulunmuştur[113].

Bazı kimseler öldürülerek denize atılmışlardır[114]. İşgalden beş gün sonrasına kadar bir çok ceset çıkarılmıştır. Bunlar arasında boğazlarından birbirine zincirle bağlı üç polis cesedi Hükümet Konağı'nın önündeki sahilde görülmüştür[115]. 16 Mayıs akşamı Kordonboyu'nda bazı cesetler sahile vurmuştur. İşgalin ilk günü Yunan askerleriyle Rum çetelerinden bazı gruplar limandaki yelkenlilerde ve sandallarda bulunan bazı Türk balıkçıları ile gemicilerini yakalayarak zincire bağlamışlar ve denize atmışlardır. Sahile vuran cesetlerin bunlara ait olduğu anlaşılmıştır. Aralarında sandalcı Tatar Hüseyin de bulunmaktadır[116].

Yunan askerleri, Karşıyaka Vapur İskelesi'nde tesâdüf ettikleri bir binbaşının çizmesini vermemesinden dolayı öldürüp denize atmışlardır[117].

İşgal günü tenha yerlerde, Rumlar tarafından ele geçirilen polis ve jandarma erleri öldürülmüşlerdir[118].

Patris Vapuru'na götürülmekte iken Harbiye Nezareti Şimendifer Müdürü olup İzmir'e gelmiş olan İstihkâm Kaymakam Cemil Bey, dipçik ile başından ve kurşun ile ayağından yaralanmıştır. Olayı gören İtalyan Torpidosu efradından birisi Cemil Bey'i Granadiya Zırhlısı'na götürmüştür. Zırhlı kumandanı bizzat ilgilenmiş ve İtalyan Hastahanesi'ne sevk edilmiş

113 Coşar, **İHG**, 17 Mayıs 1919.
114 **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 46-6.
115 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.
116 Coşar, **İHG**, 17 Mayıs 1919.
117 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 65.
118 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.

iken yanlışlıkla Yunan Hastahanesi'ne yatırılmış ve orada Cemil Bey'in yarası tedâvi edilmemiş, iyice tahriş edilmek istenmiştir. Fakat İtalyan zırhlısı kumandanı, Cemil Bey'i San Antuan Katolik Kilisesi'ne naklettirmek suretiyle hayatını kurtarmıştır[119].

Vapura götürülmekte iken, Kolağası Necati Efendi'nin on yaşlarındaki oğlu babasının ölümüne şahit olmuş ve olayın tesiriyle babasının üzerine kapandığı bir anda süngü ile yaralanmıştır[120].

İhtiyar bir subayla resmî elbiseli bir okul çocuğunun rıhtımda parçalandığına bir İtalyan Amirali şahit olmuş ve tesirinde kalarak bayılmıştır[121].

İşgal günü öldürülen ve yaralanan subayların sayısı 57 olarak tespit edilmiştir. İzmir ve banliyölerinde -Urla Yarımadası ve köyleri dâhil- öldürülen subayların sayısı ise 2000'in çok üzerindedir[122].

Bir kayda göre işgal günü 10 subay ve 131 asker şehit, 23 subay ve 22 asker yaralı, 29 subay ve 329 asker kayıptır[123].

17. KOR. tarafından Harbiye Nezareti'ne gönderilen subay zayiat listesinde, isimleri de zikredilen bir kısım subayın şehit, bir kısmının da hayatlarının meçhul olduğu belirtilmiştir[124].

Venizelos'un Clemenceau'ya gönderdiği mektupta, "163 kayıp vardır. Bunlardan 62'si Yunanlı sivil ve askerdir. 78'i de Türk'tür. 1 Yahudi ve diğer milletlerden de 22 kişi kayıptır." denilmektedir[125].

119 **İAA**, s. 13; Coşar, **İHG**, 28 Haziran 1919.
120 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.
121 **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 57.
122 Coşar, **İHG**, 17 Mayıs 1919; Bekir Sami Bey, 22 Mayıs 1919 tarihli raporunda, İzmir'in işgali esnasında 20 subay ve ümerânın şehit olduğunu söylemektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 46-6; **İYMA**, s. 19-20; Başka bir raporda işgal günü 200 kadar Türk cenâzesinin Gurebâ Hastahanesi'ne götürüldüğü, yüzlerce cenâzenin de bir kireç kuyusunda bulunduğu ifade edilmektedir, Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 65; Bekir Sıtkı Baykal, işgal gününün bilânçosunun bir kayda göre 5000'i aşkın ölü ve yaralı olduğunu söylemekte, ancak bu kaydı belirtmemektedir. Bkz. Baykal, **a.g.m.**, s. 523; Aydın Mutasarrıfı, bölgede incelemeler yapan Labon'a işgal günü 5284 Türk'ün öldürüldüğünü ifade etmiştir. Bkz. **İAA**, s. 2; Bekir Sıtkı Baykal'ın verdiği rakam buna çok yakındır.
123 **EK**. 35; Başka bir zayiat çizelgesine göre, ümerâ ve zâbitandan 14 kişi şehit, 14 kişi yaralı, 3 kişinin de hayatı meçhuldür. Halktan 95 kişi şehit, 32 kişi yaralı, 359 kişinin de hayatı meçhuldür. Bkz. **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 13-4; Selahattin Salışık, askerlerden 30 şehit ve 40 yaralı olduğunu belirtmektedir. Bkz. Salışık, **a.g.e.**, s. 266.
124 **EK**. 9; 22 Mayıs 1919 tarihinde EHUR'ne şehit, yaralı ve kaybolan subayların isimleri bir liste halinde takdim edilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 90-305 F. 6 (Bahsi geçen liste Aynı Ds. F. 6/1-2'de mevcuttur.)
125 Coşar, **İHG**, 30 Mayıs 1919; Gökbel, **a.g.e.**, s. 95; **Bayar VI**, s. 1814.

İşgal Kuvvetleri Komutanı Albay Zafiriu, 17 Mayıs 1919 günü Aydın Vilâyeti ahalisine hitaben yayınlamış olduğu beyannamede, Rumlar tarafından Türklere karşı silâh kullanılmakta olduğunu, bu hadiselerin namuslu Rumlar tarafından değil bazı ahlâksız kimseler tarafından yapıldığını söylemekte ve asayişin temini için çok sert hareket edileceğini ihtar etmekteydi[126].

Yunan basınında, "İşgal günü meydana gelen olaylarda, Yunan kuvvetleri 400 kadar esir toplamışlardır. Fakat esirlerden bir kısmı harp gemilerine götürülürken, kendilerini denize atarak intihar etmişlerdir. Türk Mahallesi'nde cereyan eden olayda, Yunanlılardan 2'si ölü, 10'u yaralı asker, 30 sivil ölü ve yaralı vardır. Türklerin kaybı da o kadardır." denilmekte idi[127].

İngiliz basınında Yunanlıların yaptıkları kötülükler yayınlanmağa başlayınca Venizelos, meseleyi incelemek üzere Albay Mazarakis'i İzmir'e gönderdi. Mazarakis'in verdiği rapora göre, ilk günde öldürülenlerin sayısı 100 kadardır. Bunlardan 15-20'si Yunanlılar tarafından elleri bağlanarak rıhtımda sürüklenen Türklerdir[128].

Amerikalı Miralay House, işgal günü ve ertesi günü öldürülen Türklerin sayısını 800 olarak belirtmiştir[129]. M. L. Smith, ilk gün Türklerin 300-400, Yunanlıların ve Rumların 100 kadar ölü ve yaralı verdiklerini kaydetmektedir[130].

Memur ve ahalinin hapsedildikleri günü akşamı, yerli Rum ahali ve İzci çocuklarının kışkırtma ve yol göstermeleriyle bir çok subay ve memurun evleri saldırıya uğramış ve yağma edilmiştir[131]. Polis ve İnzibat karakolları tamamen Yunan askerlerinin ellerine geçtiğinden yapılan yağma ve soygunlara kimse müdahale edememiştir[132].

İzmir Jandarma Subayı Arif Bey'in 11 Ekim 1919 tarihli Umûm Jandarma Kumandanlığı'na yazdığı dilekçeye göre, Arif Bey, işgal günü Hükümet Konağı'nda soyulduktan sonra Bayraklı'da bulunan evinin eşyası

[126] **Bayar VI**, s. 1810.
[127] Coşar, **İHG**, 17 Mayıs 1919.
[128] Selâhattin Tansel, **Atatürk ve Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1965, s. 16.
[129] Gökbel, **a.g.e.**, s. 95.
[130] Smith, **a.g.e.**, s. 103.
[131] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 7; Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10; İşgal sırasında subayların üzerlerinden ve evlerinden alınan eşya ve para 12 sahifelik bir cetvel halinde 17. KOR. tarafından zapt edilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl.8 Ds. 48 F.67.
[132] Coşar, **İHG**, 16 Mayıs 1919.

tamamen yağma edilmiş ve bazı hakaretlere maruz kaldıktan sonra tutuklanmıştır. Tutuklu iken eşi tarafından Bayraklı'daki Yunan karakoluna müracaat edilmesi üzerine, Bayraklı Papaz ve İhtiyar Heyeti tarafından tahkikat yapılmış, zayiatlar ile ilgili verdikleri listedeki eşyanın bir kısmı ortaya çıkarılmış ve iâde olunmuşsa da bir kısmını bulmak mümkün olmamıştır. Alay Kumandanlığı vasıtasıyla İzmir'de Binbaşı Gay'e bir liste verilmiş, ancak bir netice alınamamıştır[133].

17. KOR. Nakliye Taburu'ndan emekli Yüzbaşı Ahmet Hulusi Bey, Harbiye Nezareti'ne yazdığı 11 Ekim 1919 tarihli dilekçesinde, toplam 313.5 lira özel eşya ve parasının Yunanlılar tarafından gasp edildiğini ifade etmektedir[134].

Mülâzım-ı Evvel Bozan, EHUR İkinci Şube'ye yazdığı 11 Ekim 1919 tarihli dilekçesinde eşyasının gasp edildiğini ve zararının 14.200 kuruş olduğunu söylemektedir[135]. İzmir Maliye I. Şube Tahsildarı İsmail, Yunan askerleri tarafından üzerinde bulunan 6.000 kuruş parasının gasp edildiğini söylemektedir[136].

Ayrıca, İzmir Muhâbere Bölüğü Mülâzım-ı Evveli Celâl Bedîi'nin zararı 611 Osmanlı lirası[137], Kaymakam Selâhattin Bey'in zararı 935 lira[138], Yüzbaşı Ahmet İbrahim Bey'in zararı 491 Osmanlı lirası[139] kadardır. Mülâzım-ı Evvel Şahap Bey de dilekçesinde, İzmir'in işgali sırasında üzerinde bulunan para ve tütün tabakasına varıncaya kadar bütün eşyasının Yunanlılar tarafından gasp edildiğini ifade etmektedir[140].

İzmir ve çevresinin işgali esnasında; 154. Alay Kumandanı Kaymakam Hamdi Bey'in 16.000, Edirne Ahz-ı Asker Şubesi'nde görevli Yüzbaşı Vehbi Bey'in 50.000, Edirne Merkez Hastahanesi'nde İnzibat Zabitliği'nde görevli Mülâzım-ı Sâni Ali Rıza Bey'in 29.010 kuruş zayiatı vardır[141]. Ayrıca, İzmir'in işgali esnasında zarara uğrayanlardan 12. KOR. Levâzım İnşaat Yüzbaşısı Mehmet Behiç[142], 171. Alay Kumandan Muâvini

[133] **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 90-305 F. 19.
[134] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 21.
[135] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 22.
[136] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 3.
[137] **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 90-305 F. 23.
[138] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 25.
[139] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 15-2.
[140] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 26.
[141] **ATASE Arş.** Kl. 272 Ds71-56 F. 55 (Burada adı geçen zayiatlara ait belgeler ilişikte mevcuttur. Bkz. Aynı Ds. F. 55/1-6)
[142] **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 90-305 F. 28.

Binbaşı Şevket[143], İzmir Ahz-ı Asker Şubesi'nden Piyade Yüzbaşı Azizoğlu Mehmet[144], İzmir Tehcir Divân-ı Harp azasından Miralay Hâfız[145], Aydın Ceza Reisi İsmail[146], 17. KOR. 173. Alay'dan Yüzbaşı Ekrem[147], 17. KOR. Levâzım 3. Kısımdan Binbaşı Alâaddin[148] 174. Alay Kâtibi Mustafa Nazım[149], 5. Tayyare Bölüğü'nden Mülâzım-ı Evvel Zekeriyya[150], 12. KOR. İnşaat Şubesi Müdürü Binbaşı Mahmut Nedim[151], 17. KOR. Serbaytarı Kaymakam Ahmet Vefik[152], Tayyare Mülâzım-ı Sani Celâl[153] Beyler ve daha bir çok şahıs verdikleri dilekçelerle[154] zararlarını belirtmişlerdir. Dilekçeler daha çok subay ve aileleri tarafından verilmiş olup ekserisi Harbiye Nezareti ile EHUR 2. Şube'ye yazılmıştır.

Doktor Galip Bey'in, emekli Albay Tahsin Bey'in, Ziraat Bankası'ndan Ahmet Efendi'nin, emekli memur Hüsnü Bey'in, Aydınlı Karanfil Nuri Bey'in evleri yağmalanmıştır. Bu evlerden Rumların nakit olarak 5000 lira götürdükleri anlaşılmıştır. Rumlar, Galip Bey'in evini bastıklarında eşiyle kızının üzerlerindeki mücevherleri de almışlardır[155].

Hacı Sait Efendi'nin evine giren Yunan askerleri, bu şahsın parası ile saat, fes ve tabaka gibi eşyalarını gasp ederek türlü hakaretlerle Kordon'a götürmüşler ve tutuklamışlardır[156].

İzmir'in işgali sırasında, İslâm çarşısı ile Hıristiyan mahallelerinde bulunan Türk dükkânları tamamen yağmalanmıştır[157].

İzmir ve civarında yağmalanan yerlerden bazıları şunlardır: Evliyazâde Hanı, Bolulu Mehmet'in lokantası, İbrahim Hakkı'nın pastahanesi, Şifa Eczanesi, Saadettin Kundura evi, Alaşehir Pazarı, Saatçi

---

143 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 29.
144 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 30.
145 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 31.
146 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 32-1.
147 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 33.
148 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 34.
149 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 35.
150 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 37.
151 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 38.
152 Ahmet Vefik Bey, EHUR'ne verdiği dilekçede İzmir'in işgali esnasında Fransızca ve Türkçe matbu eserler ve bir çok matbu olamayan eserlerinin parça parça edildiğini ifade etmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 90-305 F. 41.
153 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 47.
154 Bahsi geçen dilekçeler için Bkz. **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 20, 27, 32-2, 32-3, 38-6, 39-3, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 72., 73, 74.
155 Coşar, **İHG**, 17 Mayıs 1919.
156 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 13-17.
157 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.

Tevfik Bey'in dükkânı (Bu dükkânda bir tek saat kalmamıştır), Keresteci Cihan Bey'in dükkânı, Hacı Hâfız Mustafa kardeşlerin gömlek evi, İsmail Efendi'nin lokantası ve evi, Taşçı Osman, Hacı Fikri ve Selânikli Hâfız Hüsnü Efendilerin dükkânları, Hakkı Usta'nın kundura evi, Ali Haydar Bey'in dükkânı, Ahmet Ragıp kardeşlerin kitabevi, Selânikliler Kitabevi, eski Adliye önünde 100'den fazla dükkân basılmış ve içlerinde ne varsa götürülmüştür.

Şehrin camilerinin de Rumlar tarafından basıldığı ve bir çok kıymetli halı ve kilimin götürüldüğü tespit edilmiştir. Bu arada, Hisar ve Bölükbaşı camilerinde bir tek halı ve kilim kalmamıştır.

Pasaport karşısında İhtiyat Zâbitan Kulübü'ne girilmiş ve ne varsa götürülmüştür. Frenk Sokağı'nda Mehmet Ali, Esat, Nafiz. Şerif, Fuat ve Cevdet Beylerin doktor klinikleri de soyulmuştur[158].

Bir kayda göre, 1000'den fazla Türk ticarethanesi yağma edilmiştir. Ayrıca, yağmalanan Gümrükteki mallara ait zarar 3.000.000 lira olarak tahmin edilmiştir[159].

Yunanlılar götüremedikleri fasulye, nohut ve şeker çuvallarını Türklerin yararlanmaması için parçalayarak dükkânların önlerine ve yollara dökmüşlerdir. Kasalarda bulunan paralar ile ticarethanelerini açmış olanların bütün paralarını almışlardır[160].

Kışla'nın bütün malzemesi pencerelerden atılmak suretiyle kullanılamayacak hale getirilmiştir[161]. Kışla'da bulunan evrâkın büyük bir kısmı yakılmış ve tahrip edilmiştir[162]. Hükümet Dairesi'ndeki yazıhanelerin çekmeceleri kırılarak çeşitli evrâk imhâ edilmiştir. Ayrıca dairede bulunan eşyalar, ya soyulmuş veya kullanılamayacak şekilde imhâ edilmiştir[163].

Jandarma Alay Dairesi'nde bulunan müfettişlik odasındaki bütün evrâk ve dosyaları ile nizamnâmeler tamamen dağıtılıp yırtılmış ve mefrûşat çalınmıştır. Ayrıca, işlerine yarayacak (çanta, kalem vs.) eşya da gasp edilmiştir. Yabancı Tensik subayları da bu yağmaya şahit olmuşlardır[164].

---

158 Coşar, **İHG**, 17 Mayıs 1919.
159 **Gökbilgin I**, s. 87.
160 Taçalan, **a.g.e.**, s. 250.
161 **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds103-316 F. 33, 22-10; Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14.
162 Yağma edilen kasaların muhteviyâtı hakkında bir cetvel sureti İtilâf Devletlerine, İzmir Valiliği'ne ve Yunan Kumandanlığı'na verilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-51 F. 78-11; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22/1-5.
163 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.
164 **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 1-2: Kl. 81 Ds. 139-299 F. 7.

İşgal esnasında Türk Ocağı basılıp pencereleri kırılmış, orada bulunan evrâk, kitaplar ve defterler toplanmıştır[165].

İzmir'in işgali esnasında sivil ve askerî bütün daire ve müesseselerin kasaları kırılmış, toplam 21 kasadan 230.000 liradan fazla para alınmıştır[166].

17. KOR. Levâzım Reisi Kaymakam Süleyman Fehmi, I. Kısım Müdürü Alay Kâtibi Abdülcelil ve Vezne Müdürü Ekrem Sami tarafından 21 Mayıs 1919 tarihinde tutulan tutanağa göre, 17. KOR.'ya ait kasalardan gasp edilen para miktarı 23.142.690 kuruşa ulaşmaktadır[167]. 17. KOR.'ya ait evrâk ve defterler de tamamen mahv olmuştur[168].

İzmir'de Hilâl İmâlâthanesi'nin 700-800 liralık zararı[169], Yeni Müzâyede Salonu adlı mağazanın 154.460 kuruş zararı olmuştur[170].

I. Yunan Tümeni Kurmay Başkanı Stamatopulos, **Müsâvat** gazetesine verdiği demeçte: "İşgal günü yapılan zulüm ve yağmadan aşağı tabakaya mensup kişiler mes'uldür. Yunan ordusu ise herkese karşı müşfiktir. Bundan sonra yağma yaparken yakalananları acımadan kurşuna dizeceğim." demiştir[171]. Yunan Mebusu Vasilakis de Yunan askerî şeflerinin İzmir'e kollarını sallayarak çıkabileceklerini sandıklarını ve bu sebeple hiç bir tedbir almadıklarını ve tuzağa düştüklerini iddia etmiştir[172].

b- Sıkıyönetim

İzmir'in işgaliyle birlikte sıkıyönetim rejimi uygulanmaya başlanmıştır. İşgal Kuvvetleri Komutanı Albay Zafiriu, 16 Mayıs 1919 tarihinde yayınladığı beyanname ile, işgal münasebetiyle meydana gelen olaylardan sonra asayişin sağlandığını, halkın ve memurların işleri başına dönmelerini, işgalden itibaren ilân edilmiş olan Örfî İdâre hükümlerine uygun hareket etmelerini istemekte ve herhangi bir cebre maruz kalacak olanların her zaman müracaat edebileceğini ve kusuru görülenlerin adalet dairesinde cezalandırılacaklarını duyurmaktaydı[173].

[165] Öktem, **a.g.e.**, s. 80.
[166] Coşar, **İHG**, 17 Mayıs 1919.
[167] **EK**. 36.
[168] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 45, 45-1; Kl. 82 Ds. 90-305 F. 5.
[169] **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 90-305 F. 24.
[170] **EK**. 37.
[171] Coşar, **İHG**, 28 Mayıs 1919.
[172] Coşar, **İHG**, 11 Eylül 1919.
[173] **İYMA**, s. 7; **Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Cumhuriyetin 70. Yılına Armağan, Ankara, 1993, s. 13.

Yunan İşgal Kumandanlığı, İzmir gazeteleri vasıtasıyla sıkıyönetimle ilgili emir ve isteklerini halka duyurmaktaydı.

Yunan İşgal Kumandanlığı'nın 25 Mayıs 1919 günü İzmir gazetelerinde yayınlanan emri ile toplanma ve yolculuk serbestlikleri sınırlandırılmıştır[174]. İşgal kuvvetleri kumandanı, 28 Mayıs 1919'da yeni bir beyanname yayınlamıştır. Beyannamede, Ramazan dolayısıyla sokağa çıkma kararlarının Türkler için hafifletildiğinden sokaklarda gece saat 10.00'a kadar kalabileceklerinden bahsedilmekte ve Ramazan topunun Yunan ordusu bataryaları tarafından atılacağı da ilân edilmektedir[175]. 24 Temmuz 1919 tarihinde **Ahenk** gazetesinde yer alan diğer bir beyannâmede ise sokağa çıkma kararının uzatıldığı görülmekte ve açık bulundurulacak müesseselerin süreleri belirtilmektedir. Bu beyanname şöyledir:

"Kuvve-i İşgaliye Kumandanlığından

Hükümet Konağı'ndan Luna Park'a kadar Kordon'da kâin bütün mahaller, yeni kahvehaneler, birahaneler, lokantalar, sinemalar, tiyatrolar yaz saati olarak gece yarısından sonra saat 1.00'e kadar açık bulunabilirler. Şehrin sair mâhalle ve kasabaları mecmûları yaz saati olarak saat 11.00'de kapanacaklardır. Birinci Kordon ile İkinci Kordon arasındaki mahallerde kâin müesseseler de yani kahvehane vesâire de aynı hükme tâbidirler.

Bâlâda muharrer dükkânlar yaz saati olarak, sabah saat 5.00'te açık bulunabilirler. Ahali sabah saat 5.00'den, gece yarısından sonra saat 1.00'e kadar sokakta gezebileceklerdir. Vesikası olanlar işbu saatin gayrı zamanlarında da gezebilirler. Bu husûsta bundan evvel vukû bulan evâmirin ahkâmı mefsuhtur.

Asâkir-i İşgaliye Kumandanı General Nider "[176]

İzmir ve civarında Yunan askerleriyle silâhlı Rumların bir çok Türk evlerini, silâh aramak bahanesiyle basmaları bazı olaylara yol açtığından, Yunan Siyasî Komiserliği, silâhlar konusunda aldığı kararları ilân etmiştir. Buna göre, bütün halkın evlerinde bulunan harp tüfeklerini teslim etmesi zorunlu tutulmuş, teslim edenlerin evlerine arama yapılmayacağı açıklanmıştır. Özel durumlarda Türk evlerinde yine arama yapılabileceği ve aramaya bir Osmanlı polisinin de katılacağı ifade edilmiştir[177].

[174] Umar, **a.g.e.**, s. 181.
[175] Coşar, **İHG**, 28 Mayıs 1919.
[176] **Ahenk**, 24 Temmuz 1335.
[177] Coşar, **İHG**, 22 Haziran 1919.

Yunan işgal komutanı, Temmuz ayı başında bir beyanname daha yayınlayarak, verilen müddet zarfında silâhlarını teslim etmeyenlerin, yapılacak aramalarda silâha sahip oldukları anlaşıldığı takdirde en az beş yıl hapis cezasına çarptırılacaklarını bildirmiştir[178].

Sıkıyönetim dolayısıyla jandarmalar geceleri nöbet ve görev yapamadıkları gibi dışarı dahi çıkamaz oldukları gibi karakollardaki efrat da çeşitli bahanelerle tutuklanmışlardır. Umum Jandarma Kumandanı Miralay Ali Kemal Sırrı Bey, 4 Haziran 1919 tarihli raporunda mülhâkâtın ve merkez tabur mıntıkasındaki karakollar efrâdının, bilhassa Çeşme, Seferihisar, Urla takımları efradının sebepsiz on günden beri tutuklu bulunduklarını, bunların tahliyesi için yapılan teşebbüslerden de bir netice alınamadığını belirtmektedir[179].

İzmir'de sıkıyönetim ilânıyla beraber bazı gazete yazarları halka sükûnet tavsiye ediyorlardı. **Islahat** gazetesi yazarı Sabitzâde Emin bir yazısında; "Halkımıza şurada hatırlatmayı vazifeden addederiz ki, İdâre-i Örfiye var ve onun vuracağı tokat gayet ağır olacaktır. Vatandaşlarımızın böyle çocukça ef'al ve harekâtı hem kendilerinin ağır bir suretle ceza görmelerini mûcip olur ki, bir vatandaş sıfatıyla şâyân-ı teessürdür; hem de nâmus ve fazîlet-i ahlâkiyeleriyle herkesin hürmetini celp eden unsûr-ı İslâmı beyhûde yere müteessir etmiş oluruz. Bu gibi harekâttan ictinâb etmekliğimizi sûret-i hâlisânede tavsiye-i vecibeden addederim." demektedir[180].

[178] Coşar, **İHG,** 1 Temmuz 1919.
[179] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F.78/16-17; Kl.85 Ds. 103-316 F.22/11; **İYJ**, s.4.
[180] **Islahat,** 26 Mayıs 1335.

c- Sansür

İzmir'de Yunan işgalinin başladığı andan itibaren İzmir'le haberleşme kesilmiş[181], Postahane işgal edilmiş ve sansür konulmuştur[182].

20 Mayıs 1919 günü Postahane açıldıysa da telgraf çekmek mümkün olamamıştır. Bir günde çekilmek üzere verilen telgrafların sayısı 15.000'e ulaşmıştır. Herkes afiyet haberlerini bildirmeye çalışıyordu[183].

15 Mayıs'taki olaylardan sonra İzmir'den çekilecek telgraflara Yunan makamları sansür koymuşlardır. İzmir Postahanesi'nde, sansür Haziran ortalarında kaldırılmışsa da Menemen olaylarından sonra çekilecek telgraflara yeniden sansür konulmuştur[184].

Telgraf hatlarının kesik olmasının mahalli basına da yansıdığı görülmektedir. Zaman zaman **Ahenk** gazetesinde "telgraf hatlarının kesik olmasından maatteessüf husûsî telgrafları alamadık." gibi ifadelere rastlanmaktadır[185].

Ahenk gazetesinde telgraf hatlarının kesik olması sebebiyle bir "Beyân-ı İtizar" yayınlanmıştır: "... Bugünkü nüshamıza mahsus olan husûsî telgraflarımızı maatteessüf yine almağa muvaffak olamadık...İsterseniz telgraflarını alabilmek için her türlü esbâba tevessül ettiği halde mahrum

[181] 57. Fırka Kumandanı, Harbiye Nezareti'ne 15 Mayıs 1919'da İzmir'le haberleşmenin kesildiğini bildirmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 401 Ds. (16-5) 3 F.11; Yine 57. Fırka Kumandanı tarafından Söke'de 135. Alay'a gönderilen şifrede aynı şey belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** KL. 401 Ds. (16-5) 3 F. 7; Manisa Mevkî Kumandanı Ahmet Zeki Bey'in 18 Mayıs 1919 tarihli şifresinde 15 Mayıs'tan beri yapılan bütün mesâiye rağmen muhâbere sağlanamadığı, subay ve asker postaları vâsıtasıyla da temasta bulunulamadığı ifade edilmektedir. Bkz. **İYMA**, s. 10; Umum Jandarma Kumandanı Miralay Ali Kemal Sırrı Bey, 4 Haziran 1919 tarihli raporunda, mülhakatıyla haberleşmenin hemen hemen kesik olduğu, Aydın, Denizli ve Ödemiş'ten gelen hiç bir haberin alınamadığı, Manisa'dan 4-5 günde gelebilen bir telgrafnamenin de yarısı silinmiş ve bozulmuş bir halde ele geçtiği ifade edilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 109-316 F. 22-11; **İYJ**, s .4.
[182] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78-16; Kl. 72 Ds. 242-273 F. 1-3; İzmir Telgraf Müdürü Telgrafhane'nin İngiliz müfrezesi tarafından işgal edildiğini, kendisinin önce tutuklandığını sonra serbest bırakıldığını ifade etmiştir. Bkz. **İYMA**, s. 18; Ali Çetinkaya, Yunan sansürünün 17 Mayıs'tan itibaren başladığını ve 15 gün hiç bir tarafa telgraf, mektup ve resmî evrakın verilmesine müsaade edilmediğini belirtmektedir. Bkz. Çetinkaya, **a.g.e.**, s. 12; Denizli Mutasarrıfı'nın 29 Mayıs 1919 tarihli şifresinde İzmir Postahanesi'nde Yunan kontrol memurlarının bulunduğu ve şifrelerin yırtılıp atıldığı ifade edilmiştir. Bkz. **ATASE Arş. K.** 72 Ds. 242-273 F.1-3.
[183] **Matbuat,** Matbaa-i Askeriye, Dersaâdet, 1335, s. 12.
[184] Coşar, **İHG,** 19 Haziran 1919.
[185] 14 Ağustos 1919 tarihli **Ahenk** gazetesinde, telgraf hatlarının kesik olmasından dolayı husûsî telgraflarının alınamadığı belirtilmektedir. 25 Eylül 1919 ve 29 Eylül 1919 tarihli **Ahenk** gazetelerinde de aynı ifade yer almaktadır.

kalan bizim gibi sabırlı olup lâ havle velâ kuvvete çekiniz...İsterseniz ağzınızdaki baklayı çıkarınız." denilmekteydi[186].

Mahalli gazeteler çok sıkı bir sansüre tâbi tutulmaktaydı. İzmir'in işgaliyle alâkalı olarak yazılan yazılar ve haberlerden dolayı bazı gazeteler kapatılmakta ve böyle yazılar yazanlar tutuklanmaktaydılar.

Yunan işgali süresince çıkan mahalli gazetelerin geniş kısımlarının Sansür İdâresi'nce çıkarıldığı göze çarpar. Meselâ, 27 Ağustos 1919 tarihli **Ahenk** gazetesinde, İngiliz İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı'nın Yunan askerlerinin bundan sonra ileriye bir adım daha atmamasına dâir kesin emir vermiş olduğu, Aydın Valisi İzzet Bey'e durumun bir nota ile bildirilmiş olduğu haberi yer almaktadır. Bu haberin diğer kısımları sansüre uğramıştır.

Mahallî basında sansür sebebiyle, âdi olaylardan başka bir olaya ait herhangi bir habere rastlamak mümkün olmadığı gibi Yunan mezalimi ile ilgili bir olaya da rastlanmamaktadır[187]. Mahalli gazeteler diğer gazetelerde çıkan gazetelerin verdikleri ve Yunan işgal ve mezalimi ile alâkalı olmayan haberleri verebiliyorlardı[188]. Çoğu zaman Yunan mezalimi yerine başka tâbirler kullanılmağa çalışılmıştır. Meselâ, **Ahenk** gazetesinde yer alan bir haberde **Tarus** gazetesinin İstanbul muhabirinden alınan bir telgrafa atfen verilen bilgide, Bâb-ı Âli'nin yakında İtilâf Devletlerine bir nota vererek Türkiye sulhunün akdi hususunda talepte bulunacağı, notada mütareke başlarından beri, "tehâsül eden mazlum vaziyete bir nihayet verilmek zarureti anlatılmıştır." denilmektedir. Bu yazının diğer kısımları Sansür tarafından çıkarılmıştır[189].

Ahenk gazetesi Mes'ul Müdürü Ali Nazım Bey, gazetenin 14 Eylül 1335 tarih ve 7176 numaralı nüshasında[190] yazılmış, ama Sansür tarafından kaldırılarak neşr edilmeyen fıkradan dolayı tutuklanmıştır[191].

---

186 **Ahenk,** 8 Ağustos 1335.

187 17 Ağustos 1919 tarihli **Ahenk** gazetesinde şu haber verilmektedir: "Evvelki gece saat 12.00 raddelerinde Damlacık Mahallesi'nde 2 numaralı hanede mûkim İzmir Şer'iyye Mahkemesi kâtiplerinden İstanköylü Ahmet Efendi ile biraderi arasında kadın meselesinden dolayı çıkan kavgada Ahmet Efendi başından yaralanmıştır."

188 Meselâ, Erzurum'da çıkan **Albayrak** gazeteşinin Nahçevan İslâm ahalinin, gördüğü mezalimle ilgili şikâyetleri Amerikan Heyeti'ne bir nota ile bildirmiş oldukları 19 Teşrîn-i Sani 1335 tarihli **Ahenk** gazetesinde haber olarak verilmiştir.

189 **Ahenk,** 24 Teşrîn-i Evvel 1335.

190 İzmir Milli Kütüphanesi'nde bu nüshaya rastlamadık.

191 Ali Nazım Bey'in tahliyesi için Türkçe Gazeteler Müdürleriyle **Ameltiya** Gazetesi Mesul Müdürü Sokrat Solomonidi Efendi, General Nider nezdinde bir teşebbüste bulunulmuştur. Bkz. **Ahenk,** 25 Eylül 1335.

Sansür İdâresi, İzmir'in işgali ile alâkalı olarak yayınladıkları yazılar ve haberler dolayısıyla **Yeni Gazete** ve **Tasvir** gazetesini 24 saat süreyle kapatmıştır[192].

İzmir Beynelmilel Sansür Heyeti tarafından yayınlanan beyannameler ile gazete ve matbaa sahipleri uyarılmakta idi. İzmir Beynelmilel Sansür Heyeti'nin bir beyannamesi şöyledir:

"İzmir Beynelmilel Sansür Heyeti'nden

İzmir Beynelmilel Sansür Heyeti, tiyatro ve sâir ilânâtı gibi avam tarafından okunulacak olan her nev'i neşriyatın gazete misillü Beynelmilel Sansür Heyeti'nin nazar-ı tedkik ve tasvibine arz edilmek icâp ettiğini gazete ve matbaa sahiplerinin nazar-ı ıttılaına vaz'eder."[193]

İzmirli Türkler Yunanlıların basın üzerinde uyguladıkları sansüre rağmen Anadolu'da olup bitenleri yabancı postahaneler vasıtasıyla öğreniyorlar, hatta Anadolu'da çıkan milliyetçi Türk gazetelerini getirip gizlice şehirde dağıtıyorlardı[194].

d- Divân-ı Harp

Yunan işgal bölgesinde sıkıyönetimin yanı sıra bütün Türk kanunları ve mahkemeleri kaldırılmış ve yerlerine Yunan Askerî Mahkemeleri faaliyete geçmiştir[195].

Yunan yönetimi tarafından kurulan Yunan Divân-ı Harpleri bütün halkı, hatta Osmanlı subaylarını muhâkeme, idam ve mahkûm edebiliyorlardı[196].

İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Nider, basına verdiği açıklamada, Divân-ı Harbin kurulduğu 4 Mayıs 1919 tarihinden 4 Temmuz 1919 tarihine kadar 210 sanığın mahkemesinin yapıldığını belirtmiştir. Bunlardan 114 Hıristiyan, 5 Musevi, 5 Ermeni, 44 Müslüman olmak üzere 168 kişi cezaya çarptırılmıştır. 3 kişi idam cezasına, 5 kişi müebbet kürek cezasına, 3 kişi muvakkaten kürek cezasına, 18 kişi zindan cezasına, 39 kişi hapis cezasına çarptırılmıştır. 26 Hıristiyan, 5 Müslüman, 1 Musevi olmak

---

192 Coşar, **İHG,** 17 Mayıs 1919.

193 **Ahenk,** 27 Eylül 1335.

194 Umar, **a.g.e.**, s. 234.

195 Coşar, **İHG,** 21 Mayıs 1919.

196 **EK**. 22.

üzere 32 kişi berat etmiştir[197]. Yunan Divân-ı Harbi'nin faaliyetleri hakkında daha ziyâde Yunan gazetelerinin bilgi verdiği[198] anlaşılmaktadır.

Yunan Divân-ı Harplerinin baktıkları davalar şöyle sıralanabilir:

Merkez Oteli sahibi Abidinzâde Tevfik, Leon Destoyeri'ni havaya uçurmak için komplo hazırlamış olmakla suçlanarak Yunan Divân-ı Harbi'ne çıkarılmıştır. Yunan iddiasına göre bu şahıs elinde tabancasıyla yakalanmıştır. Bu şahsı yakalayan Yunan subayı ve şahit Okonomos gelmediği için dava başka bir güne ertelenmiştir.

Stançena adında bir Bulgar kadını da Yunan askerlerine ateş eden Türkleri evine aldığından dolayi Divân-ı Harb'e verilmiştir[199].

İzmir'de yağmacılık yapan Yunanlıların davalarına Yunan Divân-ı Harbi'nde bakılmıştır. Macar Bankası'ndan 1000 liralık eşyayı yağma etmiş olan Rum Mario İskoyari üç ay hapse mahkûm edilmiştir.

Bakkal Ali Efendi'nin dükkânını basarak kasasını kırmış ve içindeki parayı almış olan Evzon askeri Arsini ile Rumlardan Hristokoros, 6'şar yıla mahkûm edilmişlerdir. Diğer bir sanık Ermeni Tellelyan berat etmiştir[200].

Yunan Divân-ı Harbi, 29 Temmuz 1919 günü toplanarak hırsızlık suçuyla Nikolodaki adlı bir Rum'u 45 gün hapse ve hırsızlığa teşebbüs suçlarından İbrahim, İsmail, Refet, Rıza, Hidayet ve Hasan adlı Türkleri birer ay hapse mahkûm etmiş, Hasan Ahmet in beratına karar vermiştir[201].

Bergama olaylarından sanık Binbaşı Sirmekezi'nin muhâkemesine başlanmış, ancak şahitlerin bir kısmının bulunmamasından dolayı mahkeme ertelenmiş[202], 6 Ağustos 1919'da mahkemeye devam edilmiştir[203]. Dört şahit dinlendikten sonra dava 8 Ağustos 1919 tarihine ertelenmiştir[204].

[197] **Ahenk,** 23 Temmuz 1335; Bilge Umar, 18 Mayıs 15 Ağustos 1919 tarihleri arasında Yunan Divân-ı Harbi tarafından mahkûm edilenlerin 43'ünün Yunan askeri veya yerli Rum, 13'ünün Türk, 12'sinin Ermeni ve 1'inin de Musevi olduğunu kaydetmektedir. Bkz. Umar, **a.g.e.,** 181.

[198] **Islahat** gazetesinde bir haberde, Yunan Divân-ı Harbi'nde Merkez Oteli sâhibi Abidinzâde Refik Bey'in mahkemesini izlemek üzere giden **Islahat** gazetesi muhabirinin geç olduğu bahanesiyle içeri alınmadığını, 24 Mayıs 1919 tarihli **İndepandance** gazetesinin mahkeme hakkında bilgi vermekte olduğu belirtilmektedir. Bkz. **Islahat,** 25 Mayıs 1335.

[199] Coşar, **İHG,** 26 Mayıs 1919.

[200] Coşar, **İHG,** 12 Haziran 1919.

[201] **Ahenk,** 30 Temmuz 1335.

[202] **Ahenk,** 5 Ağustos 1335.

[203] **Ahenk,** 7 Ağustos 1335.

[204] **Ahenk,** 8 Ağustos 1335.

Yunan Divân-ı Harbi, 23 Eylül 1919 günü, işgal esnasında çalınmış olan Bayraklılı Nesim Efendi'nin hamam mefrûşatı hırsızlarının mahkemesine bakmıştır. Suçu sâbit görülen iki Rum 3'er aya, bir Rum da 50 gün hapse mahkûm edilmiştir[205].

Yunan Divân-ı Harbi'nde mahkemesi yapılan sivillerden K. Çığara ve askerlerden Dimitri yağmalamadan dolayı idama, Kiryako Migaser hırsızlıktan müebbet kürek cezasına, bir kişi de on yıl hapse mahkûm edilmişlerdir. İdama mahkûm olanlar Kadifekale civarında kurşuna dizilmişlerdir[206]. Kuvâ-yı Milliye ile temasta bulunduklarından dolayı Tire eşraf ve memurlarından 40 kadar kişi, Bayındır'daki Yunan Divân-ı Harbi'ne sevk edilmiştir[207].

Aydın Valisi İzzet Bey, Dâhiliye Nezareti'ne sunduğu 5 Ağustos 1919 tarihli raporunda, Yunan Divân-ı Harbi'ni tenkit ederek, konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

"İşgalin başlangıcından beri bir kaç Yunan subayından kurulmuş olarak İzmir'de bulunan Yunan Harp Divânı'nca pek çok Müslümanların idamlarına, ağır cezalarla cezalandırılmalarına karar verilmiş ve müteaddit protestonâmelerime rağmen bir kısmı tatbik de edilmişti. Bu cümleden olmak üzere, üçü yüz birer, biri on beş, diğeri on sene süreler ile mahkûm edilen beş İslâm, geçende Atina hapishanelerine kadar gönderilmişler iken bu kere oradan geri gönderilmekle birlikte Yunan Olağanüstü Komiseri Mösyö Esteryadi de bizzat İzmir Hapishanesi'ne giderek oraya doldurdukları bir çok Osmanlı memurunu ve İslâm ahaliden 200'den fazlasını tahliye etmiş ve bana arzu ve iltimasımı yerine getirdiğini hem sözlü ve hem de yazılı olarak beyan ve ifade eylemiştir

Âcizâne zannıma göre, Yunanlılarda ansızın hâsıl olan şu değişiklik bir kaç güne kadar buraya bir İngiliz Generali'nin (Büyük bir ihtimalle General Milne) Başkanlığı altında İzmir'e gelecek olan askerî heyete karşı beraatleri sebeplerini hazırlamak ve sûret-i haktan görünerek emellerine kavuşmaktan ibaret olsa gerektir."[208] Celâl Bayar da İzmir Hapishanesi'nin Yunan Askerî Mahkemelerinin mağdurlarıyla dolu olduğunu söylemektedir[209]

[205] **Ahenk,** 24 Eylül 1335.

[206] **Matbuat,** s. 12.

[207] Orhonlu, **a.g.m.,** s. 489.

[208] Hamdi Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD,** C.IV, S. 24 (Eylül, 1969), s. 30.

[209] **Bayar VI,** s. 1809.

BMTH refakatine memur Kadri Bey, 5 Ekim 1919 tarihli raporunda, "Zavallı masum ahâli takım takım İstiryadis'in hapishanelerini boylar, inanılmaz işkencelere duçar olur. Senelerce kürek cezasına mahkûm edilir. Bazen idâmdan da kendini kurtaramaz." demektedir[210].

İzmir Adliye Heyeti namına Vilâyet İstinaf Mahkemesi Müddei-i Umûmisi (Savcısı) tarafından hazırlanan 14 Eylül 1919 tarihli raporda verilen örneklerle Türk Adliyesi'nin çalıştırılmadığı ifade edilmektedir[211].

e- İşgalden Sonra Yunan Mezalimi

İşgal altındaki İzmir'de Osmanlı hukukundan ve hakimiyetinin varlığından söz etmek mümkün değildir.

İzmir'de bulunan İşgal kuvvetlerinden başka, Yunan mülkî memurları, mülkî idareyi ellerine almışlardır. Yüksek Komiser sıfatıyla İzmir'de bulunan Sterghiades, bir valinin ancak hâiz olabileceği yetkiyle[212] her şeyi icrâ ve her şeye müdahale etmekteydi[213]. Jandarma ve mahkemeler Sterghiades'in kontrolünde olup, mülhâkatta da sivil idare memurları tayin etmiş ve Osmanlı hakimiyetini sarsmıştır[214].

İzmir ve çevresinde Osmanlı hakimiyetinin kullanılması Yunanistan'a bırakıldığı için İzmir'de, hakimiyetin bir parçası olan yargı yetkisini kullanacak olan Yunan mahkemeleri kurulmuştur[215]. Bundan sonra Yunan İşgal idaresi, İzmir bölgesinde görev yapan kadı ve müftülerin tayin, azil ve değiştirilmeleri işlerine de müdahale etmeye başlamıştır. Vakıf muamelelerine ait şer'i işlerin İzmir'deki Yunan Yüksek Komiseriliği tarafından Evkâf Komisyonu'na verilmesine teşebbüs edilmiştir. Ayrıca Yunan Yüksek Komiserliği unvânı Umûmi Valilik'e çevrilerek, işgal edilen yerlerde Yunan kanun ve nizamlarının uygulanacağı duyurulmuştur[216].

---

210 **EK.** 22.
211 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 7.
212 İzmir Müstantıkı (Sorgu Hakimi) tarafından Vilâyet'e yazılan yazıya verilen cevapta, Yunan Yüksek Komiseri Sterghiades'in işgalden sonra "adlî hukuk" suçlarına bakmak yetkisini hâiz olduğu belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 7.
213 İzmir'deki Yunan Fevkalâde Komiserliği unvanı Umûm Valilik'e çevrilerek, işgal edilen yerlerde Yunan kanunlarının uygulanmaya başlanacağı duyurulmuştur. Bkz. Orhonlu, **a.g.m.**, s. 491.
214 **EK.** 22.
215 Umar, **a.g.e.**, s. 211.
216 Orhonlu, **a.g.m.**, s. 491.

İzmir ve civarındaki köylerin ikisine üçüne bir memur tayin edilerek, gerek Rum, gerekse Türk köylülerinin davalarına bakılmaktaydı. Türklerin bu şekildeki muhâkeme işine itibar etmedikleri anlaşılmaktadır[217].

Bu mahkemeler çalışmaya başlayınca, İzmir'in bazı Türk avukatları mahkemelerin el koyduğu davalarda yargı yetkisinin bulunmadığı gerekçesiyle itirazda bulundular. Bu Türk avukatlardan İbrahim Ethem (Postacıoğlu) Bey'i bu davranışı sebebiyle olsa gerek hiç bir sebep göstermeden tutuklayıp, Atina'ya sürgüne göndermişlerdir[218].

Yunan İşgal İdâresi bir müddet sonra İzmir bölgesinde görev yapan kadı ve müftülerin tayin, azil ve değiştirilmeleri işine de karışmaya başlamıştır. Vakıflarla ilgili şer'i işlerin Yunan Yüksek Komiserliği tarafından Evkâf Komisyonu'na verilmesine teşebbüs edilmiştir. Daha sonraları Yunan işgalinde bulunan arazide Yunan drahmisini muayyen rayiçle yürürlüğe koyacaklardır[219].

BMTH'nin 13 Ekim 1919 tarihli raporunda, "Yalnız Yunan Âli Komiseri hakiki otorite icrâ etmektedir ve vazifede kalan Türk memurlarının elinde hiç bir iktidar yoktur. Artık İstanbul'dan emir almamaktadırlar. Türk Polis ve Jandarmalarının hemen tamamiyle ortadan yok olmuş bulunması neticesi olarak, bu memurların kararlarını icrâ etmek vasıtaları da kalmamıştır." denilmektedir[220].

Jandarma subaylarından Raşit Bey raporunda, "İşgalden beri müteaddit defalar, Osmanlı idaresi ve hükümet işlerine müdahale edilmeyeceğini beyân etmelerine rağmen, yapılan icraat tam tersinedir. Bugün Osmanlı hakimiyeti ismen bile yoktur." demektedir[221].

BMTH refakatine memur Kadri Bey, 5 Ekim 1919'da Harbiye Nezareti'ne verdiği raporunda, "El-yevm, Aydın Vilâyeti'nde mevcut olan Hükümet-i Osmaniye'nin ancak bir lafz-ı bî-mânâdan mürekkep olduğu, meselâ, Hükümet Konağı Yunan Askerî Müfrezeleri tarafından muhafaza olunmakta, mebâni-i resmiye üzerine Osmanlı sancağı keşîdesi bir çok mahallerde kâbil olamamaktadır." demektedir[222].

---

217 **ATASE Arş.** Kl. 105 Ds. 191-377 F. 6.
218 Umar, **a.g.e.**, s. 211.
219 Orhonlu, **a.g.m.**, s. 491.
220 **EK.** 24.
221 Umar, **a.g.e.**, s. 211.
222 **EK.** 22.

Umum Jandarma Kumandanı Ali Kemal Sırrı Bey, 4 Haziran 1919 tarihli raporunda, yayınlanan beyannamelerin hepsinde İzmir'i işgalden maksadın adi bir kontrol görevinden ibaret olduğu ve Osmanlı Hükümeti'nin eskiden olduğu gibi baki olduğunun söylenmiş olmasına rağmen hükümetin fiilen mevcut olmadığını, valinin, polis müdürünün, jandarma kumandanının salâhiyetlerinin sadece masa başına inhisar etmiş olduğunu söylemektedir[223].

Hızır Reis Gambotu'ndan başka, şehirde bir Osmanlı sancağı görülmemekte[224], çekmek için de kimse cesâret edememektedir[225]. Başta Kışla[226] ve Vilâyet Konağı olmak üzere, hemen bütün resmî binalara Yunan bayrağı çekilmiştir[227]. Yunan İşgal Kumandanlığı, limandaki bütün sandallara Yunan bayrağı çekmek mecburiyeti koymuştur. Ayrıca körfezde sefer yapmakta olan vapurlar da Yunan bayrağı çekmişlerdir[228].

İzmir'de, Osmanlı polis ve memurlarının silâhlarının Yunanlılar tarafından toplanmasına[229] karşılık Türk mahallelerinde Yunan Devriye kuvveleri artırılmıştır. Bu hal Türk halkının korku ve heyecânının artmasına yol açmıştır[230].

Bu ortam içinde inzibat ve asayiş işleriyle meşgul olan polis memurlarının ehliyetsiz kişiler oldukları göze çarpmaktadır[231].

Yunanlılar, istedikleri zaman jandarma neferlerini bir bahane ile tutuklamaktaydılar. Rum halkının da teşvikiyle bunlardan bazılarına

---

[223] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/15-16; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-11; **Bayar VI**, s. 2015; **İYJ**, s.3-4.

[224] İzmir'den gelen bir yolcu, "işgal gününden beri limanda demirli duran Hızır Reis Gambotu'nda hiç indirilmeden asılı duran ay yıldızlı bayraktır." demiştir. Bkz. Coşar, **İHG,** 13 Ağustos 1919.

[225] **Bayar VI**, s. 1810; **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/16-17; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-11.

[226] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 57.

[227] **Bayar VI**, s. 1809.

[228] Coşar, **İHG,** 13 Ağustos 1919.

[229] **ATASE Arş.** Kl. 87 Ds. 165-319 F. 1, 3; Kl. 257 Ds. 8-12 F. 14.

[230] **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 14.

[231] Bayraklı'da bazı Rumlar, yılbaşı yortusu münasebetiyle içki içip sarhoş olanlardan 25 kişilik bir grubu Bayraklı Karakol Kumandanı Adil Bey takip etmiştir. Bunlardan 10 kişi ayrılarak Bornova Caddesi tarafında bir haneye, diğerleri de Tersane tarafındaki Manul Usta'nın evine gitmişlerdir. Bu haneye yanındaki jandarma eriyle giden Adil Bey'i karşılayan hane sahibinin herhangi bir kusuru olmamasına rağmen Adil Bey, gördüğü ikram ve muameleyi sarhoşluk eseri ve hakaret olarak kabul ederek bu haneye ateş etmeye başlamıştır. Daha sonra bu olaya sebebiyet veren Adil Bey tutuklanmıştır. **Islahat** gazetesi, böyle tecrübesiz çocukların karakollarda görevlendirilmemesi gerektiği yorumunu yapmaktadır. Bkz. **Islahat,** 16 Kanûn-i Sani 1335.

komiteci veya propagandacı gibi gerekçelerle türlü eziyetlerde bulunulmaktaydı[232].

BMTH, Jandarmanın yeniden teşkili ile Türk Hükümeti'nin mülkî idareyi yeniden tesis etmesini teklif etmiştir. BMTH, gerekçe olarak, Kuvâ-yı Milliye hareketi liderlerinin, mukavemetin ancak Yunanlılara karşı olduğunu bir çok defalar açıkladıklarından, her türlü silâhlı mukavemet sebebini ortadan kaldırmak için İstanbul Merkez Hükümeti'ne hâiz olmadığı otoritenin verilmesi lâzım geldiğini gösteriyordu[233].

Yunan İşgal Kuvveti Liman Reisi tarafından Gümrükler kontrol altına alınmıştır. İthâlât Gümrüğü Başkâtibi Esat Bey odasından çıkarılarak buraya iki memur verilmiş ve odanın kapısına Yunan Gümrük Kontrolü ibâreli bir levha asılmıştır. Gümrükteki bütün işlere müdahale edilmiştir. Burada çalışanların bazıları işlerinden uzaklaştırılarak yerlerine hüviyetleri meçhul kimseler getirilmiştir. Bundan dolayı gümrüklerde bazı hırsızlıklar meydana gelmiştir[234].

İzmir'e gelen Türk tüccarları Yunanlılar tarafından sıkı bir aramaya tâbi tutuluyorlardı[235]. Tüccarlara Yunan ilgililerince zorluklar çıkarılmakta olduğundan, bazı tüccarlar İtalyan vesikaları almaktaydılar[236].

İşgalden sonra şehir içinde 15-16 Mayıs günlerindeki fâcialar tekrarlanmadı ise de şehir dışında Yunan askerleri ve yerli Rumlar çok kan dökmüşlerdir[237].

Yunan işgali sadece şehir istihkâmlarına inhisar etmemiş[238], işgalin içerilere doğru ilerlemesi bir çok vukûatla olmuştur[239]. Yunan işgali bir kaç gün içinde Seydiköy'e kadar yayılmıştır. Cumaovası'nda Yunan işgalinden cesaret alan Rumlar çeteler halinde Türk halkına saldırmaya başlamışlardır. Bu cüret Kuşadası'na da sirayet etmiştir[240].

---

[232] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78-16; Meselâ, işgal günü dört yerinden yaralanıp, ağır ve ümitsiz bir halde Rum Hastahanesi'nde yatmakta olan İhtiyat Zâbiti Asaf Osman Bey, Amerikan Hastahanesi'ne naklettirilmek istenmiş, "Komitacıdır" diye bırakmamışlardır. Yine Balatcık İstasyonu civarında görevlendirilen Mülâzım Mehmet Bey, "Propagandacıdır" bahanesiyle yakalanarak İzmir Hapishanesi'nde tutuklanmıştır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/16-17; Kl. 85 Ds. 103-316 F.22-11.

[233] **EK.** 24.

[234] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 12/9-10.

[235] **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 14.

[236] **ATASE Arş.** Kl. 305 Ds. 35-23 F. 27.

[237] Umar, **a.g.e.**, s. 228.

[238] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 18.

[239] Sebahattin Selek, **İsmet İnönü, Hatıralar**, C. I, İstanbul, 1985, s. 176.

[240] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 32, 2-1; **HTVD**, S. 37, Vesika No: 897.

İşgalden itibaren Türk halkına bir katliam yapıldığı gibi mahalli memurlar da katl edilmekteydiler[241]. İzmir'de Yunanlıların yaptıkları mezalim sebebiyle halk da askerî ve mülkî memurlar da sinmişlerdir[242]. İşgali müteâkip halkın ve subayların maruz kaldıkları acıklı durum her gün çeşitli makamlara gönderilen yazılardan anlaşılmaktadır.

Hiç bir Türk subayı, polisi ve sivil halk, Aya Nikola, Aya Trifona gibi Rum mahallelerine gidemiyorlardı. Çünkü buralarda Rumlar tarafından saldırıya uğramaktaydılar[243].

Bozyakası'nda 9, Seydiköy ve civarında bir çok Türk cesedi bulunmuştur. Bu cesetler bir kaç gün açıkta kalmış ve defnine hiç bir kimse cesaret edememiştir[244].

25 Haziran 1919'da İzmir'den Aydın'a gitmekte olan trende bulunan bazı subayları ve sivilleri öldürmüşlerdir[245].

Yunanlılar tarafından, savaş esiri olarak İzmir'e getirilmekte olan Türklerin öldürüldükleri, 18 Kasım 1919 tarihinde Harbiye Nezareti tarafından General Milne'e bildirilmiştir[246].

7 Temmuz 1919 günü Yunanlıların bir bölük kadar süvâri kuvveti, Dikili'nin Kızılçukur Köyü'ne gelerek, tarlasında çalışmakta olan yaşlı bir Türk'le on yaşlarındaki oğlunu yakalamışlar ve çocuğu babasının gözü önünde öldürmüşlerdir[247].

İzmir'in Değirmendere Nahiyesi'nin Yeniköy civarında, Mehmet Hulûsi Efendi ile aynı nahiyenin Gümüldür Köyü eşrafından Arnavut Kâmil ve kardeşi Süleyman Ağa eşleriyle birlikte Yunanlılar tarafından öldürülmüşlerdir[248]. 5 Temmuz 1919 günü Ali Dayı ismindeki 70 yaşlarındaki bir Türk'ü Yunan askerleri dövmüşler ve yaralamışlardır[249].

241 **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 45-87 F. 76.
242 **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 15.
243 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 28-1.
244 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.
245 **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 31.
246 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 11-2; Bir belgede 97 kişilik Türk kafilesini taşıyan bu trenin Aziziye İstasyonu'nda durdurularak yolcuların götürüldüğü ve üzerlerine yaylım ateşi açılmasıyla 15 kişiden ancak 4 kişinin kurtularak Söke'ye geldikleri belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 81 D5. 128- 301 F. 5-3.
247 **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-A) 113 F. 13, 16 (61. Fırka Kumandanlığı'nın Harbiye Nezareti'ne şifresi); Umar, **a.g.e.**, s. 228.
248 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 7.
249 **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7-7.

Temmuz 1919'da Cumaovası'nda Çobanoğlu arâzisi müstehciri Hayri Bey'in evinden Yunanlılar tarafından götürülen iki Türk'ün cesetleri Şeytandamları civarında bulunmuştur.

Dağkızılca Nahiyesi halkından Ahmet Ağa'nın evine Yunan askerleri ile Rumlardan oluşan bir çete girerek, karısı ve oğlu ile bir adamını yaralamışlar, kıymetli eşyasını ve parasını gasp edip kaçmışlardır. Durum Yunan Kumandanlığı'na bildirilmişse de bir netice alınamamıştır.

Narlıdere'de Kambur İbrahim'in kızı Rum gençleri tarafından öldürülmek istenmişse de kız para vaadiyle kendisini güçlükle kurtarabilmiştir. Durum mahallî karakola bildirilmişse de bir netice alınamamıştır.

Değirmendere Nahiyesi'nin Gümüldür Köyü'nde Gökçe Ömer ile Afife'nin evine 20 Temmuz 1919 günü Seferihisarlı Pinayot, sivil Yunan askerleriyle girerek, Ömer'in eşi Zeynep ile Afife'yi öldürdükten sonra, bitişikteki Hasan Ali'nin evinden üç kısrak ile parasını alarak kaçmışlardır. Durum Yunan Kumandanlığı'na bildirilmişse de bir netice alınamamıştır.

Temmuz 1919'da Hükümet binası önünden hareket eden tramvayda silâhlı bir Yunan askeri, Binbaşı Salih Bey'i sebepsiz öldürmek istemiş, fakat, yolcuların müdahalesiyle Salih Bey kurtulmuştur. Durum hapishane önündeki Yunan subayına bildirilmişse de yetkisi olmadığı gerekçesiyle hiç bir şey yapmamıştır[250]. Rıza Ağa adlı bir şahsın oturmakta olduğu evi Rumlar tarafından sarılarak, mevcut yiyeceği de dâhil olmak üzere yağma edilmiştir. Ertesi günü o civara gelen Yunan piyade askerlerinin varlığından cesaret alarak, dışarı çıktığı bir sırada Yunan askerleri ve Rumlar tarafından açılan ateş sonucu öldürülmüştür. Sonra evine de girilerek, eşini tehdit ile mevcut parası da gasp edilmiştir[251].

Karşıyaka'da Kunduracı Ali adlı bir Türk'ün evine 5-6 Rum girerek, bu şahsın burun ve kulaklarını kesmişler, eşinin altınlarını da gasp etmişlerdir[252].

İzmir'in Kırktaş mevkîinde bir Türk Rumlar tarafından öldürülmüştür[253].

250 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 28-1.
251 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 3 (İzmir Maliye I. Şube Tahsildarı İsmail Bey'in 15 Ağustos 1919 tarihli raporu).
252 Aydın Vilâyeti'nin 29 Ekim 1919 tarihli yazısında durumun Polis Müdürü tarafından bildirilmesi üzerine tahkikata başlandığı ve İngiliz Temsilcisi'nin dikkatinin çekildiği ifade edilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 92-304 F. 49

26 Aralık 1919 günü Manisa'dan İzmir'e gelmekte olan Hasan ile Nusrettin adlı şahıslar, burun, kulak ve bazı azaları kesilmek suretiyle öldürülmüşlerdir. Bu şahıslara ait sığırlar da gasp edilmiştir. Yunan Askerî Kumandanlığı'na yapılan şikâyet üzerine, suçlu Nikoli'nin kardeşleri yakalanmışlarsa da bir iki saat sonra bırakılmışlardır[254].

Yörük Ali Efe'nin Karapınar baskını üzerine, Yunan askerleri o civardaki yedi Türk köyünü tahrip etmişler ve halkını öldürmüşlerdir[255]. 25 Nisan 1922'de İzmir'den alınan habere dayanarak Anadolu Ajansı şu olayları vermektedir:

12 Nisan 1922'de Manyatlı Yenago isminde bir Yunan askeri, bir kadının kıymetli eşyasını çalmakta iken, kadının üzerine gelmesi üzerine kadını kurşunla öldürmüştür[256].

İzmir'in Göztepe Mahallesi'nde, Temmuz 1919'da bir kaç Yunan askeri silâh aramak bahanesiyle, bir şahsın evine girerek, karısı ve kızına tecavüzde bulunmak istemişlerse de Hıristiyan komşuların yardımıyla kurtulmuşlardır[257].

Bornova'da oturan üç Türk kadını harmanlara giderlerken, bir kaç Yunan askerinin saldırısına uğramışlarsa da oradan geçen Rıdvan Ağa'nın yardımıyla kurtulmuşlardır[258].

İzmir civarında bir şahsın evine bir Yunan subayı ile on asker zorla girerek eşinin ırzına tecavüz etmişlerdir. Daha sonra yapılan şikâyet dikkate alınmamışsa da Konsolosların müdahalesiyle tahkikat yaptırılmış ve subaya 20 yıl hapis cezası verilmiş, askerler serbest bırakılmıştır. Kadın Gurebâ Hastahanesi'nde tedâvi altına alınmıştır[259].

28 Temmuz 1919 günü akşamı İzmir'de, Fransız Konsolosluğu civarında Osmanlı-Frenki Hastahanesi'ne gelen on kişilik silâhlı Yunan askerleri hastahanenin kapısını kırarak içeri girmişlerdir. Çoğunluğu Hıristiyan olan kadınlara türlü hakaretlerde bulunmuşlar, bir kaçının da

[253] **Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, Matbuat** ve İstihbârat Matbaası, Ankara, 1338, s. 159.
[254] **ATASE Arş.** Kl. 105 Ds. 191-377 F. 6.
[255] **HTVD**, S. 71, Vesika No: 1538 (**Matbuat** ve İstihbarat Umûm Müdürü Hüseyin Ragıp Bey'in 18 Temmuz 1921 tarihli raporunda tahrip edilen köyler ve öldürülen şahıslar belirtilmektedir.).
[256] **Yunanlıların Yeni İşgal Ettikleri Söke Havâlisinde Yunan Askerlerinin Vahşeti**, Tarihsiz, ATASE Kütüphanesi, İstiklal 152, s. 5.
[257] **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 28.
[258] **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7-7.
[259] **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 28.

ırzına tecavüz etmişlerdir. Hastahane doktoru durumu Vilâyet makamına rapor etmiştir[260].

Narlıdere'de Tahsildarlık yapan bir şahsın eşinin ırzına Çolak İstavri adlı bir Rum tecavüz etmiştir. İstavri, kadının feryadı üzerine komşuları tarafından yakalanarak Yunan Karakolu'na teslim edilmişse de gece salıverilmiş ve hakkında hiç bir işlem yapılmamıştır

Kızılcaköy'den 1, Kurtdağı Köyü'nden üç kız dağa kaldırılarak ırzlarına tecavüz edilmiştir.

Bir raporda, ismi ve adresi malum bir beyin eşine kendi önünde tecavüz edildiği belirtilmektedir[261].

22 Mayıs 1919 günü İzmir'e giden sabık Jandarma Kumandanı İbrahim Bey, Yunanlılar tarafından kendileri aleyhinde propaganda yaptığı iddiasıyla 36 saat süreyle tutuklanmıştır[262].

Mustafa Kemal Paşa, Yunanlıların İzmir'de jandarma komutanı, müstantik ve daha bazı memurlar ile eşraftan 40-50 kişiyi tutukladıklarını ve işkence etmekte olduklarını 26 Ekim 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne bir telgrafla bildirmiştir[263]. Kanûnsuz olarak tutuklananların bir kısmı serbest bırakılmış[264] ise de bir kısmı meçhul yerlere veya Yunanistan'a götürülmüştür.

İzmir Müdâfaa-i Hukûk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin 10 Aralık 1919 tarihli raporunda her gün 5-10 Türk'ün meçhul bir yere sevk edildiği ifade edilmektedir[265].

Tire ve Ödemiş'ten getirilip, Yunan Hapishanesi'nde hapis bulunan 23 Türk, vapurla Yunanistan'a sevk edilmiştir[266].

[260] **AYZV**, s. 175.
[261] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.
[262] **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 1-3.
[263] **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 10.
[264] 14. KOR. Komutanı'nın 9 Ağustos 1919 tarihli raporunda, Bergama'da esir edilip İzmir'de tutuklu iken bir kaç gün evvel tahliye edilen Yüzbaşı Kemal Bey'in İzmir Hapishanesi'nde kanunsuz olarak tutuklu bulunan Müslümanların Yunan Kumandanı'nın emriyle tahliye edildiklerini söylediği ifade edilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 184 Ds. 19-88 F. 66.
[265] **ATASE Arş.** Kl. 88 Ds. 232-323 F. 19.
[266] Bu olay Posta Başmüdürü Ethem Bey tarafından 9 Kasım 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmiş (**ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 18), Mustafa Kemal Paşa da 12 Kasım 1919'da durumu Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya bildirmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 1.

Biri subay olmak üzere on iki Türk, elleri kelepçeli olarak süngülü muhâfızlar arasında hapishaneden Kordon'a getirilerek, Yunanistan'a sürülmüşlerdir[267].

Yunanlılar Kokluca ve Ömerli köylerinden bir miktar kadın ve erkeği toplayıp götürmüşlerdi[268].

25 Haziran 1919'da Kozak Nahiyesi'ne ilerleyen Yunan hafif kuvvetinin keşif kolları, Yukarı Cuma'ya kadar girdikleri köyleri yağma etmişler, halkın hayvanlarını gasp etmişlerdir. Bu kuvvetler yerli halktan gördükleri mukavemet üzerine çekilmişlerdir[269].

İşgalin başından beri İzmir Hapishanesi'ne getirilenlerin paraları ve kıymetli eşyaları cebren gasp edilmiş ve türlü işkencelerde bulunulmuştur. 10 Temmuz 1919'da Gramofoncu Eyüp Sabri Efendi tarafından Amerikan Konsolosluğu'na durum bildirilmiş ve Konsolos bizzat hapishaneye giderek tahkikatta bulunmuştur. Bir çok mahkûmun vücudundaki yaraları görmüştür. 60 yaşlarındaki saatçı Ahmet Efendi'nin şiddetli dayak sebebiyle kaburga kemiklerinin kırık olduğu yapılan muâyene ile görülmüştür. Konsolos, hastahane subayının mani olmak istemesine rağmen bu hastayı derhal Amerikan Gurebâ Hastahanesi'ne naklettirmiş ve durumu Yunan Hükümeti'ne şikâyet etmiştir. Bunun üzerine Yunan Hükümeti, hastahane subayı ile bir kaç askeri değiştirmiştir[270].

12 Temmuz 1919 tarihinde Develiköy halkından Hristo ve Nikoli, asker elbiseli arkadaşlarıyla Nohutgölü Muhacir Köyü'nü basarak, bütün halkı bir yere toplamışlar, İmam Hacı Ömer Efendi'ye hitaben, cümlesini öldürecekleri tehdidiyle halktan çok miktarda para aldıktan sonra kaçmışlardır. Durum, Yunan yetkililerine bildirilmişse de bir netice alınamamıştır[271].

General Milne tarafından gönderilen General Henry başkanlığındaki heyet ile bir görüşme yapan Soma, Kırkağaç, Bergama Redd-i İlhak Heyetleri ve Kuvâ-yı Milliye Kumandanları adına teşkil edilen heyet, yaptığı görüşmede Yunanlıların Ağustos 1919'da 1200 hayvanı Dikili'den

[267] Bu olay, 7 Ocak 1920 tarihinde İzmir Müdâfaa-i Milliyesi tarafından Ankara'da Heyet-i Temsiliye Reisi'ne bildirilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 115 Ds. 159-414 F. 46.

[268] 14. KOR. Kumandanı Yusuf İzzet Paşa tarafından 12. KOR. Kumandanlığı'na 4 Şubat 1920'de yazılan yazıda, götürülenlerin miktarı şifre ile belirtildiğinden kaç kişi oldukları anlaşılamamaktadır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 308 Ds. 58- 35 F. 170

[269] **ATASE Arş.** Kl. 272 Ds. 71-56 F. 28.

[270] **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 28.

[271] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 28-1.

Midilli'ye sevk ettiklerini, yalnız Kınık Nahiyesi'nde on milyon kıyye zâhireyi naklettiklerini, Buca'da bulunan hayvanları da götürmüş olduklarını söylemişlerdir[272].

Yunan İşgal Kuvveti tarafından kontrol altına alınan[273] Gümrüklerdeki zayiat miktarı şöyle tespit edilmiştir:

291.675	Başmüdüriyet'te çalışanlardan
235.272	İthalât Gümrüğünden
120.119	İhracât "
36.971	Paket
684.037	lira Toplam[274]

Bornova'da Mösyö Ditalik Bağı'nda çalışmakta olan 50 kadar Türk'ü, beş Yunan askeri tehdit ederek üzerlerinde bulunanları gasp etmişlerdir[275].

30 Kasım 1919 günü Narlıdere'ye gelen Yunan askerleri, Muhtar Ali Efendi'ye Yunan Hükümeti adına bazı açıklamalarının olacağını ve halkı toplamasını söylemeleri üzerine Muhtar da 5-10 kadar kişiyi toplamıştır. Yunanlılar, toplananları tutuklamışlar ve evlerine giderek mevcut para ve eşyalarını almışladır. Tahminen 5000-6000 lira gasp edilmiştir[276].

Yunan işgal kuvvetinin Torbalı'ya gelmesinden sonra, bir Rum çetesi Binbaşı Köyü'nü basarak, halkın bir miktar hayvanı ile parasını almışlardır[277].

Rum çeteleri Torbalı'nın Hamidiye Köyü'nü basarak, İlyasoğlu İbrahim adlı şahsın bir miktar hayvanı ile eşyasını gasp etmişlerdir. 1100 lira zayiatı olduğunu ifade eden bu şahıs, Torbalı Müdüriyeti vasıtasıyla BMTH'ne verdiği yazı ile hukukunun teminini istemiştir[278]. Yine aynı köyden Molla Musaoğlu Hüseyin'in eşi Teslime de bir miktar hayvanıyla evinde bulunan eşyasının gasp edildiğini BMTH'ne bildirmiştir[279].

[272] **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 48-3.

[273] Hâriciye Nezareti tarafından Harbiye Nezareti'ne 9 Mart 1920 tarihli yazı ile Gümrük dairelerinin Yunanlılar tarafından işgali ve yapılan haksız muameleler bildirilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 113 Ds. 180-400 F. 91-15.

[274] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 12/9-10.

[275] **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7-7.

[276] **ATASE Arş.** Kl. 105 Ds. 191-377 F. 3.

[277] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 13-2, 13-3 (Torbalı Nahiyesi Müdüriyeti vâsıtasıyla BMTH'ne gönderilen dilekçe).

[278] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 13-1.

[279] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 13-4.

Mecidiye Köyü'nden Ali Rıza Efendi, Tepeköy'de bulunan 100 dönüme yakın arazisine, Yunan işgalinden istifade ile Seydiköylü Yani Kâhya tarafından el konulduğunu ve hasılatından toplam 50.000 kuruşluk zararının olduğunu ifade etmiştir[280].

Bornova'nın Tahtalı Köyü'nde bir şahsın eşini dağa kaldırmışlar, kadın, hayatını kurtarmak için 1000 lira parasını ve diğer kıymetli eşyasını vermek zorunda kalmıştır[281].

İzmir'de Selâtinoğlu Mahallesi'nde, Kulalı Halil Efendi'nin evine giren bir Yunan askeri silâh tehdidiyle eşinden para almış ve kaçmıştır. Yunan Kumandanlığı'na müracaat edilmişse de bir netice alınamamıştır[282].

Karşıyaka'ya bağlı Boşnak Cedit Köyü halkı tarafından hazırlanmış olan 19 Eylül 1919 tarihli bir tutanakta toplam 30 şahıs ve bir camiye ait zarar ve ziyan 11.530 Osmanlı lirası olarak belirtilmiştir[283].

Belenbaşı Köyü'nden Çolak Mehmetoğlu Mehmet'in 40 keçisi ile bir tulum peyniri Rum çeteleri tarafından götürülmüştür[284].

Arif Çavuşoğlu Mehmet'in arabası ile hayvanları gasp edilmiştir[285].

Seydiköy Mıntıka Kumandanlığı Yunanlılar tarafından işgal edilmiş, Alay kumandanı esir edilerek sokaklarda dolaştırılmış ve "Zito Venizelos" diye bağırmaya zorlanmıştır[286].

Eylül 1919'da Aydın'dan İzmir'e bir miktar asker geldiğini haber alan Rum halkı istasyonda toplanmışlardır. Yaralıların hallerinden müteessir olduklarından dolayı Merkez Karakol'un önünden gelip geçtikçe Türklere küfürler etmeye ve tehditlerde bulunmaya başlamışlardır.

Bu günlerde Rumlar, Merkez Karakolu'na çekilen sancağı indirmek ve parçalamak teşebbüsünde bulunmuşlarsa da Türklerin müdahalesi ile çekilmek zorunda kalmışlar; o esnada yoldan geçmekte olan Yunan Jandarma Devriyelerine müracaat edildiğinde, "kendileri sarhoş oldukları için kusurlarına bakmayın." denilerek herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır. Diğer zamanlarda, "bu köpekleri keseceğiz." gibi sözlerle

[280] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 13-6.
[281] **AYZV**, s. 75.
[282] **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 28-1.
[283] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 15.
[284] **ATASE Arş.** Ayın Ds. F. 13-4 .
[285] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 13-5.
[286] **TİH II/1**, s. 59.

hakaretlerde bulunan Mesudiye Merkez Karakolu efrâdının isimleri aynı karakolun Muavin Vekili Halil Turgut Bey'in raporunda belirtilmiştir. Halil Turgut Bey ayrıca, bir asker, üç sivil Rum'un karakol önünden geçerlerken, "şu köpeklere bak; daha İzmir'in Yunanlılara verildiğini anlamak istemiyorlar. Güya memleket onların imiş gibi buralarda geziyorlar." dediklerini ifade etmektedir[287].

İzmir ve mülhâkâtında bir çok Türk çocuğu, Rum oldukları iddiası ile Yunan subayları, Rum papazları ve yerli Rumlar tarafından cebren kiliseye alınmaktaydı[288].

Yılbaşı günü İzmir'de bazı Yunan ve Rum gençleri, ellerinde Yunan bayrakları olduğu halde, Hükümet Konağı civarına gelerek, gösteri yapmağa teşebbüs etmişlerse de yabancı temsilcilerin ve Yunan Kıtaatı'nın müdahalesiyle dağılmışlardır[289].

İzmir'de Yunanlılar, Paskalya münasebetiyle Türklere karşı bir çok hakaretlerde bulunmuşlardır. Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen bir yazıda, Paskalya dolayısıyla İzmir'de, Müslümanlara ve devlet memurlarına çeşitli hakaretler ve sataşmalar olduğu ifade edilmektedir[290].

Anadolu Ajansı'nın 23 Mayıs 1922 tarihli bir haberinde, İzmir'de ezan vakitleri Hisar Camii'ne çekilen bayrak hedef alınarak, caminin kurşun yağmuruna tutulduğu, kapısının ve aleminin tahrip edildiği belirtilmektedir[291].

İtalyanların Aydın'a gönderdikleri bir heyet, halk istediği takdirde Aydın'ı işgal edeceklerini, Yunanlıların Selçuk'tan Aydın havalisine ilerlemelerine mani olacaklarını açıklamasına rağmen, Selçuk, İtalyanlar tarafından boşaltılmış ve bu çekilmeden hemen sonra Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir[292]. İşgal, 22 Mayıs 1919'da gerçekleşmiştir[293].

[287] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 5-4.
[288] **ATASE Arş.** Kl. 88 Ds. 232-323 F. 1.
[289] **ATASE Arş.** Kl. 306 Ds. 57-26 F. 113 (Mustafa Kemal Paşa'nın 12. KOR. Kumandanı Fahrettin Paşa'ya 17 Ocak 1920 tarihli yazısı).
[290] **ATASE Arş.** Kl. 115 Ds. 159-414 F. 190-1 (Akhisar'dan Murat tarafından gönderilen 19 Nisan 1920 tarihli yazı); 20 Mayıs 1920 tarihinde Balıkesir'den Murtaza Bey tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen yazıda da Paskalya münasebetiyle Müslümanların feslerinin yırtıldığı karakollardan polislerin çıkartılarak, "Zito Venizelos" diye bağırtıldığı ifade edilmiştir. Bkz. Aynı Ds. F.191.
[291] **Y. Söke**, s. 8.
[292] **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 75-107 F. 6-4.
[293] Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi**, 1918-1938, Ankara, 1973, s. 32.

Yunan askerlerinin Gözpınar İstasyonu'na gelmesini müteâkip Çirkince Rumları, Selçuk mühimmat ambarına hücumla, silâh, cephane ve diğer eşyayı yağma etmişler ve halkı silâhlandırmışlardır. Yağmalanan bu silâh ve cephane ile eşyanın bulunarak ambara iâdesi, General Milne'e ve Vilâyet Makamı'na bildirilmiştir[294].

Yunanlılar, Selçuk'ta bulunan kargir binalarla bütün evleri kasıtlı ve plânlı bir şekilde yakmışlar ve tahrip etmişlerdir. Selçuk ve çevresinden toplanan 20-30 kadar Türk bir eve kapatılarak türlü işkencelerle öldürülüp evle birlikte yakılmışlardır[295].

Yunanlılar, Selçuk İstasyonu'nda Salim adındaki bir Türk subayını öldürmüşlerdir[296].

Civar köylerde de Türk halkına karşı bir çok zulümler yapılmıştır. Yunanlılar Karaağaçlı Köyü'nün üçte ikisini yakmışlar ve iki kişiyi öldürmüşlerdir. Üzümlü Köyü'nün büyük bir kısmı yakılmıştır. Hızır Köyü'nde çok sayıda Türk'ü bir camiye doldurup, diri diri yakmışlardır[297]. Erikli Köyü dışında çok sayıda Türk'ü ellerini, burunlarını, kulaklarını keserek, başlarını taşla ezerek öldürmüşler ve çukurlara atmışlardır[298]. Nahiye Müdürü Hayrettin Bey, bir çukurda 250 cesedin bulunduğunu ifade etmiştir. Şerifoğlu Ahmet Ağa, 65 kadar kişiyi bir eve toplayarak öldürmeye başladıklarını, kendisinin bacadan güçlükle çıkıp kurtulduğunu söylemiştir. Yunanlılar, Molla Osmanoğlu Hüseyin'in gözü önünde 24 kişiyi öldürmüşlerdir. Diğer bir evde, dokuz kişi öldürülmüştür. Ayrıca 90 yaşlarında bir ihtiyarı da süngüleyerek öldürmüşlerdir.

Yunanlılar, Karapınar Köyü'nün büyük bir kısmını yakmışlardır. Halkın büyük bir kısmı dağlara kaçmak zorunda kalmıştır[299].

Selçuk'un Kuyumcu Köyü, Rum çeteleri tarafından basılarak halkın eşyası yağmalanmıştır. Ayrıca, köydeki camiyi tahrip edip, kerestelerini

[294] Kuşadası Kaymakamı'nın 17. KOR. Kumandanlığı'na ve Vilâyet makamına gönderdiği yazıda, Ambar memurunun ifadesine göre, genel silâh ve cephane miktarını gösterir defterler ve kayıtların ambarda kalmadığı için yağma edilen diğer eşya miktarının tespitinin mümkün olmadığı belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 90-305 F. 18-2, 55-1, 55-2; Yağma edilen silâh, cephane ve eşyaya ait liste ayrıca Aynı Ds. F. 55-3'de mevcuttur.

[295] Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 200.

[296] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 5-3.

[297] Camiye doldurulup yakılanların sayısı 115 kişi olarak belirtilmiştir. Bkz. Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 201.

[298] Bu şekilde öldürülenlerin sayısı 52 kişi olarak belirtilmektedir. Bkz. Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 201.

[299] Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 200 vd. (Bu ifadeler, **Sadâ-yı Hak** Gazetesi yazarlarından Mehmet Turgut Bey'in Ekim 1922 tarihinde gazetesine gönderdiği mektubundan alınmıştır.).

çıkartmışlardır[300]. Halk, Yunan mezaliminden kurtulabilmek için daha emin buldukları yerlere göç etmiştir[301]

Torbalı ve köylerinde, silâh aramak bahanesiyle pek çok kimse dövülmüş, türlü hakaret ve işkencelere maruz kalmıştır[302]. Halkın eşya ve paraları ile hayvanları gasp edilmiştir[303]. Genç kızların ve kadınların ırzlarına tecavüz edilmek istenmiş[304] ve edilmiştir[305]. Halk çeşitli bahanelerle dövülmüştür[306]. Ayrıca halkın tarlalardaki mahsûlâtı mahv edilmiştir[307].

Yunanlıların ric'atleri sırasında meydana gelen en önemli olay, İzmir'in büyük bir kısmının yakılması olayıdır. Türk ordusu İzmir'e girmeden önce şehirde yangınların başladığını görmekteyiz. İzmir Sigortaları İtfaiyesi[308] Kumandanı Çekoslavakya tebaasından Greskoviç, Türk ordusunun İzmir'e girmesinden üç gün önce Aya Dokla, Darağaç ve Konstantin taraflarında 15 kadar yangın çıktığını ve bunları söndürdüklerini söylemiştir.

Türk süvârilerinin İzmir'e girdikleri 9 Eylül 1922'den 13 Eylül 1922'ye kadar şehrin muhtelif yerlerinde küçük çapta yangınlar çıkmıştır. Greskoviç, 12 Ekim 1922 tarihli raporunda, 12 Eylül 1922'ye kadar geçen üç gün zarfında, Ermeni Mahallesi'nden Tepecik Mahallesi'ne kadar çıkan

[300] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 13-5.

[301] Mercanoğlu Hüseyin Torbalı Nahiyesi Müdüriyeti vâsıtasıyla BMTH'ne gönderdiği dilekçesinde Ahmetli'ye göç etmek zorunda kaldığını ifade etmektedir. Bkz. **Aynı belge.**

[302] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 13-26, 30, 36, 37, 39, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49 (Cumalı Köyü); F. 14 (Diril Köyü); F. 32 (Karakuyu Köyü); Alaaddin Çavuş, BMTH refakatine memur Kadri Bey'e verilen 5 Eylül 1919 tarihli dilekçesinde, Yunan askerlerinin silâh aramak bahanesiyle evine girdiklerini, bulamayınca kendisini baş aşağı asarak ateşe tuttuklarını ifade edilmektedir. Bkz. Aynı Ds. F. 13-42.

[303] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 13-26, 29, 31, 33, 39, 41, 46 (Ertuğrul Köyü), F. 21 (Hamidiye Köyü); F. 22 (Sailer Köyü); F. 14 (Diril Köyü); F. 11 (Bozköy); F. 12 (Kızık Köyü); F. 27, 38 (Hamidiye Köyü); F. 33 (Karakuyu Köyü).

[304] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 13-18.

[305] **AYZV.**, s. 75.

[306] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 13-9, 26, 30, 34 (Çapak Köyü); F. 12 (Kızık Köyü); F. 22 (Sailer Köyü); F. 13 (Cumalı Köyü);. F. 14 (Diril); F. 23 (Çakırlıklı Köyü); F. 22 (Sâiler Köyü); F. 24 (Karakuyu Köyü); F. 37 (Hamidiye Köyü).

[307] **ATASE Arş.** Kl. 81. Ds. 128-301 F. 13-16, 13-19, 21, 25, 28, 30, 46, 51(Hamidiye Köyü); F. 8 (Helvacı Köyü); F. 32 (Karakuyu Köyü).

[308] İzmir'de ilk defa 1880 yılında İngiliz Sigortaları Şirketi tarafından kurulan itfaiye teşkilâtı, daha sonra Alman ve Fransız itfaiye teşkilâtlarıyla 1897 yılında birleştirilmiştir. 1926 yılına kadar yangın söndürme işi bu teşkilâtın tekelinde kalmıştır. Bkz. Taçalan, **a.g.e.**, s. 96.

yangınların adedi ve yangınlarda gördüğü olayların 30 yıllık istatistik cetvelinde görülmemiş bir mahiyet arz ettiğini söylemiştir[309].

Greskoviç'e göre İzmir yangını özetle şöyle olmuştur:

İzmir büyük yangını 13 Eylül 1922 sabahı Ermeni Mahallesi'nde çıkmıştır. Ermeni Kilisesi yakınındaki bir evden çıkan yangın hızla yayılmıştır. Aynı anda Ermeni Kilisesi'nde de yangın çıkmış, bunu Basmane'de bir Ermeni'nin evinde çıkan yangın, sonra da soğuk çeşme karşısındaki diğer bir Ermeni'nin evinde çıkan yangın izlemiştir. Bu sırada Ermeni Mahallesi'nin en az 25 yerinde yangın çıkmıştır. İtfaiye ekipleri Aya Dimitri Mahallesi'ndeki evlerin korunmasına çalıştıkları bir sırada Peştemalcıbaşı'da da yangın çıkmış ve şehrin her tarafını sarmıştır. Rüzgârın da tesiriyle yangın süratle büyümüştür[310].

13 Eylül 1922'de başlayan yangın 15 Eylül 1922'ye kadar sürmüştür. Bu yangınında 35 mahalle ve çarşı ile bir çok resmî ve özel binalar, eşya ve servet yanmıştır[311].

İzmir'de yangının kimler tarafından çıkarıldığı konusunda muhtelif görüşler vardır. Yangının Yunan askerleri, Rumlar, Türkler, Ermeniler tarafından çıkarılmış olduğuna dair iddialar ileri sürülmüşse de Ermeniler tarafından çıkarılmış olduğu genel bir kanaattir[312].

Yunanlıların ric'atleri esnasında, İzmir ve civarındaki tahribatla ilgili elde edilebilen istatistikî bilginin bir kısmı şöyledir:

İzmir ve çevresindeki köy ve kasabalarda 150 cami ve bir çok tekke tahrip edilmiştir. Ahi Şeyh Köyü'ndeki tarihî Karacaahmet tekkeleri tamamen yakılmış ve tahrip edilmiştir[313].

Bornova Nahiyesi'nde, 7 okul, 2 cami ve mescit, 1 fabrika, 7 mezarlık, 4 hane, 4 çiftlik yakılmış ve tahrip edilmiştir.

309 **İzmir Sigortaları İtfaiye Kumandanı Mösyö Greskoviç'in İzmir Büyük Yangını Hakkındaki Raporudur**, İstanbul, 1339

310 **Aynı yer**.

311 **AYZV**, s. 159; Kamil Erdeha, bu yangında 25 bine yakın dükkan ve evin yandığını belirtmektedir. Ancak herhangi bir kaynak göstermemektedir. Bkz. Erdeha, **a.g.e.**, s. 48; I. KOR. Kumandanlığı'nın 3 Ekim 1922 tarihli I. Ordu Kumandanlığı'na raporunda da tahminen 20-25 bin ev, dükkan ve mağazanın yandığı kaydedilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 74 Ds. 95-277 F. 10; Paul Dumont da 25 bin evin harap olduğunu kaydeder. Bkz. Paul Dumont, **Mustafa Kemal**, Ankara, 1994, s. 96; Bizce bu rakamlar tahmini olup, abartılmış olmalıdır.

312 Bu hususta geniş bilgi için bkz. Mustafa Turan, "İstirdatta İzmir Büyük Yangın, 13-15 Eylül 1922", **Nihal Atsız ve Nejdet Sançar Armağanı**, Afyon, 1995, s.215 vd.

313 **Şark,** 5 Teşrîn-i Evvel 1338.

Torbalı Nahiyesi'nde Hükümet Konağı, 2 okul, 2 medrese, 1 cami, fabrika. 562 hane, 2 han, 28 dükkân, 5 çiftlik yakılmış ve tahrip edilmiştir.

Değirmendere Nahiyesi'nde 2 cami tahrip edilmiştir.

Dağkızılca Nahiyesi'de 8 okul, 3 cami, 2 fabrika, 1 tekke, 208 hane, 2 han yakılmış ve tahrip edilmiştir.

Seydiköy Nahiyesi'nde istasyon civarında kalan bir kaç binadan başka diğer binalar tamamen yakılmıştır. Ayrıca, Develi, Karaağaçlı, Üzümlü, Boşnak Köyler[314] ile Gümüşköy ve Yeniköy yakılmıştır[315].

2- Bergama Kazası

Bergama, 12 Haziran 1919'da Yunan askerleri tarafından işgal edilmiştir[316]. Bergama'yı işgal eden Yunan kuvvetinin çoğunu yerli Rum gençleri teşkil etmekteydi[317]. Bunların Yunan ordusu nâmıyla Yunanlılar tarafından silâhlandırılan ve teçhiz edilen gayr-ı muntazam elbiseler giydirilmiş yerli Rumlar oldukları anlaşılmıştır[318].

Bergama'da idareyi ele alan Yunan komutanı, daha ilk günde baskıya başlamıştır. Evvela, kendisine göre bir para kuru tespit etmiş ve bunu zorla uygulamaya başlamıştır. Yunan komutanı, akşam şehrin ileri gelenlerini toplamış ve Kınık havalisinde Türk askerî birliğinin bulunduğunu, bunların herhangi bir hareketi karşısında Bergama'yı içindeki halkla birlikte yakacağını ihtar etmiştir[319].

Bergama, 15 Haziran 1919'da Türkler tarafından istirdat edilmiştir[320]. Soma Havâlisi Kumandanı Yüzbaşı Kemâl Bey idaresinde, civar köylerden gelen piyade ve süvârilerden müteşekkil bir Türk birliği Bergama'da bulunan Yunan müfrezesine taarruz etmiş ve Yunan kuvvetleri çekilmek zorunda kalmıştır[321]. Türk ordusuna mensup müfrezeler ile Kuvâ-

314 **AYZV**, s. 169 vd.

315 **ATASE Arş.** Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 131.

316 **EK**. 23; **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 109-316 F. 28; **İzmir Fecâyıı, Mülhâkatta**, (Tarihsiz), s. 21; Kocatürk, **a.g.e.**, s. 40.

317 **İAA**, s. 23; Coşar, **İHG,** 13 Haziran 1919.

318 **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 109-316 F. 28; Mıntıka Kumandanı Ali Bey, 12 Haziran 1919 tarihinde 14. KOR. Kumandanlığı'na gönderdiği raporunda, "Bergama'ya gelen Yunan kuvvetinin daha ziyâde Rumlardan mürekkep olduğu anlaşılan genç, talim ve terbiyesiz süvâri çocuklardan olan 600 mevcutlu bir taburla, süvâri ve makineli tüfekten mürekkep olduğunu" ifade etmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 321 Ds. 2-8 F. 48, 58, 103.

319 Coşar, **İHG,** 13 Haziran 1919.

320 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 28; Kocatürk, **a.g.e.**, s. 40; **TİH II/1**, s. 167

321 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 117; İ. Hrisoltoos Tanaş, **Yunan Süvarisi Küçük Asya Harekâtında**, (Çev. Niko Grioriadis), Atina, 1934, s. 5-6.

yı Milliye efradı tarafından müştereken yapılan bu baskında, 400 kişilik Yunan taburu imhâ edilmiş ve Bergama kurtarılmıştır[322].

Millî kuvvetler Bergama'da fazla kalamamış, 19 Haziran 1919'da şehri tahliye ederek[323] Yenice-Soma istikametine çekilmişler, Yunan kuvvetleri 20 Haziran 1919 günü Bergama'yı tekrar işgal etmişlerdir[324].

Bergama'nın son işgali sırasında Yunanlılar, bazı köyleri, tarlaları ve çiftlikleri yakmışlardır[325]. 23 Haziran 1919'da Dikili'ye ihraç edilen Yunan kuvveti bazı büyük köyleri yaktıkları[326] gibi Dikili'den Bergama'ya ilerledikleri sırada da bazı köyleri yakmışlardır[327].

Bergama Kaymakamı Rasim Bey, 21 Haziran 1919'da Dâhiliye Nezareti'ne çektiği telgrafta, "Türk çiftlikleri lüzumsuz ve sebepsiz ateşe verilip yakılıyor. Halk dehşete kapılmış, çoluk çocuk can siper feryat ve figanları ile dağları, taşları inletmektedir." demekte ve bu fâcialara son verilmesi için hükümetin teşebbüste bulunmasını istemektedir[328].

Yunan işgali altında kaldığı sürede muhtelif mezalime maruz kalan Bergama'da zaman zaman yangınların çıktığı anlaşılmaktadır. Meselâ, 12 Temmuz 1919 tarihinde Bergama'nın batısındaki Muhacir Mahallesi yakılmıştır[329]. 14. KOR. Kumandanlığı'nca 15 Temmuz 1919 tarihinde I.

[322] Coşar, **İHG,** 16 Haziran 1919; 18 Haziran 1919 tarihli Vaziyet-i Umûmiye Tamimi'nde, Bergama'da bulunan Yunan kuvvetlerinin, 15 Haziran 1919'da galeyâna gelen Türk halkı tarafından tart edildikleri ve 14. KOR. Nizâmiye kıtaları ile burasının işgal edildiği belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 83 Ds. 75-308 F. 34; Ayrıca bkz. **ATASE Arş.** Kl. 417 Ds. 14-7 F. 25.

[323] Kocatürk, **a.g.e.,** s.42; BMTH'nin 7 Ekim 1919 tarihli raporunda Bergama'nın 17 Haziran'da tahliye edildiği belirtilmektedir. Bkz. **EK.** 23; Tanaş, **a.g.e.,** s.6 da bu çekilişin 20 Haziran'da olduğu kaydedilmiştir.

[324] **ATASE Arş.** Kl. 272 Ds. 71-56 F. 20, 25; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 30; **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi,** Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., C. II, Ankara, 1996, s.39; Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD,** C. III, S. 18, (Mart, 1969), s. 7; **TİH II/1,** s.170; 21 Haziran 1919 tarihli Vaziyet-i Umûmiye Tamimi'nin zeylinde Bergama'nın Yunanlılar tarafından yeniden işgal edildiği kaydedilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 272 Ds. 71-56 F. 20.

[325] **ATASE Arş.** Kl. 272 Ds. 71-56 F. 25; Kl. 89 Ds. 129-326 F. 21-1; EHUR'nin resmi tebliğinde, Yunanlıların bazı köyleri yaktıkları belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 95 Ds. 115-341 F. 18; 14. KOR. Kumandanlığı'nın 21 Haziran 1919 tarihli şifrede, Yunanlıların Bergama Kazası'yla civarındaki köyler ve tarlaları yakmakta oldukları belirtilmektedir. Bkz. **İAA,** s. 25; Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, 21 Haziran 1919'da Sadâret'e sunduğu raporunda, Yunanlıların Bergama'yı işgal ettiklerini, girdikleri köyleri tamamen yakmakta olduklarını, 14. KOR. Kumandanlığı'ndan aldığı telgraflara binâen bildirmiştir. Bkz. Buytulluoğlu, **a.g.m.,** s. 7.

[326] **İAA,** s. 23.

[327] **ATASE Arş.** Kl. 95 Ds. 115-341 F. 17.

[328] **Buytulluoğlu, a.g.m.,** s. 3.

[329] **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 21-1.

KOR. Kumandanlığı'na gönderilen yazıda da Bergama'nın Yunanlılar tarafından yakılmakta olduğunu belirtilmektedir[330].

Bergama'nın işgali esnasında Hükümet dairelerindeki bütün eşya, evrâk, ve defterler yağma ve tahrip edilmiş, telefon hatları kesilmiştir.

Bergama halkı, ev eşyası, zâhire ve mallarını terk ederek, diğer kazalara göç ettiklerinden, evler ve mağazalar, köyler ve çiftlikler yağma ve tahrip edilmiştir. Bu yağmaya Ermeni ve Yahudiler de katılmıştır.

Kaza iâşe ambarında Türklere ait ev ve mağazalarda terk edilmiş mevcut zâhireye Yunanlılarca el konulmuştur[331].

Yunanlılar, Bergama'yı ikinci defa işgal ettikleri zaman evlere taarruzla, boş buldukları şehri tamamen yağma etmişler ve aldıkları eşyanın bir kısmını Menemen'de Rumlara dağıtmışlar, bir kısmını da Dikili'ye ve oradan Midilli'ye taşımışlardır[332]. Ayrıca, Türk dükkânlarındaki ticârî eşyayı tamamen soymuşlardır. Götüremedikleri eşyayı da tahrip etmişlerdir[333].

Yunanlılar, Ermenileri ve Yahudileri kilise ve havralara toplamışlar korumasız kalan evler Rumlar tarafından yağma edilmiştir[334]. 14. KOR. Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, 21 Haziran 1919'da Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporunda, bu yağmanın Kuvâ-yı Milliye'den ziyâde yerli Rum ahaliden bazı fakir kimseler tarafından yapıldığını, hayatlarına hiçbir surette kastedilmediğinin Ermeni ve Yahudiler tarafından itiraf edildiğini belirtmiştir[335].

Bergama Müftüsü ve eşraftan bazıları, Manisa'ya götürülerek tutuklanmışlardır[336]. Bergama'ya işlerini görmek için giden Yüzbaşı Kemâl Bey, Yunanlılar tarafından hakaretlerle tutuklanarak, İzmir'e sevk edilmiştir[337].

Bergamalılar, Yunanlıların yaptıkları soygun sebebiyle zarar görenlerin zararlarının tazmini ile ilgili olarak 21 Ağustos 1919 tarihinde bir

[330] **ATASE Arş.** Kl. 272 Ds. 71-56 F. 34.

[331] **ATASE Arş.** Kl. 329 Ds. 47-A-141 F. 3-1.

[332] **EK.** 22.

[333] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 9-4.

[334] **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 30; **İAA,** s. 25.

[335] **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 30.

[336] **Y. Söke.,** s. 8.

[337] **ATASE Arş.** Kl. 8. 9 Ds. 129-316 F. 35.

tutanak tutmuşlardır[338]. Ancak bundan herhangi bir netice aldıklarına dair bir kayda rastlanmamaktadır.

Bergama'da vukû bulan Yunan mezalimini tahkik etmek üzere 21 Haziran 1919 tarihinde gelen Ayvalık İngiliz Temsilcisi Yüzbaşı Hatkinson incelemelerde bulunmuştur.

Tahkikât sırasında, Çamköylü Muhtaroğlu Ömer Lütfi Efendi, Bergama'nın Çamköy, Kırklar, Tepelti, Kolarga, Babaköy, Hamzalı köylerinin Yunanlılar tarafından yakıldığını ve bir çok kadın ve kızın ırzına tecavüz edildiğini ve öldürüldüğünü söylemiştir. Bergamalı Ali Ağazâde Mehmet Efendi'nin oğlu Mithat Efendi Korfallı Köyü civarındaki zeytinliğin Yunanlılar tarafından yakıldığını, ayrıca Korfallı ve Eğriköy'ün tamamen yanmış olduğun gördüğünü ifade etmiştir[339].

Hatkinson, Bergama olaylarının İzmir Sancağı ile Ayvalık Kasabası'nın işgali hakkında Osmanlı Hükümeti ve Soma taraflarındaki kumandanlıkların haberdâr olmadıkları için meydana geldiğini söylemiştir[340].

14. KOR. Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, 21 Haziran 1919'da Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporunda, "19 Haziran 1919'da Bergama'nın işgali esnasında vukûa geldiği arz edilen inzibatsızlık, bazı dükkânlar ve hanelerin yağmaya maruz kalmasından ibarettir." demektedir[341].

Bergama'da Yunanlılar tarafından yapılan mezalim, Menemen'deki ile mukâyese edilemezse de pek çok vukûatın meydana geldiği görülmektedir.

Bergama halkı, daha emin buldukları mahallere göç etmeğe başlamıştır. Esasen, Bergama halkı, işgalden önce göç etmeğe başlamıştı. Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa'nın 24 Mayıs 1919 tarihli tamiminde, 14. KOR. Kumandanlığı ile Bergama Ahz-ı Asker Şubesi Riyâseti'nden mevrûd şifre ve telgrafnamede "İzmir ve civarının işgali üzerine Bergama'da hâsıl olan galeyan neticesi olarak, bu kere hicretlerine hükümetçe müsâade edilen bilumûm İslâm ahalinin Soma'ya müteveccihen

[338] ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 128-301 F. 7.
[339] ATASE Arş. Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7; Kl. 89 Ds. 129-326 F. 21-1.
[340] ATASE Arş. Kl. 320 Ds. 10-7 F. 27; İAA, s. 25.
[341] ATASE Arş. Kl. 85 Ds. 103-316 F. 30.

hareket ettiklerinin" belirtildiği zikredilmekte ve bu göçe mani olunması istenmektedir[342].

Bergama'nın ilk işgali sırasında halkın bir kısmının hicret etmiş olmalarından dolayı kimlerin hayatta olduğunun tespit edilemediği, Soma Kaymakamı Necati Bey'in 12 Haziran 1919 tarihli telgrafında belirtilmektedir. Necati Bey, Soma'da Balıkesir ve İzmir'e hicret edenlerden başka, 20.000'i aşkın halkın aç ve çıplak bir halde olduklarını ve iâşeye ihtiyaçları olduğunu da ifade etmektedir[343].

Bergama'nın ikinci işgalinde de halkın göç ettiği görülmektedir. Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa'nın Sadaret'e sunduğu 21 Haziran 1919 tarihli raporunda 14. KOR. Kumandanlığı'ndan alınan bilgilere atfen Bergama ve civar ahalisinin hicret etmekte olduğu ifade edilmiştir[344].

Bergama'da Yunanlıların yaptıkları mezalimin bir kısmı şöyledir: Bergama bağları arasında iki Türk kadını ile bir erkek öldürülmüştür. Ayrıca parça parça edilmiş bir ceset bulunmuştur[345].

Çoban Mehmet'in beş koyunu gasp edilmiş ve kendisine türlü eziyetlerle "Zito Venizelos" diye bağırtılmıştır[346].

Yunanlılar, Karcı Mehmetoğlu Hulûsi'yi İşgal Kumandanlığı'na götürmüşler, işgalin üçüncü günü başı gövdesinden ayrılmış ve gözleri kasaturayla oyulmuş olarak cesedi bulunmuştur.

Bergama'nın ikinci işgalinde Yunan askerleri, kaçamayıp evlerinde kalmış olan Caferoğlu Veli, Kestellili Mehmet, İbrahim Musluoğlu Hayrettin, Nalıncı Molla Usta, Kozoğlu Mustafa, Ali, Hacı İlyas Mahallesi'nden Alioğlu İbrahim ve Asmacı Mahallesi'nden Katırcı Mehmet'i öldürmüşlerdir. Yunan askerleri, Bergama Telgraf Müdürü Alim Efendi ile Muhâbere memurunu ağırca yaralamışlar, Emir Sultan Camii İmamı Hâfız Mehmet Efendi'yi öldürmüşlerdir. Bir şahsın evlâtlığı bir kızın ırzına tecavüz ettikten sonra gövdesini ikiye ayırarak, öldürmüşlerdir. Yeni Camii Hatibi Halit Efendi'nin annesi ile diğer ihtiyar bir kadına ateş etmişler, ihtiyar kadın ölmüş, Halit Efendi'nin annesi de yaralanmıştır. Kendisini de öldü sanarak bırakıp gitmişlerdir.

[342] EK. 15.
[343] ATASE Arş. Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7.
[344] Buytulluoğlu, a.g.m., s. 7.
[345] ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 139-299 F. 9-4.
[346] ATASE Arş. Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7.

Tahkikât için gelen Fransız subaylarını, Soma'dan Bergama'ya arabasıyla getiren arabacı Mehmet Pehlivan'ı Bergama'dan dönerken öldürmüşlerdir. Tahsildar Haliloğlu Mehmet'i zorla Zağnos'a götürüp öldürmüşlerdir. Hatipzâde Mustafa Efendi'nin sakalını yolarak işkencede bulunmuşlardır. Hacı İlyas Mahallesi'nden Derinceli Ali Mollaoğlu İbrahim'i evinde, Manisalı Hâfız Hoca'yı Fransız Heyeti'ne Yunan mezalimi hakkında şikâyette bulunduğu için Kulaksız Camii'nde öldürmüşlerdir. İplikçi Mahallesi'nden on yaşlarında bir kızın ırzına tecavüz ettikten sonra öldürmüşlerdir. Doğancı Mahallesi'nden Eminoğlu'nu, Sindelli Köyü'nden Çevik Alioğlu Hüseyin ve Ahmet Çavuşoğlu Süleyman'ın gözlerini oyarak tırnaklarını söktükten sonra öldürmüşlerdir. Yunanlılar, Molla Hüseyinzâde Süleyman Ağa'yı Hükümet Konağı önünde kurşuna dizmişlerdir.

Yunan askerleri, Bergama'nın Cumalı Köyü'nden Emine'yi, bacaklarını ayırmak, karnını yarmak ve kafasını ezmek suretiyle vahşice öldürmüşlerdir. Aynı köyden ihtiyar bir kadını da süngü ve kurşunla öldürmüşlerdir.

Doğancı Köyü'nden İdris Efendi ile iki kişiyi iki gün hapsettikten sonra el ve ayaklarını kesmek, gözlerini çıkarmak suretiyle öldürmüşlerdir. Aynı köyden Hacı Mehmet Ali'yi de öldürmüşlerdir.

Yunan askerleri, Ayazment'te eşraftan Çobanzâde Mehmet, damadı Talât ve Mehmet Ağaları öldürmüşlerdir. 500 kadar koyunu da götürmüşlerdir. Ayazment'i yağmalayan Yunanlılar halktan bazı kimseleri götürdükleri gibi bazı kadın ve kızların ırzlarına da tecavüzde bulunmuşlardır. Ayazment'in Salihler Köyü'nde de pek çok kimseyi öldürmüşler, köyün koyunlarını Dikili'ye götürmüşlerdir. Ayazment'in Muhacir Mahallesi'ni tamamen yakmışlardır. Yangından kaçamayan pek çok kişi de yanarak ölmüştür.

Yunan askerleri, Bergama bağları arasında iki genç kadına, Bahçetepe mevkîinde de üç kıza tecavüz etmişlerdir. Bergama'nın Sancalar Köyü'nden iki kadının ırzlarına tecavüz etmişlerdir. Turanlı Nahiyesi'nde bir kızı kaçırmışlardır. Kınık'ta kadın ve kızların ırzlarına tecavüzde bulunmuşlardır.

Yunan askerleri, Kınık'ta iki Türk'ü kurşuna dizerek öldürmüşlerdir.

Cumalı Köyü'nde İsmail adlı bir şahıs diri diri yakılmış, bir çok Türk'ü de öldürülmüştür.

Turanlı Nahiyesi'nin bir çok köyünde, özellikle Ayas Köyü'nde pek çok Türk'ü öldürmüşlerdir.

Yunanlılar, Çamköy, Yenice, Kızılçukur, Kocaova, Oba, Kozak Nahiyesi'nin merkezini tamamen, Alacalar, Aşağı Kırklar, Reşadiye, Eğriköy, Bozköy, Çenke ve Hamzalı köylerini kısmen yaktıkları gibi Bergama ile Dikili arasındaki çiftlikleri de ürünleriyle birlikte yakmışlar, hayvanlarını gasp ederek Midilli'ye götürmüşlerdir[347].

Bergama Jandarma Kumandanlığı'nın 25 Haziran 1919 tarihli raporuna göre:

A- Yunan askerlerinin yağma ve tahrip ettikleri eşyanın değeri, katliam ve göç sebebiyle tespit edilememiştir.

B- Yunanlılar, 3'ü kadın olmak üzere, 2 Türk'ü öldürmüşlerdir. Ayrıca 2 kadını yakmışlar, 2 köy halkını katliam etmişlerdir.

C- Dövülenlerin sayısı bilinmemektedir.

D- 3 Türk kızının ırzına tecavüz etmişlerdir.

E- 9 köy tamamen yağma ve tahrip edilmiş, 3 köy ve 3 çiftlik yakılmıştır. 100.000 kadar tahmin edilen hayvan Midilli'ye götürülmüştür[348].

3- Ödemiş Kazası

Ödemiş, 1 Haziran 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir[349]. 1 Haziran 1919 tarihinde Ödemiş'in batısında, Hacı İlyas-Katma hattında Yunan kuvvetleriyle beş saat süren bir çarpışma cereyan etmiştir. Jandarma Kumandanı Tahir Bey tarafından silâhlandırılmış olan 120 efe, çok üstün Yunan kuvveti karşısında zayiat vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır. Türk kuvvetinin geri çekilmesini müteâkip, Yunan kuvvetleri gece şehre girmiştir. İlk defa böyle bir mukavemetle karşılaşmalarına ve zayiat vermelerine kızan Yunanlılar, Çatal, Hacı İlyas, Kayaköy köylerini tamamen yakmışlardır[350].

---

347 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 9/1-3; Kl. 89 Ds. 129-326 F. 18/1-17; Kl. 320 Ds. 10-7 F. 45, 51; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s.186 vd. (14. KOR. Kumandanlığı'nın 19 Ağustos 1919 tarihli ve 92 maddelik bu raporunda, civar köyler de dâhil olmak üzere Yunanlılar tarafından yapılan pek çok zulüm, yer ve isimler verilmek suretiyle anlatılmaktadır. Biz bahsi geçen olaylardan bir kısmını aldık.)

348 **EK.** 11.

349 Kocatürk, **a.g.e.**, s. 37; 57. Fırka Kumandanı, 6 Haziran 1919 tarihinde Ödemiş'in işgal edilmiş olduğunu Harbiye Nezareti'ne bildirmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 401 Ds. (1-3) 4 F. 58.

350 Alev Coşkun, **Kuvayı Miliye'nin Kuruluşu**, İstanbul, 1996, s. 300; Coşar, **İHG,** 2 Haziran 1919.

Yunan kuvvetleriyle Kuvâ-yı Milliye arasında cereyan eden savaştan hemen sonra halk göç etmeğe başlamıştır. Yerli Rumların kılavuzluğu Ödemiş'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinde önemli bir rol oynamıştır[351]. Zaten, yerli Rumlar daha önce Ödemiş'in Yunanlılarca işgaline çalışmaktaydılar[352]. 28 Mayıs 1919 tarihinde Rum ve Ermeni cemaatlerinden bir heyet, kaymakamın odasında toplanarak, asayişsizlik bahanesiyle Yunanlıları Ödemiş'e davet ettirmek hevesine kapılmıştı. Yüzbaşı Tahir Bey'in müdahalesi ile Rum ve Ermenilerin bu teşebbüsü akîm kalmıştı[353].

Ödemiş'te alelacele yapılan hazırlıklar, Yunanlıların ilerlemelerine ve Ödemiş'i işgal etmelerine mani olamamıştır[354]. Ödemiş'in işgalinden önce bir tedbir olarak halka silâh dağıtılmış[355] ise de yeterli olmadığı anlaşılmaktadır.

Dâhiliye Nâzırı Ali Kemal Bey, Sadâret'e Ödemiş'in işgaliyle ilgili olarak şu bilgiyi vermektedir: "Ödemiş'i işgale gelen Yunan askerleriyle mahallî Kuvâ-yı Müdâfaa arasında vukûa gelen birinci çarpışmada Yunanlılar yenilerek kaçtıkları ve ikinci defa aldıkları takviye kıtaatı ile gelerek Ödemiş civarında yaptıkları çarpışmadan Kuvâ-yı Müdâfaa'yı mağlup ederek, Ödemiş'e girdikleri ve bir çok evleri ve çarpışma yeri civarında bulunan bir kaç İslâm köyünü yakıp mallarını zapt ile ahâlisinin hicrete başladıkları, Denizli Mutasarrıflığı'ndan şimdi alınan telgrafnamede bildirildiği arz olunur."[356]

Yunanlılar, Ödemiş'te 21 Kasım 1919 tarihinde yaptıkları taarruz esnasında, müsademe ile alâkası olmayan Ayasulug, Hassalık, Çaylı, Kaymakçı Kebir, Uzundere ve Çerkesköyleri topa tutmuşlar, köylerden kaçamayanları öldürmüşlerdir. Bazı kadınların ırzlarına tecavüz

[351] Coşar, **İHG,** 2 Haziran 1919.

[352] Ödemiş'te bulunan yerli Rumlar diğer ilçelerde görülen taşkınlıklara burada kalkışamıyorlardı. Terzi dükkanlarında Rum bayrakları hazırlamak, Yunan bayrağı örnek alınarak evlerin mavi-beyaz renklerle boyanması gibi girişimlere cesaret edemiyorlardı. Bkz. Coşkun, **a.g.e.**, s. 224.

[353] **Bayar VI**, s. 1898.

[354] Bezmi Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, İzmir, 1955, s. 174.

[355] Yunan kuvvetleriyle çarpışma başlamadan önce Ödemiş'teki Mondros Mütarekesi'ne göre mühürlenmiş olan askerî depoda bulunan silâhlara el konulmuş ve gençler silâhlandırılmış. civar köylerdeki halk da silâh başına çağrılmıştır. Bkz. Coşkun, **a.g.e.**, s. 235 vd.; Rum çetelerine karşı Türk halkının savunmasını sağlamak için Ödemiş ve Milas depolarından köylülere gizli silâh dağıtılması emrinin verildiği 57. Fırka Kumandanı tarafından 27 Mayıs 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne bildirilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 401 Ds.(16-5) 3 F. 96.

[356] Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. III, S. 13 (Ekim, 1968), s. 13; Denizli Mutasarrıflığı'nın 4 Haziran 1919 tarihli telgrafnamesinde Buldan Kaymakamlığı'ndan alınan bilgiye binâen aynı ifade kullanılmıştır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 1-5.

etmişlerdir[357]. Bu köylerdeki insanlar, civar köylere göç etmeye başlamışlardır. Bunlardan 30 kadar kadın ve çocuğun telef olduğu Demirci Mehmet Efe tarafından 30 Kasım 1919'da EHUR'ne bildirilmiştir[358].

Yunanlıların mezaliminden kurtulmak için göç etmek zorunda kalanların büyük bir kısmı yollarda sefalet ve mahrûmiyet içinde telef olmuşlardır[359].

Haziran 1919'da silâh aramak bahanesiyle eşraftan, memurlardan ve halktan 100'den fazla kişi iplerle koltuklarının altından asılarak, fecî bir surette dövülmüşlerdir[360].

Yunanlılar Ödemiş'te silâh aramışlar ve Belediye Kâtibi'ni bacağından asmışlardır[361].

Adaköylü Nuri Ağa'nın şiddetli dövülmekten dolayı kolları kırılmıştır.

Yunan askerleri Deveci Benli'nin develerinden birinin çanını alarak yük katırına takmışlardır. Deveci'nin Yunan kumandanına şikâyeti üzerine çanı iâde etmişler; ertesi günü çanı iâde eden askerler, Benli'yi takip etmişler, bahçede yakalayıp süngü ile öldürmüşler ve dilini kesmişlerdir.

Molla Osmanoğlu İsmail, tarlasında çalışan işçilerine ekmek götürürken yolda Yunan askerleri yakalayıp üzerindeki parayı almışlar ve Hacı Abbas Usta'nın bahçesindeki kuyuya atmışlardır. Bu şahıs daha sonra kurtulmuştur. Yeniceköy'den Hasan isimli bir genç Ödemiş'e giderken, Yunan askerleri 50 lirasını zorla aldıktan sonra kafasına bir kurşun sıkmışlardır.

Karasulu Ali, çarşıdan evine giderken, mezar başında iki Yunan askeri önüne geçerek üzerinde bulunan parasını zorla almışlardır. Üzümlü'den Hacı Karaoğlan ile Değirmenci Veli Hasan Ödemiş'ten köylerine giderlerken iki Yunan askeri tarafından üzerlerinde bulunan paraları gasp edilmiştir.

[357] **ATASE Arş.** Kl. 88 Ds. 232-323 F. 10; Kl. 119 Ds. 56-427 F. 43/2-3; Kl. 339 Ds. 31-25 F. 7.

[358] **EK. 8; ATASE Arş.** Kl. 119 Ds. 56-427 F. 43/2-3; Kl. 339 Ds. 31-25 F. 7 (Demirci Mehmet Efe'nin İzmir Müdâfaa-i Hukûk Cemiyeti vâsıtasıyla 14 Aralık 1919 tarihinde İtilâf temsilcilerine verilen muhtıra)

[359] **ATASE Arş.** Kl. 113 Ds. 180-409 F. 98.

[360] **Yunan Kuvve-i İşgaliyesi ve Yerli Rum Ahâli Tarafından İkâ Edilen Cerâim ve Cinâyâtın Tahkik Edilebilen Bazı Aksâmı**, Basım Yeri Belli Değil, 1335, s. 43 (Bunlardan isimleri tespit edilebilenlerden 15 kişinin isimleri burada verilmektedir)

[361] **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 34; **İAA**, s. 20 (Kula Mevkî Kumandanlığı'nın 24 Haziran 1919 tarihli şifresi)

Altı Yunan askeri bir şahsın kızına tecavüz etmişlerdir. Dört Yunan askeri de Teke Mahallesi'nden 13 yaşındaki bir kızın ırzına tecavüz etmişlerdir.

Üçellioğlu Süleyman, Balyanbolu'ya kira ile un götürmek üzere, Ödemiş'ten yola çıkarken Yunan askerleri Kuvâ-yı Milliye'ye erzak götürmekle itham ederek dört gün hapsetmişler, her gün fecî surette dövmüşlerdir. Postacı Mustafa, Kuvâ-yı Milliye'ye yardım ediyor gerekçesiyle bir aydan fazla hapsedilerek her gün dövülmüş ve işkencelere maruz kalmıştır[362].

Yunan işgali altında bulunan Ödemiş'te, Yunan kuvvetleri yerleşmiş oldukları Mektep-i İdâdi binasından ayrılmadıklarından, öğrencilerin sınavları yapılamamış, müteaddit müracaatlara Yunan makamları cevap vermemişlerdir[363].

26 Haziran 1919 tarihinde bir Türk bölüğü, Ödemiş civarında 200 kadar Yunan süvâri kuvveti tarafından taarruza uğramış, asker ve halkın bir kısmı esir alınmış, bir kısmı da öldürülmüştür. Bu olaya yerli Rumlar da iştirak etmişler ve Türk cesetleri sokakta bırakılmıştır[364].

31 Ekim 1919 gecesi, 1500 kişilik Yunan Piyade kuvveti, Ödemiş'in Üzümlü Köyü'nde Gökçen Efe'nin 60 kişilik müfrezesi üzerine taarruz etmiş, müsademeden sonra Türk kuvveti Üzümlü'yü terk etmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine, Yunanlılar köyü yakmışlar ve mallarını yağma etmişlerdir[365].

Yunanlılar, Ödemiş bölgesinde Üzümlü, Hacı İlyas ve Nervan köylerine taarruz edip, bu köyleri yakmışlardır. Halkının bir kısmını süngüledikleri bir kısmının da kaçtığı, Salihli Cephesi Kuvâ-yı Milliye Harp Kumandanlığı'nın 6 Kasım 1919 tarihli yazısında ifade edilmektedir[366].

20 Kasım1919 sabahı Kaymakçı Köyü'ne saldıran ve vukû bulan müsademe sonunda ric'ate mecbur kalan Yunanlılar[367], 21 Kasım 1919'da Kaymakçı sırtlarını işgal etmek için bu köyü ve civar bazı köyleri top

[362] **YKİ**, s. 44 vd.
[363] Coşar, **İHG,** 20 Haziran 1919.
[364] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 91-56 F. 1.
[365] Daha sonra Mürselli İsmail Efe'nin bir subay komutasında sevk ettiği kuvvet tarafından Yunanlıların ric'ate mecbur kaldıkları Demirci Mehmet Efe'nin 11 Kasım 1919 tarihli telgrafında belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 87 Ds. 165-319 F. 16-1.
[366] **ATASE Arş.** Kl. 88 Ds. 232-323 F. 1.
[367] **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 15/9-10.

ateşine tutmuşlardır[368]. Daha çok kadın ve çocuktan ibaret köy halkı, dağlara kaçmış, kaçamayan kadınların ve kızların ırzlarına tecavüz edilmiştir[369].

Ödemiş bölgesinde Yunanlılar tarafından işgal ve sonra Türk kuvvetleri tarafından istirdat edilen köylerden kaçışları esnasında beraberlerinde götürdükleri bir çok Türk'ü 28 Kasım 1919'da Kaymakçı Köyü'nde bir eve doldurarak, top ateşi açmak suretiyle hepsini öldürmüşlerdir[370].

Ödemiş'in Çamlıca Köyü ile diğer bazı köylerinde yaşayan Türklerin evlerinin kapılarının geceleri kırıldığı, erkeklerin karakola götürülmek bahanesiyle köyler haricinde öldürüldükleri, kadınlara tecavüz edildiği, esir edilen Yunan askerlerinden Yorki'nin rızasıyla verdiği ifadesinden anlaşılmıştır[371].

2 Mart 1920'de Kaymakçı tarafında, bir saat kadar devam eden Yunan topçu ateşi, Kaymakçı'ya yakın bir köyün yanmasıyla sonuçlanmıştır. 12. KOR. Kumandanı Miralay Fahrettin Bey, I. KOR. Kumandanlığı'na, Yunanlıların Ödemiş mıntıkasında Türk köylülerinin koyun ve sığırlarını zorla götürmekte olduklarını ve tesâdüf ettikleri evleri soyduklarını 57. Fırka Kumandanlığı'ndan aldığı bilgiye atfen bildirmiştir[372].

Ödemiş'te zeybek elbisesi giyen Yunan askerlerinin gelerek soygun yaptıkları, Ödemiş'in Baybanlı Köyü'nün Yunanlılar tarafından yakılıp, tahrip edilerek, bütün yiyeceklerinin toplanıp götürüldüğü, Ödemiş'in Çamlıca Köyü halkının Yunan mezaliminden göç etmeye başladıkları 8 Mart 1920'de 12. KOR. Kumandan Vekili Hayri Bey tarafından rapor edilmiştir[373].

Ödemiş civarında, evvelce Yunanlılar tarafından işgal edilen, sonra Türk kuvvetleri tarafından istirdâd edilen köylerden kaçan Yunanlıların,

[368] Büyük Kaymakçı ve Küçük Kaymakçı köylerindeki evlerin büyük bir kısmı yakılmıştır. Bkz. Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, C. II, Ankara, 1965, s. 340.
[369] **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 15-8; Kl. 119 Ds. 427 F. 43/2-3; Kl. 339 Ds. 31-25 F. 7.
[370] **ATASE Arş.** Kl. 105 Ds. 191-377 F. 4; Kl. 119 Ds. 427 F. 43-4; Kl. 188 Ds. 31-91 F. 40; Kl. 308 Ds. 58-35 F. 80 Kl. 339 Ds. 31-25 F. 11.
[371] Demirci Mehmet Efe tarafından 29 Şubat 1920 tarihli İstanbul'daki İtilâf Devletleri temsilcilerine gönderilen yazıda ifade edilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 310 Ds. 17-44 F. 122.
[372] **ATASE Arş.** Kl. 280 Ds. 115-90 F. 74 (Bu belgede yandığı söylenen köyün ismi belirtilmemiştir.)
[373] **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 77.

çoğu çocuk olan halkı beraberlerinde götürdükleri, Demirci Mehmet Efe tarafından EHUR'ne bildirilmiştir[374].

Ödemiş'in işgal edilen yerlerinde Yunan askerlerinin zeybek elbisesi giyerek soygunculuk yaptıkları 12. KOR. Kumandan Vekili Hayri Bey'in raporunda ifade edilmektedir[375].

Yunanlılar, Ödemiş'i bozgun sebebiyle yakmağa fırsat bulamamışlardır[376].

İşgalin başında, Birgi civarında bulunan meyve, mısır gibi mahsulâtın Yunan askerleri tamamen toplamak suretiyle, yöre halkını aç kalmakla karşı karşıya bırakmışlarıdır.

22 Haziran 1919'da silâh aramak bahanesiyle, Birgi halkı ayaklarından iple asılarak dövülmüş ve işkenceye maruz kalmıştır[377].

22 Haziran 1919'da Taşpazar Mahallesi'nden Lazoğlu, sebepsiz iki Yunan askeri tarafından kurşunla öldürülmüştür.

Yunanlılar, Müslümanlarda silâh bulundurmamağa çalışırken, yerli Rumları silâhlandırmaktaydılar. Rumlar, Yunanlıların yaptıkları mezalime de katılmakta idiler.

23 Haziran 1919'da İsmail Efendi'nin evi karakol yapılarak, içinde bulunan bütün eşyası gasp edilmiştir.

20 Haziran 1919'da saatçi İsmail Efendi'nin hanesi, Bozdağ'da imamlık yaparken yağma edilmiştir.

16 Temmuz 1919'da Arap Ayşeoğlu Mehmet, bağda iken, bağa gelen Yunan askerleri tarafından fena halde dövülmüş ve karısı süngü ile yaralanmıştır.

17 Temmuz 1919 tarihinde Birgi'yi basan Millî Kuvvetler, Yunanlılara bir hayli zayiat verdirerek çekilmiştir. Bu olaydan sonra Yunan askerleri intikamlarını, suçsuz halktan almağa başlamışlardır. Mısır tarlasında su sulamakta olan Azmanoğlu İsmail, yine tarlasında çalışmakta olan Apsıralıoğlu Şerif'i evinde oturmakta olan Ahmet Bey'i

[374] **ATASE Arş.** Kl. 119 Ds. 427 F. 43-4; İzmir Müdâfaa-i Hukûk-ı Osmanî Cemiyeti Merkez-i Umûmîsi İstihbârat Kalemi'nin 6 Aralık 1919 tarihli raporunda aynı olay ifade edilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 339 Ds. 31-25 F. 11

[375] **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. B-12 F. 77.

[376] **AYZV**, s. 159; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 170-171.

[377] İsimler için (toplam 35 kişi) Bkz. **YKİ**, s. 46-47.

à la Conférence de Paris par le Cheik-ul-Islam.[13] Par conséquent, et puisque ces instructions sont renforcées par la prescription que la période à examiner est comprise entre l'occupation hellénique et le 26 ou 29 Juillet, je ne suis pas d'avis qu'on doit parler des raisons qui ont motivé le débarquement et l'occupation des forts. Cette question n'est pas du ressort de la Commission d'enquête, mais de la Conférence, et par conséquent, je crois de mon devoir de maintenir mon point de vue, et je prie vivement mes collègues de bien vouloir reconnaître les raisons presentées par moi à ce sujet.

En tout cas, je prie que cette déclaration qui a un caractère général de réserve, soit inscrite dans le procès-verbal.

Document 8

III. Conclusions présentées par la Commission

CONSTANTINOPLE, le 13 Octobre 1919,

I. La situation créée à Smyrne et dans le Vilayet d'Aïdin par l'occupation hellénique est fausse parce que:

a) L'occupation, qui n'avait en principe pour but que le maintien de l'ordre présente en réalité toutes les formes d'une annexion.

Le Haut Commissaire grec exerce seul une autorité efficace.

Les autorités turques qui sont restées en fonction n'ont plus aucun pouvoir réel. Elles ne reçoivent plus d ordre de Constantinople et par suite de la disparition presque complète de la police et de la gendarmerie turques elles n'ont plus les moyens néccessaires à l'exécution de leurs décisions

b) L'occupation impose à la Grèce des sacrifices militaires considérables hors de proportions avec la mission à remplir si cette mission est temporaire et ne doit avoir pour but que le maintien de l'ordre;

c) Elle est incompatible, dans sa forme actuelle, avec le retour de l'ordre et de la tranquillité dont les populations, menacées par la famine, ont grand besoin.

II. La Commission estime:

a) Que si l'occupation militaire du pays ne doit avoir pour but que le maintien de la sécurité et de l'ordre public, cette occupation ne doit pas être confiée aux troupes grecques, mais aux troupes alliées, sous l'autorité du Commandement supérieur allié en Asie-Mineure

b) Que l'occupation par les Grecs seuls ne doit être maintenue que si la Conférence de la Paix est résolue à prononcer l'annexion compléte et définitive du pays à la Grèce.

Dans ce cas la liberté d'action devra être laissée au Commandement grec vis-à-vis des forces turques;

c) Que l'annexion pure et simple envisagée ci-dessus serait contraire au principe proclamant le respect des nationalités, car dans la région occupée, en dehors de la ville même de Smyrne et d'Aïvali, la prédominance de l'élément turc sur l'élément grec est incontestable.

Il est du devoir de la Commission de faire remarquer que le sentiment national turc, qui a déjà manifesté sa résistance, n'acceptera pas cette annexion. Il ne cédera qu'à la force, c'est-à-dire devant une expédition militaire que la Gréce seule ne pourrait conduire avec quelque chance de succès.

III. Dans ces conditions, la Commission propose les mesures suivantes:

a) Faire relever le plus tôt possible tout ou partie [sic] des troupes grecques par des troupes alliées beaucoup moins nombreuses.

b) Si, pour sauvegarder l'amour-propre grec, il est décidé qu'une partie des troupes grecques coopéreront à l'occupation, répartir ces troupes à l'intérieur de la région occupée pour leur éviter tout contact direct avec les forces nationales turques.

c) Dès que l'occupation par les Alliés sera réalisée, exiger du Gouvernement turc la réorganisation de la gendarmerie sous la direction et le commandement d'officiers interalliés.

Cette gendarmerie devra être mise le plus tôt possible en état d'assurer l'ordre dans toute la région et de remplacer dans ce but les détachements alliés.

d) En même temps que la réorganisation de la gendarmerie, le Gouvernement turc devra restaurer l'administration civile.

IV. Les chefs du mouvement national ayant affirmé à plusieurs reprises que leur opposition n'est dirigée que contre les Grecs, les mesures proposées doivent leur enlever tout motif de résistance armée et rendre au Gouvernement central de Constantinople l'autorité qu'il n'a plus.

Rien ne devra plus empécher le licenciement des troupes irrégulières.

Dans le cas contraire, l'Entente saura enfin le cas qu'elle doit faire des protestations de loyalisme faites par les Turcs, soit par les chefs du mouvement national, soit par les membres du Gouvernement.

Les membres de la Commission:

L'AMIRAL BRISTOL	LE GÉNÉRAL BUNOUST
Délégué des États-Unis d'Amérique	Délégué de la France
LE GÉNÉRAL HARE	LE GÉNÉRAL DALL'OLIO
Délégué de la Grande-Bretagne	Délégué de l'Italie

No 43. Le Commandement militaire grec affirme que la répression grecque a été la conséquence d'une attaque des Turcs qui, d'une maison près de la gare et du Konak, auraient tiré des coups de feu sur des soldats grecs.

De nombreux témoignages ont été entendus à ce sujet. Ceux des Grecs sont imprécis et quelquefois contradictoires.

La Commission estime que l'affirmation du Commandement grec ne peut pas être regardée comme exacte.

No 44. L'occupation de Magnésie, en dehors des limites du Sandjak de Smyrne a eu lieu le 25 Mai sans autorisation du représentant de l'Entente et sans que cette Haute Autorité âid été prévenue.

Pour des raisons militaires cette occupation a été poussée et maintenue jusqu'à Ahmedli, à l'Est, et jusqu'à Papazli, au Nord-est de Magnésie. Les Croupes grecques avaient même momentanément occupé Akhissar, mais n'y sont pas restées.

L'occupation de la zone de Magnésie s'est faite au debut sans difficultés. Les rapports sont devenus moins bons entre la population et les troupes grecques à la suite de mauvais traitements subis par quelques habitants, des dégradations et ces [? des] vols commis dans certaines propriétés et à la suite des perquisitions faites pour la recherche des armes.

Les autorités civiles turques sont restées à Magnésie à l'exception du Mufti qui, convoqué à Smyrne par les autorités grecques s'est enfui à Constantinople.

La situation actuelle est calme. Des rapports corrects existent entre le Général commandant la division d'occupation et les autorités turques.

No 45. Après l'armistice des bandes grecques de Mytilène ont fait quelques incursions dans les environs d'Aïvali, volant et tuant quelques Musulmans. Des représailles furent exercées par certains Turcs de la région. Ces actes de brigandage réciproques n'empêchaient pas la situation d'être normale et satisfaisante.

Dès les prémiers jours de l'occupation d'Aïvali l'autorité militaire a enrôlé et armé des démobilisés et civils grecs. Ils se sont assez mal comportés et furent notamment accusés d'avoir incendié deux villages. Ils furent, peu après, désarmés et licenciés.

La population turque est très faible à Aïvali où il n'y a, actuellement, qu'une vingtaine de Musulmans.

Le pays est tranquille, mais le commerce est presque complètement arrêté.

No 46. Les réfugiés turcs qui ont quitté les territoires occupés par les Grecs paraissent retenus loin de leur domicile, soit par manque de confiance

dans les Grecs, soit par les irréguliers turcs qui les retiennent peut-être pour raisons politiques.

Le nombre de ces réfugiés est extrêment considérable; la Commission n'a pas pu l'évaluer exactement.

Dans certaines régions, comme dans la vallée du Méandre, des villages entiers, même parmi ceux qui n'ont pas été brûlés, ont dû être abandonnés.

No 47. Au sujet du transport de Grecs dans la province de Smyrne, signalé par la plainte du Cheik-ul-Islam Moustafa-Sabir à la Coference; de la Paix,[13] l'enquête a montré que:

a) D'après le télégramme envoyé le 7/20 Mai, par M. Veniselos, l'occupation avait en partie pour but de rendre possible le rapatriement dans le Sandjak de Smyrne et le Caza d'Aïvali, des réfugiés se trouvant en Grèce;

b) Dans quelques régions, en particulier du côté de Pergame et de Phocée, des réfugiés grecs sont venus s'installer et l'exode des populations turques a facilité leur installation.

c) En présence des troubles qui ont accompagné l'occupation, les autorités helléniques ont donné l'ordre d'arréter le rapatriement en masse. Quelques familles aisées, dont les moyens d'existence étaient connus, ont seules été autorisées à rentrer.

D'autres réfugiés ont certainement pu rentrer en débarquant en dehors des ports où les autorités grecques exercent un contrôle mais leur nombre ne saurait être grand.

L'accusation portée par le Cheik-ul-Islam n'est donc pas complètement justifiée.

Les membres de la Commission d'enquête:

L'AMIRAL BRISTOL Délégué des États-Unis d'Amérique	LE GÉNÉRAL BUNOUST Délégué de la France
LE GÉNÉRAL HARE Délégué de la Grande-Bretagne	GÉNÉRAL DALL'OLIO Délégué de l'Italie

Document 7

Trente-septième séance

Le 2 Octobre 1919.

Le Général Dall'Olio fait la communication suivante:

La Commission d'enquête doit examiner les faits qui ont accompagné et suivi l'occupation des troupes grecques dans les régions de Smyrne, Aïdin et Aïvali indiqués en particulier dans la protestation adressée

مذكوره ، حركات عسكريه ايله تأمين انضباط غايه‌سنه معطوف حركاتك بعضلرنده عساكر منتظمه ايله برابر عينى زمانده بومسلح سويللرك استخدامنى تجويز ايله‌مشلردر .

٦ — مندرس حواليسنده ظهور ايدن اغتشاشاتك باعث اصليسى، بركونا سبب معقول اولمقسزين ايقاع ايديلن اشغالدر . يونان عساكرينك ايلرى حركتى وداخل مملكتده يرلشمه‌سى اثناسنده وقوعه كلن حادثات مؤسفه ، عساكر مرقومه ايلرى حركتنه باشلادر باشلاماز مملكتده تكون ايدن حال حربك نتيجه‌سيدر .

شوراسى محققدركه ؛ عصرلردنبرى توركلر ويونانيلر آره‌سنده موجود اولان كين ومنافرت ، وقايع مذكوره‌نك كثرتله تحدث ووحشيانه برماهيت آلمسنه سبب اولمشدر .

بوندن يالكز يونانيلرك مسئول طوتيلمسى موافق شيمهٔ نصفت اولاماز ؛ عين ملاحظات ، برغمه حواليسيله مغنيسا واوده‌مش جوارنده تحدث ايدن وقايعه‌ده شاملدر .

٧ — بونك عكسنه اولارق منمن قتل عامندن يكانه مسئول اولانلر يونانيلردر . بوقتل عام ، اولدن حاضرلانمش دكل ايدى . فقط ؛ برغمه وقعه‌سى اوزرينه يونان عسكرينك حال هيجانه كلديكنى بيلن يونان قوماندانلغنك عسكرى تسكين ايچون تدابير لازمه‌اتخاذ ايتمسى جملهٔ وظائفندن اولمقله برابر بو خصوص ممكن ايدى . عصبيت ، يورغونلق وقورقو تحت تأثيرنده بولنان عساكر مرقومه، اهالى طرفندن سبيت ويرلمه‌مش اولديغى حالده مدافعه‌دن محروم سويل توركلرى حقيقى معناسيله قتل عام ايله‌مشلردر .

منمن قصبه‌سنده بولنان يونان ضابطانى وظيفه‌لرينى قطعياً ايفا ايتمه‌مشلردر .

٨ — وضعيت حاضره كرچه دها ايى ايسه‌ده آيدين ولايتنده سكون هنوز تأسس ايتمه‌مشدر .

— ٢١٤ —

اناطولینك داخلیه اولان معاملات تجاریه همان كلیاً توقف ایتمشدر.
اشبو وضعیتك، اشغال نتیجه‌سی اولدیغی ویونان عسا كرینك اشغال منطقه‌سنی آرتق توسیع ایتمه‌لرینه رغماً عسا كر مرقومه ایله منتظم عسكر عدادینه داخل اولمیان توركلر آره‌سنده تمادی ایدن حال حربدن متولد بولندیغی محققدر.
اسكی اشقیا چته‌لری رؤساسیله متحداً حركت ایتمكده اولان تورك حركات ملیه رؤساسی كندیلرینه تابع قوتلرك بعضاً آقین اجرا ایتملرینی منع ایچون مقتضی نفوذی حائز دكلدرلر. بوندن دولایی مملكتك وضعیت حاضره‌سنه عائد مسئولیتك برقسمی رؤسای مومی الیهمه توجه واصابت ایتمكده‌در.
بونلرك مسئولیتی یاننده دیكر بر مسئولیت ترسم ایدییوركه اوده بوكونه‌قدر حركت ملیه رؤساسی اوزرنده هیچ بر نفوذی حائز اولمیان تورك حكومتنك مسئولیتیدر.

قومیسیون اعضالری

ایتالیا مرخصی	انكلتره مرخصی	فرانسه مرخصی	جماهیر متحدهٔ امریقا مرخصی
جنرال	جنرال	جنرال	آمیرال
(دال‌اولیو)	(هەر)	(بونوست)	(بریستول)

قومیسیون طرفندن عرض اولنان فذلكهٔ نتایج :

١ — اشغال نتیجه‌سی اولارق ازمیرده وآیدین ولایتنده تحدث ایدن وضعیت، اسباب آتیه‌دن دولایی غیر طبیعیدر :
آ — اساس اعتباریله آسایشك ادامه‌سی غایه‌سنی استهداف ایدن اشغال، حقیقت حالده الحاقك بالجمله اوصافی عرض ایلمكده‌در. یالكز یونان ممثل عالیسی (قومیسر) مؤثر بر نفوذ استعمال ایتمكده‌در. مأموریتلرنده براقلمش اولان مأمورین عثمانیه‌نك آرتق هیچ بر نفوذ

(EK. 24)

دول متفقه‌نك شهادتلری

ازمیر راپورینك ترجمه‌سی
درسعادت ١٢ تشرین‌اول ١٩١٩

ازمیر وملحقاتنك یونانلیلر طرفندن اشغالی اوزرینه اجرای تحقیقاته مأمور اولان متفقین قومیسیونی.

مسئولیتلرك تعیینی

١ — آیدین ولایتنده‌كی خرستیانلرك وضعیت عمومیه‌سنك متاركه‌دن بری شایان ممنونیت بولندیغی تحقیقات نتیجه‌سنده ثابت اولمشدر. خرستیانلرك امنیتی تهلكه‌یه معروض دكل ایدی. ازمیرك اشغالی حقنده‌كی امر، صلح قونفرانسی طرفندن شاید یاكلش معلوماته استناد ایدیله‌رك ویرلمش ایسه وقایعك مسئولیت اولیه‌سی میدان ثبوته واصل اولان نقاطك برنجی فقره‌سنده، موضوع بحث استطلاعاته مماثل بوكبی معلوماتی تحقیق ایتمكسزین تثبیت ویا تبلیغ ایدن اشخاص وحكومته راجعدر. [ایتالیا ممثلی جنرال، ٣٧ نجی جلسه ضبطنامه‌سنده مندرج قیود احترازیه‌یی بوخصوصده دخی تكرار ایتمشدر.]
٢ — وقایعك سبب اصلیسنی مذهب منافرتنده آرامق لازمكلیر. یونانلیلر بومذهب منافرتنك تظاهراتی منع ایچون هیچ برشی یاپمامشلردر. یونان اشغالی، بر وظیفهٔ مدنیتپرورانه‌نك ایفاسی ماهیتنی حائز اولمیوب درحال بر ضبط واستیلا و اهل صلیب سفری شكلنی اكتساب ایلمشدر.
٣ — ١٥، ١٦ مایس تاریخلرنده ازمیرده تحدث ایدن وقایعله یونانلیلرك

— ٢٨٢ —

قرەیه عسکر چیقارماسنی تعقیب ایدن ایلك کونلردە شهرك جوارندە جریان ایدن حادثاتدن متولد مسئولیت یونان باش قوماندانلغیله وظیفەسندە قصور ایدن بعض ضابطانه عائد وراجعدر .

یونانستان حکومتی مسئول اولانلر حقندە تطبیق ایتدیکی مقررات ایله بومسئولیتی اعتراف وتصدیق ایتمشدر .

معهذا جرائم عادیه محکومینك یونانیلر کلمەدن اول فرارلرینی و کندیلرینی اسلحه ایله تسلیح و تجهیز ایتملرینی منع ایچون برکونا تدابیر اتخاذ ایتمەمش اولان ازمیر عثمانلی مأمورین حکومتنك دخی حصۀ مسئولیتی واردر .

٤ — یونان عسکرلرینك ایلری حرکاتی أثناسندە مملکت داخلندە قان آقسنی موجب اولان اغتشاشات وخیمەنك مسئولیتی ، اسباب آتیەدن دولایی ، یونان حکومتی ازمیردە تمثیل ایدن الك یوکسك ملکیه مأموریتنه ودولاییسیله حکومت مذکورەیه عائد وراجعدر .

آ — مأموریت مذکوره ، موسیو ونیزەلوسك ٢٠ – ٧ مایس تاریخلی تلغرافیله تبلیغ ایتدیکی مجلس عالی تعلیماتنه توفیق حرکت ایتمەمشدر . کذلك ائتلاف ممثلندن برکونا مأذونیت طلب ایتمکسزین ازمیر لواسی حدودینك خارجندە آیدین ، مغنیسا وقصبەیه عسکر سوقی ضمننده عسکری قوماندانلغنجه امر ویرلمسنه مساعده ایتمشدر ؛

ب — مأموریت مذکوره ، اشغال ساحەسنك درجۀ وسعت وامتدادینك اهالیجه مجهول قالمسنی التزام ایتمش وبوصورتله اهالیٔ اسلامیه بیننده هیجان وعصبیتك تشدیدینه ودولاییسیله اغتشاشاتك چوغالمسنه سببیت ویرمشدر .

٥ — مسلح سویل اهالینك مملکت داخلندە جولاننه مساعده ایدلمسی کیفیتی ، یونان مأمورین عالیەسنه تحمیل مسئولیت ایدر . مأمورین

— ٢٨٧ —

٤ — حرکت ملیه رؤساسی خصومت و مخالفتلرینك یالکز یونانیلره متوجه اولدیغی دفعات ایله بیان واعلان ایتمش اولدقلری جهتله بالادە تعداد اولنان تدابیر اتخاذ ایدلدیکی تقدیردە رؤسای مومی الیهمك مسلحاً مقاومت ایتمەری ایچون اورتەدە برسبب قالمیەجق ودرسعادتدەکی حکومت مرکزیه آرتق حائز اولمدیغی نفوذی تکرار اکتساب ایتمش اولاجقدر .

غیر منتظم عساکرك ترخیصنه آرتق ممانعت ایدلمەمسی ایجاب ایدەجکدر . عکسی تقدیردە ائتلاف دولتلری کرك حرکت ملیه رؤساسی کرك ارکان حکومت واسطەسیله صداقت ومربوطیتلری حقندە تورکلر طرفندن واقع اولان تأميناته نەدرجەیه قدر عطف اهمیت ایدیلەبیلەجکنی نهایت اکلایەجقدر .

قومیسیون اعضالری

ایتالیا مرخصی	انكلتره مرخصی	فرانسه مرخصی	جماهیر متحدهٔ آمریقا مرخصی
جنرال	جنرال	جنرال	آمیرال
(دال اولیو)	(هەر)	(بونوست)	(بریستول)

ATASE Arş. Kl. 306 Ds. 57-26 F. 205 (İtalyan gazetelerinden tercüme); Türkiye'de Yunan Fecâyıı, C.I-II, İstanbul, 1337, s. 281 vd.; Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara, 1338, s. 31 vd.

(EK. 25)

NAZİLLİ'DEN HARBİYE NEZÂRET-İ CELÎLESİ'NE ŞİFRE

4 general ve 5 zâbitden ibâret Beynelmilel Hey'et-i Tahkîkiye 10 Eylülde Çine'ye muvâsaletle âcizlerini ve Yunan mezâlimine ma'rûz kalanlardan bu mezâlimin şâhidi olanlardan bir kaç zâtı istimâ' etmişlerdir. Yunanlıların irtikâb etdiği mezâlim hakkında Aydın ahâlîsi nâmına tertîb edilen muhtıra ile vesâika-i melfûf hey'et-i müşârün-ileyhâya takdîm edilmişdir. Haklarında ihtirâmât-ı lâzime ifâ edilerek, aynı günün akşamı Çine'den Aydın'a avdet etmişlerdir. Hey'et, 11 Eylülde Kuvâ-yı Milliyemiz ve Yunan ileri karakolları arasındaki muvassıt noktaya kadar Aydın'dan trenle gelmişlerdir. Ve o mıntıkada âcizler hâzır olduğum hâlde istikbâl edilmiştir. Köşk İstasyonu civârında ihzâr edilen diğer bir tren-i mahsûsiyle Nazilli'ye muvâsalet eylemişdir. Nazilli'de fecâyı'a ma'rûz kimselerden ba'zılarının ifâdâtını dinlediği gibi Aydın'ın Kuvâ-yı Milliye tarafından hîn-ı zapt-ı işgâlinde istirâhatlerini ve i'âşelerini te'mîn için dâhile sevk edilen Aydın Rumlarından Nazilli kilisesinde bulunanları ziyâret, ahvâlini tedkîk ile öğleden sonra Nazilli'den aynı vechile Aydın'a avdet etmişlerdir. Hey'et, yemeğini Nazillililerin hazır etdiği sofrada yapmışlardır. Nazilli'de dahi vesâik-i lâzime hey'ete verilmiş, avdet esnâsında Atça ve Sultanhisâr İslâm ahâlîsi hey'ete taze meyveler takdîmi sûretiyle, hey'etin devâm-ı teşrîfini meserretle karşılamışlardır. Aydın ahâlîsi nâmına Çine'de hey'ete takdîm edilen muhtıra ve vesâik ve âcizlerinin hey'ete vâki' olan ifâdâtımın bir sûret-i muharreresi takdîm edileceğini arz ederim.

13 Eylül 1335

57. Fırka Kumandanı
Şefik

ATASE Arş. Kl. 118 Ds. 81-423 F. 55-1

وصلاحيتى قالمامشدر . مأمورين مومى اليهم آرتق استانبولدن أمر آلمامقده وعثمانلى پوليسى ايله ژاندارمه‌سنك همان كاملاً اورته‌دن قالقمسى نتيجه‌سى اولارق اتخاذ ايتدكلرى مقرراتك موقع اجرايه وضعى ايچون لازم اولان وسائطدن محروم بولنمقده‌در ؛

ب — يونانستانه مودوع وظيفه موقت برماهيتى حائز اولديغى وياالكز تأمين آسايش مقصدينى استهداف ايتمكده بولنديغى تقديرده اشغال ، يونانستانه وظيفهٔ مذكوره ايله غير متناسب عسكرى فداكارلقلر تحميل ايلمكده‌در ؛

ج — قحط تهلكه‌سنه معروض قالان اهالينك شدتله محتاج بولنديغى آسايش و سكونك عودتنه ، شكل حاضريله شغال ، مانع تشكيل ايتمكده‌در .

٢ — قومسيونك فكر ومطالعه‌سنه كوره :

آ — شايد مملكتك اشغال عسكرى آلتنده بولنديرلمسندن مقصد يكانه ، خلقك امنيتى و آسايش عموميه‌نك بقاسنى تأميندن عبارت ايسه اشغالات يونان عسكرى طرفندن اجرا ايدليوب آسياى صغراده متفقين قطعاتى باش قوماندانلغنك أمرى آلتنده بولونان متفقين عسكرى طرفندن اجرا ايدلمسى مقتضيدر ؛

ب — مملكتك يالكز يونان عسكرى طرفندن اشغالى ، آتيق حوالئ مذكوره‌نك يونانستانه تماماً وصورت قطعيه‌ده الحاقى ، صلح قونفرانسنجه قطعياً مقرر بولنديغى حال وتقديرده ابقا ايدلمليدر .

بو حال وتقديرده يعنى الحاق مقرر ايسه تورك قوتلرينه قارشى اجراى حركت خصوصنده يونان قوماندانلغنه سربستى بخش ايدلمليدر ؛

ج — نفس ازمير شهريله [١] آيوالق قصبه‌سنك خارجنده

[١] ازميرده ساكن خرستيانلرك عددى يوكسك بريكون طوتقده ايسه‌ده خرستيان روملر ويونانيلرك عددى توركلرك عددينه نسبتاً چوق آشاغيدر .

— ٢٨٦ —

اشغاله تابع اولان حواليده تورك عنصرينك روم ويونان عنصرينه فائقيتى شك وشبهه‌دن وارسته بولنديغى جهتله مادۀ سابقه‌ده موضوع بحث الحاق كيفيتى مليتلره حرمت ايدلمسنى آمر بولنان دستوره مغاير اولاجقدر .

تورك قومنك شمديدن صلابتى تظاهر ايدن حسيات مليه‌سنك بو الحاقى قبول ايتميه‌جكنك نظر دقته وضعى قوميسيون جملۀ وظائفدن عد ايدر . تورك قومى آنجق قوت اوكنده يعنى يونانستانك يالكز باشنه اولارق ولوكه جزئى بر احتمال موفقيتله سوق وتحريك ايده‌ميه‌جكى برقوۀ سفريه قارشوسنده سرفرو ايده‌جكدر .

٣ — اسباب آنفه‌يه بناءً قوميسيون تدابير آتيه‌نك اتخاذينى تكليف ايلر :

آ — يونان عسكرينك كاملاً ويا قسماً اشغال منطقه‌سندن بر آن اول كرى‌يه آلنوب يرينه مقدارجه دها آز متفقين قطعاتى اقامه‌سى ؛

ب — اكر يونانيلرك غرور مليسنى خللدن وقايه ايچون يونان عسكرينك برقسمنك امر اشغاله اشتراكى تحت قراره آلنه‌جق اولورسه يونان عسكرينك تورك قواى مليه‌سيله دوغريدن طوغرى‌يه تماسنه ميدان قالمامق ايچون عساكر مرقومه‌نك اشغال منطقه‌سى داخلنه توزيع وتقسيمى ؛

ج — مملكت متفقين قطعاتى طرفندن اشغال ايديلنجه ژاندارمه‌نك بين المتفقين ضابطلر اداره‌سى وقومانداسى آلتنده اوله‌رق اجراى تنسيقى خصوصنك حكومت عثمانيه‌دن طلب ايدلمسى ؛ بو ژاندارمه قوتنك منطقۀ مشغوله‌نك هر طرفنده آسايشى تأمين ايله متفقين قطعاتنك بومقصدله يرينه قائم اوله‌بيله‌جك بر حال ووضعيته بر آن اول كلمسى ايچون صرف مساعى ايدلمسى لازمدر ؛

د — عثمانلى حكومتى ژاندارمه‌نك تنسيقاتى اجرا ايله برابر ادارۀ ملكيه‌يى اعادةً تأسيس ايله مكلف اولاجقدر .

(EK. 28)

HARBİYE NEZÂRET-İ CELİLESİNE

İzmir'in hîn-i işgâlinde vukû'a gelen zâyi'âtın listeleri pey-der-pey toplanmış ve tanzîm edilen defterin bir nüshâsı 14 Ağustos 1335 târîh ve 277 numara ile nezâret-i celîleye takdîm ve bir sûreti de 22 Eylül 1335 târîh ve 687 numara ile İzmir Komisyonu Riyâseti'ne irsâl kılınmışdır. Harbiye Nezâreti'nce tanzîm edilen matbû' zâyi'ât listesi bu def'a fırkaya vürûd etmiş ve tedkîk edilmişdir. Mezkûr listenin muhteviyâtı, İzmir'de ancak mürâca'ât edebilen zâbitânın zâyi'âtını müşîr olduğu tebeyyün etmişdir. Hakîki zâyi'ât 24 Ağustos 1335 târîh ve 277 numaralı takdîm edilen zâyi'âtdır. Zâyi'âtın gerek şahsî, gerek müessesâtın yağma ve gasp yüzünden dûçâr oldukları hasârın ta'yîninde vesâik-i müdelleleye istinâdları kâbil olabilmişdir.

29 Teşrîn-i Evvel 1335

56. Fırka Kumandanı
Erkân-ı Harb Re'îsi
Binbaşı

ATASE Arş. Kl. 82 Ds. 90-305 F. 52

(EK. 29)

HARBİYE NEZÂRET-İ CELİLESİNE

Devletli Efendim Hazretleri,

Aydın Vilâyeti'nin Yunanlılar tarafından işgâlinden mütehaddis fecâyı'a âid olmak üzere nezâret-i celîlelerinde mevcûd bil-cümle rapor ve şehâdetnâme ve fotoğraflarla sâir vesâik vilâyet-i müşârün-ileyh dâhilinde icrâ-yı tahkîkât edecek hey'ete tevrîh edilmek üzere âcilen irsâli husûsuna müsâ'ade-i celîle-i nezâret-penâhîleri der-kâr buyrulmak bâbında emr ü fermân hazreti menlehül emrindir.

7 Ağustos 1335 — Dâhiliye Nâzırı Nâmına

Müsteşar

ATASE Arş. Kl. 118 Ds. 81-423 F. 32

(EK. 26)

HUZÛR-I SÂMİ-İ SADÂRET-PENÂHİYE

Hey'et, ayın 19'unda Menemen ve 22'sinde Manisa'ya giderek, öğleden evvel Türklerden ve öğleden sonra Rumlardan olmak üzere şâhidleri dinledi. Manisa'da ayrıca lehimizde oldukları tahmîn olunan 4 kişilik bir Yahudi hey'et-i murahhası Komisyon huzûruna kabûl edildi. Manisa'da Türk kadınları nâmına 6 kişilik bir kadın hey'eti Komisyon huzûruna girmişdir. Bütün vürûdlarını mü'essir bir ifâde ile anlatan bu kadınlar hey'etine cevâben Komisyon, "Sözlerinizi kemâl-i dikkatle dinledik ve böylece Sulh Konferansı'na arz edeceğiz. İtimad ediniz. Bâdemâ korkduğunuz fenâlıklar olmayacakdır. Sabrediniz; arzunuz hâsıl olacakdır." demiştir.

Menemen'de en son istimâ' edilen bir şâhidimiz, Yunanlıların zulmü altında mutlaka hicret edeceğinden bahsetmesi üzerine kendisine, hiç olmazsa 15-20 gün daha sabretmesi tavsiye edilmişdir.

Salâhiyâtdâr ba'zı zevât, tahkîkâtın hey'et-i umûmîyesiyle lehimizde olduğunu söylemişdir. Filhakîka, evvelce de arz etdiğim vechile Komisyon Aydın Vilâyeti'nde hâl-i hâzırın devâmı kâbil olmayacağına ve bu hâlin mutlaka bir şekl-i âhara ifrâğı elzem bulunduğuna kanâ'at hâsıl eylemişdir. Fakat bir def'a bu şeklin ta'ayyün etmemiş olmasından sarf-ı nazar Komisyon ya Sulh Konferansı'nca ittihâd olunacak kararın Yunanlılarca ne sûretle telâkkî ve kabûl edileceği de câ-yi te'emmüldür. Yunanlıların her günkü zâyi'âtlarını telâfî için kat'iyyen getirdikleri ikmâl efrâdânına bu kere 380 kişilik müsellah fakat hayvânsız bir süvâri kıt'ası daha getirmişdir.

Manisa havâlîsini tahliye etmelerine intizâr olunurken, oradaki cephelerini tahkîme başlamışlardır. Aydın cephesinde de aynı hazırlıkları buluyoruz. Yunanlıların Romanya'yı taklid ederek, Düvel-i mu'azzamaca kendilerine tebliğ edilecek karârı a'zâr-ı müte'addide icrâ etmeyeceklerini kaviyyen zannediyorum. Esâsen Yunanlıların, bu kadar fedâkârlıkdan sonra buradan çekileceğimizi zannediyorsanız aldanıyorsunuz dediklerini istihbâr etdim. Günün birinde biz de Yunanlılarla başbaşa kozumuzu paylaşmak mecbûriyetinde kalacağımız hakkındaki kanâ'at hâsıl olmuşdur.

24 Eylül 1335 — Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Re'îsi

ATASE Arş. Kl. 118 Ds. 81-423 F. 60

(EK. 27)

ÜÇÜNCÜ KOLORDU KUMANDANLIĞINA

18 Teşrin-i Sâni târîh ve 1244 numaralı şifreye:

İzmir Beynelmilel Tahkîk Hey'eti'nin General Bunoust vâsıtasıyla meclis-i âlîye gönderdiği raporunda, Yunanlıların hâl-i hareketini ve Yunan işgâlini müte'âkip Vilâyetin dûçâr olduğu felâket ve perişâniyi olduğu gibi yazmış ve hattâ Amiral Bristol'un lüzûmsuzluğu dolayısıyla Yunan işgâlinin derhâl geri alınmasını teklîf etmiş olduğu menâbi'-i muhtelifeden ma'lûmât ile te'yîd etmiş ve bu sûretle hedefimizin birinci merhalesine muvâsalat hâsıl olmuşdur.

Ancak Paris'de Venizelos'un sarf etdiği mesâ'î-i mütemâdiyeye Sulh Konferansı'nın bizi maddeten ızrâr ve tecziye fikrinde bulunmasının inzimâmı bu müdhiş vesîkaya rağmen, konferansın Venizelos'a yalnız bir ihtârda bulunmakla iktifâ ederek, Yunan işgâlinin, fakat muvakkat olması kaydıyla idâmesine karâr vermesini mûcib olmuş ve hedefimizin ikinci merhâlesine muvâsalet kâbil olamamışdır. Fakat her ne olursa olsun bir seneden beri mütemâdiyen aleyhimizde vesâik ve ma'lûmât toplayan konferansa böyle lehimizde müdellel bir rapor arz edilmesi sulh müzâkerâtı esnâsında pek ziyâde mühim ve kıymetdâr bir vesîka-i târîhiyye olacağı şüphesizdir.

23 Teşrin-i Sâni 1335 Harbiye Nâzırı

(imza)

ATASE Arş. Kl.186 Ds. 25-93 F. 126; Kl. 257 Ds. 8-12 F. 27

Aydın Rumlarının, Yunan ordusunu büyük bir tezâhüratla ve ellerinde Yunan bayraklarıyla karşıladıkları[485] gibi bazı Türklerin de evlerine Yunan bayrağı astıkları görülmüştür[486].

İşgalden sonra, Rumların taşkınlıkları artmıştır. Rum mahallelerinden geçen Türklerin feslerini yerlere atmağa, dövmeğe ve küfürler etmeğe, "yakında Türkleri keseceğiz." gibi tehditler etmeğe başlamışlardır[487]. Özellikle, işgalin ilk günlerinde, Rum Mahallesi'nden geçen oduncu, kömürcü, yoğurtçu ve yumurtacı gibi seyyar esnaf ve köylüler bu türlü hakaretlere maruz kalmışlar ve dövülmüşlerdir.

Çarşı ve mahallelerin korunmasıyla görevli Pazvant denilen inzibat memurları uzaklaştırılarak, asayiş ve inzibat işleri Yunanlıların eline geçmiştir. Bu işlerle görevli olanlar ise Türklere karşı tahrik edici bir tavır takınmışlardır[488].

Hükümet memurları, yapılan baskılarla işlerini bırakmak zorunda kalmış ve resmî dairelerdeki işler aksamıştır[489].

7/8 Haziran 1919 gecesi Sipahi Çarşısı'nda çıkan yangın sonucu çarşıda bulunan 300 kadar dükkan tamamen yanmıştır. Çarşıda bulunan Hıristiyanlara ait mağaza ve eşyalar kurtarılmış, sokağa çıkamayan Türklerin yangın yerindeki eşyaları yağmalanmıştır. Yağmalanan bu eşyalar, daha sonra Rumlar, Yahudiler ve bazı Müslüman Giritliler vasıtasıyla satılmıştır.

Yunan askerleriyle Rumlar, tenha yollarda tesâdüf ettikleri Türkleri aramak bahanesiyle dövmeye, işkence etmeye ve üzerlerinde bulunan para ve kıymetli eşyalarını gasp etmeye ve bazılarını da öldürmeye başlamışlardır.

Ezan okuyan müezzinlerle alay edilmiş, tehdit edilmiş ve bazıları da öldürülmüştür[490]. 23 Haziran 1919'da Cuma Mahallesi Müezzini Mehmet Efendi ezan okurken, Yunan devriyesi tarafından silâhla tehdit edilerek

---

[485] Coşar, **İHG,** 28 Mayıs 1919.
[486] Apak, **a.g.e.**, s . 73; Coşar, **İHG,** 28 Mayıs 1919.
[487] Aydın'da daha sonra cereyan eden olaylarda Rumların Türk cesetleri üzerlerine ateş etmek gibi çılgınlıklar yaptıkları görülmüştür. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 68.
[488] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 6/1-4; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 38-2l; Gökbel, **a.g.e.**, s 328.
[489] **ATASE Arş.** Kl. 87 Ds. 165-319 F. 10.
[490] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 6/1-4; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 38-2l; Gökbel, **a.g.e.**, s. 328-329.

minareden indirilmiş ve süngülenerek öldürülmüştür[491]. Ramazan Paşa Camii Müezzini de ezan okurken silâhla vurularak öldürülmüştür[492].

Yunan askerleri, camilere ve minarelere, top ve makinalı ateşi açmak suretiyle tahribatta bulunmuşlardır[493].

Aydın'ın ilk işgalini müteâkip, Yunan askerleri, "yakında şapka giyeceksiniz.", "sizin 50 askeriniz bizim iki askerimize yeter." gibi sözlerle millî hisleri rencide ettikleri gibi[494] camilerde halka çeşitli hakaretlerde bulunmuşlar ve Müslümanların ibadetlerini engelleme yoluna gitmişlerdir.

Ramazan Paşa Camii'ne gelen Yunan askerleri, namaz kılınan yere ayakkabılarıyla girerek, gürültü yapmışlar, sigara içmişler ve müezzinin kıraatını taklit etmişlerdir. Durum İşgal kumandanına bildirilmişse de bir netice çıkmamıştır[495].

Ramazan ayında, ibadet için camilere gitmek isteyen Müslümanların, tehdit edilmek ve dövülmek suretiyle, camiye gitmeleri engellenmiştir[496].

Yüzbaşı Nuri Bey ve Orta Mahallesi Bekçibaşısı tarafından hazırlanan raporda, Ramazan ayında, halkın teravih namazı için camiye gitmelerinin yasaklandığı ve dini ibadetlerini îfâ edemediklerini Yunan kumandanına bildirdikleri halde, müracaatlarının itibara alınmadığı belirtilmektedir[497].

Ramazan ayında halki sahura kaldırmak amacıyla davul çalınması yasaklanmıştır[498]. İftar vaktini belirtmek üzere kullanılan Ramazan topunun namlusu parçalanarâk, Ramazan topunun atılmasına da mani olmuşlardır[499].

Yunan askerleri, yerli Rumların da iştirakiyle, Türk evlerine zorla girerek, bağlarına, bahçelerine, tarlalarına gidip gelen, genç kadın ve kızları

---

491 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9-7; Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 28-1; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-19; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 12.

492 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9/8-9.

493 **ATASE Arş.** Kl. 243 Ds. 43-17 F. 25.

494 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 24.

495 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9/8-9; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-18; Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 63 (Cami müezzini ve Hacı İsmail Efendi tarafından hazırlanan tutanak); Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 120 (Cami imamı, müezzini ve halktan 5 kişi tarafından hazırlanan tutanak)

496 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-3. 01 F. 6-4; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 38-21; Gökbel, **a.g.e.**, s. 329.

497 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9-5; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-20; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 12.

498 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 6-4, 9-10; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1/15-16; Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 106; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 38-21; Gökbel, **a.g.e.**, s. 329-330.

499 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 6-4. 9/11-12; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 14; Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 105; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 38-21, 119; Gökbel, **a.g.e.**, s. 330

zorla çevirerek, ırzlarına tecavüzde bulunmuşlar, para ve eşyalarını gasp etmişlerdir.

Yerli Rumlardan Sakızlı Filofidili'nin bahçesi ve köşkü, tehditle ele geçirilen Türk kadın ve kızlarının Yunan subaylarına takdim edildiği bir sefâhathane haline getirilmiştir.

Yunanlıların ve yerli Rumların mezalimini, Mutasarrıflık makamına şikâyette bulunduğu zan ve tahmin edilen Türkler birer bahane ile evlerinden ve işlerinin başlarından alınarak öldürülmüşlerdir.

Nazilli'den Aydın'a çekilen Yunan askerleri, bahçeler arasında rastladıkları kadın, çocuk bir çok köylüyü öldürmüşlerdir.

Yunan askerleri, yaktıkları köylerdeki hayvanları, Aydın'a getirerek satmışlardır[500].

İşgalden sonra Yunan askerleri, Türklere, "Hepinizi defedeceğiz, keseceğiz, burası artık Yunanistan'ın oldu; Konya'ya gidiniz." gibi sözlerle hakaretlerde bulunmuşlardır[501]. Yunan askerlerinin, mahalle aralarında tesâdüf ettikleri Türk kadınlarının, çarşaflarını süngü ucu ile kaldırıp yırttıkları görülmüştür[502]. Türk kadınlarının başlarını açmaları için tehdit ve baskılara, yerli Rumlar da katılmıştır[503]. Çeşme ve kuyulara su almak amacıyla gidip gelen Türk kadınlarının örtüleri kaldırılmış, Rumca ve Türkçe küfürler edilmiştir[504].

Yunan askerleri ve Rumlar tarafından Türk erkeklerinin fesleri yırtılmış[505] ve zorla şapka giydirilmesine tevessül edilmiştir[506].

26 Haziran 1919'da Yunan kumandanı, halkı Hükümet binası önünde toplayarak, halkın elinde bulunan 6000 silâhın 18 saat içinde teslim edilmesini istemiştir. Bu miktardan az silâh çıkarsa kurşuna dizileceklerini söylemiştir[507].

Yunan İşgal Kumandanlığı bir beyanname yayınlayarak, halktan, verilen süre zarfında, silâhların teslimini istemiş, teslim etmeyenlerin,

---

500 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 6/1-4; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 38/1-2; Gökbel, **a.g.e.**, s. 333 vd.

501 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9-8, 9-13; Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 1-1

502 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-4; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-35; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 124.

503 **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. (1 3-7)7 F. 69.

504 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9-20;Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 142.

505 **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-11.

506 **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 88; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-16; Kl. 405 Ds. (11-9)12 F, 12.

507 **ATASE Arş.** Kl. 81. Ds. 128-301 6/1-4, 10-20; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 38-21; **İzmir Fecâyıı**, s. 9; Gökbel, **a.g.e.**, s. 338.

yapılacak aramalarda, silâha sahip oldukları anlaşıldığı takdirde, en az beş yıl hapis cezasına çarptırılacaklarını ilân etmiştir[508].

Yunan İşgal Kumandanlığı, daha sonra ikinci bir ilân ile 7000 silâhın bir hafta zarfında teslimini istemiş, aksi takdirde, şiddetli ceza verileceğini açıklamıştır[509]. Bundan asıl maksat yapılacak olan katliam esnasında Türklerin mukavemetlerinin kırılması idi.

Yunan İşgal Kumandanlığı'nın silâhların teslimiyle ilgili ilânları üzerine, teslim edilen silâhlar Rumlara dağıtılmaktaydı[510]. Bu silâhların bir kısmı Çirkince'den papazlarıyla gelen Rumlar ile Söke'den gelen Geliç Rumlarına dağıtılmıştır[511].

Silâh aramak bahanesiyle Türk evlerine giren Yunan askerleri, halkın kıymetli eşyaları ile paralarını soymakta, türlü hakaretlerde bulunmakta ve kadınların ırzlarına tecavüz etmekteydiler[512].

Topyatağı mevkîindeki depolarda bulunan, İngiliz subaylarının kontrolündeki Osmanlı silâhları, onların da yardımıyla Yunanlıların ellerine geçmiştir[513]. Rum gençleri depodan gizlice çıkarılan Osmanlı silâhlarıyla ve halktan toplanan silâhlarla silâhlandırılmışlardır. Rum kadınları Topyatağı'ndan Rum Mahallesi'ne cephane taşımışlardır[514]. Depodaki silâhların gizlenmiş olan mekânizma kapaklarını, Depo memuru Mülâzım Sabri Bey, Yunan kumandanından gördüğü baskı üzerine teslim etmiştir. Aydın civarında, Rumların kullandıkları Osmanlı ordusuna ait Alman silâhlarına rastlanmıştır[515].

8 Haziran 1919 günü de Osmanlı tüfeklerinden 25 adedi, Sakızlı bir Rum'un mağazasında Rumlara dağıtılmıştır. Mülâzım-evvel Servet Bey, aynı tarihlerde 40-50 Osmanlı silâhının Rumlara dağıtıldığını söylemektedir[516].

---

[508] Coşar, **İHG,** 1 Temmuz 1919.
[509] Gökbel, **a.g.e.**, s. 313.
[510] **ATASE Arş.** Kl. 405 Ds. (11-9)12 F. 12; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 17; Gökbel, **a.g.e.**, s. 313.
[511] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9-18; Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 130.
[512] Gökbel, **a.g.e.**, s. 312.
[513] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 6-4.
[514] **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 117-1 (Kuzucu Mahallesi'nden Mehmet Çavuş'un eşi Ayşe Hanım tarafından hazırlanmış olan bu tutanakta da Rum kadınlarının cephane taşıdıkları ifade edilmektedir.)
[515] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F: 9-17.
[516] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 9-19.

Aydın eski Nüfûs memuru ve Denizli Nüfûs Memuru Süleyman Rüştü Bey, Aydın'ın işgali sırasında gördüğü mezalimi özetle şöyle anlatmaktadır: Yunan işgalinde Aydın'da bulunuyordum. Meşrutiyet Mahallesi'nde oturmaktaydım. Gördüklerim şunlardır: Mahallemizdeki Polis Karakolu'na 20 Yunan askeri yerleşti. Yerli Rumlar Türkler aleyhinde sürekli olarak ihbarlarda bulunuyorlardı. Ahali dövülüyor ve işkence ediliyordu. Muhacir Mustafa Ağa pek çok dövülmüştür. Jandarma Taburu deposu yağma edilirken, orada bulunan Başçavuş Vehbi Efendi öldürüldü. 0 gün mahalleye 200 Evzon yerleşti. Bunların iâşesi ahali tarafından karşılandı. Çıksuret Mahallesi'nde oturan Şer'iye Kâtibi Sadık Efendi, İmam Hâfız Ali Efendi kapıları önünde öldürüldüler. Hızırbeyli, Aksekili, Erikli, Sözteke, Kuyupınar ve İkizdere köylerinden 40 Müslüman'ı elleri bağlı olarak götürdüklerini gördüm. Yolda öldürülmüş olduklarını işittim. Bunlar arsında Aydınlı Uncu Şahin Ağa'nın iki oğlu da öldürülmüştür. Ben, Hükümet memurlarının tutuklanacaklarını işittiğimden ailemle birlikte Koçarlı'ya kaçtım. Kaçarken Zeheryan'ın bahçesinde çalışan, kocası Çanakkale'de şehit Dudu kadının cesedini gördüm. Ayrıca istasyon civarında İzmir Oteli odacısı Bilâl Arslan, Komiser İbrahim ve Aydın eşrafından Necip Beylerin cesetlerini gördüm[517].

Denizli Muhacir Mahallesi'nde oturmakta olan Aydın Tahrirat Kalemi Başkâtibi Seyfi Bey de Aydın'ın ilk işgalinde gördüklerini özetle şöyle anlatmaktadır: İlk işgalde Aydın'da idim. Yunanlılar, dışarıda çeteler olduğunu bahane ederek katliama başladılar. Karacaahmet, Cuma, Ramazan ve Terziler mahallelerinde işe başladılar. Evvela, mahallelerde yangın çıkardılar. Yangından kaçmak isteyen Müslümanları süngüleyerek öldürüyorlar; ateşe atıyorlardı. Böyle öldürülenlerden, istasyon civarında Kadıköylü Mehmet Ali Efendi, Terziler Mahallesi ile Akbaldır Mezarlığı'nda birbirine sarılmış Cemal ve Ragıp ismindeki, eski İcra memuru Ali Efendi'nin iki oğlunun cesetlerini, eski Orman memuru Arif Bey ile Arzuhalci Mehmet Efendi'nin cesetlerini, yanmış cesetler arasından tanıdım. Köprü altında, bacakları ayrılarak öldürülmüş altı yaşlarında bir kız çocuğu gördüm. Çeteler birinci defa Aydın'a girip gittikten sonra tekrar Yunanlıların geleceği söylentisi oldu. Ailemle beraber Çine'ye gittim. Orada 10.000 liralık eşya ve mal bıraktım[518].

Aydın muhacirlerinden Musulluzâde Ahmet Efendi de Aydın'ın ilk işgalinde Yunan askerlerinin evini bastıklarını, 1000 lirasını aldıklarını, oğlu

---

[517] **Y. Söke**, s. 13-14.
[518] **Y. Söke**, s. 11-12.

Şükrü ile beraber Yunan karargâhına götürüldüklerini, yanlarına eşraftan İzzet Efendi, saatçi Ahmet Efendi ve altı Aydınlının getirildiğini daha sonra, trenle İzmir'e götürülüp tutuklandıklarını söylemiştir. Ahmet Efendi ifadesinde, trene binmeden evvel 18 yaşlarında iki genç postacıyla bir jandarmanın gözleri önünde şehit edildiklerini, hapishanede saatçi Ahmet Efendi'nin dayaktan kaburgalarının kırıldığını, burada zulüm ve işkence altında 32 gün kaldıktan sonra Amerikan temsilcisinin müdahalesi ile tahliye edildiklerini ve Uşak'a kaçtığını söylemiştir[519].

28 Haziran 1919 tarihinde Yunan işgalindeki Aydın'a Millî kuvvetlerin taarruzuyla başlayan müsademeden sonra Yunanlılar, Aydın'ı terk etmek zorunda kalmışlardır. 30 Haziran 1919'da Aydın, Millî kuvvetlerin eline geçmiştir. Bu tarihten önce Türk halkının katliama uğraması korkusuyla taarruzdan çekinilmiştir. 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, 24 Haziran 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporunda, Kuvâ-yı Milliye'nin çete hareketleriyle Yunanlıları aciz bırakıp şehre kapattığından, şehre karşı yapılacak bir taarruzun, şehrin hakim noktalarını tahkim eden Yunanlılara karşı başarı ile sonuçlanamayacağından boş yere manevi kuvvetin bozulmasına ve şehir içindeki İslâm ahalinin katliama uğramasına meydan verilmemek için böyle bir taarruzdan çekinmek zarureti olduğunu bildirmiştir[520].

Cereyân eden bu müsademeye, mahalli Türk halkı[521] ile Yunanlılar tarafından eğitilen Rum gençleri de katılmıştır[522].

Türk kuvvetleri üç koldan şehre girmiştir. Yunanlılar, Aydın'ın ellerinden çıkmakta olduğunu görünce, Türk mahallelerini yakmışlardır. Ateşe verilen mahalleler yanmaktan kurtarılmıştır. Aydın'dan çekilmek zorunda kalan Yunanlıların, bu çekilmeleri sırasında halka yaptıkları zulümleri 30 Haziran 1919 tarihinde Aydın'a giden Celâl Bayar şöyle bir olay naklederek anlatmaktadır:

"...birden çok küçük sayılabilecek, fakat, çok hazin bir manzara ile karşılaştım. Sımsıkı örtünmüş, yaşlı iki Türk kadını ağlıyorlardı. Önlerinde

[519] **Y. Söke**, s. 13.
[520] Buytulluoğlu"Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. III, S. 18, (Mart, 1969), s. 5.
[521] Aydın muharebesine 600 kadar silâhlı, kalanı bıçaklı veya sopalı köylüler de katılmıştır. Bkz. Apak, **Garp...**, s. 96; Hâriciye Nezareti'nin İngiliz ve Fransız İrtibat Subaylıklarına verilen 5 Temmuz 1919 tarihli muhtırasında, Aydın'da Yunanlıların kötü hareketlerinden galeyâna gelen Türk halkı ile Yunanlılar arasında muharebe olduğu belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 28-1.
[522] **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-26.

bir bez parçasıyla örtülmüş bir ceset yatıyordu. Yanlarına yaklaştım, sordum:

- Ne oldu ?

Uzun boylu, daha yaşlı görüneni nâşı işaret ederek, şu cevabı verdi:

-Bu, benim kızımdır. Önce namusunu... dedi, sözüne devam edemedi. Sonra elleriyle göz yaşlarını silerek, kendisini zorladı.

- İşte bu evin içine sürüklediler, öldürdüler kâfirler evlâdımı...

Şimdi başında bekliyoruz. Gösterdikleri iki katlı evin kapısı, pencereleri kırılmıştı. Üst katın çatı tarafından bir kısmı yanmıştı..."[523]

Yerli Rumların bir kısmı Yunanlılarla beraber gitmiş, bir kısmı da Türklerle beraber kalmıştır. Bunlar Hükümet Konağı'na getirilip, istirahat ve ihtiyaçları temin edilmiştir[524]. On Rum'un imzasını taşıyan, 1 Temmuz 1919 tarihli raporda kendilerinin Hükümet binasında Türkler tarafından muhafaza altına alındıkları, her türlü ihtiyaçlarının karşılandığı ve kardeşçe muâmele gördükleri ifade edilmiştir[525].

57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, sivil halka bir zarar gelmemesi için tedbirler almışsa da işittikleri katliam haberleri ile çok kızgın olan bazı zeybekleri durdurmak mümkün olamamış ve devlete ihanet etmiş olan Rumlardan bazılarını öldürmüşlerdir[526].

Rahmi Apak, Aydın'a giren Türklerin, Yunanlıların Aydın Muhârebesi'nde, Millî Kuvvetlere karşı koymaktan ziyâde silâhsız Türk halkını öldürmek ve evleri yakmakla meşgul olduklarını görünce, kendilerini tutamayıp bazı Rumları öldürdüklerini söylemektedir[527].

Aydın'ı terk etmek zorunda kalan Yunan kuvvetleri, takip edilememiştir[528]. 57. Fırka'ya mensup erlerin çoğu, milisler ve gönüllüler dağılmış ve şehir müdafaasız kalmıştır.

[523] **Bayar VI**, s. 1969 vd.
[524] Gökbel, **a.g.e.**, s. 245.
[525] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 11.
[526] Coşar, **İHG,** 1 Temmuz 1919.
[527] Apak, **Garp...**, s. 97.
[528] Asaf Gökbel, şehre giren millî müfrezeler ve nizamiye erlerinin yorgunluklarını bahane ederek, gerçekte, yağma ve talan hırsıyla Yunanlıların peşine takılmadıklarını söylemektedir. Bkz. Gökbel, **a.g.e.**, s. 246; Celâl Bayar da dağılmış ve kısmen yağmaya başlamış bulunan kuvvetlerin toplanıp müdafaaya imkân bulamadan geriye çekilmek zorunda kaldığını söylemektedir. Bkz. Celâl Bayar, **Ben de Yazdım**, C. VII, İstanbul, 1969, s. 2316; Süvari Yüzbaşısı Ahmed Bey, efradın günlerce süren

Yunan kuvvetlerinin Aydın'ı terk ederek, Karapınar istikametine çekildiğini haber alan İşgal Kuvvetleri Komutan General Nider, Zafiriu'ya takviye edilen kuvvetlerle Aydın'ı yeniden işgal etmesini emr etmiştir. Yerli Rum çetelerinden de destek alan Yunan kuvveti, Aydın'a tekrar taarruz etmiştir. Aydın'daki mevcut Millî kuvvetler 3 Temmuz 1919'da çekilmek zorunda kalmıştır.

Yunanlıların ilerlediğini ve Aydın'ı tekrar işgal edeceğini haber alan halk tekrar Menderes Köprüsü'ne doğru göç etmeğe başlamıştır[529]. İstirdat esnasında şehirde kalıp, yangın ve katliamdan kurtulan Türk halkının şehri terk etmiş olduğu ve diğer evlerin Rumlar tarafından yakılmakta olduğu II. Fırka Askerlik Şubesi Başkanı tarafından 5/6 Temmuz 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne bildirilmiştir[530].

Savunmasız kalan Aydın, 4 Temmuz 1919 tarihinde tekrar Yunanlıların eline geçmiştir[531]. Kuvâ-yı Milliye de Aydın ile Nazilli arasındaki Köşk mevkîine çekilmiştir[532].

7 Temmuz 1919 tarihinde Amiral Calthorpe, Curzon'a gönderdiği, Aydın'ın Yunanlılar tarafından işgali ve bu konuyla ilgili mütalâasını bildiren telgrafta, Venizelos'a Yüksek Komiser'in müsaadesi alınmadan, İzmir bölgesinde işgalin genişletilmesinin sebebi sorulduğunda, bunun, daha çok İzmir'le yapılan haberleşmedeki gecikmeden ileri geldiğini, prestij meselesinin bu işgali icâp ettirdiğini ve Türklerin Aydın'ı işgalleri sırasında bir çok Yunanlıyı öldürdüklerini söylediği ifade edilmiştir[533].

Aydın'ı tekrar işgal eden Yunanlılar, şehrin yanmamış olan Türk mahallelerini ateşe vermişler ve kaçamayan halkı öldürmeğe başlamışlardır[534].

Yunanlılar, Aydın'da plânlı bir katliam yapmışlardır.

Aydın merkez komutanı, 57. Fırka Kumandanlığı'na, Yunanlıların, 29 Haziran 1919'da Aydın katliamını ne surette tertip ettiklerini özetle şöyle bildirmişti:

harekâttan yorulmuş olması ve köylerden gelen milislerin de kendiliğinden dağılmış olmasından dolayı kıtaatın geri çekildiğini belirtmektedir. Bkz. Süvari Yüzbaşısı Ahmed, **a.g.e.**, s. 85.

529 Gökbel, **a.g.e.**, s. 248 vd.

530 Buytullıoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. IV, S.19, (Nisan,1969), s.49

531 **ATASE Arş.** Kl. 15 Ds. 71-61 F. 37; Kocatürk, **a.g.e.**, s. 47.

532 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 19.

533 **Bayar VI**, s. 2043-2044, Belge no: 16.

534 Buytullıoğlu, **a.g.m.**, s. 49.

1- Yunanlılar, Aydın'a geldikten bir kaç gün sonra, Türklerin silâhlarını teslim etmelerini ve her kimde silâh bulunursa kurşuna dizeceklerini ilân etmişlerdir. Türklerden topladıkları silâhlarla da Rumları silâhlandırmışlardır.

2- Katliâm sırasında, yanlışlıkla zarar görmemeleri için Rum, Ermeni ve Yahudilerin şapka giymelerini tembih etmişlerdir.

3- Yangın esnasında, Rum ve Ermeni dükkânlarının masun kalması için dükkânlarındaki levhalarını kaldırıp, Rumca yazılı levhalar asmalarını söylemişlerdir.

4- Şehri yaktıkları zaman, yangının söndürülmemesi için, Türk mahallelerinin çoğunun suları, bir iki gün önceden kesilmiştir.

5- Katliâm sırasında hiç bir Türk'ün kurtulmaması için, Hıristiyanlara Türkleri himaye etmemelerini emr etmişlerdir[535]. 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey de bunlara ilâveten bazı Türklerin tutuklanarak öldürülmeleriyle katliama başlandığını, Türklerin şehir dışına çıkmalarının yasaklandığını, şehrin çeşitli yerlerine tenekelerle gaz konulduğunu, II. Ordu Müfettişliği'ne 7 Temmuz 1919 tarihli yazısında belirtmiştir[536].

Rahmi Apak, Yunanlıların şehirde, bir gün önce, Müslüman dükkânlarına tebeşirle işaret koymak, Hıristiyanlara zorla şapka giydirmek, İslâm mahallelerine giden su yollarını kesmek suretiyle bir katliam hazırlığı yapmakta olduklarını söylemektedir[537].

Aydın Dava Vekillerinden İlhâmi Bey, 22 Temmuz 1919 tarihli raporunda: Rum tüccarlarından Papuşçu Mihelaki'nin Cambazzâde Ali Efendi'ye, "Yunan Hükümeti Aydın'ı terk ettiği zaman gelecek olanların Aydın'ı insansız ve evsiz bulacağını söylemesi, Yunan askerlerinin Çine-Nazilli telefon ve telgraf hatlarını kesmeleri, Rumlardan başka, Ermeni, Yahudi ve bütün Gayr-ı Müslimlerin Müslümünlardan ayırt edilmelerini sağlamak üzere feslerini çıkarıp, şapka giymeleri içir zorlanmasının birer katliam hazırlığı olduğunu belirtmektedir[538].

28/29 Haziran 1919'da Aydın'da bulunup, sonra İzmir'e giden Fransız Rahibesi Mari'nin 3 Temmuz 1919 tarihiyle Fransız Karargâhı'na gönderdiği raporunda, Yunanlıların, 29 Haziran'da yerleştirdikleri makinalı tüfeklerle Türk mahallelerini ateş altında tuttuklarını, yanmak tehlikesine maruz kalan Türklerin sokaklara çıktıklarında, merhâmetsizce

535 **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-58; Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 47, 48; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 17.

536 **ATASE Arş.** Kl. 243 Ds. 43-17 F. 42.

537 Apak, **Garp...**, s. 98-99.

538 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 5/1-4, Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 219.

öldürüldüklerini, kısmen yanmakta olan binaların içine girmeye zorlandıklarını anlatmaktadır[539].

Aydın halkı adına, Belediye Başkanlığı, Muhtarlar, Museviler ve ileri gelenler tarafından hazırlanan ve Yunanlıların tertip ettikleri katliamı anlatan ve Yunanlıların buradan gitmelerini isteyen bir mazbatanın İtilâf Devletleri mümessillerine Çine'de takdim edildiği ve bir nüshasının da Dâhiliye Nezareti'ne verildiği, 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey tarafından II. Ordu Müfettişliği'ne bildirilmiştir[540].

Aydın'da kurulan Yunan Divân-ı Harbi'nde, bazı masum Türkler idam ve müebbet kürek cezalarına çarptırılmaktaydı[541].

Yunanlılar, geceleri evlerden, kumandan sizi istiyor diyerek bir çok Türk'ü götürüp öldürmüşlerdir[542].

Müsâdemeden bir hafta evvel, Kemer Mahallesi'nden Memişoğlu Süleyman'ın karısı Emine ve kız Emir Ayşe, Yunan askerleri tarafından süngülenerek öldürülmüşlerdir[543].

Müsâdemeden dört gün evvel, Balcılar Mahallesi'nde kadınlar hamamına Yunan askerleri girerek, kadınlara tecavüzde bulunmak istemişlerse de hamamcı Mustafa ve Hâfızoğlu Ahmet tarafından müdahale edilerek uzaklaştırılmışlardır. Durum, Yunan kumandanına bildirilmişse de yapılan şikâyet itibara alınmamıştır[544].

Müsâdemeden iki gün evvel, Yunan askerleri tarafından evlerinden alınan Dr. Nuri Efendi, Paşa Mahallesi'nden Kadayıfçı Süleyman, Cuma Mahallesi'nden Berber Alioğlu Emin ve Musulluzâde Hacı Bey'in oğlu Şakir Efendi ile teşhis edilemeyen üç şahıs elleri bağlı olarak öldürülmüşlerdir[545]. Aynı gün Yunan askerleri, Tobracı Mahallesi'nden kahveci Süleyman'ın hanesine zorla girerek, karısı ve kızını süngü ile öldürmüşlerdir Aynı gün, bu mahalleden Börekçi Hüseyin'in oğlu kurşunla öldürülmüştür. Bu mahalleden, Hacı Salihoğlu Ahmet Çavuş ile Ahmetoğlu Hasan, Yunan askerleri tarafından kahvehaneden alınarak, dövülmüşler ve

[539] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 4.
[540] **ATASE Arş.** Kl. 243 Ds. 43-17 F. 41.
[541] **Y. Söke**, s. 5.
[542] **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 16; **İAA**, s. 39.
[543] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9-3; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-7.
[544] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9-24; Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 126.
[545] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4; Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 143.

yaralanmışlardır. Aynı mahalleden Molla Mustafa'nın kızı Rabia kurşunla yaralanmıştır[546].

Aynı gün Kutb-ı âla Mahallesi'nden Kazıcı İbrahim, Mehmet ve Osman, Yunan askerleri tarafından Rum Mahallesi'ne götürülüp, İbrahim'le bir arkadaşı öldürülmüştür. Osman yaralı bir halde kaçarak kurtulmuştur. Kaynak Mahallesi'nden Deveci Arap Tahir süngülenerek öldürülmüştür[547].

27 Haziran 1919 günü Dükkânönü Mahallesi'nde, karakol önünden geçmekte olan Ulalıoğlu Salih ve Çilingiroğlu Ali karakolda bulunan Yunan askerleri tarafından çevrilerek sebepsiz öldürülmüşler, cesetleri Rum Mahallesi'ne götürülmüştür[548]. Aynı gün Paşa Mahallesi'nden Fethi Efendi ile bir kaç kişi Yunan askerleri tarafından öldürülmüşlerdir[549].

Meşrutiyet ve Çıksuret mahalleleri Karakol komutanının 3 Temmuz 1919 tarihli tutanağında, Kemer Mahallesi Muhtarı Mehmet Ali Efendi'nin burnu ve kulakları kesildikten sonra öldürüldüğü ifade edilmiştir[550].

Müsâdemenin başladığı gün (28 Haziran 1919) Kozdibi Mahallesi'nden Mehmet Efendi, Yunan askerleri tarafından boğazından kesilerek öldürülmüştür[551]. Aynı gün Tobracı Mahallesi'nden Molla Mustafa'nın kızı Râbia, Yunan askerlerinin açtıkları ateş sonucu yaralanmıştır[552].

Ramazan Paşa Mahallesi'nden Ambarlıoğlu Mehmet Efendi, Ramazan Paşa Camii'ne alınarak, süngü ile öldürülmüştür[553]. İstanbul Oteli'nde misafir olarak kalan, Binbaşı Mesrur Bey'in oğlu Ali Bey, Yunan askerleri tarafından öldürülmüştür[554]. Tahrirat Kalemi'nde çalışan İbrahim Efendi, yerli Rumlardan fotoğrafçı Kosti'nin teşvikiyle Yunan askerlerince öldürülmüştür[555].

Yunan askerleri, İcra memuru Cemal ve Ragıp Efendileri, zorla evlerinden alarak, Hacı Ahmet'in dükkânı önünde öldürmüşlerdir. Dinarlı

[546] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-4; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-61; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 124.
[547] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-1; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-66; Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 143.
[548] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9-5; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-21; Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 33; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 12.
[549] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-2.
[550] **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-64; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 18.
[551] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-7.
[552] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 4-4; Kl. 426 Ds.(1-6)3 F. 124.
[553] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-1; Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 143; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-66.
[554] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-2; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1.
[555] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-2.

kızı Fatma kurşunlanarak öldürülmüştür. Kadıköylüzâde Mehmet Ali Efendi'nin evi yakılarak, kendisi ateşten kaçarken kurşunlanarak öldürülmüştür. Mehmet Ali Efendi'nin komşularından dört kadın, evlerinin yanması üzerine kaçmağa çalışırlarken Yunan askerleri tarafından yakalanarak, diri diri yakılmışlardır. Hacı Abbas'ın damadı da ateşten kaçarken kurşunlanarak öldürülmüştür.. Hamurcuoğlu Hüseyin Efendi hanesinde öldürülmüştür[556].

Aydın Merkez kumandanı, 3 Temmuz 1919 tarihinde 57. Fırka Kumandanlığı'na gönderdiği raporunda, on kadar Yunan askeri ile bir kaç Rum'un evinin kapısını kırarak içeri girdiklerini ve evde bulunanları tamamen soyduktan sonra 10-14 yaşlarındaki kızlardan dördünü ayırıp, götürmek istediklerini, burada üç kadın ile iki erkeği öldürdüklerini, üç kız ve bir erkeği yaraladıklarını anlatmaktadır[557].

Çıksuret Mahallesi'nden Mustafaoğlu Hasan, dilekçesinde, eşi Emine'nin 29 Haziran 1919 günü Yunanlılar tarafından ateşle öldürüldüğünü belirtmiştir[558].

Kaynak Mahallesi'nden Osman Efendi'nin kızı Fatma, dilekçesinde, 29 Haziran 1919 günü Yunanlıların cami minaresinden evlere açmış oldukları mitralyöz kurşunu ile kardeşi Hayriye'nin öldürüldüğünü ifade etmiştir[559].

30 Haziran 1919 günü, Hacı Raşit Efendi'nin eşi, evi yanarken ateşten kaçtığı bir sırada kurşunlanarak öldürülmüştür[560].

Yunanlıların Aydın'ı işgallerinden bir hafta sonra, Belediyede çalışan Ali Ağa ile dokuz kişiyi Yunan askerleri, Rum Mahallesi'ne götürüp, bazısının başını taşla ezmek, bazısını da süngülemek suretiyle katl etmişlerdir[561].

Cuma Mahallesi'nden; Hacı Yahya Efendi'nin hanesine giren iki Yunan askeri ile iki Rum, Hacı Yahya Efendi ile eşini, oğlunu ve kızını öldürmüşler, altın ve paralarını da gasp etmişlerdir. Yangından kaçmak isteyen Mustafa Efendi'nin eşi ve annesi, Yunanlıların attıkları kurşunlardan yaralanmışlar, Denizli'de tedâviye alınmışlarıdır. Ulalı Ayşe'nin evine bir

---

[556] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-6; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 88.
[557] **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 47, 8; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-58; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 17.
[558] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-5; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 29.
[559] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-4; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-77.
[560] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-7.
[561] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9.

yerli Rum ile iki Yunan askeri, kızını almak amacıyla girmişler, kızını bulamadıklarından annesini öldürmüşlerdir. Ispartalı Ahmet'in eşi Hacer'i yangından kaçarken, bir buçuk yaşındaki çocuğu ile beraber öldürmüşlerdir. Edremitli kunduracı Mehmet'in kızı Ayşe, göğsünden ağır yaralanmış, Denizli'de tedâviye alınmıştır. Eski Orman memuru Arif Bey'in hanesi bomba ile tahrip edilmiş, kendisi de boğazından kesilerek öldürülmüştür. Aynı mahalleden sabuncu Lütfi Efendi'nin annesi ve damadı ile çocuğu, yangından kaçmak üzere sokağa çıktıklarında, annesi ile çocuğu öldürülmüştür. Aynı zamanda Falcı Arab'ın iki çocuğu da kurşunla öldürülmüştür. İsmi mazbut bir şahsın kızı ile eşinin namuslarına tecavüz edildikten sonra, eşi süngülenerek öldürülmüş, kızı yaralı olarak kurtulmuştur. Yine başka bir şahsın eşinin namusuna tecavüz edildikten sonra öldürülmüştür. Aynı mahalleden Sultanhisarlı Mehmet, Hâfız Emin, İğneci Ali Dede öldürülmüşlerdir. Hâfız Halil, eşi ve çocuklarıyla kaçarlarken, atılan kurşunlarla, yedi yaşındaki çocuğu Mehmet yaralanmış, sonra Gurebâ Hastahanesi'nde ölmüştür. On bir yaşındaki kızı Lütfiye de yaralanmış ve Denizli'de tedâviye alınmıştır.

Toplu olarak bulunan 40 kadın ve çocuktan 12'si kurşunla öldürülmüş, bir kısmı yaralı olarak kurtulmuş ve Nazilli Hastahanesi'nde tedâviye alınmışlardır.

Karacaahmet Mahallesi'nde Salih Efendi, eşi Hatice ve kızı Nuriye, komşusu bulunan Hıristiyanlar ile Yunan askerleri tarafından götürülmüşler, daha sonra cesetleri bulunmuştur. Aynı mahalleden Atçalıoğlu Emin ve Karşıyakalı Ahmetoğlu İsmail, Dükkânönü Mahallesi'nden Minareci Mustafa, annesi Fatma ve kızı, Karacaahmet Mahallesi'nden Hamamcı Kadir Ağa'nın Kepez mevkîinde parçalanmış cesetleri bulunmuştur.

Tüccardan Kızıkların Hâfız Efendi, Abalıoğlu Medresesi'nde oturan Boşnak Şakir, Kozdibi Mahallesi'nden Selânikli Fatma, Hamidiye Mahallesi'nden Tatar Muharrem ateşe atılarak yakılmışlardır.

Kemer Mahallesi'nden Karademirci ve beş kişilik ailesi, Çıksuret Mahallesi'nden Çakıroğlu Mustafa, Çiftçioğlu Mehmet'in eşi, Kemer Mahallesi'nden Dana Mehmet Ali'nin burun ve kulakları kesilerek öldürülmüşlerdir.

Çıksuret Mahallesi'nden Hasan Çavuş, Mehmet Salih, Hacı Salihoğlu Mehmet, Hamurcu kızı Emine, Bamyacı Hoca'nın kızı ve annesi, Hakimgelini'nin kızı Hatice, Emirlerin kızı Hatice öldürülmüşler ve yakılmışlardır. Aynı mahalleden Hâfız kızı Meryem, Altıoğlu Mustafa,

Çakır Osman, Bozdoğanlı Ahmet Çavuş, Yünlü İbrahim, Burgaz Mehmet Gökdoğanoğlu Mustafa, kızı, oğlu ve hamile karısı (karnı yarılmak suretiyle) öldürülmüşlerdir.

Dükkânönü Mahallesi'nden Çakıroğlu Mehmet ve eşi Cemile, Çıksuret Mahallesi'nden Nebi'nin gelini Fatma, Kadayıfçı Süleyman, Kemer Mahallesi'nden Kavaslı Süleyman, eşi, kızı ve oğulları, Kutb-ı âla Mahallesi'nden Hamal Kadir, İbrahim, Cuma Mahallesi'nden Balıkçı kızı Emir Ayşe ve Kömürcü Mehmet'in eşi öldürülmüşlerdir[562].

Osmanlı Bankası Veznedârı İbrahim Ağa, bankada boğazından kesilmek suretiyle öldürülmüştür.

Aydın Müdde-i Umûmi Kâtibi (Savcı Kâtibi) Ali Efendi ile karısı ve annesinin önce paraları alınmış, sonra öldürülerek ateşte yakılmışlardır.

Dükkânönü Mahallesi'nden 18 yaşlarındaki bir kızın, sokak ortasında ırzına tecavüz edildikten sonra göğüsleri kesilmek suretiyle öldürülmüştür. Aynı mahalleden ; Hacı Yahya Efendi'nin parası alındıktan sonra, eşi ile birlikte boğazlarından kesilmek suretiyle öldürülmüşlerdir. Bir şahsın evinde eşinin ırzına tecavüzden sonra annesiyle beraber öldürülmüşlerdir. Hâfız Muhsin Efendi, damadı Ziya Efendi ve kardeşi öldürülmüşlerdir. Hâfız Emin Hoca evinden zorla götürülerek kaybedilmiştir.

Kozdibi Mahallesi'nden Arap Hacı Hâfız ile Komiserin kardeşi Ali Çavuş tarlalarında öldürülmüşlerdir. Raşit Efendi'nin karısı, yangından kurtulmak için sokağa çıktığı bir sırada kurşunla öldürülmüştür.

Orta Mahallesi'nden Balıkçı Süleyman'ın eşi evinde öldürülmüş, Dellal Hüsnü'nün kızı yaralanmıştır.

Kubbeli Mescit Mahallesi'nden Ağababazâde Mehmet Efendi, yangından kaçarken kurşunla yaralanmıştır.

Kemer Mahallesi'nden Dana Memiş evinden zorla çıkarılarak öldürülmüştür.

Debbağ Mahallesi'nden eski İcra Memuru Ragıp ve kardeşi Cemal Efendiler sokakta öldürülmüşler ve ateşe atılmışlardır. İmamoğlu Mecnun Muhsin'in elleri bağlanarak kesilmiştir. Hüdâi Efendi'nin on yaşlarındaki

---

562 **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 3/1-3; Kl. 89 Ds. 129-326 F. 5/5-10 (Aydın halkından Dr. Muzaffer Bey tarafından hazırlanan 44 maddelik bu raporda pek çok mezalim anlatılmaktadır. Biz bunların bir kısmını aldık.)

hizmetçisi yangından kaçarken kurşunla öldürülmüştür. Ahz-ı Asker memuru bir şahsın kız kardeşi, evinden alındıktan sonra ırzına tecavüz edilmiş ve iki çocuğuyla birlikte öldürülmüştür.

Akmescit Mahallesi'nden Zeliha, kurşunla yaralanmıştır, Ramazan Paşa Mahallesi'nden İsmail Hakkı Bey, gece evinden alınarak, iki çocuğuyla birlikte Rum Mahallesi'ne götürülmüş ve kurşuna dizilmişlerdir.

Cuma Mahallesi'nden kömürcü Muhsin, sakat olan karısını ateşten kurtarmakta iken, her ikisi de öldürülmüşlerdir[563].

Bir tutanakta, evlerinden alınan yedi kişinin Yunanlılar tarafından öldürüldükleri ifade edilmiştir[564].

Belediye Komiseri Mehmet Efendi ile Evkaf Başkâtibi Kadri Efendi'nin tanzim ettikleri tutanakta, Rum Mahallesi'nde medrese odalarında oturan, tahminen on nüfuslu Giritli bir Türk ailesi, müsademe esnasında kaybedilmiştir[565].

Rahmi Apak, şehrin enkazından ve civar yerlerden 1000'e yakın cesedin toplandığını söylemektedir[566].

20/21 Haziran 1919'da yapılan Erbeyli baskınında 79-80 ölü ve yaralı vermelerine kızan Yunanlılar, 22 Haziranda, gerek Erbeyli'de gerekse o civarda ele geçirdikler Türklerden 72 kişiyi öldürdükten sonra Germencik ve Karapınar (İncirliova) istasyonlarındaki kuvvetlerini toplayarak çekilmişlerdir. Bu çekiliş sırasında silâhsız bir çok kimseyi de öldürmüşlerdir[567].

25 Haziran 1919'da Millî Kuvvetlerle Yunanlılar arasında cereyan eden müsademede zayiat veren Yunanlılar, müsademe mahallindeki üç köyü yakmışlar, halkını ateşe atmak gibi zulümler yapmışlardır[568].

Yunanlılar, 28 Haziran 1919 tarihindeki müsademeden hemen sonra müsademe ile alâkası olmayan civardaki Yeniköy, Emirköy ve Kadıköy'ü yakmışlar ve kaçamayan Türkleri öldürmüşlerdir. Bu köyler halkı,

---

563 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 25.
564 **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 143.
565 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-2.
566 Apak, **Garp...**, s. 100.
567 Gökbel; **a.g.e.**, s. 206.
568 **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 87-46 F. 69; Kl. 27 Ds. 75-107 F. 24; **İAA**, s. 31.

Menderes'in göç etmiş ve bütün malları yerli Rumlar ile Yunan askerlerince yağmalanmıştır[569].

Germencik'i işgal eden Yunanlılar, burada Türklerin çoğunu dövmüşler, türlü hakaret ve işkencelerle hapsederek, hanelerine saldırmışlar ve kadınların ırzlarına tecavüz etmişlerdir. Nahiye Müdürü Emin Bey'in hanesine girip, kıymetli eşyalarını aldıktan sonra başından süngü ile yaralamışlardır. 15 kişiyi kurşuna dizmişlerdir. Emin Bey'i silâh toplamıyor bahanesiyle tutuklamışlar[570] ise de İngiliz Temsilcisi Hoder'in yardımı ile bırakılmıştır. Germencik Nahiyesi'nde 26 Haziran 1919 günü, Mehmet Efendi Yunan askerleri tarafından öldürülmüştür. Karısı ve kızı da götürülmüş, akıbetleri hakkında bir haber alınamamıştır. Aynı gün, Nahiye Müdürü tutuklanmış ve 150 altın lirası gasp ve eşyaları yağma edilmiştir[571].

Sultanhisar'da, Salih Efendi'nin kahvehanesinde 50 kadar Türk oturmakta iken, 5-6 Yunan askeri ve 15-16 Rum kahvehaneyi basmışlar, Rumların şarkılarını okumaları arasında, kahvehanede bulunanları dövmeye başlamışlardır. Kaçamayanlardan Müdürzâde Kemal Efendi, Mehmet oğlu Ahmet, Deveci Mustafa fena halde dövülmüşlerdir[572].

Aydın Dava Vekillerinden İlhami Bey 22 Temmuz 1919 tarihli raporunda Germencik'ten Aydın'a gitmek üzere trene bindirilen toplam 61 Türk'ün hareket esnasında öldürüldükleri belirtilmiştir[573].

12. KOR. kumandanı tarafından Dâhiliye ve Harbiye Nezaretlerine gönderilen yazıda, Germencik'te Yunanlılar tarafından gasp edilen mal ve emlâkin 20.300 lira kıymetinde olduğunun Alaiyeli Hüseyinoğlu Mustafa Efendi'nin vermiş olduğu dilekçede ifade edildiği belirtilmektedir[574].

Yunanlılar, Gümüşköy'ü yakmışlar, halktan on kişiyi kurşunla, süngüyle ve ateşe atmak suretiyle öldürmüşlerdir. Halkın hayvanlarını ve yiyeceklerini gasp ederek, İzmir vs. yerlere sevk etmişlerdir. Halktan dokuz kişi tarafından tutulan tutanakta, 800'den fazla nüfusun perişan olduğu ifade edilmiştir[575].

569 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 10-12; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 24.
570 **İzmir Fecâyıı**, s. 5.
571 **ATASE Arş.** Kl. 529 Ds. 47-A-141 F. 3.
572 **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1/36-37; Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 134; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 109.
573 **ATASE. Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 5/1-4; **İzmir Fecâyıı**, s. 5; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 218-219.
574 **ATASE Arş.** Kl. 24 Ds. 93 F. 134, 134-1.
575 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 11-2.

Umûm Jandarma Kumandanlığı'nın Harbiye Nezareti'ne raporunda, Kızılcaköy'de 106 Türk'ün camiye doldurularak, yakıldığı ifade edilmiştir[576].

Umurlu'dan Musaoğlu Abdullah ile Hacı Şerifoğlu Mehmet ve Molla Mahmutoğlu Mahmut dilekçelerinde, Rum Mahallesi'nde Kepez kahvehanesinin önünde tanıyamadıkları bir kişinin, kolları bağlı olduğu halde, süngülenerek öldürülmüş olduğunu gördüklerini ifade etmişlerdir[577].

Karapınar'dan Arnavutzâde Mustaz Dayı, parça parça edilerek öldürülmüştür. Karabağlı İsmail Çavuş evinde, Yunan askerleri tarafından gözleri çıkarılmak ve elleri kesilmek suretiyle vahşice öldürülmüştür[578].

30 Haziran 1919 sabahı, Germencik'te bulunan Yunan askerî kuvveti, İneabat Nahiyesi'nin Reis Köyü'ne saldırarak 114 hane ve binadan ibaret köyü yakmışlar ve halktan ele geçirdiklerini öldürmüşlerdir. Halktan Pazarlıoğlu Mustafa, Kırkkiliseli Mustafa, Koca İsmail, Derici Ahmetoğlu Çakır Ali, Aydınlı Ali, Çineli Mustafaoğlu Süleyman'ı çeşitli işkencelerden sonra öldürerek, Üzümlü ile Karaağaçlı köyleri arasındaki bir kuyuya atmışlardır. Köy kadınlarından ele geçirdikleri, Molla Mehmet kızı Dudu, Pazarlı kızı Emir Ayşe, Ayık Ali kızı Hatice, Karahaytlı kızı Hatice'yi alarak, kendilerine bir gün eziyetlerde bulunmuşlardır. Aynı köyden Toplu Halil, süngülenerek, annesi Ayşe Hanım'ın gözleri oyularak öldürülmüşlerdir.

Reis Köylü on bir kişi tarafından hazırlanan tutanakta, köyün yanmış olmasından dolayı 500 kadar insanın açıkta kaldığı belirtilmektedir. Ayrıca hayvanat ve mahsûlatça tahminen 109.500 liraya ulaşan zararlarının, Yunan Hükümeti tarafından tazmin edilmesini sağlamak için bu raporun hazırlandığı ifade edilmektedir[579].

Yerli Rumların da iştirakiyle, Türk mahallelerine giren Yunan askerleri, kadınların ve kızların ırzlarına tecavüz ettikten sonra öldürmeğe başlamışlardır[580].

İki Rum'un teşvikiyle, yedi Yunan askeri tarafından bir şahsın eşi ile 18 yaşındaki evlâtlığının ırzlarına tecavüz edilmiştir[581]. Bir şahsın eşi ile

576 **ATASE Arş.** Kl. 529 Ds. 47-A-141 F. 2.
577 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 10-18.
578 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 3.
579 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 11-5.
580 **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 26-1; Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 141; Kl. 243 Ds. 43-17 F. 42.
581 **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 141.

baldızını, Dereköy yolundan değirmene gitmekte iken, Kemer Köy civarında rastladıkları dört Yunan askeri alıp götürmüşler, daha sonra yedi kişi olan Yunan askerleri rakı içmeğe zorlamışlar ve ırzlarına tecavüz etmişlerdir[582].

Şehirden köylerine giderlerken, bahçeler arasında iki genç kadın dört Yunan askeri tarafından çevrilmek istenmişse de kaçarak kurtulabilmişlerdir[583].

Balatcık İstasyonu'nda Yunan askerleri, 25 Haziran 1919 günü yolcuları trenden indirerek, erkeklerin gözleri önünde kadınların ırzlarına tecavüz etmişlerdir[584].

Polis memuru Esat Bey tarafından hazırlanan bir tutanakta, Yunan askerlerinin bir kadının ırzına tecavüz ettikleri ve bu maksatla bir kaç haneye saldırdıkları belirtilmiştir[585].

Sultanhisar'dan bir şahsın eşi Kündek Köyü'ne gitmekte iken, silâhlı bir Rum ile dört Yunan askeri tarafından tecavüze uğramış ve 24 saat yanlarında alıkonulmuştur. Ayrıca yanlarında bulunan kardeşi İbrahim ile Şerif Ali'nin annesi Hatice Nine'yi öldürmüşlerdir[586].

Yunan işgali ve mezalimi, Aydın ile beraber civar köylerdeki Türk halkının hicretine sebep olmuştur[587]. Aydın muhacirlerinin bir kısmı Menderes Nehri'ni geçmişler, bir kısmı da daha emniyetli buldukları, Afyon, Denizli ve Burdur taraflarına gitmişlerdir.

Burdur Kalem Reisi tarafından 17 Temmuz 1919 tarihinde II. Ordu Müfettişliği'ne gönderilen yazıda, 15/16 Temmuz 1919 gecesi, Aydın taraflarından, trenle 40 muhacirin daha geldiği ayrıca göçmenlerin durumlarını tetkik ve miktarını tayin maksadıyla iki Fransız subayının geldiği belirtilmiştir[588].

30 Haziran 1919'da Aydın, Türklerin eline geçtikten sonra, Yunanlıların geri dönmeleri ve tekrar işgal etmeleri korkusuyla, Türk halkı göç etmeğe başlamıştır. Nazilli, Söke, Koçarlı ve Yenipazar istikametine

582 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9-30; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-38.
583 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9-23.
584 **İAA**, s. 32; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 220.
585 **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-4.
586 **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 7.
587 **ATASE Arş.** Kl. 243 Ds. 43-17 F. 123.
588 **ATASE Arş.** Kl. 243 Ds. 43-17 F. 123.

göç edenler vardı[589]. Bunların bir kısmı, kendilerine verilen silâhlarla her gelen trene dolmuşlar ve Nazilli taraflarına gitmişlerdir[590]. II. Fırka Kalem Reisi Tevfik Bey, Harbiye Nezareti'ne, Aydın'ın istirdadında, katliamdan kurtulan halkın şehri terk etmekte olduğu bildirilmiştir[591].

Büyük Menderes Nehri'nden Çine'ye giden yol, Türk göçmenleriyle dolmuştu[592]. Miralay Şefik Bey, Menderes Köprüsü'nde, Kuyubaşı denen yerde dinlenmekteyken, bazı ailelerin eşya arabalarıyla Aydın tarafından gelmekte olduklarını görmüş, on bir yaşlarındaki bir çocuğa, nereye gittiklerini ve nereli olduklarını sormuştur. Bunun üzerine çocuk, Emir Köyü'nden olduklarını ve Yunanlıların köylerinde yaptıklarını anlattıktan sonra, "... rahat yok; bunun için geceleri, Menderes'in bu yakasındaki köylerde yatacağız; gündüzleri tarlamıza gideceğiz." demiştir[593].

Aydın Defter-i Hâkânî (Tapu ve Sicil) memuru, 10 Temmuz 1919 tarihinde Maliye Nezareti'ne yazdığı yazıda, Aydın'da Yunan mezaliminden, halkın ve memurların evlerini, yurtlarını terk ederek, Çine'ye geldiklerini, buranın da Yunanlılar tarafından işgali ihtimali ortaya çıkınca Muğla'ya gittikleri ifade edilmektedir[594].

Celâl Bayar bu konuda, "Şehirden çekilmek zorunda kalan kadın ve erkek vatandaşlarımız, Aydın ovasına yayılmışlardı. Köylerden gelen kafileler de bunlar arasında yer almış, her ağaç dibi kalabalık bir aile yuvası haline gelmişti. Bütün ova ve Menderes kıyıları, mahşeri bir insan kalabalığı ile örtülü bulunuyordu."[595] demek suretiyle göçün büyüklüğünü ifade etmiştir.

Yunanlılar Aydın'a girdikten bir hafta sonra, eski Belediye Reisi Emin Bey, tüccardan Ömer Muharrem Efendi, Asım Efendi ve daha pek çok kişi Yunanlıların tecavüzlerinden kurtulabilmek için aileleriyle birlikte göç etmişlerdir[596].

589 Gökbel, **a.g.e.**, s. 246.
590 Coşar, **İHG**, 2 Temmuz 1919.
591 **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-A)113 F. 7.
592 Coşar, **İHG**, 5 Temmuz 1919.
593 **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-31; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 72.
594 Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. IV, S. 23, (Ağustos, 1969), s. 60.
595 **Bayar VI**, s. 1960.
596 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9-26 (mahalle muhtarlarıyla beraber 9 kişi tarafından hazırlanan bu tutanakta göç etmek zorunda kalan 7 kişinin ismi daha verilmektedir.)

Göç eden kafilelere saldırılar da söz konusu edilmiştir: Soma ve Balıkesir arasında göç eden, Aydın halkı kafilelerine saldırıda bulunulduğunun duyulması üzerine, EHUR, 7 Temmuz 1919 tarihinde 14. KOR. Kumandanlığı'ndan tahkik edilerek, bilgi verilmesini istemiştir[597]. 14. KOR. kumandanı cevaben, Soma ve Balıkesir arasında göç kafilelerinde hırsızlık maksadıyla bazı küçük olayların olduğunu ve gereken tedbirlerin alındığını bildirmiştir[598].

Göç edenler, Menderes Köprüsü'nde durdurulmaları üzerine müşkül bir duruma düşmüşlerdir. Türk memurlarının, bu hal karşısında Yunan kumandanına yaptıkları müracaat, tutuklu olarak İzmir'e götürülmeleri ve aylarca hapis kalmalarıyla sonuçlanmıştır[599].

Denizli Mutasarrıflığı'nın 2 Temmuz 1919 tarihli telgrafında, Aydın olayları sırasında, Aydın'da bulunan Hoder'in İstanbul'da İngiliz Ataşesi'ne çektiği telgrafta, Aydın'da 10.000 İslâm ve Hıristiyan halkın meskensiz olduğunu bildirdiği ve tedbir alınmasını rica ettiği belirtilmektedir[600].

Göç edenler, gittikleri yerlerde çok zor durumda kalmışlardır[601].

57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, 7 Ağustos 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne telgrafında, göç eden ve köyleri Yunan işgal mıntıkasında bulunan halkın, Yunan mezaliminden yurtlarına dönemedikleri ve bunların bir kısmının çeşitli köylerde geçici olarak iskân edildiğini belirtmektedir[602]. Şefik Bey, 2 Ağustos 1919 tarihli raporunda da Yunan mezaliminin Aydın ile beraber 58 köy halkını civar yerlere göçe zorladığını ve sefalette bıraktığını, Yunan işgali devam ettiği müddetçe, bunların yerlerine dönmelerinin mümkün olmadığını söylemektedir[603].

Yunanlılar, "siz, Yunan işgalini istemiyormuşsunuz; siz, İngiliz, Fransız, İtalyan işgallerini istiyormuşsunuz." gibi bahanelerle bazı Türkleri tutuklamağa başlamışlardır[604].

---

597 **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-a)113 F. 10-2.

598 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 10.

599 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 6/1-4; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 38-21; Gökbel, **a.g.e.**, s. 332.

600 **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-2 7 3 F. 2.

601 II. Ordu Müfettişliği'nin 6 Ağustos 1919'da Harbiye Nezareti'ne gönderdiği yazısında, Yunan mezaliminin, halkın göç etmesine ve sefaletlerine sebep olduğu ifade edilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 15 Ds. 71-61 F. 63; İzmir Müdâfaa-i Hukûk Cemiyeti'nin Harbiye Nezareti'ne 6 Kasım 1919 tarihli yazıda da muhacirlerin çok zor durumda oldukları belirtilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 12.

602 **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 48/1-2.

603 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 48-6.

604 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 24.

İzmir tüccarlarından Eyüp Sabri, İngiliz Konsolosu Mr. Jeplin'e yazdığı mektupta, kardeşi saatçi Ahmet ile oğlu Reşit'in, saat almak üzere dükkânlarına gelen Yunan askerleri tarafından tutuklandıklarını ve burada türlü işkencelere maruz kaldıklarını ifade etmiştir[605].

10 Haziran 1919 günü Ethem Efendi'nin kahvehanesi önünde oturmakta olanlardan Hacı İsmailzâde Nuri Selim Efendi ve diğer bazı şahıslara, bir Yunan subayı türlü hakaretlerde bulunmuş ve bazılarını da dövmüştür. Bunların kaçmaları üzerine, kahvehanede kalan Sultanî Mektebi Arapça öğretmeni Şakir Bey ile Nuri Efendi'yi tutuklamıştır[606].

29 Haziran 1919'da Aydın Mutasarrıfı Abdurrahman Bey tutuklanmıştır. Ayrıca Ceza Reisi Hakkı Bey, Müdde-i Umûmi (savcı) Şevket Bey, Jandarma Bölük Komutanı Mehmet Arif Bey[607], eşraftan İzzet Bey, Musulluzâde Hacı Ahmetoğlu Şakir, kadayıfçı Süleyman, Dr. Nuri Bey[608], Reji Kolcubaşısı Ömer Efendi ve eşraftan 15 kadar şahıs tutuklanarak İzmir'e götürülmüşlerdir. Yolda bazı gençler öldürülmüştür[609].

İzmir'e getirilen tutuklular, Punta'dan Kışla'ya gelinceye kadar caddelerde, "Aydın vukûatının fâilleri" olarak teşhir edilmişler ve her türlü hakarete maruz kalmışlardır. Umûmi hapishanede ayrı ayrı hapsedilen tutuklulardan Musulluzâde Hacı Ahmet Bey, burada pek ağır muameleler maruz kaldıklarını, saatçi Ahmet Efendi'nin kaburga kemikleri kırılıncaya kadar dövüldüğünü ifade etmiştir[610]. Tutuklananlar, daha sonra İzmir'de serbest bırakılmışlardır[611].

Yunanlılar, ric'atleri sırasında, tutukladıkları bazı şahısları beraberlerinde götürmüşlerdir. Erbeyli'de tutuklular bir trene bindirilirken, bir jandarma neferi ile Milaslı iki asker, yerli Rumlar tarafından öldürülmüştür[612].

---

605 Eyüp Sabri Efendi bu mektupla, hastahanede yatmakta olan kardeşinin tahliyesini rica etmiştir. Saatçi Ahmet Efendi de BMTH'ne verdiği mektupta başından geçenleri anlatmaktadır. Bkz. Gökbel, **a.g.e.**, s.310 vd.

606 **ATASE Arş.** K181 Ds. 128-301 F. 9-1.

607 Aydın Tahrirat Müdürü Fuat Bey'in 6 Temmuz 1919 tarihli raporunda, Mehmet Arif Bey'in söylentiye göre şehit edildiği ifade edilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7-8.

608 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 25; Kl. 243 Ds. 43-17 F. 42.

609 **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7-8.

610 Gökbel, **a.g.e.**, s. 350 vd.

611 **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7-8; Nazilli Kaymakamı'nın 1 Temmuz 1919 tarihli telgrafında, Aydın Mutasarrıfı ile tutuklananlarının hayatlarının meçhul olduğu belirtilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7; Asaf Gökbel, Mutasarrıf Abdurrahman Bey'in Fransız olan karısının teşebbüsü ile Fransız makamlarınca kurtarıldığını söylemektedir. Bkz. Gökbel, **a.g.e.**, s. 352

612 Gökbel, **a.g.e.**, s. 354.

Yunan askerleri ve yerli Rumlar, Aydın ve civar köylerinde, gasp ve yağmalamayı da ihmal etmemişlerdir.

Yerli Rumların da teşvikiyle, Yunan askerleri her gün dükkânları soymağa ve tahribe çalışmışlardır[613].

Aydın'ın işgali sırasında, Osmanlı ordusunu temsil etmek üzere Aydın'da bırakılan Binbaşı Nuri Efendi'nin üzerinde bulunan paraları gasp edilmiştir[614].

Aydın büyük yangınında, eşyalarını kurtarmak isteyen Türkler engellenmiş ve yangın mahallindeki eşyalar, Yunan efradı tarafından yağma edilmiştir[615].

Kızlar Ana Mektebi'nde bulunan eşyalar, Yunanlılara terk edilmiştir[616].

Civar köylerden Aydın'a gelmekte olan halkın, getirmekte oldukları mallar, Rumlar tarafından gasp edilmiştir[617].

Aydın'ın istirdadından sonra Kuvâ-yı Milliye'nin dağılmasını fırsat bilen yerli Rumlarla Yunan askerleri, şehre saldırdıkları zaman bir çok haneyi yağma ederek yakmışlardır[618].

Aydın ve civar köylerdeki hayvanlar gasp edilerek, Rum kasapları vasıtasıyla sattırılmıştır[619].

Çıksuret Mahallesi'nden pideci Ali, evine gitmekte iken, kahvehane civarında tesâdüf ettiği 7-8 kişilik Yunan devriyesi tarafından yolu kesilerek, üzerinde bulunan 30 lira parası alınmıştır[620].

Aydın'dan trenle gitmekte olan İzmirli Mustafa ile hizmetçisi Efe Atanaş, Aziziye İstasyonu'nda, bir Yunan subâyı tarafından indirilmiş ve üzerindeki 950 lirası alındıktan sonra iki gün tutuklanmıştır. İki gün tutuklu kaldıktan sonra bırakılmışsa da tekrar Yunan askerleri tarafından götürülmüş ve bir daha haber alınamamıştır[621].

---

613 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 24.
614 **ATASE Arş.** Kl. 17 Ds. 102-68 F. 59.
615 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 6-4.
616 **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 90-305 F. 27 (Aydın muhacirlerinden Talat Bey ve arkadaşları tarafından Harbiye Nezareti'ne yazılan dilekçeye merbut defter de bu eşyaların listesi mevcuttur.)
617 **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-2.
618 **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-A)113 F. 7.
619 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 10-12; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 24.
620 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 9-3; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-7.
621 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 28-1.

Yunanlıların Aydın'ı işgal etmelerinden bir hafta sonra Danişment Köyü'nde iki Türk'ün mevcut paraları, Yunan askerlerince alınmıştır[622].

20 Temmuz 1919 günü Giritli Caferoğlu Mustafa, Balatcık'a geldiği zaman, Yunan askerleri üzerinde bulunan 500 lira kadar parasını aldıktan sonra öldürmüşlerdir[623].

Yunanlılar muhtelif zamanlarda, Aydın şehri ile civar köylerde yangınlar çıkartmışlardır.

25 Haziran 1919 tarihinde Çıksuret Mahallesi'nde yangın çıkarılmıştır. İki dükkân ile dört hane yanmış olduğu halde, diğer binalarla caminin kurtarılması için itfaiye getirmeğe çalışan İmam Hâfız Ali Efendi, Meşrutiyet Mahallesi karakolunda Yunan jandarmaları tarafından öldürülmüştür. Aynı mahallede, 31 Haziran 1919'da Manisalıoğlu İstalyo'nun zeytinyağı fabrikasına mahalleyi yakmak amacıyla bomba atılmışsa da halkın gayretiyle yangının yayılması önlenmiştir. Ayrıca, yangının yayılması için harmanların da ateşe verildiği görülmüştür[624].

Aydın büyük yangını, 28 Haziran 1919'da Yunanlılar ile Türkler arasında cereyan eden müsademe sırasında, Yunanlılar tarafından çıkartılmıştır. Müsâdemeden bir iki gün evvel Yunanlılar tarafından bazı sokak başlarına getirilen tenekelerle gaz yağı ve paçavralar ile Türk mahalleleri ateşe verilmiştir[625]. Şehrin güneyindeki Türk mahallelerinin ateşe verilmesiyle başlayan yangın diğer mahallelere de yayılmıştır[626].

Yunanlıların yangından önce Türk mahallelerinin sularını kesmek[627] gibi bazı tertipleri de yangının önüne geçilmesine mani olmuştur.

28 Mayıs 1919 günü şehre giren Yunanlılar, Cuma Mahallesi'ni ateşe vermişlerdir. Evvela, İbrahim Efendi'nin hanesini, sonra Cambazoğlu Ali Efendi'nin ve Hacı Yahya Efendi'nin hanelerini yakmışlardır.

Yangından canlarını kurtarmak isteyenler, sokağa çıktıkları zaman öldürülmüşlerdir. Bu mahalleden, Belediye kâtibi ile Muhtar Çilingir Ali

---

622 **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-10.
623 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 5-3.
624 **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds14-5 F. 1-64; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 18; 20 Haziran 1919'da Aydın bit pazarında büyük bir yangın çıkmıştır. 150 dükkân ve imâlâthanenin yandığı bu yangının kimler tarafından çıkarıldığı tespit edilememiştir. Bkz. Coşar, **İHG**, 20 Haziran 1919.
625 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 10-20.
626 **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 27; Kl. 15 Ds. 71-61 F. 6/1-5; Kl. 89 Ds. 129-326 F. 16; Kl. 184 Ds. 16-98 F. 7; Kl. 243 Ds. 43-17 F. 25.
627 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 10-20, 10-22; Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 34; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 51; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 17, 22.

tarafından hazırlanan tutanakta, böyle öldürülenlerden 6'dan fazla ceset görüldüğü, yaralı sayısının daha fazla olduğu, tüfek ateşinden korkarak dışarı çıkamayanlar arasında yananların çok olduğu, hanelerinde öldürülen ve sonra da yananların olduğu belirtilmektedir[628].

Aydın'da yangın ve katliamdan kurtulan ve şehri terk etmekte olan Türklerden kalan haneler de Rumlar tarafından yakılmıştır[629].

Aydın yangınında Cuma, Tabaklı, Ramazan Paşa, Dükkânönü mahalleleriyle yedi Türk mahallesi ve Hasan Paşa Sebze Çarşısı, Kasaplar Çarşısı, Manifatura ve Kunduracılar Çarşısı ile Rum Mahallesi yanmıştır[630]. Başka bir ifade ile Aydın'ın yarısı yanmıştır[631].

Aydın Muhârebesi esnasında, Top Yatağı'nda bulunan Yunan topçusu, Paşadağlı ve Köprülü mahallelerini top ateşine tutmuştur. Bunun sonucu bir çok kimsenin evi tahrip olmuştur[632].

27 Haziran 1919 tarihinde Tellidede mevkîinde, Yunanlılarla Kara Durmuş çetesi arasında vukû bulan müsademe sonunda, biraz zayiat veren Yunanlılar, Emir, Arapkuyusu ve Gazi köylerini yakmışlardır. Bu köylerin eşya ve hayvanları yağmalanmış, Arapkuyusu'nda üç Türk kadını ile bir hoca öldürülmüştür[633].

Andon Ağa çiftliği civarında Kuvâ-yı Milliye ile çarpışan Yunanlılar, yenilmişler ve bu bölgede bulunan Yeniköy ve Ovaizi köylerini yakmışlardır[634].

Aydın Mutasarrıfı ile tutuklananlar İzmir'e götürülürlerken, yolda Kemer Köyü'nde Yunan askerlerinin evleri yaktıklarını, hayvanları öldürdüklerini ve istasyondaki eşyaları yağmaladıklarını görmüşlerdir[635].

Müsâdemeden sonra Aydın'ı terk eden Yunanlılar ve Rum çeteleri güzergâhlarında tesâdüf ettikleri Türk köylerini yakmışlardır[636].

[628] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 10-21.
[629] **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-a)113 F. 7.
[630] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 6/1-4; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 38/1-21; Gökbel, **a.g.e.**, s. 345.
[631] **ATASE Arş.** Kl. 15 Ds. 71-61 F. 5/1-5; Kl. 27 Ds. 75: 107 F. 27; Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7-2; Kl. 184 Ds. 16-98 F. 7; Kl. 243 Ds. 43-17 F. 25.
[632] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 10-21.
[633] **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7-3.
[634] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 7-1.
[635] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 7-3.
[636] **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 28-1; Kl. 243 Ds. 43: 17 F. 25.

Yunan askerleri, 7 Temmuz 1919'da Menderes Nehri'nin güneyine geçerek Baltaköy, Eski Çiftlik, Savran Deresi ve Emir köylerini ve bu köylerin zeytin ağaçlarını yakmışlardır. Belediye Başkâtibi Ahmet ve tüccardan İsmet imzalarını taşıyan dilekçede, Yunanlıların bu mezalimi üzerine, Çine'deki İtalyan işgal kuvvetinin müdahalesi ile Yunan askerlerinin uzaklaştırıldıkları belirtilmektedir[637].

Yunanlılar, ric'atleri esnasında güzergâhlarındaki Türk köylerini yakmışlardır. Aydın Mutasarrıflığı'nın 5 Eylül 1922 tarihli telgrafına göre, Yunanlılar, Nazilli'den Aydın'a kadar Menderes kıyısında bulunan köyleri ve nahiyeleri yakarak çekilmişlerdir. Aynı telgrafta, Yunanlıların Pazarköy'de halkı camilere toplayıp, para için baskı yaptıkları, köyü yakmağa başladıkları ve toplanmış halkın üzerine ateş ettikleri ifade edilmektedir[638].

Yunanlılar tarafından yakılan köylerin bazıları şunlardır: Karapınar, Erbeyli, Karabağ, Hızırbeyli, Ömerbeyli, Reis, Kızılca, İkizdere, Ahur, Işıklar, Arapkuyusu, Şenköy, Emir, Tepecik, Araplı, Çamköy, Karakilise, Arzular, Kıptimüslim, Kalfa, Danişment, Mehmetler, Tahtacıköy, Senirteke, Balatcık, Üzümlü, Andon Ağa Çiftliği, Umurlu, Asikürtler, Gölhisar, Dereköy, Çerkesköy, Çamurluk, Serçeköy, Aşağı Domalan, Yukarı Domalan, Baltaköy, Kemer, Bağcılar ve Germencik Nahiye merkezi de tamamen yakılmıştır. Bu köyler tamamen yakıldıkları gibi halkının büyük bir kısmı katl edilmiş ve bir çok kızın ırzına tecavüz edilmiştir. Karapınar ve Germencik taraflarındaki incir ağaçları da mitralyöz ateşiyle mahv edilmiştir[639].

Aydın Valisi'nin raporu ve bu rapora ilişik zayiat defterine göre:

A- Yunan askerleri tarafından gasp edilen eşya:

108.332.089 Halkın üzerinden, hane, mağaza ve dükkânlardan

<u>36.979.045</u> Resmî dairelerden

145.311.134 kuruş

B- 675 ölü, 104 yaralı, 34 kayıp; Yunanlıların, vapurlardan ve yollardan, gizlemek maksadıyla denize attıkları ve defnettikleri Türklerin sayısının binleri aştığı muhakkaktır.

C- 111 kişi dövülmüştür.

D- 113 kızın ırzına tecavüz edilmiştir.

E- 7 büyük yelkenli gemi, 2 kayık, 6 köy yağma ve tahrip edilmiştir.

[637] **ATASE Arş.** Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 26; Kl. 81 Ds. 128-301 F. 11-9:
[638] **AYZV**, s. 15.
[639] **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 25; **İAA**, s. 37.

F- 115 kişi sebepsiz hapsedilmiştir.

Aydın Vilâyeti'nin 30 Temmuz 1919 tarihli raporuna göre:

A- Katliâm ve hicret dolayısıyla mal ve eşya zayiatının gerçek kıymeti tayin ve tespit edilememiştir. Yalnız İneabat Nahiyesi'nin zayiatı, 20.550.000 ve Değirmencik Nahiyesi'nin zararı 10.000.000 kuruştur.

B- Aydın Kazası'nda 96.000 kişiden 83.000'i İslâm idi. Bunlardan 63.700 Müslüman hicret etmiş ve Yunan mezalimine uğrayan kalan 18.925 kişiden pek çoğu şehit olmuş, yaralanmış ve dövülmüştür. Evvelce Müslüman nüfusu 30.000 olan Aydın Merkez Kazası'nda bugün 375 kişi kalmıştır. 59 yaralı vardır.

C- 7 kadın ve kızın ırzına tecavüz edilmiştir.

D- Aydın civarındaki 51 Müslüman köyü ve hayvanları tamamen (yalnız Aydın merkezinde 5800 İslâm hanesi) yanmıştır[640].

Aydın Hastahanesi'nden Yunanlılar tarafından yağma edilen mal ve eşyanın miktarı 396.325 kuruş kadardır[641].

İzmir Fecâyıı adlı kitapçıkta, Aydın'da yanan Türk hane ve eşyalarının kıymeti 10.000.000 lira olarak gösterilmiştir. 4000'den fazla Türk'ün de şehit olduğu belirtilmiştir[642].

Dâhiliye Vekili namına Müsteşar Ahmet Münir Bey'in 19 Ekim 1922 tarihli tezkiresinde, Aydın Sancağı'nda Yunanlıların 28.351 ev, 89 cami ve mescit, 6.640 han, hamam ve dükkân, 133 fabrika, yağhane, debbağhane, 140 okul ve medrese, 20 resmî bina yaktıkları ifade edilmiştir. Yunanlıların burada çeşitli işkence ve zulümlerle 1267 Türk'ü şehit etmiş oldukları da ilâve edilmiştir[643]. Yine Ahmet Münir Bey tarafından Matbuat ve İstihbarat Umûm Müdürlüğü'ne gönderilen tezkirede, Aydın Merkez Kazası'nda 16.462, Köşk Nahiyesi'nde 640, Umurlu'da 700, Değirmencik Nahiyesi'nde 2700, Karapınar Köyü'nde 200 hanenin yanmış olduğunun anlaşıldığı belirtilmiştir[644].

[640] **EK 11.**
[641] Bu zayiatla ilgili liste, Harbiye Nezareti ve EHUR'ne verilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl.82 Ds.90-305 F.32.
[642] **İzmir Fecâyıı**, s. 11.
[643] **AYZV**, s. 147-148; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 222.
[644] **AYZV**, s. 147; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 221.

2- Nazilli Kazası

Yunanlılar, Nazilli'yi 4 Haziran 1919 tarihinde işgal etmişlerdir[645]. Bu işgale, güya Sarayköy civarında 19 topla takviyeli 12.000 kişilik bir Türk kuvvetinin toplanmış olduğunun öğrenilmesi gerekçe olarak gösterilmiştir. Bu durum karşısında ilgisiz kalınamayacağı ifade edilerek, İngiliz temsilcisiyle görüşülmüş ve Nazilli'yi doğuya geçmemek şartıyla bir tabur askerle Nazilli işgal edilmiştir[646]. Herhangi, bir direnmeyle karşılaşmayan Yunanlılar, Nazilli'yi sükûnetle işgal etmişlerdir. Nazillili Rumlar, "kahrolsun Türkler" diye bağırarak Yunan askerlerini karşılamışlardır[647].

İşgalden sonra Osmanlı jandarması görevden men edilmiş; idâri zabıtanın kontrolünden mahrum kalan Türk mahallelerinde, Yunan askerleri evlere girmeğe, kadınlara tecavüz etmeğe başlamışlardır.

Silâh aramak bahanesiyle, yerli Rumların da ihbarlarıyla, bazı Türkler tutuklanmıştır. Emekli Binbaşı Keffan Bey, Hacı Caferzâde Hâfız Mehmet Efendi ve diğer bazı Türklerin evlerine girilerek yağma edilmiş, kendileri de tutuklanmıştır. Rumların ihbarıyla tutuklananlardan bazıları, daha sonra serbest bırakılmışlardır. Dönenlerden bazıları kurşuna dizilmişlerdir.

Yunanlılar ve yerli Rumlar, Türk mahallelerinde, İstanbul'a gideceğiz, Padişâhı keseceğiz." gibi sözlerle hakaretlerde bulunmuşlardır[648].

Yunanlılar, Nazilli'de memurların bir kısmını tutuklamışlar, bunlardan bazılarını şehirden uzaklaştırmışlardır[649].

Yunan İşgal Kumandanlığı şehrin ileri gelenlerinin 24 saat zarfında şehri terk etmelerini istemiştir. Nazilli kömür madeni eski Müdürü 12. KOR. İnşaat Bölüğü Kumandanı Yüzbaşı Osman Nuri Bey, Yunan İşgal Kumandanlığı'nın bu emri üzerine, ailesiyle beraber Konya'ya göç etmek zorunda kaldığını ifade etmiştir[650].

Nazilli'ye giren Yunan kuvvetleri, Nazilli Kömür İdâresi ile ocaklarda bulunan malzeme ve eşyaya el koymuştur. Kömür Madeni eski

[645] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 38; **Bayar VII**, s. 2314.
[646] **TİH II/1**, s. 133.
[647] Süvari Yüzbaşısı Ahmed, **a.g.e.**, s. 66.
[648] **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7-4.
[649] **İAA**, s. 32; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 224.
[650] **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 90-305 F. 38-6.

Müdürü Nuri Bey tarafından tanzim olunan zayiat listesine göre: Nazilli Kömür Madeni İdaresi'nin zararı 1.591.866 kuruşa ulaşmaktadır[651].

Yunanlılar, 3 Haziran 1919'da Atça Nahiyesi'ni işgal etmişlerdir. Belediye Reisi Hâfız Mehmet Efendi tutuklanmış; eşraftan 22 kişinin toplanıp kendilerine teslimi şartıyla serbest bırakılmıştır.

16 Haziran 1919'da İskele Kahvehanesi'nde bulunan halka, Yunan askerleri saldırarak, burada bulunanları dövmüşler ve ertesi günü öğleye kadar depolarda hapsetmişlerdir[652].

Nazilli ve civar köylerinde işlenen cinayetlerle ilgili olarak, Sultanhisarlılar ve Atçalılar tarafından Yunan İşgal Kumandanlığı'na şikâyet dilekçeleri verilmiş[653] ise de bir netice alınamadığı anlaşılmaktadır.

19 Haziran 1919 günü Nazilli'de bulunan Yunan Taburu, Türk kuvvetlerinin Nazilli'yi hedef alan bir taarruz hazırlığında bulunduğu haberinin alınması üzerine 20 Haziran 1919 günü çekilmeğe başlamıştır[654]. Yunan kuvvetleri şehri terk ederken, Rum ailelerin bir kısmını ve tutukladıkları 15 kadar Türk'ü beraberlerinde götürmüşlerdir[655]. Bunlarla beraber Atça ve Sultanhisar'dan tutuklanan on kişi[656] de kurşuna dizilmiştir. Bunlardan Keffan Bey ve Hacı Hamdi ağırca yaralanmış, Keçeci Ahmet kaçarak kurtulmuştur[657]. Sarayköylü bir şahıs da kaçarak kurtulmuş ve Nazilli'ye gelmiştir[658]. Esasen, Yunanlılar bu şahısları rehine olarak

---

651 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 38/3-9.

652 **ATASE Arş.** Kl. 529 Ds. 47-A-141 F. 3.

653 **ATASE Arş.** K181 Ds. 128-301 F. 9/1-34.

654 **TİH II/1**, s. 136.

655 Bazı belgelerde ve kaynaklarda, Yunanlıların tutuklayıp beraberlerinde götürdükleri bu şahısların sayısı farklı ifade edilmiştir. Sadrazam Vekili Şeyhülislâm imzasıyla 26 Temmuz 1919'da Harbiye Nezareti'ne verilen yazıda 15 kişi (**ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 35-4), Denizli Mutasarrıfı Fâik Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 21 Haziran 1919 tarihli telgrafta 15 kişi (Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. III. S. 18, (Mart, 1969), s. 4), Coşar, **İHG,** 21 Haziran 1919'da 15 kişi, Süvari Yüzbaşısı Ahmed, **a.g.e.**, s.72'de 18 kişi; **TİH II/1**, s. 136'da 18 kişi, Nazilli Kaymakamı Hasan Bey'in 1 Temmuz 1919 tarihli telgrafında 40 kişi (**ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7), Umûm Jandarma Komutanı'nın Harbiye Nezareti'ne raporunda 40 kişi (**ATASE Arş.** Kl. 529 Ds. 47-A-141 F. 3-1), Zulümdîde Aydın ve Havâlisi İstimdat Reisi ve Aydın Eşrâfından Bazıları adıyla BMTH'ne sunulan raporda 40 kişi (**ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 6/1-4; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 38/1-21, "Nazilli Cemaat-ı Müslimesi ve Gayr-ı Müslimesi'nin Düvel-i İtilâfiye mümessillerine Verdiği Muhtıra"da 40 kişi (**ATASE Arş.** Kl: 89 Ds. 129-326 F. 22), Dâhiliye Nezareti tarafından Harbiye Nezareti'ne yazılan yazıda 38 kişi (**ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 52-2). II. Fırka Kalemi Riyâseti'nin telgrafında'da 38 kişi (**İAA**, s. 38) olarak belirtilmektedir.

656 **TİH II/1**, s. 136'da Atça'dan 15, Sultanhisar'dan 5 kişi olarak belirtilmiştir.

657 **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7-4 (Nazilli Kaymakamı'nın 5 Temmuz 1919 tarihli bu telgrafında öldürülen bu şahısların kimlikleri tespit edilebilenlerin isimleri belirtilmektedir.)

658 **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 23/1-4; Kl. 118 Ds. 81-423 F. 52-2; Nazilli Kaymakamı'nın 1 Temmuz 1919 tarihli telgrafında, Yunanlıların bu çekilişleri sırasında 200'e yakın Türk'ü sebepsiz

yanlarına almışlardı. Yunan kumandanı, kendilerine bir baskın yapıldığı takdirde bu sivilleri öldüreceklerini bildirmiş; Umurlu'ya gelirken Millî kuvvetlerin hücûmuna uğramaları üzerine de bu rehineleri öldürmüşlerdir[659].

Öldürülen bu şahısların bir kısmının kimlikleri tespit edilmiştir[660].

Denizli Mutasarrıfı Faik Bey'in 12 Temmuz 1919 tarihli telgrafında, Aydın sabık mebusu İlhami Bey'in raporuna atfen verdiği bilgiye göre, Yunanlılar Nazilli'de 17 günlük işgal süresince İslâm haneleri ve kadınlarına tecavüzlerde bulundukları gibi müezzinleri ezan okurken tahkir, yerli Rumların delâletiyle gençleri tevkif ve darp etmişlerdir. Çekilirken de isimleri mazbut bir çok kişiyi kolları bağlı olduğu halde beraberlerinde götürmüşlerdir. Yolda 100 kadar Türk'ü şehit etmişler, güzergâhlarındaki Türk köylerinde tesadüf ettikleri kişileri de öldürmüşler ve mallarını yağmalamışlardır[661].

Nazilli Kaymakamı Hüseyin Bey'in 1 Temmuz 1919 tarihli telgrafında da Yunanlıların Nazilli'yi tahliye ederlerken beraberlerinde götürdükleri 40 tutuklu ile Atça ve Sultanhisar'dan 200'e yakın Müslüman'ı şehit ettikleri belirtilmektedir[662].

EHUR tarafından 6 Temmuz 1919 tarihinde Sadâret'e sunulan yazıda, şehri tahliye eden Yunanlıların memurların bir kısmını da beraberlerinde götürdüklerinden şehrin inzibatsız kaldığı belirtilmektedir[663].

Yunanlıların bu çekilişleri sırasında, Eskihisar'dan esir olarak götürdükleri üç erkek ve iki kadının akıbetleri meçhul kalmıştır[664].

57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, Harbiye Nezareti'ne ve 14. KOR. Kumandanlığı'na çektiği telgraflarda, Yunanlıların beraberlerinde başıbozuk Rumlar olduğu halde, Aydın'a geldiği, güzergâhlarındaki Türk köylerini yaktıkları, Türkleri öldürdükleri, Umurlu'da pazar münasebetiyle toplanmış

öldürdükleri belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7; 12. Fırka Kumandanı tarafından 134. Alay Kumandanlığı'na gönderilen şifrede, Yunanlıların bu çekilme sırasında 37 kişiyi öldürdükleri ifade edilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 417 Ds. 14-7 F. 32.

659 Coşar, **İHG,** 21 Haziran 1919.

660 **ATASE Arş.** Kl. 529 Ds. 47-A-141 F. 3-9 (Umûm Jandarma Kumandanı'nın bu raporunda kurşuna dizilenlerden kimlikleri tespit edilebilenlerin isimleri verilmiştir.)

661 **Arşiv Belgelerine Göre...**, s.53.

662 **Arşiv Belgelerine Göre...**, s.42.

663 **ATASE Arş.** Kl./85 Ds. 103-316 F. 35.

664 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 10-8; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 7, 8.

olan halkın üzerine makinalı tüfeklerle ateş edildiğinin işitildiğini belirtmiştir[665].

Yunanlıların tahliye ettiği Nazilli'yi Sarayköy'de bulunan Türk müfrezesi asayişi korumak için işgal etmiştir[666]. 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, 26 Haziran 1919'da Harbiye Nezareti'ne, Kuvâ-yı Milliye'nin takibi üzerine, Yunan kuvvetlerinin, mahalli Rum halkını da beraberlerine alarak Aydın'a gittiklerini, Nazilli'nin Yunanlılar tarafından tahliyesi üzerine Türk kuvvetlerinin Nazilli'ye girerek, halktan yağma edilen eşyayı toplayıp sahiplerine verdiklerini bildirmiştir[667].

Yunanlıların tahliyesinden sonra Nazilli'de asayişsizlik ve karışıklıklar olmuştur. Karışıklıkları önlemek için eşraf, halkı teskine çalışmışsa da bazılarının yaralanmasına mani olunamamıştır. Daha sonra teşkil edilen Kuvâ-yı Milliye'yle şehrin asayişi temin edilebilmiştir. Sonra, Yörük Ali Çetesi şehre girerek hakim olmuştur[668]. Daha sonra Demirci Mehmet Efe Çetesi şehre girerek mağazaları yağmalamıştır. Halktan bazıları da bunların saldırılarına maruz kalmıştır. Civarda bulunan ve Yunan mezalimine şahit olan Yörük Ali Efe Çetesi'nin Nazilli'de yedi kişiyi öldürdüğü ve bir çok haneyi yağma ederek şehri terk ettiği, Dâhiliye Nâzırı tarafından Denizli Mutasarrıfı'nın raporuna[669] istinaden Harbiye Nezareti'ne bildirilmiştir[670]. Bu olaylar sırasında Aleksandros ve kardeşi Deli Atanaş ile Hacı Mehmet ve Hacı Hamdi adlı şahıslar öldürülmüşlerdir[671].

Hamdi Bey kumandasındaki Kuvâ-yı Milliye asayişe hakim olmuştur. Daha sonra Binbaşı Hakkı Bey kumandasındaki süvâri müfrezesi şehre girmiştir[672].

İngiliz İhtiyat Subayı Hoder ile Aydın Mutasarrıfı Abdurrahman Bey, Ceza Reisi Hakkı Bey ve eşraftan İzzet Efendi 21 Haziran 1919 tarihinde Nazilli'ye gitmişler ve olaylar hakkında tahkikatta bulunmuşlardır[673].

---

665 **ATASE Arş.** Kl. 401 Ds. (1-3) 4 F. 215.
666 **ATASE Arş.** Kl. 83 Ds. 75-308 F. 36 (25 Haziran 1919 tarihli Vaziyet-i Umûmiye Tamimi)
667 **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 25.
668 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. I29-326 F. 24.
669 **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 52-2.
670 **ATASE Arş.** Aynı belge; Asaf Gökbel, Yörük Ali çetesinin Nazilli ve Atça'da bazı Rumları öldürdüğünü, mallarını yağmaladığını söylemektedir. Bkz. Gökbel, **a.g.e.**, s. 196.
671 **ATASE Arş.** Kl. 89. Ds. 129-326 F: 24.
672 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 2; Kl. 118 Ds. 81-423 F. 52-2.
673 Gökbel, **a.g.e.**, s. 195-196.

Nazilli İşgal kumandanının, sâbit olmuş suçlarından dolayı cezalandırılması beklenmişse de mezalimine devam etmiştir[674].

Nazilli'den çekilen Yunan askerleri Köşk Nahiyesi'ne gelerek telgraf hatlarını kesmişler ve Hükümet binası civarında bulunan jandarma karakolu efradının silâh ve cephanelerini gasp etmişlerdir. Hükümet binası önüne ve sair mevkîlere makinalı tüfekler yerleştirerek, Hükümet binasını, camiyi, mahalle aralarını ve Bakla Köyü'nü ateş altına almışlardır. Bu ateş üç saat kadar devam etmiştir. Bu ateş sonucu bazı kimseler ölmüş ve bazıları da yaralanmıştır.

Köşk'te Kul Ali ve Toplu Hoca ile on iki yaşındaki, Halil İbrahim kesilerek öldürülmüşlerdir. Köşklü Mehmet Ali'ye asker çantalarını taşıtarak Aydın'a götürmüşler ve orada öldürmüşlerdir. Köşk'te bir çok kimsenin bazı hayvanını, Belediye Reisi Nuri Efendi'nin mağazasını, eşraftan Muharrem Çavuş'un dükkânını yağma etmişlerdir. Ayrıca, bir çok Türk evini de yağmalamışlardır[675].

Yunanlılar ric'atleri sırasında Nazilli'yi tamamen yakmışlar ve pek çok Türk'ü öldürmüşlerdir. Dâhiliye Vekâleti'nin 19 Ekim 1922 tarihli tezkiresinde, Nazilli'nin tamamen yakıldığı ifade edilmektedir[676].

Yunan askerleri, 8 Eylül 1922 günü Sultanî Mektebi, Kışla ve Askerlik Şubesi'nden başka bütün binaları yakmışlardır. İstasyon binasını da bombalarla tahrip etmişlerdir[677].

Aydın Mutasarrıflığı'nın yaptığı tahkikata göre: Yunanlılar, 3300 haneli Yukarı Nazilli'yi tamamen yakmışlardır. Yalnız on Hıristiyan evi ile şehir kenarındaki 40 hane yangından kurtulmuştur. Aşağı Nazilli'de de 1200 evi yakmışlardır. 100 kadar ev yangından kurtulmuştur. 1 askerî depo, Belediye binası, 5 cami, 4 okul, 3 medrese yanmıştır. Kuyulardan enkaz altından bağ ve bahçelerden cesetler çıkmıştır. Yunanlılar, burada 500 Türk'ü öldürmüşlerdir.

3000 haneli Atça Nahiyesi tamamen denilecek derecede yakılmıştır. Hükümet Konağı, postahane, 1 depo, 3 okul, 4 cami, 3 mescit, 1 hamam ve

---

674 Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 218.
675 **ATASE Arş.** Kl. 529 Ds. 47-A-141 F. 3-1.
676 AYV, s. 147; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 222; Asım Us da Nazilli'nin tamamen yakıldığını söylemektedir: Bkz. Us, **a.g.e.**, s. 60-61.
677 **AYZV**, s. 146; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 224.

300 dükkân yakılmıştır. 40 Türk'ün öldürüldüğü tespit edilmiştir. Tespit edilemeyen cesetler de çıkmıştır[678].

Dâhiliye Vekâleti'nin 19 Ekim 1922 tarihli tezkiresinde, Yunanlıların Nazilli Kazası'nda 6838 evi yaktıkları belirtilmektedir[679].

Nazilli Kaymakamı'nın raporuna göre: Nazilli Kazası'nda göç sebebiyle zarar takdir edilememiştir. Yalnız bir kadından 160.000 kuruş gasp edilmiştir.

100 kişi öldürülmüştür. Bu miktar yalnız, Umurlu katliamında isimleri tespit edilenlerdir.

10 kızın ırzına tecavüz edilmiştir.

Dövülenlerin sayısı bilinmemektedir[680].

Yunanlılar Kapucuk ve Yukarı Nazilli'yi yakarlarken bombalar ve otomatik silâhlarla halkını da öldürmüşlerdir[681].

3 Temmuz 1920 tarihinde ikinci defa işgal edilen Nazilli[682], 5 Eylül 1922 tarihinde Demirci Mehmet Efe ve maiyetindekiler tarafından istirdat edilmiştir[683]. İzmir Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez-i Umûmisi İstihbarat Kalemi'nin bir telgrafında, Nazilli'den Demirci Mehmet Efe'den alınan şifreye istinaden verilen bilgide, istirdat edilen köylerde Yunanlıların ihtiyar, kadın ve çocuklara karşı pek gaddarca davranmış olduklarının görüldüğü ifade edilmiştir[684].

3- Söke Kazası

Söke, 17 Mayıs 1919 tarihinde İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir[685]. Yunanlıların işgal sahasını genişletmeye başladıkları dönemde Söke'nin Yunanlılar tarafından işgali ihtimaline karşı İtalyan Askeri Kuvveti kumandanı, Kaymakamlık'a bir subay göndererek, işgallerindeki Söke İstasyonu'na herhangi bir Yunan taarruzunu men etmek için İtalyan bayrağı çekeceklerini beyan ile müsaade istemiştir[686].

678 **AYZV**, s. 149-150; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 222-223.
679 **AYZV**, s. 147; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 221.
680 **EK. 11.**
681 **AYZV**, s. 150; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 223.
682 Kocatürk, **a.g.e.**, s 131.
683 **AYZV**, s. 150; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 223.
684 **ATASE Arş.** Kl. 88 Ds. 239-323 F. 3.
685 Kocatürk, **a.g.e.**, s. 30; Süvari Yüzbaşısı Ahmed, **a.g.e.**, s.61.
686 **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 1S-107 F. 6-11.

57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, İtalyan askeri kuvveti tarafından icap ederse Yunan işgalinin cebren men edileceğini 135. Alay Kumandanlığı'na bildirildiğini, Söke'deki İtalyan yüzbaşısının da Yunanlıları men etmek maksadıyla, Alay'dan kuvvet isteneceğini şifâhen söylediğini 23 Mayıs 1919'da Harbiye Nezareti'ne bildirmiştir[687].

Söke üç defa Yunan işgaline girmiştir. İlk işgal 1 Mayıs 1920'de, ikinci işgal 2 Şubat 1921'de[688], üçüncü işgal ise 21 Nisan 1922'de İtalyanların şehri boşaltmaları üzerine, aynı gün Yunan kuvvetlerinin işgaliyle olmuştur[689].

Anadolu'da Yunan işgali başlamadan önce Söke havalisinde Sisam ve diğer adalardan sızan Rum eşkıyaları köyleri basarak halka zulümler yapmakta, Türklere ait malları yağmalayıp kaçmaktaydılar[690]. Bazı yerlerde askerî depolardan silâh ve cephaneyi gasp etmekteydiler[691]. Rum eşkıyasının bu zulümlerini önlemeğe Osmanlı Hükümeti'nin gücü yetmiyordu[692].

İtalyan işgali süresince Söke ve civar köylerde Rumların Türklere karşı zulümleri devam etmiştir. Söke Rumları, Sisam'dan gelen Yunanlılar ile birleşince önemli bir güç oluşturuyorlardı. Bunların, özellikle Aydın'ın Yunan işgali altına girmesinden sonra taşkınlıkları artmıştır. Köylerden uzaklaşan yolculara sarkıntılık ediyorlar, hayvanlarını alıp götürüyorlardı[693].

1 Haziran 1919'da Söke'nin Rum Mahallesi'nden Hancı Yenako, Rum Akköy Nahiyesi'ne un götürmekte iken, devecisi olan Akçakayalı Feyzullah yerli Rumlar tarafından bıçaklanarak öldürülmüştür.

Söke'de Yunan mezalimi sebebiyle halkın büyük bir kısmı göç etmiş olduğu için burada 360 nüfus kalmıştır. Bunların da hayatlarından emin olmadıkları anlaşılmaktadır. Söke'ye bir saat mesafede 26 kişi, Gümüş Yeniköyü'nde 18 kişi ve Tatarlar Köyü'nde 72 kişi şehit edilmiştir. Halkın

687 **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 6/9-10.
688 **Y. Söke**, s. 9.
689 Kocatürk, **a.g.e.**, s. 209.
690 Meselâ, 14 Nisan 1919'da Söke'nin Çeltikçi Mahallesi'nden Mustafaoğlu İbrahim, 25 Nisan 1919'da Sultaniye Mahallesi'nden Hasanoğlu Mehmet Rum çetelerince öldürülmüşlerdir. Bkz. **ATASE Arş.**;Kl. 81 Ds. 128-301 F. 5/1-4.
691 Aydın Vilâyeti'nin 135. Alay Kumandanlığı'na 18 Nisan 1919'da gönderdiği tezkirede, Akköy'de Rum eşkıyâsı tarafından gasp edilen silâh ve mühimmâtın bir kısmının ele geçirildiği belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş. Kl.** 401 Ds.(2-6)2 F. 45-1.
692 Gökbel, **a.g.e.**, s. 207.
693 Celâl Bayar, Rumların Söke köylerinden 200 kadarı at olmak üzere 3981 baş kasaplık hayvanı sürüp götürdüklerini söylemektedir. Bkz. **Bayar VI**, s. 1957

mallarına emvâl-i metrûke diye el konulmuş, ev eşyaları dahi gasp edilmiştir[694].

14 Haziran 1919'da Söke'nin Boralıdağı Mahallesi'nden Balcı Koca Mustafa Rum çeteleri tarafından öldürülmüştür[695].

14 Haziran 1919'da Akköy, Yoran, Gelebiç köyleri Rumlarından mürekkep bir çete, Söke'nin Sarıca Köyü'nü basmıştır. Köy halkı ile Rum çetesi arasında meydana gelen müsademede her iki taraftan da zayiat olmadığı 135. Alay kumandanı tarafından 57. Fırka Kumandanlığı'na bildirilmiştir[696].

Söke'nin Yunanlılar tarafından işgal edilmesinden sonra, bu işgalden cesaretle Rum çetelerinin saldırılarını ve zulümlerini artırdıkları görülmektedir: 9 Mayıs 1922'de 30 kişilik bir Rum çetesi İzmir-Manisa arasında Demiroluk mevkîinde bir otomobili durdurarak yolculardan 150 lira gasp etmişlerdir. Soygun sırasında, ihtiyar bir yolcunun parmağındaki yüzüğü alabilmek için parmağını kırmışlardır.

Rumlar, 30 Mayıs 1922'de Efeler ve Badem köyleri arasında, Urlalı Süslüoğlu Kasap Hüseyin ile Kerim Ağa'nın damadı ve kardeşini öldürmüşlerdir.

Rum çeteleri Ağaçlı, Ferikler ve Yoğurtçular köylerini basarak yağmalamışlardır. Tahtalı Köyü'nden bir erkeği öldürmüşler ve bir kadını da dağa kaldırmışlardır. Kızılca Köyü civarında bir kadınla bir erkeği öldürmüşlerdir. Kızılca Köyü basarak yağmalamışlar; üç kadının ırzına tecavüz etmişlerdir. Karaağaçlı Köyü'nü de basarak yağmalamışlardır.

Söke'yi işgal eden Yunan askerleri bir yandan katliama, bir yandan da kadınlara tecavüz etmeğe başlamışlardır. Rumlara ve Ermenilere de silâh dağıtılmıştır[697].

Yunanlıların Söke'yi işgalleri sırasında öldürdükleri Türklerin isimlerini kısmen öğrenebiliyoruz[698]. Bunlar arasında kadınların ve çocukların da bulunduğu görülmektedir.

---

[694] **Arşiv Belgelerine Göre...**, s. 275.
[695] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 5-3.
[696] **ATASE Arş.**: KL. 401 Ds. (1-3)4 F. 173.
[697] Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 228-229.
[698] İsimler için Bkz. **Y. Söke**, s. 2.

Ağaçlı Köyü'nde Hatipoğlu Mustafa'nın kız kardeşi Hatice, Bekirzâde'nin kızı Zübeyde, Palamutçukızı'nın namusları kirletildikten sonra öldürülerek kuyuya atılmışlardır.

Söke'nin işgali sırasında Türk kadınları Yunan askerlerini eğlendirmeğe icbar edilmiş, ırzlarına tecavüz edildikten sonra çoğu öldürülmüştür. Bunlar arasında 12-13 yaşlarında çocuklar da bulunmaktadır. İsmail Onbaşı'nın 13 yaşındaki kızı bunlardan bir tanesidir[699].

Söke'de bazı Türkler tutuklanarak Atina'ya götürülmüşlerdir[700]. Anadolu Ajansı'nın haberine göre, Atina'ya götürülenlerin akıbetleri meçhul kalmıştır.

Yunan süvârileri tesâdüf ettikleri göçmenlerden dört erkekle iki kadını, köylülerin bütün nakil vasıtaları ile yiyeceğini beraberlerinde götürmüşlerdir.

Yunan mezaliminden kaçmak isteyenlerden 20 kişi Menderes Nehri'ni geçmek isterken boğulmuştur.

Yunan askerleri Söke'de bir şahsın evini basarak gözünün önünde kızının ırzına tecavüz ettikten sonra öldürmüşlerdir. Bu şahıs bir kaç yerinden yaralı olarak İtalyan Konsoloshanesi'ne sığınmışsa da aldığı yaradan dolayı ölmüştür. Yine bir şahsın eşi çıplak bir halde sokaklarda gezdirildikten sonra genelev yapılan bir binaya kapatılmıştır.

Yunan askerleri Reji memuru hamdi Efendi'yi dövmüşler ve eşyalarını gasp etmişlerdir.

Karaağaçlı Köyü'nde Yunanlılar, üç kişiyi süngü ile sekiz kişiyi işkence ve dayak ile, iki kadını da tecavüz ettikten sonra öldürmüşlerdir. Öldürülerek Menderes Nehri'ne atılan bir kişini cesedi çıkarılmıştır.

Söke'nin işgalinde, Söke civarında 13 erkek öldürülmüştür.

Yunanlılar, Söke'ye girdikleri gün bütün mağaza ve evleri, yerli Rumların da katılmasıyla yağmalamışlar, Türk mahallelerinden bir kısmını yakmışlardır.

---

[699] Diğer isimler için Bkz. **Y. Söke**, s. 2.
[700] Yunalılar, Ahmetli Nahiyesi Müdürü Mustafa Efendi'nin oğlu Kâzım, eşraftan İbrahimoğlu Hikmet, Dr. Yusuf, Sâipzâde Eşref, Arnavutzâde Hulûsi, Hâfız İbrahim, Müftü Hâfız Hasan, Arif Efendi, eski Sandık Emini Arif Hikmet Efendileri tutuklayarak Yunanistan'a sürmüşlerdir. Bkz. Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 229-230.

Yunanlılar, Hisar Camii'ne çekilmesi adet olan Türk bayrağını kurşunlamışlardır[701].

Söke'nin Sarıkemer Köyü'nden Çinelioğlu Mehmet, ilk işgalde Evrad Köyü'nde olduğunu, işgal olur olmaz Çakıroğlu Süleyman, Koca Ömeroğlu İsmail Karadervişoğlu Süleyman'la kaçarlarken, Yunan askerlerinin bu üç şahsı gözlerinin önünde öldürdüklerini ifade etmiştir[702].

5 Temmuz 1919'da Söke'nin Kemer Köyü'nde Menderes Köprüsü'nde yedi Türk elleri bağlı olarak kesilmiş bir halde bulunmuştur[703].

Söke'yi yakarak çekilen Yunanlılar, çekilirken Rumları da beraberlerinde götürmüşlerdir. Ayrıca beraberlerinde götürdükleri 40 kadar Türk'ü Ayasulug'da öldürmüşlerdir.

Aydın Mutasarrıfı'nın 6 Eylül 1922 ve 7 Eylül 1922 tarihli telgraflarına göre: Yunanlılar Söke Hükümet Konağı'nı yakamamışlardır. Çarşıyı tamamiyle, çevre mahallelerle Rum Mahallesi'ndeki Büyük Kilise'den çaya doğru olan cadde üzerindeki evleri ve İtalyan Kumandanlık binasının büyük bir bölümünü yakmışlardır[704].

Aydın Valisi'nin raporuna göre: Yunanlılar tarafından gasp edilen eşyanın zarar miktarı tespit edilememiştir. İki ölü, bir yaralı vardır. Dövülenlerin sayısı bilinmemektedir. Irzlarına tecavüz edilenlerin sayısı bilinmemektedir. Domaniçe Karakolu, Onbaşı Çiftliği, Kelelin Köyü yağmalanmıştır. 14 at ve iki öküz gasp edilmiştir[705].

Garp Cephesi İstihbarat Şubesi'nin tahkikatına göre: Yunanlılar, aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu 34 Türk'ü öldürmüşlerdir[706].

Anadolu Ajansı'nın haberine göre: Yunanlılar Söke'de işgal günü 15 Türk'ü şehit etmişlerdir[707].

Dâhiliye Vekili namına Müsteşar Münir Bey tarafından İstihbarat Umûm Müdürlüğü'ne gönderilen tezkirede, Söke Kazası'nda 1148 hanenin yakıldığı ifade edilmektedir[708].

---

701 Hocaoğlu, **a.g.e.**, 228-229.
702 **Y. Söke**, s. 9.
703 **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 5-3.
704 **AYZV**, s: 152-153; Asım Us, Söke'nin tamamının yakıldığını söylemektedir. Bkz. Us, **a.g.e.**, s. 60-61.
705 **EK. 11.**
706 Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 228.
707 **AYZV**, s. 154.
708 **AYZV**; s. 147.

Anadolu Ajansı'nın 18 Temmuz 1922 tarihli haberine göre: Yunanlılar, Konak Mahallesi'nde 5'i kadın olmak üzere 9 kişi, Kavukça Köyü'nden 8 kişi, ve Söke çevresinden 21 kişiyi öldürmüşlerdir. Ağaçlı Köyü'nde 10'u kadın 2'si çocuk olmak üzere 57 kişiyi öldürerek kuyulara atmışlardır. Üzümlü Köyü'nde bir çok Türk'ü öldürmüşlerdir. Bunlardan 14 erkek ile yedi kadın ve kızın kimlikleri tespit edilmiştir. Moreli Köyü'nde öldürülenlerden 18 kişinin kimlikleri tespit edilmiştir. Gümüşköy'de 12 kişi öldürülüp cesetleri Menderes'e atılmıştır. Tatarlar Köyü'nden de 3 kişi öldürülerek cesetleri Menderes'e atılmıştır[709].

C- MANİSA (SARUHAN) SANCAĞI'NDA YUNAN MEZALİMİ

1- Manisa Kaza Merkezi

Manisa, 25 Mayıs 1919 tarihinde Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir[710]. Konstantin Çakalos komutasındaki bir Yunan alayı, hiç bir mukavemet görmeden Manisa'yı işgal etmiştir[711].

Manisa'da Yunan işgalini önlemek için ciddi hiç bir tedbir alınmamıştır. Burada millî heyecan kaynaşmakla beraber işgalin önünü kesecek bir hareket hazırlanamamıştır. Manisalılar, Vilâyet'e, Sadâret'e ve Ayan Meclisi'ne dilekçeler, İtilâf Devletlerine protestolar göndermekle vakit geçirmişler, vilâyetin, Mutasarrıflık'ın ve İngiliz Temsilciliği'nin uyuşturucu sözlerine aldanmışlardır[712].

Manisa'da bulunan Türk askerî birliği, işgalden önce Salihli istikametine çekilmiştir. Bölge halkının mukavemetten kaçınması[713] ve İngiliz temsilcisinin mani olması üzerine 56. Fırka'ya ait pek çok silâh ve cephane de terk edilmiş ve Yunanlıların ellerine geçmiştir[714].

---

709 **AYZV**, s. 156-157; Hocaoğlu, **a.g.e.**. 227-228.
710 **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 90; Kl. 14 Ds. 72-55 F. 58; Coşar, **İHG**, 26 Mayıs 1919; 28 Mayıs 1919 tarihli Vaziyet-i Umûmiye Tamimi'nde Manisa'nın 26 Mayıs 1919 tarihinde işgal edildiği belirtilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 83 Ds. 75-308 F. 26.
711 Kaygusuz, **a.g.e.**, s. 171.
712 Bezmi Nusret Kaygusuz, İngiliz temsilcisinin kendisine müracaat edenlere, "Ne telâş ediyorsunuz? Manisa işgal mıntıkasına dâhil değildir." dediğini, mutasarrıfın da "İşgal buraya kadar uzanmayacak; İzmir şehri ve civarına inhisâr edecektir. Manisa işgal mıntıkası haricindedir." dediğini kaydetmektedir. Bkz. Kaygusuz, **a.g.e.**, s. 170.
713 61. Fırka Kumandanı Kâzım Bey, 25 Haziran 1919'da 14. KOR. Kumandanlığı'na gönderdiği telgrafta; Manisa'da geniş bir millî teşkilât yapılamamışsa da müftünün idâresinde bir heyetin kurulmuş olduğunu söylemektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 320 Ds. 10-7 F. 116; Rahmi Apak, silâh patlatmamak fikrinde olanların çoğunlukta olduklarını, Mutasarrıf ile Belediye âzâsından Hâfız ve taraftarlarının bu fikirde olduklarını, Nurettin Paşa tarafından kurulan cemiyetin reisi olan müftünün müdafaa taraftarı olduğunu kaydetmektedir. Bkz. Apak, **Garp...**, s. 23.
714 **HTVD**, S. 37, Vesi'.a No: 901.

İzmir'in işgalinden itibaren Manisa halkının bir kısmı; işgale karşı Menemen sırtlarında müdafaa yapılmasını istemişlerse de İngiliz ve Fransız irtibat subaylarının geçici bir işgal için boş yere kan dökülmemesi tarzındaki propagandalarının tesiriyle buna teşebbüs edilememiştir[715]. Dolayısıyla Manisa'nın işgali bir oldu bittiye getirilmiştir. Bu konuda İtilâf Devletlerinin izni söz konusu olmamıştır[716]. Manisa Mutasarrıfı ve yerlilerden mürekkep bir heyetin karşılamasıyla Rum halkının gösterileri arasında Yunan kuvvetleri Manisa'ya girmiştir[717]. Bir Yunan gazetesinin muhabiri, Manisa'nın işgali hakkında şu bilgiyi vermiştir: "Manisa halkı (Rumlar) cumartesi gününden itibaren Yunan kuvvetlerini beklemeğe başlamışlardır. Tepelere çıkmışlar ve gözcüler yerleştirmişlerdi. Pazar sabahı 08.oo'de ilk Yunan kuvvetlerinin yakındaki ve Rum çoğunluğu bulunan Hamidiye Köyü'nden çıkıverdikleri görülmüştür. Manisa Rumları, başta Efes Metropoliti olduğu halde, ellerinde Yunan bayrakları ve çiçeklerle Yunan birliğini karşıladılar."[718]

İşgal Kuvvetleri Komutanı Yarbay Konstantin Çakalos Manisa'nın işgali münasebetiyle ilgili olarak bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyannamede Manisa ve havalisindeki köy ve kasabaları müstakilen askerî işgal altına aldığını bildirmiş, memurların, jandarma ve polisin vazifelerini ifâda devam edeceklerini, din ve mezhep gözetmeksizin bütün halkın ırz, mal ve canının emniyet altında bulunduğunu ilân etmiştir[719].

Yunan işgal komutanı, Manisa Mutasarrıflığı'na da asayiş ve inzibatın temini için Müttefiklerin kararı ve Yunan Hükümeti'nin emri üzerine Manisa'yı işgale memur edildiği ve mahalli hükümet, jandarma ve polislerin vazifelerine devam etmeleri ve inzibat için gerektiği kadar asker verileceği hakkında bir beyanat göndermiştir[720].

27 Mayıs 1919 tarihinde Yunan İşgal Komutanı Zafiriu tarafından yayınlanan beyannamede, Manisa'nın Yunan askeri tarafından olaysız işgal olunduğu ve halkın askeri "hüsn-i surette" kabul ettiği belirtilmiştir[721].

---

[715] Apak, **Garp...**, s. 23.
[716] Kâmil Su, **Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları**, Ankara, 1982, s. 1.
[717] Apak, **Garp...**, s. 23-24.
[718] Coşar, HG, 26 Mayıs 1919.
[719] **Gökbilgin I**, s. 123; Bu beyanname İzmir'in işgali sırasında Zafiriu tarafından yayınlanan beyanname ile mahiyet itibarıyla benzerlik gösterir.
[720] Manisa Mutasarrıfı bu beyanâtı, "Manisa'da inzibatsızlık yoktur ki askere ihtiyaç olsun" mukâbelesiyle protesto etmiştir. Bkz. **HTVD**, S. 37 Vesika No: 901.
[721] **Islahat,** 27 Mayıs 1335; **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 58.

İzmir'de çıkan **Patris** gazetesinde Manisa'nın işgali hakkında ayrıntılı bilgi verildikten sonra Manisa Mutasarrıfı'nın bir bildirisi yayınlanmıştır. Bu bildiride, "İzmir'in işgali dolayısıyla Manisa halkından bazılarının başka yerlere gitmek girişiminde bulundukları ve bu sebeple halkın zihninde galeyan olduğu anlaşılmıştır. Memlekette bunu gerektirecek hiç bir durum yoktur." denilmekteydi[722].

1919 yılı temmuz ayında Manisa'ya gelen işgal kuvvetleri yeni komutanı General Nider de halkla ve şehrin ileri gelenleriyle yaptığı konuşmada, nasihat ve uyarılarda bulunmuş; Yunan adaletinin cins ve mezhep ayrılığı gözetmeksizin herkese eşit olarak uygulanacağını söylemiştir[723].

Yunanlılar ilk iş olarak telgraf hatlarını kesmişlerdir[724].

Yunan askerleri, işgalden sonra silâh aramaya ve ileri gelenleri tutuklamaya başlamışlardır[725]. Muhtelif zamanlarda silâh aramaları yapıldığını görmekteyiz[726]. Temmuz ayı başlarında 4000 kadar silâh toplanmıştır. İzmir gazeteleri bu silâhların bir kısmının sahipleri tarafından getirilerek Yunan makamlarına teslim edilmiş olduğunu yazmıştır[727]. Bu aramalar sırasında halka türlü eziyetler yapılmaktaydı. 61. Fırka Kâzım Bey, 25 Haziran 1919 tarihli 14. KOR. Kumandanlığı'na telgrafında, silâh aramaları sırasında bazılarının sebepsiz dövüldüğü, bu muamelenin hâlen devam etmekte olduğunu belirtmektedir[728].

İşgal süresince Yunanlıların Manisa'da yaptıkları mezalimin bir kısmı şöyledir:

Pamukçuoğlu Mehmet Efendi, sekiz kişilik ailesiyle birlikte öldürülmüştür. Debbağ Hacı Ahmet Efendi'nin evinde karnı deşilmek ve çocuğu dışarı çıkarılmak suretiyle parça parça edilmiş bir hamile kadın cesedi bulunmuştur. Kasımoğlu Süleyman ve Semerci İbrahim Efendi aileleri ve çocuklarıyla birlikte öldürülmüşlerdir. Halide Edip

---

[722] Su, **a.g.e.**, s. 12.
[723] Su, **a.g.e.**. 2.
[724] **HTVD**, S. 36 Vesika No: 884, 888.
[725] **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 34; **İAA**, s. 20.
[726] 20. KOR. Kumandanlığı'nın 14. KOR. Kumandanlığı'na 16 Haziran 1919 tarihli şifresinde (**ATASE Arş.** Kl. 321 Ds. 2-8 F. 113) ve 61. Fırka Kumandanlığı'nın 14. KOR. Kumandanlığı'na 25 Haziran 1919 tarihli şifresinde (**ATASE Arş.** Kl. 320 Ds. 10-7 F. 116) Yunanlıların Manisa'da silâh aradıkları belirtilmektedir.
[727] Coşar, **İHG,** 3 Temmuz 1919.
[728] **ATASE Arş.** Kl. 320 Ds. 10-7 F. 116.

başkanlığındaki heyetin dinlediği bir şahit, kendisinin 100'den fazla yanmış ceset gördüğünü söylemiştir[729].

Manisa Müftüsü Alim Efendi'yi Yunanlılar fena halde dövmüşlerdir[730].

Manisa bağlarında iki Türk kadını öldürülmüştür[731].

Yunan askerleri, 17 Temmuz 1919 tarihinde Selvili Mescid'in aranması sırasında, caminin pencerelerini ve camların kırmışlar, tavanını parça parça etmişlerdir. Çatal Camii'nin aranması sırasında çamurlu ayaklarıyla seccadeleri çiğnemişler, duvarlarını söküp silâh aramışlar, cami imamına türlü hakaretlerde bulunmuşlardır. Kadiri Camii'nin aranması sırasında türbedeki sandukanın etrafını kazmışlar, tahtalarını ve tuğlalarını sökmüşlerdir. Cami ve dergâhın mütevellisi ve imamı Nurettin Efendi'yi silâh sakladığı gerekçesiyle tehdit ve tahkir etmişlerdir. Muradiye Camii'ni de izinsiz aramışlar ve çamurlu ayakkabılarıyla çiğnemişlerdir. İvaz Paşa Camii, Yeni Sinan Medresesi, Güne Camii, Dilkeşâr Camii, Kabak Hoca Tekkesi, Dere Mescidi, Niflizâde Mescidi, Haccaçlar Mescidi ile 150'ye yakın cami, mescit tekke ve medresenin aranması esnasında da aynı muamelelerde bulunmuşlardır.

19 Temmuz 1919'da Çelebizâde Cevdet Efendi ile Müftizâde İbrahim Efendi'nin istasyon civarındaki bağları tahrip edilmiştir.

Keçili Köyü'nde Hacı Tutumoğlu Çavuş'un hayvanları, yiyecekleri ve bazı eşyaları gasp edilmiştir.

Güldere'nin Burhaniye Mahallesi'nden Ahmetoğlu Sadık; Güldere Rumlarından Vasili ve iki arkadaşı tarafından kumandan istiyor diye götürülüp yolda dövülmüş ve Manisa'da tutuklanmıştır.

Hüsrev Ağa Mahallesi'nden Derviş Ahmetoğlu Hacı İbrahim Ağa'nın, Çadırcı tımarındaki tarlasından toplam 20 yük samanı ile keresteleri götürülmüştür.

20 Temmuz 1919'da Selimşâhlar Köyü'nde Hasan Ağa, eşi Hacer ile harman dökmekte iken gelen sekiz Yunan askeri Hasan Ağa'nın yanında

[729] **AYZV**, s. 100 vd.
[730] **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 34; **İAA**, s. 20.
[731] 14. KOR. Kumandanı Kâzım Bey, 17 Eylül 1919'da Harbiye Nezareti'ne Rumlar tarafından öldürülen bu kadınların cesetlerinin gizlice Tarhan Paşa Camii'ne nakledildiğinin haber alınması üzerine durumun İngiliz Temsilciliği'ne bildirildiğini bildirmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 17 Ds. 102-68 F. 56/1-4.

bulunan altı kişiyi hapsetmişlerdir. Durum Karaağaçlı'daki karakola bildirilmişse de bir netice alınamamıştır.

Akmescit Mahallesi'nden Giritli Ahmetoğlu Ali Ağa'nın iki dönümlük bağının üzümleri Yunan askerleri tarafından toplanmıştır.

21 Temmuz 1919'da Karapolis Mahallesi'nden Ramazanoğlu Hasan'ın Gediz Köprüsü altındaki dört dönüm ekili tarlası tahrip edilmiştir.

22 Temmuz 1919'da Karakulakzâde Mustafa Bey'in oğlu ve Müftü Efendi'nin oğlu tutuklanmıştır.

Alaybey Mahallesi'nden Aşık Ömer Ali tımarında Hasan Bey Kapusu civarındaki beş dönümlük bağında bulunan üzümleri Yunan askerleri tarafından toplanmıştır.

23 Temmuz 1919'da Attarhoca Mahallesi'nden Muhsin Hoca'nın Akkoyun tımarındaki bağ evi bir arabalık tahtası ile diğer eşyaları Yunan askerlerince gasp edilmiştir.

Narlızâde Osman Ağa'nın hizmetçisi Erzurumlu İsmailoğlu Mehmet'in iki Yunan askeri tarafından üzeri aranmak bahanesiyle cüzdanı alınmış ve başı taşla yaralanmıştır[732].

Manisa ovasında bulunan Türk köylerinin mahsûlâtı gasp edilerek Manisa'ya götürülmüştür[733].

30 Yunan süvärisiyle yerli Rumlardan 200 kişilik silâhlı bir kuvvet 7 Temmuz 1919'da Manisa'nın Mihaili Köyü'nün yakınındaki Yeniçiftlik'e saldırarak çiftlik sahibi Halit Paşa ile beş arkadaşını öldürmüşlerdir. Halit Paşa'nın başını keserek alıp götürmekteyken halkın Yunanlılara hücum etmesi üzerine uzaklaştırılmışlardır[734].

[732] **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 20/1-18 (Matbu ve 227 maddelik bir rapor olup daha ziyâde yağma ve gasp gibi olaylar anlatılmaktadır. Biz bunların bir kısmını aldık.)
[733] **YKİ**, s. 43.
[734] **EK**. 13; **ATASE Arş.** Kl. 74 Ds. 95-277 F. 22; Jandarma Kumandanlığı'nın raporunda, Halit Paşa'nın kesilmiş başının bir sandıkta bulunduğu belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 529 Ds. 47-A-141 F. 3; Süvari Yüzbaşısı Ahmed Bey, Halit Paşa'nın müfrezesiyle birlikte çiftliğe geldiğini gören, çiftlikte çalışan bir Rum'un Papaslı Köyü'ndeki Rumlara haber verdiğini, müsademe neticesinde kesik başını bir sopanın ucuna takmak suretiyle sokak sokak dolaştırıldığını sonra Akhisar'a gönderildiğini ifade etmektedir. Bkz. Süvari Yüzbaşısı Ahmed, **a.g.e.**, s. 50; Akhisar Kaymakam Vekili Mehmet Bey'in telgrafında Halit Paşa'nın ikiye bölünmek, gözleri oyulmak ve parmakları kesilmek suretiyle katl edildiği, Halit Paşa ile arkadaşlarının cesetlerinin akrabaları tarafından Akhisar'a götürülerek defnedildiği kaydedilmiştir. Bkz. **Arşiv Belgelerine Göre...**, s. 52.

24 Temmuz 1919'da Papaslı istikametinde ilerleyen Yunan kuvvetleriyle cereyan eden müsademe sonunda zayiat veren Yunanlılar Papaslı'yı yakarak kaçmışlardır[735].

Hamzalı Köyü'nde, 12 Temmuz 1919'da bir ihtiyar öldürülmüş, iki kişi de yaralanmıştır. Cumalı Köyü 13 Temmuz 1919'da kısmen yakılmıştır. Bir ihtiyar öldürülmüş ve yakılmıştır. Diğer iki ihtiyarı da öldürmüşlerdir. Bir kadının gözlerini oymuşlar ve yaralamışlardır. Tarlalarında çalışan üç Türk'ü de öldürmüşlerdir. Çenke Köyü 13 Temmuz 1919'da kısmen yakılmıştır. Burada bir ihtiyar kadın yaralanmıştır[736].

Yunanlılar, ric'atleri esnasında Manisa ile çevre köylerini yakmışlardır. Yunan ordusunun özel olarak tertip ettiği müfrezeler binalara yakıcı maddeler dökerek yakarlarken, diğer özel birlikler de yangından kaçan halkın üzerine ateş açmaktaydılar. Ateşler içinde kaldığı için canlı canlı yanan pek çok insan olmuştur[737].

Yunan Merkez kumandanının emriyle ve Hükümet binasının yakılmasıyla Manisa'da yangın başlamıştır[738]. Şehir ateşe verilmeden yerli Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler şehri terk etmeğe başlamışlardır. Türklerin şehri terk etmeleri yasaklanmıştır. Yangından önce 4500 Türk Yunanistan'a götürülmüştür[739].

Halktan yangını söndürmeğe teşebbüs edenler Yunan askerleri tarafından öldürülmüşlerdir[740].

Manisa'da büyük yangının çıkmasından bir gün önce (5 Eylül 1922) çıkarılan yangın genişlemeden söndürülmüştür. Ertesi günü Yunan Merkez

735 Coşar, **İHG,** 30 Temmuz 1919.

736 **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-A)113 F. 20 (61. Fırka Kumandanı'nın 14 Temmuz 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne telgrafı); 61. Fırka Kumandanı'nın Harbiye Nezareti'ne 9 Temmuz 1919 tarihli şifresinde de Cumalı ile Çenke köylerinin, Yunanlılarca yakıldığı belirtilmektedir. Bkz. Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. IV, S. 20, (Mayıs, 1969), s. 53.

737 Franklin Bouillon, **Matin** gazetesine verdiği demeçte, Manisa'da bulunan Fransız tebaasından bir çok şahidin Yunan subaylarının yangını hazırladıklarını ve bizzat emirler verdiklerini gördüklerini söylemiştir. Bkz. **AYZV**, s. 231.

738 Asım Us, Manisa halkından Peynirci Hasan Efendi'nin, Yunan Merkez Kumandanı'nın Hükümet binasına gelerek buranın yakılması için emir verdiğini görmüş olduğunu ifade ettiğini söylemektedir. Bkz. Us, **a.g.e.**, s. 73; Halide Edip (Adıvar) başkanlığındaki Mezalim Tahkik Heyeti'nin hükümete verdiği raporda, yangının Kışla'da çıkmasıyla başladığı, sonra çarşıya benzin dökülerek ve bombalar atılarak şehrin yakıldığı ifade edilmiştir. Bkz. **AYZV**, s. 101.

739 **AYZV**, s. 102.

740 Asım Us, Manisa çarşısı yandığı sırada halktan yangını söndürmeğe teşebbüs eden 2 kişinin öldürüldüğünü, halkın hayatlarını kurtarmak için dağlara sığındığını söylemektedir. Bkz. Us., **a.g.e.**, s. 73.

kumandanının emrindeki kundakçı askerler tarafından şehrin bir kaç yerinde birden çıkarılan yangını söndürmek mümkün olamamıştır[741].

Manisa yangını iki gün sürmüştür. Falih Rıfkı Atay, Manisa'nın taş üstünde taş yok dedirtecek derecede yakılmış ve yıkılmış olduğunu söylemektedir[742].

Göğüsleri kırmızı işaretli ve başları kalpaklı Yangın Postaları[743] ve Tahrip Taburlarındaki askerlerin bir kısmı şehri yakmağa, bir kısmı kuşatma yaparak dışarı çıkanları imhâ etmeğe, bir kısmı da şehir içinde saklanmak isteyenleri aramağa çalışmaktaydılar[744].

Halide Edip Adıvar, Manisa yangınını ve yangın sırasındaki olayları şöyle tasvir etmektedir: "...Yarım saat zarfında şehrin beş-on noktasından birden patlayan ve müteâkiben birbirine kol atarak genişleyen yangın, Manisa'yı bir yanardağ haline sokmuştu. Derinden derine yakılan evlerin çatırtıları, bağrışan halkın vaveylaları, silâh sesleri ve bomba tarrakaları hep bir araya karışarak bir bora esnasında bir ormanda duyulan korkunç uğultuları andırıyordu...Yunan devriyelerinin sokak başını tutan noktaların bütün gayretine rağmen evlerinden dışarıya fırlayıp sokaklara yayılan halkı dağlara ve ovalara dağılmaktan men edemediler. Bu halkın evlerinden dışarıya uğrayışı, aynı zamanda muhtelif noktalarda hep birden fışkıran suların birer küçük sel halinde akışı gibi bir şey oldu. Yunan zebânileri köşe başlarında, yol dönümlerinde, her biri ayrı istikamete doğru akan bu selleri nafile yere durdurmaya çalıştı. Kurşun, mitralyöz, bomba, süngü hiç mania kâr etmedi; Müthiş ve çılgın halk kitleleri tabii kuvvetlerinden bir unsur halinde ateş ve dumandan şehrin etrafına taştı. Yunan askerleri kâh atın üstünde, kâh yaya, bu kitlelerin üzerine saldırıyor, kadın demiyor, ihtiyar demiyor, çocuk demiyor, tüfek dipçikleriyle dövüyor, süngülerini saplıyor, boğuyor, öldürüyordu."[745]

Manisa'da yangın aynı anda bir çok yerde birden başladığı için halk eşyasını kurtaramamıştır.

Panik içinde dağlara ve ovaya kaçan halkın bir kısmı Rum çeteleri tarafından öldürülmüştür. Yangın içinde kalarak hayatlarını kaybeden pek

741 **AYZV**, s. 99.

742 Halide Edip, Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Mehmet Asım, **İzmir'den Bursa'ya,** İstanbul, 1980, s. 60.

743 **AYZV**, s. 100.

744 Asım Us, Manisalı bir Yunan esirinin ifadesine dayanarak Tahrip Taburlarına 3000 kişilik bir kuvvetin ayrıldığını belirterek esirin verdiği miktarın abartılmış olduğu düşünülse bile, Yunan tahrip kuvvetinin önemini açıklayabilir olduğunu söylemektedir. Bkz. Us. **a.g.e.**, s. 64.

745 **İzmir'den Bursa'ya**, s. 37-38.

çok kimse olmuştur. Yangın sırasında ölenlerin sayısı tam olarak tespit edilememiştir. 2000'den fazla Türk'ün öldürülmüş olduğu tahmin edilmiştir;

Yerli ve yabancı basın mensuplarının tahkikatına göre: 3500 kişi ateşe atılmak suretiyle öldürülmüştür. 855 kişi kurşunlanarak öldürülmüş; 167 yaralı da tedavi altına alınmıştır[746].

Manisa'yı yakan Yunan Tahrip Taburları, halkın önemli bir kısmının Manisa dağlarına sığındığını görünce iki taraftan bu dağları sarmağa çalışmışsa da Türk askerinin yetişmesi üzerine katliam plânlarını tamamen tatbik etmeğe muvaffak olamadan kaçmağa mecbur olmuşlardır[747].

Yunan askerleri, o karışıklıkta gasp ve soygun işini ihmal etmemişlerdir; Falih Rıfkı Atay, bir kadının başından geçenleri şöyle nakletmektedir: " ..yoldan geçenler eve hücum ettiler. Erkekler bodruma kaçtı. Hıristiyan askerler koynumuzdaki parayı aldılar. Cennetzâde'nin parası yoktu. Önümüzde süngüleyiverdiler. Taşçızâde'nin haremini, "sarı lira sarı lira" diye bağırarak bıçakla korkuttular; soydular...aç susuz bizi İzmir'e götürdüler..."[748]

Manisa halkının bir kısmı Yunan mezaliminden dolayı göç etmek zorunda kalmıştır[749]. Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Manisa'da 20.000 kişiden ancak 15.000 kişinin kaldığını, bunların da hallerinin perişan olduğunu belirtmektedir[750].

Yerli ve yabancı basın mensuplarından müteşekkil bir heyetin incelemeleri sonunda Manisa ile ilgili verdiği zayiat listesi şöyledir: 10.700 ev, 13 cami, 272 dükkân, 19 han, 3 fabrika, 5 çiftlik binası, 26 bağ evi, 1740 köy evi yakılmıştır[751]. Asım Us, 17.000'den fazla haneli Manisa'nın kıymetçe % 99'unu teşkil eden kısmının yakıldığını belirtmektedir[752].

Halide Edip Adıvar başkanlığındaki Tahkik Heyeti'nin hükümete verdiği rapora göre: Manisa'da 16.000 ev yakılmış, 1100 ev kurtulmuştur[753].

---

746 **AYZV**, s. 99.
747 Us, **a.g.e.**, s. 62.
748 **İzmir'den Bursa'ya**, s. 62.
749 Kula Mevkî Kumandanı Nedim Bey, 24 Haziran 1919 tarihinde EHUR'ne Yunan mezaliminden telâş eden Türk halkının Salihli'ye hicret ettiklerini bildirmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 34; **İAA**, s. 20.
750 **AYZV**, s. 105.
751 **AYZV**, s. 64.
752 Us, **a.g.e.**, s. 60.
753 **AYZV**, s. 101; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 234.

2- Turgutlu (Kasaba) Kazası

Turgutlu (Kasaba) 29 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir[754].

Turgutlu, Mondros Mütarekenamesi'nin 7. maddesine göre, İtilâf Devletleri adına Yunan askerleri tarafından asayişin temini gerekçesiyle işgal edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin hakimiyet hakkının saklı kalacağı söz konusu edilmişse de İşgal Kuvvetleri Kumandanı Yarbay Gregoryus, Turgutlu Belediye binasında yaptığı bir konuşmada, buraların resmen Yunanistan toprakları olduğunu ilân etmiştir.

İşgalden sonra hemen sıkıyönetim ilân edilmiş ve sokağa çıkma yasağı konmuştur[755]. İlân edilen sıkıyönetim ile akşam saat 09.oo'dan sonra sokağa çıkma yasağı konduğu halde Hıristiyan mahallelerinde Hıristiyan halkın çılgınca gülüp eğlenmelerine ses çıkartılmamıştır[756].

İşgalin mahiyetinin sadece asayişin sağlanması olarak belirtilmişse de Osmanlı Devleti'nin her türlü "Hukûk-ı Hükümrânisine" el uzatılmış, idarî, adlî ve dinî işlere müdahale edilmiştir. Divân-ı Harbi Örfî'den başka hukuk ve ceza mahkemeleri kurulmuş; Türklerin nikâh ve nafaka gibi davalarına bile karışılmıştır. Mahkemelerde şahitlerin mutlaka Hıristiyan olması şartı getirilmiştir[757].

Turgutlu'da Yunanlılar tarafından yapılan mezalimin bir kısmı şöyledir:

Yunanlılar işgalden sonra silâh aramaya ve ileri gelenleri tutuklamaya başlamışlardır. Kula Mevkî Kumandanı Nedim Bey, 24 Haziran 1919 tarihinde EHUR'ne Yunanlıların Manisa ve Turgutlu'da silâh aradıklarını ve ileri gelenleri tutukladıklarını bildirmiştir[758].

Türklerden toplanan silâhlarla Rumlar silâhlandırılmışlardır[759]. Silâh arama yalnız Türk mahallelerinde yapılmıştır. Yunan askerleri Türk kadınlarının üzerlerini cebren aramak istemişlerdir[760].

---

754 **ATASE Arş.** Kl. 26. Ds. 38-105 F. 66; **HTVD**, S. 37, Vesika No: 903, 906; Kocatürk, **a.g.e.**, s. 36.
755 Su, **a.g.e.**, s. 44.
756 **YKİ**, s. 4.
757 **YKİ**, s. 1.
758 **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 34; **İAA**, s. 20.
759 **YKİ**, s. 17.
760 **YKİ**, s. 12.

Turgutlu Hakimi, Müftüsü ile eşraftan bazı kimseler Manisa'ya götürülerek tutuklanmışlardır[761]. Kaza Müddei-i Umûmisi (Savcısı) Ethem Bey de sebepsiz tutuklanmıştır. Bu sırada evi boşaltılarak Yunan Jandarma Kumandanlık dairesi yapılmıştır[762]. Ethem Bey'le birlikte Yenice Mahallesi'nden Arnavutzâde Nuri, Kahveci İsmail, Develikzâde Arif, Dava Vekili Hulusi, Değirmenci İbrahim Efendiler ve Hacı İshak Ağa sebepsiz tutuklanarak Turgutlu cephaneliğinde iki gün tutulduktan sonra Parsa ve Nif Rumlarının hâkaretlerine maruz bırakılarak İzmir'e sevk edilmişlerdir. Orada 37 gün tutuklu kalmışlardır. Bu süre içerisinde kereste çektirmek, elleriyle tuvalet temizletmek gibi türlü hakaretlere maruz kalmışlardır. BMTH'nin geleceğinin anlaşılması üzerine tahliye edilmişlerdir[763].

Haziran 1919'da sözde bir cinayetle ilgileri bulunduğu iddiasıyla yedi Türk köylüsü, Yunan askerleri tarafından Yunan Divân-ı Harbi'nde yargılanmak üzere İzmir'e sevk edilmişlerdir[764].

Yunanlılar, özellikle ric'atleri esnasında Turgutlu halkından bazılarını alıp götürmüşlerdir. Anadolu Ajansı'nın İzmir muhabirinin 12 Mayıs 1919'da bildirdiğine göre, Turgutlu eşrafından 13 kişi tutuklanarak bir jandarma müfrezesi tarafından İzmir'e getirilerek Punta'dan bir yük vapuru ile meçhul bir yere götürülmüştür[765]. Hamidiye Mahallesi'nden Giritli Zeynel'in iki küçük oğlu da Yunanlılar tarafından götürülmüştür[766].

Albay Bekir Sami Bey tarafından EHUR'ne çekilen telgrafta, Yunanlıların silâh aramak bahanesiyle Turgutlu'da ve köylerinde yerli Rumların bildirdikleri kişilerin mallarına, canlarına ve ırzlarına saldırılarda bulundukları, bu durumdan dehşete düşen halkın bir kısmının göç etmek, buna imkân bulamayanların bir kısmının ise mal ve canlarını korunmak için Rumların koruyuculuğuna sığınmak durumuna düştükleri ifade edilmektedir[767].

Jandarma ve polislerin silâhları alınmış ve kendileri 15 gün sebepsiz tutuklanmışlardır. Jandarma ve polis dairelerindeki eşya yağmalanmış, evrâk ve defterler parçalanmıştır.

761 **YKİ**, s. 8; **Y. Söke**, s. 6.
762 **YKİ**, s. 17.
763 **YKİ**, s. 4-5.
764 Coşar, **İHG**, 20 Haziran 1919.
765 **Y. Söke**, s. 5-6 (Bu kişilerin isimleri burada belirtilmektedir.)
766 **AYZV**; s. 126; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 253.
767 Su, **a.g.e.**, s. 44.

Bağdan dönerken arabalarına Türk bayrağı çeken Udî Mehmet, Dava Vekili Mustafa, Hacı Mehmet, Alaşehirli Ahmet, Mehmet Efendi'nin oğlu Lütfi Ağaların Hüsnü, bazı Rumların da teşvikiyle tutuklanmışlardır. Tutuklu kaldıkları dört gün içinde tuvalet temizletmek, uykusuz bırakmak ve dövmek gibi zulümlere maruz kalmışlardır[768].

Yunanlılar, Turgutlu Kaymakamı'nın başka yer göstermesine rağmen Kızlar Mektebi'ni işgal ederek içine asker doldurmuşlardır[769].

5 Mart 1920'de başlarında üç Yunan subayı olduğu halde 140 okul talebesi ellerinde Yunan bayrakları ile Turgutlu'nun Pazar Mahallesi ile Rum mahallelerini dolaşarak gösteri yapmışlardır[770].

Kaza Kaymakamı Haydar Bey'in eşine hakaretler edilmiştir. Çatalçeşme Kahvehanesi'nde oturmakta olan Türkler, Yunan devriyesine hürmet ettirilmek için hakaretlerle ayağa kaldırılmışlardır. Esârette bulunan Yüzbaşı Hüsnü Bey'in eşi Zehra Hanım'ın istasyonda bulunan eşya denkleri muâyene bahanesiyle kesilmiş ve kendisine hakaretler edilmiştir. Kocasına ait elbise, nişan ve apoletleri sökülerek yerlere atılmıştır.

Musevi tüccarlarından Jozef Eskenazi Efendi'nin eşine, postahanede Yunan askerleri sarkıntılık etmişlerdir.

Ahmetli'den Muhacir Ahmet, Kestelli'den Sığırtmaç Ahmet, Tolu Mehmet, Tatarocağı'ndan Nasuhoğlu Mustafa, Dibekderesi'nden Çakıroğlu Ömer ve Süleyman, Karaköy'den Seyitoğlu Molla Mustafa adlı kişiler evlerinden ve işlerinin başından alınarak kurşuna dizilmişlerdir.

Tatarocağı'ndan Hasan Kâhyaoğlu Ali Ağa, tütün tarlasında çalışmakta iken Kasap Yanko ve İstelyo adlı Rumlar ve yanlarındaki bir Yunan süvârisi tarafından Ahmetli'ye götürülmek istenmiş, bir miktar parası alındıktan sonra, iki gün sonra 50 sarı lira vermek şartıyla bırakılmıştır[771].

17 Eylül 1919 akşamı Kaza Kaymakamı, yanında polis memuru olduğu halde, araba ile istasyona gitmekte iken bir kaç sarhoş Yunan askeri tarafından tutuklanmış, çeşitli hakaretlere maruz kaldıktan sonra bırakılmıştır[772].

768 **YKİ**, s. 17 vd.
769 **ATASE Arş.** Kl. 115 Ds. 159-414 F. 111 (13 Şubat 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen telgrafta ifade edilmiştir.)
770 **ATASE Arş.** Kl. 280 Ds. 115-90 F. 67, 67-1 (Bu olay 49. Fırka Kumandanı tarafından Topçu Alay Kumandanlığı'nın iş'arına atfen Harbiye Nezareti'ne ve I. KOR. Kumandanlığı'na bildirilmiştir.)
771 **YKİ**, s. 18-19.
772 **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 43.

Turgutlu haricinde tarla ve bağlarda kendi işleriyle meşgul olan Türk kadınlarına tecavüzler edildiği gibi şehir içinde de Türk kadınlarına türlü sarkıntılıklar yapıldığı görülmüştür[773].

Turgutlu'da bir çok kadın ve kız namuslarını müdafaa için ölmeyi tercih etmiştir. Derelere sürüklenen kızlardan bir kısmı birbirlerine bağlanarak kesilmiş ve cesetleri Nif Çayı'nda bulunmuştur. Ayşe adlı bir kadının elleri kesilmiştir. Giritli Hüseyin Efendi'nin eşi Pakize Hanım, namusunu ve kocasını korumak için Yunanlılara hücum etmiş ve öldürülmüştür[774].

Orhanlı Köyü'nden Şakiroğlu İbrahim ve köyün eski muhtarı, Leonida adlı yerli bir Rum'un tahrik ve teşvikiyle, üzerlerinde silâh vs. bulunmadığı halde, karakolda şiddetli dövüldükten sonra Turgutlu'ya getirilerek kurşuna dizilmişlerdir. Boşnak Mehmet Ağa da bazı Rumların teşvikiyle tutuklanarak İzmir'de Divân-ı Harb'e sevk edilmiştir. Köyde silâh arama esnasında halka baskı yapılmış, Muhacir Elmasoğlu Ahmet ve kardeşi Niyazi ile Boşnak Berber Hasan dövülmüşlerdir. Faracoğlu Halil de dövülmüş ve üzerinden 28 lirası gasp edilmiştir. Kürt Derviş, testici Süleyman Usta ve Muhacir İlyas Ağa'nın bazı hayvanları gasp edilmiştir[775].

Yeniköy'den Haliloğlu Hakkı, köye gelen bir tabur asker tarafından, silâhların teslimi hakkındaki emre uyarak silâhını getireceği sırada tabura ateş edeceği gerekçesiyle, ağaca asılarak sallamak suretiyle kolları kırılmış, sonra kafasına kurşun sıkılarak öldürülmüştür.

Musacalı Köyü'nden Arap Kara Halil Çavuş, Yunan mezaliminden kurtulmak için Hisartepe'den hicret eden bir kafile ile ailesini göndermek üzere kafileye katılmak istemişse de o sırada Yunan askerleri tarafından yakalanarak Yeniköy'e götürülmüş ve bir dere içinde Kasabalı Bakkal Kosti ile arkadaşları tarafından kurşuna dizilmiştir.

Kestelli Köyü'nden Deli Mustafa'nın hizmetçisi Ahmet, kurşunla vurulmuş ve dilim dilim kesilmiş olarak bulunmuştur. Aynı köyden Molla Mehmetoğlu Süleyman Efendi de süngülenmek ve kafatası parçalanmak suretiyle öldürülmüştür. Eski İlice Nahiyesi Müdürü Mustafa Bey, Hacı Osman'ın hizmetçisi Ali ile beraber, aralarında Mustafa Bey'in hizmetçisi

[773] **YKİ**, s. 13.
[774] **AYZV**, s. 121-122.
[775] **YKİ**, s. 13-14.

Yorki'nin de bulunduğu bir Yunan müfrezesi tarafından Kestelli'de öldürülmüşlerdir[776].

Turgutlu Yunanlılar tarafından tamamen yakılmıştır[777]. İşgalden sonra zaman zaman yangınlar çıkmışsa[778] da Eylül 1922'de üç gün süren büyük bir yangın çıkmıştır[779]. Turgutlu da önceden hazırlanmış bir plânla yakılmıştır. Yerli Rumlardan[780] ve Ermenilerden mürekkep Yangın Postaları Turgutlu'nun bir çok Mahallesi'ni birden ateşlemişlerdir. Yangının sönmesine meydan bırakmamak ve sağlam binaları tamamen tahrip etmek için sürekli olarak bombalar atılmış[781] ve her posta yakmağa memur olduğu mahalleyi tamamen yakmıştır. Halkın yangını söndürmesine mani olunmuştur[782]. Evlerini kurtarmak ve ateşten kaçmak isteyenler süngü ve dipçikle öldürülmüşlerdir.

Yangından üç gün öncesinden itibaren hiç kimsenin şehirden ayrılmasına izin verilmemiştir. Bu zamanda ve yangın sırasında halkın bütün serveti soyulmuştur.

Süvariler ve yerli Rumlar; kapıları kırarak bir çok kimseyi öldürmüşler ve ateşe atmışlardır. Ateşten ve katliamdan kurtulabilenler dağlara ve ovaya kaçmışlardır[783].

Falih Rıfkı Atay, Yunanlıların Turgutlu'yu ateşe verdiklerini, ateş, yağma soygun ve katliamın iki gün iki gece devam ettiğini belirttikten sonra, "burada da ölmekten ve yanmaktan kurtulabilenler, ağlaşarak, bağrışarak,

[776] **YKİ**, s. 15-16.
[777] Us, **a.g.e.**, s. 60; **HTVD**, S. 63; Vesika No: 1428.
[778] Turgutlu'yu işgal eden Yunanlıların yangın çıkardıkları 61. Fırka Kumandanı tarafından 11 Temmuz 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne bildirilmiştir. Bkz. Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. IV, S. 20 (Mayıs,1969), s.53
[779] Turgutlu Belediye Reisi'nin yabancı basın mensuplarına verdiği bilgiye göre: yangın 4 Eylül 1922'de istasyondaki benzin depoları ve ticari ambarların yakılmasıyla başlamıştır. Bkz. **AYZV**, s. 124; Hocaoğlu, **a.g.e.**, 251; Halide Edip Adıvar başkanlığındaki Mezalim Tahkik Heyeti'nin raporuna göre: yangın 6 Eylül 1922 günü çıkmıştır. Bkz. **AYZV**, s. 121; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 242.
[780] Turgutlu Belediye Reisi, Yangın Postalarına Rumların kılavuzluk ettiklerini, bunlardan jandarma Çavuşu Pandelli, Eczacı Kosti, Kunduracı Yordan, Yoğurtçu Yanko, Reji Hamal ve Kantarcısı İstilo, Çaycı Dimitri, Hekimoğlu Aristo ile kardeşi Dimitri'yi tanıdığını ifade etmiştir. Bkz. **AYZV**, s. 124; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 251.
[781] Zatiağa Camii'nin yangından etkilenmediğini gören Yunanlılar, bombalarla cami duvarlarını yıkmışlardır. Bkz. **AYZV**, s. 124; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 251; Yangından kurtulabilen Tatar Camii de bomba ile tahrip edilmiştir. Bkz. **AYZV**, s. 121.
[782] Falih Rıfkı Atay, Rençber Ali adlı bir şahsın "Yangını söndürenler ölecekler dediler, kimse yangına su atmadı." dediğini nakletmektedir. Bkz. **İzmir'den Bursa'ya**, s. 69.
[783] **AYZV**, s. 121-122; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 241-242.

bağa-bayıra kaçtılar ve perşembe günü ordumuzla beraber Kasaba'nın henüz tüten harâbelerine avdet ettiler." demektedir[784].

Turgutlu'daki yangın ve tahribat pek büyük olmuştur. Yerli ve yabancı basın mensuplarından oluşan bir heyetin incelemesine göre: Yunanlılar 6000 haneli Turgutlu'da 5800 ev yakmışlardır. Ancak 200 kadar ev kalmıştır[785].

Halide Edip (Adıvar) başkanlığındaki Mezalim Tahkik Heyeti'nin raporuna göre: Turgutlu'da cami, mescit ve dükkânlardan başka 6000 ev yakılmıştır. Yangından kurtulmuş 400 ev de oturulamayacak durumdadır. Üzüm, tütün, tahıl ve halkın yiyecekleri tamamen mahv olmuştur[786].

Yerli ve yabancı basın mensupları, Turgutlu'nun Cami-i Kebir, Cami-i Cedit, Çömlekçi, Menteş Baba, Orta, Hacı Muharrem ve Hamidiye mahallelerinde yaptıkları incelemede pek çok hanenin yakılmış olduğunu, halkın kıymetli eşyalarının gasp edilmiş olduğunu öğrenmişlerdir. Meselâ, Cami-i Kebir Mahallesi'nde 750 evden 17 ev kalmıştır[787].

Halide Edip (Adıvar) başkanlığındaki heyetin raporuna göre: Turgutlu olayları sırasında ölenlerin sayısı belli değildir. Kurtuluşun 19. gününde kuyulardan ve enkaz altından cesetler çıkarılmaktadır. Turgutlu'da 20.000 nüfusun yarısı kalmamıştır. Bunların ne kadarının şehit, ne kadarının esir edildiği meçhuldür[788].

Turgutlu Kaymakamı Hamdi Bey de Turgutlu'da 20.000 kişiden 8.000 kişinin kaldığını, bunların bazılarının öldüğünü, bazılarının da göç ettiğini söylemiştir[789]. Turgutlu Kaymakamı ayrıca "Şimdiye kadar enkaz altından 100'den fazla naaş çıkardık. Kimbilir daha ne kadar var? Hele yollarda ölmüş olanları hiç bilmiyoruz." demiştir[790].

Yerli ve yabancı basın mensuplarından oluşan heyetin incelemesine göre: Turgutlu'da 1200 Türk öldürülmüş ve yaralanmıştır. Yunanlılar burada pek çok ihtiyarın gözlerini oymuşlar, çocukları süngülemişler, 100 kadar kızın ırzına saldırmışlardır[791].

[784] **İzmir'den Bursa'ya**, s. 68.
[785] **AYZV**, s. 64; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 145.
[786] **AYZV**, s. 122; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 242.
[787] **AYZV**, s. 124; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 252.
[788] **AYZV**, s. 122; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 241.
[789] **İzmir'den Bursa'ya**, s. 67.
[790] **İzmir'den Bursa'ya**, s. 70.
[791] **AYZV**, s. 64; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 145.

Halide Edip (Adıvar) başkanlığındaki heyetin raporuna göre: Yunanlıların yaptıkları zarar 30.000.000 liranın üzerindedir. Yalnız Yenice Mahallesi'nden 350.000 lira gasp etmişlerdir[792].

3- Akhisar Kazası

Akhisar, 5 Haziran 1919 tarihinde bir Yunan müfrezesi tarafından sükûnetle işgal edilmiştir[793]. 9/10 Haziran 1919 tarihinde Yunanlılar Akhisar'ı tahliye ederek Manisa'ya çekilmişlerdir[794]. 22 Haziran 1920'de tekrar işgal edilen Akhisar[795], 6 Eylül 1922 tarihinde kurtarılmıştır[796].

Yunanlıların Akhisar'ı işgali karşısında 14. KOR. kumandanı, 9 Haziran 1919'da Harbiye Nezareti'ne Yunanlıların KOR. bölgesindeki Akhisar'ı işgal etmelerinin mütareke hükümlerine aykırı olduğu için bu harekete mani olacaklarını bildirmiş ve İngiliz Siyasî Temsilcisi Hatkinson nezdinde protesto edilmesini istemiştir[797]. 11 Haziran 1919 tarihli Vaziyet-i Umûmiye Tamimi'nde de 14. KOR. kumandanının Ayvalık ve İzmir Yunan kumandanlarına bir nota vererek İtilâf Devletlerinin İzmir'in işgali konusunda verdikleri notanın ihtiva ettiği mıntıka haricindeki işgalleri protesto ettiği ve işgalin genişletilmesi halinde müdafaa tedbirlerine baş vurulacağının bildirildiği ifade edilmektedir[798]. Müdafaa tedbirleri alınacağı söylenmişse de Yunanlılar herhangi bir direnme görmeden Akhisar'ı işgal etmişlerdir.

Yunanlıların Akhisar bölgesinde yaptıkları mezalimin bir kısmı şöyledir:

10 Ağustos 1919 günü Akhisar ovasındaki harmanları yakmak maksadıyla Koyuncu, Tatar, Hacı Rahman, Kayaklı, Yayaköy ve civarlarına uçaklarla bombalar atılmış, Yayaköy civarındaki harmanlara isâbet eden bombalar, içlerinde çocukların da bulunduğu 25 kişinin ölümüne sebep olmuştur[799].

Eylül 1919'da Yunanlılar, Akhisar mıntıkasında, tarlalarında çalışan Türkler üzerine ateş açmışlardır[800].

[792] **AYZV**, s. 122; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 242.
[793] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 38; **ATASE Arş.** Kl. 182 Ds. 14-83 F. 63.
[794] **ATASE Arş.** Kl. 269 Ds. 142-40 F. 91; Kl. 83 Ds. 75-308 F. 31.
[795] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 128.
[796] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 222.
[797] **ATASE Arş.** Kl. 320 Ds. 10-7 F. 4.
[798] **ATASE Arş.** Kl. 83 Ds. 75-308 F. 31.
[799] **ATASE Arş.** Kl. 529 Ds. 47-A-141 F. 3-1.
[800] **ATASE Arş.** Kl. 96 Ds. 153-34 F. 4.

Akhisar mıntıkasında bulunan Yunanlılar Alibeyli Köyü'ne haber salarak, buğday, arpa ve yağ istediklerini bildirmişlerdir. 14. KOR. kumandanı, 6 Eylül 1919 tarihinde durumu Harbiye Nezareti'ne bildirmiş ve Yunanlıların cebre baş vuracaklarından korkulduğu için İngiliz Temsilciliği'nin haberdâr edilmesini istemiştir[801].

23 Ocak 1920 tarihinde Yunanlılar tarafından top ateşine maruz kalan Saruhanlı'da toplam 25 hane tahrip olmuştur[802]. 12/13 Şubat 1920 tarihinde de Yunan topçusu Saruhanlı İstasyonu'ndaki kuleyi tahrip etmiştir[803].

Akhisar'ın Kadıköy'üne baskın yapan Yunanlılar 25 kadar Türk kadını ve kızının ırzlarına tecavüz etmiş ve pek çok çocuğu da öldürmüşlerdir[804].

1921 yılı başından itibaren Akhisar ve civarında Yunan mezaliminin gittikçe arttığı, Türk halkının canına, malına ve ırzına saldırıların devam ettiği Anadolu Ajansı'nın haberlerinde belirtilmektedir[805].

Yunanlıların ric'atleri esnasında Akhisar'da yaptıkları mezalime dair kayda değer bir bilgiye rastlamadık.

4- Salihli Kazası

Salihli, 23 Haziran 1920 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir[806]. Salihli'yi işgal eden Yunanlılar burada ve civarında masum Türk halkını öldürmeğe başlamışlardır[807].

Salihli ve civar köylerde yapılan mezalimin bir kısmı şöyledir:

Salihli'nin Sart Köyü'nde muhâfız olarak bulunana jandarma neferi Alioğlu Mehmet ile beraber 12 kişi tutuklanarak kazaya sevk edilmişlerdir. Bunlardan bazılarının evleri yakılmıştır. Aynı köyden Gürcüoğlu Hikmet Ağa'nın evi bir Yunan müfrezesi tarafından aranılarak bir çok eşyası gasp edildikten sonra kendisi ve on iki yaşlarındaki oğlu ile birlikte köyden Arnavutoğlu Ömer, Gaffaroğlu Mehmet, Ömeroğlu Hasan, Ömeroğlu Süleyman, Tıraşoğlu Mehmet isimli şahıslar kolları bağlı olarak kasabaya götürülmüşlerdir. Burada 21 gün tutuklu kaldıktan sonra 5 kişi serbest bırakılmış, diğerleri Manisa'ya nakledilmişlerdir.

[801] **ATASE Arş.** Kl. 17 Ds. 102-68 F. 14.

[802] **ATASE Arş.** Kl. 188 Ds. 31-99 F. 111.

[803] **ATASE Arş.** Kl. 308 Ds. 58-35 F. 211.

[804] 12. Fırka Kumandanlığı'nın 134. Alay Kumandanlığı'na 15 Ocak 1921 tarihinde gönderdiği yazısında 33 çocuğunun öldürüldüğü ifade edilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 933 Ds. 4-9 F. 77.

[805] **ATASE Arş.** Kl. 810 Ds. 37-73 F. 110-2 (Anadolu Ajansı'nın bu haberi 22 Şubat 1921'de 12. KOR. Kumandanlığı'na gönderilmiştir.)

[806] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 128.

[807] 14. KOR. Kumandanı, Yunanlıların Salihli civarında bazı noktaları ele geçirmek için ilerlediğini ve Türk kuvvetleriyle aralarında müsademe olduğunu, bazı masum halkın şehit edildiğini Harbiye Nezareti'ne bildirmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 92-104 F. 47.

1919 yılı Ağustos ayı başlarında Mersindere Köyü'ne gelen Yunan askerleri Kara Mehmetoğlu Mehmet'in, Ali Mollaoğlu Hüseyin'in, Molla Mehmet'in oğlu Ali'nin ve Çolak Mehmetoğlu Ahmet'in çok miktarda zâhirelerini yakmışlar, halkın hayvanlarını gasp etmişler, Can Ahmet'in kardeşi Mehmet'i de öldürmüşlerdir.

Salihli Ahz-ı Asker Şubesi'nden emekli Ali Efendi, ticaret maksadıyla İzmir'e gitmek üzere iken Yunan askerleri tarafından yakalanarak tutuklanmıştır. Tutukluluğu süresince türlü hakaretlere ve işkencelere maruz kalmıştır[808].

Yunanlılar ric'atleri esnasında Salihli Kazası'nı ve civar köyleri tamamen yakmışlardır. 17 Eylül 1922 tarihli resmî tebliğde, Yunanlıların Salihli ile civar bütün köyleri yaktıkları, Türkleri insanlık dışı bir fecaatle öldürdükleri ve yaktıkları belirtilmiştir[809]. Yunanlılar, 4 Eylül 1922'de Salihli ile köylerin irtibatını keserek bütün halkı şehre kapatmışlar ve Belediye Reisi ile Müdde-i Umûmi (savcı) dâhil olduğu halde eşraftan bazılarını tutuklayarak bilinmeyen bir yere götürmüşlerdir.

5 Eylül 1922'de iki bölük Türk süvârisi Salihli'ye girmişse de mukavemet görerek çekilmek zorunda kalmış ve aynı gün gelen 3000 kadar Yunan askeri yerli Rumlarla birlikte mezalime başlamışlardır.

Salihli, Yangın Postaları tarafından 6 Eylül 1922 günü ateşe verilmiştir. Yangın esnasında halk soyulmuş, yangından kaçmak isteyenler öldürülmüşlerdir. Adem Ağa isminde bir ihtiyarın kulakları kesilmiş, Mustafa eşi Ayşe'nin sekiz yaşındaki kızı Nigar, kurşunlanarak öldürülmüştür.

Yangını söndürmek isteyenler öldürüldüğü gibi halktan 100 kadar kişi ateşe atılmak suretiyle yakılmışlardır. Yangın sırasında Hancı Mustafa, jandarma emeklisi İsmail ve daha pek çok kişi yaralanmıştır. Hacı Veli'nin oğlu Hüseyin isimli 7-8 yaşlarındaki bir çocuk da yaralanmıştır[810].

[808] **ATASE Arş.** Kl. 529 Ds. 47-A-141 F. 3-1.

[809] **AYZV**, s. 119.

[810] **AYZV**, s. 117 vd.; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 238-239.

Halide Edip (Adıvar) başkanlığındaki Mezalim Tahkik Heyeti'nin raporuna göre, istasyon civarındaki mahdut Hıristiyan evlerinden başka 3000 haneli Salihli'de 2000 hane ile 402 dükkân, 2 cami, 22 han, 2 otel, 12 fırın, 5 fabrika, 1 kahvehane, 1 sinema binası yanmıştır. Üzüm, tütün, buğday gibi mahsûlât tamamen yok edilmiştir. Salihli'nin her biri 40 haneden 200-300 haneye kadar çıkan köylerinden 14 köy tamamen, 6 köy de kısmen yakılmıştır. Bu köylerde 1200 kişi öldürülmüş, yağma ve ırza tecavüz olayları vukûa gelmiştir. Salihli ve köylerinde hiç bir hayvan bırakılmamıştır. Zarar ve ziyanın toplamı tespit edilememiştir.

Salihli'de ayrıca, Hükümet Konağı ile 3 okul, 1 havra yakılmıştır.

15.000 nüfuslu Salihli'de kurtarıldıktan sonra 8000 kişinin kaldığı görülmüştür[811].

Beynelmilel Salib-i Ahmer ve Himâye-i Etfal Birliği tarafından Eylül 1922'de bu bölgeye gönderilen heyetin raporuna göre: Salihli'de 2000 civarındaki halktan 100 kişi kalmıştır. 15 aile camiye sığınmıştır[812].

Yunanlılar kaçarlarken 100 kadar kadın ve kızı beraberlerinde götürmüşlerdir. Bunlardan ancak bir kaçı çok kötü bir halde kaçabilmişlerdir[813].

5- Alaşehir Kazası

Alaşehir 24 Haziran 1920 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir[814]. Bu tarihe kadar emin ve Yunan mezaliminden uzak kalması sebebiyle civar kasaba ve köylerdeki halk Alaşehir'e göç etmekteydi. Alaşehir Kaymakamı Bezmi Nusret (Kaygusuz) Bey, Yunan zulmünden kaçanların Alaşehir'de toplandıklarını, şehrin nüfusunun bu sebeple günden güne arttığını, Yunanlıların Manisa ve Turgutlu'da tutuklamak istedikleri kimselerin Fransız Birliği kumandanının yardımıyla Alaşehir'e naklolunduğunu söylemektedir[815].

22 Haziran 1920'de Milne Hattı'ndan umûmî bir taarruza geçen Yunanlılar üç koldan ilerlemeye başladılar[816]. Yunan birlikleri Alaşehir'e kadar ilerlemiş ve bir kaç Yunan uçağı Alaşehir'in doğu taraflarını bombalamıştır. 24 Haziran 1920'de Alaşehir'in işgal edileceğinin

811 **AYZV**, s. 118-119.
812 **AYZV**, s. 225.
813 **AYZV**, s. 118.
814 Kocatürk, **a.g.e.**, s. 128.
815 Kaygusuz, **a.g.e.**, s. 179.
816 Smith, **a.g.e.**, s. 143.

anlaşılması üzerine büyük bir göç başlamıştır. Bundan sonraki gelişmeleri Bezmi Nusret Kaygusuz şöyle anlatmaktadır:

"Halk derhal vaziyetten haberdâr oldu ve akın başladı. Kimi şimendifere koştu; kimi yaya olarak Eşme yolunu tuttu. Ağıllı Boğazı'nda kadın erkeğini arıyor, baba çocuğunu taşıyordu. Malını düşünen kimse yoktu. Dinî kitaplarda tasvir edilen mahşer günü ancak bu dehşette olabilir. Koca bir şehir harekete gelmiş, taşı ve toprağı dahi yürüyordu. Atımı ve silâhımı aldım. Fişenklikleri belime ve boynuma doladım. Üstümdeki elbiseden başka her şeyi orada düşmana bıraktım...Hapishanedekileri salıverdim ve onlara jandarma deposundaki cephane ve silâhları aldırdım...şehir boşalmış bir vaziyette idi. Yalnız Rumlar evlerine saklanmışlardı. Millî Mücadele'ye hep birden katılan Alaşehir'in fedâkâr evlâtları Yunana tâbi olmamak için evlerini, her şeylerini feda ederek, aynı fedakârlıkla yine hep birden dâhile çekiliyorlardı. Yalnız İdadi Mektebi muallimlerinden birisi ve İnegöl Nahiyesi Müdürü ve daha beş-on kişi kasabada kaldılar."[817]

Alaşehir halkının büyük bir kısmı bu göçte, Afyon'dan Antalya'ya gitmiştir. 14 Temmuz 1920'de Antalya'ya giden Bezmi Nusret Kaygusuz, burada Alaşehir halkının dörtte birini bulduğunu söylemektedir[818].

Alaşehir, iki yıldan fazla Yunan işgali altında kalmıştır. Bu süre içinde Yunan askerleri ve yerli Rumlar tarafından Türklere pek çok zulümler yapılmıştır. Ancak 26 Ağustos 1922'de başlayan Türk taarruzundan sonra Yunanlıların kaçarlarken yaptıkları mezalim öncekilerle mukâyese edilemeyecek derecededir. 30 Ağustos 1922'de şehrin ileri gelenlerini tutuklamakla işe başlayan Yunanlılar, yerli Rumların da iştirâkiyle Alaşehir'i yağmalamaya koyulmuşlardır[819].

Alaşehir, Yunanlılar tarafından tamamen yakılmıştır[820]. Alaşehir ve köylerinin bir kısım halkıyla birlikte yakılması ve halkın önemli bir kısmının öldürülmesi Yunanlıların ric'atleri esnasında olmuştur[821].

3 Eylül 1922'de Alaşehir'e gelen bir Yunan subayı şehrin ileri gelenlerine, şehri yakmak üzere bir yangın taburunun gelmekte olduğunu ve herkesin başının çaresine bakmasını söylemiştir. 4 Eylül 1922 günü Alaşehir

817 Kaygusuz, **a.g.e.**, s. 208-209.
818 Kaygusuz, **a.g.e.**, s. 212.
819 Su, **a.g.e.**, s: 104.
820 Us, **a.g.e.**, s. 60.
821 **HTVD**, S. 70, Vesika No: 1523.

tamamen abluka edilerek bir kaç yerden birden yangın çıkarılmıştır. İki gün süren yangını yerli Rumlardan Diyamandapolis ve arkadaşları idare etmişlerdir[822]. Bazı Ermeniler de yangında görev almışlardır[823].

Yunanlılar, şehrin bütün sularını kestikten sonra gaz ve benzin dökerek şehri ateşlemişlerdir. Yangın müfrezesi yangın bombalarıyla yangının genişlemesine çalışmıştır. Yangını söndürmek isteyenler kurşunlanmışlardır[824].

Yangından kaçmak isteyenler, üzerlerine kurşun ve bombalar atılmak suretiyle öldürülmüşlerdir. Bazıları ateşe atılarak yakılmışlardır. Taşçı Mehmet Usta ateşe atılarak yakıldığı gibi eşi Emine'nin memesi oyularak içine barut doldurularak ateşlemek gibi zulümler yapmışlardır[825].

Alaşehir yangını şehre giren Türk ordusu tarafından söndürülmüştür[826]. Yunanlılar ile yerli Rumlar, Alaşehir yangınında 600 kişiyi öldürmüşlerdir. Köylerde ve şehirde 200'den fazla yanmış ceset bulunmuştur. Uşak'ta kâfi derecede vakit bulamayan Tahrip Taburu, Alaşehir'i son akçesine kadar soyduktan sonra son evine kadar yakmıştır. Tahrip Taburu giderken de 300 Türk çocuğunu öldürmüştür. Pek çok kimse bu zulümlerden dolayı Anadolu'nun muhtelif yerlerine göç etmiştir[827].

Yangın ile birlikte Alaşehir'de yağma ve soygun yapılmıştır. Dükkânlar ve mağazalar talan edilmiştir. Bu arada genç kızların ırzlarına tecavüzde bulunulmuştur[828]. Yunanlılar Afyon'un düşmesinden sonra Alaşehir'in ileri gelenlerinden 20 kişiyi tutuklayarak sürmüşlerdir. 150 kadar kadın ve kızı da beraberlerinde götürmüşlerdir. 300 kişilik bir kadın kafilesi şehirden istasyona götürülmekteyken, bir Yunan bölüğü tarafından üzerlerine ateş açılmasıyla bir çoğu ölmüş, 80 kadarı da dağlara kaçarak kurtulmuştur[829].

İstasyonda Yunanlılar tarafından yakılan bir evin içerisinde 30 ceset bulunmuştur. Yunan askerleri iki çocuğun bacaklarını ayırarak ateşe

[822] **AYZV**, s. 63 vd.
[823] **AYZV**, s. 106; Su, **a.g.e.**, s. 105-106.
[824] Su, **a.g.e.**, s. 105.
[825] Bu tarihteki bir resmi tebliğde "Düşman Alaşehir ve civarı ova köylerini yakamamış ve buralarda da dağlara çekilip kurtulamayan ahâli-i İslâmiyeyi kısmen diri diri yakmak, kısmen öldürmek sûretiyle katl ve ifnâ eylemiştir." denilmektedir: Bkz. **AYZV**, s. 109.
[826] **AYZV**, s. 63 vd.
[827] **İzmir'den Bursa'ya**, s. 77.
[828] Su, **a.g.e.**, s. 106.
[829] **AYZV**, s. 64-65.

atmışlardır. Kızının namusunu korumaya çalışan Alioğlu Hacı Mehmet öldürülmüştür[830].

Yerli ve yabancı basın mensuplarından oluşan heyetin incelemelerine göre: 4000 haneli Alaşehir'de ancak 100 ev kalmıştır. Ayrıca 10 dükkân, 10 cami, 20 mescit, istasyon binası ve 22 köyün evleri yakılmıştır. Bu köyler halkının büyük bir kısmı öldürülmüş, bunlardan kurtulabilen 50 yaralı tedâviye alınmıştır[831].

Beynelmilel Salib-i Ahmer ve Himâye-i Etfal Birliği adına incelemelerde bulunan delegelerin raporuna göre: Alaşehir'de 4500 evden 4350'si tamamiyle yakılmış, 11.500 nüfustan 400'ü 14 yaşından küçük olmak üzere 8500 kişi kalmıştır. Bir bağda 100 genç defn edilmiştir[832]. Bir Alaşehirli de 10.000 nüfustan 5.000 kişi kaldığını, 3.000'den fazla kişinin açıkta kaldığını belirtmiştir[833].

Alaşehir'den göç edenlerin çoğu geri dönmediğinden kayıpların miktarı tam olarak tespit edilememiştir[834].

Alaşehir ve civarını gezen Mehmet Emin (Yurdakul) Bey, burada yapılan Yunan mezalimi hakkında, "Yalnız şu Alaşehir ile Uşak'ı görmek düşman zulmünün dehşetini anlamak için kâfidir." demiştir[835].

Falih Rıfkı (Atay) da "Alaşehir Anadolu'nun bütün şehirlerinden daha ziyâde yandı ve onun fâciasını dinleyen adam, uzun müddet Manisa, Kasaba ve Salihli isimlerini unutuyor." demek[836] suretiyle Alaşehir'de yapılan mezalimin büyüklüğünü ifade etmiştir.

6-Soma Kazası

Soma, 24 Haziran 1920 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir[837]. İşgal öncesinde Soma'da sükûnet devam etmekteyse de yerli Rumlar Yunanlıları karşılamak için hazırlık yapıyorlardı[838].

Soma'nın işgalinden önce bu bölgede yer yer Türk kuvvetleri ile Yunan kuvvetleri arasında çatışmalar olmuştur.

[830] **AYZV**, s. 106-107.
[831] **AYZV**, s. 65.
[832] **AYZV**, s. 226.
[833] **İzmir'den Bursa'ya**, s. 77.
[834] **AYZV**, s. 107.
[835] **AYZV**, s. 116.
[836] **İzmir'den Bursa'ya**, s. 76.
[837] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 128.
[838] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 87-1.

9 Temmuz 1919 tarihinde Soma'nın Cumalı ve Çenke köylerine saldıran Yunanlılar bu köyleri kısmen yakmışlardır[839]. Çenke'de bir Türk kadınını yaralamışlardır. Cumalı'da bir ihtiyarı yaralamışlar ve yakmak suretiyle öldürmüşlerdir. Diğer iki ihtiyarı da öldürmüşlerdir. Bir kadının gözlerini oymuşlar, tarlalarında çalışmakta olan üç Türk'ü de öldürmüşlerdir. 14 Temmuz 1919'da Soma mıntıka kumandanı ile İngiliz kontrol subayları Cumalı ve Çenke köylerine giderek buralarda yapılan mezalime şahit olmuşlardır[840]. Aynı gün bir Yunan uçağının Soma ve civarına bombalar attığı 61. Fırka Kumandanı Kâzım Bey tarafından rapor edilmiştir[841].

EHUR tarafından 14. KOR. Kumandanlığı'na gönderilen bir yazıda, Soma ile Balıkesir arasında şekâvetin arttığı ve Aydın'dan hicret eden Türk kafilelerine saldırılarda bulunulduğunun haber alındığı ve durumun incelenerek bilgi verilmesi istenmiştir[842].

Yunanlıların tespit edilen tarafsız mıntıkaya tecavüzle Türk halkını öldürdükleri ve köyleri yakmakta oldukları Soma halkı adına Müftü ile arkadaşları tarafından Dâhiliye Nezareti'ne bir telgrafla bildirilmiştir[843].

11 Şubat 1921 tarihinde Yunanlılar tarafından Çenke Köyü bombardıman edilmiştir. 14. KOR. Kumandanlığı'nın 12. KOR. Kumandanlığı'na gönderdiği şifrede, bu bombalamadan dolayı herhangi bir zayiatın olmadığı belirtilmektedir[844].

Yunanlılar ric'atleri esnasında Soma'nın büyük bir kısmını yakmışlardır[845].

[839] **İAA**, s. 27.
[840] Coşar, **İHG**, 11 Temmuz 1919; General Henry başkanlığındaki heyetle görüşen Soma, Kırkağaç, Bergama Redd-i İlhak heyetleri ve Kuvâ-yı Milliye kumandanları adına kurulan heyet yaptığı görüşmede Cumalı ve Çenke köylerinde yapılan bu mezalimi anlatmışlar ve bir kadına tecavüz edildiğini ilâve etmişlerdir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 48-5.
[841] **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-A)113 F. 20.
[842] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 10-2.
[843] **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 92-104 F. 60 (Dâhiliye Nazırı namına Müsteşar tarafından Harbiye Nezareti'ne yazılan yazıda belirtilmiştir.)
[844] **ATASE Arş.** Kl. 308 Ds. 58-35 F. 211.
[845] Us, **a.g.e.**, s. 61.

D- DENİZLİ SANCAĞI'NDA YUNAN MEZALİMİ

Yunanlılar, Denizli Sancağı'nın, ancak kuzey kısmında ve Afyon yolu üzerindeki bazı kaza ve köylerini işgal edebilmişlerdir. Denizli merkez kazası işgal edilemediğinden tahribattan kurtulmuştur. Çal, Buldan, Sarayköy ve Çivril kazaları ile bu kazalara bağlı bazı köyleri işgal eden Yunanlılar buralarda da bir çok mezalim yapmışlardır. Ancak Denizli Sancağı'nın işgal edilen yerlerinde Yunanlılar tarafından yapılan mezalim hakkında elimizdeki belge ve bilgiler mahduttur.

1- Çal Kazası

Yunanlılar, işgal ettikleri Çal Kazası'nda[846] bir çok mezalim ve yağma yapmışlardır. Çal Kazası'nı Yunanlılar yakmağa ve tahrip etmeğe muvaffak olamamışlardır.

Çal Kaymakamı Şemsettin Bey, 11 Temmuz 1919 tarihinde Denizli Mutasarrıflığı'na gönderdiği yazısında, Çal'da yapılan mezalimi özetle şöyle anlatmaktadır:

Yunanlılar Molla Köyü'nden Kadı oğlu Ömer'in parasını almak için evini basarak, çeşitli işkenceden sonra 5000 lira parasını almışlar ve kendisin öldürmüşlerdir.

Paskalyada bu köyün hayvanlarının büyük bir kısmını gasp ederek, Kral Konstantin şerefine askerlerine yedirmişlerdir. Bu duruma rıza göstermeyen Çevrecioğlu Mehmet, Topal Ali ve Hacı Ahmet Ağalar kumandan tarafından askerleri önünde dövülmüşlerdir.

Şeyh Elvan ve Kavaklar köyleri halkına zorla istihkâm kazdırılmış, bazı kadın ve kızların ırzlarına tecavüz edilmiştir. Şeyh Elvan Köyü'nden bir kadının herkesin gözü önünde namusunu kirletmişlerdir. Bu kadının hayatta olup olmadığı bilinmemektedir. Aynı köyden Şıbalakoğlu Mehmet Ali istedikleri 1000 lirayı vermediğinden dolayı türlü mezalim yapılarak öldürülmüştür.

Çal Kaymakamı Şemsettin Bey, 20 Temmuz 1922 tarihli Denizli Mutasarrıflığı'na raporunda da Çal'daki mezalim hakkında özetle şu bilgiyi

[846] Çal'ın Yunanlılar tarafından işgaline dair bir bilgi bulunmamaktadır. İşgale uğrayan yerler muhtemelen Çal'a mücâvir ve mülhâk köyler olmalıdır. Zira 17 Mayıs 1919'da Çal'da bir miting yapılması, 15 Temmuz 1919'da Çal Heyet-i Milliyesi'nin kurulması, Çal Mücâhitleri gibi gönüllü birliklerin teşekkülü gibi meseleler Çal'ın doğrudan işgal edilemediğini gösterir. Bu hususlarda bkz. Köstüklü, **a.g.e.**, s. 67 vd.

vermektedir: Yunan askerleri, Köstekli Hacı Ahmet ve damadı Mahmut Efendilerin evlerini basarak bir miktar para ve eşyalarını gasp etmişler ve kendilerini de dövmüşlerdir. Hacı Hasan'dan 200 lira ve 600 Osmanlı altını ile bir takım ziynet altınını almışlardır.

Yunan askerleri Hasköy'den Aşçıoğlu Hasan'ın para alabilmek için bacağını kırmışlardır.

Hâfız Veli'nin 14 devesi gasp edilmiştir.

Hâfız Nafiz Efendi ile karısı ve iki çocuğu Yunan askerleri tarafından işkencelerle öldürülmüştür.

Yunanlılar Taşdemir Köyü'nden Hacı Mehmet Efendi'nin pamuk tarlasında çalışan annesi ile oğlu Hasan'ı öldürmüşlerdir.

Yunanlılar işgal ettikleri köylerin bütün hayvanlarını gasp ederek İzmir'e götürmüşlerdir[847].

2- Buldan Kazası

Buldan, 5 Temmuz 1920 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Esasen intikam bölüğü adıyla yüz kişilik bir kuvvet Buldan cephesine gönderilmiş ve önemli boğazlar tutulmuş iken bazı şahısların Yunanlıları davet ve kılavuzluğu ile Buldan Yunanlıların eline geçmiştir. Buldan müfrezesi işgalden önce bir müddet düşmana mukavemet etmiş ise de Sarayköy'e çekilmek zorunda kalmıştır[848]. Buldan'ı işgal eden Yunanlılar, Türk halkına karşı bazı zulümler yapmışlar ve tahribatta bulunmuşlardır.

Yunanlılar silâh aramak bahanesiyle tutukladıkları bir çok şahsı diri diri toprağa gömmek, dövmek, tırnaklarını sökmek, ayaklarına çivi çakmak suretiyle öldürmüşlerdir. Ölümden kurtulabilenlerin pek çoğu sakat kalmıştır.

Boğazçiftlik Köyü halkıyla birlikte yakılmış, hububat ve yiyeceği de gasp edilmiştir.

Bahadır Köyü'nden Keşkekoğlu Ahmet Çavuş, burun ve kulakları kesilmek ve gözleri oyulmak suretiyle öldürülmüştür. Köyden 13 kişi meçhul bir yere götürülmüştür.

---

[847] **AYZV**, s. 137 vd.; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 271 vd.
[848] Köstüklü, **a.g.e.**, s. 37.

Umurköy'de bir Yunan müfrezesi civar köylerden topladığı 24 kişiyi bir ahıra toplayarak hepsini yakmıştır.

400 haneli Dereköy tamamen yakılmıştır. Köyün yakılması halka mal edilmek istenmiş ve bazı kimseler Uşak Divân-ı Harbi'ne sevk edilmiştir. Bunlardan İmamoğlu Mustafa kurşuna dizilmiştir.

Yunanlılar yalnız Buldan Kazası'nda 200 Türk'ü öldürmüşlerdir.

Yunanlılar ric'atleri sırasında Buldan'ı ateşlemişlerse de yakamamışlardır. Dâhiliye Vekâleti'nin 21 Eylül 1922 tarihli yazısında Denizli Mutasarrıflığı'ndan alınan 5 Eylül tarihli telgrafnameye göre: Yunanlılar Buldan'da bazı yerleri ateşe vermişlerse de söndürülmüş, yalnız cephanelerin bulunduğu bina tamamen yanmıştır. Bu arada halktan bazı kimseler hükümetle haberleştiği gerekçesiyle Yenicekalesi'ne götürülüp hapsedilmiş, bunlardan 7-8 kişi öldürülmüştür[849].

3- Sarayköy Kazası

Buldan'ın işgalinden sonra Yunan kuvvetleri Sarayköy'ü işgal etmek istemiş, ancak Kuvâ-yı Milliye Yunan ileri harekâtını önlemiştir. Eylül başlarında Düşman, Sarayköy'ün köylerinden Tepeköy, Ahmetli ve civarını işgal edebilmiştir[850]. İşgalden önce Sarayköy'de yerli Rumlar Yunan ordusunu karşılamak için hazırlanmışlar, istasyonda Yunan bayraklarıyla bir zafer takı yapmışlardı. Rumlar da başlarındaki feslerini atarak Türklerden ayrıldıklarını göstermek istemekteydiler[851]. Daha sonra işgal edilen Sarayköy'de Rumların da iştirakiyle Türk halkına bazı zulümler yapılmış ve tahribatta bulunulmuştur.

Yunan işgaline uğrayan Sarayköy'e bağlı köylerde 200 kadar Türk öldürülmüş, 30 kadar kadın ve kızın ırzına tecavüz edilmiştir.

Yunanlıların Sarayköy Kazası'nda yağma ettikleri mal ve eşyanın kıymeti bir hayli fazladır[852].

Yunanlılar Sarayköy Kazası'na bağlı Köprübaşı Köyü'nde okul ve cami ile birlikte 29 haneyi, Karataş Köyü'nde 30 haneyi, İhsaniye Köyü'nde

---

[849] **AYZV**, s. 137 vd.; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 272-273 (Denizli Mutasarrıflığı'nın Dâhiliye Vekâleti'ne 5 Eylül 1922 tarihli telgrafında öldürülen şahısların isimleri verilmektedir.)
[850] Köstüklü, **a.g.e.**, s.38.
[851] **Bayar VI**, s. 1953.
[852] **AYZV**, s. 137 de Sarayköy'de yağma edilen mal ve eşyanın kıymeti mahallinde yapılan tahkikata göre 35.000 lira olarak belirtilmektedir.

15 haneyi, Kabaağaç Köyü'nde 1 cami, 1 kahvehane ile 23 haneyi, Karakıran Köyü'nde 46 haneyi yakmışlardır[853].

4- Çivril Kazası

Çivril, 8 Ocak 1921 tarihinde Yunan kuvvetleri tarafından işgal edildi. Yunanlıların bu işgallerinde burada dokuz gün kaldıkları ve 17 Ocak 1921 günü çekildikleri anlaşılmaktadır. İlk işgalden takriben üç ay sonra Yunan kuvvetleri Çivril'e tekrar saldırmışlar ve 1 Nisan 1921'de yeniden işgal etmişlerdir. Yunanlıların bu işgalleri uzun sürmüş, Çivril ancak 30 Ağustos 1922'de kurtarılmıştır.

Yunanlılar Çivril'de de Türk halkına pek çok zulümlerde bulunmuşlardır. Yunan kuvvetleri Çivril'e girerken Taşiçi'nde Deveci Hacı Mehmet ile oğlu Osman'ı katl etmişlerdir. İşgal günü Höyük Mahallesi'nden Şenköylü bir kadını, Müderris Rüştü Efendi'yi, bir kaç gün sonra da Kayserili Ömer Hoca'yı şehit etmişlerdir. Çivril'in köylerinde de aynı davranışları gösteren Yunanlılar, Cabar Köyü'nde çocuk, kadın ve yaşlılarında bulunduğu köylülerden 90'dan fazlasını katl etmişler, sonra da köyü yakmışlardır[854].

---

[853] **AYZV**, s. 143; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 275.
[854] Köstüklü, **a.g.e.**, s. 40.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUNAN MEZALİMİNE TEPKİLER

A- İSTANBUL HÜKÜMETİ VE SARAY

Yunan işgalinden önce, Rumlar tarafından yapılan mezalime karşı tedbirler alınmaya çalışılıyor ve yayınlanan beyannamelerde suçluların cezalandırılacakları ifade ediliyorsa[1] da çok ciddi bir tedbirin alındığını veya alınabildiğini söylemek güçtür.

Ağır bir mütareke imzalayan Osmanlı Hükümeti'nin İzmir'in işgaline protesto dışında hiç bir tepkisi olmamıştır[2]. İtilâf Devletleri namına İzmir'in işgal edileceğine dair verilen notaya, Damat Ferit Paşa Hükümeti, İtilâf Devletleri temsilcilerine, Vükelâ Meclisi'nce de onaylanan[3] cevabî bir nota vererek, İzmir'in İtilâf Devletleri kuvvetlerince işgali hakkında Paris Konferansı'nın kararına Osmanlı Hükümeti'nin karşı çıkmadığı, ancak devletin ayrılmaz bir parçası olan İzmir'in, ırk, tarih ve coğrafya bakımından Yunanistan'la hiç bir alâkası olmadığı vurgulanmış, "İzmir Vilâyeti, yüzde seksen üç nispetinde hâiz-i ekseriyet olan ve binnetice fikirce, gâye-i âmâlce ve âdâtca orada yaşayan ekalliyetten büsbütün farklı bulunan Türk halkını hâvi ve esasen Türk beldesi olduğu için burada Türk milletinin hukûkunu nazar-ı itibara almamak pek müşkül olduğu kadar kâide-i adl ve nisfete muvâfık değildir." denilmiştir[4]. Damat Ferit Paşa, Amiral Webb'e verdiği notada, Yunan kıt'alarının İzmir istihkâmlarını işgal edecekleri yerde şehre girdiklerini, bir Helen işgaline asla râzı

---

[1] Meselâ, 10 Mart 1919 tarihli **Hukûk-ı Beşer** gazetesinde Sadrazam'ın yayınlanan beyannamesinde, öldürme, ırza tecavüz, yağma ve soygun gibi olayların fâillerinin cezalandırılacakları belirtilmiştir.; 25 Mart 1919 tarihi **Söz** gazetesinde, Rumların yapacakları. gösteriler hakkında yayınlanan tebliğde, gösterilerin men'i hususunda gerekli tedbirlerin alındığı ifade edilmiştir.
[2] Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Ankara, 1974, s. 187; Mustafa Kemal Paşa bu konuda, "...bu tecâvüzâta, bu hakşikenâne muâmelâta karşı İstanbul'daki hükümet-i merkeziyeler maatteessüf aciz bir vaziyet aldı. Hatta yapılan haksızlıkları protesto bile etmemişlerdir." demektedir. Bkz. Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, C. III, (Vesikalar), (Milli Eğitim Basımevi), İstanbul, 1973, s. 1180; Mustafa Kemal Paşa, bu sözü ile İzmir'in işgaliyle başlayan ve devam eden Yunan mezalimi karşısında iktidarda bulunan İstanbul hükümetlerinin aciz ve kayıtsız kaldıklarını vurgulamak istemiştir.
[3] Kâmil Erdeha, **Milli Mücadelede Vilâyetler ve Valiler**, İstanbul, 1975, s. 403.
[4] Celâl Bayar, **Ben de Yazdım**, C. VI, İstanbul, 1968, s. 2001-2002, Belge no: 105; Erdeha, **a.g.e.**, s. 403; Umar, **a.g.e.**, s. 187 vd.; Notanın asıl metni için bkz. **Ahenk**, 25 Mayıs 1335.

olmayacaklarını, işgalin kesin bir mahiyet almasını kabul etmeyeceklerini bildiriyordu[5].

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline ihtimal verilmediği için, Amiral Calthorpe tarafından Osmanlı Hükümeti ve İzmir Valisi'ne verilen notalar üzerine Sadrazam, "üzücü olaylara meydan verilmemesi için, asker ve sivil halk tarafından her türlü direnme ve gösteriden kaçınılmasını" Vali'ye emr etti.

Amiral Calthorpe tarafından verilen ikinci bir nota ile İzmir'in İtilâf Devletleri adına Yunan birlikleri tarafından işgal edileceği bildirildikten[6] sonra İzmir'le irtibat kurulmağa ve Vali'ye emirler verilmeye çalışılmışsa da İzmir'le irtibat kurulamamıştır. Daha sonra iktidarda bulunan hükümetler de İngilizlerin siyasî merhamet ve lütuflarına sığınmaya çalışmışlardır[7]. Ali Fuat Cebesoy Paşa, "Zât-ı şâhane ve hükümette, düşmanlarımızdan mütareke hükümlerinin tatbikini aynen istemek cesareti yoktu. Onların atifetlerine sığınır gibi bir tavır takınıyorlardı." demektedir[8].

Mehmet Şefik Aker de "İstanbul Hükümeti'nin anlaşma şartlarını bozan bu işgallere karşı bu kadar acz ve sükûnet göstermiş olması, İtilâf ordularının Türkleri daha ağır felâketlere uğratabilecek yeni saldırımlarını davet etme korkusundan ileri geldiğine hükmetmiş idik." demektedir[9].

Müdâfaa-i Hukûk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin Mart 1919 tarihinde İzmir'de yapılan kongresinden sonra Sükkerizâde Tevfik Paşa başkanlığındaki heyet, Adliye Nâzırı'nın delâletiyle Padişah Mehmet Vahdettin'le görüştü. Bu görüşme sırasında Padişah, İzmir'in Osmanlı vatanından ayrılmasının katiyyen hatır ve hayale gelmediğini ve vatan duygusu ile canlılık gösteren bir milletin emellerinin hiç bir zaman ihmal edilemeyeceğini, yakında İzmir'e giderek halkla görüşeceğini söyledi[10]. Tabii ki böyle bir seyahat ve görüşme gerçekleşmedi. Ancak Padişah'ın gerek bu heyetle görüşmesi, gerekse bu ifadelerde bulunması önemlidir.

Padişah Mehmet Vahdettin, Mondros Mütarekenamesi'nin imzalanmasından bir süre önce ve Anadolu'nun işgalinden sonra yayınlanan

---

[5] Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, (Çev. Cemal Köprülü), Ankara, 1986, s. 81.
[6] Bekir Sıtkı Baykal, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri", **BELLETEN**, C. XXXIII, S. 132, (Ekim, 1969), s. 522.
[7] Erdeha, **a.g.e.**, s. 404.
[8] Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 1953, s. 36-37.
[9] M. Şefik Aker, **İstiklâl Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidâli**, C. I, İstanbul, 1937, s. 5.
[10] Celâl Bayar, **Ben de Yazdım**, C. V, İstanbul, 1967, s. 1634.

Hatt-ı Hümâyunlarında halkın ahenk ve birlik içinde olmalarının temini için mevcut kanunlar dairesinde inzibatın bir an evvel icrâ edilmesini istemekteydi.

Anadolu'nun muhtelif yerlerinde meydana gelen asayişsizliklerle ilgili olarak **Minber** gazetesinde yayınlanan Hatt-ı Hümâyununda Padişah, vatanın selâmeti ve saadeti için hükümetin dâhilde ve hariçte emniyet ve intizamı sağlamaya çalıştığını, "Her tarafta asayişin takririyle ihlâl-i sükûn ve inzibâta tasdî edenlerin bi'l-ifâdeten vakt-ı kanun dairesinde men'inin" sağlanmasının önemli bir husus olduğunu, Vükelâ Heyeti'nin bu hususların tatbikinin teminine son derece itina etmesini beklediğini ifade etmiştir[11].

Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin kurulması üzerine yeni kabineye çıkarılan Hatt-ı Hümâyun'da, "...bir müddetten beri efkâr-ı ahâlide hâsıl olan sû-i tefehhüm sebebiyle tezâyüd etmekte bulunan âsâr-ı tefrika ve şekâvetin izâlesiyle beyne'l-ahâli ahenk ve vefk ve vahdetin temini ve dâhil-i memâlikde sükûn ve intizâmın takririyle şerâit-i kanûniye dairesinde inzibâtın bir an evvel icrâ ve heyet-i mebûsan'ın bir an evvel içtimaa dâvet edilmesi matlûb-ı kat'imizdir." denilmekteydi[12].

Sultan Vahdettin, 1919 Ağustosunun başlarında **Morning Post** gazetesinin bir muhabirini kabul etmiş ve verdiği demeçte, Yunanlıların Anadolu'daki halkı öldürmekte olduklarını, İtilâf Devletlerinin bu "kasaplığa" son vermelerini, özellikle İngiltere'nin âdilâne yardım edeceğini ifade etmiştir. Padişah bu görüşmesinde ayrıca şunları söylemiştir: "...Milletimiz harbe girmekle büyük bir hata işledi. Fakat bir hata işledi diye bu harbe alâkadar olmayan binlerce insanı cezalandırmak hiç de doğru değil. Hükümetin bir hatası için neden Anadolu'nun masum halkı, sizin de pek iyi bildiğiniz veçhile Yunanlıların katliâmlarına ve çetelerin görülmedik, işlenmedik vahşetlerine maruz kalsınlar ? Yunanistan'ın Anadolu'ya ayak basmasına hakiki bir sebep olmadığı gibi bu hal adalet fikri ile de kâbil-i telif değildir. Elbette hakikatlerin anlaşılmasında maatteessüf pek çok geç kalınmış olacaktır. Biliyorum, şimdi bir çok tesirler karşısındayız. Fakat hem mücrim, hem de masumlar için bir adalet olduğundan eminim. Yüzde doksan dokuzu Müslüman olan bir memleket niçin Yunanlılara terk edilsin? Şurada, masanın üzerinde Aydın'a ait bir çok resimler ve son zamanlarda Ermeniler tarafından irtikâp olunan katliâmları gösteren fotoğraflar var. Giderken onları size vereceğim. Bugün bu

---

[11] **Minber** 12 Teşrîn-i Sani 1334.
[12] **Ahenk,** 6 Teşrîn-i Evvel 1335.

mütecâvizler, yalnız masumların katliâmı ile meşgul oluyorlar. Vaziyet benim için müşkül bir şekil iktisap ediyor. Memleketimiz yakılıyor, haksız yere bir çok halk öldürülüyor. Büyük bir vahşet değil mi?

Ahâlim karşısında ümitsizlik ve heyecan pek büyük; sanki yeni bir harbin müthiş tesirlerinin zebûnuyuz. Fakat mütareke şartları, bilhassa Yunanlıları müdâfaa ediyor ve bizden müdâfaa kabiliyetini kaldırıyor. Aynı zamanda mütareke şartları bizi silâhsız bırakmıştır. Askerlerimiz terhis olundu. Vak'alar daha zor bir duruma gelmeden İtilâf hükümetleri bu kasaplığa bir son vermelidir.

Muazzez pederim Abdülmecit Han, İngiltere'nin dostu ve Fransa ile İngiltere'nin müttefiki idi. Ben ise her zaman İngiltere'yi sevdim ve daima İngiliz siyasetinin muhibbiyim. İnsaniyet ve adalet hisleriyle dolu olan asil İngiliz milleti ve hükümeti, hakkımızı geri almakta bize âdilâne yardım edecektir."

Morning Post muhabirinin, burada harp içinde Rumlarla Ermenilere Türklerin insafsız muamelelerde bulunduklarını söylemesi üzerine de Padişah şunları söylemiştir: "Evet, bu mes'uliyet hiç bir şeye ehemmiyet vermeyerek, sırf zâti emel ve heveslerini tatmine uğraşan bir azınlık (İttihatçılar) tarafından ikâ olunmuştur. Bu adamlar, kötü emellerini yaptırmak için hapishaneleri boşalttılar. Fakat bu hareketler, Avrupa'nın Yunanlıların icrâ eylemekte oldukları katliâm ve vahşî hareketlere müsâade etmesine bir sebep teşkil etmez. Bu milletler, yalnız siyasî neticeleri derpîş ediyorlar. Fakat Yunanlılar eski zaman barbarlarının hareketlerine uydular ve hâlâ da devam ediyorlar.

Bu meseleyi insanlık nokta-i nazarından tedkîk ederek, buna bir hudut tayin edilmelidir ve onların tecavüzlerine bir set çekerek ahâlinin kasaphanelerde koyun keser gibi öldürülmelerine müsâade edilmemelidir. Eğer, İtilâf Devletleri, buna bir netice vermezlerse, daha pek çok ehemmiyetli meseleler zuhûra gelebilir. Şahit oldukları vahşet ve tecavüze karşı ahâlimi susturmağa çalışmak pek müşkül oluyor. Memleketim halkı namusunu, hayatını, evini kurtarmak için pençeleşmeye hazırdır."[13]

Şehzâde ve Veliaht Mecit Efendi, Sultan Vahdettin'e sunduğu 16 Temmuz 1919 tarihli lâyihada, "...İzmir ve Edirne vilâyetleriyle Vilâyât-ı Şarkî gibi her dem maruz-ı tehdit olan aksâm-ı vatanda kulûb-ı ahâliyi

[13] Ömer Sami Coşar, **İstiklâl Harbi Gazetesi**, 6 Ağustos 1919; G. Jaeschke, Padişah'ın bu görüşmesini 15 Temmuz 1919 olarak belirtmektedir. Bkz. Jaeschke, **a.g.e.**, s. 87.

tatmin edecek tedâbir-i sâirenin ittihâzı ile sarf-ı makderet olunmakla beraber, ahâlinin hukûk-ı milliyelerini muhâfaza emrinde yapmak istedikleri mesâi-yi vataniyyenin Hükümetçe muzâharet-i münasebeden mahrum bırakılması ve bilhassa İzmir fecâyını müteâkip ahâlide uyanan müdâfaa-yı vatan hissiyât-ı necîbesinin hüsn-i idâre ve tevcîhine himmet olunmayarak Dâhiliye Nezareti'nce yağmagirilik, çetecilik gibi âmâl-i hâsise isnâdı ile şâibedâr edilmesi inkisâr-ı kulûb-ı âmmeyi bâdî olduğu gibi Sadrazam Paşa'nın Vilâyat-ı Şarkiyye'de vâsi Ermenistan muhtariyeti tesisi yolundaki beyânâtı dahi havâli-i mezkûrece mûcib-i teessürü azîm olarak memleketlerinin âhâra terk olunacağı zehâbını tevlîd eylemiştir...Ferit Paşa'nın Sulh Konferansı'na takdim ettiği muhtıra mânâsı itibarıyla şâyân-ı eseftir. Bilâ-lüzum temas edilen harp, tehcir ve taktil meselelerinde devlet ve milletin mes'uliyetlerini tahfîf edecek delâil ihmal olunarak bütün mes'uliyetin dûş-i millete tahmîline sebebiyet verilmiş ve Rumeli'nde ve hudûd-ı şarkiyyede ve ahiren İzmir'de yüz binlerce katl ve imhâ edilen nüfus-ı İslâmiyenin uğradığı şenia meskût bırakılmıştır. Bir fırkasında ise memâlik-i şâhânenin herc ü merc içinde ve muhtâc-ı muâvenet olduğu beyân olunarak müdâhalât-ı ecnebiyyeye meydan verilmiştir." demek[14] suretiyle Yunan mezalimi karşısında Damat Ferit Hükümeti'nin aczi konusundaki hissiyatını dile getirmiştir.

1- Heyet-i Nasiha

Vükelâ Meclisi, "unsurlar arasında meydana gelen kin ve nifakın giderilmesi maksadıyla" Anadolu'ya iki "Heyet-i Nasiha" gönderilmesine karar verdi. Esasen, Mart ayı ortalarında Şile ve civarında, Türk köylerine saldıran Rum eşkıyasını yola getirmek amacıyla muhtelit bir heyet teşkil edilmişti. Daha sonra bunun daha geniş bir organizesi düşünülmüştür.

Şehzâde Abdurrahim Efendi ile Şehzâde Cemalettin Efendi'nin[15] başkanlıklarında teşkil edilen bu heyetler, Anadolu'nun muhtelif yerlerini gezecek, halka tavsiyelerde bulunacak ve unsurlar arasında ahenkli geçinmeyi telkin edeceklerdi[16]. Heyetleri göndermekten diğer bir amaç ise Müslüman olmayanları hoşnut etmek üzere ülkeyi, biri Rumeli, ikisi Anadolu'ya ait olmak üzere üç bölgeye ayırmak ve bölgenin ihtiyaç ve

[14] Celâl Bayar, **Ben de Yazdım**, C. VII, İstanbul, 1969, s. 2335.
[15] Şehzade Cemalettin başkanlığındaki heyet 28 Mayıs'ta Trakya gezisine çıkmış ve 9 Mayıs'ta İstanbul'a dönmüştür. Bkz. Akşin, **a.g.e.**, s. 250.
[16] Anadolu ve Rumeli Nasihat heyetlerinin yaptıkları geziler ve faaliyetler için bkz Mevlüt Çelebi, **Heyet-i Nasiha, Anadolu ve Rumeli Heyetleri**, İzmir, 1992.

geleneklerine göre ayrı bir yönetim uygulamak için yapılması düşünülen ıslahat için zemin hazırlamaktı[17].

Resmî çevreler ve basın, Nasihat heyetlerinin görevini Osmanlı Devleti'nde yaşayan unsurlar arasında dostluk ve sevgi duygularını yeniden tesis ederek güçlendirmek suretiyle Anadolu'da huzursuzluğu ve asayişsizliği ortadan kaldırmak olarak telâkki etmekteydiler[18].

Şehzâde Abdurrahim Efendi başkanlığındaki heyet, Ali Rıza ve Süleyman Şefik Paşalar, Bursa Müftüsü Ömer Fevzi, Pazarcık Müftüsü Halil Fehim Efendiler, eski Rum mebuslarından Yanko Güvenidis[19], Hayret Paşa[20] ve Dâhiliye Nezareti Memurin Kalemi Müdürü Ohannes Efendi'den oluşuyordu[21]. Bu heyet, 16 Nisan 1919'da Anadolu'ya hareketle Bursa, Balıkesir, İzmir, Afyon, Antalya, Isparta, Konya ve Eskişehir'i dolaşmıştır[22].

16 Nisan 1919 günü İstanbul'dan ayrılan heyet, aynı gece Mudanya'ya, 17 Nisan günü de Bursa'ya gelmiştir. Burada Ali Rıza Paşa, halka Damat Ferit Paşa tarafından kaleme alınan beyannameyi okudu. Fermanda, "Memleketin imarı, refaha kavuşması her şeyden evvel asayişin temini ile kâbildir. Osmanlı tarihinde görülen bu gibi büyük vak'aların doğurduğu müşküller, hep milletin sabır ve sükûneti, saltanat makamına derin sadâkat ve hükümetin tedbirlerine itaatle iktiham olunmuştur." denilmekteydi[23]. Sadrazam Damat Ferit Paşa, Bursa'da halkın heyete karşı teveccühü ile ilgili Vali'ye gönderdiği telgrafta Şehzade Abdurrahim Efendi'ye Mudanya ve Bursa'da Müslümanlar ve Gayr-ı Müslimler tarafından gösterilen saygının halkın saltanata bağlılığının bir delili olduğunu vurguluyordu[24].

Nasihat Heyeti, 22 Nisan 1919'da Balıkesir'e uğramış, oradan 24 Nisan 1919 günü Manisa'ya geçmiştir. Burada da heyet, eşraf, erkân, din adamları, Rum, Ermeni ve Musevi dinî temsilcileri tarafından karşılandı.

[17] Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele,** İstanbul, 1976, s. 251-252.
[18] Çelebi, **a.g.e.**, s. 9.
[19] Nurdoğan Taçalan, bu şahsın ismini Kozmidis olarak belirtmektedir. Bkz. Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İstanbul, 1970, s. 201.
[20] Haydar Rüştü Öktem, **Mütareke ve İşgal Anıları**, (Haz. Zeki Arıkan), Ankara, 1991, s. 62.
[21] Erdeha, **a.g.e.**, s. 391; Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, C. I, Ankara, 1959, s. 64; Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey'e göre heyette Rum ve Ermenilerin bulunması başarı için bir güvence idi. Bkz. Akşin. **a.g.e.**, s. 250.
[22] Akşin, **a.g.e.**, s. 250.
[23] Tam metin için bkz. Çelebi, **a.g.e.**, s. 18.
[24] Çelebi, **a.g.e.**, s. 20.

Şehzade Abdurrahim Efendi, burada halka "selâm-ı şahâneyi ve iltifât-ı hümâyun"u tebliğ etti.

Heyet, 26 Nisan günü İzmir'e gelmiştir. Burada Şehzâde, Vali İzzet Bey, Belediye Reisi Hacı Hasan Paşa, 17. KOR. Kumandanı Ali Nadir Paşa ve Türk halkı tarafından büyük bir törenle karşılanmıştır[25].

Haydar Rüştü Öktem, Heyet-i Nasiha'nın İzmir'e gelişini anlatırken, heyeti istemeye istemeye karşıladıklarını, Metropolit Hrisostomos'un da riyâkâr tebessümlerle Türk Ocaklılarını selâmlayarak heyetin peşinden geçtiğini anlatmaktadır[26].

Rum ve Ermeni azınlığın ilgisizliği üzerine, Rumların oturduğu Buca'ya gidilmesine karar verilmiştir. Hükümet ve Türkleri zamansız kışkırtmada bir yarar görmeyen Metropolit Hrisostomos, Buca Papazı'na Şehzâde'nin karşılanması için bir tören düzenlenmesi emrini vermiştir. Bunun üzerine Rum gazetesi **Kozmos**, Rum cemaatinin bu kadarcık alâkasına bile tahammül edemeyip, Şehzâde'yi ve heyeti tahkîr ederek, "Emellerimize kavuşmak üzere olduğumuz şu günlerde altı yüz senedir öptüğümüz kirli ve kanlı elleri öpmekle hâlâ devam edecek miyiz?" sözlerinin yer aldığı bir yazı yayınladı[27]. Buca Belediye Dairesi'ndeki törende Rum Psikoposu Şehzade'ye, "Buca ahalisinin Şehzade hazretlerinin bu şerefbahş ziyaretlerinden dolayı son derece müteşekkir ve mütehassıs olduklarını ve Şehzade'nin buralara teşriflerinin İttihat ve Terakki Komitesi tarafından bütün anâsıra yapılan mezalimi unutturacağını" söyledi[28]. Şehzade'nin Rum Piskoposu ile görüşmesi Türkler tarafından hoş karşılanmamış, yadırganmıştır[29].

Heyet; 29 Nisan günü Aydın'a gitti. Heyet, burada beklenildiği gibi karşılanmadı. Bunun üzerine Abdurrahim Efendi, Kızılay İrşat Heyeti Başkanı Hoca Esat Efendi'yi çağırtarak karşılanmalarına niçin gelmediğini sormuş, Hoca da cevabında, ziyaret sebebini bildikleri için karşılamaya gelmediklerini, asıl nasihatı tahrikçi Rumlara yapmalarını söylemiştir[30]. Esat Hoca'nın sözleri Nasihat Heyeti'nin bütün Anadolu seyahati boyunca karşılaştığı tek tepki olmuştur[31].

[25] Taçalan, **a.g.e.**, s: 202-203.
[26] Öktem, **a.g.e.**, s.62.
[27] **Bayar VI**, s. 1765; Erdeha, **a.g.e.**, s. 391.
[28] Çelebi, **a.g.e.**, s. 40.
[29] Mesela, Gökçen Efe "Bir Padişah oğlu köy papazının ayağına kadar gidip ondan muhabbet dileyebilir mi ?" diyordu. Bkz. **Bayar VI**, s. 1767.
[30] **Bayar VI**, s. 1765; Taçalan, **a.g.e.**, s. 204-205.
[31] Çelebi, **a.g.e.**, s.47.

Heyet, Aydın'dan Burdur, Isparta, Antalya ve Konya'ya gitmiş, Konya'da iken İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine, Damat Ferit Paşa tarafından İstanbul'a dönmeleri istenmiştir[32]. Bunun üzerine heyet, 18 Mayıs 1919'da İstanbul'a dönmüştür[33]. İzmir'in işgali Nasihat heyetlerinin başarısızlığını gösterir. Çünkü bu girişim İtilâf Devletlerinin Osmanlı Devleti hakkında vermiş oldukları kararı uygulamalarına engel olamamıştır. Bu girişim, azınlıkların, özellikle Rumların Türklere karşı şiddete başvurmalarını önleyememişse de halkın Osmanlı padişahı ve hükümetlerini kısa bir süre de olsa umut olarak görmelerini sağlamıştır[34]. Ayrıca, Anadolu'da işgal kararı alan devletlere karşı makul ve ciddi bir politika izleyemeyen İstanbul Hükümeti'nin aczini göstermesi bakımından da önemli bir girişimdir. Yine heyete, gezisi sırasında Türk halkı tarafından gösterilen teveccüh, başına gelecekleri sezen halkın vatana ve devlete sahip çıkma duygusu ve tepkisinin bir tezahürü olsa gerektir.

Heyet-i Nasiha'nın bu gezisinde umulan neticeyi alamaması tabiidir. Zira Türk halkı bu günlerde, artık İstanbul Hükümeti'nin aczini çok iyi görüyor ve bu türlü faaliyetlerden bir sonuç elde edilemeyeceğini biliyordu. Rumlar ise bu heyete itibar etmedikleri gibi kendi tezlerini kuvvetlendirebilecek bir vesile oluşturmaya da çalışıyorlardı. **Hukûk-ı Beşer** gazetesindeki şu haber bunu teyit etmektedir. Haberde özetle şöyle denilmektedir: **Vima** gazetesi, Alaşehir muhabirinden aldığı mektubu neşretmiştir. Bu mektupta, Alaşehir Metropoliti her gün vukû bulan cinayetler ile Rumların hayatını tehlikede gördüğü için gerek Manisa Mutasarrıfı'na ve gerek Vilâyet makamına yapılan müracaatlara rağmen bir netice alınamadığı, ayrıca Heyet-i Nasiha Başkanı Şehzâde Abdurrahim Efendi'ye telgraf ile müracaat ederek, burada vaziyeti tedkîk etmek üzere bir heyetin gönderilmesini istediğini belirtmektedir. Metropolit'in bu telgrafına Şehzâde Abdurrahim Efendi, bir heyetin gönderilmesinin mümkün olduğunu ve lâzım gelen tedbirlerin alınmasını emredeceğini bildirmiştir. Rum ahalinin sabırsızlıkla bu teşebbüsün neticesini beklediği ve Nasihat Heyeti'nin fiilen bu konu üzerine eğileceği bu mektuba ilâveten bildirilmektedir[35].

[32] Taçalan, **a.g.e.**, s. 206.
[33] Akşin, **a.g.e.**, s. 250.
[34] Çelebi, **a.g.e.**, s. 63-64.
[35] **Hukûk-ı Beşer,** 4 Mayıs 1335.

2- Şûrâ-yı Saltanat

Yunan kuvvetlerinin İzmir'i işgal ettikleri, Türk subay ve askerlerini tahkîr ederek öldürdükleri veya harp esiri muamelesiyle hapsettikleri ve günahsız Türk halkına katliama başladıkları haberleri devlet merkezine gelmeye başlamış, İstanbul'da Fatih ve Sultan Ahmet meydanlarında heyecanlı mitingler düzenlenmişti. Meclis-i Mebûsan'ın dağıtılmış olması da memleket mukadderatı hakkında baş vurulacak bir yasama organının kalmamasına sebep olmuştu. Bir tepki göstermiş olmak üzere[36] yalnız istişarî yetkileri hâiz "Şûra-yı Saltanat" adıyla bir meclis toplanmasına karar verildi[37].

26 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul'da Yıldız Sarayı'nda toplanan, Osmanlı Devleti nazırlarından, ilim ve idare adamlarından mürekkep Saltanat Şûrası'nı Padişah Vahdettin bir konuşmayla açtı. Daha sonra Damat Ferit Paşa kürsüye gelerek son olayların bir değerlendirmesini yaptı ve hiç bir umut vermemeğe dikkat etti. Şûra'da önemle ele alınan konu manda meselesi olmuştur[38].

Eski Moskova Sefiri Galip Kemali (Söylemezoğlu) kürsüye gelerek, Dünya Harbi sırasında bir takım cinayetler işlendiğini, bundan Türk milletinin sorumlu tutulamayacağını, Balkan Harbi sırasında 350.000 Müslüman'ın öldürüldüğünü, insanlık ve adalet namına dünyaya yeni bir düzen vermek isteyen devletler tarafından bunların kanlarının dava edilmediğini, meydana gelen fâciaların kısmen intikam hissine sahip olanlarca yapılmış olduğunu ifade ettikten sonra, "...bugün memleketimizin en kıymetli bir toprağı olan sevgili İzmirimiz üzerinde bugün dalgalanan bayrağın sahibi olan milletin hakiki mahiyeti hakkında Fransız ve Şark Orduları kumandanlarından son neferine kadar bir plebisit yapılmasını teklif ederim. Çünkü 4-500 bin kişilik bir ordu, Makedonya'da Yunan idaresinin muhtelif anâsıra karşı ne kadar insafsızca hareket ettiğini görmüşlerdir. Türkiye idaresinin Makedonya'dan çekilmesinden sonra bugüne kadar oralarda ne gibi fecâyı ikâ edildiğine şahit olmuşlardır." demiştir[39]. Galip Kemali Bey, bu uzun konuşmasında, İzmir'de meydana gelen olayların da Yunanlıların tâlim, terbiye ve fazilet itibarıyla Türklerden üstün olmadığını

[36] **Türk İstiklâl Harbi,** Gn. Kur. Harp Tarihi Dairesi, C. II/Ks. 1, Ankara, 1963, s.66-67.
[37] Mithat Sertoğlu, "Mütareke Devrinde Saltanat Şûrası ve Milli Şûra Hazırlıkları", **BTTD**, C. IV, S. 22, (Temmuz, 1969), s. 29.
[38] Akşin, **a.g.e.**, s. 324.
[39] Galip Kemali Söylemezoğlu, **Başımıza Gelenler, Yakın Bir Mazinin Hatıraları, Mondros'tan Mudanya'ya,** İstanbul, 1939, s. 130-131.

gösterdiğini, Yunanistan'ın İzmir'de hiç bir hakkının bulunmadığını dile getirmiş, "...Arkamızda hakkımız ve tarihimizin bize bahşettiği an'aneler ve milletler hukûku var ve aynı devletlerin aylardan beri iddia ettikleri prensipler bizim en büyük yardımcımız, en büyük dayanağımızdır. Yalnız Avrupa'ya anlatılması lâzımdır ki, savaşa girdiğimiz dakikadan itibaren hakkımızda verilen kararlar insafsızca uygulanacak olursa, bu memleket tek vücut halindedir; buna karşı isyân edecektir." demiştir[40].

Galip Kemali Bey'in bu konuşması Şûra'da bulunanlar üzerinde büyük bir etki yapmıştır. Veliaht Abdülmecit Efendi, yanındakilere şöyle demiştir: "Topkapı Sarayı'ndan çıkarılan Sancak-ı Şerif ile İzmir'in işgalini protesto etmek için toplanan kalabalığın yalnız Türk milleti değil bütün âlem-i İslâm'dan ibaret oluğunu, İzmir'in işgalini tasvip etmeyenlerin bilhassa Sultan Ahmet Meydanı'nda teşkil ettiği, adeden yüz binleri şimdiden aştığını gördükten sonra bu ümidin yerinde olduğunu söylemek bizim için hakikatı ifade etmektir."[41]

3- Sadâret Ve Nezaretler

İzmir'in işgali ve işgal sırasında çıkan olayların, Osmanlı Hükümeti'nde fazla bir hassasiyet ve endişe yaratmadığı görülmektedir. Dâhiliye Nâzırı Vekili Mehmet Ali Bey, işgalden iki gün sonra verdiği demeçte çok iyimser davranıyor ve "...İzmir'de bazı hâdiseler vukûa geldiğinden hükümet resmen haberdâr değildir. Bu vâdide dolaşan rivâyetlere ehemmiyet atfedilmemelidir." diyordu[42].

İşgalle birlikte başlayan Yunan mezalimine İtilâf devletlerince son verileceği kanaatinde olan hükümetin [43], İşgali müteâkip acele olarak almak istediği tedbir, jandarma kadrosunun ikmâli olmuştur. 17 Mayıs 1919 tarihinde Vükelâ Meclisi bir ay önce Şehzâde Abdurrahim Efendi ile birlikte Heyet-i Nasiha azası olarak İzmir taraflarına giden Ali Rıza Paşa'nın mektubunu incelemiş, Bursa ve Aydın vilâyetlerinde jandarma miktarı hakkındaki dileklerini gözden geçirmiştir. Hükümet, bu vilâyetlerde noksan ve ıslaha muhtaç jandarma kadrosunun tamamlanması ve maaşlarının artırılması ile bu bölgede âşâyişin teminine ait tedbirler alırken belki de

[40] Sertoğlu, **a.g.m.**, s. 39-40.
[41] Samih Nafiz Tansu, **Hüsamettin Ertürk Anlatıyor, İki Devrin Perde Arkası**, İstanbul,1957, s.317-318.
[42] **Gökbilgin I**, s. 91-92.
[43] **ATASE Arş.** Kl. 426 Ds. (1-3)4 F. 183.

işgale karşı dolayısıyla bir çare bulunduğunu sanıyor ve işgal olayının önemini görmemezlikten geliyordu[44].

Kuvâ-yı Milliye hareketinin başlangıcında Bâb-ı Âli'nin bu hareketlerin tahkik edilmesi için bazı yerlere heyetler gönderilmesine karar verilmesi de düşündürücüdür[45].

"Gerek çete teşkilâtına ve gerekse kongre ismi altında kanunlara aykırı toplantı, beyanname ve tehditnâme neşrine kimlerin teşebbüs ettiği ve kimlerin yardımı olduğunu ve bu teşebbüs ve tahriklere sivil ve askerî memurlardan bazılarınca müsâade veya müsâmaha edilip edilmediği, bu memurlardan bazılarının iştirâk ve yardımda bulunup bulunmadığını tetkik edecek" olan heyetlere verilen talimatta, Aydın Vilâyeti'nin, burada asayişin bozulması üzerine Yunanlılar tarafından mütarekenin tatbiki vesilesiyle işgal edildiği, Yunan askerlerinin halka çeşitli zulüm ve eziyetler tatbik etmeleri sebebiyle asayişi bozuk göstererek ve işgale sebebiyet verecek toplantı ve hareketlerin devamının, vatanın geriye kalan yerlerinin de işgaline yol açacağı ve hatta millî bütünlüğü tehlikeye düşüreceği ifade edilmiş, yukarıda belirtilen yetki ve mes'uliyetler dairesinde gereğinin yapılması heyetlere bildirilmiştir[46].

Muhtelif zamanlarda görev almış Dâhiliye Nâzırları Yunan işgal ve mezalimine diploması yoluyla mani olunabileceği görüşünde idiler ve bunun temini için Kuvâ-yı Milliye hareketinin önlenmesini istiyorlardı.

Aydın Vilâyeti'nde Yunan işgalleri başladığı zaman Dâhile Nâzırı olan Ali Kemal Bey, bu işgaller ve yapılan mezalim karşısında tam bir acizlik ve kararsızlık göstermiştir. Meselâ, Ödemiş'in muhtemel bir Yunan işgaline karşı direnilmesi hususu Bekir Sami Bey tarafından Dâhiliye Nâzırı Ali Kemal Bey'e iletildiği zaman, Dâhiliye Nâzırı cevabında herhangi bir şey söylemediği gibi meseleyi üzerinden atmıştır[47].

[44] **Aynı yer.**
[45] Bu konuda Sadâret, Harbiye Nezareti'ne bazı yerlerde sükûn ve asayişi ihlâl edecek olaylar olduğunu, bunun üzerine olayların mahiyet ve sebeplerinin tarafsız tahkikatta bulunacak heyetlerce araştırılacağı bildirilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 45-87 F. 109.
[46] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 104/2-4; Kl. 17 Ds. 102-68 F. 7; Tülây Duran, "Milli Mücadele'de İstanbul Hükümeti'nin İlk Tahkik Heyeti, Kongreler ve Erzurum Mebusu Ziya Bey'in Çalışmaları", **BTTD**, C. IX-X, S. 57, (Haziran, 1972), s. 8.
[47] Bekir Sami Bey telgrafında, "Yunanlılar güzel İzmir'i işgal ettiler, kâfi kudret, kuvvet ve imanımız vardır. Emrinizi makine başında bekliyorum." demiştir. Dâhiliye Müsteşarı Temeleon imzasıyla gelen cevapta, "Talimatı validen alınız." denilmekteydi. Bekir Sami Bey bizzat Dâhiliye Nazırı'nın imzasıyla emrini beklediğinde ısrar edince, Dâhiliye Nazırı Ali Kemal imzasıyla verilen cevap da aynı olmuştur. Bkz. Erdeha, **a.g.e.**, s. 413.

Dâhiliye Nezareti'nin 18 Haziran 1919 tarihli vilâyetlere tamiminde de Osmanlı Hükümeti'nin bütün varlığını ancak siyaseten müdafaa edebileceği söylenmekteydi[48].

Dâhiliye Nâzırı Ali Kemal Bey, 15 Haziran 1919'da Yunanlıların Bergama'yı işgal ettiklerini bildiren raporunu, buna ilişik Bergama Kaymakamlığı'nın raporu ile buna verilen cevabı Sadâret'e sunmuştur. Dâhiliye Nâzırı Bergama Kaymakamı'na cevaben gönderdiği telgrafta, işgalin haksız ve usulsüz olduğundan temsilciler nezdinde lâzım gelen teşebbüslerde bulunulduğunu belirtmekte ve "Yunanistan'ın bu keyfi tecavüzlerine mütareke ile elimiz, ayağımız bağlı olduğu için ancak Paris Konferansı'ndan elde edeceğimiz adalet hükmü ile mukabele edebiliriz." demekteydi[49].

Dâhiliye Nâzırı Ali Kemal Bey, 19 Haziran 1919'da Soma, Kırkağaç, Bergama Redd-i İlhak Heyeti imzasıyla çekilen telgrafnameyi Sadâret makamına sundu. Bu telgrafta, Türklerin Makedonya'da olduğu gibi canlarına, namuslarına tecavüz ettirmemek için silâha sarılarak, Bergama'dan Yunanlıları kovup uzaklaştırdığı gibi böyle haksız olarak işgal ettikleri yerlerden de çıkarmağa azmettikleri belirtiliyordu[50].

Dâhiliye Nâzırı Ali Kemal Bey, Balıkesir Mutasarrıfı'na 22/23 Haziran tarihli emrinde, "...defalarca söyledim, ne kadar gaddarâne ve hakşikenâne olursa olsun biz bu işgallere karşı sarîh haklarımızı şimdilik, ancak siyaseten müdâfaa edebiliriz...Sizin tuttuğunuz çıkmaz yol, İslâm ahâliyi nâhak yere kırdıktan maada bizim iyi siyasî teşebbüslerimizi de körletir. Safvetle ve hamiyetle bu gayrete kapılanları yeniden ikâz ediniz. Harp ve darp ile bu müthiş davayı fasledecek vaziyette değiliz...Sulh Konferansı bizi dinler ve hakkımızda karar vermeye hazırlanırken bu siyasetten ayrılmak memlekete ihanettir. Bu sarîh talimata muhâlif hareket edenlerden hesap soracağımı tekrar bildiririm." demekteydi[51].

48 **Gökbilgin I**, s. 143; Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi, 1918-1938**, Ankara, 1973, s. 41.

49 Hamdi Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. III, S: 17, (Şubat, 1969), s. 14-15.

50 Buytulluoğlu, **a.g.m.**, s. 15.

51 Rahmi Apak, **İstiklâl Savasında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu ?,** Ankara, 1990, s. 85-86; Rahmi Apak, Dâhiliye Nazırı'nın başka bir şifresini de vermektedir. Ancak bu şifrenin ne münasebetle, kime ve hangi tarihte yazıldığı belirtilmemiştir. Ali Kemal Bey, bu şifresinde de aynı hususları belirtmekte, Paris Sulh Konferansı'na yaptıkları siyasî teşebbüs neticesinde Yunanlıların ilerlemeyi bırakacaklarını, hatta bazı sancak ve kazalardan çekileceklerini ümit etmektedir. Bu itibarla tahliye edilen yerlerde asayişi bozmaya kalkışanlara aman vermeyeceğini belirtmektedir. Bkz. Apak, **Aynı yer.**

8 Ağustos 1919 tarihinde Dâhiliye Nâzırı Adil Bey, vilâyetlere tamiminde de "...Milli Teşkilât ve sâir adlarla meydana getirilen toplulukların memleketi koruma gereğine dayandığına dair ileri sürülen düşünceler de doğru değildir. Bu öğütlere rağmen fikirlerinde direnenler kim olursa olsun, hemen yakalanıp, haklarında gerekecek kanuni hükümleri uygulamak üzere tutuklu olarak ve süratle İstanbul'a gönderilmesi lâzımdır." demekteydi[52].

2 Ekim 1919 tarihinde Dâhiliye Nezareti Müsteşarı imzasını taşıyan tezkirede, Aydın Vilâyeti'nden alınan telgraflarda, Yunanlıların yeniden tecavüzlere başlayarak, Türk nüfusunu katl etmelerine İtilâf Devletlerince müsaade edilmeyeceğinden, Yüksek Komiserlikler nezdinde teşebbüste bulunularak tecavüzlerin bir an evvel men'i hususunun Hâriciye Nezareti'ne bildirildiği belirtilmektedir[53].

Dâhiliye Nâzırı namına Müsteşar tarafından 14 Ocak 1920 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderilen tezkire ile Aydın Vilâyeti'nin Yunan işgali altında bulunan kısmında, özellikle İzmir Limanı vâsıtasıyla Anadolu'ya çeşitli malların gelmesinin ihrâcaatı felce uğrattığı belirtilerek, işgal altındaki yerlerde ihrâcaata müteallik hükümlerin uygulanmasının temini ve serbest ticaretin tesisi için İngiliz Yüksek Komiserliği nezdinde teşebbüste bulunulması istenmektedir[54].

6 Eylül 1920 tarihinde Dâhiliye Nâzırı Mehmet Bey, Harbiye Nezareti'ne yazısında, İşgal Kuvvetleri Komutanı General Nider'in, Kuvâ-yı Milliye başkanlarından aldığı mektuplarda, Yunan mezaliminden dolayı Rumlar hakkında aynı muameleyi yapacaklarını beyan ile tehditlerde bulunduklarını ifade ettiğini zikrederek, işgalden beri yerli Rumların ve Yunanlıların mezalimine uğramış halkın kin ve intikam hissi tabi görülmüşse de Avrupa'nın Türkler lehinde temâyül eden kamuoyunda Kuvâ-yı Milliye veya halk tarafından Gayr-ı Müslim halka karşı bir tecavüzde bulunulmasının kötü bir tesir meydana getireceğinden icâp edenlerin uyarılmasını istemiştir[55].

İzmir'in işgalinden sonra Yunan mezalimine maruz kalan halkın bir kısmı daha emin buldukları yerlere göç etmeğe başlamışlardı. 1919 yılı Haziran ayı başlarında kabinede işgal bölgesindeki halkın göç etmemesini

52 **TİH II/1**, s. 52-53.

53 **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 92-104 F. 58-1.

54 **ATASE Arş.** Kl. 34 Ds. 13-132 F. 24 (Bu tezkireye ilişik olarak yasaklanmış malların bir listesi verilmiştir. Bkz. Aynı Ds. F. 23)

55 **EK. 14.**

sağlamak maksadıyla bu bölgeye "Tavsiye Heyetleri" gönderilmesi kararlaştırılmıştır[56]. Hükümet tarafından gönderilen Tavsiye heyetlerinin çalışmaları ile mucaheret kısmen durdurulmuş[57] ise de Yunan işgali devam ettiği sürece mucaheret de devam etmiştir. İzmir muhacirleri için "İâde Heyetleri" teşkil edilmiş olmasına rağmen iâdeleri sağlanamamıştır[58].

Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa, Bergama'da daha önce hükümetçe hicretlerine müsaade edilen Türk halkının Soma'ya göç etmekte olduğu, Bergama'da tehcir edilen Hıristiyan hanelerinde sâkin subay ailelerin de nasihatlere rağmen hicret ettikleri ve şube subaylarının bu olay karşısında, vazifelerini ifâ edemediklerinin kendisine bildirilmesi üzerine Kolordular ve Ahz-ı Asker Riyâsetlerine 24 Mayıs 1919 tarihinde bir tamim göndermiştir. Bergama Ahz-ı Asker Şûbesi subaylarının halkın heyecanını teskin ederek, onların hicretine mani olacakları yerde, soğukkanlılık ve metânetlerini muhâfâza edemeyişlerinin istikbâl için elîm bir keyfiyet olduğu ifade edilmiş ve herkesin bütün kudretiyle hicrete mani olmaya çalışmaları gerektiği istenmiştir[59].

1 Haziran 1919'da Vükelâ Meclisi'nde, Bergama halkının Soma'ya hicrete kalkışacakları yolunda Harbiye Nezareti'nin 26 Mayıs 1919 tarihli tezkiresi[60] müzâkere edilmiştir[61]. Alınan kararı aynı gün Sadrazam namına Müsteşar, Harbiye Nezareti ve Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiştir. Bu yazıda, Bergama halkının hükümetin müsaadesiyle Soma'ya göç ettikleri anlatılmış, halkın hicrete kalkışmasının o bölgede Türk nüfusuna karşı Rum unsurunun ekseriyet teşkil etmesiyle sonuçlanacağından mahallî idarenin hicreti men etmesi lâzım geldiği belirtilmiştir. Bunun için her türlü tertip ve tertibâta hemen baş vurularak hicretin kesinlikli önüne geçilmesi istenmiştir[62].

Ahenk gazetesinde yer alan bir haberde, Bergama Kazası ve civarında asayişin tamamiyle sağlandığından mahallî halkın dönmelerinin temini hususunda mahallî işgal kuvveti komutanı ile birlikte teşebbüste bulunulmasının Bergama Kaymakamlığı'na Vilâyet'çe yazılmış olduğu belirtilmektedir[63].

[56] Coşar, **İHG**, 5 Haziran 1919.
[57] Coşar, **İHG**, 11 Haziran 1919.
[58] Tayyib Gökbilgin, **Milli Mücadele Başlarken**, C. II, Ankara, 1965, s. 74.
[59] **EK. 15.**
[60] 14. KOR. Kumandanlığı, aynı tarihli şifreyle, Bergama halkının göç ettiğini Harbiye Nezareti'ne bildirmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 19; EHUR de Dâhiliye Nezareti'ne böyle bir göçün durdurulması gerektiğini bildirmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 16.
[61] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 19; **Gökbilgin I**, s. 123-124.
[62] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 19.
[63] **Ahenk,** 5 Ağustos 1335.

4 Haziran 1919 günü toplanan Vükelâ Meclisi, inceleme ve müzâkerelerde bulunmak üzere Dâhiliye ve Nâfia Nâzırları ile Ayan azasından Rıza Paşa, EHU Reisi Cevat Paşa ve Mütareke Komisyonu'na memur Safa Bey'den oluşan bir komisyon teşkil etmiştir. Daha sonra da hicret etmemelerini tavsiye ve nasihatta bulunmak üzere Muhacirin Müdüriyeti müfettişlerinden Rıfat ve Hüsamettin beylerin başkanlığında bir Nasihat Heyeti gönderilmiştir[64].

BMTH refakatine memur Kadri Bey tarafından verilen raporun bazı mütâlâalarını ve ifadelerini hâvi 8 Ekim 1919 tarihli tezkirenin Vükelâ Meclisi'nde görüşülmüş olduğu, Sadrazam namına Müsteşar tarafından Harbiye Nezareti'ne bildirilmiştir. Bu tahriratta konuyla ilgili olarak şunlar ifade edilmiştir: Yunanlıların Aydın Vilâyeti'nde kesin olarak yerleşmek maksadıyla mevkîlerini takviye etmekte oldukları, halbuki bunların mezaliminden dolayı hayatlarını kurtarabilmek için göç etmek zorunda kalan 120.000'den fazla halkın kış gelmeden yurtlarına iâdesi için Aydın Vilâyeti'nin tahliyesinin beklendiği ve evvelce Vükelâ Meclisi'nce karar altına alınıp 12 Ekim 1919 tarihli tezkirede belirtildiği gibi Yunanlıların işgallerini devam ettirmek için tevessül ettikleri tedbir ve teşebbüslerin men'i ve Türk muhacirlerinin sefaletlerine meydan verilmemek üzere Aydın Vilâyeti'ndeki Yunan işgaline bir an evvel son verilmesi hususunda İtilâf Devletleri nezdinde teşebbüste bulunulacağı, neticenin Hâriciye Nezareti'ne bildirilmesi ve sınırlandırılan mıntıka haricinde Yunanlılar tarafından ne suretle tecavüzlerin vukû bulduğunun tahkik edilerek bildirilmesi istenmiştir[65]

Muhacirlere iskân ve iâşe konusunda bazı yardımlarda bulunulmaktaydı. Muhacirlerin bulundukları bölgelerden ihtiyaç listeleri istenmekte[66] ve yardımlar daha ziyâde Hilâl-i Ahmer vasıtasıyla yapılmaktaydı. O günkü şartlar içinde halk da imkânları ölçüsünde Hilâl-i Ahmer'e katkıda bulunmaktaydı[67].

[64] **Gökbilgin I**, s. 124.
[65] **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 69.
[66] Harbiye Nezareti, 9 Eylül 1919 tarihinde 14. KOR. Kumandanlığı'ndan muhacirlere yardım edilmek üzere neye ihtiyaçlarının olduğunun bildirilmesini istemiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl.184 Ds. 16-198 F.118.
[67] Meselâ, İkiçeşmelik'te Azerbaycanlı Ahmet Efendi, kahvehanesinin bir günlük hâsılatını Hilâl-i Ahmer'e vermiştir. Bkz. **Sadâ-yı Hak,** 29 Eylül 1335; Ayrıca bu sayıda Hilâl-i Ahmer'e bağışta bulunanların bir listesi verilmiştir.; I. KOR. Muhâbere subayı Mülâzım İlyas tarafından 2 adet gümüş sigara tabakası ve İkiçeşmelik'te Saliha Hanım tarafından 2 adet altın bilezik ve Hilâl-i Ahmer İdaresi'nde kullanılmak üzere arabacı Konyalı Hasan tarafından da 1 at verilmiştir. Bkz. **Şark,** 4 Teşrîn-i Evvel 1338.

İzmir ve mülhâkatı Türk halkından Aydın, Manisa, Denizli, Afyon, Kütahya ve Balıkesir'e göç etmiş olanlara tatminkâr olmamakla beraber bir yardım yapılmakta, bir Muhacirin Heyeti ile bir Sıhhiye ve Hilâl-i Ahmer Heyeti Denizli ve civarında dolaşmaktaydı. 1919 Eylülü ortalarına kadar muhacirler için harcanan paranın miktarı, resmî makamlara göre 50000 lirayı aşmıştı. İâşe ve âşar ambarları erzakından da nüfus başına bir kilo zâhire verilmekteydi. Afyon ve civar yerlerde askerî birliklerden çadır ve ilaçlar alınarak mültecilerin iskân ve tedavisinde kullanılmaktaydı. Son olarak bu yerlere 2000 battaniye 3000 beylik kaput gönderildiği anlaşılmaktadır[68].

Rumeli muhacirlerinden olup, Aydın civarında iskân edilmiş olan muhacirler ile Bergama halkından bazı kimselerin İstanbul'a gelerek iskân ve iâşeleri hususundaki şikâyetleri üzerine, bunların memleketlerine yakın yerlere iskânlarıyla, Dersaadet'e kadar gelip daha fazla sefalete düşmelerine meydan verilmemesi ve bu hususun mülhâkâta da tebliğ edilmesi Dâhiliye Nezareti tarafından Aydın Valiliği'ne bildirilmiştir[69]

Amiral Webb'in, Yunanlıların işgal ettikleri yerlerdeki halk hareketini tedkîk eden İngiliz Kontrol subayı tarafından hazırlanan raporu Lord Curzon'a bildiren 10 Eylül 1919 tarihli mektubunda, "...işgal bölgesi dışında evsiz, barksız kalan ve mahsulleri zarara uğramış halka yardım için Türkler tarafından komiteler teşkil edilmiştir. Bu komiteler, zengin Türklerle Rumlardan para toplamakta ve fakir olan Rumlarla Türklere yardımda bulunmaktadırlar. Aynı şekilde, Yunan kuvvetleri memleketi terk ettikten ve başı bozuk çeteler dağıtıldıktan sonra, haydutluk ve yağmacılığı önlemek için toplanan paralar normal şartların avdetine kadar geçimlerini temin etmeleri maksadıyla halka dağıtılmaktadır." denilmektedir[70].

1919 yılı Kasımına kadar 140.000 civarındaki Türk muhacirlerinin ciddi bir alâka ve yardım gördüğü söylenemez. Kasım ayı sonunda Padişah'ın, İzmir muhacir ve mültecileri hakkında tafsilatlı bir rapor istediği görüldü ve basında Beykoz Kasrı'nın Sultan Vahdettin tarafından İzmir yetimlerine tahsis edileceği yazıldı. Bu hususta ilk ciddi teşebbüs, Darülfünun gençliği ve hocaları tarafından gösterilmiştir. Muhacirlere yardımda bulunabilmek için aralarında müderrislerin de bulunduğu komiteler teşkil edilerek yardım parası toplanmaya başlanmıştır[71].

---

[68] **Gökbilgin II**, s. 31-32.
[69] **Ahenk**, 25 Ağustos 1335.
[70] **Bayar VII**, s. 2365-2366.
[71] **Gökbilgin II**, s. 172 vd.

İngiltere Yüksek Komiserliği'nden Hâriciye Nezareti'ne gelen 21 Ocak 1920 tarihli bir yazıda, mültecilere yardım için evvelce yapıldığı gibi Osmanlı ordusuna ait olup terhis edilen askerlere ait battaniye ve elbiselerin, dağıtılmak üzere İngiltere Yüksek Komiserliği'ne teslim edilmesinin teklif edildiği belirtilmektedir[72].

Dâhiliye Nâzırı Ahmet İzzet Bey, 17 Kasım 1920 tarihinde Sadâret'e gönderdiği yazısıyla, Aydın Vilâyeti dâhilinde 150.000'den fazla göçmen bulunduğunu, bunların iskân ve iâşeleriyle ilgili işleri yürütmek üzere Muhacirin İdaresi altında Beyşehir eski Kaymakamı Hasan Faik Bey'in tayin edilmiş olduğunu bildirmiştir[73].

Bezmi Nusret Kaygusuz, Ocak 1920'de Alaşehir'de toplanan göçmenlere dağıtılmak üzere İstanbul'dan çok miktarda un, kaşar peyniri, battaniye ve eski elbiselerin gönderildiğini, unların muhtaç durumda olanlara dağıtıldığını ve Yunan mezaliminden kaçıp Alaşehir'e sığınan göçmenler için bu yardımın çok uygun düştüğünü söylemektedir[74].

Aydın Mutasarrıflığı'nın 9 Eylül 1922 tarihli telgrafında da Çine'de yardıma muhtaç felâketzedelere dağıtılmak üzere yeteri kadar ekmek gönderildiği ifade edilmiştir[75].

Urla'da muhtaçlara buğday dağıtılmış, ayrıca Urla'da iskân edilen muhacirlere ziraat için arazi ve hayvan verilmiştir. Ayrıca hükümet, Hilâl-i Ahmer'den Emvâl-i Metrûke'ye ait eşya ve sairenin satılmayıp muhacirlere verilmesini istemiştir[76].

Hâriciye Nezareti'nde toplanan, Yunan mezalimine ait raporlar, tutanaklar ve sair belgeler İtilâf Devletleri yetkililerine verilmekte ve Yunan mezaliminin önüne geçilmesi istenmekteydi[77].

Hâriciye Nezareti, BMTH'nin dönmesinden sonra Türklerin tekrar kötü muamelelere maruz kaldıkları konusunda Paris Sulh Konferansı'nın dikkatini çekmiştir[78].

---

[72] Cengiz Orhonlu, "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları Tehcirin Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler", **BELLETEN**, C. XXXVII, S. 148, (Ekim, 1973), s. 491-492.
[73] Orhonlu, **a.g.m.**, s. 493.
[74] Bezmi Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, İzmir, 1955, s. 200.
[75] **Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti**, Matbuat ve İstihbârat Matbaası, Ankara, 1338, s. 146.
[76] **Sadâ-yı Hak**, 21 Kanûn- evvel 1338.
[77] Hâriciye Nezareti'nin 13 Temmuz 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne yazısında İtilâf Devletlerine yapılan müracaatlardan müspet neticeler alınabilmesi için Yunan mezalimine ait doğru ve mübâlağasız bilgilerin gönderilmesini istemiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 92 Ds. 119-334-A F. 36-1.
[78] **Gökbilgin II**, s. 208.

Hâriciye Nezareti, Yunanistan'ın Anadolu'da nüfus kesâfetini sağlamak amacıyla Rumların nakledilmeleri ve yapmakta oldukları zulümler konusunda, diplomasî kâidelerine riâyet ve İtilâf Devletlerinin dikkatlerini bu konulara çekmek suretiyle meselenin halledileceği kanaatindeydi[79].

Hâriciye Nâzırı Safa Bey, Mart 1920 tarihinde Galip Kemali (Söylemezoğlu) Bey'e gönderdiği yazıda, İngiltere ve İtalya Yüksek komiserleri ile konuşması sırasında Kuvâ-yı Milliye'nin bir nefs-i müdafaadan ibaret olduğunu, Yunanlıların malum saldırı ve zulümleri devam ettikçe Türklerin silâhlı mukabelede bulunacaklarını söylediğini ifade etmiştir[80].

Lloyd George'un tasvibi ile Yunan kuvvetleri 2 Mart 1920'de ileri harekâta geçtiler. İstanbul Hükümeti siyasî teşebbüsleriyle, ne bu hareketlere mani olabiliyor ne de gözü önünde Rum ve Ermeni gazetelerinin "kıtal var" diye yaptıkları yaygaralarını susturabiliyordu[81].

4- Meclis-i Vükela

İzmir ve Batı Anadolu'nun işgal edilmiş yerlerinde, Yunan askerleri ile Rum çetelerinin katliam, mezalim ve tecavüzleri hakkında Nezaretlere gönderilen bütün raporlar Sadâret'e sunulmakta ve bu kanalla Meclis-i Vükelâ'ya getirilmekte idi. Vükelâ Meclisi'nde görüşülen raporlarla ilgili olarak alınan kararlarla pek bir şey yapıldığı söylenemez[82].

26 Haziran 1919 tarihinde Vükelâ Meclisi'nde yapılan toplantıda, Yunanlıların Nazilli'den çekildikleri sırada yaptıkları zulümler görüşülmüş, burada yapılan mezalimin, üst makamların vaktinde bilgi alarak önleyici tedbirlere müracaat etmemesinden ve bölgenin zabıtasız kalmasından ileri geldiğine karar verilmiştir[83].

15 Temmuz 1919 tarihli toplantıda, İzmir ve çevresinde Yunan askerlerince yapılan mezalimle ilgili telgraflar okunmuş ve İtilâf temsilcileri nezdinde yeniden teşebbüste bulunulmasına karar verilmiştir[84].

[79] Orhonlu, **a.g.m.**, s. 489.
[80] Söylemezoğlu, **Başımıza...**, s. 193
[81] Söylemezoğlu, **Başımıza...**, s. 182.
[82] 15 Temmuz 1919 tarihinde Vükelâ Meclisi'nde alınan karar şöyledir: "Bahsolunan fecâyı ve bunlara benzer mezalim bir listeye kayd ve sıralanarak İtilâf Devletleri mümessilleri nezdinde yeniden ciddi teşebbüslerde bulunulması için bildirilen telgrafnamelerin derhal Hâriciye Nezareti'ne verilmesi tezekkür kılındı." Bkz. Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", C. IV, S. 24, (Eylül, 1969), s. 27; Bu karardan da anlaşılacağı gibi daha önce yapılan ciddi teşebbüslerden de bir netice alınamamıştır.
[83] **Gökbilgin I**, s. 156-157.
[84] **Gökbilgin I**, s. 157; Buytulluoğlu, **a.g.m.**, s. 27.

1919 yılı Ağustos ayı içinde Harbiye ve Dâhiliye Nezaretleri vasıtasıyla Vükelâ Meclisi'ne gönderilen Yunan mezalimi ile ilgili bir hayli belge mevcuttur[85].

BMTH refakatine memur Kadri Bey tarafından Harbiye Nezareti'ne verilen raporlar, Vükelâ Meclisi'nin 11 ve 16 Ekim 1919 tarihli toplantılarında müzâkere konusu yapılmıştır[86] Tire'nin 20 mil doğusundaki Gereli'nin Yunan ordusu tarafından işgaline müsaade olunduğunun General Milne tarafından bildirildiğine dair rapor Vükelâ Meclisi'nde özetle şöyle karara bağlanmıştır: Aydın Vilâyeti'nde Yunanlılar tarafından işgalin başlangıcından beri yapılan mezalimden dolayı halk ile Yunan kuvvetleri arasında çarpışmalara mani olmak üzere General Milne Komisyonu'nca işgal mıntıkası tayin ve tahdit edildiği, Yunanlıların yaptıkları mezalim BMTH'nce de sabit olmakla bu vilâyetin bir an önce tahliyesi beklendiği halde Yunan kıtalarının son zamanlarda bazı yerlerde tahkimâta ve kuvvet toplamağa çalıştığı, bunun halk üzerinde kötü bir tesir bırakarak arzu edilmeyen hallerin çıkmasına sebep olabileceği gibi Gereli'nin işgal edileceğine dair teklifin kabul ve tatbikinin imkânsız olduğu, Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde tahkimat ve sevkiyatta bulunmalarına mani olunması ve işgal bölgesinin genişletilmesi hakkındaki karardan vaz geçilmesi için İtilâf Devletleri nezdinde teşebbüste bulunulması Hâriciye Nezareti'ne havâle edilmiştir.

Kadri Bey'in tahkikatın çalışmaları ve kendi müşahadelerini muhtevî diğer bir raporu 16 Ekim'de yapılan toplantıda görüşülerek karara bağlanmıştır. Bu müzâkerede, Yunanlıların Aydın Vilâyeti'nde kat'i olarak yerleşmek maksadıyla mevkîlerini tahkim ve takviye etmekte oldukları, halbuki bunların zulümlerinden Anadolu'nun muhtelif yerlerine kaçmış olan ve her türlü yardıma muhtaç 20.000'den fazla muhacirin yerlerine, yurtlarına dönmeleri için Aydın Vilâyeti'ndeki Yunan işgaline bir an evvel son verilmesi gayesiyle İtilâf Devletleri nezdinde süratle teşebbüste bulunulması kararlaştırılmıştır. Vükelâ Meclisi, kararlarında ifade edilen

[85] Meselâ, Tayyib Gökbilgin, Vükelâ Meclisi'ne intikal eden, Söke Kaymakam Vekili Halil imzalı Yunan mezalimiyle ilgili bir telgraf nakletmektedir. Bkz. **Gökbilgin I**, s. 184-185.
[86] Sadrazam namına Müsteşar tarafından Harbiye Nezareti'ne gönderilen tezkirede, BMTH'nde memur Kaymakam Kadri Bey tarafından verilen raporun bazı mütalâalarını hâvi 8 Ekim 1919 tarihli ve 4080 numaralı tezkirenin Vükelâ Meclisi'nde görüşüldüğü, alınan kararın 12 Ekim 1919 tarih ve 669 numaralı tezkire ile bildirildiği ifade edilmekte, Vükelâ Meclisi'nin bu kararı da belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 69.

"süratle teşebbüse geçmek" gibi sözlere rağmen pasif davranmakta, İtilâf Devletlerinin âtıfet ve mürüvvetlerine sığınmakta idi[87].

Harbiye Nezareti tarafından Vükelâ Meclisi'ne gönderilen yazıda, Aydın Vilâyeti'nin Yunan işgali altındaki yerlerde, her türlü sefalete uğramış bulunan muhacirlerin kendilerine teminat verilmedikçe işgal mıntıkasındaki köylerine dönemedikleri belirtilmekte ve bir çare düşünülmesi istenmekteydi. Mesele Vükelâ Meclisi'nde görüşülmüş, bu bölgenin acele olarak tahliyesi için teşebbüslerin tekrarlanması, bunun İtilâf Devletleri temsilcileri vasıtasıyla mümkün olmadığı takdirde, hiç olmazsa Vilâyet dâhilinde işgal altında bulunan yerlerde İngiliz ve Fransız asker ve memurlarının emir ve inzibata iştiraklerinin sağlanması suretiyle saldırıların durdurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca son günlerde bu bölgelerde Rum nüfusun artırılması yolunda yapılan çalışmalar konusunda İtilâf temsilcilerinin dikkatlerinin çekilmesi için de Hâriciye Nezareti yetkili kılınmıştır[88].

Harbiye Nezareti'nin 2 Şubat 1920 tarihli iki tezkiresi Vükelâ Meclisi'nde görüşülmüştür. Sadrazam Ali Rıza Paşa, konuyla ilgili olarak Harbiye Nezareti'ne 4 Şubat 1920'de alınan kararı bildirmiştir. Buna göre, Yunan kuvvetlerinin İzmir'de artırılması suretiyle meydana gelen karışıklıklardan dolayı lâzım gelen teşebbüslerde bulunulması ve İtilâf Devletlerinin dikkatlerinin çekilmesi ve neticesinin bildirilmesi Hâriciye Nezareti'ne tebliğ edilmiştir[89].

5- Mahallî Mülkî Amirler

İzmir'in işgal edildiği gün Yunanlılar tarafından Hükümet Konağı'ndan hakaretlerle alınan ve sonra makamı kendisine iâde edilen Aydın Valisi İzzet Bey[90], Yunan idaresi altında, onların emellerine hizmet etmiş, Kuvâ-yı Milliye'yi kötülemiş ve bu hareketlere katılanların Türkiye'ye zarar vermekte olduklarını her fırsatta söylemiştir.

İzzet Bey'in işgalden önce Amiral Calthorpe ile görüştükten sonra İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini öğrenmesine rağmen herhangi bir tedbir ve teşebbüste bulunduğu görülmemektedir. O, "inzibat ve asayişe memur olan dairelerde vukua gelecek olan bir ihraç ve işgal

[87] **Gökbilgin II**, s. 70 vd.
[88] **Gökbilgin II**, s. 251-252.
[89] **ATASE Arş.** Kl. 105 Ds. 172-376 F. 4-6.
[90] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 32.

hareketine karşı yalnız dâhilen asayişi muhafaza edebilmek imkânını düşünüyordu."[91]

İzzet Bey, işgal günü Patris Vapuru'na götürülmüş, İşgal Kuvvetleri Komutanı Zafiriu tarafından vapurdan alınarak makamı kendisine iâde edilmişti. İzzet Bey, 15-16 Mayıs günlerini İngiliz Konsolosluğu'nda geçirmiş, 17 Mayıs günü hükümet memurlarını Hükümet Konağı'nda toplamıştır. Bu toplantıya Metropolit Hrisostomos ve bir Ermeni murahhası da gelmişti. Hrisostomos bir de nutuk irad etmiştir. İzzet Bey Babıâli'ye İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından olaysız işgal edildiğini ve işgal kuvvetlerinin kendi emrinde bulunduğunu bir telgrafla bildirmiştir[92].

İzzet Bey, işgalin haftasında bir demeç vererek Sterghiades ile görüştüğünü, Sterghiades'in, Yunan işgalinin sırf askerî bir mahiyeti olduğunu, mülkî hükümetin eskiden olduğu gibi devamını istediğini, bu yolda her türlü yardım ve kolaylık göstereceğini söylediğini belirtmiş, "Kendisi ile her şeyi devletimin hükümranlık haklarına ve İslâm ahâlinin menfaatlerine uygun bir şekilde halledebileceğimi ve bu sâyede memlekete inşaallah hiç bir fenalığa meydan bırakmayacağımı ümit ederim." demiştir[93].

İzzet Bey, kendisine bağlı yerlere gönderdiği tamimde, Yunanlıların işgali altındaki yerlerde şimdiki politikalarını bilmeyen bazı kötü niyetli ve sorumsuz kimselerin yol göstericiliği ve teşebbüsleri ile bir takım saldırgan hareketlerin düzenlendiğini, bunun, acıklı ve zararlı sonuçlarını göz önüne alarak bir talimat göndermeye lüzum gördüğünü belirtmiştir. Bu talimatta, çete tertibi ve gönüllü toplamak suretiyle yapılacak her türlü teşebbüsün sonuç yönünden zararlı olacağı, bu karışıklık halinin yakında çözüleceğinden, bunu zarara uğratacak hareketlerden kaçınılması gerektiği, karşılaşılacak zor durumlarda Valilik'e baş vurulması ve gerekirse durumun oradaki İşgal Kuvvetleri Komutanlığı nezdinde protesto edilmesi gerektiği ifade edilmiş ve tüm halkın gözetilerek ağırbaşlılık ve sessizliklerini korumalarına çalışılması istenmiştir[94].

Vali İzzet Bey, Yunan işgali karşısında takındığı tavır üzerine halkın tepkisiyle karşılaşmış ve yapılan tenkitlere bir cevap niteliği taşıyan

[91] Çetinkaya, **a.g.e.**, s. 9.
[92] Çetinkaya, **a.g.e.**, s. 11; Ali Çetinkaya, aynı yerde, İzzet Bey'in vapura gelen Zafiriu'ya "Benim İzmir'in Yunanlılarca işgalini temin etmek için ne derecede çalıştığımı Metropolit Hrisostomos Efendi'den sorabilirsiniz. Babıâli ile geçen muhaberelerimizi de görebilirsiniz." dediğini nakletmektedir.
[93] **Gökbilgin I**, s. 90-91.
[94] Umar, **a.g.e.**, s. 230-231.

14 Haziran 1919 tarihli demecini vermiştir. İzzet Bey bu demecinde şunları söylemiştir: "...Hükümet dairesine dönüşümde[95], toplanmış olan ve uğursuz haberlerden beyninden vurulmuşa dönen ve benden bir avutma haberi bekleyen İslâm eşraf ve hatırı sayılır kimseler ki, siz de içlerinde idiniz; aynı tâlimatı vermiş ve işin Paris kararı icâplarından olmasına ve işgalin İtilâf Devletleri adına yapılacağına nazaran bizim için ne yazık ki, baş eğmekten başka çare olmadığını ve binaenaleyh millî gösterilerin katiyyen fiilî bir hareket mertebesine getirilmemesini ve çünkü karşımızda yalnız Yunan askeri değil, bütün İtilâf Devletleri kuvvetleri mevcut olduğunu ve eğer bir karşı koyma hareketi vukû bulursa, pek çok vasıtalarla müdâfaa edebileceğimiz Osmanlı millî hukûkumuzu büsbütün tehlikeye düşürmüş olacağımızı müdâfaa suretiyle beyân eylemiş ve İslâm ahâliyi sükûn ve yumuşaklığa davet eylemiştim...Beni bu hususta tenkid edenler ya cahiller, ya ahmaklardır ki, onlara tabiatıyla sözüm olamaz. Veya her şeyden faydalanmaya fırsatçı olan bir takım kötü niyetleri ve düşmanlığı olan kimselerdir ki, onların da mahiyetleri ve maksatları bilindiğinden karşılık yapmağa tenezzül edilemez. Ben burada, durumun gerektirdiği her şeyi, tâlimat yokluğu karşısında yaptım. Ancak bu çalışmam ve gayretim ile son nefesime kadar muhâfazasıyla mükellef olduğum Hazreti Padişahın mukaddes haklarını her türlü darbeden ve zarardan korudum. Yunan askerî işgali vak'ası İtilâf Devletlerinin resmî notalarında açıkça belirtilen hudut ve şümûlü pek tecavüz etmiş ise de hiç bir yerde askerî işgal mahiyetini geçmemiştir. Bence siyasî durum çok lehimizdedir."[96]

İzzet Bey, 5 Ağustos 1919 tarihiyle Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği yazısında, işgalin başından beri İzmir'de kurulan Yunan Divân-ı Harbi'nde pek çok Müslüman'ın idamlara ve ağır cezalara çarptırılmış olduğunu, müteaddit protestolara rağmen bir kısmının tatbik edilmiş olduğunu bildirdikten sonra haklarında mahkûmiyet kararı verilmiş ve Atina hapishanelerine götürülmüş olan beş Türk'ün iâde edildiği Yunan Yüksek Komiseri Sterghiades'in de bizzat İzmir Hapishanesi'ne giderek daha önce hapsedilmiş olan memur ve halktan 200'den fazlasını tahliye etmiş olduğunu belirtmiştir. İzzet Bey, Yunanlılarda görülen bu değişikliği, birkaç güne kadar bir İngiliz Generali'nin başkanlığında İzmir'e gelecek olan askerî heyete karşı, "beraat sebeplerini hazırlamak ve sûret-i haktan görünerek emellerine nâil olmak" olarak yorumlamıştır.

[95] İzzet Bey, İzmir'in işgal edileceğine dair aldığı notadan sonra Amiral Calthorpe ile görüşmek üzere Iron Duke Gemisi'ne gitmişti. Bkz. Jaeschke, **a.g.e.**, s. 76.
[96] **Bayar VI**, s. 2019-2020, Belge no: 11f.

İzzet Bey, 1 Eylül 1919 tarihinde Sadâret'e gönderdiği yazısında, Yunanlıların İslâm ahaliden Yunan idaresinden memnun olduklarına dair mazbatalar imzalamaya zorlanması ile ilgili olarak Amiral Bristol ve komisyon azasından diğer bir zata ve İngiliz, Fransız temsilcilerine durumu bildirdiğini, Yunan Yüksek Komiserliği'ne de bir nota göndererek, "Askerî işgal ve türlü tehdit ve tesirler altında halktan koparılmış imzaların devletler hukûkunun en basit kâidelerince hiç bir hükmü olmayacağından ve bu hal zaten son derece incitilen halkı bir kat daha ye'se ve korkuya düşürmüş olacağından bahisle bu teşebbüsten vaz geçilmesi lüzumunu" bildirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca siyasî temsilcilerin, verilen bir takrir ile olayla ilgili olarak dikkatlerinin çekildiği ilâve edilmiştir[97].

İzzet Bey, 31 Ağustos 1919 tarihinde Sadâret'e gönderdiği yazısında, BMTH'nin görevi hakkında bilgi vererek, Yunan işgaline nihayet verip memleketin kaderini tayin etmenin bu heyetin vereceği rapora bağlı olduğunu söylemiştir. Kendi görevinin de Komisyon'a her fâcia ve kötülüğü göstermek ve Yunan işgal ve idaresinin bu bölgede nasıl bir musibet ve felâket yarattığını delilleriyle gözlerinin önüne sermek ve ispat etmek olduğunu belirtmiştir[98]. Nitekim, bu konuda İzzet Bey'in aktif bir çalışma yaptığı görülmektedir. BMTH'nde görevli Kadri Bey'e 21 Eylül 1919 tarihli yazısına ilişik olarak Tire Kazası eşraf ve uleması imzasıyla hazırlanan genel bir dilekçeyi BMTH'ne verilmek üzere göndermiştir. Ayrıca dilekçenin bir nüshası da İngiliz Askerî Karargâhı'na gönderilmiştir[99].

İzzet Bey, Paris Konferansı'nın yalnız İzmir olaylarına göre değil, Türk iç ve dış siyasetinin göstereceği şekle göre karar alacağından bahisle komitecilik olarak nitelendirdiği Kuvâ-yı Milliye hareketinin kaldırıldığının Avrupa'ya gösterilmesi gerektiği fikrindedir. İzzet Bey 31 Ağustos 1919 tarihli raporunda şöyle demektedir: "...Hareket-i Milliye nâmıyla ötede beride, bugün devam edip giden ve netice itibarıyla kendi memleketimizde hükümetsizliğe ve idareye kabiliyetsizliğimize delâlet edecek olan bu tabii halin o sırada devamı, şüphesiz İzmir hakkındaki müsâit raporların istenen neticeleri elde etmesini güçleştirecek ve memleketin kurtarılması mukaddes işine matuf olan bunca çalışmalarımıza zararı dokunacağından, burada inşaallah müsâit bir rapor gönderilmesi temin edilmekle beraber umûmî siyasetimizi gölgeleyecek olan bu komiteciliğe devletçe nihayet verildiğinin

[97] **Gökbilgin I**, s. 191 vd.
[98] **Gökbilgin I**, s. 192-193.
[99] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 10.

Avrupa'ya gösterilmesine ve ispatına muvaffakiyetlerinizi samimi olarak temenni ettiğimi arz ederim."[100]

Atina'da çıkan **Emberus** gazetesinin muhabiriyle yaptığı mülâkatta İzzet Bey, bütün amirlerin nasihatlerine rağmen, civar köylerde küçük çetelerin baş gösterdiğini, kanaatine göre, bu çetelerin İttihat ve Terakki subayları tarafından teşkil edildiğini, çete hareketlerinin men'i ve çetelerin yakalanması için vilâyetin memurlarına emirler verdiğini söylemiştir. Muhâbirin, çetelerin sahra toplarını nereden tedârik ettikleri, çetelere subayların neden başkanlık ettikleri gibi sorularla bu çetelerin Osmanlı ordusundan destek gördüğünü îma etmesi üzerine İzzet Bey, hükümetin bunlara karşı bir şey yapamayacağını, komitecilerin, Yunan Hükümeti'nden aldığı sekiz milyon liraya karşılık İzmir'i teslim ettiği şeklinde söylentiler çıkardıklarını ve General Milne tarafından tesis edilecek tarafsız mıntıka sayesinde çetelerin faaliyetlerine son verileceğini söylemiştir[101].

1 Eylül 1919 tarihinde Sadâret'e bir rapor gönderen Vali İzzet Bey, General Milne Heyeti'nin İzmir ve çevresinde bulunduğu sıralarda Kuvâ-yı Milliye'nin azgınlıklarını artırmalarının İngilizlere karşı hoş olmayan bir vaziyet almasını men etmek gerektiğini belirterek, devletin lehine gelişen iyi temayüllerin bozulmasına yol açacak bu hareketlere karşı müessir ve şiddetli tedbirlerin alınmasını istemiştir[102].

Kâzım Özalp, Yunan askerleriyle yerli Rumların Türklerin millî hislerini rencide edecek davranışlarda bulunduklarını, milletin böyle tahkîr oldukça intikam hislerinin arttığını belirttikten sonra, "Bu hareketlere Hükümet Konağı'ndan kulak veren Vali İzzet Bey ise bütün zulüm ve tecavüzleri Yunanlılar lehinde tevil ediyor, Türklerin gücenme şikâyetlerini haksız buluyordu." demektedir[103].

İzmir'in işgal edildiği günlerde Manisa Mutasarrıfı Hüsnü Bey[104], Manisa'nın muhtemel bir Yunan işgaline karşı tedbirler alınmasını isteyen halkı, Damat Ferit Paşa'dan aldığı emre uyarak uyuşturmaya çalışmıştır.

Hüsnü Bey, bir toplantı esnasında İstihlâs-ı Vatan ve Müdâfaa-i Hukûk gibi adlar altında teşkilâtlanmaya çalışan milliyetçilere, Manisa'nın işgal edilmeyeceğini ve bunu Kuşadası ve havalisi Metropoliti Yovakim

[100] **Gökbilgin I**, s. 192-193.
[101] **Ahenk,** 12 Ağustos 1335.
[102] **Gökbilgin I**, s. 194-195.
[103] Kâzım Özalp, **Milli Mücadele, 1919-1922**, C. I, Ankara, 1988, s. 79.
[104] Yunan dostluğunu kendisinde çok kuvvetli gören Manisalılar Hüsnü Bey'e Hüsnüyadis adını takmışlardı. Bkz. **Gökbilgin I**, s. 122.

Efendi'den öğrendiğini söylemiştir. Manisa'nın işgalinden bir kaç gün önce de bir beyanname yayınlayarak, "şu işgal dolayısıyla husûle gelen millî gâilenin, İtilâf Devletleri kararlarını tatbike muhâlif mahiyette bir fiilî hareket inkılâbı, meşru millî hakların haleldâr olması ile neticeleneceğini" bildirmiştir[105].

Nihayet başlarında Mutasarrıf Hüsnü Bey'in bulunduğu bir heyet, Yunanlıları karşılamış ve bir tek kurşun atılmadan Manisa teslim edilmiştir. Bu arada, istihkâmlarda bulunan silâhlar Yunanlılara terk edilmiştir. Bekir Sami Bey, durumu Mustafa Kemal Paşa'ya şöyle bildirmekteydi: "25 Mayıs 1919 günü Yunanlılar, bir alayla vukûatsız olarak Manisa'yı işgal etmişlerdir. Verilen kat'i emre rağmen vatansız bir mutasarrıfın düşman lehine propagandası, Mevkî kumandanının acz ve tereddüdü, İngiliz İrtibat subayının hilekâr müdahalesi neticesinde Manisa'da 48.000 silâh, 8 kamalı top ve 80 kadar kamasız muhtelif top ve milyonlarca cephane düşmana terk edilmiştir[106].

25 Mayıs 1919 tarihinde Aydın'a gelen Mutasarrıf Abdurrahman Bey, İstanbul Hükümeti'nden, Aydın Valisi Kambur İzzet Bey'den pek farklı bir tavır ortaya koyamamıştır. Abdurrahman Bey, İzmir'de çıkan olayların Aydın'da çıkmasını önlemek amacıyla tedbirler almak üzere Aydın eşrafından bazılarıyla odasında bir toplantı yapmıştır[107]. Aynı gün bir beyanname yayınlayan Abdurrahman Bey, işgal kuvvetlerine karşı herhangi bir tecavüz ve mukavemette bulunulmaması lüzumunu tavsiye ve ilân etmiştir[108].

Celâl Bayar, Abdurrahman Bey hakkında şunları söylemektedir: "Aydın Mutasarrıfı Abdurrahman Bey adında birisi idi. Hakkında çeşitli mütalâa ileri sürülüyordu. O, İstanbul Hükümeti'nin adamı olmakla beraber İzmir Valisi Mahmut İzzet Bey'in emrinde idi. Direktifleri buralardan alıyor ve ona göre hareket ediyordu. Memleketin mi, yoksa işgal ordusunun mu hizmetinde idi? pek belli değildi."[109]

Bu arada Yunan işgal ve mezalimine karşı ciddi tepkiler gösteren, Kuvâ-yı Milliye teşkilâtının kurulmasında aktif rol oynayan Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami (Baran) Bey'den de bahsetmemiz gerekir. Bekir Sami Bey, ilk zamanlarda Yunan işgali karşısında bir teşkilat kurulması

[105] **Gökbilgin I**, s. 122-123.
[106] Erdeha, **a.g.e.**, s. 413.
[107] Asaf Gökbel, **Milli Mücadelede Aydın**, Aydın, 1964, s. 120.
[108] **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7-8.
[109] **Bayar VI**, s. 1977.

fikrine karşıdır. Ancak gelişen olaylar Bekir Sami Bey'in fikrini değiştirmesini sağlamış, Ödemiş'de Yiğit Ordusu adıyla kurulmaya çalışılan millî teşkilata bizzat destek vermiştir. İzmir'in işgalinden sonra gerek İzmir Valisi İzzet Bey'e, gerekse İtilâf Devletleri temsilcilerine çekilen telgraflarda da Bekir Sami Bey'in imzası vardır. 29/30 Mayıs 1919 tarihinde İzmir Valisi İzzet Bey'e telgrafında, " İzmir işgalinin başlangıcından bugüne kadar çektiğim telgraflarda kazamızın mevkiinin ehemmiyetinden bahsetmiş ve barış konferansının insanlık âlemine, İzmir'e Yunan ayağının bastırılmasıyla cinayet irtikap ettiğini ve insanlık âlemine ateş ve kan bıraktığını ehemmiyetle anlatmıştım. Ne çare ki gözleri süflî ihtiraslarla kapalı bulunan Yunan sansür memuru, bizim ve İtilâf Devletlerinin millî namusu olan mütarekenin ahkâmına mugayir olarak resmi telgrafları bile sansüre tabi tutarak hakikate göz yumdu... Geçenki telgrafımda Bayındır, Tire'nin Yunanlılar tarafından işgalinin bu kazayı kan ve ateş içinde bırakacağını söylemiştim. Ödemiş Kuvâ-yı Milliye kumandanının emriyle yeni vazifemi ifaya başladım. İslâm alemine son vazifemi ifa ediyorum. Aziz vatanın, necip milletin bizleri değil, bahtsız Türk milletini Yunanlılara feda edenleri tel'in etsin..."[110] diyen Bekir Sami Bey aynı tarihte İtilâf Devletleri temsilcilerine de bir telgraf çekerek tepkisini açıkça dile getirmiş, "...silâh patlarsa göreceğiniz netice pek acı ve elim olacaktır. Artık biliniz ki kalem değil silâh konuşuyor." demek[111] suretiyle millî kararlılığı ortaya koymuştur.

B- ORDU

Mütareke ile birlikte lağvedilen ordu birliklerinin açıkta kalan Osmanlı Erkân-ı Harp (Kurmay) subayların bir çoğu Osmanlı Erkân-ı Harbiye-i Umûmiyesi (Genel Kurmay), Harbiye Nezareti kadro ve kuruluşlarına tayin edilmişlerdi.

Mütareke ve işgal döneminde hükümetin olumsuz tutumlarına rağmen, bu kadronun askerî mekanizmanın başında bulunması, Yunan işgal ve mezalimine karşı bir mukavemetin hazırlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Anadolu'daki Millî Harekât'a katılmış ve büyük zafer kazanıldığı zaman Anadolu'daki Türk ordusunun komuta kademelerinde, idarî ve askerî mevkîlerde bu kadronun görevli olduğu görülmüştür[112].

[110] İlhan Selçuk, **a.g.e.**, s.86, Alev Coşkun, **Kuvayı Miliye'nin Kuruluşu**, İstanbul, 1996, s. 288.
[111] Coşkun, **a.g.e.**, s. 310-311.
[112] Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. IV, S. 21, (Haziran, 1969), s. 46-47.

Yunan işgal ve mezalimine karşı Batı Cephesi'nin kurulmasında Harbiye Nezareti ve Genel Kurmay'da çalışan subaylar önemli bir rol oynamışlardır. İngiliz işgalinin sıkı kontrolüne rağmen, Yunan işgal sahasındaki askerî kıt'a kumandanlarını ve halkı silâhlandırmağa teşvik için gereken her şeyi yapmışlardır[113].

Mahallî ordu birliklerinin kumandanları bir yandan Yunan işgal ve mezalimine siyaseten mani olunması için Harbiye Nezareti ve gerektikçe İtilâf Devletleri yetkililerine müracaat ederlerken, diğer yandan Kuvâ-yı Milliye'yi desteklemekteydiler. Muhtelif tarihlerde tanzim ettikleri raporlarda, Kuvâ-yı Milliye'nin tamamen Yunan mezalimine karşı meşru bir müdafaa hareketi olduğu ve Yunan mezalimine mani olunduğu takdirde kendiliğinden ortadan kalkacağını ifade etmişlerdir.

1- Harbiye Nezareti

İzmir'de mütareke döneminin ilk günlerinde, bölgenin Yunanistan'a verileceği yolunda çıkan söylentiler üzerine Vali Vekili Nurettin Paşa, 22 Şubat 1919 günü durumu Harbiye Nezareti'ne bildirmişti. Harbiye Nâzırı Ömer Yaver Paşa, Nurettin Paşa'ya verdiği cevapta, söylentilerin aslının olmadığını ve Türkleri korkutup kaçırmak, bölgede Rum çoğunluğunu sağlamak amacıyla bu söylentilerin çıktığını, basının denetlenmesini ve bu gibi haberlerin yayınlanmasının önlenmesini istemiştir[114].

Bu arada Türk Genel Kurmayı ve onun başındaki Fevzi (Çakmak) Paşa, Yunanistan'ın hazırlığını isabetle değerlendiriyor, İzmir'e bir Yunan çıkarmasını muhtemel görüyor ve hükümeti uyarıyordu. Fevzi Paşa, bu amaçla 3 Nisan 1919 tarihinde Harbiye Nâzırı Şakir Paşa'ya gönderdiği yazı ile meseleye dikkat çekmek istemişti[115].

Harbiye Nâzırı Şakir Paşa, Fevzi Paşa'nın hazırladığı ve Sadâret'e sunduğu raporla İzmir bölgesine yapılacak bir Yunan çıkarmasına karşı İzmir'deki kuvvetlerin artırılmasını istediyse de mesele İtilâf Devletlerinin kararına bırakılmaktan başka bir şey yapılamamıştır. Harbiye Nezareti, pek geç olarak 12 Mayıs 1919'da Kolordulara bir tamim göndererek, her türlü silâh, cephane ve üniformanın Osmanlı Devleti'ne sokulmasının yasaklandığını, Balkan Harbi'nden sonra mübadele edilen Yunan ve

[113] Apak, **Garp...**, s. 32.
[114] **Türk İstiklâl Harbi**, Gn. Kur. Harp Tarihi Dairesi, C. I, Ankara, 1963, s. 138
[115] Umar, **a.g.e.**, s. 79.

Bulgarların Osmanlı memleketine dönmelerinin yasaklandığı, geçici ikamet amacıyla gelenlerin de sıkı bir muâyeneye tabi tutulacaklarını bildirmiştir[116].

15/16 Mayıs 1919 günü hükümetin istifasından sonra, 19 Mayıs'ta Damat Ferit Paşa başkanlığında kurulan yeni kabinede Şakir Paşa'dan boşalan Harbiye Nâzırlığı'na Şevket Turgut Paşa getirilmiştir. Şevket Turgut Paşa, görevde kalabildiği süre içinde, bir taraftan Sadâret'e yurt savunması konusunda uyarıcı ve yapıcı teklifler yapmış, bir taraftan da hükümeti cesur ve isabetli kararlar almak için zorlamıştır. Çeşitli askerî birliklerden aldığı acı ve felâketli raporların etkisi altında alınabilecek tedbirleri düzenlemeye çalışmış, Kuvâ-yı Milliye hareketini desteklemiş ve Türk Millî Mücadelesi'nin doğumunu hazırlamıştır[117].

Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa, 16 Mayıs 1919 tarihinde Yıldırım Kıtaatı Müfettişliği'ne, 14. ve I. KOR. Kumandanlıklarına birer şifre göndererek, İzmir'in işgali esnasında ufak tefek bazı olayların olduğunu bildirmiş ve "mümkün olduğu kadar vakar ve sükûnetin muhafazasını" istemiştir. Bu da İzmir olayları hakkında Harbiye Nezareti'nin henüz yeterli bir bilgiye sahip olmadığını göstermekteydi[118].

Şevket Turgut Paşa, ordunun dağılmasına rağmen, eldeki mevcut silâhların teslim edilmemesi ve Yunan işgalinin tasvip edilmemesi amacıyla mukavemet gösterilmesi fikrindeydi. Yunanlıların ilerlemeleri halinde Türk halkına zulümlerde bulunacakları tabi görüldüğünden, 14. KOR. ve 57. Fırka ile durdurmak düşüncesiyle emirler vermiştir.

Şevket Turgut Paşa, 24 Mayıs 1919'da 56. Fırka Kumandanlığı'na gönderdiği şifrede, İzmir'den alınan bir telgrafta Yunanlıların Menemen'i işgal edip oradaki silâh ve cephaneyi teslim aldıklarının bildirildiğinden bahisle, "Devletin Yunanlılara kaptırılacak, fazla ne bir silâhı, ne tek fişeği ve ne de askeri vardır. Binaenaleyh, bu gibi tehlikelere maruz mahallerdeki eslihâ ve cephane ile toplarımızı hiç bir dağdağaya meydan vermemek üzere emin mahallere naklettirmenizi rica ve böylece teslim-i silâh gibi zilletlere meydan bırakılmamasını..." istemiştir[119].

Harbiye Nâzırı, 12 Haziran 1919'da Çine'de bulunan 57. Fırka Kumandanlığı'na verdiği emirde, "Yunanlıların işgaline karşı her fırsattan istifade eylemek, mümânaat çarelerine tevessül eylemek lâzımdır. Bu

[116] **ATASE Arş.** Kl. 83 Ds. 75-308 F. 20; **TİH I**, s. 139 vd.
[117] Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. III, S. 17, (Şubat, 1969), s.10.
[118] Özalp, **a.g.e.**, s. 10.
[119] **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, S. 37, Vesika No: 899.

hususta İtalyanların vaziyetlerinden de istifade ederek muâvenetlerini istihsal, maksadın husûlü için faydalıdır" demektedir[120].

Şevket Turgut Paşa, 16 Haziran 1919'da Kıtaat-ı Fenniye ve Kuvâ-yı Havâiye Müfettişliği'ne gönderdiği şifre ile Yunan askerleriyle Rumların işgal edilen yerlerde yaptıkları mezalimi belirterek, taşkınlıklara karşı tedbirli olunmasını istemiştir[121].

Şevket Turgut Paşa, 1919 Haziran sonlarındaki bir tamiminde de Müslüman halkın, yedek subayların kumandasında İzmir havalisine, Yunanlıları tart etmek için akın etmekte oldukları, Yunanlılardan istirdat edilen yerlerin derhal askerî kıtalar tarafından işgal edilerek asayişin sağlanması istemiştir[122].

Sadrazam Damat Ferit Paşa başkanlığındaki delegelerin Paris'teki Barış Konferansı'nın huzuruna çıkacakları sırada, Aydın cephesinde Yunanlılara karşı bir harekette bulunulmamasına dikkat edilmekte[123] ve Harbiye Nezareti de barış müzâkerelerinin aleyhte gelişmemesi için millî teşkilât ve hareketlerin önlenmesini istemekteydi.

Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa tarafından 19 Haziran 1919 tarihinde 14. KOR. Kumandanlığı'na gönderilen tezkirede, bazı millî teşkilâtların Yunanlıların işgali altında bulunan yerleri geri almaya kalkıştıklarının haber alındığı belirtilmekte ve bu gibi hareketlerin sulh müzâkerelerine zarar vereceği muhakkak görüldüğünden her türlü vasıtaya müracaatla mani olunması istenmekteydi[124]. Harbiye Nâzırı, 22 Haziran 1919 tarihinde de 14. KOR. Kumanlığı'na aynı mahiyette bir yazı göndermiştir[125].

Harbiye Nezareti'nin 26 Haziran 1919 tarihli tamiminde, Menemen'de, Dikili civarında Kuvâ-yı Milliye ile Yunanlılar arasında çarpışmalar olması ve Aydın civarında Yunanlılar üzerine Millî kuvvetler tarafından baskınlar yapılmasının, kamuoyu üzerinde, Aydın Vilâyeti halkının Yunan işgalini kabul etmeyerek silâhla mukabele ettikleri ve Aydın

[120] Apak, **Garp...**, s. 32.
[121] **ATASE Arş.** Kl. 468 Ds. 38-1-A F. 65-1.
[122] Rahmi Apak, Harbiye Nezareti'nin bu tamimini şöyle yorumlamaktadır: "Bunun manası açıktır; Ne duruyorsunuz; halkı toplayınız; silâhlandırınız yedek subayların kumandası altında sivil ve millî bir kıyam hareketi halinde Yunanlılara saldırtınız; sonra arkadan muvazzaf kıt'alarla siz de onları takip ederek destekleyiniz; istirdat edilen yerlerde asayişi temin ediniz ve bu hareketi bizzat idare ediniz (kendinizi göstermeksizin)". Bkz. Apak, **Garp...**, s. 33.
[123] **Bayar VII**, s. 2134.
[124] **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 45-87 F. 72; Apak, **Garp...**, s. 35; **Bayar VII**, s. 2134- 2135.
[125] **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 45-87 F. 77-1.

Vilâyeti'nin Yunanlılar tarafından işgaliyle asayiş ve sükûtun elde edilemeyeceğini ispat ettiği cihetle lehte olduğu belirtilmiş ve Aydın Vilâyeti'ndeki bu hareketlerin dünya kamuoyuna zarar vermemesi için silâhsız Rum halkına tecavüzde bulunulmaması konusunda da uyarı yapılmıştır[126].

Yunan propagandası karşısında bazı tedbirler almaya çalışan Şevket Turgut Paşa, Kıtaat-ı Fenniye ve Kuvâ-yı Havâiye Müfettişliği'ne gönderdiği şifre ile Müslüman efrâdı askerlikten soğutmak için iâşe ve mahsûlâtın fenalığından ve çeşitli hizmetlerin ağırlığından bahisle, bunları firara sevk etmek için Rum ve Ermenilerin çalıştıklarının haber alındığını, böyle propagandalara meydan vermemek için efrâdın elbise ve iâşesine itina edilmesi ve mümkün olduğu kadar Rum ve Ermenilerle temas ettirilmemesine dikkat edilmesini istemiştir[127].

Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa, Yunan işgal ve mezalimi karşısında seferberlik ilânının lüzûmuna dair hükümete yaptığı tekliften[128] bir netice alamayınca istifa etmiştir. Bu istifa üzerine, 29 Haziran 1919 tarihinde Ali Ferit Paşa Harbiye Nâzırlığı'na getirilmiştir[129].

Bu tarihlerde, Yunanlıların yapmakta oldukları zulümler bütün gayretlere rağmen durdurulamamış, bilâkis gelişme göstermiştir. Yunan mezalimine karşı hükümetin ve özellikle Sadrazam'ın hareketsizliği Şevket Turgut Paşa'ya kıyasla daha ılımlı tanınan yeni Harbiye Nâzırı Ali Ferit Paşa'yı bir süre sonra çileden çıkarmıştır. Ali Ferit Paşa da düşmanın istilâsını durdurmak, işgal bölgesindeki halkın can ve namuslarının korunması için Sadrazam Damat Ferit Paşa'yı sıkıştırmaya başlamıştır.

Ali Ferit Paşa 12 Temmuz 1919 tarihinde Sadâret'e sunduğu tezkire ile mevcut askerî kuvvetin lâzım gelen savunmayı yapmağa kâfi olmadığını belirterek, "düşman istilâsına uğrayan arazi ve oralardaki İslâm ahâlinin can ve namuslarının korunması neye mütevakkıf ise icrâsını" talep etmiştir[130].

[126] Apak, **Garp...**, s. 35.
[127] **ATASE Arş.** Kl. 468 Ds. 38-1-A F. 69.
[128] Şevket Turgut Paşa, 21 Haziran 1919'da, 14. KOR. Kumandanlığı'ndan aldığı telgrafla birlikte Sadâret'e sunduğu raporunda, Yunan istilâsının önüne siyâseten geçerek Türk halkının hayat ve namusunu İtilâf Devletlerinin güvenliği ve kefilliği altına aldırmak veya seferberlik ilân etmek önerisinde bulunmuştu. Bkz. Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. III, S. 18, (Mart, 1969), s. 7
[129] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 46.
[130] Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. IV, S. 20, (Mayıs, 1969), s. 52.

Ali Ferit Paşa 16 Temmuz 1919 tarihli tamimiyle de Yunan ve Rum mezaliminden bahisle tedbirler alınmasını istemiştir[131].

21 Temmuz 1919 tarihinde Harbiye Nâzırlığı'na getirilen Nâzım Paşa[132], Paris Barış Konferansı'nca BMTH'nin Anadolu'ya gönderilmesine karar verildiği bir sırada, devletin menfaatlerine zarar verebileceği ve yanlış anlamalara yol açabileceği düşüncesiyle Türk kuvvetleri tarafından Yunanlılara karşı hiç bir saldırıda bulunulmamasını istemekteydi.

Harbiye Nâzırı Nazım Paşa, 3 Ağustos 1919 tarihli tamimde, BMTH'nin gönderilmesine karar verildiğinden, işgal altındaki yerlerin tamamiyle tahliye ettirilerek yabancı müdahalesinden kurtarılması konusunda Konferans tarafından karar verilmesi için Türk kuvvetleri tarafından hiç bir harekât icrâsının doğru olmayacağı veya yapılacak bir hareketin devlet menfaatlerini ihlâl edecek derecede yanlış anlamalara sebebiyet verebileceği için bazı yerlerde halkın Yunan mezalimine karşı icrâ etmekte oldukları harekâtın durdurulması için lâzım gelenlerin uyarılması, tahkikat neticesinin sükûnetle beklenmesi ve lehte sonuçlanması için gayret gösterilmesini istemektedir[133].

Nazım Paşa, 28 Temmuz 1919 tarihinde Sadâret'e sunduğu tezkiresi ile de Yunan işgal ve mezalimini durdurmak için diğer mıntıkalardan asker celbi suretiyle askerî kuvvetin takviye edilmesi gerektiği, bunun temsilciler vasıtasıyla mümkün olabileceği, aksi takdirde siyaseten bu işgal ve mezalimin önüne geçilmesi önerilerinde bulunmaktaydı[134].

13 Ağustos 1919 tarihinde Harbiye Nâzırlığı'na getirilen Süleyman Şefik Paşa'nın[135] Yunan işgal ve mezalimi konusunda çarenin siyasî teşebbüs olduğu ve hükümetin buna muvaffak olacağı görüşünde olduğu, dolayısıyla Kuvâ-yı Milliye hareketine karşı menfî bir tavır takındığı görülmektedir.

Süleyman Şefik Paşa, 20 Ağustos 1919 tarihinde 12. KOR. Kumandanlığı'na şifreli telgrafında, tesis edilen Milne Hattı'na Yunanlıların tecavüz etmeyeceklerine dair General Milne tarafından emir verildiği, Kuvâ-yı Milliye'nin de harekâttan men'i için gereğini emr etmiştir[136].

[131] **ATASE Arş.** Kl. 15 Ds. 71-61 F. 31.
[132] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 52.
[133] **EK. 16.**
[134] **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 45-87 F. 110-1.
[135] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 59.
[136] **EK. 17.**

Süleyman Şefik Paşa, 12. KOR. Kumandanlığı'na Kuvâ-yı Milliye'nin maksadı hakkındaki kanaatlerini bildiren telgrafına verdiği 22 Ağustos 1919 tarihli cevabi şifreli telgrafında, Kuvâ-yı Milliye'nin faaliyetlerinin devamını zaruri ve haklı telâkki eden kanaatine katılmayacağını, İtilâf Devletlerinin düşmanlığını çekecek bir hareketin memleketin menfaatlerine zarar vereceğini belirtmiş ve devamla "Düvel-i Mü'telifece memleket dâhilinde anarşi ve kendilerine karşı bir harekât-ı hasmâne şeklinde telâkki edilen ve düvel-i mezkûrenin Anadolu dâhilinde harekât-ı askerîye icrâ etmelerine de vesile teşkil etmesini daire-i ihtimalde bulunduran harekât-ı milliyenin ne gibi esbâbının zaruri bir neticesi addolunursa olunsun tasvip ve teşvik edilmemesi memleketin bugünkü vaziyeti için en muvâfık bir siyasettir." demiştir[137].

Süleyman Şefik Paşa, aynı tarihte 57. Fırka kumandanının şifresine verdiği cevapta, Kuvâ-yı Milliye'nin esas gayesini bildiğini, ancak Türkler tarafından en küçük bir taarruzun devleti tehlikeye sokacağını, siyasî vaziyetin lehlerinde olduğunu belirtmiş, emir ve talimat mûcibince sükûtun muhafazası ve şekâvetin men'ini istemiştir. Bu emre uymayanların er geç cezalandırılacaklarını ve gerekenlere bilgi verilmesini de istemiştir[138].

Harbiye Nâzırı Süleyman Şefik Paşa, 12. KOR. Kumandanlığı'ndan 25 Ağustos 1919 tarihinde bir şifre ile memleket dâhilinde asayişi yok gösterecek kanunsuz ve keyfi icraata mani olunmasını istemiştir. Süleyman Şefik Paşa, bu şifresinde, Kuvâ-yı Milliye'nin mevcûdiyetine karşı en önemli itirazın, böyle bir isim altında çetecilik, İslâm ve Hıristiyan halka saldırı, cinayet tedhiş ve korkutma gibi hareketler olduğunu, Kuvâ-yı Milliye tarafından bir kaç Rum'un idam edilmesinin, Gayr-ı Müslim unsurlara karşı düşmanlık ve adaletsizlik iddiası olduğuna göre, saldırı ve zulüm şeklinde telâkki edilebileceğini söylemektedir[139].

Süleyman Şefik Paşa, 4 Eylül 1919'da 12. KOR. Kumandanlığı'na gönderdiği yazısında, hükümetin memleketin içinde bulunduğu vaziyeti yakından takip etmekte olduğunu, barış çarelerinin aranmakta olduğu ve buna peyderpey muvaffak olunacağını, dışarıdan yapılacak her türlü teşebbüsün, idarece alına gelen tedbirlere telâfisi mümkün olmayacak zararlar vereceğinden, buna sebep olanların tarih ve millet nazarında "vatana hıyânet ile lekedâr olacakları" ve bunun icâp edenlere anlatılması

[137] **ATASE Arş.** Kl. 183 Ds. 18-87 F. 64.
[138] **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 56.
[139] **EK. 18.**

lâzım geldiğini belirtmiş, bu emrin Kuvâ-yı Milliye müntesiplerine ve Kolordularca lüzum görülen diğer makamlara aynen tebliğini istemiştir[140].

Harbiye Nâzırı, 21 Ekim 1919 tarihinde 14. KOR. Kumandanlığı'ndan memleketin siyasî menfaatlerine zarar vermemek için müsademeden kaçınılmasını istemiştir[141]

Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin istifasıyla 2 Ekim 1919 tarihinde kurulan Ali Rıza Paşa başkanlığındaki yeni kabinede Harbiye Nâzırlığı'na Cemal Paşa (Mersinli Cemal) getirilmiştir[142]. Cemal Paşa, Kuvâ-yı Milliye taraftarı olarak bilinmekteydi. Cemal Paşa mahallî mukavemetler hakkında İtilâf Devletlerince hükümetin herhangi bir desteği olmadığı kanaatının oluşması için tedbirler almağa çalışmıştır.

Cemal Paşa, 10 Kasım 1919 tarihinde 12. ve 14. KOR. Kumandanlıklarına şifresinde, Gayr-ı Müslim unsura tecavüz ve tehditlerin memleketin bazı kısımlarının yabancı işgaline vesile olabileceğinden bu konuda dikkatli olunmasını istemiştir[143].

Cemal Paşa, 17 Kasım 1919 tarihinde Kolordulara ve 57. Fırka Kumandanlığı'na gönderdiği bir tebligatta, gelen Türk esirlerinin Millî kuvvetlere iltihak ettiklerinden bahisle Mütareke Komisyonu'ndaki delegelerin bilgi istedikleri, bu gibi söylentilerin esirlerin iâdelerini kesintiye uğratabileceğinden mahallî millî müdafaa cemiyetlerince tekzip ettirilmesi ve yine bu cemiyetler memurlarının Fransız temsilcileriyle temas ettikleri zamanlarda tekzip eder beyanlarda bulunmalarını isteyerek, "tekzipler o tarzda yapılmalıdır ki, hükümetten mülhem olmadığına İtilâf Mümessilleri itimat eylesinler." demektedir[144].

Cemal Paşa'nın gerek Fransız ve İngilizlerin zorlamaları, gerekse İstanbul İşgal kumandanının sansürü altında Harbiye Nezareti'nin mukavemet taraftarı olmadığı, Kuvâ-yı Milliye'yi reddettiği yolunda tamim ve telgrafları da mevcuttur[145].

[140] **ATASE Arş.** Kl. 17 Ds. 102-68 F. 5, 7; Harbiye Nazırı, 22 Eylül 1919'da 14. KOR. ve 57. Fırka Kumandanlıklarına gönderdiği tezkirede de taraflarından hiç bir tecavüze meydan verilmemesini ve Yunanlıların yaptıkları en ufak taarruzun Nezaret'e bildirilmesini istemiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 184 Ds. 16-98 F. 169.
[141] **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 92-104 F. 45.
[142] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 77.
[143] **ATASE Arş.** Kl. 186 Ds. 25-93 F. 55.
[144] **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 123-328 F. 25.
[145] Cemal Paşa, 13 Kasım 1919 tarihli KOR.lara tamiminde General Milne'in bazı KOR. mıntıkalarında Kuvâ-yı Milliye için efrat kayıt etmekte ve toplamakta olduğunu, mütareke hükümlerine muhâlif olan bu husûsun men'i ile mütareke hükümlerine aykırı hareket edenler hakkında icâp eden muamelenin

3 Şubat 1920 tarihinde Fevzi Paşa Harbiye Nâzırlığı'na getirilmiştir[146]. Bir gün sonra Sadrazam Ali Rıza Paşa tarafından Harbiye Nezareti'nden, Yunan ilerlemesi konusunda İtilâf Devletlerinin dikkatlerinin çekilmesi için Hâriciye Nezareti'ne de tebligat yapıldığı bildirilerek, ne gibi tedbirler alınabileceğinin acilen bildirilmesi istenmiştir[147]. Bunun üzerine Harbiye Nâzırı Fevzi Paşa, 7 Şubat 1920 tarihinde Yunan işgal bölgesinde üstün Yunan kuvvetlerinin muhtemel bir saldırısına karşı, Kuvâ-yı Milliye'nin istenilen zamanı kazandıramayacağını, bunun için Kolordu mevcutlarının artırılmasını, seferberlik hazırlığı yapılması ve seferberliğin uygulanmasını, bunun için silâh altına alınacak efrâda lâzım olan silâh ve cephanenin tevzii ve kullanımı konusunda kıtaatın istenilen mahalle sevk ve ikametine serbestlik verilmesini Sadâret'e arz etmiştir[148].

2- Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâseti

Osmanlı Erkân-ı Harbiyesi mütareke döneminde ordunun tamamen dağılmaması ve zayıf düşmemesi konusunda gayret göstermiştir. Osmanlı Erkân-ı Harbiyesi, bilhassa Yunan işgaline karşı mukavemet edilmesi fikrindeydi.

İzmir'e Yunan çıkarmasının ertesi günü EHU Reisi Cevat Paşa (Çobanlı), 16 Mayıs 1919 günü "gayet acil" olarak Harbiye Nâzırı adına orduya yaptığı tamimde, "Bu durum muvâcehesinde genel olarak kıt'alarımız mevkîlerini terk etmeyerek yerlerinde kalmalarını ve bir oldu bitti halinde silâhlarından tecrid gibi bir muameleye maruz kalmamaları için, her kıt'anın toplu, silâh başında ve disiplinli bir halde bulundurulmasını, en küçük silâhlı kıt'anın dahi bu yolda hareket etmesi için bütün komutanlar ve Askere Alma Teşkilâtı başkanlarınca her kıt'aya tebliğat yapılmasını..." bildirmiştir[149]. EHUR'nce verilmiş olan bu emir bir mukavemet işareti sayılabilirdi[150].

Cevat Paşa, 21 Mayıs 1919 tarihli Vaziyet-i Umûmiye Tamimi'nin 5. ve 7. maddelerinde belirtilen hususların fevkalade öneme alınmasını 20. ve 12. KOR. Kumandanlıklarıyla Yıldırım Kıtaatı Müfettişliği'ne bildirmiştir. 5. maddede Yunanlıların işgal günü İzmir Kışlası'ndan aldıkları

ifâsı lüzumunu bildirdiğini, hiç bir kimsenin, Kuvâ-yı Milliye için efrat kayıt etmesi ve toplamasına izin verilmemesini, bu gibi teşebbüste bulunanlar hakkında kanunî takibâtta bulunulmasını istemiştir. Bkz. **EK**. 19.

146 Kocatürk, **a.g.e.**, s. 101.

147 **ATASE Arş.** Kl. 105 Ds. 172-376 F. 4/1-5.

148 **HTVD**, S. 21, Vesika No: 534.

149 Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", C. IV, S. 21, (Haziran, 1969), s. 46-47; Aker, **a.g.e.**, s. 69.

150 Buytulluoğlu, **a.g.m.**, s. 47.

subaylardan 8'ini şehit 2'sini yaraladıkları, 7. Maddede de İzmir'de olduğu gibi kıtaatın parçalanmaması, esârete yol açacak bir vaziyetten kaçınılabilecek bir halde bulundurulması belirtilmektedir[151].

25 Mayıs 1919 tarihine yayınlanan Vaziyet-i Umûmiye Tamimi'nde de "...İşgal mıntıkasında eslihâ ve cephane bırakılması, pek muzır ahvaldendir." denilmek[152] suretiyle bu hususta dikkatli olunması istenmiştir.

Harbiye Nâzırı adına EHU Reisi Cevat Paşa, 24 Mayıs 1919'da 57. Fırka Kumandanlığı'na çektiği telgrafta, "Yunanlıların hüsn-i kabûl görmesi Aydın Vilâyeti'nin akıbeti için gayr-ı kâbil-i telif zararlar tevellüt edecektir. Bunu ahâliye pek seri bir surette anlatmanızı rica ederim. Bununla bir kıtal yapılmasını arzu etmiyorum. Fakat o havalideki İtilâf zâbitanıyla ecnebiler bizim Yunan idaresini katiyyen istemediğimizi anlamalıdırlar. Askerin dağılması vahameti pek büyük, fena akıbetlere yol açar..." demekteydi[153].

EHU Reisi Cevat Paşa, Harbiye Nezareti'ne yazdığı 29 Mayıs 1919 tarihli tezkire ile İzmir fecâyında 17. KOR. Kumandanı Ali Nadir Paşa'nın idaresizliğinin dâhili olduğunu ve muhâkeme edilmesini istemiştir. Yine Cevat Paşa, 24 Haziran 1919 tarihli yazısında şu hususlara dikkat çekmiştir:

1- Yunan kıtaatı karşısında, oradaki kumanda heyeti, millî ve askerî şerefi kurtaracak bir tarzda hareket etmemiştir.

2- İtilâf Devletleri temsilcileriyle asayişin muhafazası için gereken tedbirler alınmamıştır.

3- Rumların Yunan askerleriyle Kışla'ya tecavüzlerinden sonra türlü hakaretler altında "Zito Venizelos" diye bağırmaktansa askerî namus ve şerefin icâp ettirdiği bir tarzda hareket etmeyi tercih etmemiştir.

4- Seydiköy'de bulunan kıtalara evvelden esaslı bir emir ve talimat verilmediğinden oradaki kıt'a dağılmıştır[154].

EHU Reisi Cevat Paşa'nın hükümetin icraatına uyarak Kuvâ-yı Milliye'ye karşı emirler verdiği de olmuştur.

Cevat Paşa tarafından 29 Haziran 1919'da 14. KOR. Kumandanlığı'na gönderilen emirde, bazı kimselerin halkı, mütareke hükümlerinin neticelerine karşı tahrik ettikleri ve mütarekenin 7. maddesinin uygulanmasına fiilen mani olmağa teşvik edip

151 **HTVD**, S. 79-80, Vesika No: 1730.

152 **HTVD**, S. 36, Vesika No: 891.

153 **ATASE Arş.** Kl. 401 Ds. (1-3)4 F. 8; **Bayar VI**, s. 1915; Süvari Yüzbaşısı Ahmed, **a.g.e.**, s. 67.

154 Fahrettin Altay, "İzmir Fâciasının Muhâkemesi", **BELLETEN**, C. XXII, S. 89, (Ocak, 1959), s. 138-139.

teşkilâtlandırdıkları belirtilerek, bu şahısların[155] tutuklanmalarının sağlanması istenmektedir[156].

EHUR tarafından 14. KOR. ve 57. Fırka Kumandanlıklarına gönderilen şifrede, Yunanlıların Umurlu civarında taarruza başlamaları sebebiyle Hacı Şükrü imzasıyla 12. KOR. Kumandanlığı'na çekilen telgrafta, Kuvâ-yı Milliye'nin karşı taarruza geçeceğinin bildirilmekte olduğundan bahisle, taarruzlarına müsaade edilmemesi, Yunanlıların taarruzlarının bildirilmesi ve İngiliz temsilcisi nezdinde protestoda bulunulması istenmiştir[157].

EHUR'nin 10 Temmuz 1919 tarihine Sadâret'e sunduğu yazıda, Yunanlıların tecavüz ve zulümlerine devam etmekte oldukları belirtilerek, bunun önüne siyaseten geçilmesi istenmektedir[158].

EHU Reisi Cevat Paşa, 29 Ekim 1919 tarihine General Milne'e gönderdiği cevabî yazısıyla, "Yunan işgalinin ref'i, zulüm ve muhâceretle dûçar-ı sefalet olmuş işgal mıntıkası halkının yurtlarına avdetleri imkânının teminini" rica etmiştir[159].

EHUR, 2 Şubat 1920 tarihinde de İzmir ve civarında Yunan kuvvetleriyle Ermenilerin büyük tehlike oluşturdukları ve halkın mezalime maruz kalmaması için alınacak tedbirlerin hemen tatbikine başlanması için emir verilmesini Sadâret'e arz etmiştir[160].

3- Ordu Birlikleri

İzmir işgal edildiği zaman cereyan eden kanlı olaylara karşı koyacak hiç bir kuvvet gözükmüyordu. İzmir garnizonunu terk ederek Tire'ye çekilen subay ve eratın Aydın'a gelmesi için verilen emre rağmen erat dağılmıştı.

[155] Bu şahıslar İttihat ve Terakkî Mesul Kâtibi Celâl Bayar ile beraberindekilerdir. Bkz. **Bayar VII**, s. 2193.

[156] **Bayar VII**, s. 2193-2194; 14. KOR. Kumandanı Yusuf İzzet Paşa Harbiye Nezareti'ne 7 Temmuz 1919 tarihinde gönderdiği cevabî yazısında, böyle bir isteğin memleketin menfaati ve millî haysiyet ile telif olunamayacağından yerine getirilmesinin mümkün olmadığını belirtmektedir. Bkz. **Bayar VII**, s. 2194

[157] **ATASE Arş.** Kl. 184 Ds. 16-98 F. 100.

[158] **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-A)113 F. 18.

[159] **HTVD**, S. 45 Vesika No: 1068.

[160] **HTVD**, S. 21 Vesika No: 535.

16/17 Mayıs gecesi İzmir'den Aydın'a gelen tren yolcularının bilerek veya bilmeyerek yaptıkları yıkıcı propagandaların da etkisiyle Söke ve Aydın garnizonlarındaki erat firara başlamıştı[161].

İzmir'deki kanlı olayları müteâkip, önce 57. Fırka erleri tamamen denecek bir oranda dağılmış[162], bunu diğer askerî birlikler takip etmiştir[163].

57. Fırka'da yeterince kuvvet bulunmamasına rağmen Fırka Kumandanı Mehmet Şefik Bey, Yunan ilerlemesine ve mezalimine karşı müdahale edilmesi taraftarıydı. Şefik Bey, bu konudaki görüşlerini özetle şöyle belirtmektedir: Hükümetle resmen ilgisi olmayan bir millî kuvvet ortaya çıkarmak, bu kuvveti el altından ordunun silâh ve cephanesiyle donatmak, tümen subaylarından aralarına sokarak bu kuvveti düzene sokmak ve Tümen Kumandanlığı'nın sevk ve idaresi altında düşmana saldırtmak, Tümen'in nizâmiye kuvvetlerini de bu kuvvetlerle beraber Millî Kuvvetler adı altında taarruza iştirak ettirmek, İstanbul Hükümeti ile İtilâf Devletleri mensuplarına karşı bu hareketleri millî bir hareket şeklinde göstermek suretiyle millî mukavemetin hazırlanması gerekiyordu[164].

57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, 15 Mayıs 1919 günü birliklere gönderdiği gizli tamimde, Aydın'ın Yunan işgali altına girdiği takdirde, Yunanlıların İzmir'de yaptıkları gibi hakaretlere maruz kalmamak ve askerî şeref ve haysiyetin muhafazası için icâp ederse en son kalacak subay ve er ile mukabele etmenin "en birinci vazife" olacağını bildirmiştir[165].

Şefik Bey, 17 Mayıs 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporunda, Yunanlıların ve yerli Rumların yaptıkları olayları önlemek için İtilâf Devletleri temsilcileri nezdinde teşebbüste bulunarak İzmir'in işgali

[161] **TİH II/1**, s. 76 vd.

[162] 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, 15 Mayıs 1919 tarihli raporunda, İzmir olaylarının tesiriyle kıtaat efrâdının % 95 nispetinde dağıldığını belirtmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 401 Ds. (16-5)3 F. 6; Şefik Bey, dur emrine itaat etmeyenlere vur emri çıkarılmasına rağmen firarın önüne geçilemediğini söylemektedir. Bkz. Aker, **a.g.e.**, s. 84; Şefik Bey, 26 Mayıs 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne şifresinde, askerlerin azlığını örtmek için subayları asker elbiseli, palaska ve tüfekli devriye gezdirdiğini ifade etmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 86.

[163] Denizli Mutasarrıfı, Umûm Jandarma Kumandanlığı'na, Denizli'deki Topçu Alayı askerlerinin dağıldığını, ancak 60 mevcudunun kaldığını bildirmiştir. Bkz. Buytulluoğlu, "Milli Direnme", **BTTD**, C. III, S. 12, (Ekim, 1968), s. 10-11; Rahmi Apak, 17. KOR. hakkında parasızlık ve halkın orduya rağbetsizliği yüzünden piyade taburlarının mevcutlarının 300'ü geçmediğini belirtmektedir. Bkz. Rahmi Apak, **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, Ankara, 1957, s. 194.

[164] Aker, **a.g.e.**, s. 5.

[165] **ATASE Arş.** Kl. 401 Ds. (16-5)3 F. 6 (Şefik Bey'in bu tamimi 15 maddelik tedbirlerden olusmaktadır)

lâzım geliyorsa Yunanlılar hariç İngiliz, Amerikan ve Fransız kıtalarınca işgalinin sağlanmasını "merhamet-i beşeriyet namına" istemiştir[166].

Şefik Bey, 23 Mayıs 1919'da Yunan işgal ve mezalimi üzerine Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporunda, "Kuvâ-yı Milliye vücuda getirmenin en iyi tedbir olabileceğini" belirtmektedir[167].

Şefik Bey, 27 Mayıs 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne şifresinde, Aydın'a yürüyen Yunanlıların fırkanın mukavemet göstereceği zannıyla durduğunu ve kuvvet toplamağa çalıştığını, fırkada 43 piyade eri ile iki top kullanacak kadar topçu eri bulunduğunu belirterek, "Yunanlılar Aydın'da bir hâdise-i elîme ikâ ederlerse topçu ateşi gereken yerlere tevcîh sûretiyle mukâbele edilecektir...Millî bir hareket vukûu halinde, Aydın'daki büyük telsiz telgraftan Yunanlıların faydalanmaması için 65 m. irtifaındaki sütun yıktırıldı. Makinalar tahrip edildi." demektedir[168].

Yunanlıların Aydın'a gelmeleri halinde fiilen karşı konulacağı düşünülmüş[169] ise de Yunanlıların Selçuk'u işgali ve Aydın'a gelmekte oldukları, İtalyanların mani olmamaları sebebiyle 57. Fırka, durum ve psikolojik hale göre en uygun yer olan Çine'ye çekilmiştir[170].

Şefik Bey, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporlarında Yunan mezalimini dile getirerek, Yunan ordusu tarafından yapılan zulümlerin, halkın silâha sarılmasına sebep olduğunu, Kuvâ-yı Milliye aleyhinde bulunulamayacağını açık olarak ifade etmiştir. O, Yunan mezaliminin ancak Yunan işgalinin kaldırılmasıyla önlenebileceği ve Kuvâ-yı Milliye'nin faaliyetlerinin sona ereceği kanaatinde idi.

---

[166] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 34.

[167] **TİH II/1**, s. 79; İzmir'in işgalinden hemen sonra 12. Fırka Kalem Reisi Albay İsmail Bey, 57. Fırka Kumandanı'na gönderdiği yazısında, "bu netice, sizin gevşekliğinizin verdiği cesaretle oldu" demekte ve her kıt'anın çoğunluk ve güvenine dayanacak şekilde halk arasında teşkilât yapılmasını ve el altından silâhlandırılmasını istemektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 34.

[168] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 93.

[169] 57. Fırka Kumandanı, 22 Mayıs 1919'da Harbiye Nezareti'ne "Yunan askerleri Selçuk'tan Aydın havzasına geçerse fiilen men edileceğine dair mahallî İtalyan kumandanına na-merdâne hakaret eden Yunan kuvvetlerine subay ve erlerimizin mukâbelede bulunacakları ve bunu emirsiz yapacakları hakkında gayr-ı resmî cevabî beyanda bulunulmasının 135. Alay Kumandanı'na bildirildiğini" bildirmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 73.

[170] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 74; Şefik Bey, millî bir hareketin canlanması amacıyla fırkayı Çine'ye çektiğini, 28 Mayıs 1919 tarihli şifreyle Harbiye Nezareti'ne bildirmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 86; 11. Fırka Ahz-ı Asker Reisi Miralay Tevfik Bey, 22 Temmuz 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne raporunda, "57. Fırka inhilâl etmiş bir haldedir. Binlerce firari ile köylülerin bir kısmı Kuvâ-yı Milliye'ye iltihak etmekte olup, bunları toplayıp tanzîm edecek efrad ve zâbitan-ı askerînin Çine'de bulunması kıtaatın yeniden teşkiline imkân bırakmıyor." demekteydi. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-A)113 F. 37/1-3.

Şefik Bey, 2 Ağustos 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne şifresinde, zulme karşı zarûri bir müdafaadan ibaret olan Kuvâ-yı Milliye hareketinin önüne geçecek herhangi bir kuvvetin olmadığı, halkın silâha sarılmasının sebebinin Yunan ordusu tarafından ırzlarına, canlarına, mallarına, mukaddesatlarına yapılan saldırılar olduğu, Yunanlıların nüfus kesâfetini lehlerine çevirebilmek için imhâ siyasetini merhametsizce uyguladıklarını ve Aydın ile 58 köy halkının civar yerlere göçüne sebep olduklarını belirtmekte ve bunların yerlerine dönmelerinin Yunan işgalinin devam ettiği sürece imkânsız olduğunu ifade etmektedir[171].

Şefik Bey, 21 Ağustos 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne şifresinde de askerî efrâdın durumunun Kuvâ-yı Milliye aleyhinde bulunmağa müsâit olmadığını, bunların çoğunluğunu, Yunan zulmüne uğrayanların teşkil ettiğini, Aydın felâketzedelerinin yerlerine iâdeleri halinde Kuvâ-yı Milliye'nin faaliyetlerinin ortadan kalkacağını, bu bî-çarelerin yerlerine dönmelerinin ancak Yunan işgalinin kaldırılmasıyla olabileceğini belirtmektedir[172].

Şefik Bey Harbiye Nezareti'ne 25 Ağustos 1919 tarihli şifresinde de General Milne'in tebligâtından sonra Kuvâ-yı Milliye'nin taarruzlarının devamı halinde hasıl olacak vahim neticeyi idrak etmekte olduğunu, bu sebeple Kuvâ-yı Milliye taarruzunun durdurulması için bütün mevcudiyetiyle çalıştığını, ancak Aydın halkının çevre yerlerde sefalet içinde kaldığı sürece taarruz fikrinin Kuvâ-yı Milliye üzerinden kalkmasının mümkün olmadığını belirtmekte ve göç etmek zorunda kalmış olan halkın evlerine, köylerine dönmelerinin sağlanması için Aydın'dan Yunan işgalinin kaldırılması amacıyla Tahdit Komisyonu nezdinde teşebbüste bulunulmasını istemektedir[173]. Ancak Şefik Bey'in bu istekleri bir temenniden ileri gidememiştir.

Şefik Bey, 2 Temmuz 1919 tarihli telgrafında da Aydın şehrinde Yunanlılarla meydana gelen müsademe sırasında Yunanlıların Aydın'ı yaktıklarını ve burada yaptıkları mezalimi anlatmaktadır[174].

---

[171] **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 48-6.

[172] **ATASE Arş.** Kl. 184 Ds. 88-19 F. 255; Şefik Bey, 22 Ağustos 1919 tarihli raporunda da durumun Kuvâ-yı Milliye aleyhinde icraata kesinlikle müsâit olmadığını belirtmiş, 70 köyün felâketzedelerinin yerlerine iâde edildikleri zaman Kuvâ-yı Milliye Hareketi'nin ortadan kalkacağını ifade etmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 55.

[173] **ATASE Arş.** Kl. 30 Ds. 97-117 F. 5-1.

[174] **İzmir, Ayvalık ve Aydın Havâlisinin Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Makâmât-ı Askeriyeden Mevrûd Raporları Hâvi ikinci Kitap**, Dersaadet, 1335, s. 33.

Yunanlıların İzmir'i işgallerinden sonra mütareke hükümlerine aykırı olarak genişlemeye çalışmaları ve işgal ettikleri yerlerde mezalim yapmaları mahallî kuvvetlerin mukavemet fikrini kuvvetlendirmiş ve Yunan genişlemesine mani olunmağa çalışılmıştır.

14. KOR. Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, İzmir'in işgalini değerlendiren şifreli yazısını, 25 Mayıs 1919'da Harbiye Nezareti'ne arz etmiş, İzmir'in bu tarzda işgalinin ilhaktan çok bir felâket olduğunu belirtmiştir. Yusuf İzzet Paşa, bundan sonra herhangi bir yerin işgali söz konusu olduğu taktirde en az bir hafta önceden haber verilmesi gerektiğini, zira işgale maruz kalacak diğer yerlerde de "hâdise-i müessifenin vukûu elzemdir." demek suretiyle İzmir'de yapılan mezalimin tekrarından korktuğunu ifade etmiştir. Bu yazısında o, Rumların kalabalık olduğu yerlere Yunan kıt'alarının gönderilmemesini, bu, siyaseten mümkün olmazsa Yunan kuvvetinin ihraçtan bir kaç gün önce İngiliz veya İtalyan kuvvetinin ihracıyla asayişin temini ve Yunan kuvvetinin ihracından sonra da bu inzibat kuvvetlerinin göreve devam etmelerinin gereğine dikkat çekmekteydi[175].

Yusuf İzzet Paşa, bölgede en yüksek askerî makam sahibi idi ve askerî formalitelere bağlı bir komutan olarak hükümetin emirlerine uygun tarzda hareket etmekteydi[176]

Yusuf İzzet Paşa, 30 Mayıs 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne şifresinde, 29 Mayıs 1919 günü Ayvalık'a bir miktar Yunan kuvvetinin çıkarıldığını ve askerin müdafaaya başladığını, "askerin işgale karşı mukavemet etmemesi ve ahâlinin teskîni için nesâyıh-ı lâzimede bulunulmasının" emredilmiş olduğunu bildirdi[177].

Kısa bir süre sonra Yusuf İzzet Paşa'nın fikrini değiştirip mukavemet edilmesi gerektiği fikrine sâhip olduğunu görmekteyiz[178]. Bunun sebebi Yunan mezalimi ve Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa'nın mukavemet edilmesi yolunda verdiği işareti[179] olsa gerekir. 14. KOR.

[175] **ATASE Arş.** Kl. 272 Ds. 71-56 F. 3.
[176] **TİH II/1**, s. 69.
[177] **ATASE Arş.** Kl. 272 Ds. 71-56 F. 3.
[178] Kâzım Özalp, Yusuf İzzet Paşa'nın; kendisine mukâvemet fikrine karşı olmadığını ve bu hususta azamî yardımda bulunacağını vaat ettiğini söylemektedir. Bkz. Özalp, **a.g.e.**, s. 16.
[179] Yunanlıların ve yerli Rumların korkunç tecavüz ve katliâmlarını kimsenin önleyemediğini gören Yusuf İzzet Paşa, Harbiye Nezareti'ne yazdığı yazıda Yunanlıların ilerlemeye devam etmeleri halinde mukavemet edilip edilmeyeceğini sormuştu. Bu yazıyı elden götüren KOR. Kurmay Başkanı Binbaşı Hayrullah (Fişek) Bey'e Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa, "Elbette mukâvemet edeceksiniz" demiştir. Bkz. **TİH II/1**, s. 70.

raporlarında Kuvâ-yı Milliye hareketinin Yunan mezalimi karşısında sırf meşru bir müdafaadan ibaret olduğu belirtilmekte ve Kuvâ-yı Milliye'nin tasvip ve destek gördüğü anlaşılmaktadır. Yunan mezaliminin önüne geçilebilmesi için siyasî teşebbüslerde bulunulması gereği de Harbiye Nezareti'ne arz edilmektedir.

Yusuf İzzet Paşa, 8 Haziran 1919'da, Harbiye Nezareti'ne şifresinde; Yunanlıların işgallerini genişletmeğe ve halkı ezmeğe çalışacakları kanaatı hasıl olduğundan, bunların KOR. bölgesinde ilerlemeleri halinde mukavemet edileceğini ifade etmektedir[180].

14. KOR. kumandanı, 23 Haziran 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne, Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde mezalimlerine devam ettikleri takdirde Millî kuvvetlerin karşı koyacaklarını bildirmiştir[181]

14. KOR. Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, Yunanlıların Menemen ve Bergama'da yaptıkları mezalimin önüne, Yunan istilâsının siyaseten kaldırılarak, memleketi mahv olmaktan ve Türk halkının hayat ve namuslarını İtilâf Devletleri kefâletine aldırmak veya memleketi savunmak üzere seferberlik ilân etmek suretiyle geçilebileceğini Harbiye Nezareti'ne bildirmiştir[182].

Yusuf İzzet Paşa, Karesi ve Saruhan sancaklarına bağlı kazalardan ikişer kişinin gelerek Balıkesir'de toplantı yaparak Kuvâ-yı Milliye'ye yardım edilmesi konusunun görüşülmesiyle ilgili olarak Harbiye Nezareti'ne 21 Temmuz 1919 tarihinde bilgi vermiş ve raporunda hükümetçe böyle bir toplantıya müsaade edilmemişse de doğacak yanlış anlamadan dolayı mani olunamadığını bildirmiştir[183].

14. KOR. Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, 7 Ağustos 1919 tarihinde, Uşak'taki Kuvâ-yı Milliye çalışmaları hakkında raporunda bilgi vermektedir. 14. KOR. kumandanının bu husustaki görüşü özetle şöyledir: İstihbarat ve tahkikata nazaran, Uşak halkından bir kaç kişi Yunan

[180] **ATASE Arş.** Kl. 320 Ds. 10-7 F. 3; Yusuf İzzet Paşa, 9 Haziran 1919 tarihli şifresinde de Yunanlıların kendilerine müsaade edilen hudut haricine ilerlemelerine mani olunacağını bildirmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 4; Bu konuda Yusuf İzzet Paşa'nın çelişkili raporları da vardır. Meselâ, 21 Haziran 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne raporunda, Yunanlılar tarafından yapılan mezalimden dolayı halkın heyecan içinde bulunduğu, hükümetin siyasî icraatına itimatla sükûnlarını muhafaza için lâzım gelen nasihatlerde bulunulmasının kıtaata tebliğ edilmiş olduğunu belirtmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 24.
[181] **ATASE Arş.** Kl. 182 Ds. 14-83 F. 33.
[182] **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 45-87 F. 76, 76-1.
[183] **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-A)113 F. 48 (Bu rapor ayrıca Hariciye Nezareti'ne sunulmuştur. Bkz Aynı Ds. F.49)

propagandasına uyarak, Millî Hareket'e katılmamak taraftarı olmuşlar ve katılmak isteyenlere de mani olmuşlardır. Bazı kimseler Kuvâ-yı Milliye'ye müracaatla, teşkilât için bir heyet kurulmasını istemişlerdir. Afyon taraflarında, cepheye giden Kuvâ-yı Milliye ile Eşme ve Alaşehir'den yaklaşık 200 kişilik bir kuvvet Uşak'a giderek Uşak halkının rızasıyla iâne toplamağa ve efrat kaydına başlamışlardır. Muhâlif olanlar da Yunanlılara tâbi olmuşlardır[184].

14. KOR. Kumandan Vekili Kâzım Bey de 25 Ağustos 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne şifresinde, Kuvâ-yı Milliye'yi şöyle tavsîf etmektedir: "Başlangıçta Yunan işgalini reddetmek maksadıyla silâha sarılan ahâli, Yunanlıların irtikâp ettikleri mezalimden bir kat daha heyecana gelerek, eşrâf ve yüksek tahsil görmüş aydınların, ordudan terhis olunmuş ihtiyat subaylarının katılmasıyla Millî kuvvetler vücûda getirmişlerdir. Yunan işgalinin genişlemesine mani oldukları ve hükümetin siyasî teşebbüslerine yardımcı oldukları inancındadırlar. Vatanı müdafaadan başka bir amaçları olmadığını defalarca ilân etmiş olduklarından halkın yardımını görmektedirler[185].

17. KOR. Kumandan Vekili ve 56. Fırka Kumandanı Albay Bekir Sami Bey, Ayvalık-Bergama-Salihli hattı üzerinde ilk mukavemet perdesinin kurulmasına çalışmıştır. Ona göre, "İlk patlayacak silâh düşmanı durduracak, şaşırtacak ve geride çalışmak için zaman kazandırabilecektir." Bekir Sami Bey, halkı Yunan işgal ve mezalimine karşı teşkilâtlandırmak amacıyla yaptığı geziler sırasında temas ettiklerine, "Yunanlılar alabildiklerine ilerleyecekler ve vardıkları yerlerdeki Türk varlığını, İslâm varlığını yok edecekler; buna Balkanlarda ve daha önce Yunanistan'da terk ettiğimiz Türk mevcûdiyetinin bugünkü hali şahittir. İstanbul Kabinesi ve onun başındakiler hâindir. Yunanlılarla birlikte işbu işgal ve imhâ siyasetini terviç ediyorlar. Bize düşen, namus borcu, din borcu, ırk borcu, bu düşmana karşı koymak ve bu işe İstanbul muhâlefet ederse onu da tanımamaktır. Mamafih, ufak bir mukâbele bütün mukaddesâtımızı kurtaracaktır." gibi sözlerle onları mukavemete çağırmaktaydı[186].

61. Fırka Kumandanı Albay Kâzım (Özalp) Bey, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporlarında, Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde yaptıkları mezalimi anlatmakta ve gereğini arz etmekteydi. Ayrıca diğer

[184] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 50.
[185] **ATASE Arş.** Kl. 184 Ds. 19-88 F. 285.
[186] Apak, **Garp...**, s. 25.

ordu birlikleri ile yazışmalarında Kuvâ-yı Milliye faaliyetleri ve mukavemet çalışmaları hakkında bilgi vermekteydi.

Kâzım Bey, 25 Haziran 1919 tarihinde 14. KOR. Kumandanlığı'na, Manisa da geniş ölçüde bir Millî Teşkilât'ın yapılamadığını, ancak müftünün idaresinde bir Merkez Heyet'in kurulmuş olduğunu, Yunan ablukasına rağmen milislerin Akhisar'a gelmekte olduklarını bildirmektedir[187].

Kâzım Bey, 7 Temmuz 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne telgrafında, Yunanlıların Ayvalık bölgesi ile Dikili civarında yaptıklarını anlatmıştır. Bu telgrafında Dikili'nin kuzeyinde Kızılçukur Köyü'nde bir ihtiyar ile on yaşındaki bir çocuğun Yunanlılar tarafından babasının gözü önünde öldürüldüklerini ifade etmektedir[188].

Kâzım Bey, 8 Temmuz 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne şifresinde de Yunanlıların Manisa bölgesinde yaptıkları zulümlerden örnekler vermekte ve Yunan askerleri ile çetelerinin işgal ve ric'atleri esnasında rast geldikleri Türklerden bir çoğunu öldürdüklerini ve köylerini yaktıklarını, bu olaydan dolayı pek müteessir olan Türk halkının sükûnet ve vakârın koruması için tavsiyeler yapmaları lüzûmunun Mıntıka Kumandanlıklarına tebliğ edilmiş ve gereken tedbirlerin alınmış olduğunu belirtmektedir[189]. 61. Fırka Kumandanı Kâzım Bey, 11 Temmuz 1919 tarihli raporunda, Yunanlıların Ayvalık mıntıkasında Murateli, Araplar ve Gömeç'i yaktıkları ve tahrip ettiklerini belirtmektedir[190].

Kâzım Bey, 14 Temmuz 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne şifresinde, Yunanlıların Cumalı, Çenke, Hamzalı, Serçe köyleri ile Soma ve civarında yaptıkları öldürme yaralama ve tahriple ilgili bilgiler vermektedir[191].

12. KOR. Kumandanı Albay Fahrettin (Altay) Bey, Harbiye Nezareti ve Kolordulara gönderdiği istihbârat raporunda, bazı Yunan müfrezelerinin işgal mıntıkalarındaki Türk köylerinde bazı haneleri yaktıkları, halkı dövdükleri ve işkence ettikleri, para ve yiyeceklerini gasp ettikleri ve bazı Türkleri çeşitli bahanelerle beraberlerinde götürdüklerini

[187] **ATASE Arş.** Kl. 320 Ds. 10-7 F. 116.
[188] Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. IV, S. 19, (Nisan, 1969), s. 50.
[189] **ATASE Arş.** . Kl. 28 Ds. (20-A)113 F. 14-1.
[190] Özalp, **a.g.e.**, s. 41.
[191] **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-A)113 F. 20; Özalp, **a.g.e.**, s. 42; 61. Fırka hakkında Kâzım Özalp, adı geçen kitabında geniş bilgi vermektedir.

belirtilerek, bu mezalimin Türk halkı üzerinde kötü tesirler bıraktığından dolayı men edilmesinin 57. Fırka Kumandanlığı'ndan istendiğini ifade etmektedir[192].

Denizli Askerlik Şubesi Başkanı'nın Harbiye Nezareti'ne yazısında Yunanlıların ilerlemelerinin Paris Konferansı kararına dayanmadığı belirtilmekte ve herhangi bir mukavemet görmedikleri takdirde ilerlemeye devam edecekleri, hiç olmazsa Menderes sahilinde bir kuvvet bulundurularak oradan geçmelerine mani olunması gerektiği önerilmektedir. Bunun işgal altında şaşırmış bir vaziyetteki halkı harekete getirebileceği gibi işgal sahası dışındaki halka cesaret vereceği de ifade edilmektedir[193].

20. KOR. Kumandanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Batı Anadolu'daki Kumandanlıklarına, Mülkî amirlere ve Millî teşekküllere gönderdiği 27 Haziran 1919 tarihli beyannamesinde, İtilâf Devletlerinin vatanın en önemli kısımlarını işgal ve bu işgali genişletmeleri, bu işgal sırasında Yunanlıların ihtiraslarını vahşetle tatbik ederek İzmir ve Menemen'de binlerce masum askerî ve mülkî memurlarla halkı gaddarca şehit ettiklerini ifade etmektedir[194].

II. Ordu Müfettişliği'nin 7 Temmuz 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne şifresinde, Yunanlıların Aydın'ı almak üzere büyük kuvvetlerle ve her türlü vâsıta ile hareket ettikleri ve bunların mezalim yapmalarının şüphesiz olduğu, halkın mukavemetiyle karşılaştıkça Yunanlıların kan dökmelerinin devam edeceği belirtilerek, bu ileri harekâtın İtilâf Devletleri temsilcilerince önüne geçilmesinin sağlanması istenmektedir[195].

II. Ordu Müfettiş Vekili Albay Selâhattin Bey, 6 Ağustos 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne şifresinde, Yunanlılara karşı Türk halkının silâha sarılmasının, işgal olaylarının Yunan ordusu tarafından vukûa gelmiş olmasından değil, ırzlarına, canlarına, mallarına ve mukaddesatlarına özel bir maksat ile kast edilmesi sebebiyle zarûri bir müdafaadan ibaret olduğu, mezalimin, vukû bulduğu Yunan işgali altındaki bölgelerle bunlara civar olan yerlerde halk üzerinde büyük bir etki yaptığı, bu cereyanın önüne geçmek imkânı kalmadığı, bunu men edecek bir teşebbüsün tehlikeli ve memleket için bir felâket başlangıcı olarak görülmekte olduğunu ifade etmektedir[196].

---

192 **ATASE Arş.** Kl. 280 Ds. 115-90 F. 54; Kl. 105 Ds. 191-377 F. 10.
193 Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. III, S. 14, (Kasım, 1968), s.53.
194 Cebesoy, **Milli...**, s. 82.
195 **ATASE Arş.** Kl. 243 Ds. 43-17 F. 39.
196 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 91-56 F. 29/3-4; Kl. 15 Ds. 71-61 F. 63.

Selâhattin Bey, 17 Ağustos 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne şifresinde de İzmir'in Yunanlılar tarafından haksız bir şekilde işgal edilerek binlerce mezalim yapılmasının Türk halkını, namuslarını muhafaza için silâha sarılmağa mecbur ettiğini, Kuvâ-yı Milliye'nin maksadının Yunanlıların tamamen İzmir Vilâyeti'nden geri alınması olduğunu ve bunu başarmak azminde olduklarını belirtmekte ve Yunan kuvvetlerinin buradan geri alınarak, lüzum görülüyor ise yerine İngiliz kuvvetlerinin gelmesi önerisinde bulunmakta ve böyle yapıldığı takdirde Kuvâ-yı Milliye'nin kendiliğinden dağılacağını ifade etmektedir[197].

Her ne kadar memleketin siyasi menfaatlerine zarar vereceği düşüncesiyle Yunan kuvvetleriyle müsademeden kaçınılması yolunda emirler verilmekte ve zaman zaman Kuvâ-yı Milliye'nin tasvip edilmediği beyan edilmekte ise de Kuvâ-yı Milliye'ye el altından silâh ve cephane yardımı yapılmaya çalışılmıştır.

20. KOR. Kumandanı Miralay (Albay) Ali Fuat Paşa, 4 Temmuz 1919'da II. Ordu Müfettişliği'ne gönderdiği şifrede, Alaşehir civarındaki Kuvâ-yı Milliye için 300 tüfek ve 200 sandık cephane gönderildiğini belirtmektedir[198]. Yunan kuvvetleriyle yerli Rum çetelerinin Aydın üzerine yürüdükleri sırada silâh, cephane ve kuvvet isteği Denizli Ahz-ı Asker Riyâseti'nce 4 Temmuz 1919 tarihinde Burdur Ahz-ı Asker Riyâseti'ne bildirilmiştir. Bu husus Burdur Ahz-ı Asker Riyâseti tarafından 5 Temmuz'da II. Ordu Müfettişliği'ne[199], II. Ordu Müfettişliği de 7 Temmuz 1919 tarihinde Afyonkarahisar'da 23. Fırka Kalem Riyâseti'ne, istenilen silâh ve cephanenin gizlice gönderilmesini emr etmiştir. Ayrıca Burdur cephaneliğindeki silâh mevcudu pek az olduğundan 57. Fırka'dan silâh istenmesi, "Mümessiller kaydında olmayan silâhların işe yarayanlarının da gönderilmesi" emredilmiştir[200].

---

197 **ATASE Arş.** Kl. 184 Ds. 19-88 F. 236.
198 **ATASE Arş.** Kl. 243 Ds. 43-17 F. 21.
199 **ATASE Arş.** Kl. 243 Ds. 43-17 F. 23.
200 **ATASE Arş.** Kl. 243 Ds. 43-17 F. 36; Burdur Ahz-ı Asker Kalem Riyâseti ile 23. Fırka Kumandanlığı'na gönderilen bu şifrede, İtalyanların satmakta oldukları silâhların Gayr-ı Müslimlerin eline geçmemesi için gereğinin yapılması da rica edilmiştir.

C- Halk

1- İlk Tepkiler

a- Maşatlık Mitingi

İzmir'in Yunanistan'a verileceğine dair söylentiler halk arasında bir süredir dolaşmaktaydı. 14 Mayıs 1919 sabahı Maliye Müfettişi Muvaffak Bey'den, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğinin öğrenilmesi üzerine özellikle genç aydınlar Vali ve KOR. kumandanına gittiler. Vali İzzet Bey ve 17. KOR. Kumandanı Ali Nadir Paşa, aldatıcı sözlerle bunları aldatmaya çalışmışlardır. Bazı gençler, Ali Nadir Paşa'yı kendilerine silâh dağıtılması için sıkıştırmışlarsa da Kumandan Paşa bu isteği uygun bulmamıştır[201]. "Paşa ne yapmak lâzımsa söyleyiniz yapalım. Bizi eli kolu bağlı düşmana teslim mi edeceksiniz." diyen gençlere hiç bir cevap vermemesi, hatta Kışla'daki silâh ve cephanenin halk tarafından yağma edilmesi ihtimaline karşılık muhafazasını emr etmesi üzerine düşmana karşı silâhlı mukavemetin İzmir dışında mümkün olabileceği düşünülerek eli silâh tutanların Ödemiş taraflarına çekilmesinin telkin edilmesi, ayrıca Kışla'daki silâh ve cephanenin halk tarafından elde edilmesine çalışılması kararlaştırılmıştır[202]. Ancak bu kararlardan herhangi bir netice çıkmamıştır.

İzmir'in işgalinin anlaşılması üzerine 14/15 Mayıs gecesi, Redd-i İlhak Heyeti tarafından düzenlenen bir miting yapılmıştır. İzmir Redd-i İlhak Heyeti tarafından hazırlanan, "Ey Bedbaht Türk" diye başlayan bir beyanname bastırılarak[203] dağıtılmış ve halkın Maşatlık'ta toplanması istenmiştir[204]. Yahudi Maşatlığı (Bahri Baba Parkı)'nda toplanan 3-5 bin civarındaki halk[205] ateşler yakmış ve tekbirler getirerek Yunan işgali kararını protesto etmiştir[206]. Maşatlık'ta devam eden mitingin kararlarını hükümete bildirmek ve işgal kararını protesto etmek üzere bir heyet seçilmesi kararlaştırılmış; Avrupa ve Amerika devlet ve politika adamlarına

---

[201] Altay, **a.g.m.**, s. 144.
[202] Öktem, **a.g.e.**, s.66.
[203] Bu bildiri Anadolu matbaasında basılmıştır. İşgal günü yerli Rumlar Anadolu matbaasını basmışlar, bazı makinaları parçalamışlardır. Bkz. Öktem, **a.g.e.**, s.14
[204] Bkz. Gökbel, **a.g.e.**, s. 73; **Bayar VI**, s. 1784; Özalp, **a.g.e.**, s. 6; Taçalan, **a.g.e.**, s. 230; Jaeschke, **a.g.e.**, s. 79; Altay, **a.g.m.**, s. 137- 138; Orhonlu, **a.g.m.**, s. 524; Umar, **a.g.e.**, s. 103.
[205] Asaf Gökbel, bu mitinge 100 bin kişinin katıldığını söylemektedir. Bkz. Gökbel, **a.g.e.**, s. 74, Bu rakam abartılmış olmalıdır. Kâmil Erdeha 10 bin kişinin katıldığını belirtmektedir. Bkz. Erdeha, **a.g.e.**, s.405; M. L. Smith, mitinge binlerce Türk'ün katıldığını belirtmekte, herhangi bir rakam vermemektedir. Bkz. Michael Llewellyn Smith,, **Anadolu Üzerindeki Göz**, (Çev. Halim İnal), İstanbul, 1978, s. 101.
[206] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 15; **İAA**, s. 9-10.

telgraflar çekilmiştir[207]. Daha sonra "halk, meyus, fakat, asil heyecânından bir zerre kaybetmeden yavaş yavaş dağıldı."[208]

İşgal günü, Kışla'nın arka cephesinde Merkez Taburu'nun olduğu yerde ve deniz tarafından, Türklerden bazı kimseler içeriye girip silâh almak istemişler, bunlar da Merkez Taburu tarafından çıkarılan bir müfreze ile men edilmişlerdir[209].

b- İlk Kurşun

Yunan Evzon askerlerinin, yerli Rumların aşırı bir tezahürat ve taşkınlıkları ile İzmir'i işgale başladıkları sırada bir el silâh atılmıştı. işgal sırasında bir dizi olayın sebebi olarak gösterilen bu "İlk kurşun"un ne zaman, nereden ve kimin tarafından atıldığı konusunda farklı ifadeler vardır.

Belgelerde, silâhın, Yunan işgal kuvvetinin Kışla meydanındaki saat kulesine geldiği zaman[210], Askerî Kıraathane'nin önüne ulaştığı zaman[211], Karantina caddesine doğru ilerlediği sırada[212] Kışla'yı sükûnetle döndükten sonra[213], Kışla'yı geçip tramvay hattının bulunduğu yola geldiği bir sırada[214] atıldığı ifade edilmektedir. **Islahat** gazetesinde silâhın meçhul bir semtten atıldığı belirtilmiştir[215]. Bu farklı ifadeler raporları veren şahısların olay anında farklı yerlerde bulunmalarından kaynaklanmakta olup, silâhın Kışla civarında atıldığı anlaşılmaktadır. Yunan Ansiklopedisi'nde ise Jandarma Dairesi'nden, Kışla'dan, Hükümet Konağı'ndan, Hapishane'den, Jandarma Mektebi'nden, limandaki mavnalardan ateş edildiği ifade edilmektedir[216].

Silâhın kimin tarafından atıldığı konusunda ise belgelerde, silâhın, meçhul bir şahıs tarafından atıldığı[217], silâhlı Rumlar tarafından atıldığı[218], Rumlar tarafından atılmış olmasının muhtemel olduğu[219], kimin tarafından

---

[207] Özalp, **a.g.e.**, s. 7 vd.
[208] **Bayar VI**, s. 1786.
[209] **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 33; M. L. Smith, bazılarının Kışla'nın yanındaki depodan silâh almayı başardıklarını belirtmektedir. Bkz. Smith, **a.g.e.**, s. 101.
[210] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 15.
[211] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 3.
[212] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 81-1, **İAA**, s. 10..
[213] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78/1-14; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-10.
[214] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 5.
[215] **Islahat**, 27 Mayıs 1919; Farklı ifadeler için ayrıca Bkz. Okurer, **a.g.e.**, s. 174; Apak, **Garp...**, s. 4.
[216] **Bayar VI**, s. 1795.
[217] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F. 78-11; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 22-1.
[218] **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 3; Ali Çetinkaya hatıratında, Yunan askerlerinin Hükümet kapısını biraz geçtikten sonra hükümete gelmekte olan Komiser Şükrü Bey'in üzerine Karşıyakalı bir Rum tarafından ateş edilmesiyle beraber karışıklığın başladığını söylemektedir. Bkz. Çetinkaya, **a.g.e.**, s. 10.
[219] **EK. 9.**

atıldığının anlaşılamadığı[220], Kışla'daki askerler tarafından atıldığı[221] ifade edilmektedir. Bir belgede, "Kışla'dan hiç bir ateş patlatılmamış iken bilâ-sebep Kışla üzerine Yunanlılar ateş açmışlardır." denilmektedir[222]. İşgali, herhangi bir olay çıkmaması için sükûnetle karşılamak üzere toplanılan Kışla'dan ateş edilmemiş olması gerekir. Ayrıca, işgal arifesinde nefs-i İzmir'de yaklaşık 350 muharip efradın bulunması[223] bu hususu teyit etmektedir.

Venizelos da 29 Mayıs 1919 tarihinde Clemenceau'ya gönderdiği mektubunda, Evzon birliğinin Türk Mahallesi'ne yaklaştığı bir sırada Kışla'dan, Vali Konağı'ndan ve evlerden Yunan askerlerinin üzerlerine ateş edildiğini ileri sürmüştür[224]. Yunanlılar, Beynelmilel Mezalim Tahkik Heyeti'ne verdikleri ifadelerde, kendi askerleri Kışla önünden geçerken Kışla pencerelerinden askerlerin üzerine bir el silâh atıldığını ve bu sebeple askerlerin mukabele ettiklerini iddia etmişlerdir. Heyet refakatine memur Kadri Bey ise heyete verdiği mektubunda, Yunanlıların bu iddialarını reddetmekte ve konuyla ilgili olarak da "Ne Kışla'nın penceresinden, ne de başka bir yerden Yunan askeri üzerine hiç bir silâh atılmamış idi ve Yunanlıların o vahşiyane hareketi o gün tesâdüfen olmuş bir hadise değil, belki uzun bir hazırlığın tatbikât-ı hunharânesinden ibaret idi. O sebeple de Müslümanların sükûn-ı mutlakı karşısında katl bahanesini bizzat ihdâsa mecbur kalınca kendilerinden bir Rum'a bir el tabanca attırdıkları tahakkuk etmişti." demektedir[225].

BMTH'nin Paris Barış Konferansı'na sunduğu raporda, "İlk silâhın kimin tarafından atıldığını kat'i olarak tespit etmek imkânsızdır. Yunan birlikleri ateş açmadılar ve yalnızca bu ilk silâh atışına mukâbele ettiler." denilmektedir[226]. İşgal sırasındaki olaylara şahit olan bir Fransız subayı, Rumların tahriklerini artırarak Türklerin sabrını taşırdıklarını, birkaç silâh sesi işitildiğini, ateş edenlerin Türkler olup olmadığı konusunda bir şey söyleyemeyeceğini, bunu sırf katliama zemin hazırlamak için bizzat Yunanlıların yapmış olabileceğini belirtmiştir[227]. İzmir'de çıkan **Jurnal d'Oryan** gazetesinde, işgal günü karışıklıkların Bulgarlar tarafından atılan

[220] **İAA**, s. 11.
[221] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 16.
[222] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 47-1; Kl. 14 Ds. 72-55 F. 3-4; Kl. 27 Ds. 75-105 F. 6/4-8; Aker, **a.g.e.**, s. 88.
[223] Süvari Yüzbaşısı Ahmed, **a.g.e.**, s. 7.
[224] **Bayar VI**, s. 1795; Coşar, **İHG**, 30 Mayıs 1919.
[225] **EK. 22.**
[226] **EK. 23.**
[227] Coşar, **İHG**, 28 Temmuz 1919.

bir bomba yüzünden çıktığı ileri sürülmüştür[228]. Bu silâhı atan şahıs hakkında farklı isimler verilmişse de Osman Nevres (Hasan Tahsin Recep) tarafından atıldığı kabul edilmektedir[229].

Bu bilgilerden anlaşılacağı gibi bu aşamada gerek Yunanlılar gerekse Türkler ilk kurşun sonrasında çıkan olayların müsebbibi durumuna düşmemek için birbirlerini suçlama yoluna gitmişlerdir. Bunun için de Yunanlılar, Türklerin askerleri üzerine ateş açtıklarını, Türkler ise Yunanlıların yapmayı plânladıkları olayları gerçekleştirebilmek için kendileri tarafından bir el silâh attırmak suretiyle bahane bulduklarını iddia etmişlerdir. Meseleye, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline karşı Türk halkının gösterdiği tepki açısından bakmak daha doğru olur. İşgal günü cereyan eden olaylar fiilen top yekûn bir direnişin olmadığını göstermektedir. Bu itibarla, bir çok eserde ifade edildiği gibi "sabrı taşan yağız bir delikanlının Yunan Evzon askerleri üzerine ateş etmesi" ferdi bir tepki olarak kabul edilmelidir.

Bu ilk kurşun, nereden veya kimin tarafından atılmış olursa olsun, "Türk halkını sarmış olan korkunç kinin boşalması için verilen işaret oldu."[230]

2- İşgalden Sonraki Tepkiler

Aydın Vilâyeti'nin işgali ve işgallerde yapılan mezalim, halkın heyecanına ve paniğe kapılmasına yol açmıştır. Tam bir tereddüt psikolojisi içinde bulunan halk, Yunanlılara karşı konulması konusunda ikiye ayrılmıştı. Bir kısmı eldeki imkânlar ile yapılacak mukavemetin bir netice getirmeyeceği ve Yunanlıların husûmetine yol açarak daha fazla mezalim yapılacağı görüşünde, bir kısmı da her ne pahasına olursa olsun mukavemet edilmesi görüşünde idi.

Ayvalık'ın işgali üzerine, kaza halkı ile Burhaniye ve Bergama bölgesindeki halk geniş ölçüde hicret etmeğe başlamıştı. 61. Fırka kumandanı Harbiye Nezareti'ne bir şifre ile, Burhaniye bölgesinde müthiş bir panik olduğunu, vaktiyle bu havaliden gitmiş olan Rumların Ayvalıklı Rumlar ile birleşerek İzmir'de olduğundan daha fazla fenalık yapacaklarının kesin olduğunu ve halkın şiddetle muhâfız asker istediğini bildiriyordu[231]

[228] Coşar, **İHG**, 28 Mayıs 1919.
[229] Umar, **a.g.e.**, s. 169 vd.; Taçalan, **a.g.e.**, s. 247; Okurer, **a.g.e.**, s. 174; Gökbel, **a.g.e.**, 93-94; Baykal, **a.g.m.**, s. 523; **Bayar VI**, s. 1792 vd.; Coşar, **İHG**, 16 Mayıs 1919.
[230] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 80.
[231] **TİH II/1**, s. 103.

57. Fırka'nın kalan kuvvetleri ile Yunanlılar arasında yer yer çarpışmalar oluyorsa da ortada dayanacak mâneviyatı sağlam toplu bir kuvvet gözükmüyordu. Aydın'da halk ve askerler, müdafaa ve teslim taraftarı olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Aydın Mutasarrıf Vekili, Türk ve Rum ileri gelenlerinden bazıları, Müftü ve Rum cemaatı Ruhani Reisi Aydın'daki İngiliz subaylarına müracaatla, jandarma yerine, Müslüman ve Hıristiyanların katılacakları Bekçi Teşkilâtı için silâh istediler. Silâh tedâriki için Fırka'ya müracaat yerine İngilizlere müracaat edilmesi, Osmanlı Devleti'nin kudret ve nüfûzunun kalmadığını ve Yunanlıların şehre gelmelerine bir mani kalmadığını göstermekteydi.

57. Fırka Kumandanı Şefik Bey'in mevcut şartlar içinde Yunanlılara karşı koymanın mümkün olamayacağını düşünerek fırkayı Çine'ye çekmesi ile Yunanlılar olaysız Aydın'ı işgal etmişlerdir.

Aydın'ın kan dökülmeden ve karşı konulmadan işgalinde, Rum ve Türk ileri gelenlerinin anlaşmaları müessir olmuştur. 57. Fırka'nın çekilmesini müteâkip Teoharis Georgiyadis, Mihal Barocu, Avukat İlhami Bey ve iki Türk arkadaşının bulunduğu karma bir heyet, İzmir'e giderek, bir tehlikeye maruz kalmayacakları vaadiyle, Aydın'ın işgalini Yunan kumandanından istemişlerdir[232].

Asaf Gökbel, "memleket zenginlerinin, İzmir katliamını Yunanlılar isteyerek yapmamışlardır. Türkler sebebiyet vermişlerdir. Yunanlıların buralara kadar gelmeleri mukarrer ve mukadderse, İzmir'deki elîm hadisenin mutlaka Aydın'da tekrarlanması icâp etmezdi." dediklerini nakleder[233].

Daha sonra işgal edilen yerlerin çoğu Aydın ve Manisa'da olduğu gibi olaysız işgal edilmiştir[234].

Halktan bazıları, İtalyanlardan medet ummuşlar ve memleketlerini onların işgal etmelerini istemişlerdir. Aydın'da bir kaç zengin Kuşadası'na giderek, halkın İtalyanları istediğini beyan ile Aydın'a davet etmişlerdir. İtalyanları memleketlerine çağırmak gafletini daha bir kaç kasaba yapmıştır[235].

İzmir'in işgalinden sonra Manisa'da da halk ikiye ayrılmıştı. Bir kısmı topçu alayı ile piyade taburlarını halk kuvvetleriyle takviye ederek

[232] **Bayar VI**, s. 1909 vd.
[233] Gökbel, **a.g.e.**, s. 133.
[234] Meselâ, Umurlu, Köşk ve Nazilli olaysız işgal edilmiştir. Bkz. **Bayar VI**, s.1914.
[235] Gökbel, **a.g.e.**, s. 116.

Menemen sırtlarında müdafaa edilmesini istiyor, diğer kısmı ise Manisa'nın olaysız Yunanlılara teslim edilmesini ileri sürüyordu. Buna sebep de piyade taburu ile topçu alayının erleri kaçmış olduğundan 5-10 askerle müdafaa edilemeyeceği gösteriliyordu. İngiliz İrtibat subaylarının, bu işgalin muvakkat olduğu ve boş yere kan dökülmemesi şeklindeki propagandaları da etkili olmuştur. Mutasarrıf ile Belediye azasından Hâfız, eşraftan Kâmil ve taraftarları bu fikirde idiler. Manisa Müftüsü müdafaa taraftarıydı. Bu tereddütlü ortam içinde Manisa'daki cephane Yunanlılara terk edildi ve Mutasarrıf ile yerli Rumlardan bir heyetin karşılaması ve Rum halkının nümâyişleri arasında Yunan kuvvetleri Manisa'ya girdiler[236].

Halkın bir kısmı da her gün tekerrür eden olayları göre göre, artık haklarında revâ görülen mezalimin her nev'ine karşı sükût etmekten başka çare bulamıyordu[237].

24 Mayıs 1919'da Akhisar'a giden 17. KOR. Kumandan Vekili ve 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey, oradaki durumu şöyle izâh etmektedir: "...Bütün caddelere Yunan bayrakları asılmış, herkes Yunanlıların gelmesini bekliyor. Bir çok yerli Türk, yerli Rumların yanına sokulmuş, dalkavukluk ediyor ve bu sayede Yunan ordusu şehre girince hayatını, malını, mülkünü emniyete sokacağını sanıyor. Bütün terzi dükkanları geniş Yunan bayrakları dikmekle meşgul."[238]

İşgallar gerçekleştikten sonra Yunan mezalimini görenler, derin bir nefret ve infial duyarak ne pahasına olursa olsun bunlardan millî intikam alınması gerektiğine inanıyorlar ve halkı, Kuvâ-yı Milliye bünyesinde teşkilâtlandırmaya çalışıyorlardı[239].

İlk zamanlarda halkın bir kısmının Kuvâ-yı Milliye aleyhinde bulunmasının sebepleri şöyle belirtilebilir:

A- Menfî propagandalar,

B- Sürekli harplerin yarattığı bezginlik ve yorgunluk,

C- Kötü idare yüzünden halkın hükümete karşı beslediği güvensizlik,

D- Devletin ve hükümetin olaylar karşısında aczi[240],

[236] Apak, **Garp...**, s. 23.
[237] Asım Us, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım**, İstanbul, 1964, s. 66.
[238] Apak, **Garp...**, s. 19.
[239] Meselâ, Yüzbaşı Faik Cemal, Teğmen Zekâi Kaur ve Yüzbaşı Ahmet Beyler İzmir'in işgalinde İzmir'de bulunmuşlar, sonra firar ederek Çine'ye gelmişler ve burada Kuvâ-yı Milliye'nin teşkiline çalışmışlardır. Bkz. Gökbel, **a.g.e.**, s. 139-140.
[240] Gökbel, **a.g.e.**, s. 121.

E- İzmir'in işgali günü yapılan mezalimin Yunan işgaline karşı vâki olacak mukabelenin uğrayacağı akıbete örnek teşkil etmesi,

F- Hükümetin mukavemet konusundaki menfî tavrı,

G- Millî Mücadele'nin mali fedâkârlık ve zararları gerektirmesi[241].

Bu arada, Avukat Süreyya[242] gibi zulme alkış tutanların, vatanına ve milletine ihanet edenlerin de bulunduğunu belirtmemiz gerekir.

Asaf Gökbel, "Esefle söylemeliyiz ki, en hayatî ve en mahrem meseleleri bile, bütün teferruatıyla Rumlara haber veren yine Türklerdi." demektedir[243].

14. KOR. Kumandanlığı'nın Harbiye Nezareti'ne 13 Haziran 1919 tarihli şifresinde, Yunanlıların Menemen'e hareketlerinden Bergama'yı işgale kadar üç gün zarfında hiç bir tarafta ufak bir müdahaleye kalkılmadığı, bazılarının ihanet gösterdikleri 188. Alay Müfreze Kumandanı Yüzbaşı Mustafa Bey'in kendilerini sevk etmek istediğinden dolayı halk tarafından Yunanlılara teslim edildiğine dair bir söylenti olduğu belirtilmiştir[244]. Soma Mıntıka kumandanının 15 Haziran 1919 tarihli şifresinde de Bergama'nın işgaline Hamid Çavuş ile Tozcu Mustafa ve arkadaşlarının sebebiyet verdikleri ve Yüzbaşı Kemal Bey'in müdafaa tertibi aldığı için dövüldüğü ve hakaret edilerek öldürülmek üzere bir dereye götürülmekte iken Yunan süvârilerinin tesâdüf etmesi üzerine Yunanlılara teslim edildiğinin Bergama'dan kaçanların ifadelerinden anlaşıldığı ifade edilmiştir[245].

BMTH'nde görevli Kadri Bey, 5 Ekim 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne raporunda Metropolit'in Yunan emellerine hizmet edebilecek Müslümanları bulmakta dahi güçlük çekmediklerini belirterek, Aydın Müftüsü diye tayin ettikleri sabık Dedeağaç Müftüsü Şevki Efendi ile Torbalı Hakimi Kırkağaçlı İsmail Hakkı Efendi ve daha bir çok kimsenin bu kâbilden olduğunu ifade etmiştir[246].

---

[241] Aker, **a.g.e.**, s. 107.

[242] **Islahat** gazetesi sâhibi olan bu zâtın, "Ne ekersen onu biçersin" başlıklı yazısı felâketli günlerde asla unutulmayan bir cüret idi. Avukat Süreyya, bunun cezasını daha sonra idam sehpasında çekecektir. Bkz. Nail Moralı, **Mütarekede İzmir, Önceleri ve Sonraları**, İstanbul, 1976, s. 44-45, 9.

[243] Gökbel, **a.g.e.**, s. 105.

[244] **ATASE Arş.** Kl. 321 Ds. 2-8 F. 57.

[245] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 103.

[246] **EK. 22.**

Bir çok Kuvâ-yı Milliye taraftarı ve vatanpervere zulmeden ve onları Yunanlılara ezdirten ve öldürten Anzavur'un Yunan mezalimine yardımcı olduğunu [247] da belirtmemiz gerekir.

Uşak Belediye Reisi, Yunan komutanları ile teşrik-i mesâi ederek, halktan büyük miktarda para toplamıştır[248].

Rahmi Apak, "Biz, Yunanlıların Balıkesir ve Bursa bölgelerini işgal ettikleri zaman, yerlerinden kıpırdamayan ve düşmanın işgali önünden çekilirken, bu kıpırdamayanların şehirler ve kasabalarına ve köylerine sığınan kendi milletdaşlarını ve asker arkadaşlarını istemeyen, defedip kovan Belediye Reisini ve Askerlik Şubesi Başkanlarını da gördük. Daha sonra Sakarya'ya doğru yapılan çekilmede, perişan halli subay ve memur ailelerinin bir gececik olsun kendi köylerinde yatmalarına müsaade etmeyen ve emzikteki çocuklara yüz gram sütü vermekten çekinen bazı köyler dahi gördük. Daha fenalarını da gördük. Çekilen kıtaların perakende subay ve erlerini soyan, vuran, öldürenleri de gördük." demektedir[249].

Yunan işgal ve mezalimi karşısında halkın silâha sarılması hemen gerçekleşmemiştir. Münferit bazı direnmeler söz konusu ise de halkın başlarına gelecek felâketi anlamaları, yapılan haksızlıklar konusunda uyarılmaları ile olmuştur. Atatürk, bu hususta Nutuk'ta, "Dikkate değer bir noktadır ki, İzmir'in ve onun arkasından Manisa'nın ve Aydın'ın işgali ve yapılan tecavüz ve zulümler hakkında henüz millet aydınlanmamış ve millî varlığa vurulan bu fecî darbeye karşı açıkça, herhangi bir şekilde tepki ve şikâyet gösterilmemişti. Milletin bu haksız darbeler karşısında sessiz ve hareketsiz kalması elbette milletin lehinde tefsir olunamazdı. Onun için milleti uyandırıp harekete getirmek lâzımdı." demektedir[250].

Yunanlılar ile çarpışmalar olduğu zamanlarda Türklerin cephe gerisindeki kayıpları çok büyük olmaktaydı. Yunanlılar, bütün hınç ve intikamlarını sivil halktan almaktaydılar. Meselâ, Temmuz 1921'de Eskişehir ve Kütahya savaşları sırasında Yunanlılar, her zamanki gibi Türk köylerini yakarak, halkını süngüleyerek, kocalarının önünde Türk kadınlarını kirleterek, kocalarından ayırdıkları kadınları kendi askerleriyle baş başa bırakarak, 60 yaşlarındaki kadınlara bile tecavüz ederek, topluca

---

[247] **Yakın Tarihimiz,** "Kâzım Özalp Anlatıyor,", C. II, S. 22, (Temmuz, 1962), s.262.

[248] Teke Havâlisi Kumandanı Aşır Bey, 12. KOR. Kumandanlığı'na şifresinde, bu bilgiyle birlikte Uşak Belediye Reisi'nin şikâyet üzerine tutuklandığını bildirmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 810 Ds. (97-32)74 F. 36-2.

[249] Apak, **Garp...**, s.77; Apak, **Yetmişlik...**, s. 200.

[250] Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, (Milli Eğitim Basımevi), C. I, İstanbul, 1973, s.27.

insanları kurşuna dizerek, yaralı esir askerlerin karınlarını deşerek, bazen birbirine bağladıktan sonra ateşleyerek ve geride kalan halkı açlığa ve sefalete terk ederek ilerlemişlerdir. Ancak tehdit, tahkîr, tecavüz, işkence, hatta ölüm Türk insanının hınçlarını kamçılamış ve güçlerini artırmıştır[251].

Rahmi Apak, 16 yaşındaki bir Türk çocuğunun kahramanlığını anlatarak, "Diğer bazı sokaklarda da İnegöllü kadınların, kaçan perakende Yunan askerlerinin başlarına pencerelerden testi ve saksılar attıklarını öğrendim. Altı ay önce Yunanlılarla işbirliği yapmak temâyülleri gösteren ve bu yüzden fena not alan İnegöllüler, bugün hamiyet ve vatanperverliğin yüksek misallerini verdiler. Altı ay önce onları menfî harekete sürükleyen sebep, çetecilere karşı olan nefretleriydi." demektedir[252].

Memleketin işgal felâketi üzerine, artık eşkıyalık yapmanın mânâsız kaldığına inanan efeler de Yunanlılara karşı mücadele etmişlerdir[253].

Celâl Bayar, "Gökçen Efe'nin Menâkıbı" diye Gökçen Efe'yi[254] yakından tanıyan birisinin ağzından bir hikâye anlatmaktadır. Biz de aynen aktarıyoruz:

"Bir gün Yunan zâbitleri Gökçen·i Fata'ya davet ettiler...Gümüşlü tüfengini alarak tek başına gitti; Efem sana bir zarar vermesin bunlar dedik:

- Haydi ülen...serçeden korkan darı ekmez, dedi. Gece yarısı karanlıklara karıştı. Bir de işittik Gökçen yeni yoldan zeybekliğe çıkmış !...

Sordum:

- Neden acaba ?

- Onun sebebi arayon, hindi (şimdi) söyleyin sana, rahmetli efem Yunanlıların içine...bir de ne bakarsın, kurmuş rakı masasına, cennetlik rakından hoşlanmazdı hani...Akşamlar hayır olsun demiş...ayağa kalmışlar, rakı sunmuşlar...içmem deyince gülmüşler ona...içlerinden biri Efe'nin önüne, "sar bakalım bizim tütünden" diye bir kese atmış. Efe "neye güliyon" diye sormuş; zâbit, onu sorma, Aydın·da bir kızın kadife ceketini kestim, bu kumaşı...cevabında bulunmuş.

---

251 Selâhattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. IV, Ankara, 1978, s.99.
252 Apak, **Yetmişlik...**, s. 228.
253 Asaf Gökbel, Yörük Ali ve Kıllıoğlu Hüseyin Efeler ile görüştüklerini ve Efelere, Yunanlıların Türklere yaptıkları mezalimin intikamını almak için nasıl bir teşkilât kurmak istediklerini anlattıklarını ve müspet netice aldıklarını söylemektedir. Bkz. Gökbel, **a.g.e.**, s. 141 vd.
254 Yunanlılar, Kasım 1919'da Ödemiş civarında hücuma geçmişler, tesadüf ettikleri köyleri yakıp, yıkmağa ve rast geldikleri Türkleri öldürmeğe başlamışlardı. Gökçen Efe ve arkadaşlarının müdafaaları sonunda püskürtülmüşler ve Gökçen Efe şehid olmuştur. Bkz. **Bayar VII**, s. 2154.

Burada, hikâyeyi anlatan koca adam hıçkırmaya başladı. Anlat kardeşim dedim Gari neresin anlatayın, kestiği kızın mintanından yapdırmış işte...

- Efe ne yapmış?

- Ne yapacak kardaşlık? Ülen kızı çevirdiğinizde size neyüdu diye sormuş. Yunanlı kahkahalanmış da "intikamımı size komazlar dedi." cevabını vermiş. Kese sahibi oracıkta kanlar içinde kalmış, Efem de ortadan kaybolmuş. İşte bu sebep oldu onun dağa çıkmasına..."[255] Gökçen Efe'nin ve daha pek çok Türk insanının silâha sarılmasının ve Kuvâ-yı Milliye safında yer almasının sebebi budur.

Rauf Orbay, Haziran 1919'da Mustafa Kemal ve Ali Fuat Paşalar ile yaptığı görüşme sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın, Ankara ve Afyon'a kadar dağ, tepe dolaşarak uğradığı köylerde kasabalarda temas ettiği herkesin "İzmir fâciasından beri intikam hissiyle kabına sığmaz bir halde mücadeleye atılmak şevkiyle heyecanlandığını" örnekler vererek anlattığını söylemektedir[256].

Yapılan zulümler, Türk halkının Rumlara karşı intikam hislerini kamçılamışsa da Türklerin idaresi altındaki yerlerde meydana gelen bütün olayları buna bağlamak doğru değildir. Münferit bazı olaylar bu sebepten meydana gelmiş olsalar bile, Türk idarecileri gerekli tedbirleri almaya çalışmaktaydılar[257].

Mezalime maruz kalan Türk halkının muhâtap oldukları, gerek İtilâf Devletleri yetkililerine, gerekse Rumlara ve Yunanlılara karşı hırçınlaştıkları olmuştur.

Celâl Bayar, bir İngiliz subayının Aydın'dan göç etmiş bir kısım halkla konuşmasını özetle şöyle nakletmektedir:

İngiliz subayının kadınlara hatırlarını sorması üzerine, cevap yerine her ağızdan bir feryat koptu: "Gitmeyiz, gitmeyeceğiz. O kâfir orada iken..." Bu arada genç bir hanım ayağa kalkarak şunları söyledi: "Yunanlılar mahallemizi ateşe verdikleri zaman (seccadesini göstererek) işte yalnız bunu alarak, ancak üzerimdeki elbise ile kaçıp kurtuldum. Kaçamayacak kadar

---

255 **Bayar VII**, s. 2175.
256 **Yakın Tarihimiz,** "Rauf Orbay'ın Hatıraları", C. III. S. 27, (Ağustos, 1962), s.13.
257 Meselâ, Alaşehir'de alınan bütün tedbirlere rağmen, güzel bir Rum kızı 4 kişi tarafından dağa kaldırılmış; Kaymakam Bezmi Nusret (Kaygusuz) Bey'in gayretiyle kız kurtarılmış ve fâilleri yakalanmıştır. Bkz. Kaygusuz, **a.g.e.**, s. 180

yaşlı annem, babam ne oldular? Hâlâ bilmiyorum. Aydın'a mı döneceğim? Asla...namusumun kefili kim olacaktır? Bizim millî felâketimizle buraya kadar gelip alay mı ediyorsunuz?

Sizi bize yanlış tanıtmışlar... Siz medenî insan değilsiniz. Kendi çıkarınıza hizmet eden medeniyet züppesi, soyguncularsınız. Yalan söylüyorsunuz; Size karşı duranlar çetecilermiş, yok bilmem ne imiş...biz şu dakikada o kahraman vatandaşlarımın verdikleri, verebildikleri bir lokma ekmekle yaşıyoruz. Yeter bu kadar bana...haydi defol buradan."[258]

Ali Fuat Cebesoy da Manisa'nın istirdadı sırasında, kızına tecavüz eden, sonra öldüren ve evini yakan Yunanlı askeri, esirler arasından tanıyan, asker karısı bir Türk kadınının, bu katil Yunanlıyı boğmak ve öldürmek için olanca hiddetiyle üzerine atıldığını ve muhâfızların müdahalesi ile esirin güçlükle kurtarıldığını anlatmaktadır[259].

Yunanlıların yaptıkları mezalimi gören Türk askerlerinin intikam hisleri kabarmış ve büyük zaferin kazanılmasında, bu hal önemli bir psikolojik âmil olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Büyük Zafer'le ilgili bir beyanatında, "Askere istirahat emrediyorum. Asker dinlenmiyor ve İzmir'de istirahat ederiz mukâbelesiyle cenk ediyorlar..." demek[260] suretiyle 26 Ağustos 1922'de başlayan taarruzdà Türk askerinin hâlet-i rûhiyesini açıklamaktaydı. Bu da Türk askerlerinin Yunan işgaline ve mezalimine bir son vermek azim ve kararında olduklarını göstermekteydi.

İzmir'in istirdadı sırasında Türk halkının ve askerlerinin sükûnetlerini muhafaza ettiklerini söyleyebiliriz. Bu hususta, Lord Sent Deyostes, "İzmir'e giden Türk kıtaatı dâhilde ikâ edilen tahribâtı gördükten sonra İzmir'de bir katliâm vukû bulmaması cidden hayret-i efzâdır." demiştir[261].

3- Kuvâ-yı Milliye

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ve bu işgalle birlikte yapılan zulümler Kuvâ-yı Milliye'nin teşkilinde önemli bir âmil olmuştur. L. Kınross'un ifadesiyle, "Yunanlıların işgaline uğramak, hiç bir yurtsever Türk'ün sindiremeyeceği bir hareketti. Bu tam, Türk'ün savaşçı ruhunu bir kere daha ateşlemek için gereken kıvılcımdı."[262] Esasen işgalden önce

[258] **Bayar VII**, s. 2243-2244.
[259] Ali Fuat Cebesoy, **Siyâsi Hatıralar**, İstanbul, 1957, s. 68-69.
[260] **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, C. III, (Toplayan: Nimet Arsan), Ankara, 1981, s. 43.
[261] **AYZV**, s. 236.
[262] Kınross, **a.g.e.**, s. 250.

Rumların faaliyetlerini gören Türkler silâhlı mücadele lâzım geldiğini düşünüyorlar, bu yolda görüşler ileri sürülüyor, ancak buna cesaret edilemiyor, hatta karşı çıkılıyordu[263].

Yunanlıların davranışlarını gören, işgaller karşısında göç edemeyen yaşlı ve malül Türklerin bataklıklara atılarak yok edildiklerine tanık olan halkın, millî duyguları için için kabarıp silâhlanmaya başlıyordu. Ordunun zayıf olması, Damat Ferit Paşa'nın kanlı olaylar karşısında yararsız protestolarla yetinmesi halkı, "kendi başlarının çaresine bakmak" durumuyla karşı karşıya getirmişti[264].

Mustafa Kemal Paşa, 1920 yılının ilk günlerinde Ankara'da verdiği bir konferansta, şöyle demiştir: "İzmir hâilesinden sonra idi ki, milletimiz hakikaten mütehassıs ve mütenebbih oldu ve derin uçuruma sürüklendiğini idrak etti ve onu müteâkip hukûkunu muhafazaya bizzat karar verdi."[265]

Rahmi Apak, "Türk'ü tekrar silâha sarılmağa mecbur eden başlıca iki faktörden birisi, 15 Mayıs 1919 günü Yunan ordusunun İzmir'e çıkarılması, ikincisi de yerli Hıristiyanların memleketi işgal eden düşman askerlerinden yüz bularak Türklerin mallarına, canlarına, şeref ve namuslarına saldırmak suretiyle yaptıkları şımarıklıklar olmuştur." demektedir[266].

Belçika'nın İstanbul Temsilcisi S. Marghetitch, Dışişleri Bakanı Paul Hyman'a gönderdiği 5 Ağustos 1919 tarihli raporunda, "İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinin mukavemet hareketlerine katılanları çoğalttığını" önemle belirtmiştir[267].

Rauf Orbay, Yunanlıların, "...lüzumsuz ve icâpsız hareketleri ile bir milleti şeref ve namusunu korumak azmiyle silâha sarılıp mücadeleye sevk ettiklerinin farkında olmayışları idi ki, bizim o kâbuslu günlerdeki en büyük kazancımız da işte bu idi." demektedir[268].

[263] İşgalden yaklaşık 15-20 gün önce Türk Ocağı'nın bir toplantısında İzmir mebusu Mustafa Necati Bey. Rumların harıl harıl silâhlandığını, muhtıralarla, nutuklarla, gösterilerle bir netice alınamayacağını. her ihtimale karşı Türklüğün silâhlanması gerektiğini söylemiştir. Toplantıda bu görüşün lehinde ve aleyhinde görüşler ileri sürülmüştür. Bkz. Öktem, **a.g.e.**, s. 63.
[264] Cihat Akçakayalıoğlu, **Atatürk, Komutan, İnkılâpçı ve Devlet Adamı Yönleriyle**, Ankara, 1988, s. 148.
[265] **Söylev II**, s. 11.
[266] Apak, **Yetmişlik...**, s. 190.
[267] Zeynep Kerman, **Belçika Temsilciliği Vesikalarına Göre Milli Mücadele,** İstanbul, 1982, s. 11.
[268] **Yakın Tarihimiz**, "Rauf Orbay'ın Hatıraları", C. II, S. 26, (Ağustos, 1962), s.400.

Prof. Dr. Peter Buzanski, BMTH raporuyla ilgili olarak, "Eğer komisyon tavsiyelerine kulak verilseydi, milliyetçi hareketin çökmesi mümkündü. Fakat rapor hasır altı edilmiştir." demek[269] suretiyle Rauf Orbay'ın işaret ettiği hususu vurgulamıştır.

Ordudan kaçarak Kuvâ-yı Milliye'ye katılanlarla yavaş yavaş mukavemet grupları teşekkül etmiş ve ilerleyen Yunan kuvvetlerine karşı direnmeler başlamıştır. Ordu ve milletin iş birliği Kuvâ-yı Milliye'nin kurulmasını ve gelişmesini sağlamıştır. Bu anlamda ilk çatışma Ayvalık'ta olmuştur[270]. Bunu diğer çatışmalar ve direnmeler takip etmiştir[271].

57. Fırka Kumandanı Albay Şefik Bey, 26 Haziran 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne telgrafında, Balatcık İstasyonu'ndaki Yunan askerlerinin, yolcuları trenden indirerek, erkeklerin gözleri önünde kadınlarının ırzlarına tecavüz ettiklerini ve bu korkunç fâcianın uyandırdığı nefretten çarpışmaların şiddetlendiğini belirtmektedir[272].

Cephelerde ordu ve halk, Kuvâ-yı Milliye şeklinde kenetlenmiş[273] bir mücadele kuvveti halinde Yunanlılarla çarpışırken, sivil idare amirleri de kendi bölgelerinde, güçlerine, teşebbüs kabiliyetlerine ve kendi görüşlerine göre vatanın selâmeti için, doğru veya yanlış, gayret sarf etmekteydiler[274].

Kuvâ-yı Milliye hareketinin, sırf meşru ve nefsî müdafaadan ibaret olduğu, halkın Yunan mezalimi karşısında kendini korumak amacıyla silâha

---

[269] Kayhan Sağlamer, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefiklerarası Komisyonun Raporu", **BTTD**, C.IX-X, S. 49, (Ekim,1971), s.10.

[270] 27/28 Mayıs gecesi Ayvalık'a asker çıkarmak isteyen Yunanlılarla 172. Alay Kumandanı Ali (Çetinkaya) ve Hamdi Beylerin milis kuvvetleri arasında çarpışmalar olmuştur. Bkz. Özalp, **a.g.e.**, s. 15.

[271] 61. Fırka Kumandanı'nın Harbiye Nezareti'ne 21 Temmuz 1919 tarihli telgrafında, Akhisar mıntıkasında Mihaili Çiftliği'nde Yunan müfrezesiyle Kuvâyı Milliye arasında müsademe olduğu belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-A)113 F. 35; 14. KOR. Kumandanı, Harbiye Nezareti'ne raporunda, Bergama civarında Türk halkının Milli kuvvetler halinde Yunanlılarla çarpıştığını belirtmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 45-87 F.76.

[272] **İAA**, s. 32.

[273] Mustafa Kemal Paşa, 13. KOR., 23., 41. ve 57. Fırka Kumandanlıklarına 1 Ocak 1920 tarihli şifresinde, işgal bölgesindeki ordu birliklerinin Kuvâ-yı Milliye ile birlikte hareket etmelerini istemektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 308 Ds. 58-35 F.5, 40.

[274] Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. IV, S. 24, (Eylül, 1969), s. 29; 57. Fırka Kumandanı, Harbiye Nezareti'ne Milas ve Bodrum havalisinde Yunan çetelerinin faaliyetlerine karşı halktan kuvvet teşkil edileceğini bildirmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 8; Nazilli'deki Yörük Ali Efe'nin kumandasındaki sivil halktan müteşekkil kuvvet, 57. Fırka Topçu Alayı Kumandanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey'in emrindeki kuvvetlerle Denizli'deki halktan müteşekkil kuvvetin katılmasıyla 175. Piyade Alayı Kumandanı Hacı Şükrü Bey'in idaresinde Aydın'da Yunanlılarla çarpışmış ve Yunanlıları Aydın'dan püskürtmüştür. Bkz. Duran, **a.g.m.**, s. 44.

sarılmış olduğu askerî ve mülkî makamlar ile Kuvâ-yı Milliye teşkilâtlarının raporlarında özellikle ifade edilmiştir.

57. Fırka Kumandanı Albay Şefik Bey, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporunda, yapılan mezalime karşı ortaya çıkan galeyânın önüne geçecek herhangi bir kuvvetin olmadığını belirttikten sonra, "İslâm ahâlinin Yunanlılara karşı silâha sarılması, Yunanlıların yaptığı işgale karşı değil, ancak ırzlarına, canlarına, mallarına ve mukaddesatlarına bir maksad-ı mahsûs ile ve vahşiyâne kasıtlar ile yaptıkları teşebbüs, tehlikeli ve memleket ve hükümet için felâket olduğu içindir." demektedir. Yine Şefik Bey, 2 Temmuz 1919 tarihinde II. Ordu Müfettişliği'ne çektiği telgrafta, "Yunanlıların, bilhassa, ahâli-i İslâmiyeye karşı icrâ ettikleri fecâyı-ı elîmenin tesiriyle hasımlarını tahassun ettiği mevkîlere daha az vesâite rağmen geceli gündüzlü taarruzlarının arkasını kesmemişler ve Yunanlıları mağlûp ve perişan etmişlerdir." demektedir[275].

II. Ordu Müfettiş Vekili Selâhattin Bey, 17 Ağustos 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne şifresinde, İzmir'in Yunanlılar tarafından haksız bir surette işgal edilerek, yapılan mezalimin Türk halkını sırf "Temin-i hak ve muhâfaza-i namus için" silâha sarılmağa mecbur ettiği, Kuvâ-yı Milliye'nin maksadının Yunanlıların Aydın Vilâyeti'nden tamamen atılması olduğunu ifade etmiştir[276].

BMTH'ne verilen rapor ve ifadelerde, Yunan işgal ve mezalimine karşı halkın silâha sarılmış olduğu belirtilmiştir[277].

BMTH'nde görevli Kadri Bey Harbiye Nezareti'ne gönderdiği 5 Ekim 1919 tarihli raporunda, "Yunan mıntıka-i işgalinde kalmak bedbahtlığında bulunan ahâlinin bu işkenceler altında inlemekte olduğunu gören diğer ahâli, Yunanlıların kendi memleketlerini de istilâ etmeleri korkusu ile silâha sarılarak müdâfaa-i nefs ve namûsa kıyam etmekte olduğu

---

[275] **İAA**, s. 32.

[276] **ATASE Arş.** Kl. 184 Ds. 19-88 F. 326.

[277] Aydın Mutasarrıfı, BMTH'ne gönderdiği raporunda, "Efkâr-ı İslâmiyenin fikri, Yunan mezalimine karşı açıktan isyân ve son hayat ve bekâmızı silâhla müdafaa etmeği ve işgale karşı protesto ile neticeyi intizardır." demektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 6/1-2; 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, BMTH'ne verdiği ifadede, "Yunan işgali aleyhine doğrudan doğruya milletin bir kıyâmı olduğunu, askerî kıt'aların muharebelere karışmasının başlıca sebebi felâket karşısında millî galeyânın tesiriyle askerî şahısların kanun ve nizâm haricine çıkmış olmalarından ibâret bulunduğunu..." belirtmiştir. Bkz. Gökbel, **a.g.e.**, s. 305; BMTH'ne Çine'de Aydın eşrafınca verilen muhtırada Yunanlıların tecavüzlerine tahammül edemeyen halkın silâha sarılmak zorunda kaldığı ifade edilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds.128-301 F.38-22; Gökbel, **a.g.e.**, s. 322 vd.

ve Yunanlılar İzmir'den çıkmadıkça terk-i silâh etmemeye yemin ettikleri"ni ifade etmektedir[278].

Aydın ve Havâlisi Kuvâ-yı Milliye Kumandanı Demirci Mehmet Efe, 30 Kasım 1919 tarihinde EHUR'ne gönderdiği yazısında, "Yunanlıların bütün cihana karşı pek âşikâr olan harekât-ı zulmânesine Anadolu'da teslim-i nefs edecek bir Türk düşünülemez. Anadolu mücadeleye devam edecektir." demek[279] suretiyle Yunan mezalimi karşısında Türk milletinin mücadele azmini vurgulamak istemiştir.

Uşak'ta Hareket-i Milliye ve Redd-i İlhâk Heyet-i Merkeziyesi Reisi İbrahim imzasıyla 20 Ekim 1919 tarihinde Sivas'ta Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukûk-ı Osmaniye Cemiyeti'ne gönderilen raporda, Ödemiş, Bayındır, Tire ve Salihli kazalarında Yunanlıların 500'den fazla Türk'ü Kuvâ-yı Millye'ye yardım edecekleri bahanesiyle tutukladıkları ve süngü altında çeşitli işkencelere tâbi tuttukları, Kuvâ-yı Milliye'nin herhangi bir taarruzu halinde kendilerini öldüreceklerini söyledikleri belirtilmekte ve "Aydın havâlisi Müslümanları mukâbele-i meşrû ve aynı silâhla müdâfaaya baş vurmuştur." denilmektedir[280].

İzmir Şimal Mıntıkası Merkez Heyeti tarafından **İzmir'e Doğru** gazetesinde yayınlanan beyannamede, özetle, 15 Mayıs 1919 günü vahşi Yunanlıların İtilâf Devletlerince İzmir'e musallat edildiği, bu bölge halkının % 85'inin Müslüman olduğu, işgalin geçici olduğu bildirilmesine rağmen Yunanlıların bu bölgede baskı ve zulümlerinin artmakta olduğu ifade edilmiş, "Kuvâ-yı Milliye'nin sebep ve hikmet-i teşkili, milletin arzu ve muâvenetiyle Yunan vahşetlerine nihayet vererek, Anadolu'nun kapusu olan İzmir'i kurtarmak ve İslâm Halifesi'nin, Osmanlı Padişahı'nın istiklâlini, saltanatını, bayrağını idâme ettirmektir. Bundan başka bir vazifesi ve maksadı yoktur." denilmiştir[281].

278 **EK. 22.**
279 **ATASE Arş.** Kl. 119 Ds. 427 F. 43/2-3; Demirci Mehmet Efe, 8 Ağustos 191919 tarihli II. Ordu Müfettişliği'ne yazısında da düşmana karşı vatan ve namuslarını korumak isteyen mücâhitler ordusuna katılmak isteyen gönüllülerin sayısının 17.000'e ulaştığını söylemektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 426 Ds. (1-5)4 F. 44, 46.
280 **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 12.
281 **İzmir'e Doğru**, 3 Mart 1336.

4- Cemiyetler, Protestolar Ve Mitingler

Anadolu'nun işgalinden önce, muhtemel bir Yunan işgaline karşı mahallî teşkilâtlar yapılıyor ve tedbirler alınmaya çalışılıyordu. İzmir Müdâfaa-i Hukûk-ı Osmaniye Cemiyeti[282] bunların başında geliyordu. İzmir'in işgaline karşı alınacak tedbirleri düşünmek amacıyla 17 Mart 1919 günü Belediye Başkanları, Müftüler ve yüzlerce delegenin katıldığı bir kongre yapılmıştır[283]. İşgalden kısa bir süre önce İzmir Türk Ocağı'nda oluşturulan heyetler bazı çalışmalar yapıyor, muhtıralar hazırlayarak yabancı devletler temsilcilerine veriyordu. Nihayet İzmir tiyatrosu binasında bir kapalı miting yapılmasına karar verilmiş ve Vali İzzet Bey'den güçlükle izin alınabilmiştir[284]. Bu mitinge yabancı temsilciler davet edilmiş, nutuklar irad edilerek daha önceden hazırlanan Fransızca ve İngilizce muhtıralar verilmiştir[285].

Alaşehir'de Kaymakam Bezmi Nusret (Kaygusuz) Bey'in teşebbüsü ile 21 Mayıs 1919'da Kaymakamlık odasında 40-50 kişinin katıldığı bir toplantı yapılmış ve Alaşehir'i işgal etmeleri ihtimali olan Yunanlılara karşı bir millî müdafaa cephesi oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu toplantı ciddi bir müdafaa hazırlığı doğurmuştur[286].

13 Haziran 1919 günü tüccardan Kadıköylü Mustafa Efendi'nin başkanlığında "Çine Heyet-i Millîsi" çalışmalara başlamıştır[287].

17. KOR. Kumandan Vekili Bekir Sami Bey, 16 Haziran 1919 tarihinde Alaşehir'de Ulu Cami'de bir toplantı yaptı ve beyannameler yayınlayarak halkı direnişe çağırdı[288]. Bu faaliyetten sonra ilk ciddi teşebbüs olarak 16 Ağustos 1919 günü Alaşehir'de bir kongre toplanmıştır. Kongreyi

282 İzmir Müdâfaa-i Hukûk-ı Osmaniye Cemiyeti, ilk İngiliz gemisinin İzmir limanına geldiği 6 Kasım 1918 günü Rumların taşkınlıkları karşısında, İzmir'in işgaline mani olmak, gerekirse silâh kullanmak üzere Moralızâde Halit Bey'in öncülüğünde kurulmuştur. Geniş bilgi için bkz. Moralı, **a.g.e.**, s. 182 vd.; Taçalan, **a.g.e.**, s. 143 vd.; Umar, **a.g.e.**, s. 71 vd.; Selâhattin Tansel, **Atatürk ve Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1965, s. 10; Daha sonra bütün millî cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukûk Cemiyeti olarak birleştirilmiştir. Sivas Kongresi sonunda yayınlanan beyannamede de bütün millî cemiyetlerin bu ad altında birleştirildiği belirtilmiştir. Bkz. **Yakın Tarihimiz**, "Rauf Orbay'ın Hatıraları", C. III, S. 31, (Eylül, 1962), s. 146.
283 Erdeha, **a.g.e.**, s. 380-381.
284 Sıtkı Aydınel, **Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı**, Ankara, 1993, s.34'de toplantı devam ederken Vali ile temasa geçildiği, ondan sadece "kan dökülmemesi için sükûnetimizi muhâfaza edelim." tavsiyesi alınabildiği kaydedilmektedir.
285 Öktem, **a.g.e.**, s.60.
286 Kaygusuz, **a.g.e.**, s. 168 vd.
287 Gökbel, **a.g.e.**, s. 181.
288 Aydınel, **a.g.e.**, s. 131.

bir konuşma ile açan Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey, " ..Takriben iki aydan fazla bir zamandan beri tarihî ve an'anevi düşmanımız olan Yunanın mülevves ayakları topraklarımızı çiğniyor; erkeklerimizi öldürüyor; kızlarımızın, kadınlarımızın namusunu lekeliyor. Eğer, biz vaktiyle uyanık olsa idik, hiç şüphesiz düşman tecavüz ve işgal cesaretini gösteremezdi. Şimdi ise bu millet uyandı. Bu memleketimizi, Yunanlıların mülevves ayakları altında bırakmayacaktır. Şüphesiz millet uyandı. Nihayete kadar uğraşacak, bırakmayacaktır. Gaye Yunanlıların tardı emeline mâtuf hizmetlerimiz için burada birleştik." demiştir[289].

Mustafa Kemal Paşa, Alaşehir Kongresi Başkanlığı'na bir telgraf çekerek, Alaşehir'deki bu toplantının bütün Doğu vilâyetleri halkı üzerinde pek samimi bir tesir yaptığını, İzmir için kalbi kan ağlayan Doğu halkının bu teşebbüse bütün ruh ve mevcûdiyetiyle yardımcı olduğunu bildirmiştir[290].

İzmir Müdâfaa-i Hukûk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin bünyesinden doğan Reddi İlhak Heyeti[291] 15 Mayıs 1919 sabahı memleketin her tarafına telgraflar çekerek Yunan işgalini duyurmaya çalışmıştır[292].

7 Ağustos 1919 tarihinde Nazilli'de yapılan kongrede alınan kararda: "Heyet-i Milliye nâmıyla teşekkül etmiş olan işbu cemiyetin maksat ve gayesi, Vilâyet dâhilinde el-yevm işgal olunan memâlik-i Osmaniye'nin Yunan tecavüzünden masun bulundurulması için idarî, siyasî ve fiilî müdâfaa ve hükümetin vukû bulacak teşebbüsâtına müzâheret edilmesinden ibarettir." denilmiştir. Bu gayeye ulaşmak için Aydın Sancağı adıyla Nazilli genel merkez olmak üzere Denizli ve Muğla civar kaza ve nahiye merkezlerinde birer şûbe kurulduğu da belirtilmiştir[293].

23 Eylül 1919 tarihinde Nazilli'de yapılan kongrede bazı kararlar alınmıştır. Alınan kararda, Yunanlıların Aydın Vilâyeti'ni işgalleri ve işgal esnasında yapılan mezalimin, meşrû müdafaa kastıyla silâha sarılmak mecburiyetini doğurduğu belirtilmiş, "düşman tarafından vukû bulacak bir taarruz silâhla müdâfaa edilmekle beraber, siyaseten icâp eden tedâbir ittihaz ve Düvel-i İtilâfiye mümessilleri, kumandanları nezdinde teşebbüsten

[289] Coşar, **İHG,** 18 Ağustos 1919.
[290] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 62.
[291] İzmir'in işgalinden sonra çalışmalarını İstanbul'a aktaran heyetin Redd-i İlhak adı altında çalışmaları imkânsız görüldüğünden bu adla içerilerde çalışılmasıyla yetinilmiş ve Müdâfaa-i Hukûk-ı Osmaniye Cemiyeti adı ile İstanbul'da faaliyette bulunulmuştur. Bkz. Moralı, **a.g.e.**, s. 182.
[292] Umar, **a.g.e.**, s. 39.
[293] **ATASE Arş.** Kl. 426 Ds. (1-5)4 F. 114.

ve protestodan kat'iyyen ferâgat edilmemesini muvâfık görüyoruz." denilmiştir[294].

Birgi'de İzmir'in işgali haberinin alındığı gün Ulu Cami'de Belediye Reisi başkanlığında bir toplantı yapılmış ve İtilâf Devletleri temsilcilerine protesto telgrafları çekilmesine ve düşmana karşı mukavemet edilmesine karar verilmiştir[295].

İzmir'e mücâvir yerlerden Muğla, Nazilli, Salihli, Çal, Isparta, Burdur, Buldan, Sarayköy, Çivril gibi yerlerde de benzer cemiyet faaliyetlerde bulunulduğu görülmektedir[296].

Redd-i İlhak heyetleri tarafından yayınlanan beyannamelerde, Yunan mezalimi protesto edilmekte ve Yunanlıların bütün vilâyetten atılacağı, bu uğurda ölmeye hazır olunduğu ifade edilmekteydi.

Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin başkanlığında kurulan Denizli Redd-i İlhak Cemiyeti 10 Haziran 1919 tarihinde bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyanname şöyledir:

"Güzel İzmir'imizi işgal eden Yunan canavarları vilâyetimizin içlerine doğru ilerliyorlar. Ayak bastıkları yerlerde hadsiz, hesapsız vahşetler, tüyler ürperten alçaklıklar yapıyorlar. Câmilerimize Yunan bayrağı asıyorlar. Biz, bu hâin düşmanlara karşı ayaklandık. Bunları evvela Menderes'in bu tarafına geçirmemeğe ve sonra vilâyetten temizlemeğe karar verdik. Allah'ın büyüklüğüne güvenen namuslu ve mert kardeşler silâhlarıyla beraber birer birer gelip bize el uzatıyorlar. Yunanlıların pis ve murdar ayakları altında inleye inleye ölmekten ise ya mertçe ölmeğe veyahut şerefle, namusla yaşamağa azmettik. Bugünkü çalışmayı, din ve namus borcu bilen kardeşlerimiz seyirci vaziyette kalmamalı. Vaktin nakit olduğunu ve kaybedilecek zaman olmadığını düşünerek hareket etmeliyiz. Allah yardımcımızdır.

Denizli Heyet-i Milliyesi"[297]

Denizli Müdâfaa-i Milliye Reisi imzasıyla, Yunan mezalimi sebebiyle göç etmek zorunda kalanların durumlarıyla ilgili bir beyanname

[294] **Bayar VII**, s. 2372-2373.
[295] **Bayar VI**, s. 1832.
[296] Bu hususta Bkz. Köstüklü, **a.g.e.**, s. 81 vd.; Aydınel, **a.g.e.**, s. 134 vd.
[297] Gökbel, **a.g.e.**, s. 177-178.

yayınlanmıştır. Bu beyannamede, Aydın ve civarında yapılan mezalim hakkında bilgiler de verilmektedir[298].

Isparta Millî Müdâfaa-i Vataniye Heyeti tarafından 21 Haziran 1919 tarihinde bir beyanname yayınlanmıştır. Bu beyannamede, "Yunanlıların mülevves ayakları altında ezilen zavallı dindaşlarımızın imdadına koşmak ve atiyen her ihtimale karşı kendi Isparta'mızı da muhâfaza ve müdâfaa etmek üzere Allah'ını ve Peygamberini, dinini, vatanını bihakkın seven Müslümanların hayatını, servetini fisebilillah fedâ etmek farz-ı ayın olmuştur." denilmiştir[299].

Balıkesir'de yapılan Hareket-i Milliye Kongresi bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyannamede, Yunan zulümleri karşısında sırf hayatlarını korumak için silâha sarılmak mecburiyetinde kaldıkları ve Yunanlıların Anadolu'dan atılıncaya kadar mücadeleye karar verdikleri ifade edilmiştir[300].

Alaşehir Kongresi'nin 20 Ağustos 1919 tarihli toplantısında da bir beyanname yayınlanması kararlaştırılmıştır. Bu beyannamede kongrenin ana gayesi şöyle sıralanmıştır:

"1- Zâlim Yunan düşmanını topraklarından tart etmek,

2- Harekât-ı Milliye'yi birleştirmek, güçlendirmek,

3- İşgal anından beri Yunanlılar tarafından yapılan vahşete dair bilgiyi toplayıp dünya-aleme ilân etmek."[301]

Daha sonraki tarihlerde de benzer beyannameler yayınlanmıştır. Mesela, **İzmir'e Doğru** gazetesinde "İzmir Şimal Mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi"nin bir beyannamesi yayınlanmıştır. Bu beyannamede, "Kuvâ-yı Milliye'nin sebep ve hikmet-i teşkiline milletin arzu ve muâvenetiyle Yunan vahşetlerine nihayet vererek Anadolu'nun kapusu olan İzmir'i kurtarmak ve İslâm halifesinin Osmanlı padişahının istiklâlini, saltanatını, bayrağını idâme ettirmektir. Bundan başka bir vazifesi ve maksadı yoktur." denilmektedir[302].

İzmir'in işgali olayının duyulması üzerine yurdun her tarafından, başta Sadâret olmak üzere askerî ve mülkî makamlara Yunan işgalini

[298] Coşar, **İHG**, 7 Ağustos 1919.
[299] **Bayar VII**, s. 2126.
[300] Coşar, **İHG**, 30 Temmuz 1919.
[301] Coşar, **İHG**, 21 Ağustos 1919.
[302] **İzmir'e Doğru**, 3 Mart 1336.

protesto eden telgraflar yağmaya başladı. Bu telgraflarda Yunanlıların zulümleri de kınanmaktadır.

Karaman, Ilgın, Niğde, Akşehir, Denizli, Kandıra, Edirne, Keçiborlu, Babaeski, Maçka [303], Harput, Uluborlu, Siirt[304], Erzurum[305], Haymana[306], Yenipazar[307] dan çekilen telgraflar işgalin ilk günlerindeki protesto telgraflarından bir kısmıdır.

Anadolu'nun muhtelif yerlerinden Heyet-i Temsiliye'ye çekilen telgraflarda da İzmir'in işgali ve burada yapılan mezalimden dolayı halkın üzüntüleri belirtilerek, Heyet-i Temsiliye vasıtasıyla İtilâf Devletleri temsilcileri nezdinde protestoda bulunulması isteniyordu[308].

Osmanlı Hükümeti'nin yanı sıra askerî ve mülkî makamlar ile Müdâfaa-i Hukûk Cemiyetleri ve halk tarafından İtilâf Devletleri yetkililerine verilen muhtıra, nota, dilekçe, telgraflar ile Yunan mezalimi anlatılmış, protestolar edilmiş ve Yunan mezalimini durdurulması istenmiştir. Şifahî müracaatlar da olmuştur.

Osmanlı Hükümeti tarafından İtilâf Devletleri temsilcilerine verilen 1 Ocak 1920 tarihli muhtırada, İzmir'in Yunanistan'a ilhakı maksadıyla Rumlar tarafından müstakil bir millî hükümet vücûda getirilerek Türkleri hicrete zorlamak için katliamlar hazırlanmakta olduğunun istihbâr edildiği belirtilmiş, halkın Yunan mezaliminden bir an evvel kurtarılması İtilâf Devletleri tarafından ilân edilen insâniyet ve adalet esasları namına istenmiştir[309].

Sadrazam Salih Paşa tarafından Fransa, İngiltere ve İtalya Yüksek komiserlerine 17 Mart 1920 tarihinde gönderilen notada, "...Anadolu'daki

[303] Telgraflar için bkz. Hamdi Atamer, "Milli Direnme", **BTTD**; C. II, S. 7 (Nisan, 1968), s. 3 vd.; Ayrıca Anadolu'nun çeşitli yerlerinden çekilen diğer telgraflar için bkz. Atamer, "Milli Direnme", **BTTD**, C. II, S. 9, (Haziran,1968), s. 9 vd.; C. II, S. 1O, (Temmuz, 1968), s. 22 vd.; C. II, S. 11, (Ağustos, 1968), s. 16 vd.; C. II, S. 12, (Eylül, 1968), s. 13 vd.
[304] Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. IV, S. 22, (Temmuz, 1969), s. 41 vd.
[305] Baykal, **a.g.m.**, s. 530.
[306] **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 14.
[307] Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", BTTD, C. IV, S. 23, (Ağustos, 1969), s. 60.
[308] 26 Kasım 1919 tarihinde Ernis (**ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 30), 15 Aralık 1919 tarihinde Garzan (**ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 35), 7 Ocak 1920 tarihinde Bor (**ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 46), 10 Ocak 1920 tarihinde Mucur, Senirkent ve Mardin (**ATASE Arş.** Aynı Ds. 50), 12 Ocak 1920 tarihinde Gürün (**ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 51), 14 Ocak 1920 tarihinde Elbistan (**ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 52), 21 Ocak 1920 tarihinde Arapkir (**ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 54), 25 Ocak 1920 tarihinde Dersim (**ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 55) den Heyet-i Temsiliye'ye çekilen telgraflarda İzmir'in işgali ve Yunanlıların yaptıkları mezalimden dolayı halkın teessürleri bildirilmiştir.
[309] **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 43.

harekete gelince, bu hareketi doğuran sebebin, Aydın Vilâyeti'nin tamamiyle haksız olarak Yunan kıtaları tarafından işgali ve bu kıtaların, yerli Rumların da iştirakiyle ikâ ettikleri işitilmemiş zulümler ve gaddarlıklar olduğu ekselanslarınca mâlumdur." denilmiştir[310].

Harbiye Nezareti tarafından 2 Haziran 1919'da Hâriciye Nezareti'ne gönderilen yazıda, Burhaniye'de Yunanlıların yaptıkları mezalimi tespit etmek üzere İtilâf Devletleri temsilcilerinin gönderilmesi istenmektedir[311].

İzmir'in işgalinden iki hafta kadar sonra Ödemiş'de, Kaymakamlık odasında Kaymakam Bekir Sami Bey'in başkanlığında bir toplantı yapılmış, 29/30 Mayıs'ta tarihi bir karar alınmıştır. Toplantıda bulunanların hepsi "vatanın selâmeti için kanlarının son damlasına kadar çalışacaklarına" yemin etmişlerdir. Böylece Ödemiş'de ilk direniş hareketi, Kuvâ-yı Milliye'nin kuruluşu ortaya çıkmıştır[312]. Bu toplantıdan sonra İtilâf Devletleri temsilcilerine çekilecek protesto bildirisi hazırlanmıştır. Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami (Baran) imzasıyla çekilen telgraf şöyledir:

"İnsanî düşünceler arasında zaferi temin, adalet ve hürriyeti vaat eden büyük milletin necip evlâtları; Paris'te, Sulh Konferansı'nın kararıyla ne büyük bir cinayet işlendiğini artık idrak ediyorsunuz zannederim. Bugün burada başlayan galeyan-ı millî, beni vatanımın perişâniyeti, âlem-i İslâm'ın felâket-i insaniyetin heyecanları arasında Kuvâ-yı Milliye kumandanının süngüleri altında yazdığım söz, sizi artık ikaz ederek fazla kanlar akmasına meydan vermeyeceğinize, milletinizin, devletinizin namusu kâfidir.

Muazzam devletlerin âlicenap mümessilleri, akdettiğimiz mütareke, bizim ve sizin namusumuz değil miydi? Biz buna riayet ettik. Siz bunu ihmal ederek göz yumdunuz. Güzel İzmirimizi Yunanlıların mülevves ayakları ile çiğnettiniz. Mukaddesatımıza taarruz ettirdiniz. Şehitlerimizi istihfâf ettirdiniz. Muhâfazasını ahdettiğiniz silâh ve cephânelerimizi onlara verdiniz. Hükümet muhaberatı müstesna iken resmî telgrafları bile sansüre tabi tuttunuz. Dünyanın her tarafında yükselen Türk'ün feryadına kulaklarınızı tıkadınız. Hıristiyanların canı ve malı insanî düşüncelerle galeyana gelen Türklere bir vediadır. Buna emin olunuz. Bugüne kadar sû-i muamele yapılmadığı gibi bundan sonra da yapılmayacaktır. Anlamadığınız hakikatler bugün meydana çıktı Türklük ve âlem-i İslâm vazife-i medeniyesini göstermeye başladı. Yunan kuvâ-yı işgaliyesi İzmir'den

[310] Galip Kemali Söylemezoğlu, **Yok Edilmek İstenen Millet**, İstanbul, 1957, s. 49
[311] **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 74-49 F. 84.
[312] Bu hususta bkz. Coşkun, **a.g.e.**, s. 227 vd.

çekilmediği takdirde bu uğurda bundan sonraki dökeceğimiz kanların mes'uliyeti size ve temsil ettiğiniz milletlere râci olacaktır. Yirminci asrın cemiyet-i insaniyesini yaşatmak sizin vereceğiniz son karara tâbidir. Silâh patlarsa göreceğiniz netice pek acı ve elîm olacaktır. Artık biliniz ki kalem değil silâh dönüyor."[313]

14. KOR. Kumandan Vekili, 15 Ekim 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne raporunda, Aydın cephesinde Yunan mezaliminin ve taarruzlarının önlenmesi için İngiltere temsilcisi nezdinde teşebbüste bulunduğunu belirtmektedir[314]. General Milne'den de Yunanlıların Aydın ve civarında yaptıkları mezalime son verilmesi istenmiştir[315].

İzmir Müdâfaa-i Hukûk-ı Osmaniye Cemiyeti tarafından İtilâf Devletlerine hitaben 4 Aralık 1919'da bir muhtıra verilmiştir[316].

22 Ağustos 1919 günü Alaşehir'de yapılan kongrede General Milne'e bir mektup verilmesi kararlaştırılmıştır[317].

17 Kasım 1919 tarihinde Demirci Mehmet Efe tarafından İtilâf Devletleri temsilcilerine gönderilen muhtırada, Yunanlıların 9 Kasım 1919 tarihinde Ödemiş ve Tire'den 23 Türk'ü süngü altında Atina'ya göndermiş oldukları ifade edilmiş, bu zavallıların hemen iâdelerinin sağlanması istenmiştir[318]. Demirci Mehmet Efe'nin İtilâf Devletleri temsilcilerine verilen başka muhtıraları da vardır[319]. Demirci Mehmet Efe, 11 Kasım 1919 tarihinde General Milne'e çektiği telgrafta da Milne Hattı konusundaki görüşlerini belirtmiş ve Yunanlıların fıtratlarında olan zulümleri durdurmanın kâbil olmadığını, İzmir'de "Düvel-i Muazzama" harp gemileri ve bütün medenî devletlerin temsilcilerinin önünde cereyan eden olaylara müdahalede bulunulmadığını ifade etmiştir[320].

Galip Kemali (Söylemezoğlu), 18 Şubat 1920 tarihinde Londra'da Mr. Lloyd George'a, Paris'te Fransa Başbakanı Millerand ve İtalya

[313] **Bayar VI**, s. 1903; Erdeha, **a.g.e.**, s.414; **TİH II/1**, s. 125; Coşkun, **a.g.e.**, s. 286-287, İlhan Selçuk, **Yüzbaşı Selahattin'in Romanı**, C. II, İstanbul, 1981, s.84-85; Apak, **Garp...**, s. 70.
[314] **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 92-104 F. 36-1.
[315] **ATASE Arş.** Kl. 34 Ds. 13-132 F. 5-3.
[316] **ATASE Arş.** Kl. 88 Ds. 239-323 F. 10 (Bu muhtıra sureti, 4 Aralık 1919 tarihinde Aydın ve Menteşe Havâlisi Kuvâ-yı Milliye Kumandanı tarafından İzmir Müdâfaa-i Hukûk-ı Osmaniye Cemiyeti'ne gönderilmiştir.)
[317] Coşar, **İHG**, 23 Ağustos 1919.
[318] **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 88.
[319] **ATASE Arş.** Kl. 96 Ds. 153-344 F. 19; Kl. 88 Ds. 232-323 F. 10 (Demirci Mehmet Efe'nin 4 Aralık 1919'da İzmir Müdâfaa-i Hukûk Cemiyeti vâsıtasıyla İtilâf Devletleri temsilcilerine verilen muhtırası)
[320] **ATASE Arş.** Kl. 88 Ds. 232-323 F. 2.

Başbakanı Nitti ile Japon Sefiri'ne çektiği telgrafta, "...Yunanistan'ın, yalnız şu son seneler zarfında, hakimiyeti altına girmek felâketine uğramış yüz binlerce Müslüman ahalinin, bu medeniyet asrında uğradığı zulüm, itisâf ve imhâ siyasetlerinden dolayı insaniyet âlemine pek uzun ve yürekler yakacak bir hesap vermek mecbûriyetindedir." demektedir[321].

İzmir ve Manisa civarındaki Yunanlılar ile Rumlar tarafından yapılan zulümlere bir son verilmesi amacıyla, aralarında iki de yaralı bulunan bir heyet teşkil edilerek İtilâf Devletleri temsilcilerine gönderilmiştir[322].

Aydın ve Havâlisi Heyet-i Temsiliyesi namına Kâtip Necâti Bey tarafından 15 Haziran 1919'da İzmir'de Fransız temsilcisine verilen muhtırada, "...Aydın ve Nazilli'yi muvakkaten işgal iddiasında bulunan Yunan kuvve-i askeriyesinin memleketimizde irtikâb ede geldikleri hakâret ve tecâvüzâtı nazar-ı dikkat-i âlilerine arz ederiz." denilmiştir[323].

Aydın halkı adına 19 Ağustos 1919'da İzmir'de Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya komiserlerine verilen yazıda, BMTH'ne karşı Yunanlıların Aydın'da tertip ettikleri 29 Haziran 1919 katliamını örtbas etmek için Aydın'da kalmış bir kaç Türk'ü kendi lehlerine alet etmekte olduklarından, bunların sözlerine iltifat edilmemesi istenmiştir[324]

Akhisar halkı tarafından İtilâf Devletleri temsilcilerine verilen muhtırada, Yunanlıların mezalimi teferruatlı bir şekilde anlatılmıştır[325].

İstanbul'da İngiliz Temsilciliği'ne 20 Temmuz 1919 tarihinde, Zulümdîde Aydın ve Mülhâkâtı Ahâlisi İstimdat Heyeti Reisi imzasıyla gönderilen protestoda, Yunan mezaliminden şikâyet edilmekte ve yardım istenmektedir[326].

İzmir'in işgaline ve işgal sırasında yapılan mezalime karşı tepkiler yalnız protesto telgraflarıyla kalmamış, yer yer tertip edilen mitinglerle de Yunan işgal ve mezalimi protesto edilmiştir. Her tarafta mitingler yapılarak,

[321] Söylemezoğlu, **Başımıza...**, s. 184-185.
[322] **ATASE Arş.** Kl. 105 Ds. 191-377 F. 3 (İzmir Müdâfaa-i Hukûk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin 10 Ocak 1920 tarihli raporunda bu heyet ile temsilciler arasındaki görüşme anlatılmıştır.)
[323] **ATASE Arş.** Kl. 404 Ds. (1-3)4 F. 155.
[324] **ATASE Arş.** Kl. 405 Ds. (11-9)12 F. 19.
[325] **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 23.
[326] **ATASE Arş.** Kl. 402 Ds. (13-7)7 F. 59; Bu muhtıra aynı zamanda Çine'de BMTH'ne verilmiştir. Bkz. Gökbel, **a.g.e.**, s. 321 vd.

yapılan haksızlıklara karşı itiraz sesleri yükselmeğe ve millî birlik arzuları uyanmağa başlamıştır[327].

İlk olarak Bayramiç ve Seydişehir'de, işgalin ertesi günü yapılan mitinglerle işgal protesto edilmiş ve telgraflar çekilmiştir[328]. Denizli, Tavas, Giresun, Çal ve Erzurum'da mitingler yapıldı[329]. Bu mitingleri, Aydın'da[330], Ankara'da[331] ve Balıkesir'de[332] yapılan mitingler takip etmiştir.

İstanbul'daki üzüntü ve heyecan çok büyük olup, en kalabalık ve heyecanlı mitingler, İtilâf Devletlerinin gözleri önünde İstanbul'da yapılmıştır[333].

18 Mayıs 1919 günü Darü'l-Fünûn konferans salonunda heyecanlı bir toplantı yapılmıştır[334]. 19 Mayıs'ta Fatih Belediye Dairesi önünde bir miting yapılmış, Belediye binasının balkonuna siyah zemin üzerine beyaz ay yıldızlı bayrak çekilmiştir[335]. 20 Mayıs 1919 günü Üsküdar'da (Doğancılar'da), 22 Mayıs 1919 günü Kadıköy'de mitingler yapılmıştır[336].

Bu mitinglerin en büyüğü ve en tesirlisi 23 Mayıs 1919'da Sultan Ahmet Meydanı'nda yapılmıştır[337]. İlk konuşmayı Şair Mehmet Emin (Yurdakul) Bey yapmış ve al rengi siyaha boyanmış bayrakla örtülü kürsüye gelerek, "...keşke asırların geceleri ve dünyaların gözlerime dolarak bir alîl (kör) olsaydım da milletimin kulağını parçalayan bu felâket seslerini işitmeseydim ve bu kara günleri görmeseydim." demiştir[338]. Daha sonra Halide Edip (Adıvar) da heyecanlı bir konuşma yapmıştır[339].

Ali Fuat Paşa, bu mitingle ilgili olarak, "Millî davaya inanmış olan bu vatanperver Türk kadının, zulme ve zalimlere karşı muhteşem isyanı

[327] Ali Türkgeldi, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Ankara, 1948, s. 114.
[328] **Gökbilgin I**, s. 88.
[329] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 29 vd.
[330] Aydın'daki miting iyi hazırlanmadığı ve acele edilmiş olduğu için fazla kalabalık olmamış ve çabuk dağılmıştır. Asaf Gökbel, bu mitingin sönük ve hadisenin azametiyle, heyecanı ile mütenâsip olmadığını söylemektedir. Bkz. Gökbel, **a.g.e.**, s. 102-103.
[331] Cebesoy, **Milli**..., s. 63.
[332] **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 83 (EHUR'nin 3 Aralık 1919 tarihli yazısında belirtilmiştir.)
[333] **TİH II/1**, s. 64.
[334] Coşar, **İHG**, 19 Mayıs 1919; Okurer, **a.g.e.**, s. 179; **Gökbilgin I**, s. 88; Kocatürk, **a.g.e.**, s. 30.
[335] **Gökbilgin I**, s. 88; Kocatürk, **a.g.e.**, s. 31.
[336] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 31-32; Umar, **a.g.e.**, s. 191-192.
[337] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 82; Umar, **a.g.e.**, s. 192; Türkân Ülkütaşır, "Mondros Mütarekesinin Sarsıntıları ve Karşı Direnişler", **BBTD**, C. IV, S. 23, (Ağustos, 1969), s. 41; Lord Kınross, bu mitinge 50.000 kişinin katıldığını söylemektedir. Bkz. Kınross, **a.g.e.**, s. 250.
[338] Okurer, **a.g.e.**, s. 180
[339] **Gökbilgin I**, s. 89-90; Okurer, **a.g.e.**, s. 180-181; Kınross, **a.g.e.**, s. 250

halkı coşturmuştu. İşgal kuvvetleri, Hükümet ve Saray işe şaşırmış ve telâşa düşmüşlerdi." demektedir[340].

Mustafa Kemal Paşa, 28 Mayıs 1919 tarihinde Valilere ve Müstakil Mutasarrıflara şifresinde "büyük ve heyecanlı mitingler akdiyle tezâhürat-ı milliyede bulunulmasını" istemiştir[341].

D- HEYET-İ TEMSİLİYE VE MUSTAFA KEMAL PAŞA

Yunan işgali altındaki halkın Yunan zulmünden şikâyet ve imdat istekleri, mahallî Müdâfaa-i Hukûk Cemiyetleri vasıtasıyla Heyet-i Temsiliye'ye ulaştırılıyor, Heyet Başkanı Mustafa Kemal Paşa da ilgili makamlar nezdinde gerekli uyarı ve müdahalelerde bulunuyordu[342]. Mustafa Kemal Paşa, bir yandan da İzmir'in ve bunu takip eden Manisa ve Aydın'ın işgali ve buralarda yapılan mezalim hakkında henüz uyanmamış olan Türk halkını uyarmaya çalışmaktaydı[343].

İzmir'de Yunan işgalinin başladığı günlerde 9. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a giden Mustafa Kemal Paşa, Samsun'dan Sadâret'e çektiği telgrafta: "İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgali hadisesi, yakından temasta bulunduğum orduyu gayr-ı kâbil-i tasavvur dilhûn etmiştir...Ne millet, ne ordu mevcudiyetine karşı yapılan bu haksız tecavüzü hazm ve kabul etmeyecektir." demekte ve "Hükümetin en müessir teşebbüs ve icraat ile milletin haklarının koruyacağına inanıldığından sükûnetin muhâfaza edilmekte olduğunu" ihtar etmekteydi[344].

Mustafa Kemal Paşa, 23 Mayıs 1919 tarihinde 15. KOR. Kumandanlığı'na gönderdiği yazıda, "İtilâf hükümetlerinin hissiyat ve mevcûdiyet-i siyâsiyemiz aleyhinde İzmir'i Yunanlılara işgal ettirmek suretiyle başlayan icraatı hakşikenânelerine karşı her tarafta yapılan tezâhürât ve vâki olan müracaatın arkası bırakılmayarak netice-i fiiliyye

---

340 Cebesoy, **Milli...**, s. 64.

341 **HTVD**, S. 79-80, Vesika No: 1731.

342 Hayri Mutluçağ, "Mustafa Kemal'in İzmir'de Yapılan Zulümleri Osmanlı Hükümeti'ne Bildiren Telgrafı", **BTTD**, C. III, S. 14, (Kasım, 1968), s. 42; Yunan mezalimi ile ilgili telgraf ve raporların doğrudan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderildiği de oluyordu. Meselâ, Murtaza adıyla 24 Şubat 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen yazıda, İzmir'de tutuklanarak Atina'ya sürülenlerden bazılarının kurtulmuş olduğu ve tutuklu bulunanların sayısının bilinmediği belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 115 Ds. 159-414 F. 147; Aydın Telgraf Başmüdürü Ethem Bey 20 Ekim 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya Aydın, Ödemiş, Nazilli civarındaki Yunan mezalimi hakkında bilgi veren bir rapor göndermiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 3.

343 **Nutuk I**, s. 27.

344 Baykal, **a.g.m.**, s. 531.

alıncaya kadar idâmesi ve her tarafta işbu tezâhürat-ı milliyenin hüsnü sûrette idare ettirilmesi fevkalâde mühimdir." demektedir[345].

Mustafa Kemal Paşa, 28 Mayıs 1919 tarihinde Valilere ve Mutasarrıflara şifresinde, millî tepkinin gösterilmesi için büyük mitingler yapılmasını, İtilâf Devletleri temsilcilerine ve Bab-ı Âli'ye telgraflar çekilmesini istemiştir[346].

Mustafa Kemal Paşa, 8/9 Temmuz 1919 günü Harbiye Nezareti'ne ve Padişah'a görevinden ayrıldığını bildiren telgrafında, mukaddes vatan ve milleti parçalamak tehlikesinden kurtarmak, Yunan ve Ermeni emellerine baş eğmemek için açılan millî mücadelede milletle beraber çalışacağını ifade etmiştir[347].

Erzurum Kongresi'ni açarken yaptığı konuşmada Mustafa Kemal Paşa, "...İzmir, Aydın, Bergama ve Manisa havâlisinde şimdiye kadar binlerce anaların, babaların kahramanların ve çocukların revân olan hûn-ı pâki, Aydın gibi Anadolu'muzun en güzide bir şehrinin Yunanlıların zâlim ve ateşîn tahribâtına kurban oluşu, muhtelif aksâm-ı memleketin İtalyan ve saire işgali altına alınışı ve dâhile doğru elîm bir sûrette muhâceret yapılması elbette gayretullaha ve gayret-i milliyeye dokunmuştur." demiştir[348].

Sivas Kongresi'nde Kongre Başkanı olarak yaptığı konuşmada Mustafa Kemal Paşa, Yunan mezalimini şöyle dile getirmiştir, "...Malumunuzdur ki, milliyetler esâsına müstenîd vaatler üzerine 30 Teşrîn-i Evvel 1334 (30 Ekim 1918) tarihinde Düvel-i İtilâfiye ile mütâreke akdedildi. Milletimiz âdilâne bir sulha nâil olacağını ümit etti. Halbuki, mütârekenâme ahkâmı vatan ve milletimiz aleyhinde her gün bir sûretle su-i istimâl ve taarruz ve icbâr sûretiyle tatbik edildi. Düvel-i İtilâfiye'den kuvvet alan memleketimizdeki anâsır-ı Hıristiyâniye milletimizin haysiyetini kesr ve ihlâl mahiyetinde çılgınca harekâta koyuldu. Garbî Anadolu'da İslâm'ın harim-i ismetine dâhil olan Yunan zalimleri Düvel-i İtilâfiye'nin enzâr-ı tesâmühü karşısında canavarca fecâyı ikâ etti."[349]

General Harbord'a, "... Biz emperyalistlerin pençesine düşen bir kuş gibi yavaş yavaş, sefil bir ölüme mahkûm olmaktansa, babalarımızın oğlu

---

345 **HTVD**, S. 70, Vesika No: 1527.

346 **HTVD**, S. 79-80, Vesika No: 1731.

347 Muhterem Erenli, **Atatürk**, C. II, İstanbul, 1981, s. 14.

348 **Söylev I**, s. 4.

349 Uluğ İğdemir, **Sivas Kongresi Tutanakları**, Ankara, 1986, s. 108.

sıfatı ile vuruşa vuruşa ölmeyi tercih ediyoruz." diyen Mustafa Kemal Paşa[350] Heyet-i Temsiliye namına, Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne gönderdiği muhtırada, hükümetin dış politikada millî menfaat ve emellere tamamiyle aykırı bir yol izlediği, İzmir gibi Yunanlılık ile hiç bir ilgisi olmayan bir vilâyetin haksız işgalinin kaldırılmasına değil, sınırlandırılmasına, bu suretle de Akdeniz sahilinde belli bir hududa sahip bir Yunan müstemlekesi kurulmasına sebep olduğunu belirtmiş, İzmir'de namusunu korumak zorunda kalan Türk halkının tenkilini emrederek açıktan Yunan emellerine hizmet ettiğini ifade etmiştir[351].

Mustafa Kemal Paşa başkanlığındaki Heyet-i Temsiliye, Merkez heyetlere ve Belediye Başkanlıklarına gönderdiği tamimlerle Yunanlıların Batı Anadolu'da yaptıkları zulümlerin İtilâf Devletleri temsilcilerine duyurulmasını istemekteydi[352]. Alınan kararlar muvâcehesinde İstanbul Hükümeti de uyarılmaktaydı.

Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa tarafından 1 Kasım 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne çekilen telgrafta, Yunanlıların İzmir'de 40-50 kişiyi tutuklayarak işkence etmekte oldukları, Ödemiş ve Tire kazalarında jandarmaların silâhlarının alındığı, Tire Kazası ve Torbalı Nahiyesi halkının göç etmekte oldukları, Ahmetli'de halka zulmedildiği, BMTH'nin dönmesini müteâkip Yunanlıların işgalin ilk günlerindeki tavırlarını aldıkları ve daha bir çok olay belirtilmiş, bu zulümler ve olaylar hakkında İstanbul Hükümeti'nin etkili siyasî teşebbüste bulunması istenmiştir[353].

Heyet-i Temsiliye, 30 Ekim 1919 tarihinde İzmir'de dayanılmaz bir hale gelen Yunan mezalimi hakkında hükümetin etkili siyasî teşebbüste bulunması hususunun Harbiye Nâzırı Cemal Paşa'ya yazılmasına karar vermiştir[354].

Heyet-i Temsiliye'nin 31 Ekim 1919 tarihli kararında, "İzmir Vilâyeti dâhilinde taht-ı işgalde bulunan mahaller ahâli-i İslâmiyesine Yunanlılar tarafından katliâm tatbik olunmağa başlandığı gelen haberlerden anlaşılmağla Düvel-i İtilâfiye mümessilleri nezdinde teşebbüsât-ı müessirede bulunulması lüzumu Harbiye Nâzırı Cemal Paşa'ya yazıldı...İşgal mıntıkasında Yunanlıların Kuvâ-yı Milliye'ye muâvenet

[350] Erenli, **a.g.e.**, s. 28.
[351] **Nutuk III**, s. 100.
[352] **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 22.
[353] **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 10; Kl. 183 Ds. 24-92 F. 8-1; Mutluçağ, **a.g.m.**, s. 43.
[354] Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Ankara, 1974, s. 36.

edecekleri bahanesiyle İslâmlara yaptıkları zulüm ve i'tisaf devam edecek olursa mukâbele-i bi'l-misile mecbûr kalınacağı ve tevkif edilmiş olanların tahlisi hakkında hükümet-i seniyyenin teşebbüsatta bulunması ve neticesinin iş'arı Harbiye Nâzırı Cemal Paşa'ya yazıldı." denilmektedir[355]. Aynı tarihli bir şifreyle alınan karar Harbiye Nâzırı Cemal Paşa'ya bildirilmiştir[356].

26 Ekim 1919 tarihinde İzmir Telgraf Başmüdürü Ethem Bey tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya, Yunanlıların İzmir'de gençleri zindanlara attıkları, adlîye memurlarını hapsettikleri ve diğer bazı mezalimlerini anlatan bir yazı gönderilmesi[357] üzerine bu raporda anlatılan olaylar Mustafa Kemal Paşa tarafından Harbiye Nâzırı Cemal Paşa'ya bildirilmiştir[358].

9 Kasım 1919 tarihinde İzmir Telgraf Başmüdürü Ethem Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya, Menemen Kazası'nın Tekeli Köyü'ne Yunan elbiseli on iki kişi gelerek, halkı camiye doldurup üzerindeki paralarını gasp ettikleri, parası olmayanları dövdükleri, 5-6 kişiyi yaraladıkları, sonra köy halkının para ve eşyalarını gasp ederek kaçtıkları, Tire ve Ödemiş'ten getirilen 23 kişinin Yunanistan'a sevk edildiklerini bildiren bir yazı göndermiştir[359]. Bu yazı üzerine Mustafa Kemal Paşa, anlatılan olayları Harbiye Nâzırı Cemal Paşa'ya bildirmiştir[360].

14 Kasım 1919 tarihinde Heyet-i Temsiliye'de, "Ahâli-i İslâmiyenin imhâsına mâtuf olmaktan başka bir şey olmadığı beynelmilel tahkikatla da tebeyyün etmiş olması lâzım gelen Yunan işgali aleyhinde doğrudan doğruya İtilâf mümessilleri nezdinde İzmir'in tahliyesine dair müracaatta bulunulması" kararlaştırılmıştır[361].

23 Kasım 1919'da Heyet-i Temsiliye'nin Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında yaptığı toplantıda, Yunanlıların Menderes'e kadar çekilecekleri tarafsız mıntıkanın İngilizler tarafından işgal edileceği ve İngiliz subaylarının Kuvâ-yı Milliye aleyhinde propaganda yapmalarıyla ilgili Çine'den gelen telgraf müzâkere edilmiştir. Bu müzâkerede, Kâzım Paşa, Yunanlı askerlere İngiliz elbisesi giydirilebileceği ve bu surette İngiliz kıyafeti ile Yunanlıların yine bu bölgede bulunabileceğini söylemiştir. Fuat

[355] Baykal, **a.g.e.**, s. 37-38.
[356] **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 10; Kl. 257 Ds. 8-12 F. 11.
[357] **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 13.
[358] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 15.
[359] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 15.
[360] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 21.
[361] Baykal, **a.g.e.**, s. 56.

Paşa da "Bidâyette Yunanlıların fikri, İzmir'i işgal ettikleri zaman yıldırmak; bunun için de kesmek, biçmek, kırmak, dökmekti. Buna muvaffak olamayınca şimdi de hulûl-i muslihâneye çalışıyorlar. Maksatları da İslâm ahâliyi kendilerine celp ve Kuvâ-yı Milliye aleyhine ortalığı zehirlemek. Bunun için de İngiliz elbisesini kendi askerlerine giydirmek, İngiliz işgali zannı vermek. Bunlar ahâliye karşı hüsn-i muamele edecekler. Kuvâ-yı Milliye'yi inhilâl ile dağıttıracaklar. İngiliz elbisesi altında işgali tamamlayacaklar. Kuvâ-yı Milliye'nin bundan haberi olmayacak. Kış münâsebetiyle hemen dağılacaklar. Bunu böylece yazalım. Aldanmasınlar; böylece herkese söylesinler." demek[362] suretiyle halkın İngiliz-Yunan işbirliği ve propagandasına karşı uyarılmasını istemiştir.

20. KOR. ile 12. KOR. Kumandanlıkları arasındaki 7 Ocak 1920 tarihli bir yazışmada Mustafa Kemal Paşa'nın şu görüşüne yer verilmektedir:

"İstihbarata nazaran Rumların İzmir'in Yunanistan'a ilhâkını temin maksadıyla müstakil bir hükümet-i milliye vücûda getirmek ve bilumûm Türkleri hicrete icbâr için yerli Rumlardan, Yunan kıtaatından bu hükümete iltihak edecek kuvvetlere katliâm icrâ etmeleri için tertibâta tevessül eyledikleri anlaşıldığından İzmir Müdâfaa-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti, Düvel-i İtilâfiye komiserlerine bir nota vermeğe karar vermiştir.

Böyle bir hal vukûunda her tarafta muazzam mitingler yapılacak, şedit protestolarda bulunulacak ve Aydın cephesi Kuvâ-yı Milliyesi harekâta geçecektir. Tabi bu taarruzî harekât, kat'i bir taarruz olmayacaktır. Yalnız fiilen protesto mahiyetini hâiz olacaktır."[363]

Mustafa Kemal Paşa, 12 Şubat 1920 tarihinde İstanbul'da Çanakkale Mevkî Müstahkem Kumandanı Şevket Bey vasıtasıyla Rauf Bey'e gönderdiği şifrede, her gün elleri kelepçeli olarak dâhilden getirilen Müslümanların Yunanlılar tarafından vapurlarla meçhul bir yere götürüldüklerinin İzmir'den bildirildiğini belirterek bunlar hakkında imhâ siyasetine devam edilecek olursa Rumlardan aynı miktarının Kuvâ-yı Milliye tarafından bu surette sevkine mecbur kalınacağından hükümetin, İstanbul'daki İtilâf Devletleri yetkililerinin ve Yunan temsilcilerinin uyarılmasını rica etmiştir[364].

[362] İğdemir, **a.g.c.**, s. 89-90.
[363] **ATASE Arş.** Kl. 310 Ds. 17-44 F. 73 (Bu yazışmada Mustafa Kemal Paşa'nın bu görüşlerini kime veya hangi makama ilettiği belirtilmemiştir.)
[364] **ATASE Arş.** Kl. 115 Ds. 159-414 F. 107; 13 Şubat 1920 tarihinde 61. Fırka Kumandanı Kâzım Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği şifrede aynı hususa dikkat çekmekte ve "Yunanlıların saha-i

Rauf Bey, 18 Şubat 1920 tarihinde vapurlarla meçhul bir yere götürülen Müslümanlar hakkında Dâhiliye Nezareti'nin en seri ve emin vasıtalarla İzmir'de tahkikat yaparak gerekeni icrâ edeceğini Mustafa Kemal Paşa'ya bildirmesi[365] üzerine Mustafa Kemal Paşa İzmir'de Murtaza Bey'e, İzmir'de Yunanlılar tarafından vapurlarla meçhul bir yere götürülenlerin tahliyesi konusunda kesin ve esaslı tedbir alındığını bildirmiş ve bunlardan ne kadarının tutuklu olduğunun, ne kadarının tahliye edildiğinin bildirilmesini istemiştir[366]. Murtaza Bey 24 Şubat 1920'de Mustafa Kemal Paşa'ya, İzmir'de tutuklu olarak Yunanistan'a götürülenlerden bazılarının kurtulmuş olduğu, halen tutuklu olanların sayısının ise bilinmediği bildirmiştir[367].

E- TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ VE MUSTAFA KEMAL PAŞA

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, diğer milletvekilleri Yunan mezalimini dile getirmişlerdir. Yapılan görüşmelerde, Yunan işgal ve mezalimine karşı tedbirler alınmaya çalışılmış, İtilâf Devletlerine notalar verilmiştir. İngiliz Siyasi temsilcisi Ankara Hükümeti'ne bir tebliğde bulunmuş ve Yunanlılar dâhil olmak üzere İtilâf kuvvetlerine karşı başlamış olan Millî Hareket'in tatil edilmesini istemiştir. Bu konuda Mustafa Kemal Paşa 24 Nisan 1920 günü TBMM'nde bu teklifin pek haince ve samimiyetsiz olduğunu belirttikten sonra şunları söylemiştir: "...Yunanlıların da dâhil olduğu İtilâf Hükümetlerine karşı hareket etmemek, taarruz etmemek, tecâvüz etmemek, zaten böyle bir şey vâki değildi. Vâkıa Yunan cephesinde, İzmir cephesinde ahz-ı mevkî etmiş bir takım kuvvetler, millet kuvvetleri vardı. Fakat bu, devlet kuvveti, hükümet kuvveti, ordu kuvveti değildi. Belki Yunanlıların mütârekenâme ahkâmına muğayir, insaniyete, bütün fezâile mugâyir olarak vukû bulmuş olan fecâyıa karşı vesâit-i devletle, sıyânetten mahrum olan milletimiz, bizâtihi namusunu, şerefini muhâfaza ve müdâfaa edebilmek için silâha

işgalleri dâhilindeki ahâli-i İslâmiyeyi bilâ-sebep tevkif etmelerine mukâbil hâl-i hazırda tarafımızdan yapılması mümkün olan müessir muamele aynı miktarda Rum ahâli tevkif etmektir. Yalnız bu icraat üzerine Türkiye'deki anâsır-ı Hıristiyaniyenin emniyette olmadıklarını ve fırsat zuhurunda Türkler tarafından dûçar-ı tecâvüz oldukları hakkında Yunanlıların yapacakları propagandaların Avrupa ve Amerika efkâr-ı umûmiyesi üzerinde hâsıl edeceği tesirâtın olabilmesi ve tehcir-i vak'a gibi sû-i isti'mâlâtın vukû bulmaması için îcâp eden tedâbir ittihazı lüzumu müstemenni arzımdır." demektedir. Bkz. Aynı Ds. 159-414 F. 121.
[365] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 133-1.
[366] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 134.
[367] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 147; Murtaza Bey, 16 Şubat 1919 tarihinde tutuklananların serbest bırakıldıklarının haber alındığını ifade ile teşekkür etmiştir. Bkz. Aynı Ds. F. 128.

sarılmak mecburiyetinde kalmıştır. İtilâf Devletleri bu masum ahâli-i İslâmiyenin sıyânet-i vücûtlarından bahsetmemişlerdi. Belki, onların mevcûdiyetlerine taarruz eden kuvvetin önüne set çekmemek lüzumundan bahsedilmişti. Diğer taraflarda dahi, İtilâf Devletlerinden hiç birine taarruz vukû bulmakta değil idi. Binaenaleyh, bu teklif mahiyet-i asliyesi itibarıyla hakikatten uzaktı. Hükümet mevkîinde olan bir hükümet bittabi bu teklifi yapabilecek kuvvete, kudrete, salâhiyete mâlik bulunmuyordu. Bu meselenin yegâne ve en kat'i surette halli İtilâf Devletleri tarafından Yunanlılara hayat-ı İslâmiyet'e ve şeref ve nâmus-ı millete taarruz edilmemeyi temin ettirmekten ibaretti."[368]

Karesi Milletvekili Hasan Basri Bey, 27 Aralık 1919 tarihindeki gizli celsede Kuvâ-yı Milliye'yi şöyle tavsif ve izâh etmiştir: "Bilfiil Yunan işgali dolayısıyla ahâli müdâfaa-i meşrûa mecburiyetinde kaldı. Heyecân-ı millî neticesinde bir Kuvâ-yı Millî teşkilâtı meydana geldi. Bu teşkilât herhalde çetecilik teşkilâtı değildir. Bir müdâfaa-i meşrûa idi. Kendi daire-i intihâbiyem namına arz ediyorum ki, bizde efendiler Cenâb-ı Hakk'a şükürler olsun çetecilik olmamıştır. Kuvâ-yı Milliye demek, memleketin asayişini muhâfaza eder, memleketin iffetini muhâfaza eder, memlekette nâmuskârlığı esas olmak üzere tanır bir teşkilât demektir."[369]

Meşrutiyeti müteâkip Hıristiyanlar da askere alınmıştı. Balkan Harbi'nden sonra bunların silâhlı olarak istihdâmında zarar görüldüğü için I. Dünya Harbi'nde silâhsız hizmetlerde kullanılmışlardı. Mütarekeden sonra gâlip devletler bunların terhisini istemişler ve hepsi serbest bırakılmışlardı.

Müdâfaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa, 21 Ocak 1921 tarihli gizli celsede, 16 Mart'tan sonra Gayr-ı Müslimleri tekrar askere almanın mümkün olabileceğini, ancak fayda yerine zarar vereceklerini, İngilizlerin Yunanlıları Türkler aleyhinde tahrik etmek için bunu bir vesile yapacaklarını, Yunanlıların, ilerledikleri zaman Hıristiyan unsuru, ordularına katarak katliamlar tertip ettiklerini gördükten sonra bunlar hakkında bir tertip kararı alınmasında hiç bir mahzur olmadığını söylemiştir[370].

Mustafa Kemal Paşa, 24 Nisan 1920'de TBMM'nde Yunanlıların mütareke hükümlerine ve insanlığa aykırı olarak vukû bulmuş olan zulümlerine karşı devlet desteğinden mahrum olan milletin namusunu,

[368] **Söylev I**, s. 50-51.
[369] **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, C. I, Ankara, 1985, s. 266.
[370] **TBMM GCZ**, C. I, s. 320-321.

şerefini muhafaza ve müdafaa edebilmek için silâha sarılmak zorunda kaldığını ifade etmiştir[371].

EHU Vekili İsmet Bey de 9 Mayıs 1920 günü TBMM'nde, "Bir milletin bir kısım arazisini işgal etmek kâfi değildir. O milletin irâdesine galebe etmek ve o milleti teslime icbar eylemek lâzımdır." dedikten sonra, Yunan ordusunun bütün kuvvetini sarf etmiş olduğunu, Türk ordusunu teslime icbar edecek vaziyette olmadığını ifade etmiştir [372].

9 Mayıs 1920 tarihindeki gizli celsede Refet Bey, Aydın Vilâyeti'ndeki Yunan mezalimi hakkında uzunca bir konuşma yapmış ve şunları söylemiştir: "...bu zavallı insanlar, orada yalnız başlarına memleketlerini müdâfaa etmek ve düşmanın tecâvüzâtına karşı bir set olma gayretini gösterdiler. Bugün artık, onların heyet-i umûmiyesi, son zamana kadar memleketlerini vatanlarını muhâfaza edecek bir harika gösterecekler ve celâdetle belki düşmanı oradan atacaklardır. Onların da bekledikleri bir nokta vardır ki, Allah'a hamd olsun, o da hasıl oldu. Artık, memlekette bir Aydın cephesi, bir Kilikya cephesi, bir Geyve cephesi, bir Kafkasya cephesi yok; yalnız bir vatan cephesi var."[373]

"Biz âmâl-i milliyemizde muvaffak oluncaya kadar çalışacağız." diyen Mustafa Kemal Paşa[374] bu karalı tutumuyla diğer milletvekillerine alınacak kararlarda yol göstermiştir.

Anadolu'da yapıla gelen zulümlerin de etkisiyle Sèvres Antlaşması'nın şartları Türkiye'de tepkiyle karşılanmıştır. Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa, 22 Temmuz 1920 tarihinde TBMM oturumunu, Türk milletini ölüme mahkûm eden düşmanlara karşı daha tesirli mukavemet yolları aramak amacıyla kapatmıştır[375].

İstanbul Hükümeti'nin Kuvâ-yı Milliye'ye karşı tavrı üzerine Mustafa Kemal Paşa, 29 Mayıs 1920 tarihinde TBMM'nde "Kuvâ-yı Milliye te'dip olunacaktır. Bittabi, bu gülünç bir meseledir. Hiç bir kıymeti hâiz değildir. Çünkü İstanbul, Kuvâ-yı Milliye'yi te'dip edemez." demiştir[376].

[371] **TBMM Zabıt Ceridesi**, C. I, 24 Nisan 1336, Devre I, s. 26.
[372] **TBMM GCZ**, C. I, s. 39.
[373] **TBMM GCZ**, C. I, s. 24 vd.
[374] **Ahenk**, 13 Mayıs 1336.
[375] **TBMM ZC**, C. II, 22 Mayıs 1920, s. 11 vd.
[376] **TBMM GCZ**, C. I, s. 49.

Mustafa Kemal Paşa, 3 Temmuz 1920 tarihindeki gizli celsede, "Başta İngiliz olmak üzere, sulh şerâitini bize tatbik ettirmek için Yunan ordusunu vâsıta-i icrâiye olarak sevk ediyorlar ve kullanıyorlar." demiştir[377]. Aynı tarihli oturumda Burdur Milletvekili İsmail Suphi Bey şunları söylemiştir: "...Avrupa'dan, nihayet Türk'ü geldiği yere tart etmek istiyorlar. Bizi tart ediyorlar tehlike pek ziyâde sürat kesbetti. Maatteessüf...Dün Saruhan, Aydın, Karesi yarın belki Bursa düşecek...Ecdâdımızın makberleri, kemikleri belki pâyimal olacak ve biz bunu göreceğiz. Şu sırada omuzlarımızda hissettiğimiz yüke nasıl tahammül edeceğiz...Musâba uğramadık hiç bir ailemiz yoktur...oradan oraya kaçıp duruyoruz. Meyus olmaya hâcet yok. Omuzlarımızda bir tek silâhımız var; azim, iman ve metânet..."[378]

20 Aralık 1920 tarihli oturumda, Karesi Milletvekili Vehbi Bey, "...Hükümet-i milliye taraftarı olanlar Yunanistan Hükümeti'ne hangi bir vasıta iblağ olunmuştur ve Yunan Hükümeti'nin nazar-ı dikkatine nasıl vaz edilmiştir? Bunlar hakkında teşebbüsât-ı lâzime icrâ edilmiş midir?" sorusuna cevaben Hâriciye Vekili Dr. Ahmet Muhtar Bey şunları söylemiştir: "Bizi dilhûn eden bu fecâyı hakkında o fecâyın fâili olan adamın nazar-ı dikkatini celbetmek beyhûdedir. Çünkü, Onda vicdan olsaydı onu yaptırmazdı. Kendi âmâl ve maksadının icrâsı için Yunanistan'ı alet eden devletler, onun fecâyıı hakkında vukû bulacak hallerinden müteessir olamazlar. Bunun vesâit-i mümküne ile Avrupa'nın bî-taraf memleketlerine bildirilmesi en doğrudur. Bunun için garp cephesi bu husûsât için meşguldür. Bilhassa, Eskişehir'deki teşkilât iştigal ediyor. Bazı fotoğraflar aldırıyor. Bu da maksadı temin edecek bir derecede değildir. Bundan anladım ki, Askerî Polis Teşkilâtı bu iş için kâfi değildir. Bazı makineler getirmek icâp ederse yine getireceğiz. Bunu söylemekten maksadım, hükümet lâzım gelen teşebbüsatta bulunmak için uğraşıyor. Fakat şurası nazar-ı dikkatten dûr tutulmamalıdır ki, bugün memleketimiz bölük bir haldedir. Çünkü, anâsırımızın bir kısm-ı mühimmi düşman elindedir. İnşaallah ordumuz muzafferiyetle oralarını alacaktır."[379]

Mustafa Kemal Paşa, 17 Ocak 1921 tarihinde **United Telgraphe** muhabirine verdiği demeçte, İzmir'in bir Türk memleketi ve Anadolu'nun bölünmez bir parçası olduğu, Yunanlıların İzmir'de hiçbir tarihî ve ırkî hakkı olmadığı halde adalardan ticaret maksadıyla gelmiş ve İzmir

[377] **TBMM GCZ**, C. I, s. 74.
[378] **TBMM GCZ**, C. I, s. 61.
[379] **TBMM GCZ**, C., s. 250.

merkezinde bile çoğunluk sağlayamamış olan Rumların mevcûdiyetini bahane ederek İngiltere'nin emperyalist emellerini tatmin maksadıyla Türk topraklarının Yunan kuvvetleri tarafından haydutça istila edildiğini, Mora, Teselya, Girit ve Makedonya'da yapmış oldukları gibi burada da Türk ahali hakkında mezalim yaptıkları ve imhâ siyaseti takip etmiş olduklarını, BMTH'nin raporunun da bunu teyit ettiğini ifade etmiştir[380].

II. İnönü Savaşı devam ederken Ankara Hükümeti, savaşın sorumlusu olarak gördüğü İngiltere'ye bir nota vermiştir. 31 Mart 1921 tarihli bu notada, İngiltere'nin barış ümidi vererek, Londra'da müzâkerelere davet ettiği halde, diğer taraftan Türklere hücûm emri verdiği ve Türkleri uyutmaya çalıştığı belirtilerek, "Türk milleti ve kalben kendisiyle beraber olan bütün Müslümanlar Londra Hükümeti'nin bu hareketini asla unutmayacaklar ve esir olmayı şiddetle reddettiklerinden dolayı nazarında gayr-ı kâbil-i af bir cinayet işlemiş olanlara karşı İngiltere Hükümeti'nin ücretli köleleri olan Yunanlılar vasıtasıyla yaptırdığı katliâm ve tahribâtı her zaman hatırlayacaklardır... Siz kadınlarımızı, çocuklarımızı, evvelce Venizelos'un, şimdi de Konstantin'in sürülerine katl ü ifnâ ettirmekle bize garp emperyalizmi boyunduruğunu kabul ettirmeğe muvaffak olamayacaksınız." denilmektedir[381].

8 Ağustos 1921 tarihli gizli celsede, Yunanlıların yaptıkları zulme mukabil, Rumlardan rehine almak, silâhlarını almak, tehcir etmek gibi görüşler ileri sürülmüşse de Başkumandan Mustafa Kemal Paşa bu görüşlere karşı çıkmıştır. O, Rumların silâhtan tecrit edilmesi hususunda muktedir olunabilen yerlerde müsamaha gösterilmemesi, zayıf olan yerlerde böyle bir tedbire baş vurmanın sakıncalı neticeler doğuracağı kanaatinde olup cephenin çoğalmamasını istemektedir[382].

19 Eylül 1921 tarihinde Sakarya Meydan Muhârebesi hakkında yaptığı konuşmada Mustafa Kemal Paşa Yunan mezalimi hakkında şunları söylemiştir: "Netice-i tahkikâtın onların değil bizim lehimize olan hakikati teyit edeceğinden şüphe yoktu. O halde Yunanlılar, bizim memleketimizin servetini çalmaktan başka bir gaye beslemiyorlar. Yunanlıların bizim idaremiz aleyhinde neşretmeğe devam ettikleri isnâdât maatteessüf bazı yerlerde rû-yı kabul görüyor. Fakat sormak lâzım gelir ki, onların gösterdikleri âsâr-ı medeniyet nedir? Yunanlıların medeniyeti, efendiler, yangın, mazlum insanların kanına, malına, canına, ırzına tecavüz ve masum

[380] **Söylev III**, s. 16.
[381] **TBMM ZC**, C. IX, s. 1367.
[382] **TBMM GCZ**, C. II., s. 194.

kadın ve çocukları katl etmektir. İtilâf Devletlerinin gözleri önünde cereyan eden bu şenaatler, filhakika Yunanlıların Anadolu'ya getirmek istedikleri medeniyetin âsâr-ı menfîesidir. Kral Konstantin'in Anadolu'ya îsâline memur olduğu medeniyetin eserleri: yangın yerleri ve ihtiyar kadın ve çocuk cesetleridir. Mazlum kanı dökmekten zevk alan Yunanlıların icrâ ede gelmekte oldukları mezalime neden büyük devletler göz yumuyorlar?...Kral Konstantin bazı hükümetlerin hoşuna gitmek için Venizelos tarafından açılan sefere daha büyük bir germi vermek istediği zaman bu gasp ve istilâ seferine gayet derin bir taassub-ı din ile girişmişti. Ehl-i salibin asırlarca evvel takip ettiği dinî gayeleri ihya etmek için min-tarafi'l-mesih kendisini memur zannetti. İzmir'de ilk karaya çıktığı zaman İzmir şehrine değil, vaktiyle ehl-i salibin çıktığı yeri intihâp ederek oraya çıkmıştır...Kral Konstantin'in arzusu ehl-i salip kahramanları sırasına geçmek ve eski müstevlî zâlimleri taklit etmekti. Avrupa bu serserileri uzaktan seyretti. Fakat Efendiler, Cenâb-ı Hak bize yardım etti. Yunan ordusu Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordusu karşısında yüz geri etti."[383]

4 Şubat 1922'de Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde yaptıkları mezalimi protesto eden takrir TBMM'nde kabul edilmiştir[384].

Meclisin 3. toplanma yılını açarken (1 Mart 1922) yaptığı konuşmada Mustafa Kemal Paşa, II. İnönü Muhârebesi'nden sonraki durumun bir değerlendirmesini yaparak, Yunanlıların, meselenin o kadar basit olmadığını II. İnönü Muhârebesi'nde anladıklarını, bunun üzerine bazı tedbirler aldıklarını, Yunan Kralı'nın Anadolu'ya gelerek, köyleri yakmak ve ırza tecavüz etmek için emirler veren generallerinin yakından kumandasını yaptığını söylemiş ve "büyük mağlûbiyetten sonra kral ve prensler tarafından verilen emirlerle Yunan ordusu tekrar icrâ-yı vahşete başladılar. Bugün, bütün dünya yakılan köylerimizi, tecavüze uğrayan kadın ve çocuklarımızı ziyaret edebilir. Yunan prensleriyle generalleri, bilhassa ırza tecavüz ettirmekten zevk almaktadırlar. Halbuki, bizim milletimizde olduğu gibi bütün milletlerce de ırza riayet mukaddestir." demiştir[385].

İtilâf Devletlerinin 15 Mayıs 1922 tarihli notasına 21 Nisan 1922'de TBMM Hâriciye Vekili adına hazırlanan cevap müsveddesinde, "...yalnız, hükümetim şurasını teyide lüzum görür ki, bir zamanlar pek zengin ve mamur olan arazi-i meşgûlede Yunan ordusu, her gün geçtikçe, şimdiye

[383] **Söylev I**, s. 185.
[384] **TBMM ZC**, C. XVI, s. 218-219.
[385] **Söylev I**, s. 241.

kadar yaptığı yangınlara, tahriplere yenilerini ilâve etmekte ve dökülen masum İslâm kanlarını yeni kurbanlara tezyit eylemektedir.

Yunan işgalinin Türk topraklarında yıktığı harabeler ve müreffeh ahâli-i İslâmiyeye mûcip olduğuna kâbil-i tasvir fecâyı, İzmir ve havâlisini ziyaret eden bütün bî-taraf ecnebilerle birlikte Salib-i Ahmer murahhaslarının dahi taht-ı şehâdetindedir. Hıristiyan ekalliyetleri himâye etmek hususundaki mesâi-i insâniyetleri ma'lûm olan Düvel-i Müttefikanın Yunan işgali altında inleyen Müslüman ekseriyetlerini bedbaht talihlerine daha bir müddet terk etmek ve uzaktan seyirci kalmak isteyeceklerine hükümetim inanmak istemez. Bu ümit ile Düvel-i Müttefika Sulhiye tahrik eden hissiyât-ı insaniyeye müracaat ederek, talihsiz ve masum İslâm kardeşlerimizi bir an evvel hasmın tahammülsüz ve zâlimâne idaresinden kurtarmalarını ve kendi niyet ve maksatları vechile mütârekeyi tahliye ile takip ettirmelerini hükümetim musırrâne ricâ eder.

Vatandaşlarını bir an evvel hasmın pençe-i zulmünden kurtarmak azm ü irâdesiyle mütehayyiç olan Türkiye halkının tahliye-yi şerâit-i sulhiye heyet-i umûmiyesini kabulden sonra talika muvâfakat etmemekte ne derece mâzur olduğunu Düvel-i Müttefikanın suhûletle teslim edeceğini hükümetim kaviyyen ümit eder." denilmiştir. Bu cevabi nota müsveddesi 22 Nisan 1922 tarihinde bazı değişikliklerle kabul edilmiştir[386].

3 Haziran 1922 günü Yunan mezaliminin dünya parlamentolarına bildirilmesi hakkında TBMM'nde karar alınmıştır[387].

18 Haziran 1922 günü TBMM'nde yapılan gizli celsede, İzmir Milletvekili Yunus Nadi ve arkadaşlarınca verilen takrir gereğince Hâriciye Encümeni tarafından Yunan mezalimi ile ilgili bir nota hazırlanmıştır. Yunan mezalimi hakkında mufassal bilgi verilmiş olan bu notada, "...İşgal mıntıkası müdâfaasızların, zayıfların kan ve kıtal sahnesi olmuştur. Geçmiş zamanlarda bile bütün bir tarihinde ekalliyetlerin ve zayıfların hukûk, haysiyet ve ananesine riayeti idaresine pek şerefli bir şiar olmak üzere telâkki eden Türk milletinin bugün yirminci asır ortasında hakkında tatbikinden çekinilmeyen mezalim tekmil insaniyet için elîm bir hakarettir. Hakk-ı hayat ve istiklâlini asr-ı hazır zihniyet ve medeniyeti muktezâsı müdâfaadan başka bir şey yapmayan Türk milleti en iptidai devirlerindeki cinsi beşerin temâşâsında el-yevm ve hicâp duyacağı bir düşmanın mezalimi ile karşı karşıya bulunmaktadır. Mamafih Türkiye milleti böyle bir düşmana

[386] **TBMM GZC**, C. III, s. 275-276.
[387] **TBMM ZC**, C. XX, s. 140.

karşı aynı yolda mukâbele etmeyi tarihine ve asrı hazır medeniyetinden mülhem zihniyetin şiârına sığdıramamaktadır." denilmekte ve TBMM'nin bütün bir insaniyet tarihi için leke teşkil eden kan ve yangınla ihdas olunan bu müthiş işkencelere bir son verilmesini istediği ifade edilmektedir[388].

6 Eylül 1922 günü TBMM'nde başkanlık kürsüsündeki siyah örtü kaldırılarak yerine yeşil bir örtü konulmuştur. İstanbul milletvekili Ahmet Mazhar Bey konuyla ilgili olarak verdiği takrirde: "Meşgul memleketlerimizin kalplerimize doldurduğu hüsn-i teessür ilcâsıyla 1336 (1920) senesinde meclis-i âlinin kararı üzerine kürsî-i riyâsetin üzeri siyah bir pûşide ile setr edilmişti. İhsân-ı Hüda'ya hamd olsun ki, bugün, bütün memleketimizin büyük bir kısmının re'si fevkinde al sancağımız mütemevviçtir ve mütebâkilerin istirdadı bir gün ve zaman meselesidir. Binaenaleyh, hüzn ü teessür zamanının mahsûlü olan bu matemî renk pûşidenin ref'iyle yerine yeşil bir setrenin vaz'ını arz ve teklif eylerim." demekteydi[389].

İzmir'in istirdadını müteâkip İsmet Paşa, **Vakit** gazetesi muhabiriyle yaptığı görüşmede, Yunan ordusunun Anadolu'da yaptığı yıkımın bir milyar altın lira kadar olduğunu, Anadolu'da 280.000 evin Yunanlılar tarafından yakıldığını, yapılacak ciddi bir tahkikatta daha pek çok zararın ortaya çıkacağını belirtmiş ve "geçtiğimiz yerlerde harâbeler gördük. Zaferin neşesini duyamadık. Aman İzmir'e olsun sağlam girelim; elem duymayalım dedik; ne çare; kader, olmadı." demiştir[390].

TBMM'nde 7 Eylül 1922 tarihinde yapılan toplantıda, İzmir ve Bursa gibi yerlerde Yunan ordusunun harekâtını medeniyet alemine protesto etmek ve yapılan cinayetler ve tahriplerin Türk milleti tarafından hiç bir zaman affolunmayacağını duyurmak üzere bir nota hazırlanmıştır. Bu nota (10 Eylül 1922 tarihli) ile Yunan askerlerinin ric'atleri sırasındaki zulümleri protesto edilmiştir[391].

Mustafa Kemal Paşa, 4 Ekim 1922 tarihinde TBMM'nde yaptığı konuşmada, Yunan ordusunun tamamen imhâ edilmiş olduğunu, Anadolu'nun son neferine kadar Yunan ordusundan temizlendiğini belirterek, "Kahraman askerlerimizin süngülerinden canlarını kurtaranlar, cihana ebediyyen hacîl olacak bir süratle ancak firar etmişlerdir. Bu firâriler

[388] **TBMM GCZ**, C. III, s. 474 vd.; **AYZV**, s. 298 vd.
[389] **TBMM ZC**, C. XXII, s. 513.
[390] **AYZV**, s. 61-62.
[391] **AYZV**, s. 306.

asker değil, fakat, haydutlar, cânilerdir. Demin de arz ettiğim gibi her geçtikleri yerde, müdâfaasız bir halde bulunan kadınlarımızı, çocuklarımızı, ihtiyarlarımızı kesmişler ve yakmışlardır. Bir çok mamurelerimizi ateşe vermişler ve harabezâra çevirmişlerdir. Bu zulüm ve vahşetin tesirini bütün cihan-ı insaniyet ve medeniyet, ümit ederim ki hissedecektir." demiştir[392].

Mustafa Kemal Paşa'yla ilgili şu olayı kaydetmek istiyoruz: Dumlupınar Meydan Muhârebesi'nden bir gün sonra maiyyetiyle Çalköy savaş alanını gezen Mustafa Kemal Paşa, yerde çamur içinde çiğnenmiş Yunan alay sancağını görmüş ve bu sancağın kaldırılmasını istemiştir. Bir subayın bunun bir Yunan bayrağı olduğunu söylemesi üzerine Mustafa Kemal Paşa, "Bu bayrak bir ulusun bağımsızlık sembolüdür. Düşman da olsa saygı göstermek gerekir." demiştir[393].

Mustafa Kemal Paşa, İzmir'de 31 Ocak 1923 tarihinde yaptığı bir konuşmada, "İzmir'in işgali bütün milletin kalbinde derin bir yara husûle getirmiştir. Herkes İzmir için feryat ediyordu. İzmir, halkın elemlerini, feryatlarını, azim ve imanını ifade etmek için bir parola olmuştu...çok kıymetli olan İzmir elbette düşmana bırakılamazdı ve nitekim bırakılmadı." demiştir[394].

F- BASIN

İşgalden önce İzmir Türk basını, Yunanistan'ın İzmir üzerindeki faaliyet ve emellerini dikkatle takip ediyor ve tepkisini gösteriyordu.

Mondros Mütarekesi imzalandığı sırada, İzmir'de **Ahenk**, **Anadolu**, **Duygu** ve **Köylü** gazeteleri mahallî basının temsilcileri olarak görülüyordu. Mütarekeden sonra bazı yeni gazetelerin de yayın hayatına girdiği görülmektedir.

Mütareke boyunca yaklaşmakta olan tehlikeyi göstermeye çalışan Haydar Rüştü Öktem'in İzmir'de çıkarttığı **Anadolu** ve **Duygu** gazeteleri, işgalden dört gün önce kapatılmış, işgali reddeden "Redd-i İlhâk Bildirisi" yine Anadolu matbaasında basılmıştı. Haydar Rüştü Bey, işgalden sonra hemen kaçamamış, üç aylık bir işgal döneminde İzmir'de kalmış, sonra İstanbul'a gitmiştir.

[392] **Söylev I**, s. 267-268.
[393] Ann Bridge, **İzmir Ateşler İçinde**, İstanbul, 1972, s. 327-328; Erenli, **a.g.e.**, s. 143; Lord Kinross, **Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu**, (Çev. Necdet Sander), İstanbul, 1984, s. 482.
[394] **Söylev II**, s. 84.

Mondros Mütarekesi'ni izleyen günlerde ülke çıkarlarını savunan **Köylü** gazetesi işgalden sonra tutumunu değiştirmeye başlamıştır[395]. İşgalden itibaren Kuvâ-yı milliye'yi bir belâ, bir çete olarak niteleyen **Köylü** gazetesi, Amerika'nın teknik yardımlarına bel bağlamış ve Millî Mücadele boyunca İngiltere'nin yanında yer almıştır[396]. Mütareke boyunca Rum yaygaralarına karşı koyan Mehmet Refet, işgal boyunca da Batı Anadolu'da Yunan çıkarlarının savunucusu olmuştur[397].

1918 Kasımının ilk günlerinde yayın hayatına başlayan **Hukuk-ı Beşer**, 10 Aralık 1918 tarihli nüshasında "hissiyat-ı İslâmiyeyi rencide" eden yayında bulunduğu gerekçesiyle kapatılmıştır. 6 Şubat 1919'dan sonra yeniden yayınlanmaya başlayan gazete işgalden bir kaç gün öncesine kadar çıkmıştır. Hasan Tahsin'in bu gazetesi, tehlikeyi kavrayan yayın organlarını başında geliyordu[398].

İşgalden önce, **Hukûk-ı Beşer** gazetesinde çıkan bir yazıda, İzmir'in Yunanistan'a verilmek istendiği belirtilerek, Türklerin, adalet ve insaniyeti savunan kuvvetlerden böyle bir haksızlığı asla beklemedikleri vurgulanıyordu[399].

İşgalden önce, muhtelif zamanlarda, Yunan gemilerinin daha ziyâde Kızılhaç kisvesi altında gelerek yaptıkları faaliyetlerle ilgili olarak **Hukûk-ı Beşer** gazetesinde, "Tevâli eden bu gibi manevraların ne esbâba mebnî bulunduğunu halkımız çoktan anlamıştır. Ancak hükümetin buna meydan vermemesi lâzım gelir. Herhalde bir fikr-i kasda mahmûl olan Yunanlıların şu harekâtını şehrimizde bulunan İngiliz, Fransız, Amerikan ve İtalyan mümessillerinin nazar-ı dikkatine vaz'a şitâb ederiz."[400] gibi yazılar çıkmaktaydı.

1918 Kasımında yayına girmiş olan **Islahat** gazetesi, özellikle işgalden sonra Yunan çıkarlarının bir savunucusu olmuştur[401]. Bunlardan başka, İzmir'de **Müsavat, Sada-yı Hak** ve **İstiklâl** gibi başka gazeteler de çıkmıştır[402].

[395] Zeki Arıkan, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını**, (30 Ekim1918-8 Eylül 1922), Ankara, 1989, s. 6-7.
[396] Yücel Özkaya, **Milli Mücadelede Atatürk ve Basın**, Ankara, 1989, s. 7.
[397] Bu şahıs İzmir'in kurtuluşundan bir süre önce Yunanistan kaçmış ve Midilli'ye gitmiştir. Bkz. Arıkan, **a.g.e.**, s. 7.
[398] Arıkan, **a.g.e**, s. 8.
[399] **Hukûk-ı Beşer,** 18 Şubat 1335.
[400] **Hukûk-ı Beşer,** 7 Mart 1335.
[401] Arıkan, **a.g.e.**, s. 9.
[402] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Arıkan, **a.g.e.**, s. 8 vd.

Yunanlıların İzmir'e getirdikleri yabancı gazeteciler Türklerin fenalıkları üzerine yazılar yazıyorlardı. Yazılarında Rumların her bakımdan üstünlükleri vurgulanıyordu[403].

Matbuat Umûm Müfettişi'nin bir raporunda **The Times** gazetesindeki bir habere yer verilmektedir. Bu haberde, Karamürsel ve Geyve kazalarındaki Müslümanların yaptıkları cinayetlerin en az 5000 Hıristiyan'ın hayatına mal olduğu, Türklerin eski imhâ usûlünü tatbik ettikleri, köylülerin ırmaklarda öldürüldükleri, erkeklerin kurşuna dizildikleri, kadınların bir çoğuna tecavüz edilerek öldürüldükleri ifade edilmekteydi[404].

Rumca gazeteler Yunan işgalini hazırlıyor[405], Venizelos'un direktifi ile bazı Türk gazetecileri de Yunan propagandasına hizmet ediyorlardı[406].

Yabancı basındaki haberler ve ifadeleri okuyan Türkler, Gayr-ı Müslimlerin çalışma ve tavırlarını da görüyor ve kendilerini ciddi tehlikelerin beklediğini anlıyorlardı[407].

İşgalden sonra Yunanlıların basın yoluyla yaptıkları propagandalar daha rahat bir zeminde devam etmiştir. Kuvâ-yı Milliye'nin tecavüzlerinden ve Yunan işgal mıntıkasının iyiliklerinden bahseden haberlerin rahatlıkla yayınlandığı anlaşılmaktadır[408].

Bilindiği gibi İzmir'in işgaliyle beraber sıkı bir sansür uygulanmaya başlanmıştır. Yunan işgali altındaki yerlerde çıkan gazetelerde Yunan mezalimi ile ilgili hiç bir habere rastlanmamaktadır. Zaten, ilk bakışta bu gazetelerin tamamen sansürlü ve pek çok kısmının çıkarılmış olduğu göze çarpmaktadır.

[403] **Bayar V**, s. 1610.
[404] **ATASE Arş.** Kl. 537 Ds. 8-172 F. 60.
[405] Rumca **Tarus** gazetesi, Urla'ya gelen Salib-i Ahmer Heyeti'ne dair yazdığı bir yazıda, "Heyetin pek büyük bir istikbâle ma'rûz kaldığını ve Metropolithane'de şerefine bir ziyafet verilerek nutuklar irâd edildiğini" ifade etmiştir. Bkz. **Hukûk-ı Beşer,** 3 Mart 1335.
[406] Mesela **Islahat** gazetesinin imtiyaz sahibi ve başyazarı Sabitzâde Emin Süreyya özellikle işgalden sonra Yunan çıkarlarının savunucusu olmuş, cezasını 9 Eylül 1922'de Konak meydanında asılarak ödemiştir. Bkz. Arıkan, **a.g.e.**, s. 9.
[407] 12 Mart 1919'da Nurettin Paşa'ya Nâil Moralı ve arkadaşlarınca verilen muhtırada, İngiliz Komutanı Dixon'un İzmir'e gelmesiyle başlayan Rum coşkunluklarıyla yabancı basının lisanı, Ermenilerin sessiz ve ciddi çalışmaları ve İngilizlerin tavır ve hareketlerinin "Vatan mefhumunu anlayan her vatandaş çocuğunda semamızı karabulutların kapladığı his ve kanaatini hâsıl etmişti." denilmektedir. Bkz. Moralı, **a.g.e.**, s. 7.
[408] 57. Fırka Kumandanı, 2 Ağustos 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne şifresinde, Nazilli civarındaki halkın Kuvâ-yı Milliye'nin tecavüzünden Yunan mıntıkasına iltica ettiği yolunda bazı İzmir gazetelerinde çıkan haberlerin yalan olduğunu belirtmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 48.

Mahallî gazetelerde, diğer bölgelerde çıkan gazeteler ile yabancı gazetelerde çıkan haberler iktibas edilmekte[409] ve Yunan mezalimi ile ilgili olmayan haberler[410] ile âdi zabıta haberleri verilmektedir[411]. Rumca çıkan gazete haberlerine de sıkça rastlanmaktaydı[412].

Anadolu'da Yunan işgalinin başlamasından sonra Avrupa basınında Türkler aleyhinde ve lehinde yazılar yayınlanmıştır. **İzmir'e Doğru** gazetesinde, Avrupa basının Türkler aleyhinde yazılar yazarken İtalya ve Fransız basınında lehte yazılar çıktığı belirtilmekte[413] ise de zaman ve gelişen olaylar karşısında Avrupa basını değişik tavırlar takınmıştır. Avrupa basınının Yunan propagandasının etkisinde kaldığı söylenebilir. Ancak Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde yaptıkları zulümlerin Avrupa'ca anlaşılmasından sonra Yunan mezalimi ile ilgili haberlere Avrupa basınında da yer verildiği bir gerçektir.

Yunan gazeteleri İzmir'in işgali günü İzmir'de yapılan katliamlarla ve soygunlarla ilgili hiç bir haber yayınlamadılar. **Atina Habercisi** adlı gazete, 15 Mayıs 1919'da İzmir muhabirinden aldığı şu telgrafı yayınlıyordu:

"Rıhtımlar adamdan taşıyor, tıklım tıklım dolu. Hepsinin de ellerinde Yunan bayrakları ve çiçeklerle dolu sepetler var. Sevinçten ağlıyorlar. İzmir'de şimdiye kadar böyle bir manzara görülmüş değildir. Bütün evlerin balkonları bayraklar ve çiçeklerle süslenmiş; sokaklarda da halılar serilmiş; halk sevinçten sarmaş dolaş dans ediyor..."[414]

Yunan basınında, İzmir'in işgali günü cereyan eden olaylara dair 16 Mayıs 1919 günü yapılan resmî açıklama yer almaktaydı. Buna göre: İzmir'de çıkarma yapıldığı gün Yunan askerleri 400 kadar esir

[409] Meselâ, Erzurum'da çıkan **Albayrak** gazetesinin Nahçevan İslâm ahalisinin gördüğü mezalim şikâyetlerini Amerikan Heyeti'ne bir nota ile bildirmiş oldukları **Ahenk,** gazetesinde haber olarak verilmiştir. Bkz. **Ahenk,** 19 Teşrîn-i Sani 1335; **Jurnal** gazetesinde çıkan, "Asya ve Trakya'ya her ne kuvvet gönderilirse gönderilsin, Türkler İzmir ve Trakya'dan vaz geçmeyecekleri gibi ağır şerâiti hâvi olan muâhedenâme-i sulhiyeyi de asla imza etmeyeceklerdir." haberi **Ahenk** gazetesinde yayınlanmıştır. Bkz. **Ahenk,** 13 Temmuz 1336.

[410] BMTH'nin yaptığı tahkikat ve dinlediği şahısların ifadeleri hakkında teferruatlı hiç bir bilgiye rastlanmamaktadır. Sadece heyetin hareketleri hakkında bilgi verilmektedir. Bkz. **Ahenk,** 6, 11, 13, 19, 22, 24, 27 Ağustos 1335, 12 Teşrîn-i Sani 1335.

[411] Meselâ, **Islahat** gazetesindeki bir haberde, Askerî otelde kalan Yüzbaşı Aziz Bey'in 149 lirasının otelde çalışan Mehmet Ağa tarafından çalındığı ve yakalandığı belirtilmektedir. Bkz. **Islahat,** 19 Kanûn-ı Sani 1335; **Ahenk** gazetesindeki bir haberde de hırsızlıktan suçlu Yusuf Hasan ile Mihail Katola ismindeki kişilerin yakalandığı belirtilmektedir. Bkz. **Ahenk,** 11 Kanûn-ı Sani 1335.

[412] Meselâ, 11 Ağustos 1335 tarihli **Ahenk** gazetesinde **Ameltiya** gazetesinden bir pasaj aktarılmıştır.

[413] **İzmir'e Doğru**, 14 Nisan 1336.

[414] Coşar, **İHG,** 16 Mayıs 1919.

toplamışlardır. Bu esirlerin bir kısmı sağ değildir. Türk esirlerden bir kısmı harp gemilerine götürülürken kendilerini denize atarak intihar etmişlerdir. Yunanlılardan 2 asker ölü, 10 asker de yaralıdır. 30 sivil ölü veya yaralıdır. Türklerin kaybı da o kadardır. Vali yanlışlıkla tutuklanmış, fakat sonra serbest bırakılmıştır[415].

İzmir'de Fransızca çıkmakta olan **Liberte** adlı gazete, Yunan kuvvetlerinin girdikleri her şehir ve kasabada Türklerin kendilerini memnunluk ve sevinçle karşıladıklarını yazmıştır. Bu Yunan gazetesinde: "Şimdiye kadar gelen haberler memnunluk vericidir. İzmir'in kıtalarımız tarafından işgali her tarafta sevinçle karşılanmıştır. Bu güzel haberi Soma Rumlarına bizzat Türkler vermişlerdir. İzmir'in işgali Denizli'de çarşamba günü haber alınmıştır. Türkler derhal miting yaparak Yunan Hükümeti'ne itimatlarını ilân etmişlerdir." denilmekteydi[416].

İzmir'de çıkan **Jurnal D'Orient** gazetesi de İzmir'den gelen yolcuların verdikleri bilgiye atfen verdiği haberde, işgal günü karışıklıkların Bulgarlar tarafından atılan bir bomba yüzünden çıktığını ileri sürmüştür[417].

Rumca yayınlanan **Proodos** gazetesi, Aydın olaylarından mes'ul tutulan Yunan Yarbayı Triandafilo'nun Yunan Divân-ı Harbi'ne verildiğini yazmıştır. **Zaman** gazetesi, Yunanlıların ilk günlerde yaptıkları mezalimin etkilerini hafifletmek ve tevil etmek amacıyla yapıldığını yazmıştır[418].

29 Mayıs 1919 tarihli **Morning Post** gazetesinin başlığı "İzmir'de Kanlı Karışıklıklar" başlığını taşıyordu.

Milletvekili Herbert'in makalesi **Manchester Guardian** gazetesinde, "Esirlerin Rumlar Tarafından Öldürülüşü, İzmir'de Yüz Kızartıcı Hadise" başlığı ile yayınlanmıştır[419].

İngiltere'de 31 Mayıs 1919'da **Dail Express** gazetesinde, İzmir'de Yunanlıların cinayetleri, silâhsız Türkleri soydukları ve öldürdükleri haberi yer almaktaydı[420]

[415] Coşar, **İHG,** 17 Mayıs 1919.

[416] Coşar, **İHG,** 28 Mayıs 1919.

[417] Coşar, **İHG,** 28 Mayıs 1919; Sofya'da yayınlanan **Echo de Bulgarie** adlı gazete, **Jurnal D'Orient**'in bu iddiasını protesto ederek, İzmir'de katliâma Bulgarların sebebiyet vermediklerini, olayların müsebbibinin Yunanlılar olduğunu yazmıştır. Bkz. Coşar, **İHG,** 15 Haziran 1919.

[418] Coşar, 2 Eylül 1919.

[419] Selâhattin Salışık, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etniki Eterya,** İstanbul, 1968, s. 267.

[420] Dimtri Kitsikis, **Yunan Propagandası**, İstanbul, 1963, s.215; Tansel, **Atatürk...**, s. 28.

Redd-i İlhak Heyeti'nin, bütün Vilâyet, Sancak, Kaza, Nahiye Belediye Başkanlıklarına hitâbeden ve "İzmir elden gidiyor" mealindeki telgrafı 19 Mayıs 1919 tarihli **Hâdisat** gazetesinde yayınlanmıştır[421].

Yunanlıların İzmir'i işgal ettikten sonra hemen iç kısımlara ilerlemeleri, Aydın ve Manisa gibi önemli yerleri ele geçirmeleri, bu arada, özellikle Aydın'ın işgali sırasında halka yaptıkları mezalim Batı basınında bile eleştirilere neden olmuştur. Meselâ, 27 Haziran 1919 tarihli **Times** gazetesinde, Yunanlıların Türklere yaptıkları insanlık dışı davranışlara değinilerek Yunanistan'ın istediği topraklarda yaşayan halkın çoğunluğunun İslâm olduğu belirtilmiştir[422].

1919 Haziran ayında **Near East** adlı İngiliz gazetesi, İzmir'de Yunan askerlerinin Türk esirleri öldürdükleri haberini yayınlamıştır.

İstanbul'daki **Times** muhabiri 5 Temmuz 1919'da Menemen'deki hareketleri sebebiyle Rumları sert bir dille eleştirerek, Menemen'deki Yunanlıların Türk Kaymakamı ile 100 kadar sivil Türk'ü öldürdüklerini ve çapulculuk yaptıklarını yazmıştır[423]. Gazete, sanki bu olayın yaratacağı menfi tesirleri hafifletmek maksadıyla şunları da ilâve etmiştir: "Bu olay Yunan ordusu İzmir'e çıktığından beri ilk defa cereyan etmektedir. O ana kadar soğukkanlılıklarını muhâfaza etmiş olan Yunan askerleri, bu defa kendilerini tutamamışlardır."[424]

6 Nisan 1922 tarihli **Times** gazetesinde Arnold Toynbee'nin 2 Nisan tarihli bir mektubu yayınlanmıştır. Bu mektupta Toynbee, "İzmir'de bir Türk muhabirinin 9 Martta Köşk'ün 5 km. uzağında Karatepe'nin bir Yunan kuvveti tarafından 14 Şubatta kuşatıldığını, câmilerin ateşe verildiğini, 400 kişiden yalnız 15 kadın ve erkeğin kaçtıklarının kendisine bildirildiğini" yazıyordu[425].

Yunan ordusunun ric'ati ve İzmir'in istirdadını müteakip Aydın Vilâyeti ile Yunan işgaline uğramış diğer yerleri gezen yerli ve yabancı basın mensuplarının Yunan mezalimi hakkındaki müşahedeleri yerli ve yabancı basında yayınlanmıştır.

28 Ekim 1922 tarihiyle Lahey'de çıkan gazeteler İzmir'de cereyan eden olaylarla ilgili olarak verdikleri haberlerde, Türklerin İzmir'de çıkan

[421] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 79.
[422] İzzet Öztoprak, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, Ankara, 1981, s. 93.
[423] Salışık, **a.g.e.**, s. 267.
[424] Coşar, **İHG**, 14 Temmuz 1919.
[425] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 237.

yangının genişlememesi için gerekli tedbirleri aldıklarını, Türklerin hiç bir katliama girişmediklerini, yeni olayların çıkmaması için Rum ve Ermenileri İzmir'den çıkartmakla yerinde hareket ettikleri belirtilmiştir. Ayrıca, Yunan tahribatı karşısında Türklerin tavrını şu yorumla ortaya koymuşlardı: "Şehrin tahribinden Türklerin hiç bir çıkarları yoktu. Zira, şehirdeki büyük emlâklar Türklerin malı idi. Diğerlerini de Yunanlıların yaptıkları tahribata karşı teminat olarak korumakta büyük menfaatleri vardı. Afyon'dan İzmir'e kadar Yunanlıların yaptıkları tahribat Türk ordusunun bu şehir ve köylere girişinden önce yapılmıştı"[426].

13 Ekim 1922 tarihli **Tercüman-ı Hakikat** gazetesinde yabancı gazetecilerin müşahedeleri, Naşit Hakkı Bey'in makalesinde anlatılmıştır[427]. 2 Ekim 1922 tarihinde Ruşen Eşref imzasıyla Alaşehir'deki Yunan mezalimini anlatan genişçe bir mektup **Hakimiyet-i Milliye** gazetesinde yayınlanmıştır[428].

27 Eylül 1919 tarihli **Times** gazetesinde, İzmir'de cereyan eden olaylarla ilgili olarak verilen haberde, Yunan zulmü tevil edilerek olaylar tamamen Türklere atfedilmiştir[429].

4 Mart 1920 tarihli **Temps** gazetesi, Paris'teki Yunan Elçiliği tarafından Tekirdağ'da Rumların Türkler tarafından öldürüldüklerine dair gönderilen bir yazı yayınlamıştır. Bu haber Türk makamlarınca tekzip edilmiştir[430].

Vahdet gazetesinde, **Patris** gazetesinde çıkan bir makalede, Rum heyeti tarafından Konferans Başkanı Lloyd George'a gönderilen telgrafnamenin Kral Konstantin'e ait kısmında, Yunan ordusunun elde ettiği araziyi müdafaa etmeğe muktedir olduğunun ifade edildiği nakledilmektedir[431].

Yunan işgali bittikten sonra **Şark** gazetesinde, "O Karanlık Günlerden..." başlıklı bir makale ile Yunan mezalimi genel olarak anlatılmıştır[432].

[426] **AYZV**, s. 255.
[427] **AYZV**, s. 102 vd.
[428] **Hakimiyet-i Milliye**, 2 Ekim 1338.
[429] **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 66.
[430] Söylemezoğlu, **Yok Edilmek...**, s. 59.
[431] **Vahdet**, 1 Mart 1337.
[432] **Şark**, 29 Şubat 1338.

G- RUMLARIN KORUMAYA ALINMASI

Anadolu'daki yerli Rumlar ile çeşitli yollardan Anadolu'ya getirilen Rumların teşkilâtlandırılarak karışıklıklar çıkardıklarını ve Yunan işgalinden sonra da Yunan askerleriyle birlikte Türk halkına zulmettiklerini I. ve II. Bölümde örnek olaylarla izâha çalışmıştık.

Aydın Vilâyeti'ndeki Rumların içinde, bilfiil mezalime iştirak edenler bulunduğu gibi sinsi bir politika ile Yunan emellerine hizmet edenler ve gerçekten "Millet-i sâdıka" imajını verenler de vardı. Bazı yerlerde Rum halkı adına İtilâf Devletleri yetkililerine, BMTH'ne ve Yunan İşgal Kumandanlığı'na, Türk idaresinden memnun olduklarına ve Yunan işgalini istemediklerine dair müracaatları vardır[433]. Ancak bu müracaatların ne niyete matuf olduğu hakkında bir şey söylemek güçtür.

Biz burada, Türk askerî ve mülkî makamları ile halkının ve askerinin Rumlara karşı tavır ve tepkilerini ele almak istiyoruz.

Yerli Rum halkına karşı yapılacak herhangi bir saldırının Türk zulmü ve adaletsizliği iddiasını kuvvetlendireceği ve Türk halkına yapılan zulümleri artırabileceği düşünülerek, herhangi bir saldırıdan kaçınılmasına itina ile gayret edilmekteydi.

Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa, 12 Haziran 1919 tarihinde Kıtaat-ı Fenniye ve Kuvâ-yı Havâiye Müfettişliği'ne gönderdiği yazısında, Rumların gösterdikleri her türlü taşkınlığa rağmen hiçbir ayırım yapılmaksızın bütün halkın himaye edilmesini istemiştir[434].

18 Haziran 1919 tarihli Vaziyet-i Umûmiye Tamimi'nde, Bergama'da bulunan Yunan kuvvetlerinin 15 Haziran 1919 akşamı galeyâna gelen Türk halkı tarafından tart edildikleri, 14. KOR. Nizâmiye Kıtası'nın burayı işgal ettiği ve halkı ayırt etmeksizin himaye ettiği belirtilmektedir[435].

EHUR'nin Temmuz 1919 tarihli bir tamiminde, Aydın şehrinde Millî kuvvetlerle Yunanlılar arasında cereyan eden muharebeden sonra Yunanlıların Aydın'ı pek çok mezalim yaparak terk ettiği ve Yunanlıların çekilmesinden sonra 57. Fırka kuvvetlerinin şehre girerek asayişi sağladıkları belirtilmiş, şehir halkını ayırt etmeksizin himaye ettiği ifade

[433] Bu müracaatlar için bkz. **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 4-12; Kl. 89 Ds. 129-326 F. 22, 27; Kl. 402 Ds. 14-5 F. 1-67, 1-68; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 15, 16; Kl. 1033 Ds. 21-96 F. 89; **Orta Anadolu'da Yunan Mezalimi**, Garp Cephesi, Erkân-ı Harp Şubesi, Vilâyet Matbaası, Ankara, 1337, s. 12-13.

[434] **ATASE Arş.** Kl. 468 Ds. 38-1-A F. 65.

[435] **ATASE Arş.** Kl. 83 Ds. 75-308 F. 34.

edilmiştir[436]. Aydın'da cereyan eden bu olaylardan sonra yerli Rumların Yunan askerleriyle birlikte Türk halkına yaptıkları zulümler, Türk makamlarınca bazı tedbirler alınmasını gerekli kılmıştır. Bu hususta 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey'in ve Cephe Kumandanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın faaliyetleri kaydedilmelidir. Her iki komutanın da tedbir olarak tehciri gerekli gördükleri anlaşılmaktadır. Aydın'da cereyan eden çarpışmalardan sonra Şefik Bey, Aydın Rumlarını Nazilli, Isparta ve Denizli gibi daha içerilerdeki yerlerden istedikleri bir yere tehcir etmeğe karar vermiş ve 1919 yılı Temmuz ayı başından itibaren trenle bunların nakline başlamıştır[437]. Eylül ayı başında Garp Cephesi Kumandanı Ali Fuat Paşa'nın çıkarttığı şu tamim onun daha kararlı ve kesin bir tavırla tehcir kararı aldığını göstermektedir:

"1- Vatanın saadet ve felâketinde insanlık nokta-i nazarından dahi kader ortaklığına mecbur bulunan Ermeni ve Rum vatandaşlarımız, üzüntüyle belirtmek gerekir ki, casusluk ve her çeşit ihanet gibi memleketin savunmasını zayıflatacak hareketlerden geri durmadılar. Binâenaleyh Müslümanlığa has olan rahm ve şefkate artık takat bırakmadılar.

2- Bu durum karşısında Anadolu'nun haklı galeyanını durduracak tek çare Hıristiyan vatandaşlarımızı sırf insani bir his sebebiyle koruma altına almak, bunun için de aşağıdaki tedbirleri derhal uygulamak lâzımdır. Binâenaleyh bu emri alan mülki makamlar, askeriyenin de her hususta yardımlarını alarak icraata başlamalıdırlar. Batı cephesi mıntıkası sayılan Geyve, Bilecik, Bolu, Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar, Denizli, Burdur, Isparta livaları dâhilinde bulunan Rum ve Ermeni unsurlarına mensup 20-40 yaş arası olan erkekler istisnasız cephe mıntıkası dışına çıkarılacaktır. Bunlardan hareket edemeyecek derecede sakat ve hasta olanlar istisna edilecektir. Sevk edilenlerin yolculuk sırasında ve vardıkları ikamet yerlerinde can, mal ve ırz güvenliklerini sağlamak, bu işte mahallî hükümetler ve korumalarına verilecek jandarmalar kesinlikle sorumlu bulunacaklardır. Bu emre uymayan her kim olursa olsun suçunun derecesine göre kanunun altında ağır cezaya çarptırılır. Cana ve ırza kastedenler idam olunur.

3- Afyonkarahisar, Burdur, Isparta ve Denizli livaları dâhilindekiler, trenle ve karadan Konya Vilâyeti dâhiline ve Ankara-Konya vilâyetlerinin

[436] **ATASE Arş.** Kl. 184 Ds. 16-98 F. 7 (Bu tamim, 1., 3., 12., 14., 15., 20. KOR. Kumandanlıklarına, 57. Fırka Kumandanlığı'na, II. ve III. Ordu Müfettişliklerine ve 2. KOR. Ahz-ı Asker Riyâseti'ne 6 Temmuz 1919 tarihli tamime ek olarak gönderilmiştir.)

[437] Aker, **a.g.e.**,C.II, s. 131.

ortak sınırları civarına nakledileceklerdir."[438] Buradaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi tehcir kararı tamamen bir tedbir amacı taşımakta olup, uygulama sırasında olabilecek olumsuzluklar için sert müeyyideler getirilmiş olması bunu teyit etmektedir.

Yine Rumlara karşı yapılacak herhangi bir hareketin yanlış anlaşılabileceği sebebiyle gerekenin tamamen hukuki zeminlerde yapılması hususuna önem verilmekteydi. Harbiye Nâzırı, 25 Ağustos 1919 tarihinde 12. KOR. Kumandanlığı'na gönderdiği tezkire ile Kuvâ-yı Milliye tarafından bir kaç Rum'un idamının aleyhte önemli belgeler hazırlayabileceğine dikkat çekmiş, cezâlandırılan şahısların suçları ne olursa olsun usûl olduğu üzere resmî bir mahkemenin kararı olmadan icraatta bulunulmamasını istemiştir. Türk olmayan unsurlara karşı Türk zulmü ve adaletsizliği iddiasının olduğu böyle bir zamanda bu gibi hareketler, halka karşı zulüm ve saldırı olarak telâkki edilebileceğinden bu gibi olayların müsebbibi ve fâili olarak görülen Kuvâ-yı Milliye hareketi hakkında çetecilik ve şekâvet iddiaları hak kazanabileceğinden icâp edenlerin dikkatlerinin çekilerek memleket dâhilinde asayişi bozuk göstererek kanunsuz ve keyfi icraata mani olunmasını istemiştir[439].

Aydın Valisi İzzet Bey, 8 Kasım 1919'da Dâhiliye Nezareti'ne, İtilâf Devletlerince de Yunanlıların mezalim yaptıkları kabul edildiğinden Kuvâ-yı Milliye'nin Yunanlılara karşı yapacağını bildirdiği misillemenin doğru olmadığını bildiren bir yazı göndermiştir[440].

Harbiye Nezareti tarafından 10/11 Kasım 1919 tarihli 12. KOR. ve 14. KOR. Kumandanlıklarına gönderilen şifrede; Kuvâ-yı Milliye liderlerinden aldığı mektuplarda Yunanlıların Türklere karşı yaptıkları mezalimden dolayı o yerlerde bulunan Rumlar hakkında da mütekâbil muamelede bulunulacağı tehdidinde bulunulduğunun İşgal Kuvvetleri Komutanı General Nider tarafından ifade edildiği ve dikkatlerinin çekildiği ifade edilmiş, Türk halkı veya Kuvâ-yı Milliye tarafından "mağlûb-ı hiss-i intikam" olarak Gayr-ı Müslim ahali hakkında bir tecavüz vukûu halinde, bunun husûle getireceği kötü tesirlerin şimdiye kadar ümit edilen faydalı neticeden mahrum bırakabileceği ihtimali olduğu için icâp edenlerin münâsip bir surette aydınlatılması, böyle bir halin yalınız fiilen vukûuna değil, hatta dedikodu ve tehdit tarzında bile meydana gelmesine izin

438 Nuri Köstüklü, "Milli Mücadelede Denizli Isparta, Burdur ve Çevresindeki Azınlıkların Tutum ve Davranışları", **AAMD**, C.IV, S. 15, (Temmuz, 1989), s.682-683.

439 **ATASE Arş.** Kl. 183 Ds. 18-87 F. 91.

440 **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 92-104 F. 58.

verilmemesi istenmiştir. Gayr-ı Müslim unsurlara tecavüz, tehdit siyasetlerinin memleketin bazı yerlerinin de işgal edilmesine vesile ittihaz olunabileceğinden ayrıca dikkate alınması da istenmiştir[441].

Mahallî kuvvetler, bu konuda Harbiye Nezareti'nin iş'arına uygun hareket etmişlerdir.

57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, 14 Haziran 1919'da Sarayköy Müfrezesi Komutanı Binbaşı Hakkı Bey'e gönderdiği yazısında, Yunan işgaline karşı hâsıl olan halkın galeyânına karşı İslâm ve Hıristiyan halkın hayatının ve malının muhafaza edilmesinin vatanın selâmeti için önemli bir görev olduğunu belirtmiş ve icâp edenlere ve bütün askerî efrâda bu konuda nasihatta bulunulmasını istemiştir[442]. Dâhiliye Nezareti tarafından 9 Kasım 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderilen tezkirede de aynı konu ifade edilmektedir[443].

30 Haziran 1919 tarihinde Aydın'da Yunanlılarla yapılan muharebede Yunanlılar mağlûp olmuşlar ve şehrin Türk mahallelerini yakmışlar, yangından hayatlarını kurtarmak isteyenleri ateşe atmak gibi zulümlerde bulunmuşlardır. Akabinde Aydın'ı istirdat eden Kuvâ-yı Milliye efrâdı, Yunanlıların yaptıkları mezalime karşı bir misillemeye tevessül etmemişlerdir[444].

57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, 7 Temmuz 1919 tarihli telgrafında, Yunanlıların şehri tahliye etmelerinden sonra Millî kuvvetlerin şehre girdiğini, Kuvâ-yı Milliye'nin Yunanlıların yaptıkları zulme karşı, intikam almak gibi bir harekete tevessül etmeyerek, halkı ayırt etmeksizin himaye ettiğini, Kuvâ-yı Milliye'nin bu insanî davranışı karşısında Fransızların takdirlerini belirttiklerini ifade etmiştir[445].

Şefik Bey, 7 Temmuz 1919'da, I. Ordu Müfettişliği'ne de Aydın'ın geri alınmasında, yerli Rumların ve yabancı devletlerin buradaki tebaasının emniyette bulunduklarını bildirmiştir[446]. II. Ordu Müfettişi de Şefik Bey vasıtasıyla Aydın Kuvâ-yı Milliye komutanına bir telgraf çekerek, Aydın'ın

441 **ATASE Arş.** Kl. 186 Ds. 25-93 F. 55.

442 **ATASE Arş.** Kl. 401 Ds. (1-3)4 F. 142.

443 **EK. 14.**

444 **ATASE Arş.** Kl. 15 Ds. 71-61 F. 6/1-3, /1-5.

445 **EK. 38**; Mehmet Şefik Bey, Harbiye Nezareti'ne çektiği 3 Temmuz 1919 tarihli telgrafında da Yunanlıların Aydın ve civarında yaptıkları mezalime karşılık Kuvâ-yı Milliye'nin intikama asla tenezzül etmediğini ifade etmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 27 Ds. 75-107 F. 27-2.

446 **ATASE Arş.** Kl. 243 Ds. 43-17 F. 42.

geri alınması sırasında Gayr-ı Müslim unsurun hayat ve mallarının himayesi hususunda gösterilen hassasiyete teşekkürlerini bildirmiştir[447].

Bazı Türk çetelerinin Rumları öldürdüğü yolunda kayıtlar vardır. Ancak bunlar, masum halka bir kötülükte bulunmadıkları gibi Rumları sebepsiz yere öldürdükleri de söylenemez. 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, 24 Haziran 1919'da Harbiye Nezareti'ne raporunda, Yörük Ali çetesinin cins ve mezhep farkı gözetmeksizin bazı şahısları öldürdükleri ve mallarını yağma ettiklerinin anlaşıldığını, evvelce Yunan kuvvetlerini karşılayan şahısları öldürmüş olmalarının muhtemel olduğunu belirtmektedir[448].

Çine'de BMTH'ne ifade veren Yörük Ali Efe, "Aydın içinde Yunanlıların binlerce Müslüman'ı katl ve ismetleri ifna ve Müslümanlara ait her şeyi mahv ve ihrak ettiklerini gözleriyle gördüğü ve her lahza pek büyük işkencelerle katl edilmiş olan Müslüman cesetlerinin üzerinden geçtiği halde niçin Aydın ahâli-i Hıristiyanisini mukâbele-i bi'l-misil olmak üzere katl ü ifna etmeyip hatta onların hayatlarını taht-ı temine aldığını ve ne için el'ân Kuvâ-yı Milliye mıntıkası dâhilinde bulunan anâsır-ı Hıristiyaniye hakkında cinâyet-i âdiye bile irtikâp edilmemekte olduğunu ve onların serbest olarak iş ve güçleriyle meşgul olduklarını..." izah etmiştir[449].

Uşak Hareket-i Milliye ve Redd-i İlhak Heyeti Reisi İbrahim Bey tarafından 29 Ekim 1919 tarihinde Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukûk-ı Osmaniye Cemiyeti'ne gönderilen yazıda, Aydın Vilâyeti'nde Hıristiyan halkın ırz, can ve mallarına karşı herhangi bir saldırıya meydan verilmediği belirtilmiştir[450].

Harbiye Nâzırı Cemal Paşa, 10 Kasım 1919 tarihli 12. ve 14. KOR. Kumandanlıklarına şifresinde, Yunanlıların Türklere yaptıkları işkencelere karşı Kuvâ-yı Milliye'ce Rumlara aynı şeyin yapılmamasını istemektedir[451].

Nazilli Kuvâ-yı Milliye kumandanının İzmir Müdâfaa-i Hukûk Cemiyeti'ne 5 Aralık 1919 tarihli raporunda, Yunanlıların Ödemiş civarında Kaymakçı'da bir çok Türk'ü bir eve kapatarak evi bombalamak suretiyle hepsini öldürdükleri anlatılmış ve "Elimizdeki Rumlara karşı böyle bir şeye tenezzül etmeyecek asil ve necip bir kavim olduğumuzu daima ispat edeceğiz." denilmiştir[452].

447 **ATASE Arş.** Kl. 404 Ds. (10-11)11 F. 10.
448 Buytulluoğlu, "Milli Mücadele Başlıyor", **BTTD**, C. III, S. 18, (Mart, 1969), s. 5.
449 **EK. 22.**
450 **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. B-12 F. 12.
451 **ATASE Arş.** Kl. 186 Ds. 25-93 F. 55-1.
452 **ATASE Arş.** Kl. 88 Ds. 239-323 F. 11.

Hâriciye Nâzırı Safa Bey, Mart 1920'de Roma'da Galip Kemali Bey'e gönderdiği tezkirede, İngiltere ve İtalya Yüksek komiserleriyle cereyan eden görüşmede, Hıristiyanlar aleyhinde katliamlar düzenlenir ve icrâ olunursa, Müttefiklerin askerlerine karşı saldırılar kesilmezse sulh şartlarının Türkler aleyhinde gelişeceğinin kendisine söylenmesi üzerine "Hıristiyanlar tarafından ikâ olunan envâ-ı tecâvüzâta Müslümanların sabır ve sükûnetle mukâbele edip asla kıtâle teşebbüs olunmamış ve Aydın vekâyına münhasıran Yunanlıların tahammülsüz mezalimi sebep olup, diğer taraflarda dahi hiç bir ferd-i Müslimin bir Gayr-ı Müslim aleyhine müdâfaa-i nefs vaziyetinde kalmadıkça tecavüzü işitilmemiş olduğu..." cevabını verdiğini ifade etmiştir[453].

Rumlara karşı herhangi bir misillemede bulunulacağı tehdidine bile İtilâf Devletleri yetkilileri müdahale etmekteydiler. Bezmi Nusret Kaygusuz'un anlattığı şu olay konuya açıklık getirmektedir: Alaşehir'de Rum Metropoliti ile bir konuşma sırasında Yüzbaşı Süleyman Bey'in sert bir tavırla, Yunanlıların İzmir'de ve her tarafta yapmakta oldukları zulüm ve işkencelere karşı, buradaki Rumlara da aynının yapılacağını söylemesi üzerine Rumlar telaşa kapılarak, Fransız mıntıkasına geçmeğe ve İzmir'e kaçmağa çalışmışlardır. Bu olaydan bir gün sonra Fransız Birliği Komutanı Villa, Bezmi Nusret Bey'e ciddi ve resmî bir eda ile "Bu teşkilâtı iyi görmüyorum. Bir gün kazada katliâm olacak ve bundan siz mes'ul olacaksınız. Çünkü onları arkalıyorsunuz. Bütün askerlerimle size müzâheret edeyim bunları dağıtalım." demiş; Bezmi Nusret Bey de "şimdiye kadar kimseye fenalık yapılmış değildir. Kendisine fenalık yapmayanlara Türk hiç bir zaman fenalık yapmaz. Rumlar boşuna tevehhüm ediyorlar." cevabını vermiştir[454].

Büyük Taarruz başladığı zaman Türk ordusunun ilerlemesi ve başarısını gören Rumlar telâşa ve paniğe kapılmışlardı[455]. 5 Eylül 1922 günü Metropolithane'de toplanan Rumlar, aralarından bir heyet teşkil ederek, Fransız, İngiliz ve İtalyan konsoloslarına bir nota verilmesine karar vermişlerdir. Sonra Metropolitler İngiliz Amiraline giderek, şehrin Türklerden korunmasını istemişlerdir[456].

453 Söylemezoğlu, **Başımıza...**, s. 193.
454 Kaygusuz, **a.g.e.**, s. 181-182.
455 **Şark** gazetesinde, İzmir ve Ayasulug Metropolitlerinin ordu kumandanlarına, cephenin bir kaç gün daha tutulması ihtiyacını izâha çalışmak üzere cepheye gitmeye karar verdikleri belirtilmektedir. Bkz. **Şark,** 7 Eylül 1338.
456 **Şark,** 6 Eylül 1338.

Yerli Rumlar, Yunan ordusunun kalıntılarıyla birlikte, Türk ordusunun önünden İzmir'e doğru akmaya başlamışlardı. Bir çoğu Türk ordusunun öncüleri görülmeden gemilerle Sakız, Sisam, Midilli gibi adalara kaçmıştır[457].

Türk ordusu İzmir'e girdiği zaman kaçmamış veya kaçamamış olan Rumlara hiç bir fenalık yapılmamıştır[458]. Gerçi bazı Türk askerlerinin hoyratça davranışları söz konusu ise de tek tük rastlanan bu gibi olaylar çok dar bir çevrede kalmış, öyle Hıristiyanların korktuğu gibi katliam[459] falan olmamıştır. Şehirdeki Rumlar, kendilerini koruyacak Yunan birlikleri kaçıp gittiği için korku içindeydiler ve üç yıl önce Yunanlılar İzmir'i işgal ederken Türklere reva gördükleri muamelenin kendilerine yapılmasından çekiniyorlardı. Bunun için Mustafa Kemal Paşa bir bildiri yayınlayarak sivil halka kötü davranacak askerlerin ölüm cezasına çarptırılacağını duyurdu[460]. Yine Mustafa Kemal Paşa'nın Amiral Dumesnil ile yaptığı görüşmede Hıristiyan halkın korunacağı konusunda güvence vermiş olması[461] yerli Rumlara karşı bir hareketin olmayacağını gösterir.

Çoğu, daha işgal öncesinde Megali İdea peşinde koşan, Yunan askerlerine coşkun karşılama törenleri düzenleyen, Evzon Taburlarının önünde Türk bayrağını atan, Türklerin namusuna, canına, malına saldıran Rumlar, Türk askeri şehre girerken, korku içinde evlerine kapanmışlardı. Rumlara karşı hıncın yürekleri yaktığı bir zamanda, bir Türk'ün Rum'a acıması beklenemezdi. Ancak İzmirli Türklerden bir çoğu, kendilerine sığınan Rumları günlerce saklamış ve müsâit bir zamanda kaçmasını sağlamıştır[462].

İzmir'deki Amerikan Yardımcı Konsolosu Barnes, 14 Eylül 1922 günü İzmir Vali Vekili Nurettin Paşa'yı ziyaretle, Hıristiyan halkın evlerine dönmeleri izni verilmesini istemiş; Nurettin Paşa da "Pire'de 50'den fazla gemi var. Yunanistan ve diğer memleketlere ait ticaret gemileri. Limanda da savaş gemileri demirli. Alınız hepsini gitsinler. Mallarını, mülklerini yanlarına alabilirler. Götürünüz kendilerini. Bizimle yaşamak istemediler."

457 Umar, **a.g.e.**, s. 330.
458 Altay, **a.g.m.**, s. 156.
459 Lord Kinross, **Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu**, (Çev. Necdet Sander), İstanbul, 1984, s.496'da bir Amerikalı gözlemciye dayanarak istirdat sırasında çeşitli nedenlerle öldürülenlerin sayısının 2000'i geçmediğini ifade etmektedir. Bu rakam çok iyimser bulunsa bile Amerikan Yardım Kurulu'ndan John Monola'nın verdiği 120.000 rakamı da abartılıdır. Bkz. Umar, **a.g.e.**, s. 332.
460 Kınross, **a.g.e.**, s. 493-494.
461 **Aynı eser**, s. 495.
462 Umar, **a.g.e.**, s. 306-307.

demiştir[463]. Bu zamana kadar gördükleri zulümler karşısında hiç rahatsız olmayan Müttefik Devletlerin temsilcileri öncelikle kendi insanlarını kurtarmağa çalışmışlardır[464]. İngiliz ve Fransız gemilerindeki bandoların, alevlerin gürültüsüne ve insanların çığlıklarına aldırış etmeden neşeli parçalar çalıyor olması[465] bu hususu teyit eder.

Türk ordusunun İzmir'e girmesinden sonra, İzmir'den ayrılarak Yunanistan'a giden Rumların sayısı 200.000 kadardır[466].

Chicago Tribun muhabirine 26 Eylül 1922'de verdiği demeçte Mustafa Kemal Paşa şunları söylemiştir: "...Görüyorsunuz ki, İzmir'de hiç bir katliâm vâki olmadı. Münferit yağma ve katil vukûatını men etmek gayr-ı kâbildir. Bir ordu, dört yüz elli kilometre yol yürüdükten sonra şehre girer, bir de geçtiği yerlerde kendi yerlerinin yakıldığını, yağmaya uğradığını, akrabasının öldürüldüğünü gözleriyle görürse, böyle bir askeri zapt etmek müşküldür. Mamafih, intizamın ihlâl edilmediğini görüyorsunuz. Bir intikam ve mukâbele-i bilmisl fikrinde değiliz. Buraya eski hesapları araştırmaya gelmedik. Bizim için mazi gömülmüştür."[467]

Mustafa Kemal Paşa'nın yukarıda bahsettiği münferit öldürme olaylarından birisi, İzmir Metropoliti Hrisostomos'un halk tarafından linç edilerek öldürülmesi olayıdır[468]. İşgal boyunca Türk halkına yapılan mezalimin tertip ve teşvikçisi durumundaki Hrisostomos yaptıklarının cezasını hayatıyla ödemiştir.

H- YUNAN MEZALİMİNİN TAHKİKİ VE TESBİTİ

1- İtilâf Devletleri

Muhtelif zaman ve vesilelerle Yunan işgal bölgesinde meydana gelen olayları tahkik etmek amacıyla askerî şahıs ve heyetler gelmişlerdir[469].

463 Umar, **a.g.e.**, s. 333-334.
464 Savaş gemilerinin komutanları her şeyden önce kendi uyruklarından olanları kurtarmaya bakıyor ve tarafsız oldukları için göçmenleri içeri almak istemiyorlardı. Bkz. Kınross. **a.g.e.**, s. 498; İngiltere'nin İstanbul Yüksek Komiseri Sir Rumbold, 12 Eylül 1922 tarihinde Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a yazısında, "Bizim ilk kaygımız İngiliz toplumunu korumaktı." demektedir. Bkz. Bilal Şimşir, **İngiliz Belgelerinde Atatürk, (1918-1938),** C.IV, Ankara, 1984, s. 400.
465 Dumont, **a.g.e.**, s. 96; Kınross, **a.g.e.**, s. 499.
466 Umar, **a.g.e.**, s. 334.
467 **Söylev III**, s. 45.
468 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Umar, **a.g.e.**, s. 212 vd.; Erdeha, **a.g.e.**, s. 378; Kadir Mısıroğlu, **Türk'ün Siyah Kitabı, Yunan Mezalimi**, İstanbul, 1979, s.186.
469 İşgalden önce de çeşitli vesilelerle Anadolu'da tahkikatta bulunulmaktaydı. Amerikan Temsilcisi Heek, Şubat 1919'da İzmir ve civarında incelemelerde bulunmuştu. Nurettin Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne raporuna göre Heek, Aydın Vilâyeti hakkında karar verilmeden önce yeniden tahkikatta bulunulmasını Cumhurbaşkanlarına önereceğini belirtmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 22 Ds. 45-87 F. 3.

17 Mayıs 1919 tarihinde Aydın Vilâyeti'nde olayları tahkik etmek üzere, General Franchet d'Esperey tarafından Afyon ve civarı İtilâf Devletleri Komutanı Binbaşı Labon gönderilmiştir. Aydın, Nazilli ve Çine civarında incelemelerde bulunan Labon, "İzmir fâcialarının vâki olacağını Fransa bilse idi, Yunan işgaline kat'iyyen râzı olmazdı." demek suretiyle kendi hissiyatını belirtmiş, Kuvâ-yı Milliye hareketini tasvip ettiğini de söylemiştir[470].

21 Haziran 1919 tarihinde Aydın'a gelen İngiliz İhtiyat subayı Hoder, Denizli'ye kadar giderek incelemelerde bulunmuştur[471]. Hoder'e Aydın Mutasarrıfı Abdurrahman Bey refakat etmiştir. Geçtiği yelerde halkın şikâyetlerini dinleyen İngiliz subayı[472], İtilâf Devletlerinin Türkiye'deki Hıristiyanları korumak konusunda kesin kararlı olduklarından, Nazilli taraflarında olduğu gibi Hıristiyanlara karşı tecavüzler devam eder ise Yunanlıların tahliye ettikleri yerleri tekrar işgal edeceklerinden bahisle Aydın ve Denizli Mutasarrıflarından, Hıristiyanlara karşı herhangi bir saldırı olmayacağına dair bir "Taahhüdnâme" istemiştir. Mutasarrıflar, herhangi bir yabancı memura hiç bir dâhili meselede taahhüdnâme verilemeyeceğini, herkesin ayırt edilmeksizin hukukunun muhafaza edilmesinin görevleri olduğunu, şimdiye kadar Hıristiyanlara karşı hiç bir tecavüze meydan verilmemeye çalışıldığını söylemişlerdir. Denizli Mutasarrıfı 14 Haziran 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne raporunda, Türk halkının hukûkunun nasıl çiğnendiğini ve Yunanlıların yaptıkları zulümleri generale şöyle izâh ettiğini belirtmektedir: "...5-6 asırdan beri bu havâlide kesîf bir Müslüman ekseriyeti içinde küçük bir Hıristiyan ekseriyetinin idâme-i mevcûdiyet etmesi, ahâli-i Müslime'nin ve hükümet matbualarının ne kadar medenî olduğunu ispata kâfi olup, vilâyetin Yunan işgali altında olduğu andan beri zuhur etmekte olan vekâyıın sebebini Yunan tecâvüzât-ı şeniasında ve onların eser-i tahriki olarak yerli Rumların bir taşkınlık ile asırlardan beri ve el'ân kendilerini himâye edenlerin hissiyat ve mukaddesâtına taarruz ve hakarette bulunmalarında aramak lâzım geldiğini ve Türklerin de aile-i beşeriyetin bir cüz'i olup, sâhib-i hiss olduklarını ve ilâ-nihâye tecâvüz ve hakârete tahammül edemeyecekleri hakikatinin müdâfaa-i hukûk mevkîinde bulunan Düvel-i muazzama-i mü'telifenin nazar-ı dikkate alarak bu

470 **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-A) 113 F. 21, 7/1-3; **İAA**, s. 36-37; **Bayar VII**, s. 2319; **Gökbilgin I**, s. 184.

471 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, Harbiye Nezareti'ne 23 Haziran 1919 tarihli telgrafıyla, Aydın Mutasarrıfı ile İngiliz subayının Nazilli'ye kadar tahkikatta bulunduğunu belirtmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 87-46 F. 48.

472 Gökbel, **a.g.e.**, s. 195.

insanların hukûkuna riâyet ve hissiyatına hürmet edilmesi lüzûmunu..." Denizli Mutasarrıfı bu söylediklerinden sonra İngiliz subayı ile münâkaşa ettiklerini de belirtmektedir[473].

Tahkikât sonunda Hoder'in kanaatı şöyle belirtilmiştir: "Nazilli'ye kadar Yunan işgal ve istilâsına uğrayan mahallerde asayiş bozuktur. Halkta can ve mal emniyeti kalmamıştır. Bu halde umumî bir huzursuzluk hüküm sürmektedir. Nazilli ile Denizli arasında, yani Yunan işgali görmemiş mahallerde ise durum bunun tamamen tersinedir. O taraflarda halk işi ve gücü ile uğraşmakta, çiftine çubuğuna bakmaktadır. Nazilli'yi tahliye ederek Aydın'a çekilen Yunan işgal kuvvetleri yollarda mezalim yapmaktan geri kalmamışlardır. Nazilli'den Aydın'a getirdikleri mevkufların da akıbetlerinden endişe edilmektedir. Türk çetelerinin başında bulunan Yörük Ali, Nazilli ve Atça'da bazı Rumları katl etmiş, mallarını yağmalamıştır. Aydın'ı bu eşkıyaların tecâvüzünden ve yağmasından koruyacak ciddi tedbirlerin alınması lâzımdır."[474]

Ayvalık'taki İngiliz Temsilcisi Hatkinson[475], 22 Haziran 1919'da Soma'ya gelerek, Yunanlılar tarafından yakılan köyler ve yapılan mezalim hakkında tahkikat yapmıştır[476]. Bergama Kazası ve çevre köylerde meydana gelen zararları ve yakılan köyleri bizzat görmesi için Bergama'ya davet edilen Hatkinson[477], buraya gelerek halktan bazı şahısları dinlemiştir. İfade verenler Yunan mezalimini örnekler vererek dile getirmişlerdir[478].

Daha sonra Denizli'ye gidip gelen Hatkinson, "Yunanlıların buralara büyük kuvvetler getiremeyeceğini ve Kuvâ-yı Milliye'nin seri ve muntazam bir hareketi kendilerini Aydın'dan, atmağa kâfi olduğu gibi İzmir'de daha barınamayacaklarını, zaten İzmir pek ziyâde karışık ve ateş almağa müsâit bir durumda bulunduğundan, yakında orada da Yunanlılara karşı bir hareket vukû bulacağı ve Aydın civarındaki Kuvâ-yı Milliye ileri

473 **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 52-2.

474 Gökbel, **a.g.e.**, s. 195-196.

475 Daha önce Rumeli'de bulunan Hatkinson güzel Türkçe bilmekteydi. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-A)113 F. 21, 37/1-3; **Gökbilgin I**, s. 184; Hatkinson, Yunan işgalinden önce 6/9 Mart 1919'da Edremit Kazasını, Savran Köyü'nü ve Burhaniye Kazası'nı, Türklerin Rumlar hakkında kötü niyet taşıyıp taşımadıklarını anlamak amacıyla dolaşmıştır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 13.

476 **ATASE Arş.** Kl. 320 Ds. 10-7 F. 25.

477 **ATASE Arş.** Kl. 12 Ds. 87-46 F. 51; Kl. 320 Ds. 10-7 F. 27; **İAA**, s. 25.

478 Soma Kaymakamı Necati Bey'in raporunda Hatkinson'a verilen ifadeler tafsilâtlı olarak anlatılmaktadır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 7.

hareket edebilirse Yunanlıların İzmir'i terke mecbur olacaklarını ve İtilâf Devletlerinin bunlara yardım etmeyeceğini" söylemiştir[479].

30 Haziran 1919 günü iki Fransız subayı Bergama havalisini görmek üzere Soma'ya gelmiştir. 1 Temmuz 1919'da Kınık üzerinden Dikili'ye hareketlerinde Türk süvârileri refakat etmişlerdir. Bu subaylar Yunanlıların Kınık'ta kalmış olan Türklere pek çok baskı yapmakta olduklarını öğrenmişlerdir[480].

1919 Temmuz ayı içinde iki Fransız subayı Söke'ye gelmiştir. Bunlar daha sonra Nazilli ve Çine taraflarına gitmişlerdir. Bunların Aydın havalisinde Yunanlılar tarafından yapılan mezalimi tahkik edip temsilcilerine rapor edecekleri söylentisi çıkmışsa da Hıristiyanlarla teşrik-i mesâileri casus olmaları ihtimalini kuvvetlendirmiştir. Söke Mevkî kumandanı, 4 Ağustos 1919'da, bunların Yunan emellerine hizmet etmek, Kuvâ-yı Milliye'yi araştırmak için casusluk edeceklerine şüphe kalmadığından icâp eden mevkîlerin uyarılmasını 135. Alay kumandanından istemiştir[481].

14 Temmuz 1919 tarihinde Soma Mıntıka kumandanıyla İngiliz Kontrol subayları Cumalı ve Çenke köylerine giderek, Yunanlıların yaptıkları mezalimi müşahede etmişlerdir[482].

1919 Ağustos ayının sonlarında, Paris Barış Konferansı'nca görevlendirilen Beynelmilel Tahkik Heyeti, Aydın Vilâyeti'nde tahkikatta bulunmuştur[483].

General Milne tarafından Soma bölgesine General Henry başkanlığında bir heyet gönderilmiştir[484]. Bu heyete Binbaşı Nay Soma'daki İngiliz subayı Johnsons katılmışlardır. Bir Yunan subayı da heyete refakat etmiştir. Heyet, 12 Ağustos 1919'da Çine'ye gitmiş ve 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey ve halktan bazılarıyla görüşmüştür[485]. Heyet, 13 Ağustos 1919'da, Soma'da, Bergama, Soma ve Kırkağaç Redd-i İlhak heyetleri ile görüşmüştür[486].

---

[479] **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-A)113 F. 21, 7/1-3; **Gökbilgin I**, s. 184; Hatkinson'un bu sözleri o günlerdeki İngiliz siyâsetine ters düşmektedir.
[480] **ATASE Arş.** K1272 Ds. 71-56 F. 31.
[481] **ATASE Arş.** Kl. 404 Ds. (10-11)11 F. 37.
[482] **ATASE Arş.** Kl. 28 Ds. (20-A)113 F. 20.
[483] BMTH'nin çalışmaları bu bölümün Yunan Mezaliminin Tahkiki ve Tespiti bahsinde ele alınmıştır.
[484] **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 48-5.
[485] **ATASE Arş.** Kl. 31 Ds. (62-A)120 F. 28-5; **EK**. 20.
[486] **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 48-1.

Redd-i İlhak heyetlerinden ve Kuvâ-yı Milliye kumandanlarından birer kişi kabul edilmiş[487], bu görüşme sonrasında Yunan subayı heyette bulundurulmamıştır. Heyet başkanı, görevlerinin Paris Barış Konferansı'nın kararıyla Yunan askerî kuvveti tarafından işgal edilen İzmir Sancağı ve Ayvalık Kazası hududunda tarafsız bir işgal mıntıkası tayin ederek, çarpışmaların terkini ve göç edenlerin yerlerine dönmelerini teminden ibaret olduğunu ifade etmiştir. Redd-i İlhak heyetleri ve Kuvâ-yı Milliye komutanları, Yunan mezalimine ait hazırlanan mufassal bir rapor vermişler ve İtilâf Devletlerinin adaletlerinden emin bulunduklarını, fakat, binlerce göçmenin memleketlerine dönebilmeleri için Yunanlıların işgal ettikleri yerleri tahliye etmelerini talep etmişlerdir. General Henry, Yunan kıtaatı başına İngiliz subayları tayin etmek suretiyle mezalim ihtimalinin kalmayacağını, 8 Ağustos 1919'dan itibaren Yunan kıtaatına her yerde dur emri verildiğini açıklamıştır. Generalden, tespit edilecek olan tarafsız hududu Yunanlıların geçmeyeceklerine dair bir teminat istenmişse de General, herhangi bir teminat veremeyeceğini belirtmiştir. Heyet Soma'ya gittiği zaman, yerli Rumlar ve Rum Metropoliti karşılamışlardır[488].

General Henry, Redd-i İlhak heyetleri ve Kuvâ-yı Milliye komutanları adına teşkil edilen heyete, temasta bulunduğu yerlerde Yunanlıların yaptıkları mezalime vâkıf olduğunu, yapılan bu mezalimden Avrupa'nın haberdâr olmadığını, yaptıkları tahkikatı bir rapor halinde Barış Konferansı'na ve General Milne'e bildireceğini, kan dökülmesini arzu etmediklerini ifade etmiştir.

Türk Heyeti, Yunan mezaliminden dolayı göç etmek zorunda kalmış olanların yerlerine dönebilmelerinin Yunan askerlerinin bu bölgeyi boşaltmalarıyla mümkün olabileceğini söylemiş, General Henry ise bunun Barış Konferansı'nın kararına bağlı olduğunu belirtmiştir. Türk Heyeti, Yunanlıların çeşitli yerlerde yaptıkları mezalimden örnekler vermiş ve İngiliz subaylarına itimatları olduğunu belirtmiştir[489].

General Henry, netice olarak, yapılan temas ve tetkiklerde, Türk tarafının masum bulunduğu kanaatine vardığını, İstanbul'da bulunan

---

[487] İngiliz Heyeti ile Kırkağaç Heyeti adına Hadimi Efendi, Soma Heyeti adına Hâfız Mehmet Efendi, Bergamalılar adına Hasan Bey ve Kuvâ-yı Milliye kumandanları adına Hulûsi Bey görüşme yaptılar. Tercümanlık görevini de Ali Bey yapmıştır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 48-5.
[488] **EK. 25.**
[489] **ATASE Arş.** Kl. 320 Ds. 10-7 F. 43; Soma Redd-i İlhak Heyeti'nin 15 Ağustos 1919 tarihli beyannamesinde de benzer mütâlâalar yapılmıştır. Bkz. **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 45-1.

General Milne'e bu kanaatlerini bildireceğini ve elinden geldiği kadar gerçeği Avrupa'ya anlatacağını ifade etmiştir[490].

14. KOR. kumandanı tarafından tanzim edilen raporlar ve Yunan mezalimine ait bir muhtıra 14 Ağustos 1919'da Soma'da General Henry'ye verilmiştir[491]. 14. KOR. kumandanı General Henry'nin müspet kanaatlerle buradan ayrıldığını Harbiye Nezareti'ne rapor etmiştir[492].

1919 Ağustos ayı içinde Bahriye İstihbarat Şubesi'ne mensup bir Fransız kurmay subayı Soma'ya gelmiştir. Soma Mıntıka kumandanı tarafından 61. Fırka Kumandanlığı'na 17 Ağustos 1919 tarihinde çekilen telgrafta, bu subayın Yunan mezalimi karşısında Türklerin masum olduklarını ifade ettiğini belirtilmiştir[493].

Bir Fransız subayı, 12 Ağustos 1919'da Çine'ye gitmiş ve 57. Fırka kumandanı ile görüşmüştür. Bu subay, Yunan işgalindeki yerlerde halkın durumunu tetkike memur olduğunu söylemiştir. Yunanlılar lehine çalışmakta olduğu zannıyla nazik bir surette Nazilli seyahatinden vaz geçirildiği ve Aydın'a gönderildiği Şefik Bey tarafından Harbiye Nezareti'ne bildirilmiştir[494].

26 Ocak 1920 tarihinde Söke'ye Albay rütbesinde bir İngiliz ile Amerikalı bir sivil memur hicreti görmek üzere gelmişlerdir. 12. KOR. Kumandanı Fahrettin Bey, Harbiye Nezareti'ne 3 Şubat 1920'de gönderdiği raporda, Yunan işgali altındaki yerlerde Rumlar tarafından Osmanlı ve Yunan idarelerinin kaldırılarak, yerine müstakil bir idare kurulmasının istendiğine dair kararların temsilciler vasıtasıyla Barış Konferansı'na tebliğ edildiğini bu zatların ifade ettiklerini belirtmektedir[495].

21 Mart 1921 tarihinde, Teke Havâlisi kumandanı, Harbiye Nezareti'ne bir İngiliz gazetecinin İzmir'de Yunan mezalimini tespit ettiğinin haber alındığını bildirmiştir[496].

Lord Balfour, Anadolu'da, yani Yunanlılarla Kemalistlerin işgalleri altında bulunan yerlerde yapıldığı iddia edilen mezalim ve tehciri tahkik etmek üzere Fransa, İtalya ve Amerika ile müştereken iki tahkik komisyonu

---

490 **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 48/2-5.
491 **EK. 20**; **ATASE Arş.** Kl. 31 Ds. (62-A-)120 F. 24; Kl. 118 Ds. 81-423 F. 42; Kl. 184 Ds. 19-88 F. 241.
492 **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 44-2; Kl. 184 Ds. 19-88 F. 256.
493 **ATASE Arş.** Kl. 320 Ds. 10-7 F. 45.
494 **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 43.
495 **ATASE Arş.** Kl. 113 Ds. 180-409 F. 47-1.
496 **ATASE Arş.** Kl. 635 Ds. 24-279 F. 82.

kurulmasını ve buna Milletlerarası Kızılhaç'ın katılmasını istemiştir. Cenevre'de Milletlerarası Kızılhaç Komitesi, 13 Temmuz 1922'de prensip olarak hazır olduğunu bildirmiştir. Daha sonra teklif edilen tahkikatın politik olarak sakıncaları açıklanmış ve bu teşebbüsten bir netice alınamamıştır[497].

Aydın Vilâyeti dışında da zaman zaman Yunan mezaliminin tahkik ve tespitine çalışılmıştır[498].

İzmir kurtarıldıktan sonra, İtilâf Devletlerinin yetkili asker ve sivillerinden, gazeteci, sanatkâr ve fikir adamlarıyla Kızılhaç'tan seçilmiş heyetlerin Anadolu'ya mümkün olduğu kadar kısa bir sürede gelerek Yunan zulüm ve tahriklerini bizzat görmeleri isteniyordu[499].

Türk ordusunun istirdat ettiği topraklardan Rum ve Ermenilerin mucahereti ve İzmir yangını dolayısıyla Avrupa'ya akseden haberler ve endişeler üzerine Beynelmilel Salib-i Ahmer (Uluslararası Kızılhaç) Komitesi ile Himâye-i Etfal Birliği (Çocukları Koruma Birliği) vaziyeti tedkik edip, muhtaçlara yardım etmek üzere bir heyet gönderilmesini kararlaştırdı.

Heyet, 22 Eylül 1922'de Cenevre'ye ulaşan, yardım talebinde bulunan yazışma üzerine 23 Eylül 1922'de Lozan'dan hareket etmiş ve 25 Eylülde İstanbul'a gelmiştir. Bu heyeti Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti II. Başkanı Hamit Bey karşılamış ve cemiyet, bu heyete refakat ve yardım etmek üzere Dr. Vasfi Bey'i görevlendirmiştir.

Ankara'nın 29 Eylül 1919 tarihli teklifi üzerine heyet, İzmir ve Manisa havalisine gitmek üzere hareket etmiştir.

Beynelmilel Himâye-i Etfal Birliği, bu heyetin emrine acil ihtiyaçlara sarf edilmek üzere 2.400 sterlin tahsis etmiştir. Un, pirinç, yağ ve sütten ibaret 120.000 kişinin iâşesine yetecek kadar yiyecek ve 200 battaniye temin edilmiştir. 14 yaşından küçük çocuklara dağıtılmak üzere tahsis edilen yiyecekler mahallî memurlara teslim edilmiştir.

Sonra Kasaba (Turgutlu)'ya hareket eden heyetin raporuna göre: burada 15.000 kişi aç, çıplak bir halde bulunuyor ve ekmeklerini enkaz

---

497 Jaeschke, **a.g.e.**, s. 238-239.
498 Mesela, I. Fırka İstihbârât Zabitliği'nin Garp Cephesi İstihbârât Şubesi'ne 20 Nisan 1919 tarihli raporunda, Bilecik, Söğüt ve Bozhöyük civarında bir İngiliz subayının Yunan mezalimini tahkik ettiği belirtilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 846 Ds. 10-10 F. 109-2.
499 Fethi Okyar, **Üç Devirde Bir Adam**, (Haz. Cemal Kutay), İstanbul, 1980, s. 317.

altından çıkardıkları yanmış buğdaydan yapıyorlardı. Belediye Reisi Şevki Bey'in eşi Zekiye Hanım Fransızca olarak heyete teşekkür etmiştir.

Heyet, Kasaba'dan Salihli'ye hareket etmiş ve buranın da Kasaba'dan bir farkı olmadığını görmüştür.

10 Ekim 1922'de Alaşehir'e giden heyeti Alaşehir Mevkî Kumandanı Binbaşı Fuat Bey karşılamıştır. Heyet, bir harabe haline gelen Alaşehir'i görmüştür.

Tahkikât sonunda heyetin iki delegesi tarafından bir rapor tanzim edilmiştir[500]. Ayrıca heyet tarafından Manisa, Kasaba, Salihli ve Alaşehir'in fotoğrafları çekilmiştir. Heyet delegesi Henry, ziyaret ettiği yerlerde sağlam hiç bir bina kalmadığını ifade etmiştir[501].

Yunan ordusunun ric'ati esnasında yaptığı mezalimi tahkik için yerli ve yabancılardan müteşekkil diğer bir heyet de İtalyan basını adına Zaşinania, Paris basını adına Alfrede de Ramon, **Tan**, **Matin** ve **Jurnal** gazeteleri adına Madam Şnayder, Amerikan basını adına Mr. Prays ve Mr. Prencis İstanbul basını adına Naşit, İzmir basını adına Sırrı, Amerikan Viskonsolosu Mr. Parc bulunmaktaydı. Topçu Teğmen Cemal Bey, bu heyete refakat etmiştir. Heyet Alaşehir'e kadar yaptıkları gezileri hakkında bir rapor tanzim etmiştir. Bu raporda, Menemen, Alaşehir, Kasaba ve Salihli'de yapılan mezalimle ilgili önemli bilgiler verilmiştir. Özellikle katliamlar ve tahribatlarla ilgili verilen istatistiki bilgi önemlidir[502].

29 Eylül 1922 tarihinde Menemen'e giden heyet, burada Kaymakam Vekili Tümen ve Topçu Kumandanı Albay Zekeriyya, Müftü İbrahim Ethem Efendi, Belediye Başkanı Hüsnü ve eski Belediye Başkanı Süleyman Beylerle halktan bazı kimseleri dinlemiştir. Daha sonra heyetin müşahedeleri **Tercüman-ı Hakikat** gazetesinde yayınlanmıştır[503].

Ernest Renan Torpidosu'ndan Fransız Teğmen Vertebiyart, Fransız Deniz Yüzbaşısı Bonerandi, **Jurnal des Debats** gazetesi adına Jorjdu (?), İsviçre'de çıkan **Lozan** gazetesi muhabiri Albersepla, **Jurnal d'İtali** ve **Misajeru** gazeteleri adına Filipoci, **New York Herald** gazetesi ardına Amerikan Torpidosu'ndan Teğmen Bery, Amerikan Muâvenet Cemiyeti adına Burç, İzmir'de çıkan **Eko de Frans** ve **Lulvan** gazeteleri adına Alfred de Ramon, Madam Şnaydır ve Milşnaydır, **Sada-yı Hak** gazetesi adına

[500] **AYZV**, s. 221 vd.
[501] **Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası**, 15 Şubat 1923, no: 8.
[502] **AYZV**, s. 63 vd., 77 vd.; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s.144 vd.; Mısıroğlu, **a.g.e.**, s.216-217.
[503] **AYZV**, s. 177-178; Hocaoğlu, **a.g.e.**, s. 196.

Turgut Bey, Adana'da çıkan **Hayat** gazetesi adına Memduh Rıfkı Beylerden oluşan heyet, İzmir-Burhaniye-Balatcık-Söke tren hattı boyunca Yunanlılar tarafından yapılan mezalimi görmek üzere 15 Ekim 1922'de İzmir'den hareketle tahkikatta bulunmuştur[504].

Ankara'dan İzmir'e gelerek, Yunan mezalimini görmek isteyen Rus Sefâreti İstihbarat ve Matbuat Heyeti erkânından **Pravda** ve **İzvestiya** gazeteleri muhabiri Jorj Astahof ile 24 Ekim 1922 tarihinde Aydın'a gidilmiş, bir gün sonra İzmir'e dönülmüştür. Bu heyette hiç bir İngiliz'in bulunmaması dikkat çekicidir. İsmail Hakkı Bey raporunda Amerikan Konsolosluğu'nda gördüğü bir İngiliz'in, seyahate katılacağını iki gün önce bildirmiş olmasına rağmen gelmediğini belirtmektedir. Jorj Astahof ile Aydın'a giden heyet, Yunan mezalimine uğrayanları dinlemiştir. Ayrıca Dr. Mazhar Bey ile Yörük Ali Efe de Yunan mezalimi hakkında bilgi vermişlerdir. İtalyan asıllı Jozef isimli bir şahıs da Söke'de Yunan mezalimi hakkında şahit olduğu bazı olayları anlatmıştır[505].

Yunanlıların tahliye ettikleri yerlere bir tahkik heyeti gönderilmesi gündeme gelmişse de Yunanistan buna karşı çıkmıştır.

Sakarya Meydan Muhârebesi'nden sonra mecliste yaptığı konuşmada Mustafa Kemal Paşa bu konuda şunları söylemiştir: "...Londra'da harp menâtıkında tahkikât icrâsı teklif ettikleri zaman bunu heyet-i murahhasımız kabul ettiği halde Yunan Hükümeti reddetmiştir. Çünkü, netice-i tahkikâtın onların değil, bizim lehimize olan hakikati teyit edeceğine şüphe yoktu. O halde Yunanlılar bizim memleketimizin servetini çalmaktan başka bir gaye beslemiyorlar."[506]

2- Beynelmilel Tahkik Heyeti

Yunan işgal ve mezalimi konusundaki müteaddit şikâyetler muhtelit bir komisyonun İzmir ve çevresinde tahkikatta bulunmasını icap ettirmiştir[507].

İzmir'deki İtilâf Devletleri delegeleri, kendi hükümetlerinin Yüksek komiserlerine, Yunan işgalinin sebep olduğu ağır durumu şöyle bildirmekteydiler: "Yunanlılar İzmir'deki İtilâf Devletleri komutanlarının

[504] **AYZV**, s. 169: Eylül ayı içinde dolaşan heyetteki bazı şahısların bu heyete de katıldıkları anlaşılmaktadır.
[505] **AYZV**, s. 244 vd.
[506] **Söylev I**, s. 185.
[507] Atatürk, bu konuda, "...tazallum ve şikâyetlerimiz, binnetice, muhtelit bir komisyonun İzmir havalisinde icrâ-yı tahkikât eylemesini icâp ettirdi." demektedir. Bkz. **Nutuk III**, s. 1175.

emirlerini yerine getirmemektedirler. Oysa, Yunan kuvvetleri teknik bakımdan bunların komutası altındadır. Yunan sahra subayları kendi komutanlarının bile emirlerinden habersiz görünmekte, bütünüyle bağımsız davranmaktadırlar. Bunun sonucu olarak, savaş alanlarında, genellikle ordular üzerinde denetim uygulanamamakta ve savaş cephesi boyunda ve yan kanatlarda çarpışan başıbozuk güçler de kontrol edilememektedirler. Bunlar Türk halkına her yerde yeni kıyımlar uygulamakta, haydutluk, eşkıyalık ve yapabildikleri ölçüde yağmalara koyulmaktadırlar."[508]. İstanbul'daki Amerikan Komisyonu'nun 18 Mayıs 1919 tarihli raporunda da Yunanlıların zulümlerinden bahsedilmekte ve Yunan ordusuna gözlemci olarak İtilâf Devletleri subaylarının gönderilmesi istenmekteydi[509].

Osmanlı Hükümeti, Başkan Wilson'a baş vurarak, Yunan mezalimini tahkik etmek üzere bir komisyon kurulmasını istedi. Şeyhülislâm Sabri Efendi[510] böyle bir tahkikatın Barış Konferansı'nın sorumluluğu altında yapılmasını istemiştir[511].

Şeyhülislâmın kınama mektubu, İzmir'deki İtilâf Devletleri delegelerinin raporlarıyla birlikte konferansa sunuldu ve Clemenceau, Yunan ordusu aleyhindeki suçlamaları incelemek için bir Araştırma Komisyonu kurulmasını önerdi[512].

Venizelos'un muhâlefetine[513] rağmen, 21 Temmuz 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi, Yunanlıların İzmir'deki zulümleriyle ilgili şikâyetleri incelemek üzere bir komisyon kurulmasını kararlaştırdı[514]. 15 Mayıs 20 Temmuz 1919 tarihleri arasındaki olayları inceleyecek olan Amerikan Yüksek Komiseri Mark Lambert Bristol başkanlığındaki heyete, İngiltere adına General Robert Hugh Hare, Fransa adına General Georges Hippolyte Bunoust, İtalya adına General Alfredo Dall'Olio'nun katılması kararlaştırıldı[515]. Venizelos, böyle bir kurulun

[508] Laurence Evans, **Türkiye'nin Paylaşılması**, 1914-1924, (Çev. Tevfik Alanay), İstanbul, 1972. s. 178-179.

[509] Sağlamer, **a.g.m.**, s. 6.

[510] Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi, Damat Ferit Paşa'ya vekâlet etmekte idi ve notasını 15 Temmuz 1919'da vermiştir. Bkz. Öztoprak, **a.g.e.**, s. 95.

[511] Sağlamer, **a.g.m.**, s. 6.

[512] Jaeschke, **a.g.e.**, s. 87; Evans, **a.g.e.**, s. 179; **Gökbilgin I**, s. 156.

[513] Anadolu'ya müttefik soruşturma komisyonları gönderilmesi konusunda İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Sir E. Crowe ile görüşen Venizelos, Yunan işgal bölgesinde soruşturma açılmasının haksızlık olacağını ve bu soruşturmadan bir netice çıkmayacağını söylemiştir. Bkz. Şimşir, **a.g.e.**, s. 272.

[514] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 52.

[515] **EK. 23**; **Ahenk,** 7 Ağustos 1335, 19 Ağustos 1335.

kurulmasına itiraz etmediyse[516] de bir Yunan temsilcisi de katılmasını istemiştir. Clemenceau, Yunan işgal bölgesindeki Türklerin Yunan üyenin yanında doğru konuşmaya cüret edemeyeceği gerekçesiyle Venizelos'un isteğini kabul edilmez bulmuştur. Sonra, oy hakkı olmamak ve varılacak sonuçlara katılmamak şartıyla bir Yunanlının komisyonun çalışmalarını izleyebileceği tebliğ edilmiş ve aynı şartlarla bir Türk temsilcinin de komisyona katılması kararlaştırılmıştır[517].

BMTH'ne Yunanlılardan Albay Mazarakis ile Türklerden Yarbay Kadri danışman olarak katılmıştır[518]. Heyet'te ayrıca, yazı ve tercümanlık görevini yapmak üzere aynı milletlere mensup subaylar da bulunmuştur[519].

Barış Konferansı Yüksek Meclisi BMTH'nin görevlendirilmesinin kararlaştırıldığını 5 Ağustos 1919 tarihinde Osmanlı Hükümeti'ne resmen bildirmiştir[520].

Türk makamlarının, Yunanlıların yapmış oldukları zulümleri, gelecek olan heyete bildirmek üzere tedbirler almalarına karşılık Yunanlılar, gelecek olan heyeti yanıltmak ve kendi arzuları lehinde bir neticenin çıkmasını sağlamak için her yola baş vurmuşlardır[521].

BMTH, 12 Ağustos 1919 tarihinde İstanbul'da ilk toplantısını yaptı ve çalışmalarına başladı. Heyet, bu tarihten 15 Ekim 1919 tarihine kadar 46 toplantı yapmıştır. İlk ve son toplantılarını İstanbul'da yapan heyet, çalışmalarını olay mahallinde yoğunlaştırmıştır. Toplantıların 20'si İzmir'de, diğerleri ise Yunan kontrolünün yaygın olduğu yerlerde yapılmıştır. BMTH, İzmir, Menemen, Manisa, Aydın, Nazilli, Ödemiş, Ayvalık, Çine ve civarında tahkikatta bulunmuş ve 175 tanığın ifadesini almıştır. Türkler, Yunanlılar, Ermeniler, Yahudiler ile Amerikalı, İngiliz,

[516] Yunan işgal bölgesindeki cinayetler ve etkileri karşısında Venizelos, 30 Haziran 1919'da İngiliz Hükümeti'ne iddia edilen cinayetlerin yerinde incelenmesi için bir soruşturma komisyonu kurulmasını teklif etmişti. Bkz. Salışık, **a.g.e.**, s. 269.

[517] Sağlamer, **a.g.m.**, s. 6; Akşin, **a.g.e.**, s. 464; **TİH II/1**, s. 203; Gökbel, **a.g.e.**, s.304; Öztoprak, **a.g.e.**, s. 95-96.

[518] Öztoprak, **a.g.e.**, s. 96; Harbiye Nezareti, Hâriciye Nezareti'ne Tahkik Heyeti refakatine EHU. 2. Şube Müdürü Kaymakam Kadri Bey'in tayin edilmiş olduğunu bildirdi. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 41.

[519] Gökbel, **a.g.e.**., s. 304; **Ahenk** gazetesinde heyette 5 kâtibin görev aldığı belirtilmektedir. Bkz. **Ahenk,** 24 Ağustos 1335.

[520] **Ahenk,** 6 Ağustos 1335; **ATASE Arş.** Kl. 183 Ds. 18-87 F. 31 (6 Ağustos 1919 tarihli Vaziyet-i Umûmiye Tamimi)

[521] 14. KOR. Kumandanı'nın Harbiye Nezareti'ne raporunda, gelecek olan heyetten kendi yolsuzluklarını örtmek için Yunanlıları işgalleri altındaki yerlerde Türk halkına baskılar yaptıkları, buna karşılık, Yunan mezaliminin heyete bildirilmesi için gereken tedbirleri aldıkları belirtilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 30.

Fransız ve İtalyanlar heyete ifade vermişlerdir[522]. Heyet, daha ziyade yabancıların ifadelerine önem vermiştir[523].

BMTH'nde görevli Kadri Bey, Harbiye Nezareti'ne verdiği raporlarla heyetin çalışmalarını ve heyetin memnuniyetini sağlamak için alınması gereken tedbirleri bildiriyordu. Müteaddit raporlarından[524] sonra 5 Ekim 1919 tarihli ve heyetin bütün çalışmalarını kapsayan raporunu[525] Harbiye Nezareti'ne vermiştir. Bu konuda ordunun diğer birimleri arasında da yazışmalar olmuş ve tedbirler alınmaya çalışılmıştır[526].

22 Ağustos 1919'da İzmir'e gelen BMTH[527] 23 Ağustos 1919 tarihinde İzmir Mekteb-i Sultanisi'nde bir toplantı yaparak çalışmalara başlamıştır. Heyet, ilk toplantısında takip edeceği çalışma hakkında karar almıştır. Osmanlı ve Yunanlı delegenin toplantılara katılmayıp, yalnız heyetin dinleyeceği şahitlerin hazırlanması ve lüzum görülecek hallerde heyete yardımcı olmalarının uygun olacağı kendilerine bildirilmiştir.

Heyet, daha önceden çeşitli makamlar tarafından verilen raporları mütalâa etmiş olduğu için mezalim hakkında genel bir bilgiye sahipti.

Heyet, İzmir'de önce bir kaç yabancı subay ile Vali İzzet Bey'i dinlemiştir. Vali, İzmir'de meydana gelen olayları, tafsilâtlı bir şekilde anlatmıştır. Özellikle Hükümet binasında meydana gelen olaylardan, elde edebildiği karmakarışık evrâkı da göstererek bahsetmiştir[528]. Vali İzzet Bey ayrıca, Yunan mezalimi hakkında heyete bir rapor vermiştir[529]. Heyet, bir gün sonra Metropolit Hrisostomos ile diğer iki Rum'u dinlemiştir. Ayrıca, Fransız, İngiliz ve İtalyanlardan da bazı önemli kimseleri dinlemiştir[530].

---

[522] Sağlamer, **a.g.m.**, s. 6; Smith, **a.g.e.**, s. 127.
[523] Bristol, bir dostuna, "Her iki tarafın tanıklarına da güvenemeyeceğinden" yakınmıştır. Bkz. **Aynı yer.**
[524] **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 53-4; Kl. 184 Ds. 19-88 F. 353 (21 Ağustos 1919 tarihli rapor); Kl. 31 Ds. (62-A)120 F. 28; Kl. 118 Ds. 81-423 F. 46; Kl. 184 Ds. 19-88 F. 297 (25 Ağustos 1919 tarihli rapor); Kl. 118 Ds. 81-423 F. 53-6 (2 Eylül 1919 tarihli rapor); Kl. 89 Ds. 129-326 F. 9; Kl. 118 Ds. 81-423 F. 54/1-2 (13 Eylül 1919 tarihli rapor)
[525] **EK. 22.**
[526] **ATASE Arş.** Kl. 404 Ds. (10-11)11 F.28 (175. Alay 2. Tabur Kumandanlığı'nın 57. Fırka Kumandanlığı'na raporu); Kl. 118 Ds. 81-423 F. 34 (14. KOR. Kumandanlığı'nın Harbiye Nezareti'ne 13 Ağustos 1919 tarihli raporu); Kl. 118 Ds. 81-423 F. 43-7 (57. Fırka Kumandanlığı'nın Harbiye Nezareti'ne 16 Ağustos 1919 tarihli raporu); Kl. 183 Ds. 18-87 F. 54 (Harbiye Nezareti'nin 12. KOR. Kumandanlığı'na 20 Ağustos 1919 tarihli şifresi); Kl. 118 Ds. 81-423 F. 49 (17. KOR. Kumandanlığı'nın Harbiye Nezareti'ne 1 Eylül 1919 tarihli raporu).
[527] **Ahenk,** 22 Ağustos 1335.
[528] **EK. 22.**
[529] Vali İzzet Bey, 21 Eylül 1919 tarihli Kadri Bey'e yazısında, Tirelilerin Yunan mezalimi ile ilgili şikâyetlerini ve tutanakları bir raporla heyete verdiğini ifade etmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 10-7.
[530] **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 53-4; Kl. 184 Ds. 19-88 F. 353.

Heyet, İzmir'de bir hafta mütemâdiyen Türklerden, Rumlardan ve yabancılardan bir hayli şahit dinlemiştir. Yabancı şahitlerin çoğu, gördükleri mezalimi olduğu gibi anlatmışlar; memleketin iktisadi hayatının elîm bir tesir altında bulunduğunu, şehrin harâbeye namzet bulunduğunu ikna edici deliller ile açıklamışlar ve bu konuda bir de rapor vermişlerdir[531].

Yunanlılar, İzmir'de yaptıkları mezalimi inkâr edemeyeceklerini anlayınca, hareketlerinin Türkler tarafından yapılan taarruzlara birer mukabeleden ibaret olduğunu ve bazı hareketlerin müsebbiplerini cezalandırdıklarını söylemek suretiyle hareketlerini mâzur göstermek istemişlerdir. Kadri Bey ise İzmir'de, Türklerden hiç bir kimsenin fiilî mukabeleye teşebbüs etmediğini, herhangi bir mukavemet tedbiri alınmadığını ve itidal ve sükûnun muhafaza edilmesi için her tedbirin alınmış olduğunu ifade etmiştir.

Kadri Bey, Yunan harekâtının tertip edilmiş olduğuna, gösterdiği şahitlerin bir çoğunun dinlenmesiyle heyette bir kanaat hâsıl olduğunu ve Yunan mezalimine vâkıf olunduğunu zannettiğini raporunda belirtmektedir.

İzmir'de iki hafta tahkikatta bulunan heyet, buradan Aydın'a gitmiştir. Kadri Bey, Aydın'ın o andaki durumunu kısaca tasvir ettikten sonra, Aydın'da kalan Müslümanlardan bahisle, bunlardan hiç kimsenin şahit olarak dinlenmesinin kâbil olmadığını ve bunlardan herhangi birisinin dinlenmesinin heyetin gayesiyle bağdaşmayacağından, Müslüman şahitlerin Çine veya Nazilli'de dinlenmesini rica etmesi üzerine heyet, Çine ve Nazilli'ye gitmeye karar vermiştir.

BMTH'nin Aydın'a gittiğinin ilk ve ikinci akşamı, Umurlu tarafından top ve tüfek ateşi sesleri işitilmiş; Yunanlılar bunu, Türklerin gece baskını olarak belirtmişlerdi. Oysa, Yunanlılar tarafından yapılan gece baskını Kuvâ-yı Milliye tarafından tart edilmiştir. Kadri Bey, Yunanlıların bu hareketini, Türklerin General Milne'in talimatına uymadıklarına dair heyette bir zan oluşturmak maksadına matuf olduğunu söylemektedir. Kadri Bey, konuyla ilgili olarak heyete bir mektup vermiş ve Kuvâ-yı Milliye'nin General Milne'e verilen söz hilâfına hiç bir harekette bulunmadığını ve bundan emin olmak için bir tahkikat yapmalarını istemiştir[532].

---

[531] Kadri Bey raporunda, bu şahitlerden İngiliz Bahriye Papazı İmiling'in Yunan mezalimi hakkında büyük bir infiâl ile ifade verdiğini haber aldığını, bu zatın Yunan mezalimi karşısında bir çok Türk'ü himâye etmeye gayret gösterdiğini söylemektedir. Bkz. **EK.** 22.
[532] **EK. 22.**

BMTH, 10 Eylül 1919'da Çine'ye gitmiştir. Heyet burada, en önemli şahit olarak 57. Fırka Kumandanı Miralay Şefik Bey'i dinlemiştir[533]. Sonra mezalime uğrayanlardan bir kaç kişiyi ve Çineli Bosna muhacirlerinden kadınlardan oluşan bir heyeti dinlemiştir. Kadınlar, aç, perişan ve himayeye muhtaç durumda olduklarını ifade etmişlerdir. Milas'tan gelen şahitlerin hepsini dinlemek kâbil olmadığından heyet, Kadri Bey'e halka ve şahitlere, endişelerini tamamiyle dinleyemediklerinden müteessir olmamalarını, fecaatin görüldüğünü, bir an evvel Paris'e raporlarını göndererek, bu zavallıların haline çare bulmak istediklerini izah etmesini söylemiştir. Heyet, Çine'de Yörük Ali Efe'yi de dinlemiştir[534]. Çine'de Aydın halkı adına hazırlanan bir muhtıra ile bazı belgeler heyete verilmiştir[535].

Çine'den Aydın'a dönen heyet, 1 Eylül 1919 günü Nazilli'ye gitmiştir.

Nazilli mıntıkasında bulundukları sürede heyete Şefik Bey refakat etmiştir. Heyet, Nazilli'de Kaza Kaymakamı ile bazı kimseleri dinlediği gibi Aydın'ın Kuvâ-yı Milliye tarafından zaptı sırasında dâhile sevk edilen Aydın Rumlarından Nazilli Kilisesi'nde bulunanların durumlarını da incelemiştir[536]. Heyet, aynı gün Aydın'a dönmüştür. heyete, güzergâhtaki Atça ve Sultanhisar halkı saygıda bulunmuş ve yemek ikram etmişlerdir[537].

Aydın'dan İzmir'e dönen heyet, Yunan İrtibat Subayı Mazarakis ile İzmir İngiliz Temsilcisi Febç Mavroudis'i dinlemiştir[538].

BMTH, 19 Eylül 1919'da Menemen'e gitmiştir. Burada da Türkleri ve Rumları ayrı ayrı dinlemiştir. Heyete ifade veren bir Türk şahidinin, Yunanlıların zulmü altında mutlaka hicret edeceğinden bahsetmesi üzerine, kendisine hiç olmazsa 15-20 gün daha sabretmesi tavsiye edilmiştir[539].

BMTH 22 Eylül 1919'da Manisa'ya gitmiş ve Belediye binasında bir toplantı yapmıştır. Heyet, burada Türkler ve Rumlardan başka Ermeni ve Yahudilerden birer heyeti de dinlemiştir. Kadri Bey Ermenilerin Türkler aleyhinde, Yahudilerin ise lehinde ifade verdiklerini söylemektedir[540]. Türk kadınları namına altı kişilik bir heyet de dinlenmiş ve kendilerine, "Sözlerinizi kemâl-i dikkatle dinledik ve böylece Sulh Konferansı'na arz edeceğiz. İtimat ediniz; badema korktuğunuz fenalıklar olmayacaktır. Sabrediniz; arzunuz hâsıl olacaktır." denilmiştir[541].

Heyet Manisa'dan tekrar İzmir'e dönmüş ve Ayvalık'a gitmiştir.

BMTH delegeleri İzmir'de bir kaç şahidi daha dinledikten sonra 27 Eylül 1919'dan itibaren İstanbul'da toplanmak üzere münferiden İzmir'den ayrılmaya başlamışlardır. Kadri Bey, heyete Soma ve Bergama'ya da gidilmesini teklif etmişse de artık olaylar hakkında yeterli kanaat oluştuğundan ve tahkikatın bitirilmesi gerektiğinden bu teklif kabul edilmemiştir. Buna rağmen, Bergamalı bir kaç kişi, Kadri Bey tarafından İzmir'e çağırtılarak, Bergama mezalimi hakkında heyete bilgi vermişlerdir.

Kadri Bey Harbiye Nezareti'ne 5 Ekim 1919 tarihli raporunda, tahkikat neticesinde heyetin Yunan mezalimi hakkında bilgi sahibi olduğu kanaatinde olduğunu maddeler halinde sıralamıştır[542]. Bunlar heyetin daha sonra verdiği raporlarda tespit edilen hususlarla büyük bir benzerlik göstermektedir[543].

BMTH'ne dolaştığı yerlerde, Yunan mezaliminden kurtarılmalarını isteyen dilekçeler ile bizzat mezalime ve zarara uğrayanlar tarafından verilen dilekçeler Kadri Bey vasıtasıyla BMTH'ne verilmiştir[544].

İzmir'den 30 Eylül 1919 tarihinde İstanbul'a dönen BMTH, İstanbul'da iki hafta daha çalışmıştır. Heyet, dinlediği şahitlerin ifadeleri ile verilen raporları tasnif etmiş ve tahkikat neticesinde oluşan kanaatı

---

533 Kadri Bey, 13 Eylül 1919'da Harbiye Nezareti'ne verdiği raporunda, Şefik Bey'in meseleye tamamiyle vâkıf, vazifesini müdrik olduğunu ve Yunanlıların ilk ric'atlerinden sonra Aydın'da Hıristiyan halkı korumakla bilindiği için delilleri dayalı açıklamalarının Heyet üzerinde iyi bir tesir bıraktığı kanaatinde olduğunu ifade etmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 9; Kl. 118 Ds. 81-423 F. 54/1-2.

534 Kadri Bey, Harbiye Nezareti'ne raporunda, "Bütün silâh ve fişenkleriyle heyetin huzuruna dâhil olan Yörük Ali'nin sâfiyâne ve ta'zimkârâne ifâdâtı fevkalâde hüsn-i te'sir hâsıl eylemiştir." demektedir. Bkz. **Aynı yer.**

535 **EK. 25**; Aydın ve Havâlisi İstimdat Heyeti ve Reisi ve Azaları imzasıyla "Yunan Kuvve-i İşgaliyesinin Aydın ve Mülhâkâtında Ahâli-i İslâmiyesine İkâ Ettiği Mezâlimin Tahkik ve Zapt olunabilen Aksâmını Hâvi" bir takrîr verilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 96.

536 Kadri Bey, bunların iyi yemek yemediklerinden başka bir şikâyetleri olmadığını söylemektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 9; Kl. 118 Ds. 81-423 F. 54/1-2.

537 **EK. 25.**

538 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 9; Kl. 118 Ds. 81-423 F. 54/1-2.

---

539 **EK. 26.**

540 **EK. 22.**

541 **EK. 26.**

542 **EK. 22.**

543 Karşılaştırınız. **EK.** 23 (BMTH'nin 7 Ekim 1919 tarihli raporu); **EK. 24.**

544 **EK. 22**; **ATASE** Arşivi'nde BMTH'ne verilmek üzere Kadri Bey'e yazılmış pek çok dilekçe bulunmaktadır. Biz, bunlardan bir kısmını kullandık.

açıklayan ortak bir rapor tanzim ederek 15 Ekim 1919 tarihinde mesâisini bitirmiştir.

Kadri Bey, Harbiye Nezareti'ne raporunda, BMTH'nin Yunanlılar tarafından yapılan mezalime vâkıf olduğunu ve Yunanlıların memlekete saadet ve asayiş getirmediklerini anlamış olduğunu zan ve hissettiğini ifade etmektedir[545]. Kadri Bey, Harbiye Nezareti'ne 4 Eylül 1919 tarihli raporunda da bu tahkikatın lehte sonuçlanacağını ümit ettiğini, Yunanlılar tarafından yapılan mezalim hakkında heyette kanaat hâsıl olduğunu mevsûkan haber aldığını belirtmiştir[546].

BMTH'nin Fransız delegesi General Bunoust, hazırlanan raporun orijinal metnini[547] Paris Barış Konferansı'na 7 Ekim 1919 tarihinde sunmuştur[548]. Yüksek Konsey, raporu 8 Kasım 1919'da müzâkere etmiştir[549].

Hazırlanan raporun yayınlanmasına Müttefik hükümetlerince izin verilmediği gibi buna bir gerekçe de gösterilmemiştir. Böylece katliamlar iddiası konusunda gerçek kamuoyundan gizlenmiştir[550].

Raporun ilk anda açıklanmamasına özen gösterilmişse de basına bazı sızmalar olmuştur[551]. İtalyan gazeteleri BMTH raporlarını yayınlamaya başlamışlardır[552].

BMTH raporlarının Yunanlılara verileceğinin **Jurnal** gazetesinde çıkması üzerine Harbiye Nezareti, 16 Ekim 1919 tarihinde Hâriciye Nezareti'nden, bu raporların bir suretinin de Osmanlı Hükümeti'ne verilmesinin sağlanmasını istemiştir. Hâriciye Nezareti, 26 Ekim 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne İtilâf Devletlerine konuyla ilgili müracaatın yapıldığını, ancak böyle bir tasavvurun bulunmadığı cevabının alındığını bildirmiştir[553].

EHUR 5 Ekim 1919 tarihinde Sadâret'e gönderdiği yazısında, BMTH tarafından tahkikat zabıtlarının Yunan Hükümeti'ne verileceğinden

[545] **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 71.
[546] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 53-6.
[547] Hazırlanan rapor General Bunoust tarafından Fransızca olarak kaleme alınmıştır. Bkz. **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 74.
[548] Kocatürk, **a.g.e.**, s. 79; BMTH'nin 7 Ekim 1919 tarihli raporu için bkz. **EK. 23.**
[549] Sağlamer, **a.g.m.**, s. 9; Evans, **a.g.e.**, s. 180.
[550] Taner Baytok, **İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1970, s.142.
[551] Öztoprak, **a.g.e.**, s. 96.
[552] **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. 8-12 F. 56; Kl. 306 Ds. 57-26 F. 205.
[553] **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 73-1.

bahisle, bu durumda, Yunanlılar aleyhinde beyanda bulunan Türk şahitlerinin Yunanlılarca öğrenileceği ve bunların imhâsı yoluna gidileceği endişesi belirtilerek hükümetin gerekli teşebbüste bulunması istenmiştir[554].

Türk basınına yansıyan biçimiyle BMTH raporu Yunan işgali aleyhineydi. Bu işgalin ileriye dönük bir çok zorlukları da beraberinde getireceği Fransız basınında savunuluyordu[555].

EHUR'nin 24 Eylül 1919 tarihinde Sadâret'e sunduğu raporda, BMTH'nin Aydın Vilâyeti'nde Yunan işgalinin devamının kâbil olamayacağına ve buna mutlaka bir çözüm bulunması gerektiği kanaatine vardığı, ancak Barış Konferansı'nca alınacak kararın Yunanlılarca ne surette telâkki edileceğinin bilinmediği ifade edilmiştir[556].

11 Aralık 1919 tarihli **Matin** gazetesinde, BMTH raporunun tetkiki neticesinde Yüksek Konsey'in Yunan işgalinin devamına karar vereceği, Yunanlılardan, işgalleri altındaki mıntıkayı genişletmemeleri ve Müslüman halkla işgal kıtaatı arasında tekrar olay olmasını icâp ettirecek sebeplerden kaçınılmasını isteyeceği haberi verilmekteydi[557].

Paris'teki Yüksek Meclis, 14 Kasım 1919 tarihinde yapmış olduğu toplantıda, BMTH'nin raporuna dayanarak Venizelos'a yazılması lâzım gelen mektup metnini kararlaştırmıştır. Venizelos'a gönderilen mektupta, işgalin geçici bir mahiyette bulunduğunun belirtilmesine özellikle lüzum görüldüğü ve konferansın, İzmir ve havalisinin siyaseten ve kesin olarak kime ait olacağı konusunda hiç bir tesir icrâ etmeyeceğinin zan olunduğu yazılmıştır[558]. Aynı tarihlerde Paris'te çıkan **Le Matin** gazetesinde, Barış Konferansı Yüksek Meclisi'nin BMTH raporunun incelenmesinden sonra Yunan işgalinin bu bölgede devamına karar verdiği, Yunanlıların İzmir'de bulunmasının Türk Millî Hareketi'nin genişlemesine önemli ölçüde yardım ettiği görülmekle beraber, Yunan ordusunun çekilmesinden Hıristiyan halka bazı kanlı misillemeler yapılmak neticesini doğuracağına hükmettiği haberi verilmekteydi. Yüksek Konsey'in düşüncesine göre, Yunan işgal kuvvetlerinin yerine diğer devlet askerlerinin ikâmesi de söz konusu olamazdı. O halde Yunan vekâleti tekrar yenilenmeli, ancak bu havalinin siyaseten kime ait olacağı meselesi hakkında bu kararın hiç bir tesiri hâiz olmayacağı da bildirilmeliydi. Ayrıca, Yunanistan'dan Türk milliyetçilerine

[554] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 59.
[555] Öztoprak, **a.g.e.**, s. 96.
[556] **EK. 26.**
[557] **ATASE Arş.** Kl. 113 Ds. 180-409 F. 41.
[558] **Gökbilgin II**, s. 181-182.

karşı daha anlayışlı bir siyaset takip etmesi, kuvvetleriyle Müslüman halk arasında bir takım üzücü olayların çıkmasını her türlü vasıta ile önlemesi istenmeliydi[559].

Yüksek Konsey, İzmir'deki olaylarda Yunanistan'ın suçlu bulunduğunu, raporda belirtilen esef verici olayların önünün alınamadığına dikkat çekerek, aynı hataların gelecekte tekrarlanmamasını Venizelos'tan istemiş ve şu ihtarda bulunmuştur: "Yunan birliklerinin İzmir ve yöresini de facto (fiilî) işgali sırf mevcut şartlar dolayısıyla kararlaştırılmıştır ve gelecek için yeni bir hak yaratmamaktadır. Bu, Barış Konferansı'nın doğu sorununun yarattığı çeşitli problemleri çözümleme yetkisini hiç bir şekilde kısıtlamayan geçici bir tedbirden ibarettir."[560]

Yüksek Konsey netice itibariyle, BMTH'nin raporunu dikkate almamış ve işgalin yarattığı güçlükler ve siyasî ihtilâflarla karşılaşmaktansa Yunan işgalinin Aydın Vilâyeti'nde kalmasına göz yummuştur. Lloyd George, Yüksek Konsey'dekileri BMTH raporunun yayınlanmaması konusunda ikna etmiştir. Avam Kamarası'nda Lloyd George ve sözcüleri, Yunanistan komisyonda üye bulunduramadığından raporun adil olmadığını ileri sürmüşlerdir. Amiral Bristol ise bu konuda hatıratında şunları yazmıştır: "Tahkikât, mümkün olan en büyük dürüstlükle yürütülmüştür ve ileri sürülen deliller, tüm üyelerin oy birliğiyle mutâbık kaldıkları gerçek delillerdir. Bunlardan daha dürüst ve dört başı mamur bir tahkikât tasavvur edemem. Bay Lloyd George'un raporu yayınlamamak için bahaneler uydurması basiretsizliktir ve davranışı gerçeklerin aydınlanmasını arzulamamasının sonucudur."[561]

İstanbul Hükümeti, BMTH'nce verilen rapora rağmen, Paris Barış Konferansı'nın Yunan işgalinin devamına karar vermesini 1 Ocak 1920 tarihinde İtilâf Devletleri temsilcilerine bir nota vererek protesto etmiştir. Bu notada, BMTH'nin yaptığı tahkikat sonunda, Yunanlılar tarafından Türk halkına yapılan mezalimin ortaya çıkarılmasına rağmen, Yunan kıtaatının bu bölgede kalmasına karar verilmesinin hayal kırıklığına sebep olduğu ifade edildikten sonra, halkın Yunan mezaliminden bir an evvel kurtarılması İtilâf Devletleri tarafından ilân edilen insaniyet ve adalet namına bir kere daha istenmiştir[562].

[559] **Gökbilgin II**, s. 182; Öztoprak, **a.g.e.**, s. 97.
[560] Sağlamer, **a.g.m.**, s. 10.
[561] **Aynı yer.**
[562] **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 43.

BMTH tahkikatını tamamlayıp gittikten sonra Aydın Vilâyeti'nde Yunan mezalimi devam etmiştir[563]. Paris Barış Konferansı'nın tavrının da Yunanlılara cesaret verdiği düşünülebilir.

Harbiye Nâzırı Cemal Paşa, 3. KOR. Kumandanlığı'na 23 Kasım 1919 tarihli cevabî yazısında, BMTH'nin Aydın Vilâyeti'nin uğradığı felâketi tespit etmesine ve Yunan işgalinin derhal geri alınmasını teklif etmesine rağmen konferansın, Venizelos'a yalnızca bir ihtarda bulunmakla yetindiğini belirtmekte ve "Her ne olursa olsun bir seneden beri mütemâdiyen aleyhimizde vesika ve mâlumat toplayan konferansa, böyle lehimizde müdellel rapor arz edilmesi, sulh müzâkerâtı esnasında pek ziyâde mühim ve kıymettar bir vesika-i tarihiyye olacağı şüphesizdir." demektedir[564].

Mustafa Kemal Paşa, TBMM'nde 24 Nisan 1920 tarihinde yaptığı konuşmada, "İzmir meselesini mahallinde tedkîk eyleyen ve Anadolu'nun menâtık-ı muhtelifesinde tedkîk ve tahlil için seyahatler yapan bütün Amerikalı ve Avrupalı zevat ve heyet daima lehimizde efkâr ile meşbû olarak memleketlerine dönmüşlerdir. Bu zevat ve heyet Avrupa ve Amerika efkâr-ı umûmiyesini milletimiz aleyhinde lâyuad vesâit ile tesmim ve tahrik eyleyen propagandalara tamamen galebe çalamamışsa da mukarrerât-ı kat'iye-i sulhiyemizin tespitini deruhte eden Sulh Konferansı mehâfili için az çok bir ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınmağa şâyân bir cereyan tevlidine muvaffak olmuşlardı." demek suretiyle[565] Cemal Paşa ile aynı faydaları mülâhaza etmekteydi.

Ali Türkgeldi, "Tahkik Komisyonu ve raporu Türkiye'de yeniden ümitler uyandırmış ise de müspet bir netice vermedi. Bu iki teşebbüsten de bir muvaffakiyet elde edilememesi, artık Türk hukûkunun diplomasî tarikiyle değil, ancak kuvvetle müdâfaa edilebileceğine tereddüde mahal bırakmamakta idi. Bunun için sâlim düşünceler, necat ümitlerini Anadolu'da başlayan mücâhede-i milliyenin inkîşâfına intizarda bulmakta idiler." demektedir[566].

[563] Mustafa Kemal Paşa, 2/3 Kasım 1919 tarihinde Heyet-i Temsiliye adına Harbiye Nezareti'ne gönderdiği yazıda, BMTH'nin dönmesinden sonra Yunanlıların ilk günlerdeki tavırların takındıklarını belirtmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 183 Ds. 24-92 F. 41; Kl. 257 Ds. 8--12 F. 10; Harbiye Nezareti'nin 3 Kasım 1919 tarihli Sadâret'e yazısında aynı husus belirtilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 76-6.
[564] **EK. 27.**
[565] **TBMM ZC**. C. I, s. 27.
[566] Türkgeldi, **a.g.e.**, s. 118-119.

22 Mart 1920'de toplanan İzmir Şimal Mıntıkası Kuvâ-yı Milliye Heyet-i Umûmiyesi kararlarında bu konuda, Yunan işgalinin devamına karar verilmesinin Türklere, vatanlarının kurtuluşu için her türlü harekâta mâlik olmak hakkını verdiği belirtilmiştir[567].

3- Türk Makamları

Yunan işgalinden önce Rumların Türk halkına yaptıkları mezalimin bazı yerlerde istatistikler ve fotoğraflarla tespitine çalışılmıştır[568].

İşgalden sonra, Vükelâ Meclisi'nde alınan kararlarda Yunan mezaliminin tahkik ve tespitinin lüzumuna dikkat çekilerek, konuyla ilgili olarak Harbiye Nezareti görevli sayılmıştır[569].

Hâriciye Nezareti de bu konuda İtilâf Devletleri yetkilileriyle yapılan teşebbüslerden müspet neticeler alınabilmesi için Hâriciye Nezareti'ne verilen ve İtilâf Devletleri Komiserliklerine bildirilen bilgilerin doğru ve mübâlağasız olmasını Harbiye Nezareti'nden istemiştir[570].

Askerî makamların yanı sıra mülkî makamlar da Yunan mezaliminin tahkik ve tespitine çalışmışlardır[571].

Harbiye Nezareti Yunanlıların çeşitli yerlerde yaptıkları mezalimin İtilâf Devletleri temsilcilerine bildirilmesinde büyük yararlar olduğu düşüncesiyle[572] mezalimin tespiti konusunda titizlikle gayret göstermekteydi.

Harbiye Nezareti tarafından muhtelif kumandanlıklar ile KOR. Müfettişliklerine gönderilen 18 Haziran 1919 tarihli tamimde, Rumlara mezalim yapıldığı şeklinde propaganda yapılmakta olduğu, bu gibi propagandaların önlenebilmesi için mukabil neşriyat yapılması gerektiği belirtilmiş ve "Kolordularımız ve müfettişliklerin hiç bir vak'ayı

[567] Apak, **Garp...**, s. 100.

[568] Celâl Bayar, Urla'nın uyanık gençlerinin Rumların tecavüzlerini istatistikler ve fotoğraflarla tespitine çalıştıklarını belirtmektedir. Bkz. **Bayar V**, s. 1614.

[569] Vükelâ Meclisi'nde 16 Ekim 1919 tarihinde alınan kararda, Yunanlılar tarafından ne surette tecavüzler yapıldığının sıhhatli olarak tahkiki ve bildirilmesi lüzumu Harbiye Nezareti'ne iş'ar kılınmıştır. Bkz. **Gökbilgin II**, s.72-73.

[570] **ATASE Arş.** Kl. 92 Ds. 119-334-A F. 36-1 (Hâriciye Nezareti'nin 13 Temmuz 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne yazısı).

[571] Aydın Mutasarrıflığı, 8 Ağustos 1919 tarihinde 57. Fırka Kumandanlığı'ndan Dâhiliye Nezareti'nden gelecek olan heyete, tahrip edilen köyler ile yaralanan ve öldürülen halka ait bilgilerin belgeleriyle birlikte bir rapor halinde verilmesini istemiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 405 Ds. (11-9)12 F. 5.

[572] **ATASE Arş.** Kl. 183 Ds. 18-87 F. 77 (Harbiye Nezareti'nin 14. KOR. Kumandanlığı'na 25 Ağustos 1919 tarihli yazısı); Kl. 308 Ds. 58-35 F. 283 (Harbiye Nezareti'nin 12. KOR. Kumandanlığı'na 27 Aralık 1919 tarihli yazısı).

kaçırmayarak Nezaret'e haber vermeleri icâp eder. Her 15 günde bir kere her kolordu mıntıkasındaki muhtelif vak'alar müdellel olarak nezârette bulundurularak iyi bir tarzda hareket edilmiş olunur." denilmiştir[573].

Harbiye Nâzırı Şevket Turgut Paşa, 12 Haziran 1919 tarihinde Kıtaat-ı Fenniye ve Kuvâ-yı Havâiye Müfettişliği'ne gönderdiği yazı ile Yunanlıların işgal esnasında yaptıkları mezalimin delilleriyle tespit edilerek EHUR'ne ulaştırılmasını istemiştir[574]. EHUR'nce de 56. ve 57. Fırka ile ve 14. KOR. Kumandanlıklarından, Türk halkına karşı Yunanlılar ile Rumlar tarafından yapılan mezalime ait müspet bilgi ve fotoğraflar ile raporların gönderilmesi istenmiştir[575].

Harbiye Nezareti tarafından 8 Temmuz 1919 tarihinde muhtelif kumandanlıklar ile müfettişliklere gönderilen tamimde, İslâm halk ve hükümeti aleyhinde yapılan icraat ve mezalim hakkında araştırmalar kesin delillere dayandırılmadığından, yapılan teşebbüslerde başarısızlıkların söz konusu olduğu belirtilerek şu tedbirlerin alınması istenmiştir:

"A- Mütecâviz ve mağdurîn, hüviyeti ile zaman ve mahall-i vak'a hiç şüpheye mahal bırakmayacak veçhile tespit ve cereyân-ı vak'a mübâlâğadan ârî bir tarzda tafsîl olunmalıdır.

B- Mahall-i vak'a ile mütecâviz ve mağdurların eşkâl-i muhtelifede fotoğraflarının ahzı,

C- Bu tahkikat ve fotoğraflar iki dosya halinde bittanzim, bir nüshası Nezaret'e irsâl olunmalı ve diğer nüshası da o dosyayı yapan makam nezdinde kalmalıdır." Bu tamimde ayrıca zayiat listelerinin tanzimine devam edilmesi istenmiştir[576].

Harbiye Nezareti, 6 Ağustos 1919 tarihinde benzer bir tamim çıkartarak mezalimin tespiti konusunda şu hususlara dikkat edilmesini istemiştir:

"A- İzmir'in bidâyet-i işgalinden beri şehid ve mecrûh olan zâbitanın isim ve rütbeleri, şehid ve mecrûh efrat miktarı,

B- Alettakrib şehid ve mecrûh olan ahalinin mümkün mertebe mıntıka gösterilmek şartıyla miktarları,

C- Yanan veya tahrip edilen şehir ve köylerin büyüklüğü, kısmen veya tamamen yandıkları, tarih-i ihrak,

[573] **ATASE Arş.** Kl. 83 Ds. 75-308 F. 33; Kl. 181 Ds. 13-82 F. 59.

[574] **ATASE Arş.** Kl. 468 Ds. 38-1-A F. 65.

[575] **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 210-308 F. 18; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 17.

[576] **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 38; Kl. 92 Ds. 119-334-A F. 34/1-5.

D-Hangi mıntıkalarda, nerelere hicret etmiş kaç nüfus İslâm muhaciri bulunduğu ve bunların hâl-i hazırı."[577]

Harbiye Nezareti, 10 Temmuz-27 Ağustos 1919 tarihli tamimde de Türklere yapılan zulümler ve gasp olaylarının araştırılarak belgelere dayanarak bildirilmesi ve bu gibi raporların şifre edilmesini istemekteydi[578].

Harbiye Nezareti'nin bu tamimlerinin yanı sıra münferit ve ilgili ordu birliklerine gönderilmiş emirleri de vardır[579].

Harbiye Nezareti'nin mezalimin tespiti konusunda çok titiz davrandığını görüyoruz. Harbiye Nâzırı Ali Ferit Paşa tarafından muhtelif KOR. Kumandanlılarına ve 57. Fırka Kumandanlığı'na gönderilen 10 Temmuz 1919 tarihli tamimde, "Nazilli'yi tahliye eden Yunanlıların memurîn ve eşraftan 38 kişiyi beraber alarak yolda şehid ettiklerini Sarayköy Müfrezesi Kumandanlığı Harbiye Nezareti'ne bildirmiş idi[580]. Ahiren Sadâret makamına mevrûd tezkirede Yunanlıların memurîn ve eşraftan 15 kişiyi beraber alıp götürdükleri ve kısm-ı a`zâmını şehid ettikleri Denizli Mutasarrıflığı'nın iş'arına atfen bildirilmiş idi. Aynı hükümetin iki memuru bir vak'ayı izâhta muhâlif iş'ar edebiliyorlarsa Hükmet-i merkeziyenin düşeceği nazik vaziyet teemmül olunabilir." denilmekte ve bu gibi yanlış haberler sebebiyle hükümetin yaptığı teşebbüslerde etkili olamadığı belirtilmektedir[581]. Aynı konuda 12 Temmuz 1919 tarihinde II. Ordu Müfettiş Vekili Selâhattin Bey tarafından 57. Fırka Kumandanlığı'na bilgi verilmiş, askerî ve mülkî görevlilerin müşterek olarak tahkikat yapmaları ve her iki tarafın da tespitlerinde mutabakat sağlanması istenmiştir.[582]

Harbiye Nezareti, 25 Ağustos 1919 tarihinde 14. KOR. Kumandanlığı'ndan Kozak Nahiyesi'nde Yunanlıların yaptıkları mezalimin, temsilcilere bildirileceğinden tahkik edilerek doğru sonucun bildirilmesini istemiştir[583].

[577] **ATASE Arş.** Kl. 183 Ds. 18-87 F. 21.
[578] **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 210-304 F. 44-1.
[579] Meselâ, 27 Aralık 1919 tarihinde 12. KOR. Kumandanlığı'na gönderilen yazı ile Yunanlıların Nazilli köylerinde yaptıkları mezalim hakkında mufassal bilgi verilmesi istenmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 95 Ds. 115-341 F. 49-1.
[580] Aynı bilgi II. Fırka Ahz-ı Asker Riyâseti'nin 25 Haziran 1919 tarihli telgrafında verilmektedir. Bkz. **EK. 12.**
[581] **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 36; Kl. 184 Ds. 16-98 F. 19; Kl. 207 Ds. 1-198 F. 20.
[582] **ATASE Arş.** Kl. 404 Ds. (10-11)11 F. 12.
[583] **ATASE Arş.** Kl. 183 Ds. 18-87 F. 77.

Harbiye Nezareti'nin tamimlerinden sonra mahallî ordu kumandanlıkları Yunan mezalimini tahkik ve tespite çalışmışlardır. Ayrıca mezalime ait fotoğraflar çekilmeye çalışılmıştır[584].

İzmir'in işgali sırasında meydana gelen zararlara ait listeler peyderpey toplanmıştır[585]. Bu yüzden verilen zayiat ve listelerinde farklılıklar söz konusudur. Subay ve müesseselerin zayiatlarının tam olarak tespiti mümkün olamamıştır[586].

İzmir'in işgali sırasında Yunan askerleri ve Rumlar tarafından subayların eşyalarının yağma edilmesiyle ilgili olarak İzmir'de Vali tarafından şifahî bir tebligat yapılması üzerine, 26 Mayıs 1919 tarihinde Yunan Konsolosluğu'na Rumca, Fransız Konsolosluğu'na Fransızca, Vilâyet makamına Türkçe birer dilekçe ile İzmir'de yağmaya maruz kalan subayların zâyi olan eşyalarının listesiyle zarar ve ziyânın miktarı takdim edilmiştir[587].

EHUR tarafından "İzmir Fecâyıı" adıyla yayınlanan kitapta, subayların maddî olarak uğradıkları zararın miktarı verilmişse de konuyla ilgili bilgi yetersiz olduğundan Harbiye Nezareti, 6 Ekim 1919 tarihinde bir tamim yayınlamış ve şahıslar ile müesseselerin uğramış oldukları zarar ve ziyânın miktarının şahısların imzalarıyla EHUR'ne bildirilmesini istemiştir[588]. Bu tamim üzerine, daha çok EHUR'ne olmak üzere muhtelif makamlara, İzmir'in işgali sırasında zarara uğrayan şahıslar ile müesseseler ve şahıslar tarafından dilekçeler verilmeye başlanmıştır. Aydın Valiliği'ne 1.000'den fazla dilekçe verilmiştir[589].

Harbiye Nezareti'nin 9 Ekim 1919 tarihli emri üzerine, bütün subay ve asker ailelerinin uğradıkları zayiat 57. Fırka Kumandanlığı tarafından bir

[584] 16 Temmuz 1919'da Mevkî Müstahkem Kumandanı, Harbiye Nezareti'nden taşkınlıklarda bulunan Rumların fotoğraflarını almak için gerekli malzeme ve fotoğrafçı verilmesini istemiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 77 Ds. 109-288 F. 5; 24. Fırka Kumandanı Atıf Bey, 6 Kasım 1920'de Yenişehir Havâlisi Kumandanı'na Batı Cephesi Askerî-Polis Teşkilâtı'nda görevli Necati'nin Yenişehir ve köylerinde Yunan vahşetinin fotoğraflarını çekeceğini bildirmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 899 Ds. 216-30 F.107-2.
[585] İzmir'in işgali sırasında subayların üzerlerinden ve evlerinden zorla alınan eşya ve para 12 sahifelik bir cetvel halinde 17. KOR. tarafından tanzim edilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 8 Ds. 48 F. 67; 17. KOR. Kumandanlığı'na ait kasaların zararı bir liste halinde tespit edilmiştir. Bkz. **EK. 36**; Umûm Jandarma Kumandanlığı'nca da zayiat çizelgeleri çıkarılmıştır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 72-55 F.78-17.
[586] Harbiye Nezareti'nce tanzim edilen matbu zayiat listesi 56. Fırka Kumandanlığı'na gönderilmiş ve tetkiki istenmiştir. Listenin, ancak İzmir'de müracaat edebilen subayların zayiatı olduğu anlaşılmıştır. Bkz. **EK. 28.**
[587] **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 90-305 F. 15.
[588] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 17/1-3.
[589] **Bayar VI**, s. 1809.

liste halinde EHUR. 2.Şubeye takdim edilmiştir. Ancak bir çok subay aileleri göç etmiş olduğundan gerçek zayiat miktarı anlaşılamamıştır. Bazı subayların fırkadan ayrılmış olmaları da zayiatın tespitini güçleştirmiştir[590].

İzmir'in işgali sırasında, subay ve askerlerin uğradıkları zayiatlar ve Yunanlılar tarafından halka yapılan mezalim hakkında 56. Fırka Kumandanlığı tarafından yapılan tahkikat ile tanzim edilen raporlar da Harbiye Nezareti'ne takdim edilmiştir[591].

17 Haziran 1919 tarihinde Menemen Kazası'nda Türk halkına katliam yapıldığı ve eşyalarının yağmalandığı haberinin alınması üzerine 20 Haziran 1919 tarihinde Vali İzzet Bey'in refakatinde, daha çok adlî memurlardan oluşan bir heyet kurulmuştur. Heyet, iki İngiliz subayı ile İngiltere ve İtalya Konsolosluklarınca tayin edilen iki doktorla birlikte Menemen'e gitmiştir. Menemen'de Belediye Reisi, Müftü, Ahz-ı Asker Şubesi Reisi ve eşraftan pek çok kimse heyete ifade vermişler ve Yunan askerleriyle Rumların yaptıkları mezalimi anlatmışlardır[592].

Tahkik Heyeti vasıtasıyla tespit edilen, Menemen'deki Yunan ve Rum mezalimi, İzmir Alay kumandanı tarafından bir rapor halinde tanzim edilmiştir[593].

Tahkik heyetlerinin geleceklerinin haber alınması üzerine **Ahenk** gazetesinde "Ne Alemdeyiz" başlığıyla çıkan makalede, "...Bunlarla yakından temas edecek olan zâtı, ahlâkı, aklı, meziyetleri ile temeyyüz eden eşhâstan maddî, manevî, ashâb-ı servetten, vicdanları tenvîr edecek ashâb-ı faziletten, hülâsa, şu memleketin, şu vatanın hakiki evlatlarından mürekkep bir komisyonumuz var mıdır? Buna şiddetle muhtacız." denilmek[594] suretiyle gelecek olan heyetlerle temas edecek şahısların, bırakacakları tesir bakımından önemine dikkat çekilmekteydi.

Harbiye Nezareti, gelecek olan yabancı heyetlere yardımda bulunulmasını ve Yunan mezaliminin anlatılmasını kumandanlıklardan istemiştir[595].

[590] **ATASE Arş.** Kl. 113 Ds. 180-409 F. 96-10 (57. Fırka Kumandanlığı tarafından EHUR'ne takdim edilmiş olan, elde edilebilen zayiatları bildiren liste ve Fırka levâzımının Aydın'da terk etmek zorunda kaldığı eşya ve teçhizat miktarının cetvelleri bilinmediğinden, yalnız cins ve miktarı belirtilmek suretiyle hazırlanan defter bu dosyada yoktur.).

[591] **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 90-305 F. 12 (Bahsi geçen raporlar bu dosyada yoktur.).

[592] **ATASE Arş.** Kl. 72 Ds. 242-273 F. 4.

[593] **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 4-1.

[594] **Ahenk,** 15 Ağustos 1335.

[595] Harbiye Nezareti, 14. KOR. Kumandanlığı ve II. Ordu Müfettişliği'ne gönderdiği şifre ile İzmir ve civarında Yunanlıların yaptıkları tahribâtı görecek olan İtilâf Devletlerince teşkil edilen heyete gerekli yardımda bulunulmasını istemiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 183 Ds. 18-87 F. 22; Harbiye Nezareti, 17 Ağustos 1919 tarihinde 14. KOR. Kumandanlığı'ndan, İngiliz Askerî Heyeti'nin yetkilerine bakılmayarak kendilerine yapılan mezalim hakkında bilgi verilmesini istemiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 49; Harbiye Nezareti, 24 Ağustos 1919 tarihinde 57. Fırka Kumandanlığı'ndan Aydın'a gelen İngiliz generalinin Yunan mezalimi hakkında yapacağı tahkikatta halkla temasının sağlanmasını istemiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Aynı Ds. F. 70.

Tahkik heyetlerine ifade verecek şahısların ilgili yerin ileri gelenlerinden ve bizzat zulme uğrayan veya şahit olanlardan seçilmesine gayret edilmiştir. Bu şahısların kesin olarak emin olmadıkları olayları anlatmadıklarını görmekteyiz[596].

Türk makamları, BMTH'nin yapmakta olduğu tahkikattan çok şey umuyorlardı. Müspet bir netice alınabilmesi için bazı tedbirler almayı ihmal etmemişlerdir. Her şeyden önce Yunan mezaliminin tespiti konusunda çok titiz hareket edilmiş, hatta BMTH'ne verilebilir düşüncesiyle mezalime uğrayanların ifadeleri bile toplanmıştır[597].

Dâhiliye Nezareti, BMTH'nin gelmesinden önce Harbiye Nezareti'nde bulunan, Aydın Vilâyeti'ndeki Yunan mezalimiyle ilgili bütün rapor, dilekçe ve fotoğraf gibi belgelerin BMTH'ne verilmek üzere gönderilmesini istemiştir[598].

Harbiye Nezareti, 14. KOR. Kumandanlığı'ndan, 6 Ağustos 1919 tarihli yazı ile, İzmir ve civarında Yunan işgali sırasında meydana gelen zulümleri tahkik etmek üzere Barış Konferansı kararıyla bir heyetin geleceğini belirterek, bu heyet nezdinde İslâm halkın uğradığı zararların mübâlâğasız, fakat gerçek olarak delilleriyle anlatılması, yanan köylerin, yağma edilen malların, yaralanan ve öldürülen insanların, ırza tecavüz olaylarının zaman, mekân, şahit ve delil gösterilerek şifâhen ve yazılı olarak heyete verilmesi, mümkünse yazılı olarak verileceklerin Fransızca yazdırılmasını istemiştir[599]. Harbiye Nâzırı Nazım Paşa, 9 Ağustos 1919

[596] Meselâ, Bergama'da incelemelerde bulunan ve 21 Haziran 1919 tarihinde buraya gelen İngiliz Binbaşısı Hatkinson'a ifade vermek üzere Celâl Efendi, Bergama eski Belediye Reisi Küçük Mehmetzâde Mustafa, Hâdizâde Mustafa, Merkez Aşar Kol memuru Kadri Bey, Çandarlılı Eminzâde Müderris Halit Efendi, Reji Kolcusu Cemal Efendi, Bergama İhtiyat subayı Süleyman Naci Bey, Kınıklı Abdullah Efendi namusları üzerine yemin ettirilerek ifadeleri alınmıştır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 21-1.

[597] Meselâ, 12. KOR. Kumandanlığı Ahz-ı Asker Kalemi Riyâseti tarafından Harbiye Nezareti'ne gönderilen yazıda, Yunan işgali sebebiyle İzmir bölgesinden Karaağaç'a göç etmiş olan kişilerin ifadelerinin Tahkik Heyeti'ne verilebilir belge olabileceği düşünülerek alındığı belirtilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl.118 Ds. 81-423 F. 77-2.

[598] **EK. 29.**

[599] **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 91-56 F. 45; Kl. 183 Ds. 18-87 F. 22; 14. KOR. Kumandanı Harbiye Nezareti'ne cevabında, Yunan mezalimini gelecek olan heyete bildirmek üzere gerekli tedbirlerin alınmakta olduğunu bildirmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 184 Ds. 19-88 F. 66.

tarihinde 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey'e bir telgraf çekerek aynı hususu belirtmiş ve istemiştir[600].

Harbiye Nâzırı'nın bu iş'arı üzerine, Yunan mezaliminden kaçarak Çine'ye iltica etmiş bulunan Aydınlılardan mürekkep bir heyet teşkil edilmiştir. Ayrıca, Nazilli, Söke, Koçarlı gibi Aydın felâketzedelerinin toplu olarak bulundukları yerlere Şefik Bey'in emriyle 57. Fırka Kumandanlığı'ndan subaylar gönderilerek, Yunanlıların yaptıkları mezalim zaman, mekân, şahit ve deliller gösterilerek tespit ettirilmeye çalışılmıştır. İstihbarata dayanan olaylar toplanmış, halkan maddî zararları, mümkün olabilen doğrulukla tespit edilmiş ve Tahkik Heyeti'ne verilmek üzere hazırlanmıştır[601].

14. KOR. Kumandanlığı tarafından da BMTH'ne verilmek üzere deliller ve belgeler toplanmıştır[602].

Hâriciye Nezareti 4 Eylül 1919 tarihinde 12. KOR. ile 57. Fırka Kumandanlıklarına gönderdiği tezkire ile BMTH'nin Aydın olayları hakkında Türk şahitleri dinlemek istediğini, gerekli delil ve belgeleri taşıyan şahitlerin Nazilli'de hazır bulundurulmalarını, heyetin Aydın'dan Nazilli'ye kadar emniyetle hareketlerinin sağlanmasını ve saygıda bulunulmasını, Nazilli'de ikametleri için mükemmel binalar hazırlanmasını istemiştir[603].

Askerî ve mülkî makamlarca toplanan ve tanzim olunan zayiat listeleri, tutanaklar, dilekçeler ve sair raporlar BMTH'nde görevli Kadri Bey vasıtasıyla BMTH'ne verilmiştir[604].

12. KOR. kumandanı, 57. Fırka Kumandanlığı'ndan 27/28 Ağustos 1919 tarihinde, Yunanlıların bazı köylerde yaptıkları mezalimin İtilâf Devletlerine bildirileceğinden tafsilâtlı olarak bildirilmesini istemiştir[605].

---

600 Gökbel, **a.g.e.**, s. 303.
601 **Aynı yer.**
602 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 6 (14. KOR. Kumandanlığı'nın Harbiye Nezareti'ne 19 Ağustos 1919 tarihli raporu).
603 **EK**. 30.
604 BMTH'ne verilen raporlardan bazıları şunlardır: İzmir Rüsûmat memurlarının maruz kaldıkları mezalim ve şikâyetlerle ilgili yazışmalar, tutanaklar. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 12-10; Torbalı halkı tarafından Torbalı Nahiyesi Müdüriyeti'ne verilen dilekçeler. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 6/1-11; Çine'de Aydın ve Havâlisi İstimdat Heyeti Reisi ve Aydın eşrafından pek çok kimsenin imzasını taşıyan mufassal bir rapor verilmiş ve bu rapora yüzlerce belge eklenmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 128-301 F. 6/1-4; Kl. 426 Ds. (1-6)3 F. 38-21; Gökbel, **a.g.e.**, s. 321 vd.; Aydın Valisi İzzet Bey, Kadri Bey'e Yunan mezalimine dair şikâyet yazıları göndermiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 81 Ds. 139-299 F. 5, 5-3.
605 **ATASE Arş.** Kl. 405 Ds. (11-9)12 F. 45.

56. Fırka Kumandanlığı tarafından KOR. ve Fırka subaylarının şahsî zayiatlarıyla ilgili olarak tanzim edilen listeler İstanbul'da BMTH delegelerine verilmiştir[606].

İzmir'in işgali sırasında İzmir'de bulunan, şehit, yaralı veya kayıp olan askerî efrada ait listeler çıkarılmıştır[607].

Hazırlanan zayiat listelerinde, mahalle veya köylerde yanan hane, dükkan ve binaların kıymeti, katl edildiği bilinen nüfus, katl olup olmadığı meçhul olan nüfus, yaralanan ve ırzlarına tecavüz edilenlerin miktarları belirtilmiştir[608]. Yunan işgali dolayısıyla zarara uğrayan muhacir ve mültecilere ait listeler de tanzim edilmiştir[609]. Ayrıca, muhtelif yerlerdeki zayiatlarla ilgili listeler çıkarılmıştır[610].

Yunanlıların Urla mıntıkasında yaptıkları mezalimle ilgili olarak 56. Fırka Kumandanlığı'nca yapılan tahkikat sonunda bir rapor hazırlanmıştır[611]. Bu rapor Harbiye Nezareti'ne takdim edilmiştir[612].

17. KOR. Kumandanlığı'nca kurulan Tahkik Komisyonu 6 Kasım 1919'da EHUR'ne Yunan mezalimi ile ilgili iki rapor, üç adet resmin istihbârat şubesindeki dosyalar içinde bulunduğunu rapor etmiştir[613].

Mustafa Kemal Paşa, 19 Kasım 1919 tarihinde Heyet-i Temsiliye namına İzmir Posta Başmüdürü Ethem Bey'e gönderdiği mektupta, "İntihâbâtı men veya eşkâl, mezalim, asayişi ihlâle dair vesâikin toplanması ve bunlara dair resmî eşhâsın evâmirini cem eylemek son derece mühimdir. Bu gibi vesâikin Dersaadet'e ulaştırılması lâzımdır." demektedir[614].

Aydın Vilâyeti'nin Yunanlılar tarafından işgal edilmiş olan kısımlarında devletler hukukuna ve işgal kuvvetlerince riayet edilmesi lâzım gelen usûle aykırı olarak hükümet daireleri ve halk aleyhinde ikâ olunan zarar ve hasarın tedkîk ve tespiti için Sadâret makamınca Mart 1920 tarihinde bir komisyon kurulmuştur. Komisyon, 24 Mart 1920'de bir

---

606 **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 90-305 F. 69-2
607 Bir örneği için bkz. **EK. 35.**
608 Bu listelerin bir örneği için bkz. **EK. 31.**
609 Bu listelerin bir örneği için bkz. **EK. 32.**
610 Bu listelerin bir örneği için bkz. **EK. 37.**
611 **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 17-1.
612 **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 90-305 F. 12.
613 **ATASE Arş.** Kl. 160 Ds. 6-600 F. 4-4.
614 **ATASE Arş.** Kl. 257 Ds. B-12 F. 31.

toplantı yaparak mezalimin tespiti konusunda izleyeceği yolu kararlaştırmıştır[615].

Sivil olsun, asker olsun tespit edilen zarar ve ziyan listelerinin bir nüshasının hükümete fayda sağlayacağı düşünülerek, Barış Konferansı'na verilmesi uygun görüldüğünden[616] İzmir'in işgali esnasında yapılan mezalime ait belgeler, Paris'e giden Tevfik Paşa'ya verilmiştir[617]. Yunanlıların İzmir, Bursa ve Trakya'da yaptıkları mezalime ait raporlar da Londra Konferansı delegelerine verilmiştir[618].

Aydın Vilâyeti tarafından BMTH'ne verilmek üzere; Yunan mezalimi ile ilgili resmî belgelere dayanılarak Türkçe bir kitabın[619] Fransızca tercümesi yapılarak çeşitli makamlara dağıtılmıştır[620].

İcâp eden şahıs ve makamlara verilmek üzere Harbiye Nezareti İstihzârât-ı Sulhiye Komisyonu (Barışa Hazırlık Komisyonu) tarafından "İslâm Ahâlisinin Dûçar Oldukları Mezalim Hakkında Vesâyıka Müstenîd Ma'lûmat" adlı bir kitap hazırlanmıştır[621]. İzmir mezalimine ait olan bu kitap Fransızca'ya tercüme edilmiştir[622].

Tahkikâta başlamadan önce BMTH'ne verilmek üzere, İngiliz İrtibat Subaylığı'na İzmir mezalimi hakkında bir belge listesi verilmiştir. Bu listede, "Makâmat-ı Askeriyeden Mevrûd Raporları Hâvi Birinci Kitap"ın Türkçe ve Fransızca'sı, aynı kitabın ikinci cildinin Türkçe'si, Türkçe "İzmir Fecayıı" adlı kitap ve gazete kupürleri yer almaktadır[623].

TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa, 15 Temmuz 1920 tarihinde Batı Cephesi Kumandanlığı'ndan Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde yaptıkları mezalim hakkında yer ve zaman gösterilerek bilgi verilmesini istemiştir[624]. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, 15 Şubat 1921 tarihinde 3. Süvari Fırka Kumandanlığı ve 11. Fırka Kumandanlığı'ndan bir şifre ile,

615 Orhonlu, **a.g.m.**, s. 394-395.
616 **ATASE Arş.** Kl. 82 Ds. 90-305 F. 58-2.
617 **ATASE Arş.** Kl. 74 Ds. 95-277 F. 17.
618 **ATASE Arş.** K1810 Ds. 37-73 F141-4.
619 **EK. 11.**
620 **ATASE Arş.** Kl. 118 Ds. 81-423 F. 90; Kl. 272 Ds. 71-56 F. 51-1; Fransızca kitap için bkz. **ATASE Arş.** Kl. 77 Ds. 339-287 F. 4; Kl. 139 Ds. 91-515 F. 31.
621 **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 1.
622 **ATASE Arş.** Kl. 105 Ds. 191-377 F. 8-8, 9; Kl. 139 Ds. 91-515-A F. 3-1; Elimizdeki belgelerde bu kitabın 2., 3., 4. nüshalarından bahsedilmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 105 Ds. 191-377 F. 8-7; Kl. 468 Ds. 38-1-A F. 131; Kl. 139 Ds. 91-515-A F. 3; Biz, bahsi geçen bu kitaplara rastlamadık.
623 **ATASE Arş.** Kl. 14 Ds. 91-56 F. 48, 48-1.
624 **ATASE Arş.** Kl. 679 Ds. 41-114 F. 37.

muharebe esnasında Yunanlıların yaptıkları mezalimin yer ve zaman belirtilerek bildirilmesini istemiştir[625]. İsmet Paşa, 7/8 Nisan 1921 tarihinde 24. Fırka Kumandanlığı ve Kocaeli Kumandanlığı'na birer şifre ile Yunanlıların işgal edip, sonra tahliye ettikleri yerlerde yaptıkları mezalim ve tahribatları incelemek için fırkaların birer Tahkik Heyeti teşkil edeceklerini bildirmiştir[626]. İsmet Paşa, 8 Nisan 1921 tarihinde de 12. KOR. Kumandanlığı'ndan, Yunanlılar tarafından yapılan mezalimin İtilâf Devletleri nezdinde protesto edilmek üzere EHUR'ne gönderilmesini istemiştir[627].

Ankara Hükümeti, Yunan mezalim ve tahribatını yerinde görmek üzere Nisan 1921 tarihinde bir Tahkik Heyeti kurmuştur. 23 Nisan 1921 tarihli nota ile de Yunan Hükümeti'ne durumu bildirmiştir. Bu notada, "...Hükümetim ordunuz tarafından ikâ edilen tahribâtı tahrir ve tahrip ettirilen yerlerdeki ahâlinin ma'rûz kaldıkları zarar ve ziyanı tespit etmesini bir tahkik komisyonuna havale etmiştir. Hesap gününün vürûdunda vahşi ve mütecâviz ordunuzun sebebiyet verdiği veya vereceği bütün zayiatların komple tamirini talep etmesini bildireceğiz." denilmektedir[628].

Garp Cephesi Kumandanlığı Erkân-ı Harbiye İstihbarat Şubesi'nde Yunan mezalimini tespit için bir Tahkik Heyeti kurulmuştur[629]. Onbaşı Halide Edip (Adıvar) başkanlığındaki heyet, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Falih Rıfkı (Atay) ve Asım (Us)'tan müteşekkil idi[630]. Yusuf Akçura ile bir fotoğrafçı da heyete katılmıştır[631].

Heyet, İzmir'den başlayarak Menemen, Manisa, Salihli, Alaşehir, Uşak, Kütahya, Eskişehir istikametini takip ederek Bursa'ya kadar, Yunan ordusunun tahrip ettiği bölgeyi gezmiş ve mezalime şahit olan halkı dinlemiştir[632].

625 **ATASE Arş.** Kl. 922 Ds. 2-2 F. 19 (3. Süvâri Kumandanlığı'na şifre); Kl. 877 Ds. 47-19 F. 41-1 (11. Fırka Kumandanlığı'na şifre).
626 **ATASE Arş.** Kl. 309 Ds. (239-A)85 F. 5-3 (24. Fırka Kumandanlığı'na şifre); Kl. 825 Ds. 181-10 F.27-3 (Kocaeli Kumandanlığı'na şifre).
627 **ATASE Arş.** Kl. 810 Ds. (97-32)74 F. 157.
628 **TBMM ZC.** C. II, s. 88.
629 Tahir Karauğuz, **Anadolu'dan Koğduklarımız**, İstanbul, 1965, s. 2.
630 Us, **a.g.e.**, s. 54.
631 Halide Edip, Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Mehmet Asım, **İzmir'den Bursa'ya**, (Haz. İnci Enginün), İstanbul, 1980, s. 5.
632 Us, **a.g.e.**, s. 54; **İzmir'den Bursa'ya**, s. 17 vd.

Heyet, tespit ettiği mezalim hakkında raporlar tanzim etmiştir[633]. Heyet, bu tahkikatla ilgili gözlemlerini Aralık 1922 tarihinde bir kitap halinde yayınlamıştır[634].

17. KOR. Komisyonu Vekâleti'nce 14 Eylül 1922'de tespit edilebilen askerî ve mülkî binaların tahribatı ve zayiatı ile ilgili bir cetvel çıkarmıştır[635].

Her ne kadar yapılan mezalimin tespitine çalışılmışsa da mezalim ve zararların tam olarak tespiti mümkün olamamıştır.

EHUR tarafından 10 Nisan 1921 tarihinde Sadâret'e verilen tezkirede, Müslümanlara karşı yapılan mezalim hakkında yer ve zaman bildirilerek, İngiliz Askerî Temsilciliği'ne iş'arı ve tahkik heyetlerinin gelmesinde gereken tedbirlerin alınması istendiği halde, bunun maalesef yerine getirilemediği ifade edilmektedir[636].

57. Fırka Kumandanı Şefik Bey, Harbiye Nezareti'nin 6 Ağustos 1919 tarihli emrine verdiği 11 Ağustos 1919 tarihli cevapta, Nazilli'den Kuşadası'na kadar Aydın mıntıkasında Yunanlıların yaptıkları mezalimin mahiyeti ile bunun neticesi zâyi olan nüfus, yakılan köyler ve evler ile gasp edilen ve yakılan mallar hakkında belgelere dayanan mufassal bir rapor hazırlandığını, ancak İzmir'den Aziziye'ye kadar, Yunanlılar ve Rum çetelerinin yaptıkları cinayetler ve hasarların tahkikine imkân bulunmadığını, bunu tahkike tevessülün Yunanlılar nezdinde büyük bir cüret olduğunu bildirmiştir[637].

Falih Rıfkı (Atay)'nın, "...Bunca insandan kimler yandı ve kimler öldü? Manisa'nın kaç şehidi, kaç yaralısı var? Oturduğumuz evin bahçesinde buldukları karnı yarılmış ve doğmayan çocuğu parçalanmış gebe kadın kimdi?, kimin karısı veya annesi veyahut kızıydı? Ateşte yanarak kararmış cesetler erkek mi, kadın mı, hangi cinsten, hangi ailedendir? Her yanan şehir ve kasaba halkı ateş, kurşun ve süngü çemberini yararak dağa, ovaya kaçtı. Bunlardan kafile kafile meçhul istikametlere gönderilenler var, bu kafileler ne oldu, kimler hayatta, kimler değildir? Eğer İzmir'de iseler niçin gelmediler? Eğer Atina'da iseler..." diye ifade ettiği[638] gibi yapılan mezalimin tespiti mümkün değildir.

---

[633] Meselâ, heyetin Alaşehir fecâyıı hakkındaki raporu için bkz. **AYZV**, s. 108-109.
[634] **İzmir'den Bursa'ya**, s. 5.
[635] **EK. 33.**
[636] **ATASE Arş.** Kl. 536 Ds. 48-168 F. 26.
[637] **EK. 34.**
[638] **İzmir'den Bursa'ya**, s. 65-66.

I- İTİLÂF DEVLETLERİ

Müttefikler, Mondros Mütarekenâmesi'ni, sadece Türkiye'nin uymağa mecbur olduğu bir belge gözüyle görmüşler ve stratejik noktaları işgal yetkisi veren 7. maddeyi istedikleri zaman kötüye kullanmakta kendilerini serbest hissetmişlerdir. Bununla da kalmayarak, asırlarca Osmanlı hakimiyeti altında yaşamanın kompleksi içinde hırçınlaşan ve hayallerinin gerçekleşmesi zamanının geldiğine inanarak, büyük bir kinle çocuk, kadın demeden sivil Türk halkı üzerine saldıran Yunanlıların bu hareketleri hoşgörüyle karşılanmış, hatta teşvik edilmiştir. Ancak bütün bunlar kaderine râzı olarak hakkâniyete dayanan bir barış anlaşması bekleyen ve Müttefiklerin bir adalet ilâhı kesilerek Wilson Prensipleri gibi adlarla ortaya attıkları esasların Türkler için de uygulanacağını ümit eden Türk halkının, masum insanlarının katl edilmeleri karşısında Müttefiklerin hareketsiz kaldığını görmeleri, vatanları ve istiklâlleri için kendi imkân ve gayretlerine baş vurmalarına yol açmıştır[639].

Türklerin Avrupa'dan çıkarılarak, Anadolu'da kontrolleri altında bırakılmaları konusunda hemfikir olan Müttefikler[640], Anadolu'da Rumlara zulümler yapıldığı gerekçesiyle Aydın Vilâyeti'nin Yunanlılar tarafından işgal edilmesini sağlamışlardı.

İzmir'in işgali sırasında, savaş gemilerinin güvertelerindeki Müttefik subayları, Türklerin elleri başında ve Yunan askerleri tarafından süngülenerek yürütüldüklerini seyrediyorlardı[641]. Yunanlıların bu zulümleri karşısında herhangi bir müdahalede bulunmamışlardır. Yunanlıların Türklere yaptıkları zulümleri gören limandaki İngiliz savaş gemilerindeki mürettebatta isyân belirtileri görülmüş ve gemiler limandan uzaklaşmıştır[642]. Amiral Calthorpe da "neredeyse emir verircesine Yunanlı amiralden duruma hakim olmasını istemiştir."[643]

Anadolu'da yaşayan yabancı uyrukluların bütün menfaatlerine ve karşı çıkmalarına[644] rağmen Müttefiklerin, özellikle İngiltere devlet adamlarının Yunanistan lehine kararlar aldıkları ve çalıştıkları görülür.

---

[639] Baytok, **a.g.e.**, s. 35-36.
[640] Osman Olcay, **Sèvres Andlaşmasına Doğru**, Ankara, 1981, s. XV.
[641] Smith, **a.g.e.**, s. 103.
[642] **AYZV**. s. 233.
[643] Lord Kinross, **Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu**, (Çev. Necdet Sander), İstanbul, 1984, s. 481.
[644] Türkiye'deki memur veya vatandaş Amerikalılar, Yunan çıkarmasından çok önce, Türk yurdunun herhangi bir parçasının Yunanlılar tarafından işgaline muhalefetlerini açıklamışlardır. Aynı şey Osmanlı Devleti'nde yaşayan İngilizler için de doğruydu. Bkz. Sağlamer, **a.g.m.**, s. 5.

"Unutmamak lâzımdır ki, Türkler Avrupa'ya meydan okudular; kaybettiler. Sonucuna katlanmalıdırlar." diyen Lloyd George[645], Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmasında, "Yunan kuvvetleri harekete geçtiler. Yunan kıtaları iyi teşkil edilmiş ve mükemmel sevk ve idare edilmişlerdir. Büyük bir atılganlık ve cesaretle ve kendi ırklarının büyük geleneklerine lâyık sûrette hareket etmişlerdir. Yunan milleti pek zeki, cesur ve şanlı bir geçmişe mâlik ve Mösyö Venizelos gibi büyük adamlar yetiştirmek vasıflarına sahip bir millettir. Böylece Müttefikler intizâmı iâde etmek ve barış antlaşmasını tatbik ettirmek için Yunan kuvvetlerinden istifade etmişlerdir. Yunanlılar da başarabilecekleri bir işi ellerine aldıklarını ispat etmişlerdir." demekte[646] ve âdeta işgal sırasında yapılan zulümlerden dolayı memnuniyetini imâ etmekteydi.

Müttefikler, özellikle İngilizler, işgal müddetince Yunanlılara destek vermişlerdir[647]. Kuvâ-yı Milliye hareketine mani olabilmek için de her yola baş vurmuşlardır[648].

16 Mart 1920 tarihinde İngiliz Korgenerali Wilson imzasıyla yayınlanan bildiride, emirlere karşı gelmek veya genel güven düzenini bozacak bir davranış ve girişimde bulunanların Harp Divânı tarafından yargılanıp idam ve diğer bir cezaya çarptırılacakları bildirilmekteydi[649].

Müttefikler, Rum halkının Türklere karşı kışkırtıcı hareketlerden kaçınmasını, Türklerin meşru sayılabilecek saldırı ve tahriklerine yol açılmaması için uyarılarda bulunmaktaydılar[650].

İtalyanların bazı zamanlarda Yunan mezalimine müdahelede bulundukları görülmekteydi. 57. Fırka Kumandanlığı'nın 7 Temmuz 1919 tarihli Harbiye Nezareti'ne yazısında, Aydın'ın Yunanlılar tarafından

[645] Baytok, **a.g.e.**, s. 76.

[646] Apak, **Yetmişlik...**, s. 199.

[647] Yunanlılar 23 Şubat 1920'de İzmir'de bir gösteri ve resm-i geçit yapmışlardır. Bu gösteriye İzmir'deki İngiliz Karargâhı Kumandanı da katılmış ve Yunan Generali'nin sağ tarafında yer aldığı görülmüştür. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 115 Ds. 159-414 F. 152.

[648] Müttefik Yüksek Komiserleri 16 Mart 1920'de Sadrazam Sâlih Paşa'ya bir nota vererek, Mustafa Kemal hareketinin kötülenmesini, bunların çıkardıkları olayların tekerrürü halinde Barış Anlaşması için öngörülen şartların daha ağır olacağı tehdidiyle bildirmişlerdir. Bkz. Söylemezoğlu, **Yok Edilmek...**, s. 48.

[649] Erenli, **a.g.e.**, s. 44.

[650] Amiral Calthorpe, Türklere karşı kışkırtıcı hareketlerden kaçınılması, nümâyişlerin sınırlandırılması ve Türklerin meşru sayılabilecek misillemeye götürecek hallere meydan verilmemesi konusunda Serres Metropoliti'ne haber göndermiştir. Bkz. Jaeschke, **a.g.e.**, s. 49.

yakıldığı, halkın dağlara ilticâ ve hicret ettiği ve bu tecavüzlere İtalyanların müdahale ettikleri belirtilmektedir[651].

Türklere karşı yapılan mezalime ilgisiz kalan İngiliz yetkililer kendi tebaasından olanlara yapılan bir tecavüze karşı hemen harekete geçebiliyorlardı[652].

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin ve bu bölgede Yunan askerlerinin yaptıkları mezalimin barış çabalarına büyük bir engel teşkil ettiğini Müttefik Devletlerin İstanbul'daki temsilcileri anlamakta gecikmediler.

Amiral Webb, İngiliz Dışişleri'ne gönderdiği 28 Temmuz 1919 tarihli mektubunda şöyle demekteydi: "İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine Türklerle Yunanlılar arasındaki geçimsizlik artmıştır. İşgal sırasında akan kan Türkiye'nin her tarafında kötü etkiler yaratmıştır. Türkler olaylar karşısında son derece yılmış durumdadırlar. Bu, onları tehlikeli olmaya sevk etmiştir. Gerginliğin gerçek sebebi durumun ortada bulunuşudur. İki taraf da bir "fait acompli" yaratarak kararın kendi lehlerinde olmasını sağmaya çalışıyor. Yunanlılar içlere doğru ilerlemeğe, Türkler ise iyi bir savunma ile millî hislerin kudretini göstermeğe çaba harcıyor. İzmir çıkarmasına kadar Türk halkını sakin tutmakta başarılı oluyorduk. Kötü valileri, mutasarrıfları değiştirip, Türk Hükümeti'ne istediğimizi yaptırmak suretiyle barış anlaşmasının imzalanmasına kadar Türkleri olay çıkarmadan idare edebilecektik. Yunanlılarla Türkler birbirlerini öldürüyor. Refah ve güvenliklerini üzerimize aldığımız ve bu hususta protestolar yağdırdığımız binlerce Hıristiyan'ın kaderi ümitsiz maceralara terk edilmiş olmaktadır..."[653]

Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde Türklere yaptıkları zulümler Müttefiklerce bir Tahkik Heyeti'nin gönderilmesini icap ettirmiştir. BMTH yaptığı tahkikat sonunda yapılan mezalim konusunda Yunanlıları mes'ul tutan bir raporu Paris Barış Konferansı'na vermişse de bu rapor hasır altı edilerek Yunan işgalinin devamına karar verilmiştir[654].

Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde Türk halkına yaptıkları zulümler kısa sürede Batı kamuoyuna yansımıştır. Müttefiklerin Anadolu'daki

[651] **ATASE Arş.** Kl. 85 Ds. 103-316 F. 39.

[652] Meselâ, Temmuz 1919'da Bornova'da 2 İngiliz kadına Yunan askerleri tecavüz etmişler, durum İngiliz Konsolosu tarafından Yunan Kumandanlığı'na bildirilmiş ve Bornova'dan bütün Yunan askerleri uzaklaştırılmıştır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 89 Ds. 129-326 F. 28-1.

[653] Baytok, **a.g.e.**, s. 28-29.

[654] Bu konuda Bkz. **Gökbilgin II**, s. 182; Sağlamer, **a.g.m.**, s. 10; Öztoprak, **a.g.e.**, s. 97.

yetkililerinin muhtelif tarihli raporlarında da Yunan mezalimi açıklıkla dile getirilmiştir. Bu raporlarda Yunanlıların zulümlerinin, Türklerin teşkilâtlanmalarına ve direnmelerine yol açtığı belirtilmiştir.

Amiral Webb, Sir R. Graham'a gönderdiği 28 Haziran 1919 tarihli mektubunda, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin kan dökülmesine sebep olduğunu ve Türklerin huzursuzluk çıkarmalarına yol açtığını belirtmiştir[655].

Amiral Calthorpe, 8 Temmuz 1919 tarihinde Lord Curzon'a gönderdiği mektubunda, Sadrazam ile Hâriciye Nâzırlarının kendisine İzmir bölgesinde vaki olan tecavüzleri bildiren telgrafları okuduklarını söyledikten sonra "İtiraf etmek lâzımdır ki, bu iddiaları oradaki İngiliz subaylarının verdikleri raporlar da teyid etmektedir. Bu subaylar mes'uliyeti tamamen Yunanlılara yüklemektedirler." demektedir[656].

Akhisar'daki İngiliz Kontrol subayının 3 Eylül 1919 tarihli raporunda, Türklerin askerî teşkilâtlanmalarının çok zayıf olmasına rağmen morallerinin yüksek olduğundan bahisle, "...Rumlar zulme başlayınca, köyleri yakıp, Türkleri öldürmeye, karılarının, kızlarının ırzlarına geçip, çocuklarını öldürmeye başlayınca dahi, teşkilâtlanmış bir harekâta başlamamışlardır. Şu anda kinleri ve nefretleri o kadar artmıştır ki, Yunan yönetimini hiç bir zaman kabul etmeyecekler ve bunun için sonuna kadar mücadele edeceklerdir." demiştir[657].

Amiral Sir F. de Robeck, 12 Aralık 1919 tarihinde Lord Curzon'a raporunda, "...Tahkikât Komisyonu uzaklaşır uzaklaşmaz Yunanlılar Müslümanlara eziyetlere başladılar. Her caminin başına bir jandarma koymuşlar. Yunanlıların işledikleri ahlâk dışı suçların cezasını onları teşvik eden kuvvetler de çekecektir." demektedir[658].

Amiral Sir F. de Robeck, bir mesajında, Londra Konferansı kararlarını ve İngiliz Hükümeti'nin Türkiye politikasını ağır bir dille tenkit etmektedir. Trakya ile İzmir'in Yunanistan'a katılması fikrine karşı çıkarak, "Bu bölgedeki Müslüman halkın bu toprakların Yunanistan'a katılmasını, hele Yunanlıların İzmir'i işgalinden beri uygulaya geldikleri metotları da gördükten sonra sessizce kabul edeceğini beklemek imkânsızdır. Bu husus, İzmir'de Yunanlıların giriştikleri katliamlar ile ilgili olarak Müttefiklerarası

655 **Bayar VI**, s. 2037, Belge no: 114.
656 **Bayar VI**, s. 2045.
657 Baytok, **a.g.e.**, s. 36.
658 Ali Kemal Meram, **Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi**, İstanbul, 1969, s.231, Vesika No: 632.

Heyet tarafından hazırlanan raporla ve bilhassa Anadolu varlığı, söz götürmez bir şekilde ortaya çıkan milliyetçi hareketle iyice açıklığa kavuşmuştur. İzmir'in işgali Mayıs ayından beri Yakın Doğu durumunda yıkıcı bir unsur teşkil ettiğine göre, İzmir'in Yunanlılara katılmasının gelecek yıllarda daha zararlı sonuçlar doğuracağı şüphesizdir." demektedir[659].

30 Eylül 1921'de Belçika'nın Atina Maslahatgüzarı De Neef, Dışişleri Bakanı Henry Jaspar'a gönderdiği raporda, Yunanlıların ric'atleri sırasında yaptıkları tahribat ve zulme temas ederek, "Yunan birlikleri geri çekilirken memleketi öyle bir tahrip ettiler ki, taş taş üstünde bırakmadılar." demektedir[660].

Yunanistan'ın muvakkat kaydıyla işgal ettiği İzmir Sèvres Antlaşması ile Yunanistan'a bırakılmıştır[661]. Bu arada, Kuvâ-yı Milliye hareketinin geliştiğini gören İngilizler, Yunan ordusunun harekete geçirilmesi görüşündeydiler. Amiral Sir F. Robeck, Lord Curzon'a gönderdiği raporlarında, milliyetçilerin Sèvres Antlaşması'nı kabul etmeyecekleri, Yunan ordusunun tam olarak harekete geçirilmesi gerektiğini tavsiye etmekteydi[662]. Bu, Mustafa Kemal hareketinin kesin olarak ve derhal ezilmesi lâzım geldiği fikrinde olan Venizelos[663] tarafından da uygun görülmekteydi. Başbakan Yardımcısı Dimitrios Gunaris de Yunanistan'ın askerî gücünü kullanarak Sèvres Antlaşması'nı Türklere zorla kabul ettirme isteğini Lloyd George'a açıklamıştı[664].

Mr. Kitson 28 Kasım 1919'da Sir E. Crowe'a mektubunda, "Sulh Konferansı'nın Türkiye hakkındaki yayınları Mustafa Kemal hareketini yarattı. Rumların İzmir'e çıkıp, orada yaptıkları da bu hareketi körükledi...çok korkarım ki, geçen haziranda aldığımız kararları Türklere kabul ettiremeyeceğiz. Keşke aksini düşünebilseydim." demektedir[665].

Lloyd George'un saldırıda serbest olduklarını bildirmesi üzerine 21 Mart 1921'de Yunan saldırısı başlamıştır[666]. Yunan kuvvetlerinin 1 Nisan 1921 tarihinde Milliyetçi kuvvetler tarafından yenilgiye uğratılmaları Londra Konferansı'nda Müttefikler arasındaki görüş ayrılıklarının daha

659 Baytok, **a.g.e.**, s. 90-91.
660 Kerman, **a.g.e.**, s. 40.
661 Baytok, **a.g.e.**, s. 119.
662 Meram, **a.g.e.**, s. 227, Vesika No: 558.
663 Meram, **a.g.e.**, s. 239, Vesika No: 79; s. 236, Vesika No: 86.
664 Salâhi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C. II, Ankara, 1986, s.132.
665 Meram, **a.g.e.**, s. 229; Vesika No: 613.
666 **Sonyel II**, s. 132, 41.

belirli olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Artık Fransa ve İtalya, İngiltere'yi ve onun kullandığı Yunanistan'ı desteklemenin faydasız olduğunu anlamışlardır. Yunanlıların İzmir, Aydın ve Trakya'da yaptıkları katliamlarına, yakıp yıkmalarına, Bursa Ulu Cami, Osman Gazi'nin Türbesi ve sair tarihi yerlere yapılan saldırılara, kadınlara, çocuklara karşı yapılan işkencelere rakamlar vererek Lloyd George'un dikkati çekilmek istenmişse de İngiliz Hükümeti'nin Başkanı'nı görüşünden caydırmak mümkün olmamıştır[667].

İngiltere'nin İzmir'deki Yardımcı Konsolosu Mr. Hole, Türk ordusunun yaklaştığı ve şehre girdiği günlerdeki olayları anlatan raporunda, "Yunanlılar içerilerden beriye doğru gelirken, geçtikleri her kasabayı yakmışlardır ve vahşetler yaptıklarına dair de pek çok güvenilir şahâdet vardır. İki İngiliz demiryolu memuru Menderes vâdisini işgal eden kuvvetlerine yakalanmışlar ve sistematik tahribât sırasında onlara refakat etmişlerdir. Demiryolundan görülebilen her köy yakılmıştır ve kaçamayan ahâli öldürülmüştür." demektedir[668]. Bütün bu tespitlerine rağmen Lloyd George, İzmir'in Yunanlılara verilmesi konusundaki ısrarına devam edecektir[669].

Fethi (Okyar) Bey'le görüşen Lord Curzon, "Fazla kan dökülmesine ve Yunan ordusu çekilirken işgal edilmiş sahanın daha çok tahribât görmesine mani olmak için harbin kısa süreli mütâreke ile durmasını" teklif etmiştir[670].

Şark gazetesinin 18 Eylül 1922 tarihli **Jurnal** gazetesine dayanarak verdiği haberde, "Limanda bir çok sefâin-i harbiye, bir müddet bu teknelerin asayiş ve emniyet zannedildi. Çünkü, Müttefikin müdahalesinin semeredâr olacağına el'ân inananlar var.(!)" denilmekte ve İngiliz zırhlılarının paniği artırdığı ilâve edilmektedir[671].

Lord Curzon, "İzmir'in Yunanlılar tarafından istilâsına meydan vermek yaptığımız hataların en büyüğüdür." derken **The Near East** gazetesinde de "Rumlar ve Ermeniler, nankör ve samimiyetten yoksundurlar. Türk ise cesur ve nâmuskârdır. İşte bu meziyetler, Türklerin 16. yüzyıldaki azametlerini meydana getirmiştir. Fakat bugün, bu meziyetleri, kendilerinden meşru olmayan bir şekilde istifade edilmesinden

[667] Baytok, **a.g.e.**, s. 139.
[668] Umar, **a.g.e.**, s. 301-302.
[669] Selâhattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. III, Ankara,1973, s.11.
[670] Okyar, **a.g.e.**, s. 311.
[671] **Şark**, 3 Teşrîn-i Evvel 1338.

başka bir şeye yaramamaktadır. Rumlar İzmir'de, hırsızlık ve çapulculukla beraber Türkleri katliâm ettiler. Binlerce müdâfaasız ve kimseye zararı olmayan Müslüman'ı öldürdüler." diye yazıyordu[672].

Franklin Bouillon, Yunan bozgunundan sonra Paris'e dönüşünde **Le Matin** gazetesine bir beyanat vererek, Yunan mezalim ve tahribatına dair açıklamalarda bulunmuş ve Yunanlıları mes'ul tutmuştur[673].

Müttefikler, İzmir'in işgalinden sonra Aydın Vilâyeti'nin geniş bir kısmını Yunan işgal mıntıkası olarak tanımışlardı. Yunanlıların, bu sahayı işgal etmek maksadıyla Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemeleri Millî kuvvetlerin mukavemetine uğramış ve Yunan ileri harekâtı 3 Kasım 1919'da Müttefiklerin müdahalesiyle Milne Hattı'nda durdurulmuştur[674].

2 Ağustos 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı, İtilâf Devletleri ile Türk Millî kuvvetleri arasında bir sınır çizilmesi ve bu görevin Kuzey Anadolu İtilâf Devletleri İşgal Kuvvetleri Komutanı General Milne'e verilmesini kararlaştırmıştır[675]. General Milne, bu maksatla İzmir'e gelip çalışmalara başladı[676].

Bütün Osmanlı askerleriyle silâhlı çeteler, 12 Aralık 1919 tarihinden itibaren uygulanacak olan Milne Hattı denilen sınırdan 3 km. geriye çekileceklerdir[677]. General Milne, 3 Kasım 1919'da Harbiye Nezareti'ne sınırlandırılan hududu gösterir bir tezkire göndermiş[678], Yunan kuvvetleri ile Türk kuvvetleri arasında tespit edilen hattın kabulü ve Türk kıtaları ile Kuvâ-yı Milliye'nin bu hattın 3 km. gerisine çekilmelerini istemiştir Bu teklif Osmanlı Hükümeti tarafından kabul edilmekle[679] birlikte, cevabi bir nota verilerek Paris Barış Konferansı'nın kararı, yalnız İzmir istihkâmlarının işgali olduğu halde Yunanlıların işgal mıntıkasını istedikleri gibi büyüttükleri, işgal sırasında Müslüman halka çeşitli zulümlerde bulundukları belirtilmiş, tekrar kan dökülmesine mani olmak için iki cephe arasında tarafsız bir mıntıka kurularak, buraya İtilâf kuvvetleri yerleştirilmesi hakkındaki teklif tekrar edilmiştir. Millî kuvvetlerin işgal altında kalan yerler halkından olup canlarını kurtarabilenlerden müteşekkil

[672] **TİH II/1**, s. 70.
[673] **AYZV**, s. 231; Hocaoğlu, **a.g.e.**, . 103; Us. **a.g.e.**, s. 57-58.
[674] Ülkütaşır, **a.g.m.**, s. 45.
[675]. Akşin, **a.g.e.**, s. 464.
[676] **ATASE Arş.** Kl. 184 Ds. 19-88 F. 314; **Bayar VII**, s. 2239; Jaeschke, **a.g.e.**, s. 87.
[677] **Bayar VII**, s. 2254-2255.
[678] **ATASE Arş.** Kl. 30 Ds. 97-117 F. 15; Milne Hattı'nı gösterir harita aynı Ds. F. 16 da mevcuttur. Ayrıca Kl. 405 Ds. (11-9)12 F. 101'de Milne Hattı'nı gösterir bir kroki mevcuttur.
[679] **ATASE Arş.** Kl. 275 Ds. 113-72 F. 23.

bulunduğu ve hükümetin Yunan mezalimine karşı bu biçareleri koruma mevkîinde bulunmadığından kendi hallerine bırakılmış olan bu günahsız insanların namus ve vatanlarını müdafaa için silâha sarılmak mecburiyetinde kalmış oldukları ilâve edilmiştir[680].

Bu bilgilerden, Yunan mezaliminin önlenebilmesi için böyle bir hattın oluşturulmasının İstanbul Hükümeti'nce bir çare olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca, Yunanlıların bir bahane ile ilerlemeleri ihtimaline karşılık bazı tedbirler alınmaya çalışıldığı görülmektedir[681].

Tayin edilecek tarafsız hattın saldırılardan uzak kalması için Kuvâ-yı Milliye'nin Yunanlılar ile temasının kesilmesi gerektiği, bu amaçla bahsi geçen hattın Türk askerî kıtaatı tarafından işgal edilmesinin gerektiği ifade edilerek, Konya, Afyon, Balıkesir ve Bursa gibi yerlerden asker nakledilmesine izin verilmesi General Milne'den istenmiş[682] ise de bu teklif General Milne tarafından kabul edilmemiştir[683].

General Milne ise Aydın Sancağı'nın işgal edilen kısmının kendi emri altında bulunacağını ve İtilâf kuvvetlerince işgal edileceğini işgal mıntıkasının kalan diğer kısımları Yunan kuvvetlerinin işgalinde kalacağını bildirmiştir[684].

İstanbul Hükümeti, Kuvâ-yı Milliye'ye, bu hattın 3 km. geri çekilmesinin teklif edildiği, bunun kabul ve tatbikinin Yunan işgal sahasının genişlemesine ve bir çok köy halkının göç etmesine ve sefaletine yol açacağı, bu durumun göz önünde bulundurularak, bu mıntıkaya İngiliz, Fransız ve İtalyan askerlerinin yerleştirilmesi gerektiği İtilâf Devletleri temsilcilerine bildirilmiş[685] ise de bu teklif de kabul edilmemiştir[686].

General Milne tarafından Harbiye Nezareti'ne gönderilen yazıda, "...şayet Osmanlı kıtaları ve çeteleri tahrik ve gazâba getirecek hallerde devam edecek olursa, Yunan ordusunun Osmanlı kıtalarına karşı harekâta geçmesini ve Yunan kuvvetlerinin asayişi korumak maksadı ile fennî harbe

[680] Söylemezoğlu, **Başımıza...**, s. 203.
[681] Kuvâ-yı Milliye ile Yunan kuvvetlerinin temasının kesilmesi amacıyla Bursa'da bulunan 56. Fırka'nın Balıkesir'e naklinin düşünüldüğü Harbiye Nezareti tarafından 16 Ağustos 1919 tarihli yazı ile 14. KOR. Kumandanlığı'na bildirilmiştir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 183 Ds. 18-87 F. 55.
[682] **ATASE Arş.** Kl. 30 Ds. 97-117 F. 4/1-3.
[683] **ATASE Arş.** Kl. 96 Ds. 153-344 F. 4.
[684] **ATASE Arş.** Kl. 186 Ds. 25-93 F. 83; Kl. 87 Ds. 165-319 F. 13.
[685] **Gökbilgin II**, s. 178-179.
[686] Söylemezoğlu, **Başımıza...**, s. 203.

daha uygun mevzileri elde etmeleri için emir vermek zorunda kalacağı... " bildirilmiştir[687].

General Milne'in bu yazısından Osmanlı kuvvetleriyle Kuvâ-yı Milliye'nin belirlenen hatta Yunan kuvvetleri ile çarpışmalara devam ettikleri anlaşılmaktadır. Milne'in bu sözleri de onun Türklere karşı peşin bir fikir ile hareket etmekte olduğunu ve tehditkâr bir tavır takındığını göstermektedir. Milne'in bu tavır ve tehditlerinin, özellikle Harbiye Nezareti'nce dikkate alındığı da görülmektedir. Nitekim, Milne'in bu yazısı aynen zikredilerek, 23 Ağustos 1919'da bazı KOR. Kumandanlıklarına bildirilmiştir. General Milne bu yazısında, 11 Ağustos 1919'da Osmanlı kuvvetleri veya çetelerinin Akhisar yakınlarında bulunan Yunan kuvvetlerine saldırdıklarını, Marmara civarında da benzer saldırıların vukû bulduğuna dair bilgi edindiğini belirterek, bu saldırıların devamı halinde Yunan kuvvetlerini Osmanlı kuvvetleri üzerine salmak ve Yunanlıların mevkîlerinden ileri gitmeleri hususunda emir vereceği tehdidiyle acilen tedbir alınmasını istemiştir[688].

General Milne'in olması muhtemel bir olay için dahi aynı tavrı izlemesi, ayrıca Harbiye Nezareti'nin de vakit geçirmeksizin ilgili birlikleri uyarması dikkate değerdir. Meselâ, General Milne tarafından 30 Ağustos 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne, Manisa, Alaşehir ve Akhisar mıntıkalarında Osmanlı kuvvetleriyle çetelerinin toplanarak Manisa'ya hücum hazırlıkları yapıldığı bildirilmiş, Harbiye Nezareti de 1 Eylül 1919 tarihinde ilgili Kumandanlıklarına bir tamim çıkartarak, bu gibi hareketlerin vatanın menfaatlerini tehlikeye sokacağı ve şimdiye kadar elde edilen neticenin akîm kalacağı endişesiyle bu gibi hareketlerden kaçınılmasını ve icâp edenlere gerekli uyarıların yapılmasını istemiştir. Ayrıca, yanlış anlamanın düzeltilmesi için konunun incelenerek neticenin bildirilmesini rica etmiştir[689]. EHUR de 27 Ağustos 1919 tarihinde General Milne'e, askerî kıtalar tarafından şimdiye kadar herhangi bir taarruzda bulunulmadığını ve sonra da bulunulmamasının emir ve temin edildiğini bildirmiştir[690]. Bu husus da Milne'in isteklerinin yerine getirilmeye çalışıldığını göstermektedir.

[687] **Bayar VII**, s. 2253.
[688] **ATASE Arş.** Kl. 183 Ds. 18-87 F. 63.
[689] **EK. 39**; Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa'nın, 57. Fırka Kumandanlığı'na gönderdiği aynı mahiyette diğer bir emri için bkz. **EK. 40.**
[690] **ATASE Arş.** Kl. 30 Ds. 97-117 F. 6/1-2.

Bu arada, Harbiye Nezareti Yunanlılarca yapılan saldırıları[691] General Milne'e bildirmeyi ihmal etmemişse de Milne, sudan bahanelerle Yunan saldırılarını reddediyor veya önemsenecek olaylar olmadığını söylüyordu. Meselâ, Yunanlıların Aydın havalisinde Terziler ve Akhisar civarında Rahmanlı köylerine yaptıkları saldırının General Milne'e bildirilmişse de General Milne, Yunanlıların da Türk kuvvetlerinin saldırılarına maruz kaldıklarından şikâyet ettiklerini, Yunan kuvvetlerine bulundukları yerde kalmaları için emir verdiğini ve bu emrin yerine getirildiğini, verdiği emirlerin kıtaya ulaşması için uzun zaman geçtiğinden bu gibi olayların meydana geldiğini, ufak tefek olayların önlenmesinin mümkün olmadığından önemsenmemesi gerektiğini ve yakın bir zamanda bu tür olayların tamamen ortadan kalkacağı kanaatinde olduğunu söylemiştir[692].

7 Ekim 1919 tarihinde, EHUR tarafından General Milne'e Yunan saldırılarıyla ilgili bir muhtırada verildi. Muhtırada, Yunanlıların Aydın ve Nazilli cephesinde taarruza başlamış oldukları, mahiyeti ve genişliği ne olursa olsun bir taarruzun bütün cepheye yayılacağı ve çarpışmaların yeniden başlamasına sebep olacağı vurgulanarak, Yunan taarruzunun derhal durdurulması istenmiştir. Bu muhtırada ayrıca, Yunan tecavüzlerini haber alan Kuvâ-yı Milliye'nin cepheyi takviyeye başlamış olmalarının Osmanlı kuvvetleri tarafından bir taarruz hazırlığı olduğu anlayışını vermemesi için müsademeye meydan verilmemesinin 14. KOR. Kumandanlığı'na emir verilmiş olduğu belirtilmektedir[693]. Bu muhtıradan, Harbiye Nezareti'nin artık Kuvâ-yı Milliye ile Osmanlı kuvvetlerini ayrı ele almak gayreti içinde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, Yunanlıların bir bahane uydurarak Türk kuvvetleri tarafından sebebiyet verilmiş gibi göstererek veya tahrik ederek olaylar çıkartmalarının ihtimalden pek uzak olmadığı da General Milne'e bildirilerek dikkati çekilmek istenmiştir[694].

Trakya'da tesis edilen tarafsız hatta da Yunanlılar tarafından saldırılarda bulunuluyor ve civar halka mezalim yapılıyordu[695].

[691] Meselâ, Yunanlılar 3 Eylül 1919 tarihinde Akhisar mıntıkasında Yeniçiftlik ve Saruhanlı civarında tarlalarında çalışmakta olan Rahmanlı Köyü halkına ateş açmışlar, 7 Eylül 1919 günü de Terziler Köyü'ne saldırmışlardır. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 184 Ds. 16-98 F. 169.

[692] **ATASE Arş.** Kl. 119 Ds.56-427 F. 32; General Milne'in yazısı için Bkz. **EK. 41.**

[693] **ATASE Arş.** Kl. 119 Ds. 56-427 F. 35.

[694] **EK. 42.**

[695] **ATASE Arş.** Kl. 275 Ds. 113-72 F. 23 (I. KOR. Kumandanlığı'nın Çatalca Mevkî Müstahkem Kumandanlığı'na 25 Aralık 1919 tarihli yazısı); Kl. 536 Ds. 48-168 F. 13-1 (Rumeli Hatt-ı Fasıl Komiseri'nin EHUR'ne 10 Mart 1921 tarihli yazısı).

General Milne, 7 Ekim 1919 tarihinde, 3 Ekim 1919 tarihinde Köşk civarında bir Osmanlı bataryası tarafından Yunan kuvvetleri üzerine ateş açıldığı hakkında haber aldığını, topçu ateşinin hiç bir surette kullanılmaması hususunda 14 Eylül 1919 tarihli mektubu ile dikkat çekmiş bulunduğunu ve bu tür hareketlere son verilmesi hususunda gereğini Harbiye Nezareti'nden istemiştir[696].

Bütün bu gelişmelerden sonra, General Milne, 11 Ekim 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne Yunan kuvvetlerinin Küre'ye doğru ileri hareket etmelerine izin verdiğini bildirmiştir. General, bu karara sebep olarak bazı kötü niyetli Türklerin Yunan kuvvetlerine saldırısı olduğunu göstererek, buna benzer nizamsız ve düşmanca bir harekete tevessül edilmiş olan bir yerin işgalinin kaçınılmaz olduğunu da ifade etmiştir. General Milne ayrıca, Türklerin tecavüzî hareketlerden uzak kaldığı sürece Yunan kuvvetlerinin topçu ateşi kullanmalarına ve ilerlemelerine izin vermeyeceğini bildirmiştir[697].

Konu Vükelâ Meclisi'nde görüşülmüş, işgalin başından beri Yunanlılar tarafından yapılan mezalimden dolayı halk ile Yunan kuvvetleri arasındaki çarpışmalara mani olmak üzere İtilâf Devletlerince görevlendirilen Komisyon tarafından işgal mıntıkasının tayin ve tahdit edildiği, Yunan mezaliminin BMTH'nce sabit görülmekle Aydın Vilâyeti'nin tahliyesinin beklendiği bir zamanda Yunan işgal kuvvetlerinin bazı yerlerde kuvvetlerini artırmakta olmalarından dolayı Küre'nin işgali hakkındaki teklifin kabul ve tatbikinin mümkün olamayacağı, durumun Anadolu'da galeyânın bir kat daha artmasına yol açacağından Yunânlıların işgal ettikleri yerlerdeki tahkimat ve sevkiyatlarına mani olunması ve işgal mıntıkasının genişletilmesi hakkındaki karardan vaz geçilmesi için İtilâf Devletleri nezdinde teşebbüste bulunulmasına karar verilmiştir[698].

23 Ekim 1919 tarihinde Vükelâ Meclisi'nde yapılan görüşmelerde, Yunan kuvvetlerinin bir taraftan sürekli ve tedrîci olarak ilerlemelerine ve yer kazanmalarına izin verilmekte olduğu, diğer yandan da onların elinde bulundurdukları noktaları tahkim ve temin için bazı yerlerin tahliyesinin istendiği, bu durumun halk arasında kötü bir tesir ve heyecan yaratmakta olduğu belirtilerek, General Milne'e uygun bir şekilde, dostane tavsiyelerde

[696] **EK. 43.**

[697] **EK. 10.**

[698] **ATASE Arş.** Kl. 31 Ds. (62-A)120 F. 36 (Sadrazam adına Müsteşar tarafından 12 Ekim 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderilen tezkire).

bulunulması için temsilciler nezdinde teşebbüste bulunulmasına karar verilmiştir[699].

Milne Hattı'nın tesisine rağmen, Yunan mezaliminin ortadan kalkmaması, buna karşılık General Milne'in Kuvâ-yı Milliye'nin geri aldırılması hakkında yeni talep ve tekliflerde bulunması üzerine 26 Şubat 1920 tarihinde Vükelâ Meclisi'nde konu tekrar ele alınmıştır. Alınan kararda, Kuvâ-yı Milliye'nin Yunan mezalimine maruz kalan insanlardan meşru müdafaa maksadıyla kurulmuş olduğu, bunların geri çekilmeleri için hükümet tarafından tebliğ yapılmasının mümkün ve faydalı olmayacağı, bunlara ellerinde kalan yerlerin kısmen de olsa terk ve tahliyesinin teklif edilmesinin heyecanı artırarak büyük galeyâna sebep olacağı cihetle yeni hudut tadil ve tashihinin gerekli olduğu belirtilerek, keyfiyetin General Milne'e anlatılması Hâriciye Nezareti'ne havâle edilmiştir[700].

Temsilciler, Milne Hattı konusundaki kararın tatbikinde ısrar ettiklerinden, 1 Mart 1920 tarihinde cevabî bir nota ile hükümet, Millî kuvvetlerin maksat ve ne surette toplandıklarının yeniden açıklanarak, bu teşkilâtın hükümetin emri altında bir askerî kuvvet olmaması dolayısıyla General Milne'in istediği gibi emir verilemeyeceği, verilse bile bir faydasının olmayacağı, Yunan mezaliminden canları yanmış olan ve İtilâf Devletlerinin adaleti ile öz topraklarının kendilerine iâde edileceğini bekleyen bu insanlara kendinizi savunmayınız demenin, bunların büsbütün galeyânına sebep olacağı, böyle bir zamanda hududun geri alınmasının mümkün ve münasip olmayacağını bildirmiştir. Bu notanın verildiğinin ertesi günü de Yunanlılar harekete geçerek General Milne'in istediği hattı cebren işgal etmişlerdir[701].

Bütün bu bilgilerden anlaşılacağı gibi Türk kuvvetleriyle Yunanlılar arasına İtilâf kuvvetlerinin girmesini isteyen Damat Ferit Paşa Hükümeti Milne Hattı'nı kabul etmiş, ancak bütün gayretlere rağmen beklenilen netice tahakkuk etmemiş, bilakis durum gittikçe eskisinden daha da kötüleşmiştir. Zaman ve gelişen olaylar, Milne Hattı'nı tasvip ve kabul etmeyen, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, Kuvâ-yı Milliye'yi[702] haklı çıkarmıştır.

[699] **Gökbilgin II**, s. 100-101.
[700] **Gökbilgin II**; s. 341-342.
[701] Söylemezoğlu, **Başımıza...**, s. 203-204.
[702] 14. KOR. Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, 1 Aralık 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne şifresinde, Yunan işgal sahası sınırlandırılmış olsa da Kuvâ-yı Milliye'ce nazar-ı itibara alınmadığı ve kabul edilmediğini belirtmektedir. Bkz. **ATASE Arş.** Kl. 26 Ds. 92-104 F. 94.

18 Kasım 1919'da Heyet-i Temsiliye'nin Mustafa Kemal Paşa başkanlığında yaptığı oturumda Milne Hattı üzerinde durulmuştur. Mustafa Kemal Paşa Milne Hattı konusundaki endişelerini şöyle dile getirmiştir: "...buraya gönderilen İngiliz, Fransız askerlerinden maksat ne, anlaşılmıştır. Bunların, Yunanlıların şimdiye kadar harben işgal edemediği mevâzii sulhen işgal edip, Yunanlılara teslim etmeleri ağleb-i ihtimaldir...Hatt-ı fasıl mütâreke içindir. Halbuki Kuvâ-yı Milliye mütâreke kabul etmez ve kabul etmemiştir."[703]

İsmet Paşa da Yunan ordusunun Milne Hattı'nı dinlemeyerek bütün cephelerde taarruza geçmeleri üzerine, "Yunan ordusu güya İngiliz Generali Milne'in adına nispetle Milne Hattı denilen bu hattın ilerisine geçmeyecekti." demek suretiyle[704] bu hattın bir aldatmacadan ibaret olduğunu vurgulamıştır.

Celâl Bayar'ın "Milne adı verilen nazarî bir hat, vatanın bir kısmını düşman işgaline terk ederek, öylesine tertip ve tanzim edilmiştir ki, sırf şeref ve millî istiklâlini müdâfaa için, canını dişine takarak çalışan bir avuç kahramanı aciz bırakmak için, binlerce masum halkın sefaletine, mahvına sebep oluyor."[705] ifadesi de Kuvâ-yı Milliye'nin bu husustaki görüşlerini yansıtmaktadır.

J- LOZAN ANTLAŞMASI

Devletlerarası hukuka göre, işgal ya harp zamanında olur ve harbin meşru vasıtalarından biri sayılır veya barış işgali olur ve barış şartlarını yaptırmak için bir teminat addedilir. Harp işgalleri, düşmanı yenme vasıtası olduğu için savaşanlara fazla haklar verir. Barış işgallerinde ise işgal orduları kendi emniyetlerine taalluk eden işlerden başkasıyla uğraşmaz[706].

Devletlerarası hukukta savaş kuralları belirlenmeye çalışılmış ve müeyyideler konulmaya çalışılmıştır.

Kamuoyunda, aydın ve hukukçu çevrelerde genellikle yerleşmiş olan kanaate göre, devletlerarası hukuk yetersizdir; etkisizdir. Hatta, milletlerarası ilişkiler alanında hukuk, kaba gücün egemenliğidir.

Devletlerarası hukukun XIX. yüzyıla kadar Avrupa devletlerinin tekelinde kaldığı, Avrupalı devletler tarafından oluşturulduğu tartışmasız

[703] İğdemir, **a.g.e.**, s. 56.
[704] Sebahattin Selek, **İsmet İnönü Hatıralar**, C. I, İstanbul, 1985, s. 209.
[705] **Bayar VII**, s. 2256.
[706] M. Cemil, **Lozan**, C. I, İstanbul, 1933, s. 209.

kabul edilen bir gerçektir. Osmanlı Devleti'nin bile bu hukuktan faydalanabilmesi ancak 1856 Paris Antlaşması'yla "lütfen" kabul edilmişti[707].

Milletlerarası yasama yetkisini ortaklaşa kullanan Avrupa devletleri, çıkarlarının birleştiği konularda, bu çıkarları korumak, sürdürmek ve bunlara meşruiyet sağlamak amacıyla "sözde" hukuk kuralları meydana getirmişlerdir[708].

Milletlerarası ilişkiler alanında bir haksız fiil sonucunda verilen maddî-manevî zararların tazmini borcundan, bir yaptırımdan söz edilmiştir. Fakat devletlerarası hukukta bir haksız fiilin gerçekleştiğini belirlemek yetkisi devletlere bırakılmıştır. Böylece bir devletin, kendisini bir zararın tazmin borcu altında görmesi, davranışının haksız fiil teşkil ettiğini kabul etmiş olmasına bağlıdır. Bunu kabul ettiği takdirde de tazminatın miktar ve netliği hakkında zarara maruz kalan devletle anlaşması gereklidir. Hatta, bir haksız fiilin, bu fiil sonucu olan zararın tazmini borcunu doğurduğu kabul edilse bile, zararı tazmin borcu bir yaptırım değildir. Çünkü yaptırım bir zorlama eylemidir ve tazmin borcu yerine getirilmediği takdirde uygulanır."[709]

Adları Barış Konferansları olan ve silâhsızlanmayı sağlamaya matuf bulunan, fakat bundan ziyâde savaş hukukunu tedvin eden ve düzenleyen 1899 ve 1907 La Haye Barış Konferansları bu konuda başarı kabul edilmiştir[710].

1899 yılında Avrupa, Amerika ve Asya devletlerinin delegeleri La Haye'de birleşerek harp kaidelerini ve beynelmilel tahkimi tensik ve tanzim eden bir çok mukaveleyi imzalamışlardır. Bu konferansta antlaşmalarda: 1- Tahkim, 2- Harp kanunları, 3- Muhârebelerde yaralıların himayesi; Beyânatlarda: 1- Balonlar vasıtasıyla veya başka vasıtalarla mermi atılmasının beş yıl süre ile men'i, 2- Boğucu gazlar çıkaran mermilerin kullanılmasının men'i, 3- Bedende kolaylıkla açılan veya yassılan kurşunların kullanılmasının men'i; Temennilerde: 1- Muhârebede tarafsızların haklarının ve vazifelerinin tayin ve tanzimi, 2- Deniz

[707] Edip Çelik, **Milletlerarası Hukuk**, C. I, İstanbul, 1980, s. 3-4.

[708] Çelik, **a.g.e.**, s. 5; I. Dünya Savaşı ile birbirine düşen Avrupa devletlerinin milletlerarası politika üzerindeki hegemonyası büyük ölçüde zayıflamış, Amerika Birleşik Devletleri'nin katılmasıyla savaşı kazanan ve kaybeden devletler de güçsüz düşmüşlerdir. Bkz. Çelik, **a.g.e.**, s. 6.

[709] Çelik, **a.g.e.**, s. 10.

[710] Ömer İlhan Akipek, **Devletler Hukuku Başlangıcı**, C. I, Ankara, 1963, s. 96; 28 Haziran 1919'da Milletler Cemiyeti Misakı'nın ilk defa imzalanmasıyla devletlerarası hukuk düzeninde yeni bir devre başlamıştır. Bkz. Akipek, **a.g.e.**, s.97.

muharebelerinde özel malların masuniyetinin temini, 3- Limanların, şehirlerin ve köylerin deniz kuvvetleri tarafından topa tutulmaları maddesinin tanzimi gibi konular görüşülüp kararlaştırılmıştır.

1907 yılındaki ikinci konferansta da Antlaşmalarda: 1- Savaşa başlamanın şartları, 2- Kara muharebelerinin adet ve kanunları, 3- Kara ve deniz muharebelerinde tarafsızların hakları ve vazifeleri; Beyânatta: 1- Balonlar vasıtasıyla veya bunlara benzer yeni vasıtalarla mermi atılmasının Üçüncü La Haye Konferansı'na[711] kadar yasaklanması; Temennilerde: Bir muharebe çıktığı zaman savaşan devletlerle tarafsız devletler halkının barışçı münasebetlerinin korunması (bilhassa, ticari ve sanayi münasebetler) gibi konular kararlaştırılmıştır[712].

Wilson Prensipleri gereğince, Anadolu'nun Türklerle meskûn olan yerleri "İstiklâl-i Tam" ile Türklerin elinde kalacağına güvenilerek imzalanan Mondros Mütarekesi ile silâhlar teslim edilmişti[713]. Mütarekenâme'nin 7. maddesine göre Müttefikler güvenliklerini tehlikede gördükleri yerleri istedikleri zaman işgal edebileceklerdi.

Aydın Vilâyeti harp ile işgal edilmiş değildir. Osmanlı Devleti, zaten barış istemiş ve silâhlarını bırakmış olduğundan, mütareke ile işgaline yetki alınan yerlerde bile harp işgalinin verdiği yetkiler kullanılamazdı. Bu itibarla mütareke hükümlerine aykırı olarak işgal edilen yerlerde de böyle yetkiler elbette kullanılamazdı[714].

Devletlerarası hukukta misilleme ve savaş, uzun bir süre bu hukukun yaptırımları olarak kabul edilmiştir[715].

Milletlerarası bir yasama organı bulunmadığı için, milletlerarası hukuk düzeninde yasama, bunlar arasında yapılan anlaşmalar biçiminde ortaya çıkmaktadır[716].

Her toplumun hukuk düzeninde, ilk kaynak olarak yazılı hukuktan önce var olan yazılı hukuka geçilince de; yazılı hukukun yanında varlığını koruyan bir Teâmül (Örf ve âdet) hukukundan söz etmemiz gerekmektedir.

[711] Üçüncü La Haye Konferansı, I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine toplanamamıştır. Bkz. Ahmet Reşit, **Hukuk-ı Umumiye-i Düvel**, İstanbul, 1932, s. 191.

[712] Ahmet Reşit, **a.g.e.**, s. 181 vd.

[713] Sivas Kongresi'nin 4. toplantısında Refet Bey, Wilson Prensipleri mûcibince Türklerle meskun yerlerin İstiklâl-i Tam ile Türklerin elinde kalacağı vaadi ile silâhları teslim ettiklerini ifade etmiştir. Bkz. İğdemir, **a.g.e.**, s. 55-56.

[714] **M. Cemil I**, s. 209.

[715] Çelik, **a.g.e.**, s. 10.

[716] Çelik, **a.g.e.**, s. 125.

Teâmül hukukunun düzenlediği ilişkilerin genişliği ve önemi toplumdan topluma değişik olabilir. Milletlerarası hukuk düzeninde de örnekler teşkil eden tutum ve davranışların tekrarlanmasıyla bu husus ortaya çıkar[717].

Milletlerarası teâmülü belirleyecek bir ölçü olmamakla birlikte, aynı davranışların sürekli ve aynı doğrultuda tekrarlanması teâmülün oluşu için yeter görülebilir veya görülmeyerek, bu davranışlar alelâde bir âdet niteliği olarak tanınabilir[718].

Müttefikler, I. Dünya Savaşı'nın mes'uliyetini Osmanlı Devleti'ne yüklemek gibi insafsızca bir politika takip etmişlerdir. Halbuki, savaşın sorumlusu sadece Osmanlı Devleti veya Almanya olamayacağı gibi diğer devletlerin de sorumlulukları söz konusudur[719].

Sırf asayişi sağlamak maksadıyla ve geçici kaydıyla Aydın Vilâyeti'ni işgal eden Yunanistan'a, Sèvres Antlaşması'yla da İzmir verilmekteydi[720]. Sèvres Antlaşması tasarısında, Türkiye'deki azınlıkların korunmalarıyla ilgili olarak Türk ordularının silâhtan arındırılmaları, asker kaydı ve silâhların sınırlandırılmalarıyla ilgili şartlar yer alıyordu[721].

Sèvres Antlaşması'yla Türkiye, evvelce harbe katılmış olmaktan dolayı payına düşen yükümlülükleri tasdik etmeye, mağlup bulunduğu cihetle hukuk kuralları gereğince galiplerin hükmünü kabul etmeğe mecbur tutulmaktaydı. Haksız olarak yapılmış olan hasarları telâfi etmek ve bu gibi hallerin tekerrürüne mani olmak, Türkiye'nin kabul ettiği diğer bir taahhüttür[722].

Bu bilgiler göz önünde tutularak, devletlerarası hukukta belirlenen müeyyidelerin uygulandığını söylemek güçtür. Müttefik delegeler, Lozan Konferansı'nda Yunanlıların yaptıkları zulüm ve yıkımları önce görmemezlikten gelmişler, sonra da Türkiye'yi savaşın müsebbibi olarak göstererek savaş tazminatı ödemeye zorlamışlardır.

Yunanlıların, Anadolu'da işgalleri süresince yaptıkları zulümlerin ve yıkımların maddî kayıpları, Lozan'da Savaş Tazminatı bahsi ile ele alınmıştır.

717 Çelik, **a.g.e.**, s. 91.
718 Çelik, **a.g.e.**, s. 95.
719 M. Cemil (Bilsel), diğer devletlerin sorumluluklarıyla ilgili olarak geniş açıklamalar yapmaktadır. Bkz. **M. Cemil I**, s. 118 vd.
720 **M. Cemil I**, s. 313-314.
721 **Sonyel II**, s. 78.
722 **M. Cemil I**, s. 333.

Yunanlılarla yapılan Mudanya Mütarekesi'nin ardından İtilâf Devletleri, yeni bir savaşın tehlikelerini önlemek amacıyla tarafları bir Barış Konferansı'na katılmaya çağırmışlardır.

Lord Curzon'un konferansa TBMM'nin yanı sıra İstanbul Hükümeti'nin de çağırılması konusundaki ısrarına rağmen İsmet (İnönü) Paşa başkanlığındaki bir Türk heyeti konferansa katılmıştır[723].

Bu arada Lord Curzon, Müttefikler arasında baş gösteren ayrılıkları gidermeye ve konferansta Türklere karşı bir cephe kurmaya çalışıyordu. Konuyla ilgili olarak Curzon tarafından kaleme alınan öneriler arasında, Türklerin Yunanlılardan isteyecekleri savaş tazminatının reddedilmesi de yer alıyordu. Curzon'un önerilerine karşılık Fransız Devlet Başkanı Raymond Poincare, "Türkiye'den savaş tazminatı isteğinde direnilmesini ve Yunanlıların Türklerden tazminat istemelerinden vazgeçmelerine karşılık Türklerin de Yunanlılardan tazminat istememeleri gerektiğini öne sürmekteydi[724].

20 Kasım 1922'de açılan konferansta, ertesi günü üç ana komisyon kurulmuştur. Bunlardan biri de Barrere başkanlığındaki Ekonomik ve Mali İşler Komisyonu idi. Komisyon'un 27 Kasım günü yaptığı toplantıda İsmet Paşa, Türkiye'nin Müttefik Devletlerin askerî işgalinin masraflarını ödemeye zorlanmamasını, fakat Yunan ordularının Anadolu'da sebep olduğu büyük yıkımın karşılığı olarak Yunanistan tarafından tazminat ödenmesi gerektiğini söylemiştir. Venizelos da Türkiye'den çıkarılan Rumlara da tazminat ödenmesi için karşı istekte bulunacağını, maddî kaynakları tükenmiş olan Yunanistan'ın tazminat ödemeyeceğini ifade etmiştir[725].

Anadolu'da yaptıkları zulümlerin acıları da göz önünde bulundurularak, Yunanlılardan ciddi bir savaş tazminatı alınmasına önem verilmekteydi. TBMM'ndeki konuşmalar da bu yoldadır.

Lord Curzon ile bir görüşme yapan Fethi Bey, 6 Eylül 1922 tarihli şifresinde, İngiltere'nin acele mütareke istediğini, Yunanlıların kesin yenilgilerine Fransız ve İtalyanların karşı çıkmalarının beklenmediğini, Trakya'nın alınması, azınlıkların mübadelesi, harp tazminatı ve tahriplerin tamirinin istenmesi gerektiğini bildiriyordu[726].

723 **Sonyel II**, s. 291 vd.
724 **Sonyel II**, s. 299-300.
725 **Sonyel II**, s. 318-319.
726 Okyar, **a.g.e.**, s. 312-313.

Mustafa Kemal Paşa, 12 Eylül 1922 tarihli, Fethi (Okyar) Bey'e gönderdiği, mütareke şartlarını ihtiva eden yazısında, Yunanlıların yaptıkları tahribata da değinerek, Yunan ordusunun Anadolu'da yaptığı tahribin tamiri ve harp tazminatının taahhüt edileceğini belirtmekteydi[727].

Yunanlıların yaptıkları mezalim ve tahriplerden dolayı talep edilen tamirat bedeli ve tazminatına karşılık, Türklerden de savaşa sebebiyet verdiklerinden dolayı bir savaş tazminatı istenmesi TBMM'nde tepkiyle karşılanmıştır.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi ve Hâriciye Vekâleti Vekili Rauf Bey, 25 Aralık 1922 günü TBMM'nde yaptığı konuşmada, "...Müttefikler, hükümetimizden otuz milyon altın lira işgal masrafı istiyorlar... kendi tebaalarına ait şahsî zararları şimdiden istiyorlar. Tabi murahhaslarımız bunu gülünç bulmuşlardır. Hiç bir suretle işgal masrafı kabul etmemişlerdir. Bilâkis bize, işgalleri yüzünden verdikleri zararın tazmini lâzım geldiğini söylemişlerdi..." demiştir[728].

Trabzon Mebusu Hasan Bey de 1 Ocak 1923 günü TBMM'nde yaptığı konuşmada, Yunanlılardan istenen tamirata karşılık İtilâf Devletlerinin, Türklerle Yunanlıların karşılıklı haklarından vaz geçmelerini teklif ettiklerini, Yunanlıların işgalin başladığı günden beri sistemli bir şekilde fiilen ve taammüden bütün memleketi imhâ ve tahrip etmek siyasetini takip ettiklerini belirterek, bilhassa, ric'atleri sırasında yaptıkları mezalimi uzun uzun anlatmıştır. Hasan Bey, Yunanlılardan dört milyar altın Frank istendiğini, ancak yaptırım gücü olarak bir yol bulamadıklarını da ifade etmiştir. Bu konuşmalar sırasında, İstanbul'daki Rumların ihraç edilmeleri ve mallarına el konulması gibi tekliflerde bulunulmuşsa da böyle bir şeyin de müeyyide olamayacağı söylenmiştir[729].

Aynı konu 6 Mart 1923 günü TBMM'nde yapılan celsede de ele alınmıştır. Erzurum mebusu Durak Bey yaptığı konuşmada, Türklerden tazminat istenmesini haksız bularak, bu konunun iki devlet arasında halledilmesinin de mümkün olmadığını ifade ile Atina'ya giderek Yunanlılardan tazminat almanın imkânsız olduğuna, Yunanlıların yaptıkları zulümlere, tahriplere İtilâf Devletlerinin tarafsız kalmalarının manasız ve tutarsızlığına dikkat çekmiştir[730]. Aynı gün yapılan diğer konuşmalarda da

[727] Okyar, **a.g.e.**, s. 321.
[728] **TBMM GCZ**, C. III, s. 1147.
[729] **TBMM GCZ**, C. III, s. 1179 vd.
[730] **TBMM GCZ**, C. IV, s. 154.

bu konuda Yunanlıları tazminat ödemeye mecbur edecek bir yol aranmaya çalışılmıştır[731].

Devletler, Türk Heyeti'ni, bütün meselelerde kendi görüşlerini kabul etmeğe zorlamak kararı ile 31 Ocak 1923 tarihli toplantıda, kabul veya reddedilmek üzere bir barış antlaşması verdiler. Bu antlaşmada, Karaağaç Yunanistan'a bırakılmaktaydı. Türk Heyeti de verdiği mukabil proje ile Karaağaç ve durağını Yunanistan'a bırakarak 26 Eylül 1915 tarihli Sofya Antlaşması'yla tayin edilen sınırı kabul etmişti[732].

Lord Curzon, Türklerin yeniden örgütlenmiş olan Yunan ordusundan çok korktuğu düşüncesiyle Türk Heyeti'nin isteklerini kabul etmesinde ısrarlı bir tavır takınmaktaydı. Türk tarafı da Lord Curzon tarafından kaleme alınan antlaşma tasarısını kabul edilmez buluyor ve İtilâf Devletlerinin Lozan'da çözülemeyen meselelerden dolayı yeni bir savaşı göze alamayacaklarına inanıyordu. Bu görüş muvâcehesinde Başbakan Rauf (Orbay) Bey, "Yunan Hükümeti, büyük devletlerce, Yunan ordusunun Anadolu'da hiç bir askerî neden olmaksızın yaptığı bunca yıkım ve ezgiye karşılık tazminat ödemeye zorlanmadığı halde, bu devletlerin kendi uyrukları için Türkiye'den tazminat istemeye kalkışmalarının vicdanda onaylanmayacağının belirtilmesini", Müttefiklerin antlaşma tasarısına karşılık bir Türk tasarısı hazırlanarak açıklanmasını ve Türk tasarısı kabul edilmediği takdirde Türk Heyeti'nin Ankara'ya dönmesini İsmet Paşa'ya bildirmiştir[733].

Lozan Konferansı'nın kesilmesinin sebeplerinden birini tazminat meselesi teşkil etmiştir. Bunu İsmet Paşa şöyle izah etmiştir: "...diyorlardı ki, harpte tarafeyn tebaası zarar görmüştür. Binaenaleyh, tebaamızın zararlarını ödeyeceksiniz. Nihayetine kadar buna mukavemet etmek için harpten dolayı tarafeyn zarar görmüşse yine tarafeyn ödesin. Nihayet münasip bir şekilde Müttefikler tebaalarının zararlarını telâfi için tazminat bedeli olarak 30 milyon lira altın istediler. Nihayet bunu 10 milyon lira olarak talep ettiler ve bu parayı 1337 senesi zarfında ödeyeceğiz. Senevî 9 bin lira vereceğiz. Malî mesâilden olarak borçların taksimi gibi bir de tamirat meselesi vardır. Müttefiklere vereceğimiz para, Yunanlılarla bizim aramızdaki tamirata gelince; Yunanlılar bizim memleketimizi işgal ettikleri esnada tahrip etmiş oldukları her nev'i gerek alıp götürdükleri, gerek

[731] Konuşmalar için bkz. **TBMM GCZ**, C. IV, s. 62 vd.
[732] M. Cemil, **Lozan**, C. II, İstanbul, 1933; s. 207-208.
[733] **Sonyel II**, s. 376 vd.; İsmet Paşa'ya gönderilen antlaşma esaslarını muhtevî cevap için bkz. **TBMM GCZ.**, C. III, s. 1267.

öldürdükleri hayvanat ve her cins eşya ve zahire gibi vücuda getirdikleri maddî zararları ale'l-müfredât heyet-i mecmuasının esmanını tamirat parası olarak istedik ki, dört milyon altın para olarak istedik. Yunanlılardan biz istedik. Onlar gerek vaktiyle ve gerek bu zaman tehcir edilmiş olan Hıristiyanların emlâk ve arazisi olmak üzere el'ân tediye etmekte oldukları masarif namı altında külliyetli para istediler. Bir çok münâkaşâtı siyâsiye olmuştur. Bu Müttefiklerin istedikleri Türklerle Yunanlıların tamirat parasını yek diğerine bağışlayacak şekilde ifade ettiler. Burada nihayetine kadar hâfi ihtilâftayız."[734]

Konferansın II. döneminde ele alınan ihtilâflı konulardan biri yine tazminat meselesi olmuştur. Türk-Yunan tazminat sorununun çözümlenmesinde Müttefiklerin Türkiye'den istedikleri Savaş Tazminatı ciddi bir engel teşkil etmekteydi.

7 Mart 1923'de toplanan Vükelâ Heyeti'nde, İtilâf Devletlerine gönderilmek üzere bir nota kaleme alınmış ve Türk önerilerini muhtevi bir tasarı hazırlanmıştır. Müttefikler, Türk tasarısına değişik tepkiler göstermişlerdir, Yunan basını, Türklerin tazminat istemekten vaz geçmediğini öğrenir öğrenmez Yunanistan'ın yeniden savaşa girmeyi, bu tazminatı ödemeye tercih ettiğini ileri sürüyordu. Atina'daki İngiliz Temsilcisi Bentinck'in Lord Curzon'a bildirdiğine göre Yunanistan savaş tazminatı ödeyemeyecek bir mali sıkıntıdadır. Yunan yöneticilerinden Albay Plastiras da tazminat konusunda Türkiye ile bir savaşı göze almaya hazırlanıyor ve basına, ne olursa olsun Yunanistan'ın savaş tazminatı ödemeyeceğini açıklıyordu[735].

Lozan'daki Yunan Temsilcisi Venizelos, 14 Mayıs 1923'de İsmet Paşa ile yaptığı görüşmede, Yunanistan'ın savaş tazminatı ödeyemeyeceğini, tazminat ödeme sorumluluğunu bir deklârasyonla kabullenmeyi ve Türkiye'yi mânevi olarak tatmine hazır olduklarını bildirmekteydi. Venizelos, hükümetinden savaş tazminatı olarak Karaağaç'ın önerilmesi iznini de almış bulunuyordu[736].

Devletler, İsmet Paşa'ya barışın tehlikede olduğunu anlatarak, tazminat bedelinden vaz geçmesi gerektiğini şu gerekçelerle istediler:

"1- Tatbikattan çıkan delil: Tamiratın verilmesi muâhedeye yazılsa bile Yunanistan para veremeyecektir. Her yerde böyle olmuştur.

[734] **TBMM GCZ**, C. III, s. 1293.
[735] **Sonyel II**, s. 336-337.
[736] **Sonyel II**, s. 344.

2- Türkiye'nin Meriç'i geçmesi, bütün balkanlarda endişe ve itimatsızlık uyandırıyor.

3- Yunanistan Trakya'ya girmek ve İstanbul'u almak kararındadır.

4- Hayali bir tazminata mukabil, maddî bir menfaat olarak Meriç'in ötesinde Karaağaç ve civarı Türkiye'ye verilmektedir. Manevi olarak da Yunanistan mes'ul olduğunu prensip itibariyle kabul eylemektedir."[737] Yunan delegeleri, 24 Mayıs'ta konferansta, tamirat konusunda anlaşmaya varılamazsa, iki güne kadar konferansı terk edeceklerini açıklıyorlardı. Fakat iki gün geçmeden İtalyan ve Fransızlar Türkiye'den savaş tazminatı istemekten vaz geçtiklerini açıklamışlardır. Bu durum, İsmet Paşa'ya Yunan tazminatı konusunda, Ankara'nın talimatı dışında bir uzlaşma fırsatı veriyordu. Bu uzlaşmaya göre, İsmet Paşa, Yunanistan'ın Türkiye'ye savaş tazminatı ödemesi sorumluluğunu kabullenmesi ve Karaağaç'ı geri vermesine karşılık Yunan tazminatının nakit para olarak ödenmesini istemekten vaz geçiyordu[738].

Konferansın kesilmesinden evvel, devletlerin son kesin teklifine göre iki tarafın karşılıklı zararların tazmin edilmesinden ferâgat şeklindeydi. Türk heyeti mukabil teklif olarak, bu zararların tamiri meselesinin Türk ve Yunan hükümetleri arasında tesviye olunmasını ve verilecek meblağın hakem yoluyla tayin edilmesini istemişti.

Konferansın ikinci devresinde, bu meselenin Türk ve Yunan delegeleri arasında konuşulması uygun görüldü. Venizelos, 31 Ocak 1923 metninin kabul edilmesinde, Türk heyeti de tazminat verilmesinde ısrar etti. 19 Ocak 1923'de diğer devletlerin teklifine göre, Türkiye tazminat istemekten fiilî olarak vaz geçecek, Yunanistan da Karaağaç ile demiryolu durağını ve civar toprakları Türkiye'ye bırakacaktı. O günkü oturumda Horace Rombold, İsmet Paşa gibi bir Hâriciye Vekili'nin bu meselede güçlüğü hükümetine danışmadan halletmek yoluna gitmemesinden şikâyet ile meseleyi, iki tarafın da bir şeyler vermelerinin mümkün olmadığı, zaten tazminat vermeyi kabul eden devletlerin bile bir şey vermedikleri şeklinde tahlil etti. Ona göre: "Türkiye tazminat istemekle bir dereceye kadar haklıdır. Lâkin, Müttefiklerin uğradıkları zararlar daha mühimdir. Bununla beraber Müttefikler Türkiye'ye geniş müsâadelerde bulundular; işgal masraflarını istemekten de vaz geçtiler. Anadolu'daki tahribat zararlarının,

[737] **M. Cemil II**, s. 211.
[738] **Sonyel II**, s. 344-345.

diğer sahalarda yapılandan fazla olduğunu İsmet Paşa bir çok defalar ileri sürdü ise de bu da doğru değildir."[739]

Meselenin bu şekilde halledilmesinin önemi, Yunanistan'a antlaşmada tamir mes'uliyetinin yükletilmiş olması ile Karaağaç, Edirne Durağı ve Bosna Köyü'nün Türkiye'ye verilmesinin sağlanması olarak ifade edilebilir[740].

Bu konu antlaşmanın 59. maddesinde şöyle ifade edilmiştir: "Yunanistan harp kavâninine mugâyir olarak Anadolu'da Yunan ordu veya idaresinin ef'alinden mütevellid hasârâtın tamiri mecburiyetini tanır. Diğer taraftan Türkiye Yunanistan'ın harbin temâdisinden ve bunun netâyicinden mütevellid vaziyeti maliyesini nazar-ı dikkate alarak tamirat hususunda Yunanistan Hükümeti'ne karşı her türlü mütâlebâttan sûret-i kat'iyyede ferâgat eder."[741]

Lozan'da tamirat meselesinden başka Patrikhane, mübadele ve savaş esirleri konuları da görüşülmüştür.

Lozan Konferansı'nda, Türk heyeti tarafından, siyasî bir uzuv olan Patrikhane'nin Türkiye dışına nakledilmesi istenmiştir. İsmet Paşa, Müttefikler ve Yunan Heyeti'nin, Patrikhane'nin siyasî ve idarî mahiyette olan işlerle bundan böyle uğraşmayacağını ve yalnız dini meseleler çevresinde kalacağı hakkında konferansta söyledikleri sözleri ve verdikleri teminatları senet kabul etmiş ve bu şartlar içinde, aldığı teminatlar dairesinde teklifinden vaz geçmiştir[742].

Lozan'da Türkiye'de yerleşmiş Rum Türk tebaası ile Yunanistan'a yerleşmiş Müslüman Yunan tebaasının mübadele edilmesi kararlaştırılmıştır. Mübadele edilen kimseler devletinin izni olmadıkça Türkiye ve Yunanistan'a tekrar yerleşemeyeceklerdi. Mübadeleden İstanbul'daki Rum halkı ile Batı Trakya'daki Türk halkı istisna edilmiştir[743].

Venizelos'un konferansta söylediğine göre: değişme 350.000 Türk almak için 1.600.000 Rum'un çıkarılmasından ibarettir. Yine konferansta Lord Curzon'un söylediğine göre: bu 1.600.000 Rum'dan Konferans

[739] **M. Cemil II**, s. 208-209.
[740] **M. Cemil II**, s. 208.
[741] **M. Cemil II**, s. 604; Karaağaç bölgesiyle ilgili protokol 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmıştır. Protokol için bkz. **M. Cemil II**, s. 691-692; İsmail Soysal, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, (1920-1945), C.I, Ankara, 1983, s. 208-209.
[742] **M. Cemil II**, s. 297.
[743] **M. Cemil II**, s. 293; 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan Türk ve Rum halkının mübadelesiyle ilgili antlaşma ve protokol için bkz. **M. Cemil II**, s. 666 vd.; Soysal, **a.g.e.**, s. 177 vd.

sırasında ancak 500.000 kişi kalmış; 900.000'i İzmir'in istilâsı üzerine ve 200.000'i mütarekeye kadar olan müddette çıkmış, 250.000'i Trakya'dan kaçmıştır. Naklolunanlar 384.000 Türk, 149.851 Rum'dur[744].

Lozan Antlaşması'nın 119. maddesi ile her iki tarafta kalmış olan harp esirleriyle sivil tutukluların derhal memleketlerine iâde edilmeleri kabul edilmiştir. 120. maddesi ile inzibatsızlık sebebiyle cezaya çaptırılan mahkûm esirlerin cezalarının ikmallerine bakılmaksızın iâdeleri; 121. maddesiyle kayıpların aranmaları ve kimliklerin tespiti için devletlerin her türlü yardım göstermeleri; 122. maddesiyle de harp esirleri ile sivil tutuklulara ait türlü eşyanın iâdesi kararlaştırılmıştır[745]. Ayrıca Lozan'da imzalanan sözleşme ve protokol kararları gereğince Rumlardan arta kalan terk edilmiş mallar ile Türklerin bıraktığı malların tasfiyesi işi ve mübâdil tarafların bu mal-mülkten yararlanmaları düşünüldüğü gibi gerçekleşmemiştir. Yunanistan'a kaçan yaklaşık bir milyon Anadolu Rumu'nun yarattığı izdiham ile Anadolu yenilgisinden dolayı Yunanlıların baskısına ve kıyımına uğrayan Türklerin içinde bulunduğu durumu daha da zorlaştırmıştır. Zaferden sonra İzmir, iç ve dış göçler sebebiyle tam bir mülteci şehri durumuna gelmiş, Rumlardan arta kalan terk edilmiş mallardan bir pay alabilme amacıyla İzmir'e yönelik yoğun bir göç yaşanmıştır. Mübâdele edilinceye kadar Yunan baskı ve zulmünden kaçan Adalar ve Makedonya Türkleri Türkiye'ye iltica etmiştir. İzmir'e dışarıdan gelen bu insanların sayısı, İzmir'in nüfusunu bir-iki kat artırmış, 32.000'e yakın mübâdil göçmenin de İzmir çevresine yerleştirilmesi düşünülmüştü. Bu bilgilerden anlaşılacağı gibi Rumlardan kalan emvâl-i metrûke tabiatıyla mübâdil göçmenlerin iskânı için yeterli olmamıştır[746].

[744] **M. Cemil II**, s. 295.
[745] **M. Cemil II**, s. 628-629; Soysal, **a.g.e.**, s. 131-132; Sivil tutukluların geri verilmesi ve savaş esirlerinin mübadelesiyle ilgili 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan anlaşma için bkz. Soysal, **a.g.e.**, s. 184-185; **M. Cemil II**, s.673-674.
[746] Bu hususta geniş bilgi için bkz. Kemal Arı, "Yunan İşgalinden Sonra İzmir'de Emvâl-i Metrûke ve Fuzûli İşgal Sorunu", **AAMD**, C.V, S. 15, (Temmuz, 1989), s. 691 vd.

SONUÇ

Harp, siyasetin başka vasıtalarla devamıdır veya siyaset harbin başka vasıtalarla devamıdır. Devletler siyasetleri gereği harp ederler, idealleri ve ilkeleri yolunda siyaset yaparlar.

Yunanistan'ın siyasetinde jeopolitiğin bir gereği olarak, Adalar Denizi'nde ve Boğazlarda hakimiyeti ele geçirmek, Akdeniz'in sağladığı imkânlardan geniş ölçüde istifade etmek ve buna bağlı olarak Megali İdea'yı gerçekleştirmek temel ilke olmuştur.

Fiilî hakimiyette, bölgeye yerleşmek, otoriteyi tesis etmek ve bölgeyi koruyabilmek söz konusudur. Hukukî hakimiyette ise fiilî olarak tesis edilen hakimiyetin, hukukî hakimiyeti sağlayan antlaşmalarla kabul edilmesi ve devletlerarası ilişkilerde bölgenin temsil edilmesi gereklidir.

Yunanistan, I. Dünya Harbi sonuna kadar Adalar Denizi'nde hakimiyeti sağlamak konusunda önemli başarılar sağlamış ve Yunan millî politikası, plânlı olarak Megali İdea'nın bir çok safhasını gerçekleştirerek 1919 yılına gelmiştir.

Yunanistan, etkili bir askerî ve siyasî güce sahip olmadığı zamanlarda, yenik çıktığı savaşlarda bile siyasî gücün uygun kullanılması ile haçlı zihniyetinden kurtulamamış ve Şark Meselesi'ne bakış açıları değişmemiş Batılı devletlerin destek ve himayesinde sürekli toprak kazanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin zayıf ve sürekli toprak kaybeder bir duruma düştüğünü gören Yunanistan, 1798 yılında kabul ve ilân ettikleri Megali İdea'ya göre, "Yunan milletinin istiklâlinin temini" olan ilk safhasından sonra "Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakı" olan safhasına gelindiğine inanmıştır. Megali İdea'ya göre, Batı Anadolu'nun ilhakı gerçekleştikten sonra büyük ülküleri olan "Doğu Roma İmparatorluğu'nun diriltilmesi" safhasına gelinecektir.

I. Dünya Harbi'ne katılmadığı halde, İtilâf Devletlerinin tabii bir müttefiki olan Yunanistan'a, Batı Anadolu'da toprak vaadiyle asayişi korumak ve burada öldürülmekte olan Hıristiyanların hayatlarını kurtarmak ve korumak gerekçesiyle (!) kolluk görevleri tevdî edilmiştir.

Bu teklifi büyük bir fırsat bilen Yunanistan, işgal edeceği toprakların, yani Aydın Vilâyeti'nin gizli anlaşmalarla İtalyanlara vaat edildiğini hiçe sayarak İzmir'in işgaline girişmiştir. Zaten Müttefikler,

İtalyan işgal ve nüfûz bölgesi olan bu sahanın Yunanistan'a verilmesinde bir beis görmemişler ve geçici kaydıyla Yunanistan'ın işgaline izin vermişlerdir.

Daha sonra gelişen olaylar içinde Müttefikler, özellikle İngilizler, Yunanlılara destek vermişlerdir. Çünkü Yunanistan'ın başarısı, onların menfaatlerinin sağlanması ve korunması demekti.

150 yıllık tarihi boyunca Yunanistan'ın ve Yunanlıların tavır ve tutumlarını çok iyi bilen Türkler, onların bu zamana kadar hedeflerine ulaşabilmek için binlerce masum insana yaptıkları kötülükleri de göz önüne alarak, Müttefiklerden Yunanlıların Anadolu'nun işgaline katılmamasını istemişlerse de bu istek dikkate alınmamıştır.

Yunanistan'ın Anadolu'da işgale başlaması bu kadar basit olmamıştır. Yunanistan, plânlı bir şekilde Aydın Vilâyeti'nde ve Anadolu'nun diğer bazı yerlerinde hak iddia etmiştir. Bu konudaki Yunan tezi iki başlıkta mütalâa edilebilir. Birincisi, Anadolu'da yaşayan Rumların, Türklerin esâretinde ve onların zulümleri altında ezildikleri, kötü şartlar altında yaşadıkları ve soykırımına tâbi tutuldukları; ikincisi ise Aydın Vilâyeti'nde Rum nüfusunun, bölgenin Yunanistan'a ilhakını sağlayacak bir oranda fazla olduğudur.

Yunanistan, plânlı bir şekilde, Anadolu'daki Rumlara Türkler tarafından zulümler yapıldığını, katliama tâbi tutulduklarını her fırsatta gündeme getirmiştir. Bu konuda da Müttefikler, Yunanistan yanında yer almışlar ve aynı tarzda beyanatlarda bulunmuşlardır. Yunanistan, Aydın Vilâyeti'nde yaşayan Rumların Türklere göre ezici bir çoğunlukta oldukları iddiasını Patrikhane'nin hazırlamış olduğu tahrif edilmiş nüfus istatistiklerine dayandırmıştır. Yunanistan, iddialarını kuvvetlendirebilmek için Anadolu'daki Rumları teşkilâtlandırmaya çalışmıştır. Bu konuda, Rum cemiyetlerinin yanı sıra, Yunan Kızılhaçı ile Kilise ve din adamları etkili bir rol oynamıştır. Görünüşte insanî amaçlarla Anadolu'ya gelen Yunan Kızılhaç gemileriyle getirilen silâh ve cephane kiliselerde saklanmakta ve dağıtımı yapılmaktaydı.

Yunan işgalinden hemen sonra, Patrikhane temsilcileri, İtilâf Devletleri yetkililerine verdikleri mektupta, Yunan işgaline izin verilmesinden dolayı teşekkürlerini sunuyorlardı. İzmir Metropoliti Hrisostomos da işgal günü karaya çıkan Yunan askerlerini takdis etmiş ve Rumları kışkırtıcı nutuklar atmıştı. Anadolu'ya getirilen Rumlar, Patrikhane'de Venizelos adına yemin ettirilerek ellerine Yunan pasaportu, teçhizat ve elbise verilerek muhtelif yerlere sevk ediliyorlardı.

Silâhlandırılan Rum çeteleri, kendilerini güçlü hissettikleri yerlerde anarşi ile bölgede yaşayan Türkleri tedirgin ederek yerlerini yurtlarını terk etmelerine çalışmışlardır. Bu itibarla Yunanistan'ın işgale matuf faaliyetlerini, Yunan işgalinin başlamasından çok önceki tarihlere götürmek mümkündür.

Osmanlı Devleti'nin aldığı her türlü yasağa ve sınırlandırmalara rağmen Rumlar çeşitli vesilelerle ve yollardan Adalardan, Yunanistan'dan ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinden Aydın Vilâyeti'ne sevk edilerek, bölgede nüfus kesâfetine çalışılmıştır. Ayrıca, gerek can emniyetlerinin olmayışı, gerekse maddî sıkıntılar içinde bulunan Türklerin ellerinde bulunan gayr-ı menkul mallar, zengin Rumlar tarafından satın alınarak gayr-ı menkul dağılımının Rumlar lehinde olmasına çalışılmıştır.

Yunanistan'ın ileri sürdüğü tezlerin Avrupa kamuoyunda tasvip görmesinde Yunan propagandası etkili bir rol oynamıştır. Dolayısıyla, Yunan propaganda teşkilâtı Batı kamuoyunu Türkler aleyhinde harekete geçirmeyi başarmıştır. Batı dünyası da Katolik ve Protestan misyonerlerden aldığı bilgiler muvâcehesinde Türkleri, Hıristiyanların katilleri olarak görmekteydi. Avrupa'daki bu uygun zeminden de yaralanan Yunan propagandası Yunan işgal siyasetinde etkin bir rol oynamıştır.

Yunanistan, işgal ettikleri yerlerde ve işgal sahası dışında propaganda yapmak suretiyle Türklerin direnme gücünün kırılmasına çalışmıştır. Yapılan propagandaların çoğu, güya Türklerin Yunan işgalinden ve idaresinden memnun olduklarına ve Türk kuvvetlerinin zayıflığına dairdir.

Yunanistan'ın bu çalışmaları, işgal süresince de sürmüştür. Daha rahat bir zeminde Rum çeteleri, Yunan askerleriyle birlikte, Türk halkına zulümlerini artırarak devam ettirmişlerdir.

Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Rum mebuslarının, Anadolu'da Rumların sürüldükleri, öldürüldükleri ve zulümler gördükleri yolunda, Yunanistan ile aynı ağızdan konuşmaları, bu tarihlerde Osmanlı Devleti'nin gücünü veya güçsüzlüğünü ortaya koymaya yeter.

Yunanistan, ileri sürdüğü tezleri kuvvetlendirmek ve hedefine ulaşabilmek için Aydın Vilâyeti'nde yaşayan Türk halkına karşı tam bir imhâ ve tehcir siyaseti uygulamak istemiştir. İşgalden önceleri Rum çeteleri

vasıtasıyla başlayan insanlık dışı hareketler, işgalden sonra daha rahat bir ortamda artarak devam etmiştir.

İşgal edilen yerlerde yaşayan halkın büyük bir kısmı, daha emin buldukları yerlere göç etmek zorunda kalmıştır. Hatta, işgal edilme ihtimali bulunan yerler halkı, işgal edilen yerlerde yapılan mezalimin tesiriyle sağa sola göç etmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla Türklerden boşalan yerlere Rumlar iskân edilmeye çalışılmıştır.

Yunanistan, Aydın Vilâyeti'ndeki diğer azınlık unsurlardan da faydalanmaya çalışmıştır. Bunlardan Ermenilerin, Yunanlıların yaptıkları zulümlere fiilen katıldıkları görülmüştür. İzmir'in yakılmasında da Ermeniler etkin bir rol oynamışlardır. Azınlıklardan bir kısmı ise kendi maddî çıkarlarına zarar verdiği düşüncesiyle Yunan işgalini tasvip etmemişlerdir.

Bir yandan işgal sahasını genişletmeye çalışan Yunanistan, geçici kaydı ile işgal etmiş olduğu Aydın Vilâyeti'nin ilhakını gerçekleştirmek için tedbirler almaya çalışmıştır. Aydın Vilâyeti'nin bir çok sancak ve kazaları bir oldu-bitti ile işgal edilmiştir. Manisa ve Aydın sancaklarının işgalleri böyle olmuştur.

Yunanistan'ın ilhak gayesine uygun olarak, Anadolu'daki işgal siyaseti tam bir soy kırım ve imhâ şeklinde olmuştur. Bu olaylarla ilgili olarak Yunanlılar tarafından işgal edilen hemen her yerde pek çok örnekler gösterilebileceği gibi işgalin en işlek merkezini oluşturan Aydın Vilâyeti'nde de tespit edilmiş pek çok olay mevcuttur. II. Bölümde Aydın Vilâyeti'nin muhtelif yerlerinde Yunanlılarca yapılan zulümlere ait olaylar anlatılmıştır. Bu olayların tamamını zikretmek ciltlerle bilgi demektir. Yunanlıların İzmir'i işgalleri ile Türklerin, onları Anadolu'dan çıkardıkları zaman içerisindeki sürede Aydın Vilâyeti'nde yaşayan Türk halkının uğradığı zulümleri, öldürme, yaralama, işkence, ırza tecavüz, gasp, yağma, yakma, tahrip ve benzeri fiiller oluşturmaktadır. Bu itibarla bir yerde yapılan zulümler başka bir yerde yapılan zulümlerle benzerlikler göstermektedir.

Devletlerarası hukukta, savaş sırasında işgal edilen bir yer halkına ne şekilde davranılacağı kısmen belirlenmiş ve bazı müeyyideler getirilmiş olmakla, bu müeyyidelerin uygulanması, bilhassa o günkü siyasî ortamda pek mümkün olamamıştır. Bu itibarla, bir devletin işgal sırasındaki tutum ve davranışlarını, o devletin işgal siyaseti ile karakterinin belirlediği bir

gerçektir. Bunun en bariz örneğini, Anadolu'nun işgaline katılan devletlerin işgal ettikleri yerlerdeki halka karşı tutum ve davranışlarında bulabiliriz.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline ihtimal verilmediği için Türk makamları, işgale karşı herhangi bir tedbir almamıştır. İşgalin bir oldu-bitti tarzında bildirilmiş olması da herhangi bir tedbir alınmasına zaman bırakmamıştır. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini bildiren notada da işgalin İzmir istihkâmları üzerine olacağı bildirilmekteydi. Dolayısıyla işgalin şehir içine inhisar edeceğine pek ihtimal verilmemekteydi. İşgal mütareke hükümlerinden kabul edilerek sükûnun muhâfâza edilmesi ve herhangi bir olaya meydan verilmemesi, İstanbul Hükümeti'nce uygun görülmüştür. İstanbul Hükümeti, ayrıca İtilâf Devletleri temsilcilerine bir nota vererek işgali protesto etmiştir.

Daha sonra gelişen olaylar içinde İstanbul Hükümeti, Yunan mezaliminin önüne diplomatik yollarla geçilebileceği inancını korumuştur. Başka bir ifade ile, iktidarda bulunan hükümetler Müttefiklerin siyasî merhamet ve lütuflarına sığınmaya çalışmışlardır.

Yunan işgalinden kısa bir zaman önce, kurulan Nasihat heyetleri, halkın kardeşçe yaşamasını telkin amacıyla Batı Anadolu'da ve Trakya'da geziler yapmıştır. Bu gezilerden istenilen netice alınamamıştır. Zira, Türk halkı artık, hükümetin aczini görüyor ve bu çeşit çalışmalarla bir sonuç alınamayacağını biliyordu.

İşgalin başlamasından kısa bir süre sonra da Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde yaptıkları zulümlerle ilgili haberlerin İstanbul Hükümeti'ne ulaşması ve mitinglerle tepkilerin tezahür etmesi üzerine bir tepki göstermek üzere, yalnız istişâri yetkileri hâiz olan Saltanat Şûrası adıyla bir meclis toplanmıştır. Bu toplantıda, Yunan mezalimi dile getirilmiş, Müttefiklerin aldıkları kararları insafsızca uygulayacak olurlarsa Türklerin topluca isyân edecekleri tarzında konuşmalar olmuşsa da müessir bir karar alınmadığı görülmektedir.

Vükelâ Meclisi'nde müteaddit zamanlarda, Yunan mezalimi ile ilgili raporlar görüşülmüştür. Alınan kararlarda etkili teşebbüste bulunulması ve İtilâf Devletlerinin dikkatlerinin çekilmesi belirtilmişse de herhangi bir netice alındığını söylemek güçtür.

Yunan mezaliminin önüne siyaseten geçmek fikrinde olan İstanbul Hükümetleri, Yunanlılara karşı silâhlı bir hareketin memleket için fayda getirmeyeceği gerekçesiyle Kuvâ-yı Milliye hareketinin men edilmesi için

emirler vermişlerdir. İtilâf Devletleri yetkililerine verilen nota ve sair yazılarda Kuvâ-yı Milliye hareketinin Yunan mezaliminden dolayı halkın silâha sarılmak mecburiyetinden doğduğu ve Yunan işgalinin geri alınması gerektiğinin ifade edildiği de görülmüştür.

Harbiye Nezareti ile Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâseti, her ne kadar hükümet içinde değerlendirilmesi gerekirse de Türk ordusunun komuta heyetini oluşturan kurmaylardan meydana gelmekte idi ve görev yapan Harbiye Nâzırları ve EHU Reislerinin çoğu Kuvâ-yı Milliye hareketini desteklemişlerdir. Bunların bir çok raporlarında, hükümetin düşündüğü gibi Kuvâ-yı Milliye hareketi kötülenmiş olmasına rağmen Kuvâ-yı Milliye hareketinin desteklenmesi yolunda raporları ve emirleri de vardır. Kuvâ-yı Milliye aleyhinde gibi gözükmelerinde İstanbul'daki İngiliz baskısının rolü olmalıdır. Zaten daha sonra Kuvâ-yı Milliye ile birleşen bu kurmayların, Türk Millî Ordusu'nun teşkilinde ve faaliyetlerinde önemli çalışmaları olmuştur. Özellikle işgal bölgesinde bulunan ordu birlikleri Yunan işgal ve mezalimine karşı aktif bir mücadelenin içinde olmuşlardır.

Başta Aydın Valisi İzzet Bey olmak üzere, Manisa Mutasarrıfı Hüsnü Bey ile Aydın Mutasarrıfı Abdurrahman Bey, İstanbul Hükümeti'nin takip ettiği siyasetin bir uygulayıcısı olmuşlar ve İstanbul Hükümeti'nden farklı bir tavır ortaya koyamamışlardır. Özellikle Aydın Valisi İzzet Bey'in aczi Yunan mezalimine destek ve cüret vermiştir.

Yunan mezalimi, meşru bir müdafaanın ve Kuvâ-yı Milliye'nin doğmasına yol açmıştır. Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde Türk halkına karşı insanlık dışı davranışlarını gören Türk halkı Kuvâ-yı Milliye bünyesinde birleşmiştir. İtilâf Devletlerinin Yunan zulümleri karşısındaki tutumları ve hükümetin aczi Türk halkında silâhlı ve bizzat mücadele etmek inancının kuvvetlenmesini sağlamıştır.

İzmir'in işgali günü Hasan Tahsin Recep'in Yunan bayraktarına attığı kurşun, Türk Millî Mukavemet Hareketi'nin bir kıvılcımı ve halkın ilk fiilî tepkisi olmuştur.

İzmir'in işgaline ve işgal sırasında yapılan mezalime karşı Anadolu'nun çeşitli yerlerinde büyük tepkilere yol açmıştır. Başta hükümet olmak üzere, çeşitli makamlara, İtilâf Devletleri yetkililerine çekilen telgraflarla işgal olayı protesto edilmiştir. Düzenlenen mitinglerle de işgal ve mezalime tepkiler heyecanla dile getirilmiştir.

İşgal edilen yerlerde veya işgal edilme ihtimali bulunan yerlerde mukavemet hareketleri hemen ortaya çıkmamıştır. Hatta, bazı yerlerde, Yunanlıları şehirlerini işgal etmeleri ve karşılamaları için seçilen heyetler içinde Türklerin bulunduğu da görülmüştür. Bunun bir sebebi de İzmir'in işgali günü meydana gelen olayların tekrar yaşanmaması isteğiydi. Sürekli harplerin halkta bıraktığı bitkinlik ve yorgunluk psikolojisinin teslimiyetçi bir tavır takınılmasına sebep olduğu da söylenebilir.

Mahallî Redd-i İlhak heyetleri, Müdâfaa-i Hukûk cemiyetleri ve Heyet-i Temsiliye Yunan mezalimine karşı aktif bir çalışma içinde olmuşlardır.

Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Yunan işgal ve mezalimi konusunda halkın uyarılmasına ve teşkilâtlanarak Kuvâ-yı Milliye bünyesinde bir kuvvet haline gelmesinde çok büyük gayretler göstermiştir. Bir yandan İstanbul Hükümeti'ni uyarmaya, diğer yandan İtilâf Devletleri yetkililerine, Yunan mezalimine karşı halkın silâha sarılmış olduğunu ve mücadelenin devam edeceğini bildirmeye çalışmıştır. Çeşitli vesilelerle ve yerlerde yapmış olduğu konuşmalarda Yunan mezalimini dile getirerek, Yunan mezalimine karşı millî tezâhürlerin gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

TBMM'nde de başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, pek çok milletvekili Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde yapmakta oldukları zulümlerle ilgili konuşmalar yapmışlardır. Kaleme alınan ve gerek Yunan Hükümeti, gerekse İtilâf Devletlerine verilen notalarda, Yunan mezalimine oldukça geniş bir yer verilmiş, Türk milletinin mücadelesinin, kendi hak ve hukuklarını korumak olduğu ve mücadelede kararlı olunduğu belirtilmiştir.

Gerek Ordu, gerekse Kuvâ-yı Milliye efrâdı, yerli Rum halkını kendilerine yapılabilecek bir misilleme ve tecavüze karşı himaye etmiştir. Hükümete, Kuvâ-yı Milliye tarafından gönderilen bazı yazılarda, Rumlara misillime ile karşılık verecekleri belirtilmişse de bu, diplomatik teşebbüslerde aciz kalan ve bir netice elde edemeyen Osmanlı Hükümeti'ni harekete geçirmek ve Yunan mezalimine karşı bir tehditten ileri gitmemiştir.

Yapılacak siyasî teşebbüslerden müspet bir netice alınabilmesi ve Avrupa kamuoyunda Yunan zulümlerinin anlaşılması amacıyla Yunan mezaliminin tahkiki ve tespitine büyük bir önem verilmiştir. Muhtelif makamlarca hazırlanan Yunan mezalimi ile ilgili raporlar, tutanaklar, ifadeler, dilekçeler, fotoğraflar ve sair belgeler İtilâf Devletleri temsilcilerine verilmeye çalışılmıştır.

Kısa bir sürede Yunanlıların Aydın Vilâyeti'nde yaptıkları zulümler Avrupa kamuoyunda duyulmuş ve gelen tepkiler üzerine ve İstanbul Hükümeti'nin müracaatı üzerine Paris Barış Konferansı'nca bölgeye bir Tahkik Heyeti gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Esasen, BMTH'nin görevlendirilmesinden önceleri çeşitli sebeplerle Aydın Vilâyeti'ni dolaşan Müttefiklerin, daha çok askerî heyetleri ve şahıslar Yunan mezalimi hakkında genel bir bilgiye sahip olmuşlardı.

Türk makamları BMTH'nin yapacağı tahkikattan çok şey umuyorlardı ve bunun için heyete olabildiği ölçüde yardımcı oldular. Ayrıca, mezalime uğrayanların ifade vermeleri sağlandı. Yunanlılar ise heyeti yanıltmak için ve kendilerini suçsuz göstermek için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bunlar arasında işgal edilmiş yerler halkının bir çoğundan, Yunan idaresinden memnun olduklarına ve meydana gelen olaylarda suçları bulunmadığına dair yazılar almak ve zorla imzalattırmaları vardır.

BMTH büyük bir tarafsızlıkla tahkikatta bulunmuştur. Meydana gelen olayları ve şikâyetleri incelemek üzere olay mahalleri dolaşılarak, buralarda Türk, Rum, İngiliz, Fransız, Ermeni ve Yahudilerden şahitler dinlenmiştir, BMTH, inceleme sonunda mufassal bir rapor hazırlamış ve Barış Konferansı'na sunmuştur. Tahkik Heyeti'nin raporlarına göre, meydana gelen olaylardan Yunanlılar tamamen suçlu bulunuyor ve mes'ul tutuluyordu. Raporda ayrıca bazı önerilerde bulunulmaktaydı. Rapor, uzun bir süre Yüksek Konsey'e ulaştırılmamış ve hasır altı edilmek istenmiştir. Ancak İtalyan basını yoluyla heyetin raporlarıyla ilgili Avrupa ve Türk basınına sızmalar olmuştur.

Türk makamları, BMTH'nin tahkikatı sonunda Yunan işgalinin geri alınacağını beklemekteydiler. Ancak Yüksek Konseyde raporun görüşülmesi sonunda, durumun hiç de Türk makamlarının beklediği gibi olmadığı görülmüştür. Bilâkis, Yunan işgalinin devamına karar verilmiştir. Konsey, sadece Venizelos'a yazılan bir kınama mektubuyla yetinmiştir.

Bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen, BMTH'nin tahkikatı ve neticesi Türkler açısından bir çok fayda sağlamıştır. Her şeyden önce Avrupa kamuoyunda yerleşmiş olan Türklerin Rumlara zulümler yaptıkları imajı yerine, Yunanlılarla Rumların Türklere zulümler yaptıkları imajının yerleşmesine katkıda bulunmuştur. Daha da önemlisi, Müttefiklerin bu açık tavırlarını gören Türklerin artık kendi hak ve hukukunun alınabilmesi için silâha sarılmaktan başka yol kalmadığını anlamış olmalarıydı. Bu da Kuvâ-yı Milliye'nin güçlenmesi demekti. Nitekim BMTH raporunda da

belirtildiği gibi Yunan zulümleri Kuvâ-yı Milliye'nin güçlenmesini sağlamıştır. Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere bir çok kimse en büyük kazançlarının bu olduğunu ifade etmişlerdir. Yunanlıların bunun farkında olmayışı da ayrıca bir kazanç olmuştur.

Müttefikler, güya Yunan işgal sahasının ve sınırının belirlenmesi amacıyla Milne Hattı adıyla, Kuvâ-yı Milliye ile Yunan kuvvetleri arasında bir hattın tesisine çalışmışlardır. İstanbul Hükümeti bu hattı Yunan zulümlerinin önüne geçilebilecek bir çare olarak görmüş ve General Milne'in isteği doğrultusunda, hattın ve Yunan kuvvetlerinin bir saldırıya uğramaması için tedbirler almaya çalışmıştır. Ancak Yunan kuvvetlerinin tesis edilen hatta rağmen işgal sahalarını genişletmeye devam ettikleri görüldü. Ayrıca, Kuvâ-yı Milliye'nin herhangi bir saldırısına karşı General Milne'in Yunan kuvvetlerine ilerleme emri vereceği tehdidinde bulunması, bu hattın tesisinin hangi gayeye matuf olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim, Kuvâ-yı Milliye taarruzları bahane edilerek, Yunanlıların işgal sahasının genişletmesine çalışılmıştır.

Yunanlıların Anadolu'dan temizlenmeleri sırasında, Türk halkına zulümlerde bulunan Yunan askerleriyle bazı Rumlar cezalarını çekmişlerdir. Türk halkının ve ordusunun İzmir'in istirdadı sırasında vakar ve sükûnetlerini korudukları söylenebilir. İzmir Metropoliti Hrisostomos'un halk tarafından linç edilmesi gibi bazı münferit olayların haricinde herhangi bir büyük olay olmamıştır. Büyük Taarruz'un kazanılmasında, ric'at eden Yunan askerlerinin güzergâhlarındaki köylerde ve kazalarda gerek Türk halkına yaptıkları zulümlerin, gerekse köyleri, şehirleri yakmalarının ve tahrip etmelerinin, Türk askerinin intikam hisslerinin kamçılanmasında büyük rolü olduğu da muhakkaktır.

Yunanlıların yaptıkları tahribatlarla ilgili olarak, Lozan Antlaşması sırasında tamirat bahsi ile ele alınan konu, bir hayli tartışmalarla Karaağaç'ın Türklere bırakılması şeklinde neticelenmiştir.

Aydın Vilâyeti'nde, Enosisi gerçekleştirmek için insanlık dışı uygulamalarla işgali gerçekleştiren Yunanistan, Müttefiklerinin her türlü yardım ve desteğine rağmen Türk Millî Hareketi karşısında tutunamayarak, arkasında unutulmayacak pek çok acılar bırakarak çekilmek zorunda kalmıştır.

Türk milletinin bu işgallerden alması gereken pek çok dersler vardır.

BİBLİYOGRAFYA
ATASE ARŞİVİ

KLASÖR	DOSYA	FİHRİST
8	48	11, 17, 24, 25, 28, 45, 47, 52-1, 53, 67
12	74-49	5, 6, 8, 9, 9,13, 15/1-3, 16, 32, 36, 46, 46-1, 46-6, 47-1, 52, 57, 72/1-7, 84, 87-1, 90, 96
12	87-46	22, 23-1, 48, 51, 69
13	76-54	87-1
14	72-55	2, 3/1-4, 6/1-2, 8, 13-4, 15/1-3, 18, 27-1, 32, 32-1, 39-1, 40, 41, 42, 45, 45-1, 51, 58, 65, 67, 72, 78/1-14, 78-15, 78-16, 78-17, 81-1
14	91-56	1, 3, 18, 21, 24, 29/3-4, 30, 45, 48, 48-1
15	71-61	5/1-5, 6/1-5, 19, 31, 37, 38, 43/1-3, 63
17	102-68	5, 7, 14, 56/1-4, 59
22	45-87	3, 27, 33, 44, 45-1, 71, 72, 75/1-5, 76, 76-1, 77-1, 104, 109, 110-1, 110/2-4, 146
26	92-104	36-1, 45, 47, 49, 58, 58-1, 60, 94, 126-1, 134-2
26	38-105	20, 34, 34-2, 57, 64, 65, 66
27	75-107	6/1-3, 6/4, 6/4-8, 6/1-11, 8, 13, 23/1-4, 24, 25, 26, 27, 27-2, 28-1, 47-1, 48, 48/1-2, 48/1-6, 55, 56, 88
28	(20-A)113	7, 10, 10-2, 13, 14-1, 16, 16-1; 18, 20, 21, 21, 35, 37/1-3, 48, 50
30	97-117	2/1-4, 4/1-3, 5-1, 15
31	(62-A)120	2, 2/1-3, 24, 28, 28-1, 28-536, 40, 44
34	13-132	5-3, 23, 24
72	242-273	1/1-2, 1-3, 1-5, 2, 3/1-3, 4, 4-1, 6, 7, 7/1-4, 7-7, 7-8,
74	95-277	10, 17, 21-11, 22
75	97-280	10-1, 17, 17/1-3
76	131-283	5
77	339-287	4
77	109-188	5
81	128-301	1-2, 2, 3, 4, 4-1, 4-2, 4-3, 4-4, 4-5, 4-6, 4-7, 4-12, 5/1-4, 6/1-4, 7, 8, 9, 9/1-34, 9/8-8, 9/8-9, 10, 8, 10-12, 10-18, 10-20, 10-21, 10-22, 11, 11-2, 11-5, 11-7, 11-9, 12, 12/9-10, 13, 13-1, 13-2, 13-3, 13-4, 13-5, 13-6, 13-9, 13-17, 13/16-19, 13-26, 13-42, 14, 15, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 38-22, 39, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51

KLASÖR	DOSYA	FİHRİST
81	139-299	3, 5, 5/3-4, 6/1-2, 6/1-4, 6/1-11, 7, 8/1-2, 9, 9/1-3, 9-4, 10, 10-7, 11-6
82	210-304	18, 44-1
82	90-305	5, 6, 6/1-2, 8, 12, 12/9-10, 13, 15, 18-2, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 32/1-3, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 38-6, 38/3-9, 39-3, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55/1-3, 56, 57, 58-2, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69-2, 70, 72, 73, 74
83	75-308	6-13, 20, 26, 31, 33, 34, 35-11, 36
85	103-316	1, 2, 8, 15-1, 16, 17, 19, 20, 22/1-5, 22-10, 29, 30, 33, 34, 35, 35-4, 36, 39, 43, 81-1
87	165-319	1, 3, 5, 10, 10-1
88	232-323	1, 2, 10, 18, 19
88	239-232	10-11
89	129-326	1-1, 4, 5/1-4, 5/5-10, 6, 9; 10, 11-2, 12, 15/8-10, 16, 17, 17-1, 18/1-17, 20/1-18, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 28-1
89	123-328	25
92	119-334-A	7-2, 29, 31, 34/1-5, 39
95	115-341	17, 18, 49-1
96	153-344	4, 19, 45
105	191-377	3, 4, 5, 6, 8-7, 8-8, 9, 9-2
105	172-376	4/1-5, 4-6, 7
113	180-409	41, 47-1, 56, 82, 91-15, 96-1, 98
115	159-414	46, 47, 107, 111, 121, 133-1, 134, 147, 190-1, 191
118	81-423	11, 13, 24, 30, 32, 34, 35, 37, 41, 42, 43, 43-7, 44-2, 46, 48-1, 48/2-5, 49, 52, 53-4, 53-6, 54/1-2, 55-1, 66, 69, 71, 73-1, 74, 76-6, 77-2, 90
119	56-427	32, 33-3, 34, 35, 35-3, 37-4, 43/2-3, 43-4, 43/7-8
139	91-515-A	3, 3-1
160	6-600	4, 4-4
178	5-78	289
181	13-82	59
182	15-84	158
182	14-83	33, 63
183	18-87	21, 22, 31, 49, 54, 58, 63, 64, 70, 77, 91
183	24-92	8-1, 41

KLASÖR	DOSYA	FİHRİST
184	16-98	7, 19, 82, 100, 105, 169
184	19-88	28, 66, 125, 164, 205, 236, 241, 255, 256, 285, 297, 314, 326, 353
186	25-93	55, 55-1, 74, 123, 124, 126, 151
188	31-99	35, 106
243	43-17	25, 39, 41, 42, 123
256	5-6	39
257	8-12	3, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 21, 22, 27, 28, 31, 35, 46, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 63, 77
264	82-20	117
269	142-40	91
272	71-56	2-1, 3, 20, 25, 28, 31, 34, 51, 55, 55-1, 56
275	113-72	19, 23
280	115-90	54, 67, 67-1, 74
305	35-23	10, 27
306	57-26	39, 113, 129, 173, 205
308	58-35	5, 20, 27, 4080, 170, 202203, 211, 283
310	17-44	73, 122
320	10-7	3, 4, 25, 27, 43, 45, 45-1, 51, 116
321	2-8	48, 57, 58, 58-1, 103, 113
339	31-25	7, 11
392	54-4	58, 79
309	(239-A)85	5-5
401	(16-5)3	6, 7, 10, 11, 34, 73, 74, 86, 92, 93, 96
401	(1-3)4	8, 58, 142, 173, 191, 212, 215
401	(2-6)2	27, 45-1
402	14-5	1, 1-1, 1-2, 1-4, 1-7, 1-8, 1-10, 1-11, 1-15, 1-16, 1-18, 1-19, 1-20, 1-21, 1-26, 1-31, 1-35, 1-36, 1-37, 1-58, 1-61, 1-64, 1-66, 1-67, 1-68, 1-77, 3
402	(13-7)7	1-1, 2, 3, 5, 7, 28, 31, 33, 47, 48, 59, 63, 68, 69, 81, 98, 103, 105, 106, 109, 117-1, 126, 130, 134, 141, 142, 143
404	(10-11)11	10, 12, 28, 37
405	(11-9)12	5, 12, 19, 23, 45, 101
410	2-2	90
417	14-7	25
426	(1-5)4	44, 46, 114

KLASÖR	DOSYA	FİHRİST
426	(1-6)3	7, 8, 12, 15, 16, 17, 18, 22, 24, 26, 29, 38/1-21, 72, 88, 96, 109, 119, 120, 124, 131
468	38-1-A	56, 62, 65, 65-1, 69, 131
529	47-A-141	2, 3, 3-1
536	48-168	13-1, 26
537	8-172	23, 60
610	24-192	1-4
635	24-279	82
679	41-114	37
810	37-73	110-2, 141-4
825	181-10	27-3
877	47-19	41-1
899	216-30	107-2
922	2-2	19
933	4-9	77

TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ ARŞİVİ

133/19659-197-20

RESMİ YAYINLAR

Salnâme-i Vilâyet-i Aydın, Hicri 1304, 1317, 1326
TBMM Gizli Celse Zabıtları, C. I-IV, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1985
TBMM Zabıt Cerideleri
Türkiye'de Meskun Yerler Kılavuzu, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara, 1946

SÜRELİ YAYINLAR

1- Gazeteler:

Ahenk: 25 Mayıs 1335; 23, 24, 30 Temmuz 1335; 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 15, 17, 19, 22, 24, 25, 27 Ağustos 1335; 24, 25, 27, 29 Eylül 1335; 6, 24 Teşrîn-i Evvel 1335; 12, 19 Teşrîn-i Sâni 1335; 11 Kanûn-ı Sâni 1335, 13 Mayıs 1336, 13, 20, 29 Temmuz 1336
Islahat: 25, 26, 27 Mayıs 1335; 23 Teşrîn-i Sâni 1335, 16, 19 Kanûn-ı Sâni 1335
Serbestî. 12 Teşrin-1 Sani 1334; 16, 28 Kanûn-ı Evvel 1334
Şark: 29 Şubat 1338; 6, 7, 20 Eylül 1338; 3, 4, 5 Teşrîn-i Evvel 1338

Söz: 21, 25, 27 Mart 1335; 5 Teşrîn-i Evvel 1338
İzmir'e Doğru: 3 Mart 1336; 14 Nisan 1336
Minber: 12 Teşrîn-i Sâni 1334
Hukûk-ı Beşer: 18 Şubat 1335; 3, 7, 10 Mart 1335; 4 Mayıs 1335
Sadâ-yı Hak: 29 Eylül 1335; 21, 23 Kanûn-ı Evvel 1338
Vahdet: 1 Mart 1334; 17 Mart 1337
Hâkimiyet-i Milliye: 2 Ekim 1338

2- Dergiler

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi: S. 11 Vesika No: 256; S. 21 Vesika No: 534, 535, 540, 541, 542, 545, 546, 547; S. 36 Vesika No: 884, 888; S.37. 894, 896, 897, 898, 901, 903, 906; S. 42 Vesika No: 995; S. 44 Vesika No: 1047; S. 45 Vesika No: 1068; S. 55 Vesika No: 1276; S. 63 Vesika No: 1462, 1428, 1435; S. 70 Vesika No: 1523, 1527; S. 71 Vesika No: 1538; S. 79-80 Vesika No: 1730, 1731.
Belgelerle Türk Tarihi Dergisi: C. II S. 7, 9, 10, 11, 12; C.III S. 13, 14, 15, 17, 18; C. IV S. 19, 20, 22, 23, 24; C. V S. 29.
Belleten: C. XXII S. 89; C.XXXIII S. 132; C.XXXVII S. 148; XLIX S.195.
Hayat Tarih Mecmuası: S. 9.
Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi: C. III S. 8; C. IV S. 15.
Türkiye Hilâl-ı Ahmer Mecmuası: 15 Şubat 1923, No: 8.
Yakın Tarihimiz: C. II S. 21, 22, 24, 26; C. III S. 27, 28, 31.
A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi: S. 6.

KİTAPLAR

AHMET REŞİT, **Hukûk-ı Umûmiye-i Düvel**, İstanbul, 1932.

AKÇAKAYALIOĞLU, Cihat, **Atatürk, Komutan, İnkılâpçı Ve Devlet Adamı Yönleriyle**, Ankara, 1988.

AKER, M. Şefik, **İstiklâl Harbinde 57. Tümen Ve Aydın Millî Cidâli**, C. I-III, İstanbul, 1937.

AKİPEK, Ömer İlhan, **Devletler Hukûku Başlangıcı**, C. I, Ankara, 1963.

AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri Ve Millî Mücâdele**, İstanbul, 1976.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı Ve Fransız Kamuoyu, 1919-1920**, Ankara, 1988.

Ali Çetinkaya'nın Milli Mücâdele Dönemi Hatıraları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1993.

AMBELAS, Dimitri Timoleondos, **Yeni Onbinlerin İnişi**, (Çev. E. Çobanoğlu), İstanbul, 1943.

Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, Matbuat ve İstihbârat Matbaası, Ankara, 1338.

APAK, Rahmi, **İstiklâl Savasında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu ?**, Ankara, 1990.

APAK, Rahmi, **Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları**, Ankara, 1957.

ARIKAN, Zeki, **Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını**, (30 Ekim1918-8 Eylül 1922), Ankara, 1989.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, C. II, Ankara, 1996.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, C.I, II, III (Vesikalar), (Millî Eğitim Basımevi), İstanbul, 1973.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.I-III, (1906-1938), (Toplayan: Nimet Arsan), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1981.

AYDINEL, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı**, Ankara, 1993.

BAYAR, Celâl, **Ben de Yazdım**, C. V, İstanbul, 1967.

BAYAR, Celâl, **Ben de Yazdım**, C. VI, İstanbul, 1968.

BAYAR, Celâl, **Ben de yazdım**, C. VII, İstanbul, 1969.

BAYKAL, Bekir Sıtkı, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Ankara, 1974.

BAYTOK, Taner, **İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1970.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâp Tarihi**, C. III, Ks. 4, Ankara, 1983.

BOYACIOĞLU, Ramazan, **Salnâmelere Göre I. Meşrutiyetten I. Cihan Harbi'ne Kadar Aydın Vilâyeti**, Ankara, 1987, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)

BRİDGE, Ann, **İzmir Ateşler İçinde**, İstanbul, 1972.

CEBESOY, Ali Fuat, **Millî Mücâdele Hatıraları**, İstanbul, 1953.

CEBESOY, Ali Fuat, **Siyasi Hatıralar**, İstanbul, 1957.

COŞAR, Ömer Sami, **İstiklâl Harbi Gazetesi**, Yeni İstanbul Yayını, 1969.

COŞKUN, Alev, **Kuvayı Miliye'nin Kuruluşu**, İstanbul, 1996.

CUİNET, Vital, **La Turquie d'Asie**, C. III, Paris, 1894.

ÇELEBİ, Mevlüt, **Heyet-i Nasiha, Anadolu ve Rumeli Heyetleri**, İzmir, 1992.

ÇELİK, Edip, **Milletlerarası Hukuk**, C. I, İstanbul, 1980.

DUMONT, Paul, **Mustafa Kemal**, Ankara, 1994.

ERDEHA, Kamil, **Millî Mücâdelede Vilâyetler ve Valiler**, İstanbul, 1975.

ERENLİ, Muhterem, **Atatürk**, C. II, İstanbul, 1981.

EVANS, Laurence, **Türkiye'nin Paylaşılması**, 1914-1924, (Çev. Tevfik Alanay), İstanbul, 1972.

GÖKBEL, Asaf, **Millî Mücâdelede Aydın**, Aydın, 1964.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, **Millî Mücâdele Başlarken**, C. I, Ankara, 1959.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, **Millî Mücâdele Başlarken**, C. II, Ankara, 1965.

HALİDE EDİP, YAKUP KADRİ, FALİH RIFKI, MEHMET ASIM, **İzmir'den Bursa'ya**, İstanbul, 1980.

HATİPOĞLU, M. Murat, **Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığı Altında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı, (1821-1922)**, Ankara, 1988.

HOCAOĞLU, Mehmet, **Belgelerle Yunan Barbarlığı**, İstanbul, 1985.

İĞDEMİR, Uluğ, **Sivas Kongresi Tutanakları**, Ankara, 1986.

İzmir Fecâyıı, Mülhâkâtta, Tarihsiz, Yazarı Belli Değil.

İzmir Sigortaları İtfaiye Kumandanı Mösyö Greskoviç'in İzmir Büyük Yangını Hakkındaki Raporudur, İstanbul, 1339.

İzmir, Ayvalık ve Aydın Havâlisinin Yunanlılar tarafından İşgali ve Yunan Mezâlimi Hakkında Makâmat-ı Askerîyeden Mevrûd Raporları Hâvi İkinci Kitap, Matbaa-i Askerîye, Dersaadet, 1335.

İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Jandarma Kumandanlığı'nın ve Osmanlı Komisyonu Reisi'nin Raporları, Matbaa-i Askeriye, Dersaâdet, 1335.

İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Makâmat-ı Askeriyeden Mevrûd Raporlar, Matbaa-i Askeriye, Dersaâdet, 1335.

JAESCHKE, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri,** (Çev. Cemal Köprülü), Ankara, 1986.

KARAUĞUZ, Tahir, **Anadolu'dan Koğduklarımız,** İstanbul, 1965.

KAYGUSUZ, Bezmi Nusret, **Bir Roman Gibi,** İzmir, 1955.

KERMAN, Zeynep, **Belçika Temsilciliği Vesikalarına Göre Millî Mücâdele**, İstanbul, 1983.

KINROSS, Lord **Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu**, (Çev. Necdet Sander), İstanbul, 1984.

KİTSİKİS, Dimitri, **Yunan Propagandası**, İstanbul, 1963.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk Ve Türk Devrimi Kronolojisi, 1918-1938**, Ankara, 1973.

KODAMAN, Bayram, **Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası**, İstanbul, 1983.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Milli Mücâdele'de Denizli, Isparta Ve Burdur Sancakları,** Ankara, 1990.

KURAT, Yuluğ Tekin, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması**, Ankara, 1986.

M. CEMİL (BİLSEL), **Lozan**, C. I-II, İstanbul, 1933.

Matbuat, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335.

MERAM, Ali Kemal, **Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi**, İstanbul, 1969.

MISIROĞLU, Kadir, **Türk'ün Siyah Kitabı, Yunan Mezâlimi**, İstanbul, 1979.

MORALI, Nail, **Mütarekede İzmir, Önceleri Ve Sonraları**, İstanbul, 1976.

OKURER, Mehmet, **İzmir, Kuruluştan Kurtuluşa,** İzmir, 1970.

OKYAR, Fethi, **Üç Devirde Bir Adam**, (Haz. Cemal Kutay), İstanbul, 1980.

OLCAY, Osman, **Sèvres Andlaşmasına Doğru,** Ankara, 1981.

ORBAY, Rauf, **Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım**, C. I, İstanbul, 1993.

Orta Anadolu'da Yunan Mezâlimi, Garp Cephesi Erkân-ı Harp Şubesi, Cüz. IV/Ks. 2, Vilâyet Matbaası, Ankara, 1337.

ÖKTEM, Haydar Rüştü, **Mütareke Ve İşgal Anıları**, (Haz. Zeki Arıkan), Ankara, 1991.

ÖZALP, Kâzım, **Milli Mücâdele, 1919-1922**, C. I, Ankara, 1988.

ÖZKAYA, Yücel, **Milli Mücâdelede Atatürk Ve Basın**, Ankara, 1989.

ÖZTOPRAK, İzzet, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, Ankara, 1981.

SALIŞIK, Selahattin, **Tarih Boyunca Türk-Yunan ilişkileri Tarihi Ve Etniki Eterya**, İstanbul, 1968.

SELÇUK, İlhan, **Yüzbaşı Selahattin'in Romanı**, C. II, İstanbul, 1981.

SELEK, Sebahattin, **İsmet İnönü, Hatıralar**, C. I, İstanbul, 1985.

SMİTH, Michael Llewellyn, **Anadolu Üzerindeki Göz**, (Çev. Halim İnal), İstanbul, 1978.

Smyrne Turquie, Publication de la societe de Defance des Droits Ottomans, Smyrne, 1919.

SONYEL, Salahi R., **Türk Kurtuluş Savaşı Ve Dış Politika**, C. I, Ankara, 1987.

SONYEL, Salahi R., **Türk Kurtuluş Savaşı Ve Dış Politika**, C. II, Ankara, 1986.

SOYSAL, İsmail, **Tarihçeleri Ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, (1920-1945), C. I, Ankara, 1983.

SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemali, **Başımıza Gelenler, Yakın Bir Mazinin Hatıraları, Mondros'tan Mudanya'ya**, İstanbul, 1939.

SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemalî, **Yok Edilmek İstenen Millet,** İstanbul, 1957.

SU, Kâmil, **Manisa Ve Yöresinde İşgal Acıları**, Ankara, 1982.

SÜVÂRİ YÜZBAŞISI AHMED, **Türk İstiklâl Harbi Esnasında Milli Mücâdele** (Yay. İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci), İzmir, 1993.

ŞİMŞİR, Bilal, **İngiliz Belgelerinde Atatürk, (1918-1938)**, C. IV, Ankara, 1984.

TAÇALAN, Nurdoğan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken,** İstanbul, 1970.

TANAŞ, İ. Hrisoltoos, **Yunan Süvarisi Küçük Asya Harekâtında,** (Çev. Niko Grioriadis), Atina, 1934.

TANSEL, Selahattin, **Atatürk Ve Kurtuluş Savaşı**, Ankara, 1965.

TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C. I, Ankara, 1977.

TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C.III, Ankara, 1973.

TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C.IV, Ankara, 1978.

TANSU, Muzaffer, **Konuşan Hatıralar**, Ankara, 1974.

TANSU, Samih Nafiz, **Hüsamettin Ertürk Anlatıyor, İki Devrin Perde Arkası**, İstanbul, 1957.

TUĞLACI, Pars, **Osmanlı Şehirleri**, İstanbul, 1985.

Türk İstiklâl Harbi, Gn.Kur. Harp Tarihi Dairesi, C. I, Ankara, 1962.

Türk İstiklal Harbi, Gn.Kur. Harp Tarihi Dairesi, C.I, Ks.2, Ankara, 1963.

Türk İstiklâl Harbi, Gn.Kur. Harp Tarihi Dairesi, C.II, Ks.1, Ankara,1963

TÜRKGELDİ, Ali, **Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi**, Ankara, 1948.

Türkiye'de Yunan Fecâyıı, Dâhiliye Vekâleti Yayını, Ahmet İhsan Matbaası, C. I-II, İstanbul, 1337.

TÜRSAN, Nurettin, **Yunan Sorunu**, Ankara, 1987.

UMAR, Bilge, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Ankara, 1974.

US, Asım, **Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım**, İstanbul, 1964.

Yunan Fecâyına Müteallik Aydın Vilâyeti'nin Beynelmilel Tahkik Heyeti'ne Verilmek Üzere Topladığı Vesâik-i Resmiyeye Müstenid Hülâsa, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335.

Yunan Kuvve-i İşgaliyesi ve Yerli Rum Ahâli Tarafından İkâ Edilen Cerâim ve Cinâyatın Tahkik Edilebilen Bazı Aksâmı, 1335.

Yunanlıların Yeni İşgal Ettikleri Söke Havâlisinde Yunan Askerlerinin Vahşeti, Tarihsiz, ATASE Kütüphânesi, İstiklal. 152.

MAKALELER

AKŞİN, Sina, "Paris Barış Konferansının Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri**, (Gn. Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını), Ankara, 1986

ALTAY, Fahrettin, "İzmir Fâciasının Muhâkemesi", **BELLETEN**, C. XXII, S. 89, (Ocak, 1959)

ARI, Kemal, "Yunan İşgalinden Sonra İzmir'de Emvâl-i Metrûke ve Fuzûli İşgal Sorunu", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.V, S. 15, (Temmuz, 1989)

ATAMER, Hamdi, "Milli Direnme", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**; C. II, S. 7 (Nisan, 1968); C. II, S. 9, (Haziran, 1968); C. II, S. 10, (Temmuz, 1968); C. II, S. 11, (Ağustos, 1968); C. II, S. 12, (Eylül, 1968)

BAYKAL, Bekir Sıtkı, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu Olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri", **BELLETEN**, C. XXXIII, S: 132, (Ekim, 1969)

BAYUR, Hikmet, "Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti'nin Paylaşılması Hakkında Yapılan Antlaşmalar", **Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri**, Ankara, 1975.

BUYTULLUOĞLU, Hamdi, "Milli Mücâdele Başlıyor", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, C. III, S. 13, (Ekim, 1968); C.III, S. 14, (Kasım, 1968); C. III, S. 17, (Şubat, 1969); C. III, S. 18, (Mart, 1969); C. IV, S. 19, (Nisan, 1969); C. IV, S. 20, (Mayıs, 1969); C. IV, S. 21 (Haziran, 1969); C. IV, S. 22, (Temmuz, 1969); C. IV, S. 23 (Ağustos, 1969); C. IV, S. 24, (Eylül, 1969)

CAN, Fahir, "Kurmay Albay Todori'nin Hikâyesi", **Yakın Tarihimiz**, C. II, S. 24 (Ağustos, 1962)

ÇUKUROVA, Bülent "15 Mayıs 1919, İzmir de Yunan Mezâlimi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. III, S. 8, (Mart, 1987)

DURAN, Tülây, "Millî Mücâdele'de İstanbul Hükümeti'nin İlk Tahkik Heyeti, Kongreler ve Erzurum Mebusu Ziya Bey'in Çalışmaları", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, C. IX-X, 57, (Haziran, 1972)

HATİPOĞLU, Murat, "Elefterios Venizelos'un 1910 Yılında İktidara Gelmesiyle Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter", **Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri**, (Gn. Kur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını), Ankara, 1986.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, "Milli Mücâdelede Denizli Isparta, Burdur ve Çevresindeki Azınlıkların Tutum ve Davranışları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. V, S. 15, (Temmuz, 1989)

MUTLUÇAĞ, Hayri, "Mustafa Kemal'in İzmir'de Yapılan Zulümleri Osmanlı Hükümeti'ne Bildiren Telgrafı", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, C. III, S. 14, (Kasım, 1968)

ORHONLU, Cengiz, "Yunan İşgalinin Meydana Getirdiği Göç ve Yunanlıların Yaptıkları Tehcirin Sonuçları Hakkında Bazı Düşünceler", **BELLETEN**, C. XXXVII, S. 148, (Ekim, 1973)

ÖKTE, Ertuğrul Zekai, "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilâl Cemiyeti Kordus", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, C. VII, Sayı. 40, (Ocak, 1971)

SAĞLAMER, Kayhan, "Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezâlimi Hakkında Müttefiklerarası Komisyonun Raporu", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, C. IX-X, 49, (Ekim, 1971)

SERTOĞLU, Mithat "Anadolumuz Hakkında Yunanlıların Düşünce ve Emelleri", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, C. IV, S. 19, (Nisan, 1969)

SERTOĞLU, Mithat, "Mütareke Devrinde Saltanat Şûrası ve Millî Şûra Hazırlıkları", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, C. IV, S. 22, (Temmuz, 1969)

SONYEL, Salâhi R., "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hıristiyan Azınlıkların Rolü", **BELLETEN**, C. XLIX, S. 195, (Aralık, 1985)

SÜMER, Tülin, "Türkleri Makedonya'dan Göçe Mecbur Eden Yunan Zulümleri", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, C. III, S. 15, (Aralık, 1968)

TEREK, Ahmet Bekir, "Yunan Hedefleri ve Stratejisi Karşısında Gerçekler ve Türkiye", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, C. V, S. 29, (Şubat, 1970)

TURAN, Mustafa, "İstirdatta İzmir Büyük Yangını", **Nihal Atsız ve Nejdet Sançar Armağanı**, Afyon, 1995.

TURAN, Mustafa, "İzmir'in İşgalinden Önce Anadolu'da Rum Taşkınlıkları", **A. Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, S. 6, (Kasım, 1990)

ÜLKER, Necmi, "Mezar Kitâbelerinin İzmir Tarihi İçin Önemi ve Şehit Fethi Bey", **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, (Haz. Tuncer Baykara), İzmir, 1994.

ÜLKÜTAŞIR, Türkân, "Mondros Mütarekesinin Sarsıntıları ve Karşı Direnişler" **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, C. IV, S. 23, (Ağustos, 1969,

ÜNAL, Tahsin, "İzmir'in İşgâli Fâciası", **Hayat Tarihi Mecmuası**, S. 9, (Ekim, 1968)

Yakın Tarihimiz, "Kâzım Özalp Anlatıyor,", C. II, S. 22, (Temmuz, 1962)

Yakın Tarihimiz, "İzmir'e Doğru", , C. III, S. 28, (Eylül, 1962)

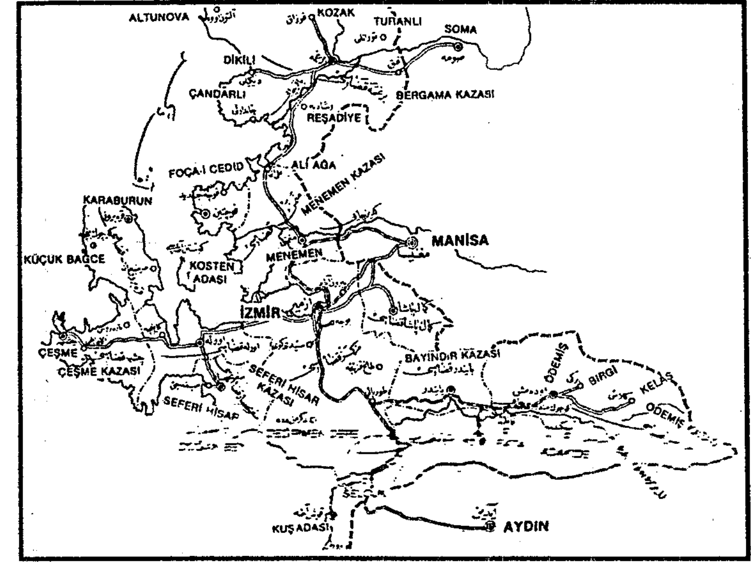
Yakın Tarihimiz, "Nurettin Paşa Pontuscuları Anlatıyor", C. II, S. 21, (Temmuz, 1962)

Yakın Tarihimiz, "Rauf Orbay'ın Hatıraları", C. II, S. 26, (Ağustos, 1962); C. III, S. 27, (Ağustos, 1962); C. III, S. 31, (Eylül, 1962)

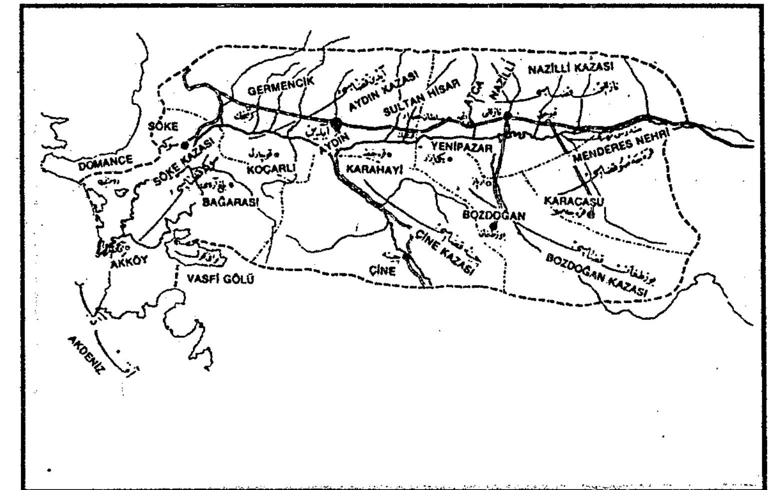
EKLER

(EK. 1)

İzmir Sancağı

Aydın Sancağı

Manisa Sancağı

Denizli Sancağı

(EK. 2)

TİTE Arş. 133/19659-19720

(EK. 3)

BİRİNCİ, ÜÇÜNCÜ, ONBİRİNCİ, ONÜÇÜNCÜ, ONDÖRDÜNCÜ, ONBEŞİNCİ, YİRMİNCİ KOLORDU, ELLİYEDİNCİ FIRKA KUMANDANLIKLARINA ŞİFRE,

Son zamanlarda Dersa'âdet'e İzmir havâlîsinden ba'zı Yunan zâbitleriyle komitecileri gelmişlerdir. Bunlar halk arasına dağılarak, Kuvâ-yı Milliye'yi teşkîl eden ve ücretle istihdâm olunan Türklerin mev'ûd ücretin verilmemesinden, elbise, ayakkabı ve levâzım noksanından dolayı birer birer firara başladıklarını, yakın zamanda, bi'l-umûm Kuvâ-yı Milliye'nin dağılacağını ve Yunan ordusunun serbest kalarak istediği kadar tevsî'-i işgâl edeceğini ve Marmara Denizi'nde dahi Yunan bayrağının temevvüc edeceğini neşr ve işâ'e etmektedirler. Bu haberlerin en ziyâde On dördüncü ve On ikinci Kolordularla Elli yedinci Fırka'yı alâkadar ettiğine bilhassa celb-i nazar-ı dikkat olunur.

21 Teşrîn-i sâni 1335

Harbiye Nâzırı

ATASE Arş. Kl. 186 Ds. 25-93 F. 123

(EK. 4)

BİRİNCİ, ÜÇÜNCÜ, ONİKİNCİ, ONÜÇÜNCÜ, ONDÖRDÜNCÜ, ONBEŞİNCİ, YİRMİNCİ KOLORDU ELLİYEDİNCİ FIRKA KUMANDANLIĞINA,

Vaktiyle taht-ı silâhda iken terhîs edilen Rum efrâdının gizli komiteler ve Metropolithâneler tarafından Dersa'âdet'e getirildikleri ve bunların Patrikhâne'de Venizelos nâmına tahlîf edildikden, yedlerine Yunan pasaportu, techîzât ve elbise-i askeriye verildikden sonra Anadolu'ya sevk edildikleri, vazîfelerinin Anadolu'da Yunanistan'ın nâmına propaganda yapmak, gizli teşkîlât vücûda getirmek olduğu haber alınmıştır. Geçen hafta Konya ve Ankara civârlarından bu sûretle 11 kişi gelmiş, ta'lîmât ve mevâdd-ı lâzimeyi alarak Antalya, Ayvalık ve (*) havâlîsine sevk edilmişlerdir. Kolordularca bunlar hakkında ta'kîbât-ı ciddiye icrâsına ale'd-devâm itina olunması rica olunur.

22 Teşrin-i Sânî 1335

Harbiye Nâzırı

(imza)

ATASE Arş. Kl. 186 Ds. 25-93 F. 124

(*) Buradaki kelime okunamamıştır.

(EK. 5)

MENEMEN AHÂLÎSİNİN KATLİÂM HAKKINDA DÜVEL-İ İ'TİLÂFİYE İZMİR MÜMESSİLLERİNE VERDİKLERİ MUHTIRA SÛRETİ

Şehr-i haziranın 17. salı günü Menemen'de Yunan kuvve-i işgâliyesinin ahâlî-i İslâmiye üzerine tertîb etdikleri katli'âm hakkında nazargâh-ı mu'âdeletiniz ma'rûzât-ı âtîyede bulunmağla, nâdim-i insâniye ve hıfz-ı beşeriyet olan hükûmetinize ilticâ etmiş oluyoruz.

Ta'arruz müretteb plan dâhilinde kasden icrâ edildiğine ber-vech-i zîr mevâdd üzerine beyân etdiğimiz vekâyı' en mühim birer delîl teşkîl edebilir.

1- Vak'adan bir gün evvel İslâm ahâlîden silâh taharrî edilmesi,

2- Bergama'dan perişân bir sûretde ric'at eden Yunan askerlerinin Hıristiyan ahâlî ile istişâre etdikden sonra Değirmendağı'na çekilmesi,

3- Hâdise-i fâci'a sabahının gecesi, kuvvetli bir müfreze-i askeriye ile takviye edilmesi ve asâkir-i merkûmeye dâirede beytûtet eden Kaymakam Kemal Bey ile altı nefer Türk ve Müslüman jandarmanın sebepsiz katl olunmasına müsâade edilmesi,

4- İslâm ahâlî tarafından silâh atılmadığı, hiç bir asker ve Rum ahâlînin cerh ve katl olmaması ile sâbitdir.

5- Mu'âyene netîcesi yaralarda domdom kurşunu olduğu sâbitdir.

6- Vak'adan bir kaç gün evvel İslâm ahâlînin katli'âmına muhâlefet etdiğinden dolayı Nikolaki Efendi'nin, ayak takımı tarafından kilisede sözlü ve fiili tecavüze uğraması,

7- Hâdiseden bir gün evvel Müslümanlarla muhtelit bulunan Hıristiyanların hâne ve mağazalarının haç işâretiyle ayrılması ve bunun netîcesinde İslâm mağazalarının yağmalanması,

8- Menemen Pazarbaşı Mahallesi'nde zahire ticâreti ile meşgûl tüccârdan ve Havra hey'et azasından Ananya'nın Ömer Refiğ ve Şükrü Efendilerin mağazalarında ve kendilerinin huzûrunda Erzurumlu İzzet Bey'e "Rum gençlerinin Türkleri katli'âm etmek istediklerini ve kendisinin Metropolit Vekili ile mâni olmakta olduklarını" ikrâr ve i'tirâf eylemesi,

9- Hükûmet Konağı civârında Sabancı Penayut denilen şahsın Müslümanlardan tanıdıklarına "sizleri keseceğiz" demiş olmasının şâhidlerin ifâdesi ile sâbit olduğu,

10- Kaçağanoğlu bağının yanındaki çukurda ve şose üzerinde Hâfız Baki Efendi'nin şose üzerinde kâ'in bağıyla, yoklama kâtibi Tahsin Efendi'nin bağı arasındaki büyük çukurda ahâlî-i İslâm'dan hâric-i şehirde katl olunanların bir kısmı nehre ilkâ, büyük bir kısmı defn ve imhâ olunmuştur.

11- Kızkuyusu'nda dahi bir çok İslâm katl edilmiştir. Çerkes Mahallesi'nde telefât-ı küllîye vukû' bulmuştur.

12- Salhâne civârında Koğacıbağı mahalde cesetlerin yakılarak mahvolduğu ve istasyon civârında Arnavut Sâlih zevcesi ve kızının ve hüviyeti meçhul diğer bir şahsın katl ve defn edildikleri ve Büyük Değirmen nâm tepede dahi kezâ bir kaç cesedin gömüldükleri muhakkaktır.

ATASE Arş. Kl. 89 Ds. 129-326 F. 26

(EK. 6)

26/5/35 tarihli Sabah gazetesinden:

Yunan Kuvve-i İşgâliyesi Kumandanının Ahâlîye Tebliğâtıdır.

Müttefiklerin inzimâm-ı muvâfakatıyla hareket eden hükûmet-i metbu'amdan telâkkî eylediğim emr mûcibince İzmir ve civârının işgâl-i askerîsine mübâşeret ediyorum. İşgâlden maksat kavânîn-i mevcûdenin hüsn-i muhâfaza ve himâyesi sûretiyle umûm ahâlînin refâhını te'mîndir. Ma'ahâzâ üç bin seneden beri Yunanistan'la günâ gün esbâb ile merbût bulunan arâzî hakkında müzâkere-i düveliyece ittihâzına intizâr olunan karârdan evvel isti'câl etmek fikr ve maksadı külliyen mevcûd değildir. Bir sâbık vezâifi ifâda devâm edecek olan devâir-i mülkiye ve dîniye me'mûrları vazîfelerinin icrâ ve teshîl ve âsâyişin te'mîni husûsunda her an kuvve-i askeriyenin mu'âvenetini taleb edebilirler. Askerin kendisiyle temâsda bulunacakların i'tikâdât-ı dîniye, an'anât-ı kavmiye ve âdâb ve âdâtına tamâmiyle hürmetkâr bulunacağına herkes emin olsun. Kumandanlığın kapusu arz edilecek mürâca'ât ve şikâyâtı kemâl-i şefkatle istimâ' içün dâimâ açıkdır. Herkesin iş ve gücüyle meşgûl olarak güzel vatanları hakkında müzâkere-i düveliyece ittihâz edilecek karara i'timâd ile intizâr eylemesini bilâ-tefrîk-i cins ve mezhep sekene-i memlekete tavsiye eylerim.

İzmir 23 Mayıs 1919

Kuvve-i İşgâliye Kumandanı

Miralay Zafiriu

İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Makâmat-ı Askeriyeden Mevrûd Raporlar, Matbaa-i Askeriye, Dersaâdet, 1335, s.17

(EK. 7)

HARBİYE NEZÂRET-İ CELÎLESİ'NE

1- İngiliz Vis Amirali Calthorpe'dan 14 Mayıs 1335 öğleden evvel sâ'at 9'da aldığım notada, İzmir İstihkâmâtıyla tedâbir-i tedâfü'iyeyi hâiz arâzînin şerâit-i Mütarekenin 7. maddesine tevfîkan Düvel-i Mü'telife kuvâsı tarafından o gün öğleden sonra işgâl edileceği ve keyfiyetin Bâb-ı Âli'ye bildirildiği beyan edilmesi üzerine keyfiyet makâm-ı nezâret-penâhîlerine bi'z-zat arz edilmişti. Cevâben, Amiralin bu teklîfi şerâit-i mütâreke ahkâmı icâbından olmakla muvâfakat edilmesi lüzûmu tabî'îdir denmiş ve bu işgâlin muvakkat bir mâhiyeti hâiz olup, bunun Yunan işgâline müncer olacağının muhtemel olduğu ve bu husûsda musırrâne şâyi'ât deverânı ma'rûzâtına dahi bu gibi şâyi'âta ehemmiyet vermeyiniz buyrulmuştu.

2- Aynı gün öğleden sonra 11.30'da Amiral Calthorpe'dan şifahî ma'rûzâtımı mü'eyyid ber-vech-i âtî notayı aldım. Şerâit-i mütârekenin 7. maddesine tevfîkan Düvel-i Mü'telife'nin muvâfakat ve karârıyla İzmir'in Yunan kıta'âtı tarafından işgâl edileceği ve kuvâ-yı işgâliyeyi hâmil nakliye sefâ'ininin 15 Mayıs 1335 sabah sâ'at 8.00'den i'tibâren limana vürûd ve ihrâcı te'mîn etmek üzere sabah sâ'at 7.00'den i'tibâren iskelelerin Yunan bahriye müfrezeleri tarafından işgâl edileceği ve her türlü sû-i tefehhüm ve mü'essif vakâyı'a mâni olmak ve ihrâc iskeleleri civârındaki Pasaport ve Punta'daki karakollardaki müfrezelerden mâ-'adâ bi'l-umûm kıta'ât-ı mü'essesâtın bulundukları garnizonlarda müctema' bir hâlde bulunarak Yunan Kuvâ-yı İşgâliye kumandanının vereceği emre intizâr eylemeleri ve hâricle muharebeyi men' eylemek için telgrafhânenin hemen İngilizler tarafından işgâl edilmek üzere bulunduğu zikrile nihâyetinde limandaki kuvvetli İtilâf donanmasının sükûn ve âsâyişin takrîri husûsunda en müessir âmil olacağı tehdîdi ilâve edilmişti. Keyfiyet 15.5.1335 sâ'at 1 evvelde Nezâret-i Celîlelerine arz edilmiş ve İzmir'deki bi'l-umûm kıta'ât ve müessesâtın nota muhteviyâtına tevfîkân tebliğât-ı kat'iyede bulunarak sükûn ve âsâyişin kat'iyyen muhâfazası tebliğ edilmişti.

3- 15 Mayıs 1335 öğleden evvel karaya çıkan Yunan kıta'âtı sâ'at 11.00'den i'tibâren büyük bir bayrağa takılı uzun bir sırık omuzunda komitacı Rumlardan müteşekkil bir cemm-i gafîr kolbaşı ile kolun yanlarını ihâta ederek alkışlar ve "Zito Venizelos"lar arasında Kışla önünden mürûra başladı. Kışla'daki bi'l-umûm Kolordu, Ahz-ı asker, 56. Fırka ve Süvâri

Alayı ve müteferrik kıta'ât ve müessesâtın zâbitân ve efrâdı vazîfeleri başında ve Kışla kapıları, Kışla cephesini kâmilen ve ona mülâsık dükkân ve gazinoları geçerek sağa, tramvay yoluna döndükden biraz sonra Rumlardan biri tarafından olması pek muhtemel bir rovelver endâhtını müte'âkib Yunan askeri derhal Kışla'ya karşı mevzi' alarak Kışla cephesini mütemâdiyen ve lâ-yenkati' olmak üzere ateşe tutmuş ve yine Kışla karşısında vaziyet etdiği hafîf bir makinalı tüfenk bu ateşe iştirak etmiştir. Kemâl-i sükûn ve intizâm ile işleriyle meşgûl bulunan hey'et-i zâbitân işbu nâgehânî hâle karşı evvelâ dûçâr-ı veleh ve hayret ve ba'dehu ateşden pek de müte'essir olmayan Kışla'nın koridorlarında ictimâ' etmiş ve kasdî olduğuna tamâmen kani' olduğum cihetle bilâ-lüzûm sefk-i dimâya mâni' olmak için vesâit-i mümkinenin kâffesi isti'mâl edildiği hâlde mütezâid bir sûretde ve ateşin devâmı maksadını hâinâne ve âdetâ şu vesîle ile bütün umûr-ı idârenin imhâsına say'-ı fikriyle ihtirâ' edildiğini ihsâs eylediğinden bu hâle ancak her ne sûretle olursa olsun ateşi kestirmekle belki çâre bulunacağı teferrüs edilmekle hemen büyük bir sırığa raptedilen bir muhâbere bayrağını alarak kapıdan üzerlerine yürünmesi üzerine başlarında zâbitleri bulunan müteheyyic askerin süngüleriyle üzerlerimize yürümekde olduğunu gördüm ve zaten maksat, kat'iyyen mukâbele edilmediğini ve hiç şüpheye mahal kalmamak için ben ve ma'iyyetimin teslîm olmalarından ibâret bulunmuş olduğundan orada tevakkuf etdim. Bu hâl intizâmsız bir orduya bile te'sîri muhakkak iken, bir müddet daha bu ateşin devâmını mûcip olmuş ise de nihâyet kesilmişdir.

4- Nizâmiye kapısına çıkıldığı andan i'tibâren haysiyet ve şeref ve namûs-ı hükûmet-i askeriyeyi tamâmen pay-mâl eden ve şimdiye kadar târîhin kaydetmediği cinâyât ve fecâyı' ve hakâret başlamışdır. Bi'z-zat bendeniz de dâhil olduğum hâlde en ağır mu'âmelelere ma'rûz kalınmış ve zâbitânın süngü ve dipçik darbeleri altında taharriyâtı yapılmış ve kalpakları alınarak, yırtılmış ve çiğnenmiş ve bir kısmı da süngülere takılmış ve üzerlerinde bulunan para, sâ'at, yüzük, sigara tabakası ve mendil gibi her türlü levâzım ve techîzâtı tamâmen gasp ve yağma edilmiş ve en ağır elfâz-ı müstehceneyle tahkîr ve darb edilerek şekil ve kıyâfetleri acâib komitacı ve çeteci kesândan mürekkep efrâd tarafından bi'l-ihâta hey'et-i umûmîye tahrîk edilmiş ve buna karşı Yunan zâbitânının ef'âl ve harekâtı yalnız ihmâl-i tesâmüh değil, bilakis evzâ' ve etvâr-ı behîmâne ile etrâfımızı ihâta eden gürûh-ı rezîleyi teşvîk ve terğîb mâhiyetinde idi.

5- Bu esnâda, gayr-ı kâbil-i tasavvur ve en ibtidâ'î vahşetin bile kabûl edemeyeceği cinâyât ve fecâyı' irtikâb edilmişdir. Hey'et-i zâbitân ve

efrâdın güzergâhda tarafeyne toplanmış olan Yunan Kuvâ-yı İşgâliyesi tamâmen rovelverlerle müsellah Rumlar tarafından kâfile üzerine mütemâdiyen endâht edilmiş ve erfâd, ahâlî tarafından her türlü vesâitle zâbitân ve efrâd darp ve işkence edilmiş, en galîz elfâz ile tahkîr ve tezlîl edilmişdir. Rıhtımda bulunan her Yunan vapurundan ve rıhtımdaki bi'l-umûm apartman mağaza ve hânelerin balkonlarından câdde üzerindeki müctema' Yunan askeri ve Rum ahâlî bu fecâyı'a her türlü vesâit-i cinâiye ile iştirâk etmişlerdir. Kâfileye elleri yukarıda olduğu hâlde "Zito" bağırtılmışdır. Pek çok zâbitân ve efrâd bilâ-merhamet câniyâne şehîd ve mecrûh edilmişdir. Bu sırada nüzûl eden müdhiş yağmur ve dolunun hülâsaten bi'l-âhare arz edeceğim zâyi'âtın kısmen olsun tenâkısına mühim sûretde dahl ve te'sîri olmuşdur. Bu suretle Kışla'da ateş kestirmek üzere kullandığımız beyaz bayrak bizzat bendenizin elinde olduğu hâlde Kordon'da Avcılar Kulübü karşısındaki Patris Vapuru'na kadar sevk edilmişdir. Burada en ziyâde ateşe Yunan'ın Anadolu Bankası ile Yunan torpidosundan ma'rûz kalınmışdır. Bütün bu fecâyı' ve cinâyâta resmî ve gayr-ı resmî bi'l-umûm ecânib ve limanda bulunan Düvel-i Mü'telife sefâini zâbitân ve efrâdı tamâmen ve aynen şâhid olmuşlardır.

Zâyi'âtın henüz mikdâr-ı hakîkîsi ta'yîn ve tesbît edilmemiş olmakla berâber zâbitân ve efrâddan otuz kırkı mütecâviz şehîd ve altmışı mütecâviz ağır ve hafîf mecrûh olmuşdur. Ezcümle şehîd ve mecrûhîn arasında kolordu Ahz-ı Asker Re'îsi Süleyman Fethi ve Erkân-ı Harbiye Miralaylarından Ali ve Kolordu Ser-tabîbi Şükrü Beyler dâhildir.

6- Vapurda mikdarı herhâlde otuzu mütecâviz Yunan efrâdından mürekkep taharrî me'mûrlarının icrâ etdikleri fecâyı', hakâret, gasp ve tezyîf ve darp ve işkence, zâbitân ve efrâdın cidden izzet-i nefsini, haysiyet-i vakarlarını tamâmen kesr ü mahvetmiş ve kendilerini şâyân-ı terahhüm sefâlet ve mezellete ilkâ etmiştir.

7- Âcizleri dâhil olduğu hâlde bi'l-umûm zâbitân ve efrâd bidâyetde, vapurun alt ambarlarında ihrâc edilmek üzere olan hayvanât ambarlarına habs ve tevkîf edilmişlerdir. 6-7 sâ'at kadar devâm eden fecâyı'-ı mârûzadan sonra ma'iyyetimde Erkân-ı Harbiye Re'îsi Abdülhamid ve 56. Fırka Kumandanı Kaymakam Hürrem Beylerle berâber iki sâ'at zarfında İzmir'in terk ve tahliyesi zımnında tedâbir-i lâzimenin ihzârı vazîfesiyle Kışla'ya çıkarılarak tevkîf edildik.

8- Vapurda kalanlara yüzbaşı rütbesine kadar olan mâ-fevk zâbitân ve yekdiğerini müte'âkip birer ikişer sâ'at fâsıla ile diğer zâbitân da vapurun

ikinci sınıf kamaralarına nakledilmiştir. A'zamî, otuz iki yataklı olan mezkûr kamaralara lâ-ekal 150'yi mütecâviz zâbitân iskân edilmiş ve dışarıda tevkîf edilmiş olan polis me'mûrîni ile me'mûrîn-i mülkiyeden ve efrâd-ı ahâlîden ba'zıları da aynı kamaraya iltihâk etdirilmişdir. İzmir'deki Düvel-i Mü'telife mümessillerinden ba'zı zâbitânın vürûduna kadar güzerân eden kırk sekiz sâ'at zarfında zâbitân ve efrâda i'âşe nâmıyla kat'iyyen hiçbir şey verilmemişdir. Kırk sekiz sâ'at sonra da ancak bir kaç peksimet ile zeytin ve kaşar peyniri ile biraz da kuru incir verilmiştir. Mecrûh düşen zâbitânın tedâvîlerine pek sathî ve yalnız bakılmamış denmemek için sarılmış ve en ağır yaralı bir zâbit kırk sekiz sâ'at bu izdiham içerisinde bırakılmıştır. Vapurda teneffüs ihtiyâcı ancak üç dört sâ'atde beş altı dakîka güverteye çıkarılmak sûretiyle te'mîn edilmiştir. Tafsilâtdan ictinâben fecâyı'ın cümlesini daha ziyâde tasvîre hâcet görmüyorum.

9- Müte'addit ve mütevâlî teşebbüsât netîcesinde 15 Mayıs 1335 öğleden sonra sâ'at 1.00'den 18 Mayıs 1335 sabah sâ'at 9.00'a kadar devâm eden bu işkenceli mahbûsiyetden sonra zâbitân ve efrâd vapurdan tahliye edilmiş ve Kışla'ya nakledilmiş ve bir müddet sonra da müte'ehhil bulunanlar Yunan vesîkaları mukâbilinde hânelerine serbest bırakılmış ve mücerred zâbitân da Kışla'da alıkonulmuştur.

10- Kışla'da ve diğer kıta'ât ve müessesâtda vukû' bulan fecâyı' da hülâsaten ber-vech-i âtî arz olunur:

Kışla'da her şey dûçar-ı ta'arruz olmuş ve tahrîb edilmiş ve muhteviyâtı cem'an yüz elli bin lirayı mütecâviz olan Kolordu Ahz-ı Asker, 57. Fırka ve İnşa'ât-ı İstihkâmiye kasaları kâmilen soyulmuştur. Zâbitân ve efrâdın bi'l-umûm eşyâ-yı zâtîye ve techîzât ve mirî eşyâ ve levâzımı tamâmen yağma ve gasp edilmişdir.

11- Kışla'da müctema' ve vapura sevk edilmiş olan zâbitândan mâ-'adâ diğer kıta'ât ve müessesâta mensûp ve müteferrik zâbitân ve efrâd da muhtelif mahallerde envâ'ı hakâret ve işkence ve sâir mu'âmele ile pey-der-pey tevkîf ve Kışla'ya aynı hakâretle celp ve hapsedilmişlerdir. Bu kıta'ât ve müessesât ile ambarlar aynı tahrîbâta dûçar olarak kasa, techîzât, levâzım ve eşyâ ve erzâk yağma ve tahrîb edilmişdir.

12- Bu sûretle kâmilen soyulmuş, her türlü eşyâ ve levâzım ve techîzâtı alınmış olan zâbitânın hâneleri de dûçâr-ı ta'arruz olarak eşyâ-yı beytiyeleri yağmâ edilmiş ve müte'ehhil ba'zı zâbitân ve efrâd â'ilelerinin ırz ve nâmûs ve hayâtlarına ta'arruz vukû' bulmuşdur. Binâ'enaleyh, İzmir'deki zâbitân, şeref ve haysiyet ve nâmûs ve izzet-i nefisleri münkeser

ve mâdum elbise ve techîzât ve en lüzûmlu eşyâdan mahrûm üryân ve sefîl bir hâldedirler.

13- Kolorduya mensûb Urla, Ayvalık Manisa, Aydın, Söke ve Antalya'daki kıta'âtdan henüz ma'lûmât alınamamışdır. Bu husûsda alınacak ma'lûmât ayrıca arz edilecekdir.

20 Mayıs 1335

17. Kolordu Kumandanı

Mir-livâ Ali Nâdir

ATASE Arş. Kl. 12 Ds. 74-49 F. 5, 72/1-7; Kl. 14 Ds. 72-55 F. 27-1, 39-1; Kl. 26 Ds. 38-105 F. 64-65; Kl. 85 Ds. 103-316 F. 10; **İzmir, Ayvalık ve Aydın Havâlisinin Yunanlılar Tarafından İşgali ve Yunan Mezâlimi Hakkında Makâmât-ı Askeriyeden Mevrut Raporları Hâvi İkinci Kitap**, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet, 1335, s. 9 vd.; **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, S.37, Vesika No:895; Celâl Bayar, **Ben de Yazdım**, C.VI, İstanbul,1968, s.2004, Belge No:108; **Türk İstiklal Harbi**, Gn. Kur. Harp Tarihi Dairesi, C.II, Ks.1, Ankara, 1963, s. 53; Asaf Gökbel, **Milli Mücâdelede Aydın**, Aydın, 1964, s. 84 vd.; Süvâri Yüzbaşısı Ahmed, **Türk İstiklâl Harbi Esnasında Milli Mücâdele** (Yay. İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci), İzmir, 1993, s.13 vd.

(EK. 8)

TRADUCTION

J'ai l'honneur de porter à votre connaissance les atrocités commise par les Héllènes aux environs d'Eudemich pendant l'occupation des territoires mentionnées dans la note du Général Millain:

Le 21 novembre, lorsque les Héllènes attaquèrent les hauteurs avoisinant du village (Kaimakdji) du Kaza d'Eudemich, qui est en effet dans la nouvelle zone d'occupation, ont poussé leur agression jusqu'au villages Kızdia, Ayasolog, Yalou, Tachaili, Kaimakdji-i Kebir, Ouzoun-dere, Kadikeuy et les ont bombardés pendant plus de trois heures, leurs habitants hommes, femmes, enfants, ont commencé à se refugier ailleurs j'ai été moi-meme le temoin oculaire du fait, suivant: une trentaine de persones (femmes et enfants) mortes dans la neige et la gêle, gisaient par terre en plein air. Nous apprimes également par les refugiés que les femmes qui n'ont pas pu fuir la cruauté des Héllènes ont subi les actes les plus ignomineux: les vieilles furont massacrées, les jeunes violées.

C'est une honte pour l'humanité entière de laisser ajouter les Héllènes à ses barbaries précedentes, d'autres plus odieuses encore.

Nous, Les Turcs, estimons comme un devoir sacre et religieux l'obligation de sauvegarder la vie, l'honneur et les biens de vous les chrétiens, natammant des grees indigènes mais, nous voulons savoir jusqu'à quand dureront ces cruautés ? Est-ce que les Turcs ne sont pas des êtres humains ?

Est-ce que la science et la conscience de L'Europe ont-elles disparu? On se demande comment le General Millain, a pu consentir au bombardement des lieux habites et à laisser périr autant de gens tant par le feu d'artillerie que par la rigueur du climat et tout cela sous le prétexte d'occuper une colline ? Les pretentions des nations civilisées à conduire les peuples au bonheur et a la prospérité ne devraient pas descendre jusqu' à l'indifferences devant le massacre des innocents.

On ne doit pas s'imaginer qu'il existe, en l'Asie mineure seul Turc même qui pourrait se soumettre au jung Héllènique ! L'Asie mineur continuera encore plus acharnément la lutte. Notre décision à ce propos est bien logique et inalienable. Nous prions notre gouvernement d'adopter sans

retard les disposition necessaires pour mettre un terme à cette situation douleureuse.

Nous combattons très honnêtement pour sauver notre chère patrîe. Nous ne cesserons pas de lutter jusqu'à ce qu'il ne reste plus un Turc au monde. Mais nous nous bornons de dire, que si notre gouvernement pourra assurer au moins la sécurité et la vil des innocents, des femmes et enfants contre les agresseurs Héllènes insensés. Il rendra un grand service au monde musulman.

Le 30 Nouvembre 1919

ATASE Arş. Kl. 119 Ds. 56-427 F. 43/7-8

(EK. 9)

İzmir Kumandanlığı'ndan: 20 Mayıs 335

Vak'a-i ma'lûme üzerine kışladan teslîm alınan erkân, ümerâ ve zâbitândan esnâ-yı râhda Erkân-ı Harbiye Birinci Şu'be'den Kısm-ı Sâlis Mümeyyizi Nâdir, Levâzım Birinci Kısım'dan Kısm-ı Sâlis Mümeyyizi Ahmed Hamdi, Alay Kâtibi Fethi, Levâzım İkinci Kısım Amiri Kolağası Hüseyin Necâti, Kolordu Ser-tabibi Kaymakam Mehmed Şükrü, Eczâ-yı Tıbbiye Müdîri Kıdemli Yüzbaşı Ahmet, İnşâ'at Bölüğü'nden Mülâzım-ı Sâni Fâik, Dördüncü Kolordu Ahz-ı Askerinden Kıdemli Yüzbaşı Nazmi Bey ve Efendiler şehîd; Ahz-ı Asker Re'îsi Miralay Süleyman Fethi*, Hey'et-i Tahkîkiye Re'îsi Miralay Ali, Hey'et-i Tahkîkiye a'zâsından Kaymakam Cemîl ve Kolordu Erkân-ı Harbiye Re'îsi Binbaşı Abdülhamid Levâzım Birinci Kısım'dan Sınıf-ı Sâlis Saadeddin, Levâzım Birinci Kısım'dan Sınıf-ı Sâni Zihnî, İkinci Kısımdan Birinci Sınıf Hayrî, Üçüncü Kısımdan Alay Kâtibi Nâzım, Üçüncü Sınıfdan Akif, İnşaat Şubesi'nden Sınıf-ı Sâni İbrahim, İnşâ'ât-ı İstihkâmiye Komisyon Yâveri Mülâzım-ı Sânî Neşet, Üçüncü Fırka Ahz-ı Asker Kalemi Re'îsi Miralay Abbas, Kolordu Yâveri, Alay Kâtibi Bahâeddin, Yüzbaşı Nasûhi, Mülâzım-ı Evvel Gâlib, Muhâbere Bölüğü'nden Mülâzım-ı Evvel Celâl, Kolordu Telgraf Bölüğü'nden Makinist Selâhaddin, İ'âşe Zâbiti Mülâzım-ı Evvel Ziyâ, Projektör Yüzbaşısı Hayri, Fırka 56 Mülhakı Mülâzım-ı Evvel Rıfkı, İâşe Zabiti Mülâzım-ı Evvel Mehmed Ali Beğ ve efendiler mecrûh olup Fırka 56 Erkân-ı Harbiye Mülhakı Süvari Mülâzım-ı Evveli Şükrü, Onuncu Fırka Ahz-ı Asker Kalemi'nde Üserâ Garnizon Kâtibi Halil, Bornova Ahz-ı Asker Şubesi'nden Yüzbaşı Mehmed Nuri, İdâre-i Örfiye Divân-ı Harp a'zâsından Topçu Binbaşı Hulusi, Tayyare Bölüklerinden Mülâzım-ı Evvel Osman, Tayyare Bölüklerinden Mülâzım-ı Evvel İhsan, Mülâzım-ı Sanî İbrahim Hakkı, Küçük Zâbit Sabri, Elli Altıncı Topçu Alayı'ndan Birinci Tabur Kumandanı Aziz, Elli Altıncı Topçu Alayından Birinci Bölükden Yüzbaşı Hasan Fehmi, İkinci Bölüğü'nden Mülâzım-ı Evvel Sururi, Topçu İkinci Taburu'ndan Yüzbaşı Sabri, Mülâzım-ı Evvel Edhem ve Hâlid, Sevkıyât Zâbitânından Mülâzım-ı Sâni Şükrü, Mülâzım-ı Sâni Hâlim, Zâbit Vekili Ali Yaver, Mülâzım-ı Sânî Murtaza, Mülâzım-ı Sânî Kemâl, İmam İbrahim Hakkı, Cebel Obüs Taburu Kumandanı Binbaşı Mahmud Nedim, Dördüncü Bölüğünden Yüzbaşı Seyyid Ali, Beşinci Bölüğünden Yüzbaşı Celâl, Mülâzım-ı Evvel Tevfik, Mülâzım-ı Sâni Azîz, Mülâzım-ı Evvel Gâlib bey ve efendiler, demirci ustası Ahmed Ali Usta hayât ve memâtları mechûl

olduğu ve pey-der-pey alınacak ma'lûmâtın da ayrıca bildirileceği ma'rûzdur.

Kolordu 17. Kumandanı

Nadir

* Fethi Bey'in bilâhire şehâdeti tahakkuk etmiştir.

ATASE Arş. Kl.14 Ds. 72-55 F.40; **İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Makâmat-ı Askeriyeden, Mevrûd Raporlar**, Matbaa-i Askeriye, Dersaâdet, 1335 s.15-16

(EK. 10)

General Sir G.F.Milne G.C.M.G., K.C.B., D.S.O.,

Commanding-in-Chief
Army of the Black Sea,
CONSTANTİNOPLE

His Excellency, The Ottoman Minster of War,

General Headquarters,
Constantinople,
14 th September 1919

Your Excellence,

I have the honour to acknowled gereceipt of your letters, No.5720 and 5762, dated respectively the 5 th and 7 th of october.

I wish to point out that there is no concentration of Greek troops taking place for the purpose of any offensive movement. On the 23 rd of september I ınformed General Nider that I approved of Greek troops advancing to take up a position at Guere. On the 24 th of September I have Your Excellency notice that this slight advance would take place in my letter. No 4947/6.

The reason for my permitting Greek troops to move forward to Guere was that brigads, or some ill-disposed persons, were continually sniping the Greek troops from the high groud in that vocinity. I have no doubt that Your Excellency wille appreciate the necessity for occupying a position wihich lent itself to, and was used for, such irregular and hostile practices.

This trivial advance appears to have given rise to many exaggerated reports.

I Wish Your Excellency clearly to understand any movement of Greek troops authorised by me will be brought to your notice. I can assure you that so long as the Turkish population desisit from acts of provocation, I shall not permiting the existing circumstances the Greek troops in Asia minor to use artillery fire or carry out an advance.

General,
Commanding in chief,
Army of the Black Sea,
Allied Forces in N. Asia Minor.

ATASE Arş. Kl. 119 Ds. 56-427 F. 37-4

(EK. 11)

یونان فجایعنه متعلق آیدین ولایتك بين الملل تحقيق هيئتنه ويرلك اوزره
طوپلادیغی وثائق رسمیه یه مستند خلاصه

درسعادت = مطبعهٔ عسکریه
١٣٣٥

ازمیر وحوالیسنده یونان اشغالندن متولد مادی ومعنوی ضایعاتدن شمدی‌یه قدر خبر آلنه‌بیلنلر حربیه نظارتجه نشر اولنان اوچ و داخلیه نظارتجه نشر ایدیلن برکتابده درج اولنمشدی .

بونلردن ماعدا اشغال آلتنده بولنان مواقعده - یونانلیلرك كوستردكلری مخالفته رغماً - عثمانلی مأمورین ملكیه‌سی طرفندن تثبیت ایدیله‌بیلن وحقیقته نظراً لاشی قبیلندن اولان ضایعات آیدین ولایت جلیله‌سنجه ومقامات سائرهٔ رسمیه‌جه توحید ایدیله‌رك بر صورتی مفصلاً بین‌الملل ازمیر تحقیق هیئتنه ویرلمش و بوراپورلردن آلنان خلاصه‌ده بوكتابه درج اولنمشدر : مع‌ماقیه معناً و مادةً میلیارلره بالغ اولان ضایعات حقیقیه‌نك تماماً تعین ایده‌بیلمسی آنجق یونان تهدیداتنك بوحوالیدن رفعندن صكره قابل اوله‌بیله‌جكی مستغنی بیاندر .

ازمیر شهری ایله جوارى

آیدین والیسنك راپوریه و بوراپوره مربوط ۹ و۱۰ نومرولو ضایعات دفترلرینه مستنداً :

آ) یونان عسكرلری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

قیمتی ۱۰۸,۳۳۲,۰۸۹ اهالی اوزرندن وخانه‌لر ایله مغازه و دكانلردن
۳۶,۹۷۹,۰٤٥ دوائر رسمیه‌دن
یكون ۱٤٥,۳۱۱,۱۳٤ غروشدر .

ب) شهدا ومجروحین :

شهید ۶۷۵
مجروح ۱۰٤
غائب ۳٤

واپورلردن وبوللردن قالدیریلوب یونانلیلرجه ستر واخفا مقصدیله دفن ودكزه آتیلان اجساد اسلامیه‌نك مقدارینك بیكلری متجاوز اولدیغی محققدر .

ج) ضرب :

۱۱۱ كشی

د) ازالهٔ بكر :

۱۳ قیز

ه) یغما ، تخریب ، احراق :

۷ بیوك یلكنلی كمی ، ۲ پەرەما قایغی ۶۰۰ كوی

و) بلاسبب حبس :

۱۳٥ كشی

منمن قضاسی

منمن قضاسنجه قتل عام فجیعه‌سنی متعاقب تنظیم اولنان راپوره مستنداً :

آ) یونان عسكرلری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

بالعموم اهالینك تكمیل اموال و اشیا و مواشیسی ضبط ایدلمش و اهالی قتل عامه اوغرامش وبرچوغی‌ده هجرت ایلمش اولدیغندن قیمتی تعین اولنه‌مامشدر .

ب) شهدا ومجروحین :

شهید ۹۲۹ [بونلردن ۲٤ دی قادین و ٤٦ سی چوجقدر]
مجروح ۱٥

ضرب ، ازالهٔ بكر ، یغما و سائره مقداری قتل عام وهجرت طولاییسیله تثبیت اولنه‌مدیغندن مجهول قالمشدر .

مغنیسا قضاسی

آیدین ولایتك ۲۸ تموز ۳۳٥ تاریخلی ایكی نسخه اوله‌رق تنظیم ایلدیكی ۲۹۷ ماده‌لك راپورینه مستنداً :

آ) یونان عسكرلری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

قیمتی ۲,۸۱۹,۶۶۸ غروشدر . [سرقت ایدیلن اوانیٔ سیم وزر بویكوندن خارجدر]

ب) شهدا ومجروحین :

شهید ٤۳ كشی [بونلردن ۱۲ سی قادیندر] .
مجروح ۸ [بریسی قادیندر] .

ج) ضرب :

۲۰۹ كشی و ۳ كویك بالعموم اهالیسی .

د) ازالهٔ بكر :

۱۱ قیز .

ه) یغما و تخریب :

۷ كوی ، ۳۰ خانه ، ۷۹ باغ وباغچه و تارلا ، ۳ جامع و قبرستان .

و) سرقت وغصب :

۱۷۳۸ قیون وكچی ، ۱۰۹ باركیر ، ۳۸ مرتب ، ۵۳۷ صیغیر و اوكوز ، ۳٥ دوه وبرچوق حیوانات اهلیهٔ سائره .

ز) بلاسبب حبس :

٤۷ كشی .

آیدین قضاسی

آیدین ولایتك ۳۰ تموز ۳۳۵ تاریخلی راپورینه مستنداً :

آ) یونان عسکرلری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

قتل عام وهجرت حسبیله اموال واشیا ضایعاتنك قیمت حقیقیه‌سی تعین وتثبیت ایدیله‌مامش ایسه‌ده میلیونلرك پك فوقنده اولدیغی تخمین اولنمقده‌در .

یالکز اینه‌آباد ناحیه‌سنك ضرر و زیانی ۲۰,۵۵۰,۰۰۰ و دکرمنجك ناحیه‌سنك ۱۰,۰۰۰,۰۰۰ غروشدر .

ب) شهدا ومجروحین :

آیدین قضاسنده‌کی ۹۶,۰۰۰ نفوس عمومیه‌دن ۸۳,۰۰۰ ی اسلام ایدی . بونلردن ۶۳,۷۰۰ مسلمان هجرت ایتمش ویونان مظالمندن قاچامامق بدبختلغنه اوغرایان متباقی ۱۸,۹۲۵ کشیدن ده بیکلرجه‌سی شهید وجرح ویا ضرب ایدلمشدر . اولجه اسلام نفوس ۳۰,۰۰۰ اولان آیدن قصبه‌سنده الیوم ۳۷۵ کشی قالمشدر .

مجروح ۵۹ کشی .

د) ازالهٔ بکر :

۷ کشی .

ه) یغما ، تخریب ، احراق :

آیدین قصبه‌سی وجوارنده‌کی ۵۱ مسلمان کویی وحیوانات کاملاً [یالکز نفس آیدین قصبه‌سنده ۵,۸۰۰ اسلام خانه‌سی یانمشدر] .

اورله قضاسی

اورله قضاسی قائممقاماننك ۱۰ اغستوس ۳۳۵ تاریخ و(آ) نومرولو جدولنه مستنداً:

آ) یونان عسکرلری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

قیمتی ۲۰,۹۳۹,۶۲۱ غرشدر .

ب) شهدا ومجروحین :

شهید ٤٤ [۱۰ ی قادین ونیزدر] .

مجروح ۱

ج) ضرب :

۱۶ [۲ سی قادیندر] .

د) ازالهٔ بکر :

۲ کشی .

ه) یغما ، تخریب ، احراق :

۲۹۱ خانه (بونلرك میانده مکتب وجامعده موجوددر)

یغما ایدلمش و ۱۲۶ خانه احراق اولنمشدر .

قوش آطه قضاسی

قوش آطه قضاسی قائممقاملغك ۳ ایلول ۳۳۵ تاریخ و ۷۷ نومرولو تحریراتنه مستنداً

آ) یونان عسکرلری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

قیمتی ۱۰۸,۸۲٤,۸۰۰ غروشدر . (قضا اهالیسنك یالکز یوزده یکرمی بشنك اوزرلرندن آلنان مقدار)

ب) شهدا ومجروحین :

شهید ۱۵۷ [بونلردن ۲۱ ی قادیندر] بونلردن ماعدا ایکی کشی احراق ایتمشلردر .

مجروح غیرمعلوم .

ج) ضرب :

۹ کشی .

د) ازالهٔ بکر :

۸ قیز .

تیره قضاسی

تیره قضاسی قائممقاملغك ۲۶ اغستوس ۳۳۵ تاریخ و ۲۵۵ نومرولو تحریراتنه مستنداً:

آ) یونان عسکری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

قیمتی ١٥,١٥١,٤٧١ غروشدر [قضا اهالیسنك یالكز یوزده بشنك اوزرلرندن آلنان اشیانك مقداریدر]

ب) شهدا مجروحین :

شهید ٥٩ [بونلردن ٦ سی قادین وچوجقدر] بونلردن ماعدا ٩ كشی احراق ایتمشلردر.

مجروح ١٣

د) ازالهٔ بكر :

٤ قیز

ﻫ) یغما ، تخریب ، احراق :

٢ كویی كاملاً احراق ایتمشلر وتكمیل كویلرك محصولاتنی تخریب ومیوه آغاجلرینی قطع ایلمشلر وبرچوق كویلرك اهالیسنی بلا تفریق ضیره طایاغنه چكمشلردر . طایاغك شدتی اودرجه‌دركه، یك چوق آدملرك قابورغه‌لری قیرلمشدر .

و) سرقت وغصب :

١٩٩ باركیر ، ٨ قیون ، ٥١٨ اینك و اوكوز ، ١ دوه ، ٥٣ مرکب .

ز) بلا سبب حبس :

٣٢ كشی

طورغودلی قضاسی

طورغودلی قضاسی قائممقاملك ٢٥ اغستوس ٣٣٥ تاریخلی تحریراتنه ومربوطی اوچ قطعه جدولنه مستنداً :

آ) یونان عسكری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

قیمتی ٩,٤٥٨,١٥٠ غروشدر .

ب) شهدا ومجروحین :

شهید ١٤ كشی

مجروح ١٠ كشی

ج) ضرب :

٢١٥ كشی

د) ازالهٔ بكر :

٣٢ قیز

نیف قضاسی

آیدین ولایتنك راپورینه مستنداً :

آ) یونان عسكری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

اهالینك ضایعاتی تثبیت ایدیله‌مامشدر، یالكز برشخصدن آلدقلری ٢٠٠,٠٠٠ غروشدر

ت) شهدا ومجروحین :

تعیین ایدیله‌مامشدر .

ج) ضرب :

٥٦ كشی

د) ازالهٔ بكر :

٣ قیز

ﻫ) یغما ، تخریب ، احراق :

حكومت قوناغیله ٣ مكتب ، ٢ كویك باغ باغچه وتارلالری احراق وتخریب ایدلمشدر .

و) بلا سبب حبس :

٢٥ كشی

برغمه قضاسی

برغمه ژاندارمه قوماندانلغنك ٢٥ حزیران ٣٣٥ تاریخ و ١ نومرولو راپورینه مستنداً :

آ) یونان عسكری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

قتل عام وهجرت حسبیله اهالینك ضایعاتی تعیین ایدیله‌مامشدر .

ب) شهدا ومجروحین :

شهید ١٢ [بونلردن ٣ ى قادیندر] بونلردن ماعدا ٢ قادین احراق اولنمش ٢ کوی اهالیسی قتل عام ایدلمشدر .

مجروح عددی مجهولدر .

ج) ضرب

غیر معلومدر .

د) ازالۀ بکر :

٣ قیز

ه) یغما ، تخریب ، احراق :

٩ کوی تماماً یغما وتخریب ایدلمش و ٣ کوی و ٣ چفتلك احراق اولنمش وبرغمه قضاسنده‌کی ١٠٠،٠٠٠ قدر تخمین اولنان تکمیل مواشی وحیوانات یونان عسکری طرفندن مدللی آطه‌سنه سوق ایدلمشدر .

سوکه قضاسی

آیدین والیسنك راپورینه مستنداً :

آ) یونان عسکرلری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

ضرر وزیان مقداری تثبیت ایدیله‌مامشدر .

ب) شهدا ومجروحین :

شهید ٢ کشی

مجروح ١ کشی

ج) ضرب :

مجهول

د) ازالۀ بکر :

غیرمعلوم

ه) یغما ، تخریب ، احراق :

طومانچه قره‌غولی ، اوزباشی چفتلکی ، کله‌لین قریه‌سی یغما ایدلمشدر .

و) سرقت وغصب :

١٤ بارکیر ، ٢ اوکوز

قوچه‌تپن قضاسی

آیدین والیسنك راپورینه مستنداً :

آ) یونان عسکرلری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

اهالینك هجرتی حسبیله اهالینك غصب ایدیلن برچوق اشیاسنك قیمتی تعین اولنه‌مامشدر.

ب) شهدا ومجروحین :

شهید ١ کشی

مجروح ١ کشی

ج) ضرب :

١٥ کشی

د) ازالۀ بکر :

مجهول

ه) یغما ، تخریب ، احراق :

برچوق حیوانات یغما ایدلمش وبرچوقلری‌ده سونکو وقورشونله جرح واتلاف اولنمشدر .

چشمه قضاسی

ازمیر والیسك راپورینه مستنداً :

آ) یونان عسکرلری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

ضرر وزیان تقدیر ایدیله‌مه‌مشدر .

ب) شهدا و مجروحین :

شهید ١ کشی

مجروح ١ کشی

ج) ضرب :

مجهول .

د) ازالۀ بکر ، فعل شنیع :

ازالهٔ بکر غیرمعلومدر . فعل شنیع ۱ چوجوق .

ه) یغما ، تخریب ، احراق :

۱ کوی احراق اولنمشدر .

و) سرقت وغصب :

۱۹ بارکیر ، ۳۱ صیغیر ، ٦۰ قویون وکچی ، ۱٦ مرکب .

قره برون قضاسی

آیدین والیسنك راپورینه مستنداً :

آ) یونان عسکرلری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

اهالیٔ اسلامیه‌نك اموال واشیاسی آطه‌لردن کلن یونانلیلر طرفندن غصب ایدلمش ایسه‌ده یونان عسکرلرینك تهدیداتی یوزندن شکایت ایده‌مدکلرندن ضایعاتك قیمتی تثبیت اولنه‌مامشدر .

ب) شهدا ومجروحین :

یالکز مرضفانده ۱ نفر شهید اولمشدر .

۳ نفر مجروح

دیکر ضایعات مقداری مجهول قالمشدر .

ج) ضرب :

د) ازالهٔ بکر

غیرمعلوم

ه) سرقت وغصب :

یالکز بالقلوه قریه‌سی اهالیسندن ۳۸۲ مواشی آلنمشدر .

دیکرلری مجهولدر .

اوده‌مش قضاسی

اوده‌مش قضاسی قائمقاملغنك ۱۸ اغستوس ۳۳۵ تاریخ و ۳٦۹ نومرولو راپورینه مستنداً :

آ) یونان عسکرلری طرفندن ضبط وغصب اولنان اشیا :

قیمتی ۲,٦۳۷,٤۰۰ غروشدر .

ب) شهدا ومجروحین :

شهید ۱٦ کشی

مجروح ٤

ج) ضرب :

رجوق کویلرك اهالیسی بلا تفریق صیره طایاغنه چکلمشدر .

د) ازالهٔ بکر :

۲ قیز .

سفرحصار قضاسی

سفرحصار قضاسی قائمقاملك ۲ تموز ۳۳٥ تاریخ و ۱۲۱/٦٥١٨ نومرولو راپورینه مستنداً :

آ) یونان عسکرلری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

قیمتی ۲٤۹,۲۰۰ [بومقدار یالکز برکوی اهالیسندن غصب اولنان اشیانك قیمتیدر . دیکرلری تحقیق اولنه‌مامشدر]

ب) شهدا ومجروحین :

مجهول قالمشدر .

ج) ضرب :

۲ کشی

سائر فجایع تعیین ایدیله‌مامشدر .

بایندیر قضاسی

بایندیر قضاسی قائمقاملك ۲۲ اغستوس ۳۳۵ تاریخ و ۲۷۷۷/۱۲۷ نومرولو تحریراتنه مستنداً :

آ) یونان عسکرلری طرفندن ضبط وغصب ایدیلن اشیا :

اهالينك ضايعاتی تحقيق ايديله‌مامشدر. يالكز برقاچ شخصك ضرر وزيانی ٦١٠٩٢٠
غروشدر .

ب) شهدا ومجروحين :

غير معلومدر .

ج) ضرب :

بك چوق اولوب بونلردن آلتی كشی اثر ضربدن آغير خسته اولمشلردر .

د) ازالهٔ بكر :

مجهول .

هـ) يغما ، تخريب ، احراق :

٣٦ عائله‌نك خانه‌لری ، محصولاتی يغما ايدلمشدر .

و) بلا سبب حبس :

كافهٔ مأمورين و اهالينك اكثريسی

نازللی قضاسی

نازللی قضاسی قائممقامنك اشعارتنه مستنداً :

آ) يونان عسكرلری طرفندن ضبط وغصب ايديلن اشيا :

يالكز برقاديندن آلدقلری نقود ١٦٠,٠٠٠ غروشدر. مهاجرت طولاييسيله اهالينك
ضرر وزيانلری تقدير اولنه‌مامشدر .

ب) شهدا ومجروحين :

شهيد ١٠٠ [بو مقدار يالكز آمورلی قتل‌عامنده اركك ، قادين ، چوجق اوله‌رق
اسملری معلوم اولانلر].

ج) ضرب :

مجهول

د) ازالهٔ بكر :

١٠ قيز [بو مقدار اسملری معلوم اولانلردر] .

(EK. 12)

اون برنجی فرقه اخذعسكر قلمی رياستندن موروود ٢٥ حزيران سنه ٣٥ تاريخلی
تلغرافنامه :

٢١ ـ ٦ ـ ٣٥ تاريخلی تلغرافنامهٔ عاجزيه ذيلدر :

يونانليلر نازللی‌ده بولندقلری زمان اهالیٔ محليه‌يه وحتی قادينلره درلو درلو تجاوزات
وتعرضاتده بولندقلری كبی مأمورينی‌ده ازعاج وتهديد ايله‌مشلر وبعضيلرينی توقيف ايده‌رك
بو بالكله قصبه‌نك قوهٔ انضباطيه‌سنی شهردن اوزاقلاشمغه مجبور ايتمشلردر . شهر قوهٔ
انضباطيه‌دن محروم اولديغی حالده مأمورين محليه‌يی خبردار ايتمكسزين ٢٠/ ٢١ ـ ٦ ـ ٣٥
كيجه‌سی اهالیٔ خرستيانيه‌دن برقسمی ايله رئيس روحانيلرینی ومسلمان اشراف ايله
مأمورينده‌ن (٣٨) كشی‌يی اللری وقوللری باغلی اولديغی حالده برابر كوتورمشلردر .
شهردن برآز اوزاقلاشدقدنصكره مسلمان موقوفلری برر ايكيشر قتل ايتمكه باشلامشلر
بقيه‌سنی‌ده بومبا ومتعاقباً ميتراليوز ايله اتلاف ايتمشلردر . بونلردن يالكز سرای كويلی
بر كيشی آتش اثناسنده يقينده‌كی صويه آتيلوب اوراده‌كی اورمانه التجا سايه‌سنده
قورتولمش ونازللی‌يه كلمشدر . بو ذاتك افاده‌سنی بالذات استماع ايدن دكزلی متصرفی
فائق بكه وقوع بولان معروضاتنده رفقاسندن ايكيسی آغير بری خفيف يارەلی اوله‌رق
نازللی‌يه كتيرلمش وديكرلرينك يونان مظالمنه قربان اولدقلری اكلاشلمشدر . دكزلی
قوميسری ايكن اوده‌مش وقايعندن متأثراً وظيفه‌سنی ترك ايدن و بوله بيلديكی بعض
رفقاسيله برابر نازللی‌يه كيدن اوده‌مشلی حمدی افندی اوصره‌ده يتيشه‌رك آسايشی
تقرر ايتديرديكی كبی متعاقباً مواصلت ايدن قطعات نظاميه آسايش وانضباطه وضع يد
ايتمشدر . يونانليلر آيدينه طوغری كذركاهده‌كی قرای اسلاميه‌يی تخريب واهاليدن بوله
بيلدكلرينی شهيد ايلدكلری ايشيدلمش ووقتك عدم مساعده‌سنه بناءً تحقيقات اجراسنه
امكان بولنه‌مامشدر .

اون برنجی فرقه اخذعسكر
ميرآلای
توفيق

İzmir, Ayvalık ve Aydın Havâlisinin Yunanlılar tarafından İşgali ve Yunan Mezâlimi Hakkında Makâmat-ı Askerîyeden Mevrûd Raporları Hâvi İkinci Kitap, Matbaa-i Askerîye, Dersaadet, 1335, s. 38

(EK. 13)

آلتمش برنجی فرقه قوماندانلغنك ٨ تموز ٣٣٥ تاریخلی شفره‌لی تلغرافنامه‌سی :

اوتوز یونان سواریسیله برمقدار پیاده‌سی ویونان قومیته‌سی تشکیلاتنه تابع پاپاس كوی وسائر كویلرك مسلح روملرندن مركب ایكیوز كشیلك برقوت ٧/٧/٣٣٥ كونی علی السحر مغنیسانك میخائلی قریه‌سنك جنوب شرقیسنده یكی چفتلكه تعرض ایده‌رك مذكور چفتلك صاحبی اولان مغنیسا اشرافندن میر میران خالد پاشا ایله بش رفیقنی شهید ایتدكلری كبی چفتلكی احراق واشیاسنی یغما ایتمشلردر . بونلر خالد پاشانك باشنی كسوب كوتورمك اوزره ایكن وقعه‌دن خبردار اولان اوجوارلرده‌كی قوای ملیه‌نك برقسمی یتیشه‌رك بالمصادمه متجاوزلری طرد وتنكیل وبرخیلیسنی اتلاف ایله كدوس نهرینه قدر تعقیب ایتمشلر وخالد پاشانك باشی ایله جنازه‌سنی آقحصاره كوندرمشلردر .

یونان عسكر وچته‌لری كرك كلیركن وكرك رجعتلری اثناسنده كذركاهلرینه تصادف ایدن اسلام اهالیدن برچوقلرینی‌ده قتل وقریه‌لرینی احراق ایلمشلردر . بوحادثه دن طولایی پك زیاده متأثر اولان اهالیٔ اسلامیه‌نك سكینت ووقاری محافظه ایتملری ایچون وصایا ایفاسی لزومی منطقه قوماندانلغنه یازلمش وبوراجه تدابیر لازمه اخذ ایدلمشدر .

٦١ نجی فرقه قوماندانی میر آلای

كاظم

ATASE Arş, Kl. 28 Ds. (20-A) 113 F. 16-1; **İzmir, Ayvalık ve Aydın Havâlisinin Yunanlılar tarafından İşgali ve Yunan Mezâlimi Hakkında Makâmat-ı Askerîyeden Mevrûd Raporları Hâvi İkinci Kitap,** Matbaa-i Askerîye, Dersaadet, 1335, s. 20.

(EK. 14)

HARBİYE NEZÂRET-İ CELÎLESİ'NE

Devletli Efendim Hazretleri,

Kuvâ-yı Milliye rü'esâsından aldığı mektûblarda, Yunanlıların İslâmlara karşı vâki' olan zulüm ü ta'addiyâtdan dolayı o mıntıkalarda oturan Rumlar hakkında mu'âmele-i mütekâbile icrâ edileceği beyânıyla tehdîdâtda bulunulduğu Kuvve-i İşgâliye Kumandanı General Nider tarafından ifâde ve celb-i nazar olunup filhakîka bidâyet-i işgâlden beri gerek asâkir-i Yunaniyyenin gerek yerli ve yabancı Rumların mezâlim-i mütemâdiyesine giriftâr olan ahâlîde onlara karşı bir hiss-i kin ve intikâm husûlü tabi'î ise de Avrupa'nın lehimize temâyül eden efkârı mücerred bizi mazlûm ve ma'sûm mevki'inde görmelerinden müteba'id olub, şimdi ahâlî-i İslâmiye yahud Kuvâ-yı Milliye tarafından mağlûb-ı hiss-i intikam olarak anâsır-ı Gayr-ı Müslime haklarında bir tecâvüz vukû'u hâlinde bunun pek ziyâde sû-i te'sîr husûle getirmesi ve şimdiye kadar ihtiyat-kârâne hareketden iktitâfını ümid etdiğimiz semerât-ı nâfi'adan mahrûmiyetimizi intâc eylemesi ihtimâlden gayr-ı ba'îd bulunduğundan îcâb edenlerin ona göre sûret-i münâsibde celb-i enzârı Aydın Vilâyeti'nden telgrafla iş'âr ve keyfiyet makâm-ı sâmî-i sadâret-penâhiye de arz ve îfâ kılınmış olmakla îkâ'ı menût-ı re'y-i âlî-i nezâret-penâhîleridir.

Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

6 Teşrin-i sâni 1335

Dâhiliye Nâzırı
Mehmet

ATASE Arş. Kl. 31 Ds. (62-) 120 F. 4

(EK. 15)

BİRİNCİ KOLORDU KUMANDANLIĞINA

14. Kolordu Kumandanlığı ile Bergama Ahz-ı Asker Şu'besi Riyâseti'nden mevrûd şifrede ve telgrafnâmede İzmir ve civârının işgâli üzerine Bergama'da hâsıl olan galeyân netîcesi olarak bu kerre hicretlerine hükûmetçe müsâ'ade edilen bi'l-umûm ahâlî-i İslâmiye'nin Soma'ya müteveccihen hareket etdikleri ve Bergama'da tehcîr edilen Hıristiyan hânelerinde sâkin zâbitân âilelerinin de nesâyıha rağmen hicret etdikleri ve şu'be zâbitânının vak'a karşısında ifâ-yı vazîfe etmelerinin mümkin olmadığı bildirilmektedir.

Keyfiyet Sadâret'e tebliğ edilmişdir. Herkes şunu bir akîde olarak bilmeli ve kendisine, muhîtine neşretmelidir ki, artık hicret edeceğimiz yer yokdur. Hicret mahv ü perîşân ve sefâletdir. Bergama Ahz-ı Asker Şûbesi zâbitânının, ahâlînin heyecânını teskîn ederek, onların hicretine mâni' olmağa çalışacakları yerde, böyle zamanlarda metânet ve soğukkanlılıklarını muhâfaza edemeyişleri istikbâlimiz için elîm bir keyfiyetdir. Hicret olmayacakdır. Bugün en büyük vazîfesi herkesin, bütün kudretiyle bu tehlike hissinin önüne geçmege çalışmak olacakdır.

İşbu ta'mîm bil-cümle kolordulara ve kolordular Ahz-ı Asker Riyâsetlerine yazılmıştır.

24 Mayıs 1335
Numara:3111

Harbiye Nâzırı
Şevket Turgut

ATASE Arş. Kl. 272 Ds. 71-56 F. 2-1; Kl. 468 Ds. 38-I-A F. 56 (Kıtaat-ı Fenniye ve Kuvâ-yı Havâiye Müfettişliği'ne); Kl. 401 Ds. (16-5)3 F. 92 (Aydın, 57. Fırka Kumandanlığı'na)

(EK. 16)

İKİNCİ KOLORDU MÜFETTİŞLİĞİ'NE

İzmir ve havâlîsinde Yunan ve İtalyan askerleri taraflarından işgâl edilmiş olan mahallerin hiç bir günâ ilhâk mâhiyetini hâiz olmamak üzere el-yevm işgâl eylemiş oldukları mahalleri kat'iyyen tecâvüz eylememeleri taht-ı karâra alınmış ve Yunanlıların icrâ eyledikleri mezâlim hakkında tahkîkât-ı amîka icrâsı için dahi Sulh Konferansı'ndan bir hey'et-i mahsûsa i'zâmına karâr verilmiş olduğu ve işgâl altında bulunan mahalleri tamâmiyle tahliye etdirerek müdâhalât-ı ecnebiyyeden kâmilen kurtarılması husûsunun mezkûr konferans tarafından karâr verilmesi için hükûmet-i seniyyece sûret-i cebriye ve mutlakada teşebbüsâtda bulundurulduğu ve dâimâ tâkip edilmekde idüği ecildense bizim tarafdan dahi artık hiç bir günâ harekât icrâsı hâiz olamayacağı veya külliyen bir hareketin devletin menâfi'-i aliyyesini ihlâl edecek derecede sû-i tefsirlere sebebiyet vereceği herkesçe teslîh olunacak bir mahiyetdedir. Ba'zı mahallerde ahâlînin müdâfa'a-i memleket ümniyesiyle Yunan mezâlimine karşı icrâ eyledikleri harekâtın tevakkuf eylemesi ve karîben ol havâlîye azîmet edecek olan Umum Jandarma Kumandanı Kemal Paşa'nın jandarma kadrolarını ikmâl edeceğine göre cihet-i askeriye ve zâbitânın memleketin müdâfa'asına kâfi bir kuvvet teşkîl eyleyeceği der-kâr olduğundan ahâlînin hasad zamanı olan şu mevsimde iş ve güçleriyle meşgûl olmaları kat'iyyen tecâvüzâta mücâseret ederek mezkûr hey'etçe aleyhimizde ba'zı maddeler gösterilmesine sebebiyet verilmemesi için lâzım gelenlere vesâyâ-yı mü'essire ifâsıyla ta'kîb-i keyfiyet ve kemâl-i sükûnetle netîce-i tahkîkiyenin lehimizde netîcelenmesine gayret buyrulması mütemennâdır.

3 Ağustos 1335

Harbiye Nâzırı

ATASE Arş. Kl. 183 Ds. 18-87 F. 10

(EK. 17)

ONİKİNCİ KOLORDU KUMANDANLIĞI'NA ŞİFRELİ TELGRAFNÂME

İzmir ve Aydın havâlîsinde yukû'a gelen mezâlimin tahkîki ve Yunan işgâlinin tahdîdi maksadıyla teşkîl edilen mü'telifîn komisyonu vazîfeye başlamışdır. Bu Komisyonun tahdîd edeceği bu hattâ gerek Yunanlılar tarafından gerekse bizim tarafımızdan tecâvüz vukû' bulmaması kat'iyyen matlûbdur. Asya-yı suğradaki müttefikîn kuvvetleri kumandanlığına ta'yîn edilen İngiliz Generali Milne, Yunanlıların tecavüzî hareketde bulunmamalarına dâir evâmir-i lâzime vermişdir. Mûmâ-ileyhden alınan bir tezkirede tarafımızdan kat'iyyen tecâvüzâtda bulunulmaması, aksi takdîrde Yunanlıların ilerlemesi için evâmir-i lâzime vereceği bildirilmekdedir. İşbu keyfiyete hasseten nazar-ı dikkatlerini celp ederim. Kıta'âtın hiç bir tecâvüzde bulunmamasının te'mîni kolay ise de Kuvâ-yı Milliye'nin harekâtdan men'i müte'essirdir. Bunun için de ta'yîn edilecek hattı kuvâ-yı intizâmiye ile teslîm ve tarassud ederek Kuvâ-yı Milliye'nin Yunanlılarla temâsını kesmek ve bu sûretle tecâvüzâtda bulunmalarına mâni' olmak taht-ı vücûbdadır. Elli yedinci Fırka'nın teslîm edeceği hattâ bu Fırkayı takviye eylemek ve ilk emirde hareket etmek üzere Kırk Birinci Fırka'dan lâ-ekal iki yüz elli tüfenkli bir piyâde alayıyla Beyşehri'nde bulunan süvârî alayının hazırlanmasını ve netîceden ma'lûmât i'tâsı mercûdur.

20 Ağustos 1335

E.H.U. 1/4941 — Harbiye Nâzırı

ATASE Arş. Kl.183 Ds.18-87 F.54

(EK. 18)

KONYA'DA ONİKİNCİ KOLORDU KUMANDANLIĞI'NA ŞİFRE

İkinci Ordu Müfettişliği'nin 17.8.1335 târîh ve 746 numaralı tahrîrâtına cevapdır.

Teşkîlât ve Kuvâ-yı Milliye'nin mevcûdiyetine karşı, gerek Hükûmet tarafından ve gerekse Mü'telifîn tarafından tevcîh edilen en mühim i'tirâzât, böyle bir nâm altında çetecilik, İslâm ve Hıristiyan ahâlîye ta'arruz ve cinâyât ikâ'ı ve halkı tahvîf ve tedhîş gibi şeylerdir. Buna nazaran casuslukdan dolayı Kuvâ-yı Milliye tarafından iş'ârınız vechile bir kaç Rumun i'dâmının aleyhimize olarak düşmanlarımızın eline pek mühim vesâik ihzâr eyleyebileceğini nazar-ı dikkatinize vaz' ederim. Çünkü i'dâm edilen bu eşhâsın maznûn bulundukları cürüm ne olursa olsun resmî bir mahkemenin ale'l-usûl ve kanûnî muhâkeme ve hükmünü mukarrerât olmayan tekmîl icrâ'ât, şu zamanda bâ-husûs menâfi'i ve mevcûdiyetimize tevcîh edilen en büyük harbe Gayr-ı Müslim ve Gayr-ı Türk anâsıra karşı husûmetimiz ve adaletsizliğimiz iddi'âsı olduğuna göre, ahâlîye karşı zulüm ve ta'arruz sûretinde bir telâkkîye uğrar. Bi't-tab' bu gibi vekâyı'ın fâil ve müsebbibi olarak görülen Kuvâ-yı Milliye harekâtı hakkında çetecilik ve şekâvet iddi'âları da bu sebeple hak kazanabiliyor. İcâb edenlerin nazar-ı dikkatlerinin celbini ve memleket dâhilinde âsâyişi muhtell gösterecek gayr-ı kanûnî ve keyfî icrâ'âta mümâna'ât edilmesini ricâ ederim.

E.H.U. Şb.1/5031

25 Ağustos 1335 — Harbiye Nâzırı

ATASE Arş. Kl. 183 Ds. 18-87 F. 91

(EK. 19)

BİRİNCİ, ÜÇÜNCÜ, ONÜÇÜNCÜ, ONBEŞİNCİ KOLORDU KUMANDANLIKLARINA ŞİFRE

General Milne On ikinci ve Yirminci Kolordular mıntıkasında Kuvâ-yı Milliye için efrâd kayd ve cem' eylenmekde olduğunu ve ahkâm-ı mütârekeye muhâlif olan bu husûsun men'i ile mütâreke ahkâmına muğâyir hareket edenler hakkında icâb eden mu'âmelenin ifâsı lüzûmunu bildiriyor. Ordu mensûbîni tarafından hiç bir kimsenin Kuvâ-yı Milliye için efrâd kayd ve cem' etmesine müsâ'ade edilmemesi ve bu gibi teşebbüsâtda bulunanlar olursa haklarında ta'kîbât-ı kanûniye ifâsı ve ahâlîden bu kabîl teşebbüsâtda bulunanlara karşı ise âsâyişin muhâfazası husûsunda orduya düşen vazîfenin hükûmetle teşrîk-i mesâ'î ederek ifâsı ta'mîmen ricâ olunur.

E.H.U. Şb.I/6518

13 Teşrin-i Sâni 1335 — Harbiye Nâzırı

(imza)

ATASE ARŞ. Kl. 186 Ds. 25-93 F. 74

(EK. 2O)

BALIKESİR'DEN HARBİYE NEZÂRET-İ CELİLESİ'NE MEVRÛD ŞİFRE

Erkân-ı harb General Henry ve Binbaşı Nay ve Soma'da bulunan İngiliz zâbiti Mülâzım Conson'dan mürekkeb İngiliz Hey'et-i Askeriyesi Soma'ya muvâsaletle geceyi istasyonda geçirmişdir. Refâkatinde bir Yunan zâbiti vardır. Binbaşı Nay Bandırma İngiliz Müfettişidir. Kendisiyle müte'addid def'alar görüşmüş idim. Yunan mezâlimine, buranın ahvâline tamâmen vâkıfdır. Mülâzım Conson da Soma'da iken Cumalı ve Çenke havâlîsinde Yunanlıların yaptığı mezâlimi, evvelce mahalline gidip bizzat görmüşdü. Bugün Soma'nın 10 mil şimâline kadar yolu ta'kîben bir gezinti yapacaklardır. Talepleri üzerine bir zâbitle altı atlı ma'iyyetlerine verilmişdir. Bu gece Soma'da Hâkim Efendi'nin hânesinde misafir kalacaklar ve yarın otomobillerle Bergama ile Ayvalık istikametine gideceklerdir. Şimdiye kadar Kolordu mıntıkasında cereyân eden vekâyı' ve harekât-ı askeriyeyi mübeyyin bir kısa raporla Yunan mezâlimine dâir muhtıra hey'ete tevdî edilmek üzere Kolordu Erkân-ı Harbiye Re'îsi'ne verdim. Mülâzım Hâdi Efendi'nin bugün Soma'ya yetişeceği ma'rûzdur.

13 Ağustos 1335 — 14. Kolordu Kumandan Vekili

Miralay Kâzım

ATASE Arş. Kl.184 Ds. 19-88 F. 164; Kl. 118 Ds. 81-423 F. 34

(EK. 21)

BALIKESİR'DEN HARBİYE NEZÂRET-İ CELÎLESİ'NE MEVRÛD ŞİFRE

Gayet aceledir. Dakika te'hîri gayr-ı câizdir.

İngiliz Hey'eti, dün 13 Ağustos 1335 öğleden sonra Bergama-Soma, Kırkağaç Redd-i İlhak hey'etlerinden ve Kuvâ-yı Milliye kumandanlarından birer zâtı kabûl etmişlerdir. Bu esnâda Yunan zâbiti hey'et meyânında bulundurulmamışdır. Hey'et Re'îsi, vazîfelerinin Paris Sulh Konferansı'nın karârıyla Yunan kıta'âtı tarafından işgâl edilen İzmir Sancağı ve Ayvalık Kazâsı hududunda bî-taraf bir işgâl mıntıkası ta'yîn ederek, muhâsemâtın terkîni ve muhâcirînin yerlerine avdet eylemelerini te'mînden ibâret bulunduğunu ifâde etmişdir. Buna karşı Redd-i İlhâk hey'etleri ve Kuvâ-yı Milliye kumandanları Yunan mezâlimine âid olarak ihzâr edilen mufassal bir raporu i'tâ etmekle beraber Düvel-i İ'tilâfiye'nin adâlet ve hayât-ı insâniyelerine mutma'in bulunduklarını, fakat binlerce muhâcirinin bir kaç ay sonra hulûl edecek kış mevsiminde âkıbetlerinin pek elîm olacağını bi'l-beyân, bunların memleketlerine emniyetle avdet edebilmeleri için Yunanlıların işgâl etdikleri mahalleri tahliye etmelerini talep etmişlerdir. General, Yunan kıta'âtı başına İngiliz zâbitânı ta'yîn etmek sûretiyle mezâlim vukû'u ihtimâli kalmayacağını, 8 Ağustos 1335 den i'tibâren Yunan kıta'âtına her yerde tevakkuf emri verildiğini beyân etmiş ve buna cevâben muntazam bir ordunun yapamayacağı fecâyı'ı irtikâb etmiş olduklarından dolayı bunlar herhangi bir kumanda altında olursa olsun Yunanlıların tebdîl-i ahlâk etmeyecekleri ve şâyân-ı i'timâd olamayacakları ifâde olunmuşdur. Generale, Yunanlıların ta'yîn edilecek hududu geçmeyecekleri hakkında te'mînât-ı kat'iyye verip vermeyeceği su'âline karşı, nâmûsuma ta'alluk edecek böyle bir te'mînât-ı ciddiyede bulunamam demiştir. Ma'a-hâzâ, bu mes'elenin karîben kesb-i kat'iyyet edeceğini ve bu işlerin halli Ermenistan hudûdunun ta'yîn ve tedkîkine mu'allak bulunduğunu söylemiştir. Yunanlıların işgâl etdikleri yerleri tahliye etmeleri ise Sulh Konferansı'nın kararına mütevakkıf olduğunu, ba'dehü muhâcirlerin ahvâlini teftîş etmiş ve gördüğü sefâletden pek müte'essir olarak bunlara lüzûm-ı vechile mu'âvenet etmediğinden dolayı Kaza Kaymakamını (*) etmiştir. Hey'et bu işlerle meşgûl iken Yunan zâbiti ahâlî ile temâs ederek yapılan mezâlimin Yunan askerleri tarafından olmayıp, yerli Rum çeteleri tarafından ikâ' edildiğini beyân ve sâir günâ propagandada bulunmak istemiş ise de ahâlî uzaklaşmışlardır. Hey'etin Soma'ya vürûdunda müfettişlik meyânında yerli Rumlar ve Rum Metropoliti hazır bulunmuş ve bu hey'etle hiç temâs etmemişlerdir. Hey'et, bugün otomobillerle Bergama ve oradan Dikili'ye gidecekler ve oradan otomobilleri Soma'ya i'âde edip, hayvanla Menemen üzerinden İzmir'e avdet edeceklerdir. İzmir'de üç gün kaldıkdan sonra Manisa ve Aydın'a gidip, ba'dehü bahren Ayvalık'a gideceklerdir. Soma Mıntıka Kumandanı'na nizâmiye kuvvetinin mikdârını ve bütün Kuvâ-yı Milliye'nin başkumandanlarının kim olduğunu su'âl etmişlerdir. Soma mıntıkasında nizâmiye kuvvetinin 200 nefer olduğunu ve bütün Kuvâ-yı Milliye'nin bir başkumandanı olmayıp her kıt'a kumandanlarının emriyle müstakillen hareket etmekde bulundukları ve kıta'ât-ı askeriye ile alâkaları olmadığı cevaben ifâde eylemişlerdir. Mülâzım Hâdi Efendi dün Soma'ya muvâsalet etmişse de İngiliz hey'eti, Ali Bey'in kendileriyle beraber bulunmasını tercîh etmiş ve Hâdi Efendi Soma'da Kolordu Erkân-ı Harbiye Re'îsi yanında kalmış olduğu ma'rûzdur.

14 Ağustos 1335 — 14. Kolordu Kumandan Vekili

Miralay Kâzım

ATASE Arş. Kl. 31 Ds. (62-A)120 F. 21/1-3; Kl. 30 Ds. 97-117 F. 2/1-4, Kl. 118 Ds. 81-423 F. 37

*Buradaki kelime okunamamıştır.

(EK. 22)

HARBİYE NEZÂRET-İ CELİLESİNE

DERSAADET

5 Teşrîn-i Evvel 1335

Telâkkî etdiğim emr-i sâmî üzerine Ağustosun yirmi birinci günü Dersa'âdet'den hareket ve yirmi üçüncü günü İzmir Mekteb-i Sultanisi'nde ictimâ' etmiş olan İzmir Beynelmilel Tahkîk-i Fecâyı' Komisyonu'na iltihâk eylemiş idim. Komisyon a'zâsı Dersa'âdet'den münferiden hareket etmişlerdir. İzmir'e muvâsaletlerinde hey'et a'zası evvel emirde Vali beyefendiyi ziyaret etdikden sonra ictimâ'larına tahsîs ve pek iyi sûretde tefrîş edilmiş Mekteb-i Sultânî'ye azîmet etmişler ve orada, Belediye Re'îsi ve Müftî Efendi ile Mektep müdür ve mu'allimîni ve ba'zı eşrâf tarafından şehir nâmına istikbâl edilmişlerdir.

Hey'et, ilk ictimâ'ında ta'kîp edeceği mesâ'î hakkında ittihâz-ı mukarrerât eylemiş ve Osmanlı ve Yunan murahhaslarının ictimâ'larda bulunmayıp, yalnız Komisyonun istimâ' etmesi lâzım gelen şuhûdun taharrî ve ıhzârı veya komisyonun lüzûm göstereceği diğer husûsâtda kendisine mu'âvenet etmeleri muvâfık olacağını tensîb ve ona göre tebligât-ı lâzime ifâ etmişdir.

Komisyon, daha evvelce ictimâ' ederek Ali Nadir Paşa ile zevât-ı sâireyi istimâ' ve mevâkı'-ı muhtelifeden vârid olan raporları mütâla'a eylemiş olduğu cihetle vekâyı'ın hudûd-ı umûmiyesini bir dereceye kadar biliyordu.

Komisyon, İzmir'de evvel emirde bir kaç ecnebî zâbiti ile Vâlî İzzet Beyefendi'yi istimâ' eyledi. Vâlî Bey'in istimâ'ı tam iki buçuk sâ'at devâm etdi. Müşârün-ileyh bu esnâda bütün vekâyı'ı delâil ve tafsilât-ı lâzimesiyle hikâye eylemiş, Hükûmet Konağı'nın ne sûretde yağmâ edildiğinden, bizzat kendi masasının kilitleri ne sûretle kırılıp, evrâkı karma karışık edildiğinden, hânesi ve â'ilesi nasıl kurşun yağmuruna tutulduğundan bahsetmiş ve kırık kilitlerle alâ-hâlihi ibkâ etmiş olduğu karma karışık evrâkı hey'ete irâe eylemiştir. Müşarün-ileyhin bilhassa, Amiral Calthorpe'un notasını aldıkdan sonra vermiş olduğu evâmir ki, hükûmetin bu işgâli nâ-lâyıka karşı siyâseten muktezî bir tedâbire tevessül edeceği cihetle ahâlînin kat'iyyen muhâfaza-i i'tidâl ve metânet etmesinden bâhis idi. Hey'et üzerinde fevkalâde hüsn-i te'sîr hâsıl etmiş ve vâki' olan talepleri üzerine bu emirlerin birer sûreti vesâtât-ı kemterânemle kendilerine i'tâ kılınmışdır.

Hey'et, İzmir'de mütemâdiyen Müslümanlardan, ecnebîlerden ve Rumlardan bir hayli şâhid istimâ' ederek tahaddüs eden vekâyı'-ı fâci'a hakkında tamâmiyle istihsâl-i ma'lûmât eylemişdir. Ayrıca, taraf-ı âcizânemden de mütemâdi mektûblarla Yunan işgâlinin safahât-ı fâci'ası kendilerine bildirilmekde ve muktezî şâhidler hey'et huzûruna, ehemmiyetlerine göre, sıra ile çıkarılmakta idi.

İzmir'deki ecânibin hemen onda sekizi –ya'nî istimâ' olunan ecnebî şâhidlerin onda sekizi- gözleri ile gördükleri fâci'ayı aynen hikâye ve Yunan işgâlinin Vilâyetin ahvâl-i hâzıra-i iktisâdiyesinde ne gibi te'sirât-ı elîme icrâ etmiş ve âtiyen memleketin nasıl bir şekl-i harâbîye namzet bulunmuş olduğunu delâil-i mukni'a ile izâh etmişler ve bu bâbda rapor vermişlerdir.

Bu şuhûd meyânında bilhassa, İngiliz Bahriye Papazı Miralay Mösyö İmiling'in, Yunanlıların Müslümanlara revâ görmüş oldukları fecâyı'a karşı büyük bir infi'âl ile ifâde vermiş olduğunu haber aldım. Esâsen, bu zâtın Yunan mezâlimine karşı pek çok bî-çâre Müslümanı himâye husûsunda pek ziyâde say' u gayreti mesbûk olduğu söylenmekdedir.

Yunanlılar, İzmir'de irtikâb etdikleri fecâyı'ı inkâr etmeyeceklerine kanâ'at getirdikden sonra, yegâne silâh-ı müdâfa'a olarak, hareketlerinin Türkler tarafından vâki' olan ta'arruzlara birer mukâbeleden ibâret olduğunu ve esâsen nâ-lâyık harekâtın müsebbiblerini de tecziye etmiş oldukları cihetle (İzmir İşgâl Kumandanı Zafiriu'nun tekâ'üde sevki ve Aydın'ı harâbe-zâra çeviren Miralay Eskinaz'ın mahkûmiyeti gibi) hareketlerinde ma'zûr görüleceklerini iddi'âya teşebbüs etmişlerdi.

Fakat bendeniz buna karşı, İzmir'de Türklerden hiç kimsenin Yunanlılara bilfi'il mukâbeleye teşebbüs etmediklerini, notanın târîh-i tebliğinden Yunan askerinin İzmir rıhtımına ayak basdığı zamana kadar sekiz-on sâ'at geçdiği hâlde şehrin hiç bir tarafında, hiç bir kimse tarafından ednâ bir müdâfa'a tertîbâtı bile ittihâz edilmediğini, bilâkis gerek me'mûrîn-i mülkiyenin ve gerekse me'mûrîn-i askeriyenin, işgâlin, Düvel-i Müttefika-i Muazzamanın kararıyla ve mütârekenâmenin yedinci maddesine müsteniden icrâ edildiğini nazar-ı dikkate alarak muhâfaza-i i'tidâl ve sükûn için her tedbîri ittihâz ve her tarafa emirler-verdiklerini ve hattâ İzmir'e Yunan askerinin çıkacağını bile ahâlîye i'lândan ictinâb etdikleri hâlde, nasılsa bunu haber alan Vâlî Bey nezdine gönderdikleri bir hey'et-i murahhasa vasıtasıyla bu haber-i elîmin bir hakîkat olduğunu öğrenen ve bunu müte'âkib kemâl-i

heyecân ile bütün gece davullar çalarak Yahûdi mezarlığında bütün çocuk ve kadınları ile birlikde ictimâ' eden ahâlîyi de ayrıca teskîne ve bu ahâlînin içlerinden sabaha karşı yalnız keyfiyet-i işgâli Düvel-i Muazzama mümessilleri nezdinde protesto etmek üzere Belediye Re'îsi, Müftî Efendi ve eşrafdan iki zâtdan mürekkep bir hey'et-i murahhasa ayırdıkdan sonra sükûnetle hânelerine avdetlerini te'mîne muvaffak olduklarını yevm-i işgâlde çoluk çocuk bir çok halkın mübarek memleketlerine mâtem, sefâlet ve ölüm getirmekde olduklarını kat'iyyen düşünmeksizin Yunan askerlerini seyretmek üzere sokaklara döküldüklerini, me'mûrînin vazîfeleri başında, bütün asker ve zâbitânın Amiral Calthorpe'un ta'lîmâtına tevfîkan Kışla'da bulunduklarını dermeyân ederek Yunanlıların pek haksız olarak getirdikleri bu mes'ûd Türk diyârında nâ-hakk yere ihtiyâr etdikleri katl-i mürettebin hiç bir vechile affı ve setri kâbil olamayacağını iddi'â etdim ve bu bâbda pek mühim şuhûdun Tahkîk Komisyonu tarafından istimâ' edilmesine de muvaffak oldum.

Zaten İzmir'de fâci'a-i işgâl esnâsında terk-i hayât eden zavallıların hepsinin Müslüman olması, Rumlardan hattâ bir tane yaralı bile bulunmaması, Müslümanların Yunanlılara, hattâ dûçâr-ı tecâvüz oldukdan sonra bile mukâvemet etmediklerini sarahaten gösterir. Hem ne hâcet, en ufak bir fikr-i müdâfa'a ve mukâvemet Yunanlılara pek pahalıya mal olabilirdi. Kışla'nın pencerelerine rıhtımdaki hânelere konacak bir kaç mitralyöz, müsellah yerli Rumların da iştirâkiyle cemm-i gafîr hâlinde gelmekde olan Yunan kâfilesinin bir daha perîşân olmasını intâc edebilir. Daha geceden Frenk Mahallesi sarılır. Müdhiş bir tesâdüm ile bütün halk birbirine girerek İzmir hâk ile yeksân olurdu.

Yunanlılar, en ziyâde, kendi askerleri Kışla önünden geçerken Kışla'nın pencerelerinden askerlerin üzerine bir el silâh atıldığını ve bu sebeble askerin de mukâbele etdiğini iddi'â etdiler. Yukarıda da arz edildiği üzere, ne Kışla'nın penceresinden, ne de başka bir yerden Yunan askeri üzerine hiç bir silâh atılmamış idi ve Yunanlıların o vahşiyâne hareketi, o gün tesâdüfen hâsıl olmuş bir hâdise değil, belki uzun bir hazırlığın tatbikât-ı hunhârânesinden ibâret idi. Ve o sebeple de Müslümanların sükûn-ı mutlakı karşısında kıtâl bahânesini bizzât kendilerince ihdâsa mecbûr kalınca kendilerinden bir Rum'a bir el tabanca atdırdıkları tahakkuk etmiş idi.

Bu husûsun isbâtı için bir çok şâhid Komisyon huzûruna çıkarılmışdır. Fakat hattâ, farz-ı muhal olarak bu bir el silâh fi'l-hâkîka bizim tarafımızdan atılmış olsa, bunun Yunan askeri ile yerli Rumların çılgın gibi her tarafa yayılarak her cihete şiddetle ve mecnûnâne bir yaylım ateşi icrâ

etmelerine, bütün Müslüman hâne ve mağazalarını yağma etmelerine, tesâdüf etdikleri her Müslümanı katl ve imha ve Müslüman hânelerine girerek Müslüman kadınlarının nâmûs ve iffetlerine tecâvüz etmelerine ve aynı zamanda İzmir'e civâr olan Urla, Nif, Seydiköy, Cum'aovası vesâire gibi mevâki'de de bu tecâvüzât-ı vahşiyâneyi hemen aynı anda icrâ etmelerine bilmem bir sebep olabilir miydi ?

Fakat Yunan harekâtı müretteb idi. İşgâli fırsat addetdiler ve o tecâvüzât-ı müdhîşede bulundular. İrâ'e etdiğim şuhûdun bir çoklarını ehemmiyetle dinlenmesi büyük bir hiss-i bî-tarafî ile hareket etdiklerine delîl olan Tahkîk Hey'eti'nin bütün bu arz edilen fecâyı'a kanâ'at hâsıl etdiklerini kaviyyen zannediyorum.

Komisyon, İzmir'de iki hafta tahkîkât ile iştigâl etdikden sonra Aydın'a azîmet etdi. Bendeniz de Komisyon'a refâkat etdim. Aydın'da mahall-i ictimâ' olarak hükûmet binâsı intihâb edildi. Hükûmet civârındaki bin kadar Müslüman hânesinden ibâret Müslüman mahallesi ile hükûmet Konağı, Mekteb-i Sultanî binâsı, Kışla pavyonları ba'zı cevâmi' müstesnâ olmak üzere Aydın şehri kâmilen mahv ve harab olmuş, yanmış ve yağmâ edilmiş, hülâsa târîhe karışmıştır. Şehrin Yunan işgâlinden evvel otuz bine baliğ olan ahâlî-i Müslimesinden ancak o da zü'afâ ve aceze olmak üzere 375 kişi kalmış, mütebâkîsi kâmilen hicret etmiş ve kısmen katli'âma uğramışdır. Şehirde kalan ve aceze-i Müslime de Yunan süngülerinin taht-ı te'sîrinde, dûçâr oldukları felâket-i müdhişeyi ifâdeye muktedir olamayacaklar bir hâl-i sefâletde idiler. Aydın şehrinden mâ-'adâ civârındaki elli karye ahâlîsi hemen kâmilen Nazilli, Çine, Söke ve sâir mevâkı'a hicret etmişlerdi ve karyeler kâmilen ihrâk edilmiş idi. O cihetle Komisyon'a derhal mektûb yazdım.

Aydın dâhilinde kalan Müslümanların hâlinden bahsederek, bunlardan hiç kimsenin şâhid olarak istimâ'ı kâbil ve câiz olmadığını ve bunlardan herhangi birisinin istimâ'ı hey'etin ta'kîb etdiği gâye-i adâletle kâbil-i te'lîf olamayacağını der-miyân ederek Aydın vakâyı'ı hakkındaki Müslüman şâhidlerin Çine ve Nazilli'de istimâ'ını ricâ etdim. Hey'et, teklîfimi kabûl ve Müslüman şâhidlerin istimâ'ı için Çine ve Nazilli'ye gideceğini beyân eyledi.

Hey'etin Çine'ye gitmesi, İtalyanlar lehinde mühim bir mes'ele-i siyâsîye idi. Hakîkaten, Anadolu'nun bir kısmını işgâl edip, nâ-mütenâhî zulüm ve i'tisâf ile en ma'mûr şehir ve karyeleri harâbeye çeviren yüz bin kişinin hicretine, on beş bin kişinin mahv u perîşân olmasına ve en nihâyet

kendisine karşı bütün halkın, hattâ kadınlar da dâhil olmak üzere nefîr-i âmm tarzında silâh-dest olarak kıyâm etmesine sebebiyet veren Yunan Hükûmeti'nin sû-i idâresine bedel, Menderes'in cenûbundaki Anadolu kısmını işgâl ve hüsn-i tedbîr ve kıyâset-i idâresi ile bütün halkın minnet ve teveccühünü kazanan, işgâl etdiği menâtıkda hattâ ednâ vekâyı' bile tahaddüs etmeyen, Yunan zulmünden kurtulmak için onların mıntıkasına gitmekden başka çare kalmadığına dâir halkda âdeta bir imân husûle getiren İtalyanların mıntıkasını bu hey'ete göstermeyi ve bu suretle İtalyanların kâbiliyet-i idâriyeleri hakkında bütün cihânı temsîl eden bu Tahkîk Hey'eti'ne canlı bir misâl irâ'esini kat'iyyen arzu etmiyordum. Esasen, hey'etdeki İtalyan generalinin bu bâbda defâ'atle izhâr etmiş olduğu arzuyu bendeniz bir çok def'alar Aydın şâhidlerinin Nazilli'de kâmilen istimâ'ı kâbil olur diye nevima kırmış idim. Fakat ne çâre ki, Nazilli ile doğrudan doğruya muhâbere mümkin olmaması ve hey'etin Nazilli seyahatinin tertîb ve te'mîni için mutlak bendenizin Çine'ye giderek icâb edenlerle görüşmekliğimin elzem bulunması hey'etin Çine'ye azîmetini ricâya bendenizi mecbûr etmişdi.

Aydın'da Müslüman ahâlî olmadığı gibi hükûmet-i mülkiye de yokdur. Müftî, Belediye Re'îsi, eşrâf ve a'yân nâmına da hiç kimse kalmamışdır. Aydın Rumları kâmilen şehir dâhilinde ve harîkden masûn kalan Müslüman hânelerindedir. Ancak Yunanlılar kendi emellerini tatmîn için olsa gerekdir ki, Aydın'a kendi bendelerinden Giritli Şevki Efendi nâmıyla birisini müftî diye ta'yîn etmişler; bu zât evvelce Dedeağaç Müftîsi imiş. Bu zâtı gûyâ Aydın ahâlî-i İslâmiyesini temsîl eylediği bahânesi ile hey'etin huzûruna idhâl ederek kendi lehlerinde beyânatda bulundurmuşlardır. Halbuki daha evvel müftî olacak bu adama vekâyı' esnâsında Aydın'da bulunmadığını ileri sürerek hey'etin huzûruna çıkmamasını ricâ etmişdim. Daha evvel yazmış olduğum mektûb, öyle ümîd ediyorum ki, bu beyânâtın kıymet ve ehemmiyetini tamâmiyle ıskât eylemişdir. Hey'ete ahîren bir mektub daha yazdım. Bu mektûbta, müftîlerin, hattâ Devlet-i Osmaniye'den ayrılan yerlerde bile Makâm-ı Mu'allâ-yı Meşîhat'ın tasdîki ile ta'yîn edildiğini, halbûki Aydın Müftîsi diye kendilerine prezante edilen zâtın kat'iyyen bu sıfâtı hâiz olmayıp, Yunanlılar tarafından âlemi iğfâl için ortaya konmuş bir kukladan başka bir şey olmadığını ilâve etdim. Yunanlılar Aydın'da Hükûmet-i Mülkiye-i Osmaniye'nin gayr-ı mevcûd olmasından bi'l-istifâde her türlü nezâketsizlikde bulunmaya da kendilerini me'zûn addediyorlar. Nitekim bendeniz hey'etden olduğum hâlde Aydın'da ikâmetim için tahsîs edilen hânenin kapısı önüne bir süngülü neferle bir manga asker koymuşlar ve

ayrıca kumandan tarafından gelen bir zâbit Komisyon'un ictimâ'ına mahsûs binâ hâricinde ahâlî-i İslâmiye ile temâsımızın men' olduğunu teblîğ eylemişdir. Halbûki bizim vazîfemiz, ahâlî-i İslâmiye ile temâs idi. Fakat bereket versin ki, bendeniz Aydın'a muvâsaletimizi müte'âkib istirâhatı düşünmeyerek ve Yunanlıların bu tedbîri ittihâz eylemelerine vakit bırakmaksızın ahâlî-i İslâmiye'nin bu enkâzı ile görüşmüş ve onların ne derece havf u hırâs içinde bulunduğunu ve Yunanlıların kendilerine bu sûretli iğfâl etmekde olduğunu anlamış idim. Meselâ, bunlardan birisine: "Nasıl Yunanlılar Aydın'dan çekileceklerinden bahsediyorlar mı ?" diye bir su'âl irâd eylemiş idim. Mûmâ-ileyh cevâben: "Hayır, bilakis Yunanlılar Eğridir'e kadar olan bütün bu havâlînin kendilerine verildiği ve Tahkîk Komisyonu'nun avdetini müte'âkib işgâllerini bu sûretle tevsî' edeceklerini kat'î olarak söylemekde olduklarını" bildirdi. Kendilerine Tahkîk Komisyonu'nun ne için ve ne sûretle bu havâlîye geldiğini ve Yunanlıların bu zulümleri ile hiç bir zaman burada pây-i dâr olamayacaklarını, bu memleketin her zaman için inâyet-i İlâhiyle Türk ve Müslüman kalacağını, bu arâzînin hükûmet ve Memâlik-i Osmaniye'nin bir cüz-i lâ-yenkati' olduğuna, bu Tahkîk Komisyonu arasında Hükûmet-i Osmâniye Murahhası olarak benim mevcûdiyetimin en büyük bir delîl olduğunu söyledim. Yunanlıların, hakkımızda revâ gördükleri bu mu'âmeleyi şifâhen Komisyon huzûrunda protesto etdim. Fakat esâsen Aydın şehri içinde yapacak işim o kadar büyük olmadığı cihetle bu mes'elede o kadar ileri gitmedim.

Komisyon, trenle Nazilli'ye gideceklerini, Aydın'daki Yunan kuvâsı karşısında cephe teşkîl etmiş olan Türk Millî kuvvetleri kumandanına bir Yunan parlâmenteri ile bildirmek istiyorlardı. Her fırsatda istifâde etmek isteyen Yunanlılar, bunun gayr-ı kâbil olduğunu, çünkü karşı tarafdaki Türk kuvvetlerinin kavâid-i harbiyeye gayr-ı mutî' parlâmenter falan tanımaz ve rast gele herkesi öldürür bir kütleden başka bir şey olmadıklarını ve bundan evvel gönderdikleri iki parlâmenterin i'dâm edilmiş olduğunu söylediler. Hey'et, mes'eleyi bendenize sordu. Kuvâ-yı Milliye'yi tanımamakla berâber bu iddi'ânın bir bühtân olduğunu ve Türklerin silâhsız ve sâkin insanlara hiç bir zaman ilişmeyeceklerini beyân etdim. Bunun üzerine hey'et ısrar ederek bir Yunan parlâmenterini karşı tarafa bir mektûbla gönderdiler.

Komisyon'un Aydın'a muvâsaletinin ilk ve ikinci akşamı Umurlu cihetinden top ve tüfenk ateşleri sesleri işitilmiş ve Yunanlılar bunu "Türklerin bir gece baskınını tard etdik" diye işâ'a etmişlerdi.

Çine'ye muvâsaletinde parlâmenterlerin hüsn-i sûretde kabûl, hey'etin Nazilli'ye mürûrları için Kuvâ-yı Milliye'nin ellerindeki bütün

vasâiti kendi emirlerine âmâde bulundurmaya müheyyâ olduklarını ve yalnız, aralarında Yunanlılardan hiç kimse bulunmamasını cevâben beyân ve ricâ etmiş olduklarını haber aldım.

Yukarıda zikri geçen müsâdemâtın da Yunanlılar tarafından vâki' olan gece ta'arruzlarının Kuvâ-yı Milliye tarafından def' edilmiş olmasından ibâret olduğunu öğrendim. Bu hâlde mes'ele tavazzuh ediyordu. Yunanlılar bu hareketi General Milne'in ta'lîmâtına tevfîkan ta'dîl-i harekât etdikleri hâlde Türklerin bu ta'lîmâta kat'iyyen ri'âyetkâr olmadıklarına dâir Hey'et-i Tahkîkiye'de bir zan husûle getirmek maksadına mübtenî olduğu anlaşılıyordu. Derhal bir mektûb ile bu mes'eleyi Komisyon'a bildirdim ve arzu ederlerse Kuvâ-yı Milliye'nin İngiliz kumandanına verilen söz hilâfına hiç bir harekete teşebbüs etmedikleri ve etmeyeceklerine emîn olmaları için tahkîkât-ı muktezîye îfâsını ricâ etdim.

Komisyon, Eylülün yirmi ikinci günü sabahleyin 09.30'da otomobillerle Çine'ye geldi. Bendeniz daha evvel lüzûmlu olan şâhidleri ihzâr ve Çine'de bulunmakda iken Harbiye Nezâreti'nden aldığı emir üzerine Denizli'ye müteveccihen yola çıkmış olan 57. Fırka Kumadanı Miralay Şefik Bey'in bir telgraf merkezinde tutularak hemen Çine'ye dönmesini ricâ etmişdim. Mûmâ-ileyh, filhakîka bir gece yürüyüşü ile Çine'ye avdet etdi. Şefik Bey'in en birinci şâhid olarak istimâ'ını arzu ediyordum. Filhakîka Şefik Bey, Aydın vakâyı'ı esnâsında Hıristiyanların hayâtını taht-ı te'mîne almış olmakla iştihâr etmiş ve Aydın'daki Fransız râhibesi Mari'nin vermiş olduğu uzun raporda ismi defâ'atla ve şükrânla zikredilmiş olduğu gibi vekâyı'ın bütün safahâtına tamâmiyle vâkıf idi. Ayrıca daha İzmir'de iken Söke, Milas ve sâir mevâki'den icâb eden zevâtın berây-ı şahâdet Çine'ye gelmesi tedâbirini istikbâl eylemiş idim.

Hey'et, Çine'de Aydın muhâcirlerinden pek çoğunu yollar üzerinde gördü. İki ay evvel yaşamak için her şeye, hattâ, ziyâdesiyle mâlik olan bu adamlar bugün nâna muhtaç sürünüyorlardı. Amerikalılar bu muhâcirlerden bilhassa kadınların müte'addid resimlerini aldılar.

Miralay Şefik Bey'in istimâ'ı tamâm üç buçuk sâ'at devâm etdi ve ihzâr edilen şâhidlerin hepsini dinlemeğe vakit kalmadan akşam takarrüb etdi. Esâsen, erkekler ayrı ve kadınlar ayrı olmak üzere hey'ete, Yunanlılarla beraber yaşamak kâbil olmayacağından, onların küfrân-ı ni'metinden ve memleketlerinin onların şer ve zulmünden kurtarılmasından bâhis birer istirhâmnâme vermişlerdi. Kadınlar ayrıca kendilerinden bir hey'etin Komisyon huzûruna kabûl edilmesini de istirhâm eylemişlerdi. Hey'et, bendenizi de çağırarak, kadınları kabûl edeceklerini, fakat bunların kadın oldukları cihetle çok gürültü yapmaları ve kendilerini fazla işgâl etmeleri melhûz olduğundan bu bâbda bir çare düşünmekliğimi söyledi. Bendeniz, bu sâf Müslüman kadınlarının korktukları şeylerden hiç birini yapmayacakları kadar itâ'at-kâr olduklarını söyledim ve kendilerine te'mînât verdim. Onun üzerine kadınları çağırdılar. Tercümanlığı bendeniz yapdım. Türk köylü kadınlarından mürekkep bir hey'et-i murahhasasının, Avrupa Komisyonu huzûruna çıkması târîhde ilk defa vâki' olmuyordu. Kadınlardan birisi pek ziyâde sıkılarak dûçâr oldukları mezâlimi tafsîl ve kendilerinin bu hâl-i muhâceretde perîşân olduklarını, içlerinden her gün bir çoklarının ölmekde olduklarını takarrüb etmekde olan kışın her perîşânlığı ve bu telefâtı tezyîd edeceğini ve buna bi't-tab' temsîl etdikleri medeniyet âlemi vicdânının tahammül edemeyeceğini, memleketlerine dönmeyi fevkalâde istiyorlarsa da Yunanlılar orada kaldıkça buna imkân bulunmadığını, çünkü bu hâl-i muhâceretde sefâlet hasebi ile ölmek muhtemel ise de Yunan mıntıka-i işgâli dâhilinde Yunan mezâlimi altında ölmek kat'î olduğunu ve onun için bir an evvel Yunanlıların oradan çıkarılarak, kâmilen mahv olmadan memleketlerine avdetlerine imkân bahşedilmesini beyân ve istirhâm etmişlerdir. Türk kadınının bu saffetle hâl-i ifâdelerinin hey'eti müte'essir etdiği görülüyordu.

Kadınlar, hey'etin bir işâreti üzerine kemâl-i inkıyâd ile kalkıp gitdiler ve Türk necâbet-i ruhâniyesinin yüksek tezâhürünü bu sûretle göstermiş oldular.

Komisyon bunun üzerine bendenize, "Şâhitlerin hepsini istimâ' etmek kâbil olmayacakdır. Fakat kendilerine söyleyiniz; bundan me'yûs olmasınlar. Mikdâr-ı kâfî ma'lûmât elde etdik ve felâketi anladık. Bu hâlde tahkîkâtı bir an evvel bitirib raporumuzu vermek ve gözümüzle görmekde olduğumuz şu felâketlere bir çare-i âcil bulmak için bir vazîfe-i vicdâniye oldu. Şimdi artık, bir an evvel avdetle mes'eleyi Sulh Konferansı'na bildirmek istiyoruz ve bu sefâlete bir çare bulunacağını ümîd ediyoruz." dediler ve bendeniz, aşağı inerek bu sözleri ahâlîye söylemek üzere iken bizzat kendileri de indiler. Hey'et meyanında bulunan İngiliz Binbaşısı Mösyö Tomson'a -ki gayet güzel Türkçe bilir- hey'etin söylediği sözlerin kendi tarafından ahâlîye tefhîmini rica etdim. Mûmâ-ileyh de ricamı bi'l-kabûl aynı sözleri Türkçe olarak söyledi. Ahâlî nâmına Hoca Esad Efendi nâmında bir zat, fevkalâde istirhâmkâr bir ifâde ile ellerini semâya kaldırarak hey'etden kendilerinin kat'iyyen beraber yaşayamayacakları Yunanlılardan kurtarılmalarını niyaz etdi ve pek teselli-âmiz bir cevâb aldı.

Çine'de hey'ete Kuvâ-yı Milliye rüesâsından Yörük Ali Efe'yi de dinletdim. Omuzunda silâhı, elinde üç sıra fişengi ve üç tabancası ile pek muhîb bir manzara irâ'e eden bu efenin ifâdâtı da hey'et üzerinde mühim bir te'sîr bırakdı zannındayım. Yörük Ali Efe, kendisinin ve rüfekâsının niçin Yunanlılara karşı silâha sarıldığını, Aydın'ı ne sûretde Yunanlılardan zapt etdiğini, harb-i umûmîde askerliğe gitmediği hâlde şimdi niçin son ân-ı hayâtına kadar Yunanlılarla cenk etmeğe ahdetdiğini, Aydın içinde Yunanlıların binlerce Müslümanı katl ve bir çok ismetleri ifnâ ve Müslümanlara âid her şeyi mahv u ihrâk etdiklerini gözleri ile gördüğü ve her lahza pek büyük işkencelerle katl edilmiş olan Müslüman cesetlerinin üzerinden geçtiği hâlde niçin Aydın ahâlî-i Hıristiyanîsini mukâbele-i bi'l-misil olmak üzere katl ü ifna etmeyip, hattâ onların hayâtlarını taht-ı te'mîne aldığını ve niçin el'ân Kuvâ-yı Milliye mıntıkası dâhilinde bulunan anâsır-ı Hıristiyanîye hakkında, hattâ cinâyet-i âdîye bile irtikâb edilmemekde olduğunu ve onların serbest olarak iş ve güçler ile meşgûl olduklarını Komisyon'a izâh etmiş ve en nihâyet şu müdhiş su'âli sormuşdur: "Paşa efendiler, Yunanlıların ikinci def'a Aydın'a gelmeleri üzerine tekmîl ahâlî-i Müslime korkularından hicret etmişlerdi. Yalnız 2500 kadar Müslüman kaçmağa vakit bulamayarak şehir dâhilinde kalmışlardır. Şimdi işitiyorum ki, Aydın içerisinde 375 kişi kalmış, acaba diğerlerine ne olmuş? Yörük Ali'nin ifâdâtı başlı başına bir kitâb teşkîl edecek derecede mühim olduğu cihetle bu raporda kâmilen dercine imkân yokdur. Yalnız şunu söylemeden geçmek kâbil olmayacakdır. Yörük Ali hey'ete: "Biz, 70 kişi ile bir Yunan alayını mağlup etdik. Şimdiki mevcûdumuzla Yunanlıları evvel Allah, çok çabuk Aydın'dan çıkarmağa muktediriz. Fakat biz bir defa söz verdik. Tahkîkâtın netîcesini bekleyeceğiz. O zamana kadar bir şey yapmayacağız. Düvel-i Muazzamanın adâletini emniyetle bekliyoruz." demişdir.

Komisyon, akşam üzeri bendeniz de dâhil olduğum hâlde otomobilleriyle Aydın'a avdet etdi. Komisyon Eylülün üçüncü günü Nazilli'ye gitdi. Evvel emirde trenle Aydın'dan Umurlu'ya gidildi. Orada trenden inilerek, Kuvâ-yı Milliye'nin gönderdiği atlarla Köşk İstasyonu'na ve oradan da yine Kuvâ-yı Milliye tarafından ihzâr edilmiş olan trenle Nazilli'ye vardı. Gerek bu yerlerde, gerekse Kuvâ-yı Millîye mıntıkasının her tarafından âsâr-ı ihtirâm gösterilmiş ve Nazilli'de eşrâftan birisinin hânesinde mükemmel bir öğle ta'âmı verilmişdir.

Hey'et, Nazilli'de, Müslümanlardan ve Rumlardan icâb eden şâhidleri istimâ' eylemiş, Çine'de olduğu gibi Nazilli'de de yerli Rumların serbest olarak iş ve güçleriyle meşgûl bulunduklarını görmüş ve Kuvâ-yı Milliye'nin Aydın'dan esir olarak götürdükleri Rumların bile i'âşesinin pek mükemmel olmaması istisnâ edilirse, müreffeh olarak kiliseler dâhilinde emniyetde olduklarını görmüşlerdir.

Hey'et, o gün akşam üzeri Aydın'a ve ertesi gün İzmir'e avdet etdi.

Yunanlılar, kendilerinin Nazilli'ye geçmelerine müsâ'ade edilmemesine mukâbil, bendenizin de kendi hatlarından geçmekliğime müsâ'ade etmeyeceklerini bildirdikleri cihetle hey'et ile birlikde Nazilli'ye gitmekliğim kâbil olmamıştı. Fakat Çine'den Nazilli için her tertîbâtı ittihâz etmiş olduğum cihetle bundan ciddi bir zarar tahaddüs etmemişdi. Komisyon, İzmir'e avdetinde daha iki gün orada ba'zı şuhûdu istimâ' eyledi. O zamana kadar tahkîkâtın bize müsâ'id bir tarzda devâm etdiğini mahremâne istihbâr ediyordum.

Ma'a-hâzâ, bendeniz, İzmir fecâyı'ının esasını teşkîl eden ber-vech-i âtî mevâddı ki, İzmir'e muvâsalâtımızdan i'tibâren muntazaman ve mütevâliyen hey'ete bildirmiş ve bu mevâd hakkında lüzûmlu olan şâhidleri de ihzar etmişdim. Bir daha bir mektûbla hey'ete arz ve bu mevâd hakkında daha şâhid dinlemek isteyip istemediklerini su'âl etmeyi lüzûmlu addetdim.

1- Yunanlılar, yerli Rumlarla birlikte, işgâl günü İzmir şehrinde ve İzmir rıhtımı üzerinde en fecî' vahşetleri irtikâb etmiş idiler.

2- İşgâl gününden beri tevâlî eden Yunan tecâvüzü ani bir hâdise olmayıp uzun hazırlığın netîcesiydi.

3- Yunan Hükûmeti, bu maksadına daha kolaylıkla nâil olmak için daha işgâlden çok evvel yerli Rum ahâlîyi vesâit-i müte'addide ile ez-cümle Yunan Salîb-i Ahmer hey'etleri vâsıtasıyla teslîh etmiş ve kendilerini zaman zaman adalardan gönderdiği çeteler veyahud doktor kıyafetine soktuğu zâbitân vasıtasıyla ta'lîm ve teşvîk etmişti.

4- İşgâl günü ahâlî-i İslâmiye'nin gösterdiği sükûnete karşı katli'âm ve yağmâya başlayabilmek için muktezî sebebi kendi adamlarından bir Rum'a bir el silâh atdırmak sûretiyle Yunanlılar bizzat ihdâsa mecbûr kalmışlardı.

5- Tamâmiyle aynı zamanda, İzmir civârındaki köylerde ahâlî-i İslâmiyeye karşı katl, yangın, sirkat, nâmûsa ta'arruz ve her türlü sû-i mu'âmele başlamıştı. Kıtâlin müretteb olduğuna en mühim delîl de budur:

6- En sâkin mevâki' bile Yunanlıların işgâlini müteâkib bir zulüm ve i'tisâf menba'ı oluyor.

7- Yunanlıların işgâl etdikleri mıntıkalarda Müslümanların mal, can ve nâmûsları hakkında hiç bir emniyet kalmıyor ve bu hâl Tahkîk Hey'eti'nin icrâ-yı fa'âliyet eylediği esnâda bile devâm ediyordu.

8- Müslümanların tamâmiyle silâhdan tecridine mukâbil yerli Rumlar teslîh ediliyor ve Müslümanlardan alınan silâhlar bu Rumlara veriliyordu.

9- Rumların maksad-ı aslîsi, mütemâdî tahkîrât ve tecâvüzler ile ahâlî-i İslâmiyeyi ya kâmilen mahv veyahud terk-i diyâra mecbûr ederek, arâzî ve servetlerine temellük etmekdir. Bunun için tertîb edilmiş şarkılarını, hattâ gizlemeye bile lüzûm görmeden bağırarak terennüm etmekdedirler. Zaten Yunanlıların işgâl etdikleri mevâki'de bütün kuvâ-yı hükûmeti devirmeye çalışmaları, bu maksatlarının teslîh-i tatbîki kasdiyle olduğu âşikârdır.

10- Cephelerin herhangi bir noktasında vukû' bulan en küçük bir muhârebenin intikâmı cephelerin pek gerilerinde sâkin ve mutî' ahâlîden almaya çalışdıkları ve bu sûretde bunların işgâl mıntıkası dâhilinde kalmak bedbahtlığına ma'rûz kalan bî-çâre ahâlîyi mütemâdiyen ve tahammül-fersâ işkenceler içinde tutdukları.

11- Yunan işgâl mıntıkasında Yunan askerinden mâ-'adâ Yunan çetelerinin de ahâlîyi tedhîş etmekde oldukları.

Bütün bu nukât hakkında hey'etin ilm-i yakîn hâsıl etdiği kanâ'atinde olmakla beraber ihtiyâten bir kere daha kendilerinden bu sûretle isti'lâm-ı keyfiyet eylemişdim. Hey'etden aldığım cevab, kanâ'atimde aldanmadığımı bendenize bildirdi. O cevâb hülâsa olarak şudur: "Hey'et, bahsetdiğiniz nukât hakkında o kadar şâhid istimâ' etdi ki, bu bâbda yeniden diğer şâhidleri dâvet etmeye bir lüzûm olmadığı zannındadır. Ma'a-hâzâ, 9 uncu numarada bahsetdiğimiz şarkılardan birer nüsha tedârik ederek ve gönderirseniz pek faydalı olacaktır."

Bu şarkılardan da derhal birer nüsha tedârik ederek hey'ete verdim. Bunlardan birisi Ayasofya şarkısı, diğeri KUÇULAR isminde bir şarkı idi. Her ikisi de Rumların Türkleri kâmilen katli'âm edeceğinden ve yer yüzünden kaldıracağından bahsediyordu.

Hey'et, Eylülün on sekizinde Ödemiş'e gidip geldi ve orada ba'zı şuhûdu istimâ' etdi. Eylülün on dokuzunda Menemen'e geldi ve öğleden evvel Müslümanları öğleden sonra Rumları dinledi. Menemen'deki Yunan vahşeti de hakikaten pek müdhiş idi. Ahâlî-i İslâmiye en küçük bir mukâvemetde bulunmadıkları hâlde bile Yunanlılar tarafından koyun gibi boğazlanmıştı. Kaza Kaymakamı Kemal Bey de dâhil olduğu hâlde bu vak'ada Müslümanlardan bini mütecâviz ma'sûm katl ve ifnâ edilmişti. Yunanlıların bu vak'ayı da setre çalışmaları gülünç oluyordu.

Hey'et, Eylülün yirmi ikisinde Manisa'ya geldi ve dâire-i belediyede ihzâr olunan salonda ictimâ' etdi. Manisa'da hükûmet-i mülkiye vardır. O cihetle hey'et, gerek azîmet ve gerek avdetinde bir Osmanlı jandarma müfrezesi tarafından selâmlandı. Manisa'da da kezâlik öğleden evvel Müslümanlar, öğleden sonra da Rumlar istimâ' edildi. Rumlardan mâ-'adâ Ermeni ve Yahudilerden de birer hey'et Komisyon huzûruna çıktı. Manisa Yunanlıları en ziyâde sükûnetle karşılayan bir mıntıka olduğu hâlde Yunanlılar orda da havsalasız mezâlim îkâ' etmişler, kadınları, müftîleri öldürünceye kadar dövmüşler, pek çok bî-günâh şehîd, bir çok çiftlik ve karyeyi mübâdele-i remâd eylemişlerdi. Ermeni hey'etinin aleyhimizde, Yahûdi hey'etinin lehimizde şehâdet etmiş olduğunu haber aldım. Hey'et, Manisa'dan tekrar İzmir'e avdet ve bahren Ayvalık'a azîmet ve avdet eyledi. Bendeniz lüzûm görmediğim cihetle Ayvalık'a gitmedim.

İzmir'de bir kaç şâhid daha dinledikden sonra ki, bunlar arasında Türklere pek muhib ve Yunan'ın temâdî-i işgâlinin memleket için mahz felâket olacağına kâni' olan ba'zı zevât da vardı. Eylülün yirmi yedisinden i'tibâren yeniden Dersa'âdet'de ictimâ' etmek üzere münferiden İzmir'den harekete başladılar. Bendeniz de Bandırma tarîkiyle Dersa'âdet'e avdet eyledim. Hey'etin Soma'ya ve Bergama'ya gitmesini teklîf etmişdim. Fakat hey'et, artık esâsen vukû'âtın cereyân-ı umûmîsi hakkında kanâ'at-ı kâmile hâsıl etmekle beraber tahkîkâtı süratle hitâma erdirmek zarûretinde bulunduğunu beyan ederek bu teklîfimi kabûl etmedi. Buna rağmen Bergamalı ba'zı zâtı İzmir'e celb ederek hey'etin huzûruna çıkardım ve Bergama fecâyı'ı hakkında hey'eti tenvîr etdim. Ayrıca Soma'dan celp etdirdiğim vesâiki hey'ete verdim. Esasen hey'etin dolaştığı bi'l-umûm mahallerin eşraf ve ayanı tarafından Yunanlılardan bir an evvel kurtarılmaların müsterham olmak üzere tanzîm olunmuş esbâb-ı mûcibeli birer birer istirhâmnâmeyi hey'ete verdiğim gibi şahsen dûçâr-ı zarar veya ma'rûz-ı fecâyı' olmuş bir çok insanın vermiş olduğu istidâ ve şikâyetnâmeleri de takdîm etdim. Hey'ete ayrıca nâmûslarına tecâvüz edilmiş bir hayli kadını da çıkararak istimâ' etdirdim. Hülâsa edilirse bendeniz ber-vech-i âti mevâddın tahkîkât netîcesinde hey'etçe anlaşıldığına kanâ'at hâsıl etdim:

1- Yunan işgâlinin İzmir Vilâyeti'nin ahvâl-i siyâsîye ve iktisâdiye ve ictimâ'iyesi için bir felâket-i azîme olduğu,

2- Yunanlıların müstesnâ bir eser-i tâlih olarak bir tenezzüh-i askerî icrâ edercesine İzmir'e hurûcları ile birlikde akıl ve hayâle sığmaz mezâlime başladıkları,

3- Yunanlıların en teveccühkâr ecânibin bile bu zulüm ve i'tisâf karşısında kendilerinden nefret etdikleri,

4- Yunanlıların bir müstemleke kat'iyyen kâbiliyetleri bulunmadığı,

5- Yunanlıların her ne sûretle olursa olsun ayak basdıkları yerlerde bütün Müslümanları mahv u ifnâ, kendileri için bir gâye olduğu cihetle Müslümanların Yunanlılarla bir arada yaşamalarının imkân hâricinde bulunduğu,

6- Yunanlıların İzmir Vilâyeti'ne va'ad etdikleri medeniyete bedel, ölüm, yangın yağma ve harâbeler getirdiği,

7- El-yevm, Aydın Vilâyeti'nde mevcûd olan Hükûmet-i Osmâniye'nin ancak bir lafz-ı bî-mânâdan mürekkep olduğu, meselâ, İzmir Hükûmet Konağı Yunan askerî müfrezeleri tarafından muhâfaza olunmakda, mebâni-i resmiye üzerine Osmanlı sancağı keşîdesi, bir çok mahallerde kâbil olamamaktadır.

8- Yunan kuvve-i işgâliyesinin Osmanlı Hükûmeti'ni ve kuvve-icrâiyesi olan jandarma ve polisini imhâya ma'tûf bir siyâset ta'kîb etdiği, meselâ, jandarma, hiç bir iş göremez ve hiç bir salâhiyeti yokdur. Mevcûd olduğu iki mahalde, merkezden biraz uzaklaşırsa kendisi için tehlike muhakkakdır. Polis ancak İzmir şehrinde ve bir nokta-i bî-mânâ hâlindedir. Osmanlı polisleri en küçük işlerde bile serbest-i harekete mâlik değildir ve içlerinden ba'zı vazîfeşinasların münhasıran vazîfelerini icrâya kalkışdıkları bahânesiyle hapsedildikleri çok def'a vâki'dir. En ufak bir bahâne ile hapse giren, dayak yiyen bir polisin, artık ahâlî üzerinde bir kudret-i kanûniyesi kalıp kalmayacağı ufak bir mülâhaza ile anlaşılır.

9- Kadı, müftî, a'yân, eşrâf-ı ahâlî bilâ-tefrîk engizisyona rahmet okutacak derecede fecî' bir sûretde, hattâ bazen kemikleri kırılıncaya kadar darp edildikleri ve buna hattâ, Hey'et-i Tahkîkiye orada iken de devâm edildiği;

10- Silâh taharrîsi bahânesiyle şehirde ve köylerde ale'l-ıtlak hânelerine girerek ölüm tehdîdi altında kadınların nâmûsuna ta'arruz ve son santimine kadar bütün paralarını almaları,

11- Hiç bir hak ve salâhiyetleri olmadığı hâlde Yunan Divân-ı Harblerinin bi'l-umûm ahâlîye, hattâ Osmanlı zâbitânını muhâkeme, i'dâm ve mahkûm etmesi,

12- Yunan mıntıka-i işgâlinde kalmak bedbahtlığında bulunan ahâlînin bu işkenceler altında inlemekde olduğunu gören diğer ahâlî, Yunanlıların kendi memleketlerini de istilâ etmeleri korkusu ile silâha sarılarak müdâfa'a-i nefs ve nâmûsa kıyâm etmeleri ve bu sûretle Kuvâ-yı Milliye'nin her gün daha ziyâde kesb-i kuvvet etmekde olduğu ve Yunanlılar İzmir'den çıkmadıkça terk-i silâh etmemeğe yemin etdikleri,

13- İzmir'de bulunan kuvâ-yı işgâliyesinden mâ-'adâ Yunan me'mûrîn-i mülkiyesi de vardır. Bu me'mûrîn-i mülkiye umûr-ı idâreyi ellerine almışlardır. Meselâ, Fevkalâde Komiser sıfatıyla İzmir'de bulunan Mösyö İstiryadis, bir vâlînin ancak hâiz olabileceği salâhiyetle her şeyi icrâ ve her şeye müdâhale etmekde, daha açık bir tabirle Yunan Hükûmeti nâmına İzmir'de idâre-i umûr etmekdedir. Mûmâ-ileyhin jandarması, mahkemesi, hülâsa her vâsıtası vardır. Zavallı ma'sûm ahâlî takım takım İstiryadis'in hapishânelerini boylar, inanılmaz işkencelere dûçâr olur. Senelerce kürek cezâsına mahkûm edilir. Bazen i'dâmdan da kendini kurtaramaz. Mülhakâtda da M. İstiryadis, sivil idâre me'mûrları ta'yîn etmiş ve etmekde ve hâkimiyet-i Osmânîyi daha ziyâde sarsmakdadır.

14- Yunanlılar, İzmir'de Tanzîm-i Hasar Komisyonu nâmıyla bir komisyon teşkîl etmişlerdir. Bu komisyon, işgâl esnâsında mutazarrır olanlara tazmînât-ı nakdiye vermek vazîfesiyle mükellefdir. Fakat Komisyon en ziyâde ecânibin zararlarını tazmîn ile meşgûl olmakda ve Müslümanlardan ancak pek göze çarpacak bir kişiye zararlarının onda birinden daha ziyâde olmamak şartıyla para vermekdedir. Bu sûretle Yunanlılar, böyle bir komisyon teşkîl etdiklerini ileri sürerek Avrupa'nın gözünü boyamaya çalışmakda ve geride ma'sûm ahâlî ziyânları tazmîn edilmek şöyle dursun, her gün yeni ve elîm zararlara dûçâr olmaktadır.

15- Yunan işgâli karşısında Aydın'dan altmış üç bin küsûr kişi Nazilli, Çine, Söke ve civârına; Bergama'dan altmış bin küsûr kişi Soma, Balıkesir, Kırkağaç ve havâlîsine muhâceret etmiş ve bunların hâne, eşyâ, çiftlik ve tarlaları mahsulleri, tamâmiyle Yunanlıların elinde kalmışdır. Bu

zavallı muhâcirler el yevm hükûmetin ve milletin âtıfetine muhtâc bir hâlde ve pek elîm şerâit-i hayâtiye içinde bulunuyorlar.

16- Yunanlılar, bu sûretle İslâmlardan boş kalan mevâkı'a, evvelce M. Venizelos ile yapılan mukavele üzerine Yunanistan'a giden Rumları göndermekdedir. Yunanistan Hükûmeti, gerçi resmî olarak bu Rum muhâcirlerin tekrâr eski vatanlarına dönüp ahâlî-i İslâmiyeye devredilmiş olan emvâl ve emlâkı istirdâd etmelerine mümâna'ât etmekde ve bunları tekrâr Yunanistan'a i'âdeye uğraşmakdadır. Fakat bir def'a bunlar giderken Müslümanlara âid ne varsa hepsini birlikde götürmekde veya satıp savmakta, hattâ diğer tarafdan tüccâr sıfatı ile tekrâr İzmir'e gelerek Metropolit Hrisostomos Efendi'den aldıkları yerli Rum vesîkasıyla eski mahallerine gitmekdedir. Bendeniz bu husûsu da hey'ete bildirdim.

17- Bergama'yı ikinci def'a işgâl eden Yunan kuvvetleri, boş buldukları şehri kâmilen yağmâ etmişler ve aldıkları eşyâyı kısmen Menemen'de yerli Rumlara furûht, kısmen de kırk yük otomobiliyle iki gün mütemâdiyen Dikili'ye, oradan da Midilli'ye nakleylemişlerdir.

18- İzmir'deki Yunan habâsetinin rûh-ı fecî'i İzmir Metropoliti Hrisostomos Efendi'dir. Her şey bu metropolit vasıtasıyla hazırlanmış ve onun teşvîkiyle tatbik olunmuş ve olunmaktadır.

19- Metropolit, Yunan âmâline hizmet edebilecek Müslümanları bulmakda dahi dûçâr-ı müşkilât olmamışdır. Meselâ, Aydın'a müftî diye ta'yîn etdikleri sâbık Dedeağaç Müftîsi Şevki Efendi ile Torbalı Hâkimi Kırkağaçlı İsmail Hakkı Efendi ve daha ba'zı eşhâs bu kâbildendir.

İşte Komisyon bu noktaları tahkîke uğraşmış, hâl-i hazırın devâmı her iki taraf için bâdi-i sefâlet ve perîşânî olacağından sarf-ı nazar Avrupa için şerefli bir mes'ele olmayacağına kanâ'at getirmişdir. O cihetle Komisyon'un, bu vaziyetin idâmesi gayr-ı mümkin ve bir şekl-i âhara ifrâğı elzem bulunduğunu Sulh Konferansı'na göndereceği raporda sarâhaten zikredeceğini kat'î ve kavî olarak ümîd ediyorum.

Ancak bu yeni şekil ne olacakdır? Bunu ta'yîn edebilmek biraz güçdür. Hey'et azasından biri bir gün söz arasında mahremâne bendenize, "Yunanlıların bu memleketi idâreye kâbiliyeti olmadığı anlaşıldı. Dûçâr-ı sefâlet olarak hicret eden ahâlînin de vatanlarına i'âdesi,Yunanlılar burada kaldıkça kâbil olmayacağı tahakkuk etdi. Fakat Yunanlıları çıkarıp, doğrudan doğruya Türklere, buyurunuz siz geliniz demek de doğru

olmayacakdır. O hâlde muvassıt bir şekil bulmak lâzım. İşte o şekli arıyoruz." demişti.

Gerek bu ifâdâtı, gerekse Menemen'de bir şâhide, Manisa'da hey'et huzûruna çıkan Müslüman hanımlar hey'etine: "Biraz daha sabrediniz; arzunuz hâsıl olacakdır." denilmesi ve hattâ, Menemen'deki şâhidin Yunanlıların zulmünden kurtulmak için mutlak hicret edeceğini beyanda ısrâr etmesi üzerine: "Hanım mademki hicret edeceksin; hiç olmazsa on beş-yirmi gün daha sabret de ondan sonra icâb ederse hicret edersin." diye tavsiye edilmesi ve sâir ihtisâsat ve istitlâ'ât-ı âcizânem Komisyon'un bu mes'elede her hâlde lehimize bir karar vereceğini bi-hakkın ümîd etdiriyor. Fakat bu karar üzerine Sulh Konferansı'nın ne yapacağı ma'lûm olmamakla beraber İzmir Vilâyeti'nde oldukça kuvvetli bir hâlde bulunan Yunanlıların Sulh Konferansı tarafından kendilerine tebliğ edilecek bir tahliye emrine hemen itâ'at ediverecekleri de câ-yı te'emmüldür.

Yunanlıların İzmir Vilâyeti dâhilindeki vaziyet-i hazıraları, öyle kolaylıkla terk-i mevki' niyetinde olmadıklarını gösterir bir mahiyetdedir. Meselâ, onlar, karşılarındaki Kuvâ-yı Milliye'nin her gün daha ziyâde tekessür ve kesb-i intizâm etmekde olduklarını ileri sürerek kendi cephelerini hattâ vâsi' mikdarda tel örgüsü de isti'mâl etmek şartıyla takviye etmekde, mütemâdiyen ikmâl efrâdı getirterek, cephelerinde hâsıl olan boşlukları doldurmakdır. Bundan mâ-'adâ Yunanlılar ağır toplar celp etmekde, Osmanlı memleketinin her tarafında olduğu gibi İzmir'de de yerli Rumlardan vâsi' mikdârda çete ve sâire teşkîl, asker ve jandarma kaydetmekdedir. İzmirli bir Rum, bir Müslüman refîkine: "Mademki tazmînâtı vermeye başladık; buradan artık çıkmayacağımıza karar verebilirsiniz." demiş olduğu gibi bir çok diğer Rumlar da Eğridir, Afyonkarahisar ve Balıkesir'e kadar olan mıntıkanın Avrupa'da kendilerine verildiğini ve bu mıntıkayı işgâl için Tahkîk Komisyonu'nun netîce-i fa'âliyetine intizâr etmekde olduklarını söylemişdir. Ayrıca İzmir'de pek şâyân-ı i'timad bir ecnebi, Yunanlıların İzmir'e daha yüz bin asker getirmek için tedârikât yaptığını ve bunun için müsâ'ade istihsâli ile iştigâl etdiğini bildirdi.

Kanâ'at-i kat'iyye-i kemterânem, Avrupa vaziyet-i siyâsiyesinin iktisâb etmekde olduğu şekl-i cedîd karşısında Yunanlılarla başbaşa uğraşmak ve onları bizzat kendi kuvvetlerimizle memleketimizden çıkarmak mecbûriyetinde kalacağımızdır. Hükûmetimizce yapılacak teşebbüsât-ı siyâsiyeye samîmeten bir tarafdan da buna göre hazır bulunmak ve Yunan işgâlinin tevessülüne karşı yegâne bir hâil olarak sîne-i milletden meydana

çıkan Kuvâ-yı Milliye'nin pek gizli sûretde nevâkısı ikmâl ve teşkîlâtını itmâm sûretiyle Yunanlılar karşısında ciddî ve muntazam bir müdâfa'a vücûda getirmek ve bu Kuvâ-yı Milliye'yi devletimizin maksad-ı siyâsiyesine hâdim hâle koymak elzem bulunduğunu nâciz bir mütâla'a olmak üzere arz ve iblâga ictisâr eylerim.

5 Teşrîn-i Evvel 133 İzmir Beynelmilel Tahkîk Komisyonu'nda

Osmanlı Murahhası Kaymakam Kadri

ATASE Arş. Kl. 81 Ds. 139-299 F. 11-6; Kl.118 Ds. 81-423 F.61/1-15;**Türk İstiklal Harbi**, Gn. Kur. Harp Tarihi Dairesi, C.II, Ks.2, Ankara, 1963, s. 374 vd.

(EK-23)

Document 3

I. Exposé des Faits survenus depuis l'Occupation qui ont été établis au cours de l'Enquête entre le 12 Août et le 6 Octobre 1919.

CONSTANTINOPLE, le 7 octobre 1919.

No 1. Depuis l'armistice la sécurité des chrétiens n'était pas menacée dans le vilayet d'Aïdin.

Les populations hellènes avaient été incontestablement persécutées en 1914 et au cours de la guerre et traitées sans aucune bienveillance pendant les premiers mois qui suivirent l'armistice, par le Vali Noureddin pacha; mais depuis l'entrée en fonction du Vali actuel Izzet bey tous les habitants, sans distinction de races, étaient traités avec impartialité.

Malgré la présence de quelques bandes de brigands dans la région on peut affirmer que le calme étaient (sic) revenu.

Les craintes de massacres de chrétiens n'étaient pas justifiées. Des enquêtes prouvent que les proclamations appelant les musulmans au massacre des Grecs qui, quelques semaines avant le débarquement, sont tombées entre les mains des autorités grecques et ont été envoyées à Athenes n'ont pas été écrites par les officiers de gendarmerie turque dont les signatures figurent sur ces pièces. Ces pièces ne sont pas certainement authentiques.

No 2. Les conditions de sécurite dans le vilayet d'Aïdin et à Smyrne en particulier ne justifiaient point l'occupation des forts de Smyrne par application de l'article 7 des clauses de l'armistice [1] (Voir au procès-verbal de la trente-septième séance, les réserves faites à ce sujet par le Géneral Representent İtalien[2]).

La situation intérieure du vilayet ne motivait pas davantage le débarquement de troupes alliées à Smyrne.

Au contraire, depuis le débarquement des Grecs, la situation est troublée à cause de l'etat de guerre existant entre le troupes grecques et les irréguliers turcs.

No 3. Les forts de Smyrne furent occupés le 14 Mai 1919 par des forces alliées britannique, française, italienne et grecques, sur l'ordre de l'amiral Calthorpe, de la marine de Sa Majesté britannique, l'un des Hauts

[1] Article 7 of the Armistice of Port Mudros provided that: The Allies have the right to occupy any strategic points in the event of a situations arising which threatens the security of the Allies (Cf. British and Foreign State Papers (1917-1918) vol. cxi, p. 612.)

[2] Document 7 below.

Commissaires alliés en Turquie pour l'execution des termes de l'armistice. L'ordre d'occupation portait qu'elle se faisait en executions de l'article 7 de l'armistice entre la Turquie et les Puissances alliées.

No 4. Dans la nuit du 14 au 15 Mai, à la suite de proclamation, un rassemblement de plusieurs milliers de Turcs a eu lieu dans le quartier turc du côté du cimetière juif, mais ce rassemblement n'avait pas pour objet d'organiser la résistance par la force au débarquement des Grecs. Son but était de prouver la majorité et la prédominance des habitants turcs sur les éléments étrangers.

No 5. L'occupation de Smyrne par les troupes grecques fut ordonnée par la Coférence de la Paix[3]. 25 Les ordres pour l'occupation furent donnés par l'Amiral Calthorpe, représentant cette Conférence.

La Ville de Smyrne fut occupée le 15 Mai 1919 par les forces grecques, assistées des forces navales de l'Amérique, Grande-Bretagne, France, Grèce et Italie.

Les forces navales britanniques, françaises, italiennes et américaines débarquèrent de petits contingents armés pour garder leurs consulats respectifs.

Les forces navales grecques débarquèrent un groupe destiné à garder les points de débarquement des troupes grecques. Cette force était insuffisante pour préserver l'ordre et exécuter sa mission.

Les forces grecques se composaient de trois régiments. Le débarquement eut lieu à la pointe et sur le quai en face l'Hotel Kramer. Les troupes commencèrent à débarquer à 8 heures du matin.

No 6. Aucune résistance au débarquement n'a été organisée par les autorités turques, les coups de fusil tirés par les Turcs furent des actes isolés.

No 7. Plusieurs centaines de prisonniers de toutes sortes se sont échappés des prisons voisines de la caserne quelques heures avant l'occupation.

Les autorités turques n'ont pas pris de mesures efficaces pour prévenir ou empêcher ces évasions.

Quelques-uns de ces prisonniers purent se procurer des armes, au dépôt d'armes situé près de la caserne.

No 8. Le Commandement supérieur grec n'a pris aucune mesure préalable pour assurer l'ordre pendant la marche des troupes hellènes à travers la ville. Des détachements de marins grecs avaient seulement été placés dans le voisinage immédiat des deux points choisis pour le

[3] Cf. Vol. I, No. 10, note 8

débarquement. Conformément aux ordres du Représentant de l'Entente, les troupes turques étaient maintenues dans leurs casernes.

Aucune liaison n'avait été établie pour permettre au Commandement grec de faire parvenir ses ordres aux autorités turques et pour se renseigner sur l'état d'esprit de la population.

No 9. Les autorités grecques, militaires, civiles et religieuses n'ont rien fait pour essayer de calmer la foule.

La cérémonie faite par le Métropolite pour bénir les troupes à leur débarquement n'a pu avoir qu'une influence facheuse.

La foule, massée sur le parcours des troupes, a eu une attitude de nature à déchaîner la colère des habitants turcs et à entraîner des actes de violence de la part de fanatiques isolés.

No 10. Les ordres relatifs au débarquement n'ont pas été strictement exécutés. Ils ont été modifies sans l'approbation du Commandement, à la suite de l'intervention du Commandant de l'Averoff, qui avait été prévenu de la formation de nombreux rassemblements tur[c]s du côté de Carantina.

Les Compagnies d'Evzones qui devaient débarquer à Carantina pour occuper les hauteurs qui dominent la ville du côté du Sud, ont été ramenées au quai de la douane où elles ont débarqué derrière les autres fractions du régiment. Pour les itinéraires à suivre les Commandants des colonnes se sont conformés aux indications des guides qui leur ont été donnés. Ils ne savaient pas que les troupes turques étaient consignées dans leurs casernes, près du Konak.

No 11. Les premiers Coups de feu ont été tirés vers le coin de la place du Konak, à l'entrée de la rue qui conduit à Cocarialy.

Il est impossible d'établir avec certitude par qui furent tirés ces premiers coups. Les troups grecques n'ont pas nu vert le feu et ont seulement riposté à ces premiers coups.

No 12. A la suite de ces premiers coups une vive fusillade a éclaté. Les soldats grecs qui se trouvaient dans les jardins de la place du Konak ont dirigé un feu violent contre les fenêtres de la caserne et du Konak.

Il a été impossible de savoir exactement si quelques coups de feu ont été tirés de certaines fenêtres de la caserne après le commencement de la fusillade.

Aucune trace de balle n'a été trouvée sur les murs des bâtiments qui font face à la caserne.

Quelques rares coups de feu paraissent aussi avoir été tirés par les Turcs en certains points des quais et de la ville, en particulier du côté du

Consulat hellénique où, d'après les rapports grecs, le détachement de garde fut obligé de se défendre à coups de fusil contre une attaque turque.

No 13. Sur le chemin qu'ils ont parcouru entre la place du Konak et le bateau Patris où ils furent enfermés, les premier convois de prisonniers comprenant des officiers et soldats, ainsi que le Vali et des fonctionnaires furent l'objet de brutalités de la part de la foule qui les accompagnait et méme de quelques soldats grecs qui les escortaient.

Tous ces prisonniers furent volés. Tous devaient crier 'Zito Venizelos' et marcher avec les mains levées. Quelques-uns furent massacrés.

A part une ou deux exceptions, les officiers grecs n'ont exercé sur leurs hommes, aucune action pour empêcher les violences.

No 14. Le 15 Mai et jours suivants les troupes grecques ont arrété arbitrairement environ 2.500 personnes, parmi lesquelles un certain nombre d'enfants de moins de 14 ans. Le personnel et les élèves de quelques écoles furent même enferme sur le Putris. Bon nombre de ces prisonniers furent maltraités, pillés et détenus pendant plusieurs jours dans des conditions d'hygiène: inacceptables.

No 15. Pendant les journèes du 15 et du 16 Mai de nombreux actes de violences et de pillages furent exercés en ville contre les personnes et les habitations turques. Les fez furent arrachés et les Turcs n'osèrent plus sortir avec cette coiffure. De nombreuses femmes furent violées. Quelques assassinats furent commis. Ces violences et pillages furcnt exerces le plus souvent par la populace grecque de la ville, mais il a été prouvé que des soldats y prirent part et que l'autorité militaire ne prit que tardivement des mesures efficaces pour y mettre fin.

No 16. Le nombre de tués et blessés le jour de l'occupation de Smyrne par les troupes grecques est estimé de façon differente par les autorités turques et greques. Ces nombres sont environ les suivants:

Grecs: soldats: 2 tués, 6 blessés; civils: 20 tués, 20 noyés, 60 blessés.

Turcs: 300 à 400 victimes (tuées ou blessèes).

No 17. Après que la nouvelle du debarquement des forces grecques à Smyrne fut connue dans les villages des environs, les habitants grecs commencèrent à piller les maisons turques et à voler le bétail turc quelques turcs furent également tués dans differents villages.

No 18. Le Colonel commandant les troupes d'occupation grecques avait reçu dès le 21 Mai le télégramme envoyé de Paris le 20 Mai par M. Veniselos qui réglait les conditions d'occupation du Sandjak de Smyrne et du Caza d'Aïvali ainsi que de certaines régions situées en dehors du Sandjak de Smyrne.

No 19. M. le Commodore Fitz Maurice, représentant de l'Entente à partir du 28 Mai, n'a reçu que le 1er juin les instructions lui faisant connaître ses attributions vis-à-vis des autorités helleniques en ce qui concerne l'extension de la zone d'occupation.

Depuis le départ de l'Amiral Calthorpe (21 Mai) jusqu'au 28 Mai, le représentant de l'Entente était le Vice-Amiral français Sagoy du Vauroux.

No 20. Le Haut Commissaire du Gouvernement hellénique arrive à Smyrne le 21 Mai a agi contre les ordres contenus dans le télégramme du 20 Mai, en autorisant le Colonel commandant les troupes à donner le 23 Mai un ordre d'opération visant:

a) L'occupation de Aïdin;

b) L'intervention dans les régions de Magnésie et de Cassaba,

sans avoir, au préalable, demandé l'autorisation au représentant de l'Entente.

Le Haut Commissaire grec a reconnu, devant la Commission, sa responsabilité à ce sujet.

No 21. Pour justifier l'extension de la zone grecque le Haut Commissaire hellénique s'est appuyé:

a) Sur les renseignements non vérifiés reçus par l'autorite militaire, d'après lesquels la sécurité publique aurait été menacée dans les régions susvisées;

b) Sur une interprétation donnée par l'autorité militaire à des conversations tenues avec le Colonel anglais Smith qui n'avait aucune qualité pour remplacer le Représentant de l'Entente.

Le Colonel Smith n'avait pas eu Connaissance du télégramme envoyé le 20 Mai par Monsieur Veniselos au Colonel Zafiriou. Il n'a jamais donné à celui-ci aucune autorisation même verbale, de se porter à Aïdin-Magnésie et Cassaba. Il avait seulement exposé au Colonel Zafiriou l'utilité d'envoyer quelques troupes le long de la voie ferrée jusqu'à Trianda pour protéger la ligne, si le Colonel Zafiriou avait l'autorisation de pousser ses troupes en avant.

Le Colonel Smith ajouta que toute occupation au delà de Trianda pourrait occasionner des désordres.

Il rendit compte de cette conversation à son Superieur.

No 22. La marche en avant et l'installation des troupes grecques aussi bien dans la direction de Magnésie que dans la direction d'Eudémich, d'Aïdin et jusqu'à Nazili s'est d'abord faite dans des conditions satisfaisantes malgré l'émotion suivée dans le pays par la nouvelle des événements de Smyrne. Le Commandement grec fit une faute en tolérant l'action de civils

grecs armés qui sous prétexte d'aider les troupes grecques se livraient au pillage et commettaient toutes sortes d'excès.

Une cour martiale constituée à Smyrne des le 16 Mai par le Commandement grec avait prononcé (à la date du 15 Août) 74 condamnations, dont 3 à mort pour les seuls événements des 15 et 16 Mai. Parmi ces condamnés figurent:

48 Grecs; 13 Turcs; 12 Arméniens; 1 Juif.

No 23. L'excitation produite dans le pays par les événement de Smyrne augmenta progressivement pour les raisons suivantes :

a) Une grande incertitude régna au sujet des limites du territoire à occuper par les forces, grecques jusqu'au 2 Juin, date à laquelle le Commodore Fitz Maurice, de la Marine britanique, fut chargé de déterminer les limites de l'occupation.

b) L'avance rapide des troupes grecques vers l'intérieur du pays augmenta le trouble des populations. Les notables turcs commencérent à quitter la région occupée. Les reguliers turcs et la gendarmerie désertèrent. Des civils grecs s'armèrent ouvertement. L'activité des brigands augmenta en même temps que le nombre des actes de violence, les vols et les pillages.

c) Les perquisitions faites par les troupes grecques aidées par des civils armés dans les maisons turques pour la recherche des armes, portèrent au plus haut point le mécontentement de la population, car la violation du domicile musulman constitue une mesure particulièrement vexatoire susceptible de provoquer une grande irritation.

Cette excitation créa dans tout le vilayet d'Aïdin une apparence de désordres qui tendait à justifier l'extension des Limites de l'occupation par les forces grecques.

No 24. Les armes dont les civils grecs étaient porteurs leur ont été probablement fournies depuis l'armistice par la contrebande opérant entre les îles et la côte.

Il n'y a pas lieu de retenir l'accusation portée par les Turcs contre la Croix-Rouge grecque au sujet du débarquement, à Smyrne, d'armes contenues dans des caisses portant les marques de cette institution.

Il est seulement prouvé que, au cours du mois de février, un grand nombre de caisses furent, à plusieurs reprises, déchargées du bateau grec Adriaticos et échappèrent au contrôle de la douane. Des témoins turcs, entendus, ont affirmé que certaines de ces caisses renfermaient des armes et des munitions.

Les autorités grecques n'ont autorisé que dans les premiers jours de Mars le contrôle des caisses par les fonctionnaires turcs du service de la douane.

No 25. Ayassoulouk a été occupé le 25 Mai; Deunendjid a été occupé le 25 Mai; Baladjik a été occupé le 25 Mai; Aïdin a été occupé le 27 Mai; Eudémich a Eté occupé le 1er Juin; Nazili a été occupé le 3 juin.

No 26. Divers coups de main exécutes sur des postes grecs par des bandes ou des insurgés turcs ont amené de la part des Grecs des représailles dont quelques-unes pouvaient être justifiées par la situation militaire. Toutes ces représailles ont été faites brutalement. Quelques assassinats furent commis de part et d'autre.

No 27. L'évacuation de Nazili a été faite dans la nuit du 19 au 20 Juin sur l'initiative du commandant du bataillon d'occupation. Cette évacuation n'a pas été faite conformément aux ordres du représentant de l'Entente donnés depuis le 14 juin, d'après lesquels les autorités locales turques devaient être prévenues à l'avance du départ des troupes grecques.

No 28. Les autorités militaires grecques expliquent ce mouvement en disant que le commandant du bataillon craignait une attaque et que pour ne pas renseigner l'ennemi sur son mouvement de retraite, il n'a pas prévenu les autorités turques de son départ. Les ordres relatifs à l'évacuation de Nazili n'ont été donnés par le Commandement supérieur que le 19.

No 29. Aprés ce départ les autorités turques n'ont pas eu le temps de créer un service d'ordre pour remplacer la gendarmerie désarmée et désorganisée pendant l'occupation grecque. Elles n'ont pas été en mesure de s'opposer au pillage et au massacre de quelques familles grecques par des bandes turques entrées à Nazili quelques heures après l'évacuation par les Grecs.

No 30. Les habitants arrétés à Nazili par les Grecs comme suspects au nombre d'une trentaine environ ont été emmenés avec les troupes en retraite.

L'un d'eux fut tué en route sous prétexte qu'il ne pouvait marcher.

Parmi la autres quelques-uns purent s'échapper mais le plus grand nombre fut tué au village de Kiosk au cours d'une bagarre survenue pendant la traversée de ce village, pendant laquelle un officier grec a été tué.

No 31. Aprés l'évacuation de Nazili par les troupes grecques les attaques des Turcs contre les postes grecs et les soldats isolés se sont multipliées.

Dans toute la région d'Aïdin le population était armée, aussi bien les Turcs que les Grecs.

No 32. Les troupes grecques ont exécuté aux environs d'Aïdin des reconnaissances armées. Au cours de ces reconnaissances quelques villages furent brûlés.

Le 27 une de ces reconnaissances a été repoussée par les bandes qui l'ont poursuivie jusqu'à l'entrée d'Aïdin. Le combat a continué le 28. Les assaillants ont fait usage de canons de 105 dès le 28.

Les Grecs ont reculé.

Le Commandant et les témoins grecs affirment que des coups de feu ont été tirés par les habitants turcs sur des fractions de troupes grecques en retraite, au moment où elles traversaient le quartier turc au sud de la voie ferrée. Quelques-uns des incendies qui ont éclaté dans ce quartier turc dans la matinée du 29 ont pris naissance au cours du combat.

D'autres incendies éclatèrent aussi dans ce quartier sur divers points isolés.

Un grand nombre de Turcs, hommes, femmes, enfants qui essayaient de sortir du quartier en flammes ont été tués sans raison par les soldats grecs qui gardaient toutes les issues conduisant de ce quartier vers la partie nord de la ville.

Le Commandement et les troupes grecs ont incontestablement perdu tout sang-froid.

Les Grecs évacuèrent la ville dans la nuit du 29 ou 30 après avoir commis de nombreux attentats et des crimes. Un grand nombre de civils grecs qui voulaient s'enfuir en accompagnant les troupes dans leur retraite en ont été empêché par le Commandement.

No 33. L'incendie du quartier grec est dû aux bandes turques du chef Yuruk Ali qui y sont entrées dans la matinée du 30 Juin et l'ont brûlé complètement après avoir pillé les maisons dont elles ont tué les occupants.

Sans distinction d'âge ni de sexe un grand nombre d'habitants grecs rencontrés dans la rue furent impitoyablement tués par les bandes.

Les habitants qui échappèrent à la mort, mais non pas au vol furent ceux qui, au nombre de 2,000 ou 3,000 environ, purent se réfugier, avant l'arrivée des bandes, dans le couvent des religieuses françaises, d'où elles se rendirent au Konak sous la protection du Colonel Cheffik Bey, commandant la 57e Division ottomane.

De même quelques notables qui avaient pu se rendre au Konak eurent en partie la vie sauve, mais quelques-uns furent exécutés.

Il n'a pas été possible d'établir avec certitude le chiffre des victimes grecques ou turques.

Le représentant du Gouvernement grec entendu par la Commission le 7 septembre estime que le nombre des victimes grecques est de 2,000 environ; 900 cadavres étaient déjà retrouvés à cette date. Un témoin anglais estime ce nombre à 400 environ.

Un officier français qui a fait une enquête sur place quelques jours après les événements évalue le nombre des victimes à

1,500 à 2,000 Grecs;

1,200 à 1,500 Turcs;

en reconnaissant toutefois que l'évaluation des victimes turques a été très difficile à faire.

No 34. Les troupes grecques, à l'aide des renforts envoyés par le Général Nider, ont repris Aïdin le 4 Juillet. Elles ont incendié le quartier turc situé à l'ouest de la ville, où se trouvent aussi des usines grecques.

No 35. L'ensemble des incendies allumés entre le 29 Juin et le 4 Juillet ont certainement détruit les deux tiers de la ville d'Aïdin, dont la population s'élevait à 20,000 habitants parmi lesquels environ 8,000 Grecs.

Les maisons non brûlées ont toutes été pillées.

No 36. Avant la rentrée des Grecs à Aïdin la plus grande partie de la population turque a quitté la ville et les environs pour se réfugier dans la zone italienne ou dans la région de Nazili-Dénizli, où elle est encore.

Un millier de Grecs ont été emmenés dans la zone turque ou ils étaient encore dans une situation matérielle très pénible, au moment de la visite de la Commission à Nazili le 11 Septembre.

No 37. La réoccupation d'Aïdin a été ordonnée par le Commandement supérieur grec malgré les ordres formels du représentant de l'Entente.

Les autorités grecques ont agi sur ordre formel envoyé de Paris par M. Veniselos le 2 Juillet. Cet ordre n'admettait à ce sujet aucune intervention du représentant de l'entente.

No 38. La plupart des villages situés le long de la voie ferrée entre Baladjik et Aïdin ont été détruits par les incedies allumés au cours des opérations militaires qui se sont déroulées dans la région.

No 39. Actuellement le calme est à peu près rétabli, sauf dans la zone très voisine du front où se livrent encore des combats d'avant-postes qui causent des pertes et qui entraînent des mesures militaires dont souffrent les habitants.

Il en est de même dans la région d'Eudémich où l'occupation grecques s'est faite dans de bonnes conditions.

No 40. L'occupation du vilayet d'Aïdin par les forces grecques a causé de grandes pertes matérielles au point de vue récoltes et propriétés.

Les unes; impossibles à estimer, sont dues aux pillages, aux vols et à la destruction du bétail, dont une partie a été utilisée comme nourriture par les troupes grecques.

Les autres, de moindre importance, furent la conséquence des opérations militaires et des rencontres qui eurent lieu entre les forces grecques et les bandes turques.

D'autre[s] enfin, très considérables, sont dues à l'incendie des maisons, des villages, et de la ville d'Aïdin. On peut estimer que les pertes provenant de l'incendie d'Aïdin representent approximativement une valeur de huit millions de livres sterling.

Lorsque les habitants turcs abandonnèrent leurs maisons et s'enfuirent des districts occupés par les Grecs, ils laissèrent leurs récoltes sur pied ou les abandonnèrent. Les pertes en haricots, racines à liqueur et en figues peuvent être estimées à un million deux cent mille livres.

La récolte des olives souffrira également si les conditions ne s'améliorent pas avant le mois de Novembre.

No 41. Pergame a été occupée le 12 Juin. Cette ville étant dans le nord du Sandjak de Smyrne, les Grecs avaient le droit de l'occuper d'après les ordres de l'entente donnés par le télégramme du 20 Mai.

La Commission n'a pas été à. Pergame.

D'après les renseignements dignes de foi qui ont été recueillis il résulte que les irreguliers turcs qui ont repris Pergame ont tué les habitants turcs qui avaient bien accueilli les Grecs. Ils ont également massacré et souvent torturé tous les soldats grecs faits prisonniers au cours de cette affaire de Pergame.

No 42. Le 17 Juin, après l'évacuation de Pergame, les troupes grecques rassemblées à Ménémen se sont livrées, sans raison sérieuse, à un véritable massacre de Turcs inoffensifs. Les autorités municipales affirment que plus de 1,000 habitants turcs ont été tués, mais ce nombre parait exagéré. D'après l'enquête faite dès le lendemain de l'événement par un officier français, le nombre des victimes turques seraient de 200 tués et 200 blessés.

Ce massacre n'a pas été organisé par le Commandement grec. Il fut le résultat d'une panique qui s'est emparée de jeunes troupes non aguerries, fatiguées, encore sous l'impression causée par les événements de Pergame et que les offeiers n'ont pas su calmer.

No 43. Le Commandement militaire grec affirme que la répression grecque a été la conséquence d'une attaque des Turcs qui, d'une maison près de la gare et du Konak, auraient tiré des coups de feu sur des soldats grecs.

De nombreux témoignages ont été entendus à ce sujet. Ceux des Grecs sont imprécis et quelquefois contradictoires.

La Commission estime que l'affirmation du Commandement grec ne peut pas être regardée comme exacte.

No 44. L'occupation de Magnésie, en dehors des limites du Sandjak de Smyrne a eu lieu le 25 Mai sans autorisation du représentant de l'Entente et sans que cette Haute Autorité âid été prévenue.

Pour des raisons militaires cette occupation a été poussée et maintenue jusqu'à Ahmedli, à l'Est, et jusqu'à Papazli, au Nord-est de Magnésie. Les Croupes grecques avaient même momentanément occupé Ak-hissar, mais n'y sont pas restées.

L'occupation de la zone de Magnésie s'est faite au debut sans difficultés. Les rapports sont devenus moins bons entre la population et les troupes grecques à la suite de mauvais traitements subis par quelques habitants, des dégradations et ces [? des] vols commis dans certaines propriétés et à la suite des perquisitions faites pour la recherche des armes.

Les autorités civiles turques sont restées à Magnésie à l'exception du Mufti qui, convoqué à Smyrne par les autorités grecques s'est enfui à Constantinople.

La situation actuelle est calme. Des rapports corrects existent entre le Général commandant la division d'occupation et les autorités turques.

No 45. Après l'armistice des bandes grecques de Mytilène ont fait quelques incursions dans les environs d'Aïvali, volant et tuant quelques Musulmans. Des représailles furent exercées par certains Turcs de la région. Ces actes de brigandage réciproques n'empêchaient pas la situation d'être normale et satisfaisante.

Dès les prémiers jours de l'occupation d'Aïvali l'autorité militaire a enrôlé et armé des démobilisés et civils grecs. Ils se sont assez mal comportés et furent notamment accusés d'avoir incendié deux villages. Ils furent, peu après, désarmés et licenciés.

La population turque est très faible à Aïvali où il n'y a, actuellement, qu'une vingtaine de Musulmans.

Le pays est tranquille, mais le commerce est presque complètement arrêté.

No 46. Les réfugiés turcs qui ont quitté les territoires occupés par les Grecs paraissent retenus loin de leur domicile, soit par manque de confiance

dans les Grecs, soit par les irréguliers turcs qui les retiennent peut-être pour raisons politiques.

Le nombre de ces réfugiés est extrêment considérable; la Commission n'a pas pu l'évaluer exactement.

Dans certaines régions, comme dans la vallée du Méandre, des villages entiers, même parmi ceux qui n'ont pas été brûlés, ont dû être abandonnés.

No 47. Au sujet du transport de Grecs dans la province de Smyrne, signalé par la plainte du Cheik-ul-Islam Moustafa-Sabir à la Coference; de la Paix,[13] l'enquête a montré que:

a) D'après le télégramme envoyé le 7/20 Mai, par M. Veniselos, l'occupation avait en partie pour but de rendre possible le rapatriement dans le Sandjak de Smyrne et le Caza d'Aïvali, des réfugiés se trouvant en Grèce;

b) Dans quelques régions, en particulier du côté de Pergame et de Phocée, des réfugiés grecs sont venus s'installer et l'exode des populations turques a facilité leur installation.

c) En présence des troubles qui ont accompagné l'occupation, les autorités helléniques ont donné l'ordre d'arréter le rapatriement en masse. Quelques familles aisées, dont les moyens d'existence étaient connus, ont seules été autorisées à rentrer.

D'autres réfugiés ont certainement pu rentrer en débarquant en dehors des ports où les autorités grecques exercent un contrôle mais leur nombre ne saurait être grand.

L'accusation portée par le Cheik-ul-Islam n'est donc pas complètement justifiée.

Les membres de la Commission d'enquête:

L'AMIRAL BRISTOL	LE GÉNÉRAL BUNOUST
Délégué des États-Unis d'Amérique	Délégué de la France
LE GÉNÉRAL HARE	GÉNÉRAL DALL'OLIO
Délégué de la Grande-Bretagne	Délégué de l'Italie

Document 7

Trente-septième séance

Le 2 Octobre 1919.

Le Général Dall'Olio fait la communication suivante:

La Commission d'enquête doit examiner les faits qui ont accompagné et suivi l'occupation des troupes grecques dans les régions de Smyrne, Aïdin et Aïvali indiqués en particulier dans la protestation adressée à la Conférence de Paris par le Cheik-ul-Islam.[13] Par conséquent, et puisque ces instructions sont renforcées par la prescription que la période à examiner est comprise entre l'occupation hellénique et le 26 ou 29 Juillet, je ne suis pas d'avis qu'on doit parler des raisons qui ont motivé le débarquement et l'occupation des forts. Cette question n'est pas du ressort de la Commission d'enquête, mais de la Conférence, et par conséquent, je crois de mon devoir de maintenir mon point de vue, et je prie vivement mes collègues de bien vouloir reconnaître les raisons presentées par moi à ce sujet.

En tout cas, je prie que cette déclaration qui a un caractère général de réserve, soit inscrite dans le procès-verbal.

Document 8

III. Conclusions présentées par la Commission

CONSTANTINOPLE, le 13 Octobre 1919,

I. La situation créée à Smyrne et dans le Vilayet d'Aïdin par l'occupation hellénique est fausse parce que:

a) L'occupation, qui n'avait en principe pour but que le maintien de l'ordre présente en réalité toutes les formes d'une annexion.

Le Haut Commissaire grec exerce seul une autorité efficace.

Les autorités turques qui sont restées en fonction n'ont plus aucun pouvoir réel. Elles ne reçoivent plus d ordre de Constantinople et par suite de la disparition presque complète de la police et de la gendarmerie turques elles n'ont plus les moyens néccessaires à l'exécution de leurs décisions

b) L'occupation impose à la Grèce des sacrifices militaires considérables hors de proportions avec la mission à remplir si cette mission est temporaire et ne doit avoir pour but que le maintien de l'ordre;

c) Elle est incompatible, dans sa forme actuelle, avec le retour de l'ordre et de la tranquillité dont les populations, menacées par la famine, ont grand besoin.

II. La Commission estime:

a) Que si l'occupation militaire du pays ne doit avoir pour but que le maintien de la sécurité et de l'ordre public, cette occupation ne doit pas être confiée aux troupes grecques, mais aux troupes alliées, sous l'autorité du Commandement supérieur allié en Asie-Mineure

b) Que l'occupation par les Grecs seuls ne doit être maintenue que si la Conférence de la Paix est résolue à prononcer l'annexion compléte et définitive du pays à la Grèce.

Dans ce cas la liberté d'action devra être laissée au Commandement grec vis-à-vis des forces turques;

c) Que l'annexion pure et simple envisagée ci-dessus serait contraire au principe proclamant le respect des nationalités, car dans la région occupée, en dehors de la ville même de Smyrne et d'Aïvali, la prédominance de l'élément turc sur l'élément grec est incontestable.

Il est du devoir de la Commission de faire remarquer que le sentiment national turc, qui a déjà manifesté sa résistance, n'acceptera pas cette annexion. Il ne cédera qu'à la force, c'est-à-dire devant une expédition militaire que la Gréce seule ne pourrait conduire avec quelque chance de succès.

III. Dans ces conditions, la Commission propose les mesures suivantes:

a) Faire relever le plus tôt possible tout ou partie [sic] des troupes grecques par des troupes alliées beaucoup moins nombreuses.

b) Si, pour sauvegarder l'amour-propre grec, il est décidé qu'une partie des troupes grecques coopéreront à l'occupation, répartir ces troupes à l'intérieur de la région occupée pour leur éviter tout contact direct avec les forces nationales turques.

c) Dès que l'occupation par les Alliés sera réalisée, exiger du Gouvernement turc la réorganisation de la gendarmerie sous la direction et le commandement d'officiers interalliés.

Cette gendarmerie devra être mise le plus tôt possible en état d'assurer l'ordre dans toute la région et de remplacer dans ce but les détachements alliés.

d) En même temps que la réorganisation de la gendarmerie, le Gouvernement turc devra restaurer l'administration civile.

IV. Les chefs du mouvement national ayant affirmé à plusieurs reprises que leur opposition n'est dirigée que contre les Grecs, les mesures proposées doivent leur enlever tout motif de résistance armée et rendre au Gouvernement central de Constantinople l'autorité qu'il n'a plus.

Rien ne devra plus empécher le licenciement des troupes irrégulières.

Dans le cas contraire, l'Entente saura enfin le cas qu'elle doit faire des protestations de loyalisme faites par les Turcs, soit par les chefs du mouvement national, soit par les membres du Gouvernement.

Les membres de la Commission:

L'AMIRAL BRISTOL Délégué des États-Unis d'Amérique	LE GÉNÉRAL BUNOUST Délégué de la France
LE GÉNÉRAL HARE Délégué de la Grande-Bretagne	LE GÉNÉRAL DALL'OLIO Délégué de l'Italie

(EK. 24)

دول متفقه نك شهادتلرى

ازمير راپورينك ترجمه سى

درسعادت ١٢ تشرين اول ١٩١٩

ازمير وملحقاتنك يونانليلر طرفندن اشغالى اوزرينه اجراى تحقيقاته مأمور اولان متفقين قوميسيونى.

مسئوليتلرك تعييني

١ — آيدين ولايتنده كى خرستيانلرك وضعيت عموميه سنك متاركه دن برى شايان ممنونيت بولنديغى تحقيقات نتيجه سنده ثابت اولمشدر. خرستيانلرك امنيتى تهلكه يه معروض دكل ايدى. ازميرك اشغالى حقنده كى امر، صلح قونفرانسى طرفندن شايد يا كلش معلوماته استناد ايديله رك ويرلمش ايسه وقايعك مسئوليت اوليه سى ميدان ثبوته واصل اولان نقاطك برنجى فقره سنده، موضوع بحث استطلاعاته مماثل بوكبى معلوماتى تحقيق ايتمكسزين تثبيت ويا تبليغ ايدن اشخاص وحكومته راجعدر. [ايتاليا ممثلى جنرال، ٣٧ نجى جلسه ضبطنامه سنده مندرج قيود احترازيه يى بوخصوصده دخى تكرار ايتمشدر.]

٢ — وقايعك سبب اصليسنى مذهب منافرتنده آرامق لازمكلير. يونانليلر بومذهب منافرتنك تظاهراتى منع ايچون هيچ برشى ياپمامشلردر. يونان اشغالى، بر وظيفهٔ مدنيتپرورانه نك ايفاسى ماهيتنى حائز اولميوب درحال بر ضبط واستيلا و اهل صليب سفرى شكلنى اكتساب ايلمشدر.

٣ — ١٥، ١٦ مايس تاريخلرنده ازميرده تحدث ايدن وقايعله يونانليلرك

قره‌یه عسکر چیقارماسنی تعقیب ایدن ایلك کونلرده شهرك جوارنده جریان ایدن حادثاتدن متولد مسئولیت یونان باش قوماندانلغیله وظیفه‌سنده قصور ایدن بعض ضابطانه عائد وراجعدر .

یونانستان حکومتی مسئول اولانلر حقنده تطبیق ایتدیکی مقررات ایله بومسئولیتی اعتراف وتصدیق ایتمشدر .

معهذا جرائم عادیه محکومینك یونانیلر کلمه‌دن اول فرارینی وکندیلرینی اسلحه ایله تسلیح و تجهیز ایتملرینی منع ایچون برکونا تدابیر اتخاذ ایتمه‌مش اولان ازمیر عثمانلی مأمورین حکومتنك دخی حصهٔ مسئولیتی واردر .

٤ — یونان عسکرلرینك ایلری حرکاتی اثناسنده مملکت داخلنده قان آقمسنی موجب اولان اغتشاشات وخیمه‌نك مسئولیتی ، اسباب آتیه‌دن دولایی ، یونان حکومتی ازمیرده تمثیل ایدن الك یوکسك ملکیه مأمورینه ودولاییسیله حکومت مذکوره‌یه عائد وراجعدر .

آ — مأموریت مذکوره ، موسیو ونیزه‌لوسك ٢٠ - ٧ مایس تاریخلی تلغرافیله تبلیغ ایتدیکی مجلس عالی تعلیماتنه توفیق حرکت ایتمه‌مشدر . کذلك ائتلاف ممثلندن برکونا مأذونیت طلب ایتمکسزین ازمیر لواسی حدودینك خارجنده آیدین ، مغنیسا وقصبه‌یه عسکر سوقی ضمننده عسکری قوماندانلغنجه امرویرلمسنه مساعده ایتمشدر ؛

ب — مأموریت مذکوره ، اشغال ساحه‌سنك درجهٔ وسعت وامتدادینك اهالیجه مجهول قالمسنی التزام ایتمش وبوصورتله اهالیٔ اسلامیه بیننده هیجان وعصبیتك تشدیدینه ودولاییسیله اغتشاشاتك چوغالمسنه سببیت ویرمشدر .

٥ — مسلح سویل اهالینك مملکت داخلنده جولاننه مساعده ایدلمسی کیفیتی ، یونان مأمورین عالیه‌سنه تحمیل مسئولیت ایدر . مأمورین

مذکوره ، حرکات عسکریه ایله تأمین انضباط غایه‌سنه معطوف حرکاتك بعضلرنده عساکر منتظمه ایله برابر عینی زمانده بومسلح سویللرك استخدامنی تجویز ایله‌مشلردر .

٦ — مندرس حوالیسنده ظهور ایدن اغتشاشاتك باعث اصلیسی، برکونا سبب معقول اولمقسزین ایقاع ایدیلان اشغالدر . یونان عساکرینك ایلری حرکتی وداخل مملکتده یرلشمه‌سی اثناسنده وقوعه کلن حادثات مؤسفه ، عساکر مرقومه ایلری حرکتنه باشلار باشلامز مملکتده تکون ایدن حال حربك نتیجه‌سیدر .

شوراسی محققدرکه؛ عصرلردنبری تورکلر ویونانلیلر آره‌سنده موجود اولان کین ومنافرت ، وقایع مذکوره‌نك کثرتله تحدث ووحشیانه برماهیت آلمسنه سبب اولمشدر .

بوندن یالکز یونانیلرك مسئول طوتیلمسی موافق شیمهٔ نصفت اولاماز ؛ عین ملاحظات ، برغمه حوالیسیله مغنیسا واوده‌مش جوارنده تحدث ایدن وقایعه‌ده شاملدر .

٧ — بونك عکسنه اولارق منمن قتل عامندن یکانه مسئول اولانلر یونانیلردر . بوقتل عام ، أولدن حاضرلانمش دکل ایدی . فقط ؛ برغمه وقعه‌سی اوزرینه یونان عسکرینك حال هیجانه کلدیکنی بیلن یونان قوماندانلغنك عسکری تسکین ایچون تدابیر لازمه اتخاذ ایتمسی جملهٔ وظائفندن اولمقله برابر بو خصوص ممکن ایدی . عصبیت ، یورغونلق وقورقو تحت تأثیرنده بولنان عساکر مرقومه، اهالی طرفندن سببیت ویرلمه‌مش اولدیغی حالده مدافعه‌دن محروم سویل تورکلری حقیقی معناسیله قتل عام ایله‌مشلردر .

منمن قصبه‌سنده بولنان یونان ضابطانی وظیفه‌لرینی قطعیاً ایفا ایتمه‌مشلردر.

٨ — وضعیت حاضره کرچه دها ایی ایسه‌ده آیدین ولایتنده سکون هنوز تأسس ایتمه‌مشدر .

اناطولینك داخلیله اولان معاملات تجزیه همان کلیاً توقف ایتمشدر.
اشبو وضعیتك، اشغال نتیجه‌سی اولدیغی ویونان عسا کرینك اشغال منطقه‌سنی آرتق توسیع ایتمه‌لرینه رغماً عسا کر مرقومه ایله منتظم عسکر عدادینه داخل اولمیان تورکلر آره‌سنده تمادی ایدن حال حربدن متولد بولندیغی محققدر .
اسکی اشقیا چته‌لری رؤساسیله متحداً حرکت ایتمکده اولان تورك حرکات ملیه رؤساسی کندیلرینه تابع قوتلرك بعضاً آقین اجرا ایتملرینی منع ایچون مقتضی نفوذی حائز دکلدرلر . بوندن دولایی مملکتك وضعیت حاضره‌سنه عائد مسئولیتك برقسمی رؤسای مومی الیهمه توجه واصابت ایتمکده‌در .
بونلرك مسئولیتی یاننده دیکر بر مسئولیت ترسم ایدییورکه اوده بوکونه‌قدر حرکت ملیه رؤساسی اوزرنده هیچ بر نفوذی حائز اولمیان تورك حکومتنك مسئولیتدر .

قومیسیون اعضالری

ایتالیا مرخصی	انکلیز مرخصی	فرانسه مرخصی	جماهیر متحده آمریقا مرخصی
جنرال	جنرال	جنرال	آمیرال
(دال‌اولیو)	(هه‌ر)	(بونوست)	(بریستول)

قومیسیون طرفندن عرض اولنان فذلکهٔ نتایج :

١ — اشغال نتیجه‌سی اولارق ازمیرده وآیدین ولایتنده تحدث ایدن وضعیت، اسباب آتیه‌دن دولایی غیر طبیعیدر :
آ — اساس اعتباریله آسایشك ادامه‌سی غایه‌سنی استهداف ایدن اشغال، حقیقت حالده الحاقك بالجمله اوصافی عرض ایلمکده‌در . یالکز یونان ممثل عالیسی (قومیسر) مؤثر بر نفوذ استعمال ایتمکده‌در . مأموریتلرنده براقلمش اولان مأمورین عثمانیه‌نك آرتق هیچ بر نفوذ

وصلاحیتی قالمامشدر . مأمورین مومی الیهم آرتق استانبولدن أمر آلمامقده وعثمانلی پولیسی ایله ژاندارمه‌سنك همان کاملاً اورته‌دن قالقمسی نتیجه‌سی اولارق اتخاذ ایتدکلری مقرراتك موقع اجرایه وضعی ایچون لازم اولان وسائطدن محروم بولنمقده‌در ؛
ب — یونانستانه مودوع وظیفه موقت برماهیتی حائز اولدیغی ویالکز تأمین آسایش مقصدینی استهداف ایتمکده بولندیغی تقدیرده اشغال ، یونانستانه وظیفهٔ مذکوره ایله غیر متناسب عسکری فداکارلقلر تحمیل ایلمکده‌در ؛
ج — قحط تهلکه‌سنه معروض قالان اهالینك شدتله محتاج بولندیغی آسایش و سکونك عودتنه، شکل حاضریله شغال ، مانع تشکیل ایتمکده‌در .
٢ — قومیسیونك فکر ومطالعه‌سنه کوره :
آ — شاید مملکتك اشغال عسکری آلتنده بولندیرلمسندن مقصد یکانه، خلقك امنیتی و آسایش عمومینك بقاسنی تأمیندن عبارت ایسه اشغالك یونان عسکری طرفندن اجرا ایدلمیوب آسیای صغراده متفقین قطعاتی باش قوماندانلغنك أمری التنده بولونان متفقین عسکری طرفندن اجرا ایدلمسی مقتضیدر ؛
ب — مملکتك یالکز یونان عسکری طرفندن اشغالی ، آنجق حوالیٔ مذکوره‌نك یونانستانه تاماً وصورت قطعیه‌ده الحاقی، صلح قونفرانسنجه قطعیاً مقرر بولندیغی حال وتقدیرده ابقا ایدلملیدر .
بو حال وتقدیرده یعنی الحاق مقرر ایسه تورك قوتلرینه قارشی اجرای حرکت خصوصنده یونان قوماندانلغنه سربستی بخش ایدلملیدر ؛
ج — نفس ازمیر شهریله [١] آیوالق قصبه‌سنك خارجنده

[١] ازمیرده ساکن خرستیانلرك عددی بوکسك بریکون طوتقدا ایسه ده خرستیان روملر ویونانیلرك عددی تورکلرك عددینه نسبتاً چوق آشاغیدر .

اشغاله تابع اولان حواليده تورك عنصرينك روم ويونان عنصرينه فائقيتي شك وشبهه‌دن وارسته بولنديغي جهتله مادهٔ سابقه‌ده موضوع بحث الحاق كيفيتي مليتلره حرمت ايدلمسني آمر بولنان دستوره مغاير اولاجقدر .

تورك قومنك شمديدن صلابتي تظاهر ايدن حسيات مليه‌سنك بو الحاقي قبول ايتميه‌جكنك نظر دقته وضعي قوميسيون جملهٔ وظائفدن عد ايلر . تورك قومي آنجق قوت اوكنده يعني يونانستانك يالكز باشنه اولارق ولوكه جزئي بر احتمال موفقيتله سوق وتحريك ايده‌ميه‌جكي برقوهٔ سفريه قارشوسنده سرفرو ايده‌جكدر .

۳ — اسباب آنفه‌يه بناءً قوميسيون تدابير آتيه‌نك اتخاذيني تكليف ايلر :

آ — يونان عسكرينك كاملاً ويا قسماً اشغال منطقه‌سندن بر آن اول كري‌يه آلنوب يرينه مقدارجه دها آز متفقين قطعاتي اقامه‌سي ؛

ب — اكر يونانيلرك غرور مليسني خلدن وقايه ايچون يونان عسكرينك برقسمنك امر اشغاله اشتراكي تحت قراره آلنه‌جق اولورسه يونان عسكرينك تورك قواي مليه‌سيله دوغريدن طوغري‌يه تماسنه ميدان قالمامق ايچون عساكر مرقومه‌نك اشغال منطقه‌سي داخلنه توزيع وتقسيمي ؛

ج — مملكت متفقين قطعاتي طرفندن اشغال ايديلنجه ژاندارمه‌نك بين المتفقين ضابطلر اداره‌سي وقوماندا‌سي آلتنده اوله‌رق اجراي تنسيق خصوصنك حكومت عثمانيه‌دن طلب ايدلمسي ؛ بو ژاندارمه قوتنك منطقهٔ مشغوله‌نك هرطرفنده آسايشي تأمين ايله متفقين قطعاتنك بومقصدله يرينه قائم اوله‌بيله‌جك برحال ووضعيته بر آن اول كلمسي ايچون صرف مساعي ايدلمسي لازمدر ؛

د — عثمانلي حكومتي ژاندارمه‌نك تنسيقاتي اجرا ايله برابر ادارهٔ ملكيه‌يي اعادةً تأسيس ايله مكلف اولاجقدر .

٤ — حركت مليه رؤساسي خصومت و مخالفتلرينك يالكز يونانيلره متوجه اولديغي دفعات ايله بيان واعلان ايتمش اولدقلري جهتله بالاده تعداد اولنان تدابير اتخاذ ايدلديكي تقديرده رؤساي مومي اليهمك مسلحاً مقاومت ايتملري ايچون اورته‌ده برسبب قالميه‌جق ودرسعادتده‌كي حكومت مركزيه آرتق حائز اولمديغي نفوذي تكرار اكتساب ايتمش اولاجقدر .

غير منتظم عساكرك ترخيصنه آرتق ممانعت ايدلمه‌مسي ايجاب ايده‌جكدر . عكسي تقديرده ائتلاف دولتلري كرك حركت مليه رؤساسي كرك اركان حكومت واسطه‌سيله صداقت ومربوطيتلري حقنده توركلر طرفندن واقع اولان تأميناته نه‌درجه‌يه قدر عطف اهميت ايديله‌بيله‌جكني نهايت اكلايه‌جقدر .

قوميسيون اعضالري

ايتاليا مرخصي جنرال (دال اوليو)

انكلتره مرخصي جنرال (هه‌ر)

فرانسه مرخصي جنرال (بونوست)

جماهير متحدهٔ آمريقا مرخصي آميرال (بريستول)

ATASE Arş. Kl. 306 Ds. 57-26 F. 205 (İtalyan gazetelerinden tercüme); Türkiye'de Yunan Fecâyıı, C.I-II, İstanbul, 1337, s. 281 vd.; Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara, 1338, s. 31 vd.

(EK. 25)

NAZİLLİ'DEN HARBİYE NEZÂRET-İ CELÎLESİ'NE ŞİFRE

4 general ve 5 zâbitden ibâret Beynelmilel Hey'et-i Tahkîkiye 10 Eylülde Çine'ye muvâsaletle âcizlerini ve Yunan mezâlimine ma'rûz kalanlardan bu mezâlimin şâhidi olanlardan bir kaç zâtı istimâ' etmişlerdir. Yunanlıların irtikâb etdiği mezâlim hakkında Aydın ahâlîsi nâmına tertîb edilen muhtıra ile vesâika-i melfûf hey'et-i müşârün-ileyhâya takdîm edilmişdir. Haklarında ihtirâmât-ı lâzime ifâ edilerek, aynı günün akşamı Çine'den Aydın'a avdet etmişlerdir. Hey'et, 11 Eylülde Kuvâ-yı Milliyemiz ve Yunan ileri karakolları arasındaki muvassıt noktaya kadar Aydın'dan trenle gelmişlerdir. Ve o mıntıkada âcizler hâzır olduğum hâlde istikbâl edilmiştir. Köşk İstasyonu civârında ihzâr edilen diğer bir tren-i mahsûsiyle Nazilli'ye muvâsalet eylemişdir. Nazilli'de fecâyı'a ma'rûz kimselerden ba'zılarının ifâdâtını dinlediği gibi Aydın'ın Kuvâ-yı Milliye tarafından hîn-ı zapt-ı işgâlinde istirâhatlerini ve i'âşelerini te'mîn için dâhile sevk edilen Aydın Rumlarından Nazilli kilisesinde bulunanları ziyâret, ahvâlini tedkîk ile öğleden sonra Nazilli'den aynı vechile Aydın'a avdet etmişlerdir. Hey'et, yemeğini Nazillililerin hazır etdiği sofrada yapmışlardır. Nazilli'de dahi vesâik-i lâzime hey'ete verilmiş, avdet esnâsında Atça ve Sultanhisâr İslâm ahâlîsi hey'ete taze meyveler takdîmi sûretiyle, hey'etin devâm-ı teşrîfini meserretle karşılamışlardır. Aydın ahâlîsi nâmına Çine'de hey'ete takdîm edilen muhtıra ve vesâik ve âcizlerinin hey'ete vâki' olan ifâdâtının bir sûret -i muharreresi takdîm edileceğini arz ederim.

13 Eylül 1335 — 57. Fırka Kumandanı

Şefik

ATASE Arş. Kl. 118 Ds. 81-423 F. 55-1

(EK. 26)

HUZÛR-I SÂMÎ-İ SADÂRET-PENÂHİYE

Hey'et, ayın 19'unda Menemen ve 22'sinde Manisa'ya giderek, öğleden evvel Türklerden ve öğleden sonra Rumlardan olmak üzere şâhidleri dinledi. Manisa'da ayrıca lehimizde oldukları tahmîn olunan 4 kişilik bir Yahudi hey'et-i murahhası Komisyon huzûruna kabûl edildi. Manisa'da Türk kadınları nâmına 6 kişilik bir kadın hey'eti Komisyon huzûruna girmişdir. Bütün vürûdlarını mü'essir bir ifâde ile anlatan bu kadınlar hey'etine cevâben Komisyon, "Sözlerinizi kemâl-i dikkatle dinledik ve böylece Sulh Konferansı'na arz edeceğiz. İtimad ediniz. Bâdemâ korkduğunuz fenâlıklar olmayacakdır. Sabrediniz; arzunuz hâsıl olacakdır." demiştir.

Menemen'de en son istimâ' edilen bir şâhidimiz, Yunanlıların zulmü altında mutlaka hicret edeceğinden bahsetmesi üzerine kendisine, hiç olmazsa 15-20 gün daha sabretmesi tavsiye edilmişdir.

Salâhiyâtdâr ba'zı zevât, tahkîkâtın hey'et-i umûmîyesiyle lehimizde olduğunu söylemişdir. Filhakîka, evvelce de arz etdiğim vechile Komisyon Aydın Vilâyeti'nde hâl-i hâzırın devâmı kâbil olmayacağına ve bu hâlin mutlaka bir şekl-i âhara ifrâğı elzem bulunduğuna kanâ'at hâsıl eylemişdir. Fakat bir def'a bu şeklin ta'ayyün etmemiş olmasından sarf-ı nazar Komisyon ya Sulh Konferansı'nca ittihâd olunacak kararın Yunanlılarca ne sûretle telâkkî ve kabûl edileceği de câ-yi te'emmüldür. Yunanlıların her günkü zâyi'âtlarını telâfî için kat'iyyen getirdikleri ikmâl efrâdânına bu kere 380 kişilik müsellah fakat hayvânsız bir süvâri kıt'ası daha getirmişdir.

Manisa havâlîsini tahliye etmelerine intizâr olunurken, oradaki cephelerini tahkîme başlamışlardır. Aydın cephesinde de aynı hazırlıkları buluyoruz. Yunanlıların Romanya'yı taklid ederek, Düvel-i mu'azzamaca kendilerine tebliğ edilecek karârı a'zâr-ı müte'addide icrâ etmeyeceklerini kaviyyen zannediyorum. Esâsen Yunanlıların, bu kadar fedâkârlıkdan sonra buradan çekileceğimizi zannediyorsanız aldanıyorsunuz dediklerini istihbâr etdim. Günün birinde biz de Yunanlılarla başbaşa kozumuzu paylaşmak mecbûriyetinde kalacağımız hakkındaki kanâ'at hâsıl olmuşdur.

24 Eylül 1335 — Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Re'îsi

ATASE Arş. Kl. 118 Ds. 81-423 F. 60

(EK. 27)

ÜÇÜNCÜ KOLORDU KUMANDANLIĞINA

18 Teşrin-i Sâni târîh ve 1244 numaralı şifreye:

İzmir Beynelmilel Tahkîk Hey'eti'nin General Bunoust vâsıtasıyla meclis-i âlîye gönderdiği raporunda, Yunanlıların hâl-i hareketini ve Yunan işgâlini müte'âkip Vilâyetin dûçâr olduğu felâket ve perişâniyi olduğu gibi yazmış ve hattâ Amiral Bristol'un lüzûmsuzluğu dolayısıyla Yunan işgâlinin derhâl geri alınmasını teklîf etmiş olduğu menâbi'-i muhtelifeden ma'lûmât ile te'yîd etmiş ve bu sûretle hedefimizin birinci merhalesine muvâsalat hâsıl olmuşdur.

Ancak Paris'de Venizelos'un sarf etdiği mesâ'î-i mütemâdiyeye Sulh Konferansı'nın bizi maddeten ızrâr ve tecziye fikrinde bulunmasının inzimâmı bu müdhiş vesîkaya rağmen, konferansın Venizelos'a yalnız bir ihtârda bulunmakla iktifâ ederek, Yunan işgâlinin, fakat muvakkat olması kaydıyla idâmesine karâr vermesini mûcib olmuş ve hedefimizin ikinci merhâlesine muvâsalet kâbil olamamışdır. Fakat her ne olursa olsun bir seneden beri mütemâdiyen aleyhimizde vesâik ve ma'lûmât toplayan konferansa böyle lehimizde müdellel bir rapor arz edilmesi sulh müzâkerâtı esnâsında pek ziyâde mühim ve kıymetdâr bir vesîka-i târîhiyye olacağı şüphesizdir.

23 Teşrin-i Sâni 1335 — Harbiye Nâzırı

(imza)

ATASE Arş. Kl.186 Ds. 25-93 F. 126; Kl. 257 Ds. 8-12 F. 27

(EK. 28)

HARBİYE NEZÂRET-İ CELİLESİNE

İzmir'in hîn-i işgâlinde vukû'a gelen zâyi'âtın listeleri pey-der-pey toplanmış ve tanzîm edilen defterin bir nüshâsı 14 Ağustos 1335 târîh ve 277 numara ile nezâret-i celîleye takdîm ve bir sûreti de 22 Eylül 1335 târîh ve 687 numara ile İzmir Komisyonu Riyâseti'ne irsâl kılınmışdır. Harbiye Nezâreti'nce tanzîm edilen matbû' zâyi'ât listesi bu def'a fırkaya vürûd etmiş ve tedkîk edilmişdir. Mezkûr listenin muhteviyâtı, İzmir'de ancak mürâca'ât edebilen zâbitânın zâyi'âtını müşîr olduğu tebeyyün etmişdir. Hakîki zâyi'ât 24 Ağustos 1335 târîh ve 277 numaralı takdîm edilen zâyi'âtdır. Zâyi'âtın gerek şahsî, gerek müessesâtın yağma ve gasp yüzünden dûçâr oldukları hasârın ta'yîninde vesâik-i müdelleleye istinâdları kâbil olabilmiştir.

29 Teşrîn-i Evvel 1335 — 56. Fırka Kumandanı

Erkân-ı Harb Re'îsi

Binbaşı

ATASE Arş. Kl. 82 Ds. 90-305 F. 52

(EK. 29)

HARBİYE NEZÂRET-İ CELİLESİNE

Devletli Efendim Hazretleri,

Aydın Vilâyeti'nin Yunanlılar tarafından işgâlinden mütehaddis fecâyı'a âid olmak üzere nezâret-i celîlelerinde mevcûd bil-cümle rapor ve şehâdetnâme ve fotoğraflarla sâir vesâik vilâyet-i müşârün-ileyh dâhilinde icrâ-yı tahkîkât edecek hey'ete tevrîh edilmek üzere âcilen irsâlî husûsuna müsâ'ade-i celîle-i nezâret-penâhîleri der-kâr buyrulmak bâbında emr ü fermân hazreti menlehül emrindir.

7 Ağustos 1335

Dâhiliye Nâzırı Nâmına
Müsteşar

ATASE Arş. Kl. 118 Ds. 81-423 F. 32

(EK. 30)

ONİKİNCİ KOLORDU KUMANDANLIĞINA

ELLİYEDİNCİ FIRKA KUMANDANLIĞINA

İzmir'de bulunan Beynelmilel Tahkîk Komisyonu'nun İzmir'de icâb edenleri istimâ' etdiği ve Eylülün ikinci günü Aydın'a ve Aydın'da 3-4 gün kaldıkdan sonra Nazilli'ye gideceği, mezkûr Komisyon'a me'mûr Erkân-ı Harb Kaymakam Kadri Bey'den alınan şifreden anlaşılmışdır. Kadri Bey'in ahâlî-i İslâmiye'nin sefâlet ahvâlini irâ'e için komisyonu Çine ve Söke'ye götürmek için çalışacak ise de ne dereceye kadar muvaffak olacağı şüphelidir. Komisyon Aydın vekâyı'ı hakkında Türk şuhûdu dinlemek arzusundadır. Binâenaleyh, Eylülün altıncı gününden i'tibâren îcâb eden müdellele-i vesâiki hâmil şâhidlerin Nazilli'de hâzır bulundurulması, Komisyonun Aydın'dan Nazilli'ye kadar emniyetle hareketlerinin ve haklarında ihtirâmât-ı mahsûsa icrâsının taht-ı te'mîne alınması ve Nazilli'de ikâmetleri için mükemmel binâlar ihzârı cihet-i mülkiyeye tebligât icrâ edilip, edilmediği ma'lûm olmadığından tarafımızdan memûrîn-i mülkiyeye de keyfiyetin iş'ârı ve el birlikle çalışılarak millet-i İslâmiye'nin vakar ve sükûnunun dûçâr olduğu fecâyı' ve gaddar derecâtı Türk misafirperverliği husûslarında Komisyon'a misâller irâesi ehemmiyetle rica olunur.

4 Eylül 1335

Harbiye Nâzırı

ATASE Arş. Kl. 184 Ds. 16-98 F. 105

(EK . 31)

Muhterik olan	Hane	Dükkan ve mağaza	Yalnız muhterik olan ebniyein kıymet-i memnuası	Muhterik veya zayi olmuş emval ve eşyanın kıymeti	Zarar ve ziyan yekunu	Telef olduğu tahakkuk edebilen nüfus	Telef olup olmadığı meçhul	Mecruh olan nüfus	Hetkedilen ırz ve namus
Kapalı Mescid Mah.	-	17	80.000	900.000	980.000	-	250	-	-
Sarayiçi Mah.	-	3	7.000	1.500.000	1.507.000	-	300	1	-
Çıksuret Mah.	250	200	950.000	2.400.000	3.350.000	90	600	24	37
* Mah.	150	8	360.000	660.000	660.000	35	70	15	12
Meşrutiyet Mah.	-	-	-	200.000	200.000	1	200	2	-
Kutb-ı âla Mah.	-	15	750.000	825.000	825.000	7	200	3	2
Kozdibi Mah.	-	1	700	1.000.000	1.000.000	15	300	3	-
Tobracı Mah.	-	20	25.000	400.000	425.000	10	50	1	5
Orta Mah.	150	60	420.000	1.600.000	220.000	40	70	15	20
Karacaahmed Mah.	300	350	800.000	1.500.000	2.300.000	25	120	6	12
Hamidiye Mah.	-	-	680.000	680.000	680.000	5	-	-	-
Kaynak Mah.	-	16	90.000	800.000	890.000	10	50	-	5
Yarbaşı İslam Mah..	10	15	50.000	-	110.000	1	50	-	5
Hasan Efendi Mah.	-	-	-	250.000	250.000	-	100	--	-
Köprülü Mah.	-	-	-	331.000	331.000	7	50	9	-
Ramazan Paşa Mah.	212	50	1.815.000	3.182.000	3.997.000	112	80	17	35
Cuma Mah.	580	40	-	1.500.000	1.500.000	152	500	15	15
Debbağlı Mah.	60	200	1.300.000	2.300.000	3.600.000	22	60	-	5
Terziler Mah.	200	125	1.625.000	1.750.000	3.375.000	2	80	-	2
Balcılar Mah.	-	60	80.000	1.050.000	1.190.000	10	150	-	-
Cemaleddin Mah.	-	15	15	722.000	722.000	21	50	13	-
Paşa Mah.	3	31	31	700.000	700.000	7	60	-	-
Hisar Mah.	-	-	-	2.000.000	200.000	10	70	20	45
İneabat Nahiyesinin Karaağaçlı Kar.	-	-	-	1.875.000	1.875.000	8	27	5	6
Reis Kar.	109	4	130.800	172.500	303.500	15	18	9	7
Gümüş Kar.	70	9	63.200	86.250	139.450	10	4	7	5
Asi Kurtlar Kar.	-	-	-	160.200	160.200	9	-	3	4
Hızırbeyli Kar.	350	9	393.800	705.500	1.099.300	165	58	82	32
Üzümlü Kar.	90	-	45.000	80.600	125.600	6	5	3	7
Germencik Nah.	821	70	712.200	578.800	1.290.800	67	43	25	12
Erbeyli Kar.	150	7	78.500	122.600	201.100	59	88	19	26
* Kar.	85	2	25.500	57.600	83.100	7	9	2	4
Ömerbeyli Kar.	120	6	48.000	121.300	169.300	23	8	12	1

Reis Kar.	109	4	130.800	172.500	303.500	15	18	9	7
Gümüş Kar.	70	9	63.200	86.250	139.450	10	4	7	5
Asi Kurtlar Kar.	-	-	-	160.200	160.200	9	-	3	4
Hızırbeyli Kar.	350	9	393.800	705.500	1.099.300	165	58	82	32
Üzümlü Kar.	90	-	45.000	80.600	125.600	6	5	3	7
Germencik Nah.	821	70	712.200	578.800	1.290.800	67	43	25	12
Erbeyli Kar.	150	7	78.500	122.600	201.100	59	88	19	26
* Kar.	85	2	25.500	57.600	83.100	7	9	2	4
Ömerbeyli Kar.	120	6	48.000	121.300	169.300	23	8	12	1

Kuyupınar Kar.	250	3	375.000	593.750	968.750	25	17	8	9
Beykörü Kar.	67	4	10.500	44.080	54.580	6	9	13	8
Kızılcaköy Kar.	130	-	104.000	197.500	301.500	47	36	23	9
Abdallar Kar.	-	-	-	385.500	385.000	20	6	8	5
Çıksuret Kar.	35	4	31.500	289.500	321.000	8	8	4	6
* Kar.	37	-	14.800	118.500	133.300	1	-	-	-
Baltaköy Kar.	31	-	18.600	64.125	82.725	3	-	2	2
Gölhisar Kar.	-	-	-	10.000	10.000	5	-	2	2
Sıralılar Kar.	-	-	-	5.000	5.000	-	-	-	-
Çine'nin Savran Kar.	54	-	21.600	45.000	66.000	-	-	-	-
Aydın'ın Tepecik Kar.	mech	-	-	250.000	250.000	6	-	-	-
Aydın'ın Yenköy Kar.	28	-	16.800	56.000	72.800	-	-	-	-
Çine'nin Eski Çiftlik Kar.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hacı Ali Obası Kar.	180	10	9.000	506.000	596.000	22	-	13	4

NOT: Harpden evvelki bir binânın masârif-i inşâsı nazar-ı dikkate alınarak hâl-i hazır evrâk, başka vesâit-i insâniyenin ve ameliyenin mütehassıl pahalılık hesab edilerek makbul bir hudûd dâhilinde umûmiye-i kıymet edilmiştir.

ATASE Arş. Kl.402 Ds.(13-7)7 F.98, 103, 109
(*) Bu kelimeler okunamamıştır.

(EK. 32)

YUNAN İŞGÂLİ DOLAYISIYLA ZARAR VE ZİYÂNA DÛÇÂR OLAN MUHÂCİR VE MÜLTECİLERE âid BEYANNÂMEDEN

Mâruz-ı hâr olan şahsın ismi, pederinin ismi ve şöhret-i vaziyeti, yaşı	Ali oğlu Bilâl Hüseyin	
Memleketi:Mahalle Karye Kaza ve Livası	Karamürsel'in İhsaniye Karyesi	
Hâl-i hâzırda ikâmet etdiği mahal	İhsaniye Karyesinde	
Memleketinde kendi hânesinde beraber yaşadığı efrâd-ı ailesi ve akrabası arasında Yunan askerlerinin ve yerli Rumların tecâvüzâtına uğrayan ve maktul ve mecruh olan veya başka suretde telef edilenler var mıdır? Kimlerdir? Keyfiyet-i tecâvüz ve akıbetleri	Efrad-ı aile arasında akrabası yoktur. Merkûmun yalnız kayın validesi Yunanlılar tarafından katl edilmiştir.	
Memleketinden hangi târîhde, niçin müfarekâte mecbûr olduğu ve ne sûretle müfarekât edilip nereye geldiği ve ne gibi eşyâ getirebildiği	11 Teşrîn-i Evvel 1336 târîhinde Yunanlıların istila etmeleri üzerine Geyve,ye hicret edip bilahire İhsaniye Karyesi'ne avdet olup hiç bir eşyâ kurtaramamıştır.	
Memleketinde sahip olduğu emvâl-i menkule ve gayr-ı menkulenin ve hayvanatın mikdârı ve cinsi, tarla veya mahsulâtı ve bunlardan emvâl-i gayr- ı menkûlesi tecâvüze hedef olmuş ise hangi târîhte, kimler tarafından ne gibi tecâvüze uğramıştır? Bu ziyanını bedeli nedir ?	Nakdî Kıymeti Lira-yı Osmanî 6500 3500 1000 560	Muhterik emvâl-i gayr-ı menkûle: iki hâne iki samanlık emval-i menkûle: hâne eşyâsı ve zahire mezru tarla: ziyan-ı hayvanat: iki çift öküz, üç inek, iki beygir
Kendisinin ve efrâd-ı ailesinin emvâl-i menkûleleri nehb ve ğaret edilmiş ise kimler tarafından, nereleri, ne sûretle nehb ve gasp edilmiştir.Kıymetleri neye baliğdir ?	Takribî kıymeti Lira-yı Osmanî 1100 Yekün	Emvâl-i menkûle: dört sandık zenne elbise eskisi ve yünlü kumaş

Dûçâr-ı tecâvüz olan hayvanat ve zehâirin mikdârı ve kıymeti nedir? mütecâvizler kimdir? Emvâl-i menkûle ve gayr-ı menkûlece umum zâyiat yekünü neden ibâretdir?	Takribî Kıymeti Lira-yı Osmanî 12660	hayvanat mezru tarla bahçe, meyve, zeytin mahsûlâtı umum zarar yekünü
Bulunduğu mahalle,karye ve şehir veya kasabada mebâni-i diniyye ve resmiyye ve ticariyeden dûçâr-ı tecâvüz ve har olanlar var mıdır? kimler tarafından, ne gibi tecâvüze hedef olmuştur? Buralardaki zararın kıymeti neye baliğ oluyor ve işbu karye veya kasaba kaç hâneli idi? ve mikdâr-ı nüfus ne idi ?	Karyemizde Yunanlılar ve yerli Rumlar emvâl-i menkûleyi kâmilen yağma ve gayr-ı menkûleyi ihrâk etmiştir.	
Bâlâda suâllere karşı verilen cevapların doğru olduğunu, bulunduğu mahal ahâlîsinden kimlerle istişhâd eder? Şâhitlerin isimleri, şöhretleri, memleketleri, burada mahall-i ikâmetleri, imza ve mühürleri		
Beyannâme veren şahsın imza veya mührü	Şâhit İhsaniye Karyesinden Mühür	Şâhit İhsaniye Karyesinden Mühür

ATASE Arş. Kl.610 Ds.24-192 F.1-4

(EK. 33)

1-İZMİR'DE 17. KOLORDU VEKÂLETİNCE 14 EYLÜL 1338 DE TESBİT EDİLEBİLEN MEBÂNİ-İ ASKERİYE VE MÜLKİYENİN TAHRİBÂT YE ZÂYİÂTI:

İCMÂLİ	ESAMİ İ MEBÂNİ	MÜLÂHAZAT
20.000.000	Aydın Hükûmet Konağı	Yanmıştır
1.000.000	Aydın Hükûmet Konağı Mefruşatı	Yanmıştır
3.000.000	Gördes Hükûmet Konağı	Yanmıştır
2.500. 000	Alaşehir Hükûmet Konağı	Yanmıştır
500.000	Gördes Hükûmet Konağı Mefrûşatı	Yanmıştır
500.000	Alaşehir Hükûmet Konağı Mefrûşâtı	Yanmıştır
50.000	Hilâl 17.Kolordu Erzak Ambarı müştemilâtından Efrat Koğuşu	Tahrip edilmiş
700.000	İzmir Poligon Binası	Tahrip edilmiştir
28.250.000	yekûn	
100.000	Hilâl Erzak Ambarı karşısındaki baraka olup, bayramın ikinci günü yanmış olan	
28.350.000		

2- Yunanlıların İzmir'de İslâmlara karşı ikâ eyledikleri mezâlime âid iki fecî levhayı gönderdiği, bunların Yunanlıların firarından sonra mezarından çıkarılmış olan İslâm cesetleri olduğu, üzerinde süngü, kurşun yaraları bulunduğu ve halktan sûret-i mahsûsada gönderilen fotoğrafçı tarafından fotoğraflarının çekildiği hakkında (*) Bahr-i Sefid boğazı Mevki-i Müstahkimi Topçu Zâbiti Sırrı Efendi tarafından gönderilen 15 Eylül 1338 târîh ve (m) işaretli tahrirâtı.

ATASE Arş. Kl.160 Ds.6-600 F.4

(*) Bu kelime okunamamıştır.

(EK. 34)

HARBİYE NEZÂRET-İ CELİLESİNE MEVRÛD ŞİFRE

6. 8. 1335 târîh ve 2. Şube 3376/2981 numaralı emirnâmeleri cevabıdır.

Nazilli'den Kuşadası'na, Azîziye mevki'ine kadar olan Aydın mıntıkasında Yunanlıların irtikâb etdiği mezâlimin mâhiyeti ile bunun netîcesi zâyi' olan nüfûs ve ihrâk edilen kurâ ve buyût ve gasp ve ihrâk edilen emvâl hakkında vesâika müstenîd mufassal ve delâil-i lâzimeyi hâvî bir rapor der-dest-i tanzîmdir. Bunun bir netîcesi makâm-ı nezârete takdîm edilecekdir. Taleb edilen ma'lûmât henüz toplanmamışdır.

İzmir'den Azîziye'ye kadar, gerek Yunanlıların tertîb etdiği, gerek Rum çetelerinin ikâ' etdikleri cinâyât ve hasârâtın buraca tahkîkine imkân yokdur. Hattâ vilâyetin bu bâbda vereceği ma'lûmât dahi şâyan-ı i'timâd olamaz. Çünkü, bunu tahkîka tevessül Yunanlılar nezdinde büyük bir cür'et ve töhmetdir. Ödemiş, Tire havâlîsinde dahi aynı şerâit mevcûddur.

11 Ağustos 1335 — 57. Fırka Kumandanı

Şefik

ATASE Arş. Kl. 118 Ds. 81-423 F. 35; Kl. 184 Ds. 81-19-88 F. 125

(EK. 35)

YUNANLILAR TARAFINDAN İZMİR'DE KITAÂT-I ASKERİYEYE MENSUP ÜMERÂ, ZÂBİTAN, EFRÂDDAN ŞEHÎD YE MECRÛH EDİLEN, HAYAT VE MEMATLARI MEÇHÛL OLANLARDAN ÂHÎREN ELDE EDİLEBİLEN CEDVELDİR

173. ALAYDAN	109 efrâd Urla'da kayıp, 56 efrâd İzmir'de kayıp
174. ALAYDAN	ümerâ ve zâbitândan 1 kişi (Alay imamı Mustafa Nuri Efendi), efrâddan 20 kişi mecrûh, 164 efrâd kayıp
17.KOLORDU KARARGAHINDAN	1 efrâd şehîd, 6 efrâd mecrûh
SÜVARİ ALAYI 17 DEN	6 efrâd mecrûh
AĞIR OBÜS ALAYI 17 DEN :	50 efrâd şehîd (Bu efrâd Torbalı ile Cumaovası arasında Rum çeteleri tarafından şehîd)
AĞIR TOP ALAYINDAN	4 efrâd şehîd (Bu efrâd Seydiköyü'nde Rum çeteleri tarafından şehîd edilmiştir)
17. NAKLİYE TABURUNDAN	4 efrâd şehîd, 1 efrâd mecrûh, 3 ümerâ ve zâbitân dan (Mülâzım-i Evvel Hüseyin Efendi, Mülâzım-i Evvel Musa Ağa, Mülâzım-i Evvel İshak Ağa) şehîd.
İNŞAAT (*) den	1 zâbitân (Mülâzım Faik Efendi), Samsun Ahz-ı Asker Şubesi'nden 1 zâbit (Me'zûnen İzmir'de bulunan Yüzbaşı İhsan Efendi) Şehit
Şehit .	10 zâbit, 131 nefer
Mecrûh .	23 zâbit, 22 nefer
Kayıp	29 zâbit 329 nefer

ATASE Arş. Kl. 82 Ds. 90-305 F. 13

(EK. 36)

ATASE Arş. Kl. 82 Ds. 90-305; **İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Müteallik Jandarma Kumandanlığı'nın ve Osmanlı Komisyonu Reisi'nin Raporları**, Dersaadet, 1335, s. 17

(EK. 37)

Şehr-i mayısın on beşinci günü İzmir'in Yunan askerleri tarafından esnâ-yı işgâlinde şehr-i mezkûrde Hükûmet karşısında Tramvay caddesinde 6 numarada vâki' "Yeni Müzâyede Salonu" nam mağazamdan asâkir-i merkûme ve ahâlî-i Hıristiyaniye tarafından gasp olunan mebâliğ ve eşyânın listesidir.

EŞYANIN			MÜLAHAZAT
SIRA NO	KIYMETİ Kuruş	MİKDARI	NEV'İ
1	30.860	Nakit	Mezkûr kasam parçalanarak derûnundaki Mezkûr param gasp olunmuştur
2	6.000	1 Adet	Para kasası
3	2. 500	7 Parça	İpek Tabak Takımı
4	1.200	1 Adet	Yorgan yüzü
5	1.200	1 Adet	Masa saati
6	1.500	2 Parça	Takım elbise
7	3.500	1 Adet	Atlas taşlı yüzük
8	1000	1 Adet	Müzeyyen masa sâ'ati
9	5.500	1 Adet	Acem halısı
10	1.800	1 Adet	Seccade
11	15.000	9 Parça	Müzeyyen koltuk takımı
12	1.300	1 Adet	Eğer takımı
13	1.500	1 Adet	Halı seccade
14	700	1 Parça	Elbiselik kumaş
15	5.000	1 Adet	Gramofon, 30 adet plak
16	3.500	1 Adet	Gramofon longpley plak
17	1.200	1 Çift	Askeri bot
18	2.000	1 Adet	*
19	1.400	1 Adet	Ud
20	1.500	1 Çift	Askeri bot
21	3.000	1 Adet	Müzeyyen şamdan
22	450	2 Çift	*
23	1.600	1 Adet	Müstamel
24	2.000	9 Parça	İpek yatak takımı
25	3. 200	1 Adet	Gramofon maa 53 plak
26	4.000	13 Parça	İpek yatak takımı
27	1.000	1 Adet	(*) mangal
28	1.400	1 Adet	Seccade halı
29	2.000	1 Çift	Çizme
30	1.100	1 Adet	Halı seccade
31	2.000	1 Adet	Gramofon maa 8 plak
32	1.000	4 Adet	Perde
33	2.200	1 Adet	Yolluk Uşak halısı
34	2.500	1 Adet	Gramofon
35	700	2 Adet	Sedef işlemeli masa
36	1.300	7 Adet	Resim
37	500	1 Adet	*
38	400	1 Adet	*
39	3.500	3 Parça	Bir takım elbise
40	2.500	3 Parça	Bir takım elbise
41	1.600	1 Adet	Gramofon maa plak
42	4.500	1 Adet	Acem halısı
43	50	1 Adet	Süpürge
44	100	3 Parça	Keser, kerpeten, testere
45	400	14 parça	Yazı takımı
	132.400	Yekûn	

Sokakta Evzon Askerleri tarafından üstümden gasp olunan eşyâ:

46	8.700	-	Nukûd-ı mevcûdem
47	800	1 Adet	Gümüş sâ'at
48	6.500	1Adet	Pırlanta taşlı yüzük
49	2.500	1 Adet	Fransızca "M.Y" matalı elmas işlenmiş yüzük hânemden gasp edilmiştir.
50	3.500		
	22.000	Yekûn	

Yeni Müzâyede Salonu sahibi

M. Nazif

ATASE Arş. Kl. 82 Ds. 90. 305 F. 40

(*) Bu kelimeler okunamamıştır.

(EK. 38)

٥٧ نجی فرقه قوماندانلغنك ٣٥/٧/٧ تاریخلی تلغرافی :

آیدینك قوای ملیه طرفندن اشغالندنصكره یاپیلان مدنی وانسانی حمایه فرانسزلرك وقونسلوس وكیلنك وژاندارمه‌لرینك نظر شكرانتی جلب ایتمشدر . آكا كوره راپور یازه‌جقلرینی مكرراً بیان ویونانلیلرك وحشتی ومتصرفك ائتلاف ایدلدیكنی درمیان ایتمشلردر . روم اهالی كیجه‌یه قدر تحت محافظه‌ده بولونمش ایسه‌ده اوراده‌كی ژاندارمه طابوری قوماندانی محافظ افرادك یونانلیلرك تجاوزینه اوغرامسی محقق اولدیغندن روملری بنالره یرلشدیره‌رك مفارقته مجبور اولمشلردر . ٣٥/٧/٤ ده صنوف مختلفه‌دن مركب بر قوتلی یونان مفرزهٔ عسكریه‌سی نهری كچمك اوزره مندرس كوپریسنه‌ومذكور كوپری‌ایله اوچ كیلو متره غربنه ایكی جهه‌دن تعرض ایتمش وقوای ملیه طرفندن طرد ایدلمش وتكرار وقوعبولان ایكنجی بر تعرضی‌ده ٦٠٠ متره مسافه‌ده قوای ملیه طرفندن توقیف ایدلمشدر.

یونانلیلر عین زمانده آیدینك یاغمه‌مش اولان متباقی اسلام محله‌لرینی‌ده آتشله‌مشلردر . آیدینده اهالی اسلامیه‌دن بعض عجزه اقسامنك قالمش اولمسی محتملدر . آیدین الیوم كاملاً یقلمش ویانمقده‌در . یونانلیلرك آیدینی وجوار قراسنی احراق وفرار ایده‌مه‌ین نفوس اسلامیه‌یی قتل ایتمكده اولدقلری ایشدلمكده‌در . نفوس اسلامیه طاغلره ومندرسك جنوبنه چكیلمشدر . یونانلیلرك كیجه‌لین مندرس نهرینی مرور ایدن بر قوتی نهرك جنوبنده بر ایكی قریه‌یی آتشله‌مشدر . بو تجاوزه ایتالیانلر مداخله ایتمشلر و آیدین اهالیسی نامنه مختاران ، معتبران وبلدیه ریاستی وموسویلر داخل اولدیغی حالده یونانلیلرك مرتب قتل عاملرینه نهایت ویرلمسی ویونان اشغالنك رفعنی مسترحم بر مضبطه‌یی دول ائتلافیه ممثللرینه ایتالیان وسائطیله كوندرمشلردر .

بر نسخه‌سیده داخلیه نظارتنه تقدیم قلنمشدر . اللی یدنجی فرقه قوماندانی

شفیق

İzmir, Ayvalık ve Aydın Havâlisinin Yunanlılar tarafından İşgali ve Yunan Mezâlimi Hakkında Makâmat-ı Askerîyeden Mevrûd Raporları Hâvi İkinci Kitap, Matbaa-i Askerîye, Dersaadet, 1335, s. 34

(EK. 39)

14. KOLORDU KUMANDANLIĞINA
20. KOLORDU KUMANDANLIĞINA
57. FIRKA KUMANDANLIĞINA
23. FIRRA KUMANDANLIĞINA Şifreli telgrafnâme

Manisa, Alaşehir ve Akhisâr mıntıkalarında, güya Osmanlı kıta'âtıyla çetelerin tecemmü' etmekde olup, Manisa'ya hücûm hazırlıklarının hissedilmekde bulunduğu General Milne'in iş'ârına atfen 30. 8.1335 târîh ve 5191 numaralı şifreyle bildirilmişdir. On dördüncü Kolordu Kumandanlığı'ndan mevrûd cevâbî şifrede, Akhisâr'da hazırlıklar yapıldığının hilâf-ı hakikat olduğu ve keşf için dahi ileriye kuvvetler gönderilmemesi için muktezî teşebbüsâtda bulunulduğu bildirilmektedir.

Osmanlı kuvâ-yı muntazamasının böyle hareketde bulunmaları gayr-ı mümkin ve gayr-ı vâki' olduğu gibi Kuvâ-yı Milliye tarafından dahi bir günâ teşebbüsatda bulunulması kerrât ile izâh edildiği vechile menâfi'-i vataniyyeyi tehlikeye ilkâ edeceğinden ve şimdiye kadar istihsâl edilen netâyicden iktitâf-ı semereyi akîm bırakacağından, bu gibi tasavvurâtdan ferâğat için her türlü vesâite mürâca'âtla icâb edenlere nesâyıh-i lâzimede bulunulmasını te'kîde lâzım görürüm. İşbu son sû-i tefehhümün buraca izâlesi teşebbüsât-ı tekrar edilmek üzere hakîkaten Manisa'ya ta'arruz için bir hazırlık mevcûd olup olmadığı hakkında tahkîkât-ı serî'ada bulunularak netîceden ma'lûmât i'tâ'ını ricâ ederim.

1 Eylül 1335 Harbiye Nâzırı

E.H.U. Şube. 1 5238

ATASE Arş. Kl. 184 Ds. 16-98 F. 82

(EK. 4O)

57. FIRKA KUMANDANLIĞINA

Şifreli Telgraf

1- General Milne'den bugün alınan ikinci bir tezkirede, Aydın havâlîsinde bulunan Osmanlı kıta'âtı ve kuvâ-yı milliyesinin Yunanlılar üzerine bir ta'arruz hazırlığında bulunduğu istihbâr edildiğini ve bunun derhal önüne geçilmediği takdîrde vahîm netîceler verecek tedâbire tevessül eyleyeceğini bildirmekdedir. Memleketin selâmeti nâmına her türlü tecâvüzün önüne geçilmesini ricâ ederim.

2- Yine mûmâ-ileyh, tezkiresinde 135. Alayın Köşk-Çine hattının şarkına alınması talep edilmekdedir. Bu alayın mezkûr hat şarkına alınarak netîceden ma'lûmât i'tâsı.

20 Ağustos 1335

E.H.U. 1/50010 Harbiye Nâzırı Süleyman Şefik

ATASE Arş. Kl. 183 Ds. 18-87 F. 58

(EK. 41)

General Sir G. F. Milne G.C.M.G., K.C.B., D.S.0.,
Commanding-in-Chief,
Army of the Black Sea,
CONSTANTİNOPLE

His Excellency, The Ottoman Minster of War, Constantinople
General Headquarters,
Constantinople
14 th September 1919

Your Excellency

I have the honour to acknowledge the receipt of your letters No.3464, dated the 8 th of September, No. 3767 dated the 9 th September, No. 3753 dated the 9 th. of September, and a further letter, No. 3774, dated the 10 th. of September, all of which contain reports as to attacks by the Greek Troops in the AİDİN Vilâyet.

I wish to point out to your Excellency that the Greek Trops have also complained of similar agressive action on the part of the Turks.

I have instructed the General Officer Commanding the Greek Army at SMRNA that all Greek Troops are to remain in their present positions. I am of the opinion that these orders are being carried out Loyally.

İnstructions have also been given to the Greeks that no artillery fire should be employed, except against an advance by Turkish Forces.

Similarly I wish your Excellency to make known to all Ottoman Commanders concerned that they must not make use of artillery fire.

Owing to difficulties of communication and to the length of time which it takes for my orders to reach front line troops, incidents such as you have reported undoubtedly have occured. I consider that minor incidents were inevitable, and that an undue amount of importance should not be attached to them. I am confident that in the near future there will be complete calm.

General, Commanding-in Chief,
Army of the Black Sea,
Ailled Forces in N. Asia Minor.

ATASE ARŞ. Kl. 119 Ds. 56-427 F. 33

(EK. 42)

GENERAL MİLNE HAZRETLERİNE

Cephedeki kıta'ât kumandanlarının dâhilden istihsâl etdikleri ma'lûmâta nazaran Yunanlıların ta'arruzî hareket ibtidâr etmek üzere tecemmü'âtda bulundukları 14. Kolordu Kumandanlığı'ndan bildiriliyor. Bu istihbârâtın derece-i ehemmiyeti mevsûk olduğu gibi hiç bir ta'arruz vukû' bulmayacağına dâir taraf-ı âlîlerinden verilmiş olan te'mînâtı da bizim için kâfî bir emniyet ve zaman teşkîl ediyorsa da Yunanlıların böyle bir maksatları olduğu takdîrde bir bahâne ihdâs ederek ve güyâ bizim tarafdan sebebiyet verilmiş gibi gösterilerek ve hattâ, belki de tahrîkât ile beyne'l-ahâlî ba'zı vekâyı' ihdâsına çalışarak bu gibi vesilelerle tecâvüzî maksatlarını mevki'-i fi'ile koymaları ihtimalden pek de ba'îd olmadığından keyfiyeti nazar-ı âlîlerine arz ile kesb-i şeref eylerim.

5 Teşrîn-i Evvel 1335

Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye
Re'îsi

ATASE Arş. Kl. 119 Ds. 56-427 F. 34

(EK. 43)

General Sir G. F. Milne G.C.M.G., K.C.B, D.S.O.,
Commanding-in-Chief
Army of the Black Sea,
CONSTANTİNOPLE
His Excellency, The Ottoman Minster of War, Constantinople
General Headquarters,
Constantinople,
14 th September 1919

Your Excellency,

I have the honour to inform you that it has been reported to me by my Advanced Headquarters at Smyrna that on the morning of the 3 rd of october a Turkish 10.5 centimetre battery, located about 400 metres north of Keushk opened fire upon the Greek troops.

I wish to call your attention to my letter No.4114/9 "I" of the 14 th of september, in which I requested that your Excellency would issue orders that artillery fire was on no account to be used. This incident, therefore, contrevenes my orders...but be vrewed by me with displasure.

I trust Your Excellency will appreciate the serious conseqences that a recurrence of disobedience to my orders would entail; and I am confident that you will do everything in your power to cause all hostile acts to cease.

General,
Commanding-in-chief,
Army of the Black Sea,

Allied Forces in N. Asia Minor.

ATASE Arş. Kl. 119 Ds. 56-427 F. 35-3

DİZİN

A

B

C

H

I

J

K

L

M